

Izdevums
latviešu valodā

Informācija un paziņojumi

66. gadagājums

2023. gada 28. februāris

Saturs

I Rezolūcijas, ieteikumi un atzinumi

REZOLŪCIJAS

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komiteja

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas 573. plenārsesija, 26.10.2022.–27.10.2022.

2023/C 75/01	Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Kopīga eksistenciālu draudu novēršana: sociālie partneri un pilsoniskā sabiedrība vērienīgas klimatrīcības īstenošanai”	1
--------------	--	---

ATZINUMI

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komiteja

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas 573. plenārsesija, 26.10.2022.–27.10.2022.

2023/C 75/02	Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Digitālā suverenitāte – Eiropas Savienības digitalizācijas un izaugsmes stūrakmens” (pašiniciatīvas atzinums)	8
2023/C 75/03	Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Gatavība ārkārtas situācijām” (pašiniciatīvas atzinums)	13
2023/C 75/04	Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Digitālais euro” (pašiniciatīvas atzinums)	22
2023/C 75/05	Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Eiropas Savienības uzņēmumu rekapitalizācija – inovatīvs ilgtspējīgs un iekļaujošs atveseļošanas veids” (pašiniciatīvas atzinums)	28
2023/C 75/06	Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums – Papildu apsvērumi par Komisijas paziņojumu Eiropas Parlamentam, Eiropadomei, Padomei, Eiropas Centrālajai bankai, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai, Reģionu komitejai un Eiropas Investīciju bankai “2022. gada ilgtspējīgas izaugsmes pētījums” (COM(2021) 740 final) (pašiniciatīvas atzinums)	35

2023/C 75/07	Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu "Papildu apsvērumi par ieteikumu Padomes ieteikumam par eurozonas ekonomikas politiku" (COM(2021) 742 final) (pašiniciatīvas atzinums)	43
2023/C 75/08	Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu "Darbaspēka mobilitātes veicināšana ekonomikas atveseļošanas labā" (pašiniciatīvas atzinums)	50
2023/C 75/09	Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu "Panākt lielāku vienlīdzību Eiropas Savienībā" (pašiniciatīvas atzinums)	56
2023/C 75/10	Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu "Spēcīgas Eiropas solidaritātes nodrošināšana reto slimību pacientiem" (pašiniciatīvas atzinums)	67
2023/C 75/11	Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu "To ģimenes locekļu loma, kuri aprūpē cilvēkus ar invaliditāti un vecus cilvēkus: šādas aprūpes kāpinājums pandēmijas laikā" (pašiniciatīvas atzinums)	75
2023/C 75/12	Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu "Digitālās inovācijas centri un MVU" (pašiniciatīvas atzinums)	82
2023/C 75/13	Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu "Ceļā uz ilgtspējīgu ES stratēģiju attiecībā uz augu izcelsmes proteīniem un augu eļļām" (pašiniciatīvas atzinums)	88
2023/C 75/14	Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu "Ceļā uz ilgtspējīgas pārtikas marķējuma sistēmu, kas patērētājiem dotu iespēju izvēlēties ilgtspējīgu pārtiku" (pašiniciatīvas atzinums)	97
2023/C 75/15	Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu "Stratēģisks redzējums par enerģētikas pārkārtošanu Eiropas Savienības stratēģiskās autonomijas nodrošināšanai" (pašiniciatīvas atzinums)	102
2023/C 75/16	Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu "Sabiedriskā transporta nozīme Eiropas zaļajā atveseļošanā" (pašiniciatīvas atzinums)	115
2023/C 75/17	Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu "Kultūras diplomātija kā ES ārējo attiecību virzītājspēks: jaunas partnerības un pilsoniskās sabiedrības organizāciju (PSO) loma" (pašiniciatīvas atzinums)	122
2023/C 75/18	Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu "Daudzpusēja ieguldītāju un valstu strīdu izšķiršanas tiesa: Apvienoto Nāciju Organizācijas Starptautisko tirdzniecības tiesību komisijas procesa novērtējums un tās sasniegumi, ņemot vērā pilsoniskās sabiedrības ieteikumus" (pašiniciatīvas atzinums)	130

III Sagatavošanā esoši tiesību akti

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komiteja

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas 573. plenārsesija, 26.10.2022.–27.10.2022.

2023/C 75/19	Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu "Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes direktīvai par to trešo valstu pilsoņu statusu, kuri ir kādas dalībvalsts pastāvīgie iedzīvotāji" (COM(2022) 650 final), "Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes direktīvai par vienotu pieteikšanās procedūru, lai trešo valstu valstspiederīgajiem izsniegtu vienotu uzturēšanās un darba atļauju dalībvalsts teritorijā, un par vienotu tiesību kopumu trešo valstu darba ņēmējiem, kuri kādā dalībvalstī uzturas likumīgi" (COM(2022) 655 final), "Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai "Prasmju un talantu piesaistīšana ES"" (COM(2022) 657 final)	136
2023/C 75/20	Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu "Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes direktīvai par sabiedrības līdzdalībā iesaistījušos personu aizsardzību pret acīmredzami nepamatotu vai ļaunprātīgu tiesvedību ("stratēģisku tiesvedību pret sabiedrības līdzdalību")" (COM(2022) 177 final – 2022/0117 COD)	143

2023/C 75/21	Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu "Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes regulai, ar ko attiecībā uz vīzas procedūras digitalizāciju groza Eiropas Parlamenta un Padomes Regulas (EK) Nr. 767/2008, (EK) Nr. 810/2009 un (ES) 2017/2226, Padomes Regulas (EK) Nr. 1683/95, (EK) Nr. 333/2002, (EK) Nr. 693/2003 un (EK) Nr. 694/2003 un Konvenciju, ar ko īsteno Šengenas nolīgumu" (COM(2022) 658 final)	150
2023/C 75/22	Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu "Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes regulai par kvalitātes un drošības standartiem cilvēku izcelsmes vielām, kuras paredzēts izmantot cilvēkiem, un ar ko atceļ Direktīvu 2002/98/EK un Direktīvu 2004/23/EK" (COM(2022) 338 – 2022/0216 (COD))	154
2023/C 75/23	Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu "Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes regulai, ar ko nosaka saskaņotus būvizrādājumu tirdzniecības nosacījumus, groza Regulu (ES) 2019/1020 un atceļ Regulu (ES) Nr. 305/2011" (COM(2022) 144 final)	159
2023/C 75/24	Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu "Pāreja uz lauku saimniecību ilgtspējas datu tīklu" (COM(2022) 296 final – 2022/0192 (COD))	164
2023/C 75/25	Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu "Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai "Rīcības plāns ES un Ukrainas solidaritātes joslām Ukrainas lauksaimniecības produktu eksporta un divpusējās tirdzniecības ar ES atvieglošanai"" (COM(2022) 217 final)	171
2023/C 75/26	Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu "Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai "ES saules enerģijas stratēģija"" (COM(2022) 221 final) un "Komisijas ieteikums, kā paātrināt atļauju piešķiršanas procedūras atjaunīgas enerģijas projektiem un atvieglot enerģijas pirkuma līgumu slēgšanu" (C(2022) 3219 final)	178
2023/C 75/27	Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu "Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai "Elektroenerģijas tirgus īstermiņa intervences un ilgtermiņa uzlabojumi elektroenerģijas tirgus modeļi: rīcības virziens"" (COM(2022) 236 final)	185
2023/C 75/28	Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu "Grozīts priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes regulai par Savienības pamatnostādņēm Eiropas transporta tīkla attīstībai un ar ko groza Regulu (ES) 2021/1153 un Regulu (ES) Nr. 913/2010 un atceļ Regulu (ES) Nr. 1315/2013" (COM(2022) 384 final/2 – 2021/0420 (COD))	190
2023/C 75/29	Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu "Pēc programmas īstenošanas traucējumu rašanās noteiktie īpašie noteikumi sadarbības programmām 2014.–2020. gadā, kuras saņem atbalstu no Eiropas kaimiņattiecību instrumenta un saskaņā ar Eiropas teritoriālās sadarbības mērķi" (COM(2022) 362 – 2022/0227 (COD))	195
2023/C 75/30	Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu "Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes lēmumam, ar ko atceļ Padomes Direktīvu 89/629/EEK" (COM(2022) 465 final – 2022/0282(COD))	198
2023/C 75/31	Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu "Priekšlikums Padomes direktīvai, ar ko paredz noteikumus par atvieglojumu tādu stimulu samazināšanai, kas sekmē parādsaistību uzņemšanos, un par procentu atskaitāmības ierobežošanu uzņēmumu ienākuma nodokļa vajadzībām" (COM(2022) 216 final – 2022/0154 (CNS))	199
2023/C 75/32	Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu "Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes regulai, ar ko atceļ Padomes Regulu (EEK) Nr. 1108/70, ar ko ievieš infrastruktūras izdevumu uzskaites sistēmu attiecībā uz pārvadājumiem pa dzelzceļu, autoceļiem un iekšējiem ūdensceļiem, un Komisijas Regulu (EK) Nr. 851/2006, ar ko nosaka dažādu pozīciju saturu iekļaušanai Padomes Regulas (EEK) Nr. 1108/70 I pielikumā norādītajās pārskatu veidlapās" (COM(2022) 381 final)	204

I

(Rezolūcijas, ieteikumi un atzinumi)

REZOLŪCIJAS

EIROPAS EKONOMIKAS UN SOCIĀLO LIETU KOMITEJA

EIROPAS EKONOMIKAS UN SOCIĀLO LIETU KOMITEJAS 573. PLENĀRSESĪJA, 26.10.2022.–
27.10.2022.**Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Kopīga eksistenciālu draudu
novēršana: sociālie partneri un pilsoniskā sabiedrība vārienīgas klimatrīcības īstenošanai”**

(2023/C 75/01)

Ziņotāji: **Peter SCHMIDT****Isabel CAÑO AGUILAR****Sandra PARTHIE****Josep PUXEU ROCAMORA****Neža REPANŠEK****Lutz RIBBE**

Juridiskais pamats	Reglamenta 50. pants
	Rezolūcija
Pieņemts plenārsesijā	26.10.2022.
Plenārsesija Nr.	573
Balsojuma rezultāts	
(par/pret/atturas)	104/1/0

Apvienoto Nāciju Organizācijas Vispārējās konvencijas par klimata pārmaiņām gadskārtējā sanāksme (COP27) notiks no 6. līdz 18. novembrim Šarm eš Šeihā, Ēģiptē.

Saskaņā ar EESK Biroja 2022. gada 22. februāra paziņojumu EESK izveidoja *ad hoc* grupu Apvienoto Nāciju Organizācijas Vispārējās konvencijas par klimata pārmaiņām Pušu konferencei, lai sagatavotu EESK COP rezolūciju, kas saskaņota ar nākamās COP prioritātēm un UNFCCC sarunu procesiem, un lai Komiteju kopumā vairāk tuvinātu UNFCCC procesam un iesaistītu sarunās par klimata pārmaiņām.

Ad hoc grupā ir seši NAT specializētās nodaļas locekļi, kā arī regulāri piedalās jauniešu pārstāvis, balstoties uz pašiniciatīvas atzinumu “Ceļā uz jauniešu strukturētu iesaisti klimata un ilgtspējas jautājumu risināšanā ES lēmumu pieņemšanas procesā”⁽¹⁾. Dažu pēdējo mēnešu laikā *ad hoc* grupa tikās ar attiecīgajām organizācijām un iestādēm, piemēram, Eiropas Komisiju, Reģionu komiteju, Augsta līmeņa klimata aizsardzības līderu biroju un *Climate Action Tracker*, kā arī pilsoniskās sabiedrības pārstāvjiem – jauniešiem, uzņēmējiem, lauksaimniekiem, arodbiedrībām un vides NVO –, lai apmainītos ar informāciju un meklētu sinerģiju. Visās šajās sarunās tika uzsvērtā ārkārtas situācija klimata jomā.

2022. gads kļūst par gadu, kad klimata pārmaiņas vairāk nekā jebkad agrāk izraisa ārkārtējas meteoroloģiskas parādības, sākot ar karstuma viļņiem un ugunsgrēkiem Eiropā un Dienvidāzijas reģionos un beidzot ar katastrofāliem plūdiem Pakistānā un Bangladešā un ilgstošu sausumu Austrumāfrikā, kad tūkstošiem cilvēku ir gājuši bojā un vēl miljoniem cilvēku ir pārvietoti vai atrodas uz bada robežas.

Šajā sakarā Klimata pārmaiņu starpvaldību padomes⁽²⁾ nesenojā ziņojumā ir norādīts, ka, lai ierobežotu globālo sasilšanu līdz 1,5 °C, siltumnīcefekta gāzu emisijām jāsamazina maksimālais “vēlākais līdz 2025. gadam”, ka līdz 2030. gadam emisijas ir jāsamazina uz pusi un ka, lai tas notiktu, ir obligāti būtiski un nekavējoties samazināt emisijas visās nozarēs. Tomēr tiek prognozēts, ka pašreizējo politikas pasākumu rezultāts būs aptuveni 2,7 °C un pašreizējās valstu saistības – *nacionāli noteiktais devums* – sasilšanu ierobežos līdz 2,4 °C⁽³⁾.

Krievijas iebrukums Ukrainā ir dramatiski sarežģījis jau tā ekonomiski un sociāli sarežģīto situāciju. Tomēr steidzamību klimata jomā nevar atlikt. Visiem īpašajiem pasākumiem jābūt pieņemtiem izņēmuma kārtā un uz ierobežotu laiku, un Eiropas Savienībai ir jāpaātrina enerģētikas un klimata politikas pārveide, lai pārvarētu īstermiņa satricinājumus, vienlaikus virzoties uz neizbēgamu sabiedrības dekarbonizāciju. Eiropai jābūt līderei klimatīcības jomā, novēršot plaisu starp mērķiem un politikas pasākumiem.

Ad hoc grupas locekļu sagatavotajā rezolūcijā ES iestādes un valdības tiek aicinātas izvirzīt vērienīgākus mērķus klimata jomā, ņemot vērā zinātnes atziņas un zinātnisko informāciju, un īpaša uzmanība jāpievērš organizētas pilsoniskās sabiedrības lomai klimatīcības paātrināšanā. Sociālo noturību var stiprināt tikai ar spēcīgu pilsonisko sabiedrību, sociālajiem dalībniekiem un vietējām kustībām.

Mēs esam pēdējā paaudze, kas var apturēt klimata pārmaiņas, un EESK kā Eiropas pilsoniskās sabiedrības viedokļa paudējai būtu jāuzņemas vadošā loma, veicinot pārkārtošanos virzībā uz oglekļneitrālu, iekļaujošu un sociāli taisnīgu sabiedrību.

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas ieteikumi politikas jomā

Klimatisko ieceru vēriena kāpināšana, lai varētu pārvarēt klimata krīzi, un ES klimatīcības pastiprināšana

Būdama organizētas pilsoniskās sabiedrības viedokļa paudēja Eiropā, darbojoties kā Eiropas Parlamenta, Padomes un Komisijas padomdevēja struktūra un būdama daļa no pasaules pilsoniskās sabiedrības,

1. Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komiteja (EESK) norāda, ka Apvienoto Nāciju Organizācijas Vispārējā konvencija par klimata pārmaiņām (UNFCCC) tika pieņemta pirms 30 gadiem ar mērķi stabilizēt siltumnīcefekta gāzu koncentrāciju atmosfērā tādā līmenī, kas novērstu bīstamu antropogēnu ietekmi uz klimata sistēmu (2. pants), un ka šis mērķis nav sasniegts;

⁽¹⁾ OV C 429, 11.12.2020., 44. lpp.

⁽²⁾ <https://www.ipcc.ch/2022/04/04/ipcc-ar6-wgiii-pressrelease/>

⁽³⁾ <https://climateactiontracker.org/global/temperatures/>

2. norāda, ka 2015. gadā ar Parīzes nolīgumu mēs visi tikām no Klimata konvencijas kvalitatīvā mērķa – novērst ievērojamos klimata sistēmā – novirzīti uz kvantitatīvu mērķi: ierobežot globālo vidējās temperatūras pieaugumu krietni zem 2 °C atzīmes salīdzinājumā ar pirmsindustriālā laikmeta līmeni un tiekties temperatūras kāpumu iegrožot līdz 1,5 °C salīdzinājumā ar pirmsindustriālā laikmeta līmeni ⁽⁴⁾;

3. uzsver, ka ar 1,5 °C mērķi vien nebūs iespējams novērst klimata pārmaiņu dramatiskās sekas. Pierādījumi liecina, ka klimata pārmaiņas jau tagad maina visus reģionus visā pasaulē. Plūdi, sausums, vētras, ugunsgrēki un karstuma viļņi pieaug eksponenciāli, un tam ir postoša sociālā un ekonomiskā ietekme, kuras apmērs katru gadu sasniedz miljardus ⁽⁵⁾;

4. uzsver, ka mēs piedzīvojam klimata krīzi un ka mums nevajadzētu atteikties no konvencijas 2. panta, neraugoties uz to, ka UNFCCC līdz šim nav spējusi sasniegt rezultātus;

5. ir visnotaļ pārliecināta, ka politiskajiem lēmumiem ir jāatbilst zinātnes atziņām un zinātniskajai informācijai, un norāda, ka Klimata pārmaiņu starpvaldību padome (IPCC) ir noteikusi skaidrus kritērijus: emisijām jāsamazinās maksimums vēlākais 2025. gadā ⁽⁶⁾, un pasaulei līdz 2030. gadam jāsamazina emisijas par 45 % salīdzinājumā ar 2010. gada līmeni, lai saglabātu iespēju globālo sasilšanu ierobežot līdz 1,5 °C;

6. atzīst, ka Krievijas iebrukums Ukrainā ir saasinājis jau tā sarežģīto situāciju, ko raksturo inflācija, augstas enerģijas un pārtikas cenas un iespējamais enerģijas trūkums, kas smagi ietekmē iedzīvotāju dzīvi un vismaz īstermiņā rada nopietnas sociālas un ekonomiskas problēmas. EESK uzskata, ka pašreizējā situācija vēl vairāk palielina Eiropas klimatrīcības steidzamību un ka **jaunā ģeopolitiskā situācija pastiprina nepieciešamību Eiropas Savienībai paātrināt savas enerģētikas un klimata politikas pārveidi**;

7. ir pārliecināta, ka **Eiropas zaļais kurss ir jāstiprina**, lai varētu sasniegt ekonomikas dekarbonizācijas mērķi, vēl vairāk mazināt ārējo atkarību, nodrošināt noturību un taisnīgāku pārkārtošanos, un ka izņēmuma atkāpes no saskaņotajiem mērķiem var pieļaut tikai uz ierobežotu laiku ⁽⁷⁾; un uzskata, ka ar atvērtas stratēģiskas autonomijas attīstību būtu jānodrošina mazāka atkarība enerģijas, kritiski nozīmīgu izejvielu un pārtikas jomā;

8. mudina **Eiropas Savienību uzņemties vadošu lomu** un aicina Eiropas Komisiju un ES dalībvalstis **atjaunināt nacionāli noteiktos devumus (NND)** saskaņā ar Glāzgovas Klimata paktu un rosina pasaulē nodrošināt taisnīgu sadali, kas balstās uz taisnīgumu, vēsturisko atbildību un spējām;

9. atzinīgi vērtē Eiropas Parlamenta lēmumus par emisijas kvotu tirdzniecības sistēmu (ETS) ⁽⁸⁾ un oglekļa piesaistītājsistēmām ⁽⁹⁾, pēc kuru pieņemšanas nedaudz tiek paaugstināts ES emisiju samazināšanas mērķis, kas ir aicinājums – kaut gan nepietiekams – palielināt ES nacionāli noteiktos devumus;

10. pauž bažas par to, ka daudzas valstis paziņojušas par ilgtermiņa plāniem, kuru mērķis ir līdz 2050. gadam vai 2060. gadam panākt klimatneitralitāti un kuri nav papildināti ar atbilstīgiem īstermiņa un vidēja termiņa plāniem, un tāpēc aicina Eiropas Komisiju **pastiprināt ES diplomātiskos centienus** veicināt Eiropas zaļajam kursam līdzīgu politikas satvaru pieņemšanu starptautiskajā sabiedrībā un pauž gatavību atbalstīt šos centienus, sadarbojoties ar pilsoniskās sabiedrības organizācijām visā pasaulē un kā orientieri nākamajos izšķirošajos gados izmantojot 2030. gada programmu un ilgtspējīgas attīstības mērķus;

11. aicina Eiropas Savienību turpināt centienus radīt nozaru pieejas īpaši pielāgotiem pasākumiem ("*climate clubs*"), ko varētu izstrādāt valstis ar vērienīgākajām klimatrīcības programmām, lai veicinātu citu valstu ātrāku rīcību – šim mērķim varētu izmantot tādu instrumentu kā oglekļa ieviešanas mehānisms (CBAM);

⁽⁴⁾ Parīzes nolīgums.

⁽⁵⁾ Avoti: "Economic losses from weather and climate-related extremes in Europe reached around half a trillion euros over past 40 years" – Eiropas Vides aģentūra; "New report: World counts the cost of a year of climate breakdown" – UK charity fighting global poverty – Christian Aid – Media Centre; "The Costs of Extreme Weather Events Caused by Climate Change" – CMCC; "Billion-Dollar Weather and Climate Disasters" – National Centers for Environmental Information (NCEI).

⁽⁶⁾ Climate Change 2022: Mitigation of Climate Change – IPCC.

⁽⁷⁾ EESK rezolūcija "Karš Ukrainā un tā ekonomiskā, sociālā un vidiskā ietekme" (OV C 290, 29.7.2022., 1. lpp.).

⁽⁸⁾ Klimata pārmaiņas: EP prasa ātrāku ES rīcību un drīzāku enerģētisko neatkarību.

⁽⁹⁾ Fit for 55: Parliament agrees to higher EU carbon sink ambitions by 2030.

12. uzskata, ka ir vajadzīga izlēmīga un skaidri noteikta rīcība, lai Parīzes nolīguma 6. pants darbotos un papildinātu Parīzes noteikumu kopumu, ar ko izveido sistēmu brīvprātīgai starptautiskai sadarbībai, kurā valstis samazina emisijas nolūkā izpildīt savas saistības, izvairoties no dažām nepilnībām saistībā ar dubultu uzskaiti vai emisiju viltus samazināšanas kredītu risku;

Mūsu pašreizējā ekonomikas modeļa pārskatīšana ar mērķi efektīvi ierobežot klimata pārmaiņas un pielāgoties tām un nodrošināt pienācīgu piekļuvi klimata aizsardzības finansējumam

13. uzsver: ja vēlamies pārrisināt pāreju uz klimatneitrālu sabiedrību, ir nepieciešams **pārskatīt mūsu pašreizējo ekonomikas modeli**, lai ar citādu skatu paraudzītos uz to, kā patērējam un ražojam, un uz to, kā novērtējam pietiekamību, un aicina Eiropas Savienību ierosināt jaunu cilvēces un planētas labklājības redzējumu, balstoties uz vides ilgtspējas principiem, tiesībām uz cilvēka cienīgu dzīvi un sociālo vērtību aizsardzību⁽¹⁰⁾;

14. ierosina, ka vajadzīgs **jauns pārvaldības satvars**, kas dotu impulsu šīm būtiskajām pārmaiņām, un mudina valdības un reģionu iestādes izveidot **taisnīgas pārkārtošanās komisijas**, lai sociālie partneri un pilsoniskās sabiedrības organizācijas, tostarp jaunatnes organizācijas, varētu sniegt ieteikumus un apspriest un izstrādāt valstu un reģionu taisnīgas pārkārtošanās plānus⁽¹¹⁾; uzskata, ka pašreizējās iniciatīvas ar zaļo pārkārtošanos saistīto sociālo problēmu risināšanai joprojām ir sadrumstalotas⁽¹²⁾;

15. uzskata, ka straujā pāreja uz dekarbonizētu tautsaimniecību būs saistīta ar lielām problēmām, kas skars iedzīvotājus, darba ņēmējus, uzņēmumus un reģionus, it īpaši tos, kas visvairāk atkarīgi no oglekļintensīviem sektoriem un nozarēm⁽¹³⁾, un ka **nacionāli noteiktajos devumos būtu jāiekļauj detalizēta kartēšana** un analīze par pārkārtošanās paredzamo ietekmi uz nodarbinātību un prasmēm attiecīgajās valstīs, apakšreģionos un nozarēs, tostarp par ietekmi uz apakšuzņēmējiem un pakārtotajām vērtības ķēdēm, **kā arī valstu nodarbinātības plāni un taisnīgas pārkārtošanās stratēģijas**⁽¹⁴⁾, kas balstās uz SDO formulēto taisnīgas pārkārtošanās principu; tāpēc atbalsta konferences par Eiropas nākotni⁽¹⁵⁾ priekšlikumu ar pienācīgu pārkārtošanās finansējumu un pētījumu tupināšanu nodrošināt taisnīgu pārkārtošanos, kas sargā darba ņēmējus un darbvietas;

16. uzsver, ka saistībā ar privātā sektora atbildību par dekarbonizācijas mērķa sasniegšanu būs vajadzīga ātra sistēmu pārveide vēl nepieredzētā mērogā, un norāda, ka privātajam sektoram ir izšķiroša loma šajā procesā;

17. atzīmē ES uzņēmumu un uzņēmēju daudzos un dažādos centienus izstrādāt uzņēmējdarbības risinājumus, lai mazinātu ar klimata pārmaiņām saistītās problēmas un pielāgotos tām, un uzskata, ka novatoriskiem un atbildīgiem uzņēmējdarbības modeļiem būtu jāierobežo klimata pārmaiņas, uzvaru liekot uz izmērāmiem ilgtspējas mērķiem, tostarp ūdens, enerģijas vai ķīmisko vielu izmantošanas samazināšanu;

18. pauž bažas par to, ka siltumnīcefekta gāzu (SEG) emisiju samazināšana Eiropas Savienībā izraisa emisiju pieaugumu ārvalstīs, lai apmierinātu ES patēriņu, tādā veidā radot **SEG plašāko ietekmi**⁽¹⁶⁾, un uzskata, ka ES siltumnīcefekta gāzu uzskaitē ir jāiekļauj SEG emisijas, kas saistītas ar importētiem produktiem, sociālekonomiskā progresa nošķiršanai no negatīvas vietējās un importētās ietekmes uz klimatu un bioloģisko daudzveidību ir jākļūst par prioritāti un oglekļa ieviešanas mehānisms ir pasākums, kurš var atbalstīt šā mērķa sasniegšanu;

19. norāda, ka **biodaudzveidības izzušana un klimata pārmaiņas viena otru pastiprina**, kā to uzsvērušas zinātnieku aprindas, aicina īstenot holistisku pieeju rīcībai vides jomā, pievēršoties saiknei starp biodaudzveidības zudumu un klimata pārmaiņām, un ierosina pārskatīt un palielināt aizsargājamo teritoriju lielumu un centienus aizsargāt atlikušos dabas resursus saskaņā ar ES Biodaudzveidības stratēģiju 2030. gadam⁽¹⁷⁾;

⁽¹⁰⁾ EESK atzinums "Mums vajadzīga ilgtspējīgā ekonomika" (OV C 106, 31.3.2020., 1. lpp.).

⁽¹¹⁾ EESK atzinums par tematu "Gatavi mērķrādītājam 55 %": ES 2030. gadam nospraustā klimata mērķrādītāja sasniegšana ceļā uz klimatneitralitāti" (NAT/2022) (OV C 275, 18.7.2022., 101. lpp.).

⁽¹²⁾ EESK atzinums par tematu "Sociālais dialogs zaļās pārkārtošanās procesā" (OV C 486, 21.12.2022, 95. lpp.).

⁽¹³⁾ EESK atzinums par tematu "Gatavi mērķrādītājam 55 %": ES 2030. gadam nospraustā klimata mērķrādītāja sasniegšana ceļā uz klimatneitralitāti" (OV C 275, 18.7.2022., 101. lpp.).

⁽¹⁴⁾ EESK atzinums par tematu "Gatavi mērķrādītājam 55 %": ES 2030. gadam nospraustā klimata mērķrādītāja sasniegšana ceļā uz klimatneitralitāti" (OV C 275, 18.7.2022., 101. lpp.).

⁽¹⁵⁾ Konference par Eiropas nākotni – Eiropas pilsoņu paneldiskusijā pieņemtie ieteikumi.

⁽¹⁶⁾ 2021 Europe Sustainable Development Report – SDSN Europe.

⁽¹⁷⁾ EESK atzinums izstrādes posmā (NAT/841) "Dabas atjaunošanas mērķrādītāji saskaņā ar ES bioloģiskās daudzveidības stratēģiju".

20. pauž bažas par to, ka klimata pārmaiņu ietekme nesamērīgi skar visneaizsargātākos iedzīvotājus un ka kopienas, kas ir vismazāk atbildīgas par globālajām emisijām, saskaras ar visnelabvēlīgākajām sekām un tām ne vienmēr ir pieejami līdzekļi, lai varētu šīs sekas pārvarēt;

21. **norāda, ka pielāgošanās pasākumi** kļūst arvien nozīmīgāki, jo arvien biežāk vērojami anormāli klimatiskie apstākļi, un ka būtiski ir labāk prognozēt klimata pārmaiņu ietekmi; uzsver, ka Parīzes nolīgumā uzsvērts, cik svarīga ir valsts līmeņa pielāgošanās plānošana, un uzdots visām valstīm ziņot par panākto progresu; mudina visās jomās pievērst uzmanību iekļautības aspektam, lai nepieļautu pašreizējās nevienlīdzības palielināšanos;

22. aicina palielināt attīstīto valstu kopējo finansējumu klimata pārmaiņu jomā, **vienādi lielu uzmanību pievēršot pārmaiņu mazināšanas un pielāgošanās pasākumu finansēšanai**; bez papildu finansējuma pielāgošanās pasākumiem tās plānošana un īstenošana būs ierobežota, it īpaši jaunattīstības valstīs; aicina veikt papildu pasākumus, lai nodrošinātu šā principa ievērošanu, jo klimata pārmaiņu mazināšanas pasākumi pasargā nākamās paaudzes no klimata krīzes padziļināšanās, savukārt adaptācija pasargā gan pašreizējo paaudzi, gan nākamās no ārkārtējām meteoroloģiskām parādībām, ko izraisījušas jau esošās klimata pārmaiņas⁽¹⁸⁾, un vēlreiz norāda, ka finansējums pasākumiem, kuru mērķis ir pielāgošanās klimata pārmaiņām, pašlaik veido tikai 25 % no globālā klimata aizsardzības finansējuma un ka netiek pildītas iepriekšējās saistības līdz 2025. gadam pielāgošanās pasākumu finansējumu palielināt līdz 40 %⁽¹⁹⁾;

23. atzinīgi vērtē to, ka Komisija **Pielāgošanās fondā** ieguldījusi 100 miljonus euro, un vienlaikus mudina ES dalībvalstis līdz 2025. gadam divkārtšot pielāgošanās pasākumu finansējumu salīdzinājumā ar 2019. gada līmeni, un aicina vēltīt papildu pūles, lai sasniegtu īstenošanas plānā paredzēto 100 miljardu USD mērķi; norāda, ka pašlaik nav globāla finansēšanas mehānisma, kas palīdzētu šiem cilvēkiem atgūties no zaudējumiem un kaitējuma, un mudina ES dalībvalstis un Komisiju uzņemties saistības finanšu **zaudējumu un kaitējuma mehānismā**, kura mērķis ir nodrošināt līdzekļus klimata pārmaiņu seku pārvarēšanai;

24. uzskata, ka, cenšoties nodrošināt klimatisku taisnīgumu, ES valdībām un iestādēm ir jāizstrādā **tālredzīga un visaptveroša Eiropas migrācijas un patvēruma politika**, kas nodrošina klimata pārmaiņu dēļ pārvietoto personu aizsardzību, un jāsāk ar klimata bēgļu oficiālu atzīšanu;

Efektīvu un attiecīgajai nozarei piemērotu pasākumu veicināšana ar mērķi panākt klimatneitralitāti

25. uzsver, ka **aprites ekonomika** un bioekonomika dod iespēju veidot jaunu skatījumu uz cilvēku labklājību un šis process ir vēl vairāk jāpaātrina⁽²⁰⁾, norāda, ka visās nozarēs un valstīs īstenotās aprites ekonomikas stratēģijas var samazināt globālās SEG emisijas par 39 %⁽²¹⁾, pauž bažas par to, ka ES apritīgums ir sasniedzis tikai aptuveni 12 %, neraugoties uz apjomīgo likumdošanas modernizācijas procesu, kas 2015. gadā tika sākts ar pirmo ES aprites ekonomikas rīcības plānu, un uzskata, ka lielāku progresu var panākt tikai tad, ja tiek iesaistīti visi pilsoniskās sabiedrības dalībnieki, it īpaši, lai pārvarētu atlikušos politiskos, ar kultūru, infrastruktūru un pārvaldību saistītos un finansiālos šķēršļus⁽²²⁾;

⁽¹⁸⁾ EESK atzinums par tematu "Jaunā ES Klimatadaptācijas stratēģija" (OV C 374, 16.9.2021., 84. lpp.).

⁽¹⁹⁾ António Guterres "50 % of All Climate Finance Needed for Adaptation".

⁽²⁰⁾ EESK atzinums "Sinerģijas panākšana starp dažādiem aprites ekonomikas ceļvežiem" (OV C 14, 15.1.2020., 29. lpp.).

⁽²¹⁾ 2021. gada ziņojums par apritīguma nepietiekamību "Climate Change Mitigation through the Circular Economy".

⁽²²⁾ EESK atzinums par tematu "Jaunā ES Klimatadaptācijas stratēģija" (OV C 374, 16.9.2021., 84. lpp.).

26. aicina nacionāli noteiktajos devumos pienācīgi integrēt pārkārtošanas stratēģijas **ilgtspējīgu pārtikas sistēmu** ieviešanai un atzīmē, ka daudzas valstis savos nacionāli noteiktajos devumos min lauksaimniecības iespējamo pienesumu klimata pārmaiņu ierobežošanā un pielāgošanās pasākumu īstenošanā, taču ļoti nedaudzas izvirza mērķus, kas saistīti ar citiem pārtikas sistēmas posmiem⁽²³⁾, un tas nozīmē, ka iespējas lielā mērā netiek izmantotas⁽²⁴⁾; atkārtoti iesaka īstenot visaptverošus pārtikas politikas pasākumus (tādus kā stratēģija “No lauka līdz galdam”), tostarp klimata aizsardzības pasākumus, un nodrošināt visu pārtikas apgādes ķēdes un visu pārvaldes līmeņu dalībnieku⁽²⁵⁾ strukturētu iesaistīšanu, it īpaši, lauksaimniecības politikas stratēģiju centrā izvirzot ražotājus un tos iesaistot politikas veidošanā;

27. pauž bažas par situāciju Āfrikā, kas ir radījusi mazāk nekā 4 % no globālajām emisijām, bet nesamērīgi izceļas kā viens no visneaizsargātākajiem reģioniem pasaulē, un, **tā kā COP27 notiek Āfrikā, pauž skaidru aicinājumu Eiropas Savienībai piešķirt prioritāti finanšu, tehniskajiem un spēju veidošanas resursiem, kas paredzēti Āfrikai**, lai atbalstītu kontinenta apņemšanos, kas pausta Parīzes COP21, un ņemt vērā, ka lielākajā daļā Āfrikas nacionāli noteikto devumu (NND) ir ietverti mazināšanas un pielāgošanās mērķi, kas ir atkarīgi no atbilstoša starptautiska atbalsta saņemšanas, tādējādi viešot šaubas saistībā ar augstvērtīgu saglabājošu ekosistēmu, piemēram, mežu vai savannu aizsardzību un fosilā kurināmā ieguvi;

28. aicina nekavējoties pārtraukt **subsīdijas fosilajam kurināmajam**, atzinīgi vērtē paziņojumu par REPowerEU, jo tajā minēti risinājumi, kas atbilst zaļā kursa un Eiropas enerģētikas savienības mērķiem⁽²⁶⁾,⁽²⁷⁾, un uzskata, ka valdībām, atbalstot pētniecību, inovāciju un izstrādi, ir jānodrošina satvars ieguldījumiem revolucionārās tehnoloģijās tādās jomās kā energoefektivitāte un atjaunojamo energoresursu enerģijas ražošana un ka būtu jāizstrādā tāds regulējums, kas veicina un stiprina jaunu tehnoloģiju izstrādi un ieviešanu tirgū, tostarp ar pieprasījumu saistītus pasākumus, kuru mērķis ir izveidot vadošos tirgus un stimulēt mazoglekļa produktu patēriņu⁽²⁸⁾;

29. atzinīgi vērtē digitālos risinājumus, kas dod iespēju nodrošināt vides aizsardzību un virzību uz ilgtspēju transporta, enerģētikas sistēmu, ēku, lauksaimniecības un citās nozarēs, bet **norāda arī, ka vispārēja digitalizācija līdz šim nav veicinājusi enerģijas pieprasījuma un oglekļa emisiju samazināšanos**, un tāpēc uzsver, ka ir vajadzīga atbalstoši politikas pasākumi, lai mazinātu atsitiena un indukcijas efektu⁽²⁹⁾;

30. norāda, ka klimata pārmaiņas nopietni ietekmē arī uzņēmumus, it īpaši MVU, piemēram, piegādes ķēžu pārrāvumi un kaitējumi ražotnēm ekstrēmu laikapstākļu dēļ, un tāpēc tie dažkārt spiesti veikt ar augstām izmaksām saistītas pārmaiņas uzņēmējdarbības un darbības modeļos, kā arī ieguldījumus, lai izpildītu regulatīvās vai citas prasības; uzskata, ka **būtu jāatbalsta jaunu ilgtspējīgu uzņēmējdarbības modeļu pirmie ieviesēji**, lai nodrošinātu, ka tie sava radošuma dēļ nenonāk neizdevīgos konkurences apstākļos;

31. uzsver, ka, sniedzot atbalstu privātajam sektoram, ir jāievēro tādi principi kā vienlīdzīga piekļuve MVU finanšu instrumentiem un jābalstās tikai uz klimata mērķiem⁽³⁰⁾ un ka būs jāveic daudz darba visās vērtību ķēdēs un būs vajadzīga nozaru sadarbība;

32. uzskata, ka saskaņošanai un standartizācijai ir būtiska nozīme, lai attiecīgajā nozarē ar tehnoloģijām, prasmju uzlabošanu un regulējumu panāktu risinājumu mērogojamību, kas ES valdībām būtu jāatbalsta starptautiskā līmenī, un ka it īpaši MVU būs svarīgi iegūt papildu instrumentus un spēju veidošanas iespējas, lai tie varētu izpildītu jaunās prasības un uzlabot piekļuvi ES tirgum;

⁽²³⁾ Enhancing NDCs For Food Systems – recommendations for decision-makers – NDC Action Project.

⁽²⁴⁾ EESK atzinums par tematu “Pārtikas nodrošinājums un ilgtspējīgas pārtikas sistēmas” (OV C 194, 12.5.2022., 72. lpp.).

⁽²⁵⁾ EESK atzinums “Stratēģija “No lauka līdz galdam”. Taisnīgas, veselīgas un videi draudzīgas pārtikas sistēmas vārdā” (OV C 429, 11.12.2020., 268. lpp.).

⁽²⁶⁾ EESK atzinums par tematu “Klimatiskais taisnīgums” (OV C 81, 2.3.2018., 22. lpp.) un “Jaunā ES Klimatadaptācijas stratēģija” (OV C 374, 16.9.2021., 84. lpp.).

⁽²⁷⁾ EESK atzinums “REPowerEU: Vienota Eiropas rīcība cenas ziņā pieejamā, drošā un ilgtspējīgākai enerģijai” (OV C 323, 26.8.2022., 123. lpp.).

⁽²⁸⁾ EESK atzinums par tematu “Gatavi mērķrādītājam 55 %: ES 2030. gadam nospraustā klimata mērķrādītāja sasniegšana ceļā uz klimatneitralitāti” (NAT/2022) (OV C 275, 18.7.2022., 101. lpp.).

⁽²⁹⁾ EESK atzinums “Digitalizācija un ilgtspēja – status quo un nepieciešamība rīkoties pilsoniskās sabiedrības perspektīvā” (OV C 429, 11.12.2020., 187. lpp.).

⁽³⁰⁾ EESK atzinums par tematu “Gatavi mērķrādītājam 55 %: ES 2030. gadam nospraustā klimata mērķrādītāja sasniegšana ceļā uz klimatneitralitāti” (NAT/2022) (OV C 275, 18.7.2022., 101. lpp.).

Iespēju došana pilsoniskajai sabiedrībai paātrināt klimatrīcību un aicinājums izstrādāt jaunu pārvaldības satvaru

33. uzsver, ka nepieciešamās rīcības mēroga dēļ ir vajadzīgi integrēti daudzlīmeņu politikas pasākumi un nozares aptveroši risinājumi, patiesi iesaistot pilsonisko sabiedrību, un tāpēc ierosina izstrādāt **jaunu pārvaldības satvaru**, kas dod iespēju veikt šīs pārveidojošās pārmaiņas;

34. uzskata, ka **darba vietu līmenī** šim jaunajam pārvaldības satvaram būtu jāgarantē sociālais dialogs, nodrošinot darba ņēmēju tiesības un iesaisti un stiprinot kopīgumus;

35. uzskata, ka būtu arī jāstiprina **plašāks dialogs**, iesaistot reģionus, lauku dalībniekus un pilsētas, sociālos partnerus, kooperatīvus un pilsonisko sabiedrību, lai nodrošinātu sociālo taisnīgumu un uzticamību un piešķirtu īpašu nozīmi solījuma nevienmērīgai novārtā ⁽³¹⁾. Piemēram, ražojošu patērētāju pieejas veicināšana var paātrināt pāreju uz tīrāku energosistēmu, radīt jaunus ekonomikas modeļus un sekmēt centienus aizsargāt visneaizsargātākās mūsu sabiedrības iedzīvotāju grupas, piemēram, no atslēgšanas no siltuma, gaismas un informācijas tehnoloģijām;

36. pauž stingru pārliecību, ka **augšupējas un vietējas iniciatīvas ir visnotaļ jāatbalsta un jārosina**, lai paātrinātu klimata pārmaiņu ierobežošanu un pielāgošanos tām un stiprinātu sociālo noturību, tādējādi atraisot sadarbības kultūras un augšupēju risinājumu potenciālu; un uzskata, ka vienlīdz svarīgi un būtiski ir vairāk ieguldīt sociālajā inovācijā, lai varētu integrēt ar kultūru saistītās un sociālās pārmaiņas, kas vajadzīgas, lai klimata aizsardzības apsvērumus integrētu uzņēmumu, publisko iestāžu un māsaimniecību ikdienas dzīvē;

37. uzskata, ka **dzimumu līdztiesības** jautājums nebūtu jārisina atsevišķi un izolēti, bet vajadzētu nonākt pie atziņas, ka tas ir būtisks, lai **nepieļautu tādu pasākumu un politikas īstenošanu, kam piemīt dzimtiskā nevērība**. Klimata pārmaiņām nav vienāda ietekme uz visām iedzīvotāju grupām, un klimata pārmaiņu politikas pasākumi, ja tie nav izstrādāti pareizi, var saglabāt šo netaisnību un nelīdzsvarotību. Piemēram, sieviešu nevienlīdzīgā līdzdalība lēmumu pieņemšanā un darba tirgū pastiprina nevienlīdzību un bieži vien neļauj sievietēm pilnībā piedalīties ar klimata aizsardzību saistītā plānošanā, politikas veidošanā un īstenošanā ⁽³²⁾;

38. pauž pārliecību, ka lielāka **jauniešu iesaiste** lēmumu pieņemšanā, sākot ar tiesību aktu priekšlikumu un iniciatīvu izstrādi un beidzot ar īstenošanu, uzraudzību un turpmākiem pasākumiem, vislabāk atspoguļos šīm pārmaiņām piemītošo paaudžu dimensiju ⁽³³⁾. Tieši minēto apsvērumu dēļ EESK kopš 2021. gada oficiālajā ES delegācijā, kas piedalās UNFCCC COP sanāksmēs, iekļauj jauniešu pārstāvi un ir apņēmusies Komitejas darbībā vairāk uzklaut jauniešu un jaunatnes organizāciju viedokļus; EESK visnotaļ iesaka konvencijas pusēm un citām ieinteresētajām personām īstenot līdzīgu pieeju;

39. atzīmē **pirmiedzīvotāju tautu** lomu klimata pārmaiņu ierobežošanas avangardā – pirmiedzīvotāji pārvalda vairāk nekā 80 % planētas atlikušās biodaudzveidības ⁽³⁴⁾; atzinīgi vērtē pirmiedzīvotāju tautu arvien plašāko iesaisti klimata aizsardzības politikā un mudina puses aktīvi iesaistīt pirmiedzīvotājus klimatrīcības īstenošanā;

40. EESK apņemas veikt pasākumus, lai īstenotu iepriekš minētos ieteikumus šajā politikas jomā.

Briselē, 2022. gada 26. oktobrī

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas
priekšsēdētāja
Christa SCHWENG

⁽³¹⁾ EESK atzinums par tematu “Gatavi mērķrādītājam 55 %”: ES 2030. gadam nospraustā klimata mērķrādītāja sasniegšana ceļā uz klimatneitralitāti” (NAT/2022) (OV C 275, 18.7.2022., 101. lpp.).

⁽³²⁾ 2020 Pocket Guide to Gender Equality under the UNFCCC – WEDO.

⁽³³⁾ EESK atzinums “Ceļā uz jauniešu strukturētu iesaisti klimata un ilgtspējas jautājumu risināšanā ES lēmumu pieņemšanas procesā” (OV C 429, 11.12.2020., 44. lpp.).

⁽³⁴⁾ Indigenous peoples defend Earth's biodiversity – but they're in danger.

ATZINUMI

EIROPAS EKONOMIKAS UN SOCIĀLO LIETU KOMITEJA

EIROPAS EKONOMIKAS UN SOCIĀLO LIETU KOMITEJAS 573. PLENĀRSESĪJA, 26.10.2022.–
27.10.2022.**Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Digitālā suverenitāte – Eiropas Savienības digitalizācijas un izaugsmes stūrakmens”****(pašiniciatīvas atzinums)**

(2023/C 75/02)

Ziņotājs: **Philip VON BROCKDORFF**

Pilnsapulces lēmums	20.1.2022.
Juridiskais pamats	Reglamenta 52. panta 2. punkts Pašiniciatīvas atzinums
Atbildīgā specializētā nodaļa	vienotā tirgus, ražošanas un patēriņa specializētā nodaļa
Pieņemts specializētās nodaļas sanāksmē	7.10.2022.
Pieņemts plenārsesijā	26.10.2022.
Plenārsesija Nr.	573
Balsojuma rezultāts	
(par/pre/atturas)	185/0/3

1. Secinājumi un ieteikumi

1.1. Neraugoties uz ievērojamo progresu ES digitālās suverenitātes stiprināšanas jomā, Savienība joprojām ir lielā mērā atkarīga no trešo valstu tehnoloģiju uzņēmumiem. Tas ierobežo ES vadošo lomu un stratēģisko autonomiju digitālajā pasaulē un attiecīgi arī ES ekonomikas izaugsmes potenciālu.

1.2. Tiešsaistes vidē, kurā joprojām dominē trešo valstu tehnoloģiju uzņēmumi, rodas jautājums, cik lielā mērā ES iedzīvotāji, uzņēmumi un valdības kontrolē savus digitālos datus. Pašreizējā krīzē tas, iespējams, nav prioritārs jautājums, taču nepieciešamību mazināt digitālās suverenitātes nelīdzsvarotību nedrīkst novērtēt par zemu.

1.3. Ņemot to vērā, EESK uzskata, ka Eiropas Savienībai ir jāsamazina atkarība no trešo valstu tehnoloģiju gigantiem, divkāršojot centienus, lai izveidotu drošu, iekļaujošu un vērtības balstītu digitālo ekonomiku, kas spētu konkurēt ar trešo valstu tehnoloģiju gigantiem, un liekot uzsvaru uz uzticamu savienojamību, datu drošību un mākslīgo intelektu (MI).

1.4. Tāpēc EESK aicina lielu daļu ieguldījumu digitālajā sektorā novirzīt digitālās ekonomikas atvērtai stratēģiskajai autonomijai. Tam būtu jāietver ieguldījumi digitālajās spējās, izglītībā un arodapmācībā, infrastruktūrā un tehnoloģijās. EESK arī aicina nodrošināt vienlīdzīgus konkurences apstākļus digitālajā pārveidē, kurā būtu aizsargātas darba ņēmēju tiesības un kurā visu lielumu uzņēmumi varētu pastāvēt līdzās un attīstīties bez pārmērīga regulējuma.

1.5. EESK norāda, ka tādas inovācijas kā mākoņdatošana un MI ir kļuvušas par nozīmīgiem ES stratēģiskajiem aktīviem, kas labvēlīgi ietekmē ES ekonomikas potenciālo izaugsmi. Taču ES atpaliiek globālajā sacensībā par jaunu tehnoloģiju izstrādi digitālajā pasaulē, un dažu tehnoloģiju jomā ES privātie ieguldījumi ir mazāki par līdzīgiem ieguldījumiem ASV un Ķīnā.

1.6. EESK aicina atjaunot centienus, lai digitālo tehnoloģiju jomā veidotu publiskā un privātā sektora partnerības un atbalstītu plaša mēroga jauno tehnoloģiju pētniecību Eiropas Savienībā ar konkrētu mērķi pētniecības spēju jomā neatpalikt no ASV un Ķīnas.

1.7. EESK uzskata, ka pastāvošajā digitālās suverenitātes nelīdzsvarotībā daļēji vainojami šķēršļi dalībvalstīs, kas joprojām kavē patiesi vienota tirgus izveidi. Patlaban vienotā tirgus pamatā ir vairāku nelielu nacionālo tirgu kopums, taču tam trūkst nepieciešamā vērīena, kas vajadzīgs jebkuram ES teritorijā bāzētam uzņēmumam, lai konkurētu ar pasaules digitālajiem gigantiem. Turklāt Eiropas Savienībā ir dažādi digitālās attīstības, infrastruktūras un spēju līmeņi.

1.8. EESK aicina Komisiju turpināt darbu pie digitālā regulējuma satvara, lai aizsargātu ES iedzīvotājus pret digitālās pasaules radītajiem izaicinājumiem, vienlaikus nodrošinot satvaru lielākā mērā uz cilvēku vērstas un ētiskas vides izveidi.

1.9. Tikpat svarīgi ir padarīt tiešsaistes platformas, ekosistēmas un tiešsaistes darbības atvērtākas, godīgākas un paredzamākas, pieņemot noteikumus par algoritmu pārredzamību un neitralitāti un ņemot vērā arī datu kopīgošanas un sadarbības apsvērumus.

1.10. EESK atbalsta aicinājumu Eiropas Savienībai izveidot mākoņpakalpojumu un datu infrastruktūru, lai stiprinātu tās digitālo suverenitāti un mazinātu būtisko nelīdzsvarotību mākoņpakalpojumu un datu glabāšanas tirgū, kurā gandrīz pilnībā dominē trešo valstu uzņēmumi.

1.11. EESK atzīst arī ES potenciālu kļūt par globālu lideri datu vākšanas un apstrādes jomā, kas ir digitālās ekonomikas stūrakmens. ES datu vākšanas un apmaiņas sistēmai piemīt ārkārtīgi liels potenciāls stratēģiskos sektoros, tādus kā veselība, darba tirgus un transports.

1.12. EESK aicina atjaunināt konkurences un patērētāju aizsardzības politiku vienotajā tirgū. Šajā sakarā būtu jāpievēršas arī trešo valstu tehnoloģiju uzņēmumu īstenotajai kropļojošajai praksei, kā arī Ķīnas digitālo uzņēmumu augošajai ietekmei Eiropas Savienībā. Šajā saistībā EESK atzinīgi vērtē tādas regulatīvās norises kā Digitālo tirgu akts un ierosinātais Eiropas Mikroshēmu akts.

1.13. EESK atzīst, ka maziem un vidējiem uzņēmumiem (MVU) ir ļoti nozīmīga loma ES digitālās suverenitātes veidošanā, it īpaši, ņemot vērā to mijiedarbību ar lieliem ES tehnoloģiju uzņēmumiem.

1.14. Visbeidzot EESK uzsver visu līmeņu izglītības (gan arodizglītības, gan arī akadēmiskās izglītības) būtisko nozīmi ES digitālās suverenitātes veidošanā.

2. Pamatinformācija

2.1. Digitālo suverenitāti var provizoriski raksturot kā autonomiju, ar kuras palīdzību valdības un uzņēmumi pārvalda un veido savus datus, aparatūru un programmatūru. Jau pārkārt ilgi tiek paustas bažas par ES lielo atkarību no neliela skaita lielu tehnoloģiju uzņēmumu, kuri darbojas ārpus ES.

2.2. Par ES lielo atkarību no trešo valstu tehnoloģiju uzņēmumiem liecina tas, ka aptuveni 92 % visu datu Rietumu pasaules valstīs tiek glabāti ASV piederošos serveros. Tas ietver tiešsaistes datus, no sociālajiem plašsaziņas līdzekļiem izgūtos datus un valstu valdību pārvaldītos datus⁽¹⁾.

2.3. Nav nekāds pārsteigums, ka šāda situācija rada arvien lielākas bažas par to, ka ES uzņēmumiem un valstu valdībām var nebūt pilnīgas kontroles pār datiem un tie vēl joprojām ir lielā mērā atkarīgi no lieliem trešo valstu tehnoloģiju uzņēmumiem, tādējādi sarežģījot ES bāzēto tehnoloģiju uzņēmumu iespējas konkurēt ar sāncensiem ASV. Satraukumu rada arī tas, ka ES lēni, bet noteikti zaudē savu spēju panākt tiesību aktu efektīvu izpildi digitālajā vidē.

2.4. Diemžēl šāda nopietna atkarība no ASV tehnoloģiju uzņēmumiem ierobežo ES vadošo lomu un stratēģisko autonomiju digitālajā pasaulē, un tas savukārt var ierobežot arī ES ekonomikas izaugsmes potenciālu. Trešo valstu tehnoloģiju uzņēmumu ekonomisko ietekmi nedrīkst novērtēt par zemu. Tas attiecas arī uz šādu uzņēmumu ietekmi uz ES iedzīvotājiem un viņu patēriņa modeļiem, kā arī uz to, kā tie ietekmē ES iedzīvotāju mijiedarbību ar ES dalībvalstu un citu valstu iedzīvotājiem.

⁽¹⁾ <https://www.weforum.org/agenda/2021/03/europe-digital-sovereignty/>

2.5. Šodien trešo valstu lielle tehnoloģiju uzņēmumi par mums zina vairāk, nekā, iespējams, mūsu tuvākie ģimenes locekļi un draugi, un bažas rada privātuma trūkums. Patiesībā mēs nekontrolējam paši savus datus tiešsaistē – to dara lielle tehnoloģiju uzņēmumi, un tūmeklis joprojām lielā mērā netiek regulēts. Tādi centieni kā ES Vispārīgās datu aizsardzības regulas (VDAR) ⁽²⁾ pieņemšana ir mēģinājums noteikt jaunu kārtību. Problēma ir tā, ka tehnoloģiju uzņēmumi attīstās ātrāk, nekā ES spēj risināt šo problēmu. Lielle tehnoloģiju uzņēmumi bieži vien veic darbību vidē, kurā tiem ir ievērojama priekšrocības informācijas ziņā pār regulējošām iestādēm, un tie lielākoties var brīvi sekot līdzi iedzīvotāju darbībām tiešsaistē, vācot informāciju par procesu un iegūtos datus izmantojot peļņas gūšanai.

2.6. Ņemot to vērā, Komisijas priekšsēdētāja ir noteikusi, ka digitālā politika ir viena no viņas galvenajām prioritātēm 2019.–2024. gada pilnvaru termiņā, solot panākt tehnoloģisko suverenitāti. Taču mēs joprojām esam tālu no šī mērķa, un pati Komisija ir paudusi bažas par to, ka lielle trešo valstu tehnoloģiju uzņēmumi neievēro ES noteikumus un pamatvērtības. Pēdējos gados interneta ekonomika ir konsolidējusies ap šiem tehnoloģiju gigantiem, kuri izmanto sīkdatnes, lai kontrolētu datus un saglabātu oligopola ietekmi tirgū. Savukārt Eiropas Parlaments ir paudis satraukumu par drošības apdraudējumiem saistībā ar Ķīnas arvien pieaugošo tehnoloģisko klātbūtni ES un it īpaši ir aicinājis rīkoties ES līmenī, lai mazinātu Ķīnas augošo ietekmi 5G infrastruktūrā.

2.7. Satraukumu rada tas, ka veseli ES ekonomikas sektori joprojām ir lielā mērā atkarīgi no lielām trešo valstu tiešsaistes platformām. Tas liedz nodrošināt dalībvalstu digitālo suverenitāti tādās būtiskās jomās kā autortiesības, datu aizsardzība un nodokļi. Satraukumu rada arī citas jomas, piemēram, e-komercija un dezinformācija tiešsaistē.

2.8. Tiešsaistes vidē, kurā dominē trešo valstu tehnoloģiju uzņēmumi, rodas jautājums par to, vai ES iedzīvotāji var atgūt kontroli pār saviem digitālajiem datiem un vai ES var efektīvi un saprātīgā laikposmā mazināt digitālās suverenitātes nelīdzsvarotību. Ieskats minētajos jautājumos izklāstīts 3. un 4. sadaļā.

3. Vispārīgās piezīmes

3.1. Vispirms Eiropas Savienībai ir jāsamazina atkarība no trešo valstu tehnoloģiju gigantiem, divkāršojot centienus, lai izveidotu drošu, iekļaujošu un vērtībās balstītu digitālo ekonomiku, kas spētu konkurēt ar trešo valstu tehnoloģiju gigantiem, un liekot uzsvaru uz uzticamu savienojamību, datu drošību un mākslīgo intelektu (MI). EESK uzskata, ka īpaši svarīgs ir vērtībās balstītais aspekts, un uzsver sociālo un ētisko dimensiju, kā arī darba ņēmēju tiesības digitālajā ekonomikā.

3.2. Komisija reaģēja uz norisēm digitālajā ekonomikā, 2021. gadā izstrādājot Digitālo kompasu ES digitālajai desmitgadei, galvenokārt pievēršoties infrastruktūrai, valdībai, uzņēmumiem un prasmēm. Minētais kompass izvirzīja mērķus ES un valstu līmenī, ierosināja stabilu kopīgu pārvaldības sistēmu, lai uzraudzītu progresu un novērstu nepilnības, un turpmākus daudzvalstu projektus, kuros būtu apvienoti ES, dalībvalstu un privātā sektora ieguldījumi. To papildināja Digitālo tirgu akts – tiesiskais regulējums, kura mērķis ir nodrošināt lielāku konkurenci Eiropas digitālajos tirgos, neļaujot lieliem uzņēmumiem ļaunprātīgi izmantot savu ietekmi tirgū un paverot iespēju tirgū ienākt jauniem dalībniekiem. Nesen ierosinātā Eiropas Mikroshēmu akta mērķis ir, reaģējot uz augošo pieprasījumu, palielināt mikroshēmu ražošanu visā Eiropas Savienībā un samazināt atkarību no piegādātājiem ārpus Eiropas. Tas neitralizētu Ķīnas dominējošo stāvokli, it īpaši pusvadītāju mikroshēmu ražošanā.

3.3. Ņemot vērā to, ka ES ekonomika atgūstas pēc pandēmijas, un cenu kāpumu, EESK aicina sekmīgi īstenot Digitālo kompasu un mudina ES valstu valdības stimulēt uzņēmumus arī turpmāk ieguldīt digitālajās spējās un cilvēkresursos. Šāds ieguldījums ES ekonomikas digitālajā pārveidē palīdzētu palielināt stratēģisko autonomiju. Par ļoti svarīgiem uzskatāmi arī ES valstu valdību ieguldījumi digitālo spēju, infrastruktūras un tehnoloģiju pilnveidošanā.

3.4. EESK norāda, ka tādas inovācijas kā mākoņdatošana un MI ir kļuvušas par nozīmīgiem ES stratēģiskajiem instrumentiem, kas labvēlīgi ietekmē ES ekonomikas potenciālo izaugsmi. Taču ES joprojām atpalciek globālajā sacensībā par jaunu tehnoloģiju izstrādi digitālajā pasaulē. Piemēram, MI jomā ES privātie ieguldījumi ir mazāki par līdzīgiem

⁽²⁾ Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (ES) 2016/679 (2016. gada 27. aprīlis) par fizisku personu aizsardzību attiecībā uz personas datu apstrādi un šādu datu brīvu apriti un ar ko atceļ Direktīvu 95/46/EK (Vispārīgā datu aizsardzības regula) (OV L 119, 4.5.2016., 1. lpp.).

ieguldījumiem ASV un Ķīnā. Tas attiecas arī uz datu vākšanas un datu piekļuves tehnoloģijām un kvantisko datu apstrādi, un arī blokķēdes tehnoloģijās un lietu internetā ES ieguldījumi atpauz uz līdzīgiem ieguldījumiem ASV un Ķīnā.

3.5. EESK arī norāda, ka ir pieejami dažādi finanšu instrumenti, ar kuriem mazināt ieguldījumu nepietiekamību digitālajās tehnoloģijās salīdzinājumā ar ASV un Ķīnu. Minētie instrumenti noteikti varētu nodrošināt atbalstu pētniecībai un inovācijai digitālo tehnoloģiju jomā, taču, kā norādīts 3.3. punktā, ir vajadzīgi papildu ieguldījumi, un EESK aicina atjaunot centienus, lai digitālo tehnoloģiju jomā veidotu publiskā un privātā sektora partnerības un atbalstītu plaša mēroga jauno tehnoloģiju pētniecību ES ar konkrētu mērķi panākt ASV un Ķīnu pētniecības spēju jomā.

3.6. EESK uzskata, ka digitālā suverenitāte nenozīmē tikai to, ka ES atgūst zaudēto vai nokļūst digitālās attīstības līknes priekšgalā. Nav runa arī par to, vai digitālā suverenitāte nozīmē, ka ES iet protekcionisma virzienā. Digitālā suverenitāte nozīmē radīt vienādus konkurences apstākļus ES tehnoloģiju uzņēmumiem, lai, kā norādīts šā pašiniciatīvas atzinuma nosaukumā, veicinātu ES ekonomikas izaugsmes potenciālu un tādējādi nodrošinātu ieguvumus ES sabiedrībai kopumā.

3.7. Ir pamatoti iemesli tam, kādēļ pret ES tehnoloģiju uzņēmumiem var būt nepieciešama labvēlīgāka attieksme nekā pret trešo valstu uzņēmumiem, ja tie ir pasaules vadošo digitālo uzņēmumu vidū. Taču EESK uzskata, ka pašreizējā digitālās suverenitātes nelīdzsvarotībā daļēji vainojami šķēršļi dalībvalstīs, kas joprojām kavē patiesi vienota tirgus izveidi. Patlaban vienotais tirgus pamatā ir vairāku nelielu nacionālo tirgu kopums, taču tam trūkst vēriena, kas vajadzīgs jebkuram ES teritorijā bāzētam uzņēmumam, lai konkurētu ar pasaules "Microsoft"-iem. Eiropas Savienībā ir arī atšķirīgi attīstības un infrastruktūras līmeņi. Tāpēc nav nekāds pārskaucums, ka digitālajā tirgū joprojām dominē trešo valstu uzņēmumi.

3.8. EESK arī uzskata, ka digitālās suverenitātes jautājuma risināšana palīdzēs kļūstēt par saistību ar privātumu un persondatiem, nodokļiem, datiem un valsts iepirkumu. Tas nenotiks ātri, neskatoties uz to, ka tiesiskais regulējums kļūst stingrāks. It īpaši nodokļu uzlikšana ir kļuvusi par strīdīgu jomu, jo ASV tehnoloģiju uzņēmumi var gūt ieņēmumus, mijiedarbojoties ar klientiem Eiropas Savienībā, un tas rada jautājumu par fizisko klātbūtni, kas parasti ir pamats nodokļu uzlikšanai.

3.9. Visbeidzot vienā no iepriekšējiem atzinumiem⁽³⁾ EESK jau ir uzsvērusi digitālās suverenitātes kā būtiska Eiropas ekonomiskās, sociālās un vides attīstības pīlāra nozīmi un arī norādījusi, ka šai suverenitātei jābalstās uz globālo konkurētspēju un dalībvalstu ciešu sadarbību. Tas ir būtisks priekšnoteikums, lai ES kļūtu par globālu līderi starptautiskajā arēnā, īpaši attiecībā uz digitālo tehnoloģiju uzticamību.

4. Īpašas piezīmes

4.1. EESK aicina dalībvalstis efektīvi ieviest digitālā regulējuma satvaru, lai aizsargātu ES iedzīvotājus pret digitālās pasaules radītajiem izaicinājumiem, vienlaikus nodrošinot satvaru lielākā mērā uz cilvēku vērstas un ētiskas vides veidošanai. EESK uzskata, ka ar tiesisko regulējumu jāpalīdz efektīvāk pārvaldīt ES digitālo nozari. Arī darba ņēmēju aizsardzībai un tiesībām uz kolektīvām sarunām būtu jāatvieglo pāreja uz digitalizāciju. Vienlaikus ES tehnoloģiju uzņēmumiem būtu jānodrošina pietiekamas iespējas ieviest jauninājumus un nostiprināties salīdzinājumā ar trešo valstu tehnoloģiju uzņēmumiem, kad vien iespējams, veicinot starptautiskas partnerības.

4.2. Noteikumu pieņemšana attiecībā uz ES datiem palīdzēs stiprināt ES suverenitāti kopumā, taču ar to nepietiks, lai ES tehnoloģiju uzņēmumi pasaulē iegūtu tādu pašu ietekmi, kāda ir trešo valstu uzņēmumiem. To var panākt vienīgi ar politisku virzienu un ieguldījumiem pētniecībā un inovācijā, kā arī novēršot pašreizējās vienotā tirgus nepilnības.

4.3. Tas nozīmē, ka attiecībā uz tiesisko regulējumu, kas turpmākajos gados veidos digitālo ekonomiku, ir vajadzīga vairāk uz nākotni orientēta pieeja. Tikpat svarīgi ir padarīt tiešsaistes platformas, ekosistēmas un tiešsaistes darbības atvērtākas, godīgākas un paredzamākas, pieņemot noteikumus par algoritmu pārredzamību un neitralitāti un ņemot vērā arī datu kopīgošanas un sadarbības apsvērumus.

⁽³⁾ OV C 365, 23.9.2022., 13. lpp.

4.4. Lai stiprinātu ES digitālo suverenitāti, EESK aicina uzlabot koordināciju dalībvalstu jurisdikciju starpā un it īpaši šīs jomas regulējošo iestāžu starpā. Jāpārskata pašreizējās pārvaldības struktūras, lai gan stiprinātu dalībvalstu savstarpējo mijiedarbību, gan atvieglotu kopīgu lēmumu pieņemšanu digitālajā jomā. EESK uzskata, ka tas būs ļoti svarīgi, lai palīdzētu darbā pie noteikta veida digitālās suverenitātes panākšanas. Vienlaikus EESK brīdina par pārmērīga regulējuma risku, kas varētu negatīvi ietekmēt potenciālo ekonomikas izaugsmi.

4.5. EESK atbalsta aicinājumu Eiropas Savienībai izveidot mākoņpakalpojumu un datu infrastruktūru, lai stiprinātu tās digitālo suverenitāti un mazinātu būtisko nelīdzsvarotību mākoņpakalpojumu un datu glabāšanas tirgū, kurā gandrīz pilnībā dominē trešo valstu uzņēmumi. Tas palīdzētu arī mazināt ES iedzīvotāju drošības apdraudējumus. Šajā sakarā EESK atkārtoti pauž atbalstu ES projektam *Gaia-X*, kura mērķis ir radīt drošu vidi iedzīvotāju, uzņēmumu un valdību datu pārvaldībai.

4.6. EESK atzīst arī ES potenciālu kļūt par globālu līderi datu vākšanas un apstrādes jomā, kas ir digitālās ekonomikas stūrkmens. ES datu vākšanas un apmaiņas sistēmai piemīt ārkārtīgi liels potenciāls stratēģiskās nozarēs, tādās kā veselība, darba tirgus un transports. Tas ļautu iedzīvotājiem un uzņēmumiem piekļūt ES mēroga datiem (atbilstīgi privātuma un datu aizsardzības noteikumiem), kā arī uzlabotu vienotā tirgus efektivitāti.

4.7. Ņemot to vērā, EESK aicina atjaunināt konkurences politiku vienotajā tirgū un pievērsties pašreizējai nelīdzsvarotībai. Šajā saistībā būtu jāpievēršas arī trešo valstu tehnoloģiju uzņēmumu īstenotajai kropļojošajai praksei, kā arī Ķīnas digitālo uzņēmumu augošajai ietekmei Eiropas Savienībā.

4.8. EESK atzīst, ka digitālās suverenitātes panākšana būs atkarīga (i) no tā, kā Eiropas Savienībā bāzēti tehnoloģiju uzņēmumi pielāgosies tiesiskajam regulējumam, (ii) vienotā tirgus nepilnību novēršanas pasākumiem, (iii) Eiropas Savienībā balstītas pētniecības un inovācijas digitālajā jomā un ieguldījumu iespējām. Vienlaikus EESK nevar ignorēt MVU iespējamo lomu ES digitālās suverenitātes veidošanā. MVU var trūkt finanšu resursu, lai tieši veidotu digitālo ekonomiku, taču tie noteikti var sniegt devumu, mijiedarbojoties ar ES lielajiem tehnoloģiju uzņēmumiem.

4.9. Visbeidzot EESK uzsver visu līmeņu izglītības (gan arodizglītības, gan arī akadēmiskās izglītības) būtisko nozīmi ES digitālās suverenitātes veidošanā: izglītības iestādēm jāveic ieguldījumi attiecīgos pētījumos un inovācijā, un ir jānodrošina kvalificēta personāla pamatsastāvs, kas spēj atbalstīt ES digitālo stratēģiju. Ir ieteicama arī koordinēta pieeja visās ES izglītības iestādēs.

Briselē, 2022. gada 26. oktobrī

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas
priekšsēdētāja
Christa SCHWENG

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Gatavība ārkārtas situācijām”**(pašiniciatīvas atzinums)**

(2023/C 75/03)

Ziņotājs: **Paul RÜBIG**

Pilnsapulces lēmums	24.2.2022.
Juridiskais pamats	Reglamenta 52. panta 2. punkts Pašiniciatīvas atzinums
Atbildīgā specializēta nodaļa	vienotā tirgus, ražošanas un patēriņa specializētā nodaļa
Pieņemts specializētās nodaļas sanāksmē	7.10.2022.
Pieņemts plenārsesijā	26.10.2022.
Plenārsesija Nr.	573
Balsojuma rezultāts (par/pre/atturas)	184/8/9

1. Secinājumi un ieteikumi

1.1. Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komiteja (EESK) aicina Eiropas Komisiju un dalībvalstis steidzami izstrādāt plānu, lai būtiski palielinātu ES vienotā tirgus autonomiju/suverenitāti attiecībā uz enerģijas ražošanas iekārtām, pārtikas un ūdens ražošanu un nepieciešamo izejvielu ieguvī, tostarp vajadzīgo tehnoloģiju suverenitāti/autonomiju. Šajā ES autonomijas/suverenitātes konceptā jāietver attiecīgā pētniecība un izstrāde, materiālu apstrāde, iekārtu projektēšana, ražošana, uzstādīšana, darbības uzsākšana un uzturēšana ES vienotajā tirgū, lai novērstu enerģētisko nabadzību un bezdarbu ES iedzīvotāju un patērētāju vidū. Visefektīvākā sagatavotība ārkārtas situācijām ir balstīta uz noturību, gan tehnisku, gan sociālu. Visās enerģētikas politikas jomās būtu jāintegrē pastāvīgi uzlabojumi, kuru mērķis ir nodrošināt energosistēmu noturību pret dabas, politiskiem vai jebkādiem citiem apdraudējumiem.

1.2. Lai sasniegtu ES autonomijas/suverenitātes mērķi, EESK iesaka ES steidzami noteikt īstermiņa pasākumus enerģijas ražošanas iekārtu būvniecībai ES vienotajā tirgū.

1.3. EESK uzskata, ka plašu un ilgstošu enerģijas trūkumu Eiropā var novērst, veicot šādus pasākumus:

- atvērtība tehnoloģiju jomā (attiecībā uz lietojumiem enerģijas ražošanai un izmantojumam),
- Eiropas vienotā enerģētikas tirgus stiprināšana un attīstība,
- sadarbības un koordinācijas uzlabošana ar līdzīgi domājošiem partneriem, kā arī ciešāka sadarbība ar kaimiņvalstīm un trešām valstīm,
- vērienīgas tirdzniecības politika īstenošana un enerģijas piegādes dažādošana,
- darba tirgus neatbilstību novēršana,
- saziņas uzlabošana un informētības veicināšana,
- inovācijas un digitalizācijas paātrināšana,
- finansējuma pieejamības uzlabošana,
- pietiekamu ieguldījumu nodrošināšana (lai veicinātu zaļo pārkārtošanos u. c.),

- centieni nodrošināt, ka politika ir reālistiska. Piemēram, enerģētikas un klimata jomā mums ir jāpārvērtē pakete “Gatavi mērķrādītājam 55 %”, lai rastu līdzsvaru starp 2030. un 2050. gada mērķu sasniegšanu un apzinātu ekonomiski un sociāli pieņemamu pārejas ceļu. No emisijas kvotu tirdzniecības gūtā peļņa būtu jāizmanto, lai finansētu gāzes cenu griestus, pamatojoties uz ASV *Henry Hub* indeksu, un ieguldītu jaunās enerģijas ražošanas iekārtās Eiropas Savienībā.

1.4. Lai izvairītos no nepieciešamības pārskatīt zaļā kursa termiņus un īstenotu reālistisku enerģētikas politiku, ES zaļā kursa un enerģētikas politikas opcijās, ietekmes un riska novērtēšanas procedūrās jāiekļauj ne tikai pasākumu ietekme uz klimatu, bet arī ietekme uz ES patērētāju pirktpēju un ES ekonomikas konkurētspēju, tādējādi saglabājot darbvietas ES.

1.5. Ņemot vērā krīzes nopietnību, EESK uzskata, ka, reaģējot uz šo krīzi, nevajadzētu izslēgt nekādus pasākumus.

1.6. EESK uzskata, ka veicamo pasākumu kopumā kā reakcijas daļai vajadzētu būt arī ES SET (stratēģiskā energotehnoloģiju) plāna un *REPowerEU* plāna īstenošanai, īpaši pievēršoties šādiem aspektiem:

- energoefektivitātes uzlabošana un aprites veicināšana,
- *REPowerEU* plāna īstenošana, lai izbeigtu ES atkarību no Krievijas fosilā kurināmā,
- gāzes uzglabāšanas palielināšana un koordinētas uzpildes darbības; elektroenerģijas tirgu uzraudzība un optimizācija; ieguldījumu novirzīšana enerģētikas sistēmās un savienojamības uzlabošana tuvākajā apkārtnē, izmantojot ACER⁽¹⁾, BEREC, ENTSO-G⁽²⁾ un ENTSO-E⁽³⁾ un Eiropas Inovāciju un tehnoloģiju institūta zināšanu un inovāciju kopienas (ZIK) *InnoEnergy*, izejvielu un ražošanas jomā, ņemot vērā norises Eiropas ūdeņraža pamatstruktūras un H₂ un CO₂ uzglabāšanas jomā,
- izveidot Eiropas Savienībā 1 000 enerģijas ražotnes ar 14 dienu atļaujas piešķiršanas procedūru un nekavējoties sākt ieguldījumus ar 50 % ES finansiālā atbalsta no emisijas kvotu tirdzniecībā gūtajiem ieņēmumiem.

1.7. EESK iesaka mudināt un atbalstīt patērētājus ieguldīt savas enerģijas ražošanā un energoefektivitātē. Tam būs vajadzīgas informācijas kampaņas un nodokļu stimuli.

1.8. Turklāt EESK uzskata, ka ES būtu jāizveido jauna transporta infrastruktūra enerģijas un energoresursu pārvadei (cauruļvads no Ziemeļāfrikas uz Spāniju) un tādiem atjaunīgajiem enerģijas avotiem kā ūdeņradis, biometāns un amonjaks (*Campfire*).

1.9. Reaģējot uz krīzi, EESK iesaka veikt vairākus īstermiņa pasākumus:

- nodrošināt citus avotus, it īpaši attiecībā uz naftu, oglēm, gāzi, urānu, ūdeni, pārtiku un dzīvnieku barību,
- izstrādāt plānus un koncepcijas enerģijas taupīšanai un sadalei visās 27 ES dalībvalstīs:
 - attiecībā uz sadali jānosaka skaidras prioritātes, piemēram, sarunas par sadales plāniem ar energoietilpīgām nozarēm, kā arī sarunas par jauniem PTO tirdzniecības nolīgumiem, nosakot jaunas prioritātes pārtikas, barības, ūdens un sanitārijas jomā,
 - jāpiešķir prioritāte elektroenerģijas un gāzes uzglabāšanai un piegādei slimnīcām, medicīniskajai aprūpei, neatliekamās palīdzības dienestiem, kā arī vecāka gadagājuma un neaizsargātu iedzīvotāju aprūpei,

⁽¹⁾ ES Energo regulatoru sadarbības aģentūra.

⁽²⁾ <https://www.entsog.eu/>

⁽³⁾ <https://www.entsoe.eu/>

- izstrādāt noteikumus, lai nodrošinātu pietiekamu naftas un gāzes rezervju līmeni,
- veicināt enerģijas ietaupījumus un jaunus enerģijas avotus,
- pastiprināt ES pētniecību un izstrādi enerģētikas pētniecības jomā, it īpaši alternatīvās enerģijas, kodolsintēzes enerģijas, enerģijas uzglabāšanas, ūdeņraža un amonjaka tehnoloģiju, energoietilpīgu rūpniecības procesu energoefektivitātes un patēriņa ierīču jomā,
- paātrināt publiskās apstiprinājuma procedūras jauniem projektiem, kas nodrošina papildu enerģiju īstermiņā un vidējā termiņā, piemēram, ūdeņraža izkraušanas stacijām ES ostās, cauruļvadiem un ostu iekārtām sašķidrīnātās gāzes (LNG) atkārtotai gāzifikācijai,
- aicināt, lai visi uzņēmumi ES, kas ražo vai nodrošina ārkārtas situācijās nepieciešamos produktus un pakalpojumus, pastiprinātu savu avārijas elektroapgādi, atjauninātu ārkārtas rīcības plānus, organizētu periodiskas apmācības ārkārtas situācijām u. c. (piemēram, telekomunikāciju un apraides nozares uzņēmumi, neatliekamās palīdzības dienesti, publiskie IT serveri un elektroenerģijas piegādātāji).

1.10. Papildus īstermiņa pasākumiem EESK iesaka arī veikt vairākus vidēja termiņa un ilgtermiņa pasākumus.

1.10.1. EESK aicina Eiropas Komisiju izstrādāt plānus un veikt šādus ES mērogā koordinētus pasākumus un darbības:

- ieviest metāna sadalīšanu ar elektrolīzes/pirolīzes procesu un metāna pārveidi ar tvaiku, lai ražotu ūdeņradi un cieto oglekli,
- izmantot diversificētās un ilgstošās metāna rezerves kā izejvielu ūdeņraža (enerģijas nesēja) un oglekļa ieguvei un visaptveroši izpētīt iespējas izmantot tos kā augsnes ielabotājus lauksaimniecībā, lai palielinātu ražu un uzlabotu nodrošinātību ar pārtiku,
- ievērojami paātrināt kritiskās enerģētikas infrastruktūras iepirkumu, t. i., vienkāršot un racionalizēt ES noteikumus, kas palēnina kritiskās enerģētikas infrastruktūras iepirkumu,
- jaunā ES Ūdens pamatdirektīva. Prioritāte jāpiešķir ātras energoapgādes nodrošināšanai,
- jāvienkāršo ES jaunais piegādes ķēdes regulējums. Galvenā uzmanība būtu jāpievērš tam, lai ES nodrošinātu ilgtspējīgu apgādi ar kritiski svarīgām izejvielām un precēm, par ko panākta vienošanās divpusējos tirdzniecības nolīgumos,
- pastiprināt ražošanas ķēdes un transporta sistēmas, lai kompensētu iespējamās turpmākos traucējumus kritiski svarīgu izejvielu pieejamībā ES uzņēmumiem (rūpniecībai un tirdzniecībai),
- samazināt atkarību no kritisko materiālu un jau saražotu produktu importa,
- pievērst īpašu uzmanību ES tehnoloģiskajai suverenitātei/autonomijai,
- attīstīt pārrobežu elektroenerģijas tīkla infrastruktūru (380 kV vai augstāku jaudu),
- nodrošināt transformatoru ražošanu elektrības sprieguma maiņai (augsts/zems, AC/DC),
- atsākt tūkstosiem enerģijas ražošanas projektu (hidroenerģija, ģeotermālā enerģija, hidroakumulācija utt.), kas gadiem ilgi ir bijuši atlikti, jo tiem bija vai nu slikts atmaksāšanas koeficients (lētas gāzes dēļ no Krievijas), vai arī birokrātijas šķēršļu dēļ,
- izpētīt jaunas tehnoloģijas izmantošanas jomā. ES ir vairāki reģioni ar ievērojamām dabasgāzes krātuvēm, kuru var iegūt, izmantojot jaunas tehnoloģijas, ko nesen izstrādājušas Eiropas universitātes. Ņemot vērā ES mērķi panākt enerģētisko neatkarību/autonomiju, ES būtu nopietni jāizpēta šīs jaunās tehnoloģijas un jāmudina reģioni tās izmēģināt,
- pārskatīt vietējās gāzes/naftas un e-degvielas ražošanu, ja tas ir iespējams un vajadzīgs, vai palielināt esošo ražošanu kā īstermiņa pasākumu.

1.10.2. Uzlabot elektrotehniku un lauksaimnieku profesionālo apmācību un prasmes un radīt darbvietas ūdens resursu pārvaldības jomā.

1.10.3. EESK iesaka palielināt Eiropas STEM studentu skaitu (STEM = zinātne, tehnoloģija, inženierzinātnes, matemātika), jo tas paliek nemainīgs, savukārt Āzijas valstīs fizikas, IKT un inženierzinātņu studentu skaits ir ievērojami palielinājies. EESK iesaka izstrādāt iniciatīvas un stimulus, lai palielinātu inženieru, tehniķu un augsto tehnoloģiju papildu darbvietu skaitu Eiropā, lai sasniegtu tās tehnoloģiskās suverenitātes/autonomijas mērķus.

1.10.4. Visbeidzot EESK uzskata, ka ir svarīgi saglabāt augstu ES iedzīvotāju un patērētāju pirktspēju, galveno uzmanību pievēršot ES tehnoloģiju suverenitātei/autonomijai un tādējādi samazinot ES atkarību no importa (tehnoloģiju un enerģijas importa) un palielinot augsto- tehnoloģiju darbvietu skaitu Eiropā.

1.11. Apkopojot secinājumus un ieteikumus, rodas jautājums par to, vai patērētāju apziņā prioritātes ir mainījušās no 1) vides, 2) cenas un 3) piegādes drošības uz 1) piegādes drošību, 2) cenu un 3) vidi.

2. Vispārīgas piezīmes

2.1. “Ārkārtas situāciju pārvaldības” definīcija: “ārkārtas situāciju pārvaldība” ir resursu organizēšana un pārvaldība, kā arī atbildība par visu ārkārtas situāciju humāno aspektu risināšanu, t. i.:

— novēršana,

— sagatavotība,

— reaģēšana,

— seku mazināšana,

— seku likvidēšana.

2.2. Nevieni nezina, cik ilgi šis nežēlīgais karš Ukrainā turpināsies, cik liela daļa infrastruktūras tiks iznīcināta un cik miljoni Ukrainas bēgļu aizbēgs uz ES dalībvalstīm, tādējādi vienotajam tirgum pievienojot miljoniem jaunu patērētāju.

2.3. Karš Ukrainā noteikti radīs dramatiskas sekas ES, jo ES lielā mērā ir atkarīga no fosilā kurināmā un izejvielām, ko importē no Krievijas un Ukrainas. Lai panāktu autonomiju/suverenitāti, kas ir viens no ES galvenajiem mērķiem, ir steidzami jāiegulda savās kalnrūpniecības un enerģijas ražošanas iekārtās.

2.4. 2021. gadā dažās Eiropas valstīs dabasgāzes imports 100 % apmērā nāca no Krievijas un dažas importēja no Krievijas aptuveni 70 % no sava naftas importa. Līdz 2022. gada septembrim dažas ES valstis (piemēram, Polija, Bulgārija un visas trīs Baltijas valstis) bija pārtraukušas gāzes importu no Krievijas, un daudzām ES valstīm izdevās ievērojami samazināt Krievijas dabasgāzes importu, palielinot gāzes importu no citām valstīm, galvenokārt LNG, izmantojot LNG termināļus. Reaģējot uz to, gāzes cenas ES ir paaugstinājušās un joprojām pieaug. Kopš 2022. gada jūlija vidējās gāzes cenas ES ir bijušas aptuveni astoņas reizes augstākas nekā ASV, tādējādi negatīvi ietekmējot ES konkurētspēju.

2.5. Līdz ar to palielinās risks, ka Eiropas Savienībā tiks zaudētas daudzas darbvietas. Saskaņā ar EUROFER datiem ES tērauda rūpniecība tieši nodarbina 330 000 augsti kvalificētu darbinieku un netieši nodrošina darbu vēl 2,2 miljoniem cilvēku. Alumīnija, cementa, papīra, stikla un ķīmiskā rūpniecība arī tieši un netieši nodarbina simtiem tūkstošu cilvēku. Vienotajā tirgū enerģijas ražošanas iekārtu ražošana varētu nodrošināt simtiem tūkstošu jaunu labi- apmaksātu darbvietu un tādējādi palielināt ES patērētāju pirktspēju.

2.6. Runājot par pārtikas nodrošinājumu, Eiropas valstis sistemātiski centīsies mazināt atkarību no kviešu piegādes no Ukrainas un Krievijas. Ir jāanalizē subsīdijas mēslošanas līdzekļiem, jāatvēr zeme pārtikas un barības ražošanai un jāizmanto lauksaimniecības pārtikas atkritumi biogāzes ražošanai.

3. Sagatavotība katastrofām ⁽⁴⁾

3.1. Gatavības ārkārtas situācijām jomā ES ir daudz paveikusi, tomēr karš Ukrainā ir parādījis, ka ES ir jāturpina un pat jāpastiprina centieni šādās jomās:

- elektroenerģijas padeves pārtraukumi (nodzisums), ko izraisa tehniskas kļūmes, kiberuzbrukumi utt., kas var ietekmēt:
 - sakaru sistēmas,
 - kanalizācijas sistēmas, ūdensapgādi un notekūdeņu attīrīšanu,
 - nozares darbības nepārtrauktību,
- elektroenerģijas un gāzes sadales plāni ES patērētājiem un ES rūpniecībai. Šis risks ir krasi pieaudzis kopš kara Ukrainā,
- izejvielu pieejamības traucējumi ražošanas ķēdes vai transporta sistēmas bojājumu dēļ (piemēram, sastrēgums Šanhajas ostā, kurā bija iesaistīti 400 lieli kravas kuģi, 2022. gada aprīlī Šanhajā noteikto Covid-19 ierobežojumu dēļ),
- kiberdraudi vai incidenti: kā ES varētu veidot uzņēmumu noturību un nodrošināt darījumdarbības nepārtrauktību, lai nodrošinātu ES patērētājiem vajadzīgo piegādi,
- citi uzbrukumi: uzņēmumiem jābūt aprīkoti tā, lai tie spētu izturēt uzbrukumus un ātri atgūties no tiem.

3.2. Ārkārtas situācijas un katastrofas uzsver ANO 17 ilgtspējīgas attīstības mērķu (IAM) nozīmi. ⁽⁵⁾ Katastrofas var būt šādas: dabas katastrofas ⁽⁶⁾, rūpniecisku vai tehnoloģisku avāriju izraisītas katastrofas (cilvēku radītas mašīnas, ABC katastrofas), karš, politiskās un civilās katastrofas ⁽⁷⁾, epidēmijas un bads, kā arī pārtikas un barības ražošanas radītā ietekme.

4. Svarīgās struktūras Eiropas Komisijā

4.1. ES netrūkst kompetentu un specializētu struktūru, kas palīdzētu virzīt debates un sagatavošanos gatavībai ārkārtas situācijām. Konkrētāk, tās ir šādas:

- ECHO ĢD (Eiropas Civilās aizsardzības un humānās palīdzības operāciju ģenerāldirektorāts) ⁽⁸⁾,
- ERCC (Ārkārtas reaģēšanas koordinēšanas centrs) ⁽⁹⁾,
- UCP (Savienības Civilās aizsardzības) zināšanu tīkls ⁽¹⁰⁾,
- Eiropas Savienības civilās aizsardzības mehānisms (UCPM) ⁽¹¹⁾.

5. Pašreizējie piemēri par iespējamām kritiskām ārkārtas situācijām ES dalībvalstīs, it īpaši enerģijas ražošanas sistēmās

5.1. Pārāvums fosilās enerģijas ražošanas piegādes ķēdē (ogles, nafta, dabasgāze, urāns). Fosilais kurināmais 2021. gadā veidoja aptuveni 80 % no visas ES izmantotās primārās enerģijas, no kuras lielākā daļa tika importēta.

5.2. Elektroenerģijas padeves pārtraukumi un turpmāki sakaru traucējumi, ko izraisa tehniskas kļūmes, kiberkarš vai teroristu uzbrukumi. Elektroenerģijas ražošana no atjaunīgiem energoresursiem ir nepastāvīga: ne vienmēr pūš vējš un ne vienmēr spīd saule, kad ES ir nepieciešams liels enerģijas daudzums, tāpēc, palielinot vēja un fotoelementu enerģijas ražošanas jaudu ES, vienlaikus ir jābūvē arī plašas enerģijas uzglabāšanas iekārtas.

⁽⁴⁾ https://ec.europa.eu/echo/what/humanitarian-aid/disaster-preparedness_en

⁽⁵⁾ <https://sdgs.un.org/goals>

⁽⁶⁾ <https://www.conserve-energy-future.com/10-worst-natural-disasters.php>

⁽⁷⁾ <https://www.samhsa.gov/find-help/disaster-distress-helpline/disaster-types/incidents-mass-violence>

⁽⁸⁾ https://ec.europa.eu/echo/index_en

⁽⁹⁾ <https://erccportal.jrc.ec.europa.eu/>

⁽¹⁰⁾ <https://civil-protection-knowledge-network.europa.eu/>

⁽¹¹⁾ https://ec.europa.eu/echo/what/civil-protection/eu-civil-protection-mechanism_en

5.3. Spēja nodrošināt kritiski svarīgu izejvielu (vara, litija, kobalta, retzemju elementu u. c.) piegādes, izmantojot jaunas ES vienotā tirgus stratēģijas ieguves, pārstrādes u. c. jomās.

5.4. Spēja nodrošināt konkurētspējīgu vienoto tirgu sagatavju piegādēm (piemēram, kopš kara sākuma Ukrainā ES autobūves nozarē ir vērojams liels Ukrainā ražotu kabeļu iekārtu trūkums).

5.5. Nepieciešamais materiālu daudzums milzīgajam vēja turbīnu skaitam, kas nepieciešams, lai sasniegtu elektroenerģijas ražošanas dekarbonizācijas mērķus, pārsniedz ikgadējo pasaules vara ražošanas apjomu 14 reizes (25 miljoni tonnu salīdzinājumā ar vajadzīgajiem 350 miljoniem tonnu) un ikgadējo pasaules alumīnija ražošanas apjomu 7,2 reizes, kā arī ikgadējo pasaules vēja turbīnām nepieciešamā speciālā tērauda ražošanas apjomu 3,9 reizes. Saules enerģijas paneļi galvenokārt tiek ražoti Ķīnā.

5.6. Līdz brīdim, kad ES tiks uzbūvēts pietiekams daudzums atjaunīgo energoresursu enerģijas ražošanas iekārtu, steidzami ir vajadzīgas apjomīgas fosilā kurināmā piegādes.

6. Reaģēšana

6.1. Ņemot vērā ES enerģijas patēriņa apmēru, ES pāreja uz zaļo ekonomiku ilgs aptuveni divas desmitgades. Padomes sanāksmē Versaļā tika ieteikts paātrināt pāreju, un tas būtu ļoti sarežģīts uzdevums.

6.2. Galvenais šķērslis, kas kavē ātrāku pāreju, nav tikai nauda, bet gan materiāli, kas vajadzīgi aptuveni 700 000 lielajām 5 MW vēja turbīnām visā ES, kā arī miljoniem fotoelementu iekārtu, kodolsintēzes enerģijas iekārtām, ūdens spēkstacijām un enerģijas uzglabāšanas iekārtām. Turklāt būs jābūvē ģeotermālās iekārtas, kā arī ūdeņraža un CO₂ uzglabāšanas iekārtas. Lai sadalītu saražotās decentralizētās elektroenerģijas masveidā palielināto apjomu, augstsprieguma un vidējā sprieguma elektropārvades līnijas būs jāpaplašina milzīgā apjomā.

6.3. Katrai no šīm 700 000 lielajām 5 MW vēja turbīnām (kas gadā parasti saražo 12,5 GWh elektroenerģijas) ir apmēram 200 metru augstums, apmēram 2 000 tonnu dzelzsbetona pamats, un tām ir nepieciešams aptuveni 600 tonnu speciālā tērauda, 20 tonnas vara un ļoti reti sastopami retzemju materiāli, kas jāimportē galvenokārt no Ķīnas vai Krievijas. Ja šīs nepieciešamo materiālu tonnas reizina ar aptuveni 700 000 vēja turbīnu, kas vajadzīgas ES, kļūst skaidrs, ka ir vajadzīgs milzīgs daudzums betona, tērauda, vara un citu materiālu, kuru ražošana emitētu milzīgu papildu CO₂ daudzumu. Vēl nopietnāka problēma ir retzemju elementu (ko izmanto elektriskajiem ģeneratoriem un akumulatoriem), neodīmu, disproziju utt., deficīts, un to būtu ļoti grūti atrisināt līdz 2050. gadam.

7. Seku mazināšana

7.1. Ja Vācija turpinās būvēt vēja turbīnas 2021. gada tempā, zaļā kursa īstenošanai nepieciešamo 70 000 vēja turbīnu būvniecība ilgs 160 gadus.

7.2. Kopumā daudzi inženieri apgalvo, ka zaļā kursa mērķu sasniegšana līdz 2050. gadam ir ļoti sarežģīta, jo trūkst gan materiālu (retzemju elementu, vara, tērauda u. c.), gan arī inženieru un kvalificētu darbinieku (piemēram, elektriķu), kas nepieciešami ES zaļā kursa īstenošanā.

8. Novēršana

8.1. Līdz 2050. gadam daudzās energoietilpīgās rūpniecības nozarēs, piemēram, tērauda rūpniecībā, ķīmiskajā rūpniecībā, cementa rūpniecībā un citur, ir paredzēts pāriet uz atjaunīgo zaļo ūdeņradi vai amonjaku, ko ražo, izmantojot atjaunīgo elektroenerģiju. Daudzi cilvēki neapzinās, ka pārejai visās šajās energoietilpīgajās rūpniecības nozarēs ir nepieciešams aptuveni 10 reizes vairāk atjaunīgās elektroenerģijas nekā pārejai uz e-mobilitāti un tērauda rūpniecības dekarbonizācijai.

8.2. Dzelzs un tērauda ražošana veido ceturto daļu no visām globālajām rūpnieciskajām CO₂ emisijām. 2020. gadā pasaulē tika saražoti aptuveni 1 870 miljoni tonnu tērauda; no tiem aptuveni 57 % Ķīnā un 7 % ES. No 1 870 miljoniem tonnu pasaulē ražotā tērauda aptuveni 1 300 miljoni tonnu (65 %) tiek ražoti, izmantojot integrēto domnu, kur dzelzsrūda tiek reducēta ar koksu, radot ļoti augstas CO₂ emisijas (aptuveni 1,4 tonnas CO₂ uz tonnu tērauda).

8.3. ES 27 dalībvalstīs gadā tiek saražoti aptuveni 150 miljoni tonnu tērauda, no kuriem aptuveni 90 miljoni tonnu tiek ražoti, izmantojot domnu. Lai šo 90 miljonu tonnu čuguna ražošanu (ko reducē domnā ar koksu) aizstātu ar atjaunīgā ūdeņraža zaļo čugunu, būtu nepieciešams aptuveni 360 TWh atjaunīgās elektroenerģijas gadā (līdz 2050. gadam). 360 TWh gadā ir milzīgs atjaunīgās enerģijas daudzums! Tas ir lielāks atjaunīgās elektroenerģijas daudzums, nekā nepieciešams visu vieglo automobiļu elektrifikācijai visā ES. Lai ražotu šo atjaunīgo elektroenerģiju ES tērauda rūpniecībai, būs vajadzīgas ne mazāk kā 30 000 lielu vēja turbīnu.

8.4. Aplūkojot Eiropas Savienību, 2019. gadā elektroenerģijas ražošanas apjoms bija aptuveni 2 904 TWh, no kuriem tikai aptuveni 35 % bija no atjaunīgajiem energoresursiem. Tomēr aptuveni 38 % (1 112 TWh) ražoja no fosilā kurināmā un aptuveni 26 % – no kodolenerģijas (765 TWh). Tikai 13 % bija ražoti no vēja enerģijas, 12 % – no hidroelektrostacijām, 4 % – no saules elektrostacijām, 4 % – no bioenerģijas un 2 % – no ģeotermālās enerģijas avotiem. Lielākā daļa atjaunīgās elektroenerģijas Eiropas Savienībā 2019. gadā (1 005 TWh) tika ražota no vēja enerģijas (367 TWh jeb 42 % no visiem atjaunīgajiem energoresursiem). Vēl 39 % ražoja hidroelektrostacijās (345 TWh), 12 % – saules elektrostacijās (125 TWh) un atlikušos 6 % –, izmantojot bioenerģiju (55 TWh).

8.5. Hidroakumulācijas hidroelektrostaciju paplašināšana ir nepieciešama, lai stabilizētu tīklu nenovēršama pārrāvuma gadījumā.

8.6. Hidroenerģija ir jāvirza uz priekšu enerģētikas un klimata politikas darba kārtībā. Ilgtspējīgi attīstītas hidroelektrostacijas ir jāatzīst par atjaunīgiem enerģijas avotiem. Valdībām savos ilgtermiņa mērķos attiecībā uz izvēršanu, enerģētikas plānos un atjaunīgās enerģijas veicināšanas shēmās būtu jāiekļauj lielas un mazas hidroenerģijas iekārtas, tāpat kā variabli atjaunojamie energoresursi.

Briselē, 2022. gada 26. oktobrī

*Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas
priekšsēdētāja
Christa SCHWENG*

PIELIKUMS

Šādu specializētās nodaļas atzinuma tekstu noraidīja par labu pilnsapulcē pieņemtajiem grozījumiem, tomēr tas ieguva vismaz vienu ceturto daļu no nodotajām balsīm:

“1.3. EESK uzskata, ka plašu un ilgstošu enerģijas trūkumu Eiropā var novērst, veicot šādus pasākumus:

- Eiropas vienotā enerģētikas tirgus stiprināšana un attīstība,
- sadarbības un koordinācijas uzlabošana ar līdzīgi domājošiem partneriem,
- vērienīgas tirdzniecības politika īstenošana un enerģijas piegādes dažādošana,
- darba tirgus neatbilstību novēršana,
- saziņas uzlabošana un informētības veicināšana,
- inovācijas un digitalizācijas paātrināšana,
- finansējuma pieejamības uzlabošana,
- pietiekamu ieguldījumu nodrošināšana (lai veicinātu zaļo pārkārtošanos u. c.),
- centieni nodrošināt, ka politika ir reālistiska. Piemēram, enerģētikas un klimata jomā mums ir jāpārvērtē pakete “Gatavi mērķrādītājam 55 %”, lai rastu līdzsvaru starp 2030. un 2050. gada mērķu sasniegšanu un apzinātu ekonomiski un sociāli pieņemamu pārejas ceļu”.

Balsojuma rezultāts:

Par: 95

Pret: 67

Atturas: 25

“1.6. EESK uzskata, ka veicamo pasākumu kopumā kā reakcijas daļai vajadzētu būt arī ES SET (stratēģiskā energotehnoloģiju) plāna un *REPowerEU* plāna īstenošanai, īpaši pievēršoties šādiem aspektiem:

- energoefektivitātes uzlabošana un aprites veicināšana;
- *REPowerEU* plāna īstenošana, lai izbeigtu ES atkarību no Krievijas fosilā kurināmā;
- gāzes uzglabāšanas palielināšana un koordinētas uzpildes darbības; elektroenerģijas tirgu uzraudzība un optimizācija; ieguldījumu novirzīšana enerģētikas sistēmās un savienojamības uzlabošana tuvākajā apkārtnē, izmantojot ACER (*), BEREK, ENTSO-G un ENTSO-E un Eiropas Inovāciju un tehnoloģiju institūta zināšanu un inovāciju kopienas (ZIK) *InnoEnergy*, izejvielu un ražošanas jomā.

(*) ES Energoregulatoru sadarbības aģentūra.”

Balsojuma rezultāts:

Par: 104

Pret: 61

Atturas: 18

“1.10.1. EESK aicina Eiropas Komisiju izstrādāt plānus un veikt šādus ES mērogā koordinētus pasākumus un darbības:

- ievērojami paātrināt- kritiskās enerģētikas infrastruktūras iepirkumu, t. i., vienkāršot un racionalizēt ES noteikumus, kas palēnina kritiskās enerģētikas infrastruktūras iepirkumu:

- jaunā ES Ūdens pamatdirektīva. Prioritāte jāpiešķir ātras energoapgādes nodrošināšanai,
- jāvienkāršo ES jaunais piegādes ķēdes regulējums. Galvenā uzmanība būtu jāpievērš tam, lai ES nodrošinātu ilgtspējīgu apgādi ar kritiski svarīgām izejvielām un precēm, par ko panākta vienošanās divpusējos tirdzniecības nolīgumos,
- pastiprināt ražošanas ķēdes un transporta sistēmas, lai kompensētu iespējamās turpmākos traucējumus kritiski svarīgu izejvielu pieejamībā ES uzņēmumiem (rūpniecībai un tirdzniecībai),
- samazināt atkarību no kritisko materiālu un jau saražotu produktu importa,
- pievērst īpašu uzmanību ES tehnoloģiskajai suverenitātei/autonomijai,
- attīstīt pārrobežu elektroenerģijas tīkla infrastruktūru (380 kV vai augstāku jaudu),
- nodrošināt transformatoru ražošanu elektrības sprieguma maiņai (augsts/zems, AC/DC),
- atsākt tūkstošiem enerģijas ražošanas projektu (hidroenerģija, ģeotermālā enerģija, hidroakumulācija utt.), kas gadiem ilgi ir bijuši atlikti, jo tiem bija vai nu slikts atmaksāšanas koeficients (lētas gāzes dēļ no Krievijas), vai arī birokrātijas šķēršļu dēļ,
- izpētīt jaunas tehnoloģijas izmantošanas jomā. ES ir vairāki reģioni ar ievērojamām dabasgāzes krātuvēm, kuru var iegūt, izmantojot jaunas tehnoloģijas, ko nesen izstrādājušas Eiropas universitātes. Ņemot vērā ES mērķi panākt enerģētisko neatkarību/autonomiju, ES būtu nopietni jāizpēta šīs jaunās tehnoloģijas un jāmudina reģioni tās izmēģināt”.

Balsojuma rezultāts:

Par: 96

Pret: 66

Atturas: 30

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Digitālais euro”**(pašiniciatīvas atzinums)**

(2023/C 75/04)

Ziņotājs: **Juraj SIPKO**

Pilnsapulces lēmums	20.1.2022.
Juridiskais pamats	Reglamenta 52. panta 2. punkts Pašiniciatīvas atzinums
Atbildīgā specializētā nodaļa	Ekonomikas un monetārās savienības, ekonomiskās un sociālās kohēzijas specializētā nodaļa
Pieņemts specializētās nodaļas sanāksmē	6.10.2022.
Pieņemts plenārsesijā	26.10.2022.
Plenārsesija Nr.	573
Balsojuma rezultāts (par/pre/atturas)	183/1/1

1. Secinājumi un ieteikumi

1.1. Pateicoties straujajam tehnoloģiskās inovācijas procesam finanšu jomā, centrālās bankas visā pasaulē pakāpeniski ir izveidojušas digitālās valūtas. Līdzīgi kā citas centrālās bankas visā pasaulē arī Eiropas Centrālā banka (ECB-Eurosistēma) 2021. gada jūlijā pieņēma lēmumu uzsākt izpēti posmu pirms iespējamās digitālā euro ieviešanas. EESK ir gandarīta, ka ECB turpina darbu pie digitālā euro ieviešanas. Pašlaik ECB-Eurosistēma pakāpeniski virzās uz digitālā euro ieviešanu, kas notiek atbilstoši noteiktajam grafikam. Tomēr lēmums par to, vai ieviest digitālu euro, vēl nav pieņemts.

1.2. EESK uzskata, ka digitālā euro ieviešanā ļoti svarīga ir finansiālā un digitālā iekļautība. Komiteja vēlas, lai eurozonā no digitālā euro ieviešanas ieguvēji būtu visi. Digitālajam euro būtu jāsekmē maksājumu darījumu ātrāka un efektīvāka veikšana.

1.3. EESK norāda, ka digitālais euro kļūs par jaunu naudas veidu. Šajā saistībā Komiteja uzsver, ka, apsverot tā ieviešanu, ir jāņem vērā visi pozitīvie aspekti un iespējas, tomēr ir jāizceļ arī visi iespējamie riski un jo īpaši tie, kuri ir saistīti ar finanšu sektoru. Tāpēc, veidojot digitālo euro, būs jāņem vērā ar to saistīto iespējamo risku uzraudzība, pārraudzība un pārvaldība.

1.4. EESK uzskata, ka virzībā uz digitālā euro ieviešanu viens no svarīgākajiem jautājumiem ir finanšu stabilitāte. Tāpēc turpmākajā procesā būs svarīgi, lai ECB veiktu visus nepieciešamos pasākumus pārraudzības jomā un novērstu nelikumīgus darījumus, īpaši tos, kuru mērķis ir nelikumīgi iegūtu līdzekļu legalizēšana un teroristu finansēšana, kā arī lai tā apkarotu kibernetiskus uzbrukumus.

1.5. Saistībā ar gatavošanos iespējamajai digitāla euro ieviešanai EESK saskata iespējas padarīt maksājumu sistēmu efektīvāku un konkurētspējīgāku. Digitālais euro varētu samazināt risku, vienlaikus veicinot finanšu stabilitāti.

1.6. EESK atbalsta darbu, kuru ECB-Eurosistēma veic digitālā euro ieviešanas nolūkā. Tā kā šis projekts ir ļoti sarežģīts un to spēcīgi ietekmē arī pašreizējā inovatīvo tehnoloģiju attīstības dinamika, būs svarīgi, lai ECB paredzētu vairākus iespējamus variantus. Attiecīgi ir svarīgi, lai būtu iespējami gan tiešsaistes, gan bezsaistes darījumi. Turklāt pārrobežu maksājumu darījumu gadījumā sistēmām ir jābūt savstarpēji saderīgām.

1.7. EESK rūpīgi seko līdzi ECB darbam digitālā euro pieņemšanas saistībā un to darīs arī turpmāk. Tāpēc, ECB-Eurosistēmas līmenī virzoties uz priekšu lēmumu pieņemšanas procesam, būs svarīgi, lai būtu veikti visi pamata un sistēmiskie pasākumi un būtu iespējams izvēlēties vispiemērotāko modeli, kas nodrošinātu iekļautību, finanšu stabilitāti un privātumu. ECB pašlaik pēta un pārskata dažādas izveides iespējas.

1.8. Tā kā šis ir komplekss un īpaši sarežģīts projekts, kas attiecas uz visiem Eiropas Savienības dalībvalstu iedzīvotājiem, EESK uzsver, ka pilsoniskā sabiedrība ir jāiesaista turpmākajos sagatavošanās posmos, sarunās un diskusijās par digitālā euro ieviešanu.

2. Vispārīgas piezīmes

2.1. Tehnoloģiju pastāvīgā attīstība ir cēlonis straujai digitalizācijai visos ekonomikas sektoros, kas ietver arī vispārējo sociālo struktūru. Straujā attīstība un tehnoloģiskās inovācijas ietekme ir vērojama arī finanšu sektorā un iestādēs, kas nodrošina maksājumu pakalpojumus. Digitalizācijas strauja process turpinās arī publiskajā sektorā.

2.2. Visā pasaulē centrālās bankas pašlaik spriež, vai ieviest centrālās bankas digitālo valūtu un pieņem lēmumus šajā saistībā. Bahamu salu un Nigērijas centrālās bankas jau ir pieņēmušas lēmumu par digitālo valūtu kā likumīgu maksāšanas līdzekli. Papildus tam vairāk kā 110 valstis visā pasaulē izskata digitālās valūtas ieviešanas iespēju.

2.3. No G20 valstīm Ķīnas Tautas Republika ⁽¹⁾ kā pirmā ir sekmīgi uzsākusi digitālās valūtas projektu, kas pagaidām nav sasaistīts ar citām centrālajām bankām pasaulē. 2022. gada janvārī ASV Federālo rezervju sistēma publicēja pētījumu par digitālā dolāra ieviešanas priekšrocībām un trūkumiem.

2.4. Aptuveni 90 % centrālo banku, kuras aptver 95 % no globālā IKP, pašlaik apsver digitālās valūtas pieņemšanu ⁽²⁾. Aptuveni puse pasaules centrālo banku izstrādā vai veic īpašas pārbaudes saistībā ar centrālās bankas digitālās valūtas ieviešanu. Turklāt divas trešdaļas centrālo banku ir paredzējušas īsā vai vidējā termiņā ieviest centrālās bankas digitālo valūtu neliela apjoma darījumiem.

2.5. Pastāv vienots viedoklis, ka pēc tam, kad centrālās bankas ievieš digitālo valūtu, samazinās maksājumu darījumu izmaksas, palielinās efektivitāte, ātrums un drošība.

2.6. Process, kura gaitā centrālās bankas pieņem digitālās valūtas, ir saistīts ar dinamisko attīstību kriptovalūtas tirgū. Turklāt līdz ar Covid-19 uzliesmojumu un straujo izplatīšanos šis digitalizācijas process ir kļuvis vēl straujāks.

2.7. Izdarot lēmumu par centrālās bankas digitālās valūtas ieviešanu, būs svarīgi ņemt vērā šādu izmaiņu ietekmi uz makrofinansu stabilitāti. Gaidāms, ka valstis, kuras ir nolēmušas pieņemt un, iespējams, ieviest digitālo valūtu, varētu izjust ievērojamu pozitīvu ietekmi ne vien darījumu ātruma, efektivitātes un apjoma ziņā, bet varētu arī uzlaboties tas, kā tiek ievērota maksājumu un norēķinu sistēmas darbības nepārtrauktība.

2.8. Eiropas Centrālajai bankai ieviešot digitālo euro, vajadzētu domāt par to, lai publiskie līdzekļi joprojām pildītu maksājumu sistēmas enkura lomu, kā arī par Eiropas stratēģiskās autonomijas un ekonomikas efektivitātes veicināšanu. Papildus tai vajadzētu uzlabot Eiropas neliela apjoma maksājumu tirgus noturību, vienlaikus nodrošinot augstu privātuma un drošības pakāpi. Eurosistēmas pienākums ir panākt, lai varētu pastāvēt augsti privātuma standarti. Tomēr regulatīvajā satvarā būtu jāiekļauj augstāki privātuma līmeņi par tiem, kas paredzēti pašreizējiem maksājumu risinājumiem.

⁽¹⁾ Ķīna 2014. gadā uzsāka digitālās juāna projektu, un šī valūta tika izmantota 2022. gada ziemas olimpisko spēļu laikā. Digitālā juāna līdz šim ir tikusi izmantota tikai Ķīnas teritorijā.

⁽²⁾ Plašāka informācija: <https://news.bitcoin.com/105-countries-are-exploring-central-bank-digital-currencies-cbdc-tracker-shows/>.

3. Galvenās piezīmes

3.1. EESK norāda, ka virzībā uz digitālā euro ieviešanu, ECB būtu jākoncentrējas uz iespējamo risku samazināšanu un izskaušanu. Runājot par pašu digitālo euro, tiek apspriesti vairāki modeļi, kuru vidū ir tie, kas balstīti uz trešās puses apstiprinājumu un līdzbiedru izdarītu validāciju, kā arī tādi, kas var darboties bezsaistē un tiešsaistē ⁽³⁾.

3.2. EESK cer, ka ECB digitālā euro pieņemšanas stratēģijā būs ietverta visu veidu risku analīze un uzmanība vērsta uz potenciālo risku izskaušanas pasākumiem.

3.3. EESK uzsver, ka ECB digitālā euro ieviešanas plānā uzmanība būtu jāpievērš arī finanšu stabilitātes uzturēšanai un netraucēta monetārajai pārejai. Tāpēc svarīga būs tālākā dažādu digitālā euro veidošanas elementu padziļināta analīze, tostarp saistībā ar digitālā euro ietekmi uz makrofinansiālo stabilitāti nākotnē.

3.4. EESK uzskata, ka tehnoloģiskās attīstības procesā būs jāņem vērā arī citi riski, kas varētu būt saistīti ar šo procesu. ECB digitālā euro stratēģiju skars divi izaicinājumi: finanšu stabilitātes nodrošināšana un netraucēta monetārās politikas pārkārtošana, no vienas puses, un dinamiska tehnoloģiskā procesa nodrošināšana un inovācija, no otras puses.

3.5. EESK uzskata, ka ārvalstu maksājumu gadījumā būs jāveic visi nepieciešamie pasākumi pret teroristu finansēšanu un citām nelikumīgām darbībām ⁽⁴⁾. No šāda viedokļa EESK konstatē būtiskas iespējas īstenot savstarpēji izdevīgu starptautisko sadarbību un koordināciju starp centrālām bankām un starptautiskām monetārām finanšu un ekonomikas iestādēm ⁽⁵⁾.

3.6. EESK piezīmē, ka, analizējot dažādus naudas veidus, būtu jāņem vērā to pildītās funkcijas, piemēram, tādas funkcijas kā vērtības uzkrāšana, norēķinu vienība un maiņas līdzeklis. Digitālais euro galvenokārt būtu jāizmanto kā maksāšanas līdzeklis un, lai novērstu negatīvu ietekmi uz finanšu sektoru, tam nebūtu jāklūst par finanšu investīciju instrumentu.

3.7. EESK uzskata: lai panāktu maksimālu šīs maksāšanas funkcijas efektivitāti, būs svarīgi, ka līdzekļu nodrošinājums ir pietiekams un brīvs no jebkādiem ierobežojumiem. EESK norāda arī, ka savstarpējās maksājumu un norēķinu attiecībās būs svarīgi, lai tiktu akceptētas gan fiziskas, gan juridiskas personas. Tomēr būs vajadzīgi instrumenti, lai novērstu digitālā euro izmantošanu ieguldījumu nolūkā ⁽⁶⁾.

3.8. EESK uzskata, ka, apsverot digitālā euro ieviešanu, ECB būs jārisina vairākas problēmas, kas būs saistītas konkrēti ar maksājumu drošību, to efektivitāti, finansiālo integrāciju, tostarp finansiālo stabilitāti, monetārās politikas transmisiju u. c. Privātā sektora uzņēmumu digitālo valūtu ieviešanas plāni ir paātrinājuši Centrālās bankas digitālās valūtas projektus. Ir ļoti svarīgi, lai ECB savlaicīgi sagatavotos konkurencei, kuru radīs privātā sektora digitālās valūtas ⁽⁷⁾.

3.9. EESK norāda, ka būs svarīgi, lai ECB izlemtu, kā radīt nosacījumus iespējamo tirgus nepilnību novēršanai. Turklāt būs arī jānosaka, kā attiekties pret privātām bankām un finanšu iestādēm, kas sniedz iekšzemes un ārvalstu maksājumu pakalpojumus. Tāpēc sagatavošanas posmā ECB būs jāpieņem svarīgs lēmums par to, kuru Centrālās bankas digitālās valūtas modeli izvēlēties.

⁽³⁾ Plašāka informācija: https://www.ecb.europa.eu/paym/digital_euro/investigation/governance/shared/files/ecb.degov220504_magdesignfeatures.en.pdf?2e15ee7911b93a720fbdebe09cfa1a79.

⁽⁴⁾ Plašāka informācija atrodama jaunākajā EESK atzinumā par šo tematu "Tiesību aktu kopums nelikumīgi iegūto līdzekļu legalizēšanas novēršanai" (OV C 152, 6.4.2022., 89. lpp.).

⁽⁵⁾ Ar centrālās bankas digitālās valūtas ieviešanu visciešāk ir saistītas sekojošas iestādes: Starptautiskais Valūtas fonds, Starptautisko norēķinu banka, Pasaules Banka un citas publiskās un privātās monetārās finanšu un ekonomikas iestādes.

⁽⁶⁾ Plašāka informācija: https://www.ecb.europa.eu/paym/digital_euro/investigation/governance/shared/files/ecb.degov220711_tools.en.pdf?fb2430528d8f964513dd66ffcd8cbaf7.

⁽⁷⁾ Privātās digitālās valūtas (kriptovalūtas) var konkurēt ar Centrālās bankas digitālajām valūtām. Kopš globālās finanšu krīzes ir būtiski pieaudzis privāto digitālo valūtu skaits.

3.10. Pagaidām centrālās bankas digitālās valūtas atzītie modeļi ir šādi: tiešais modelis, netiešais modelis, starpmodelis un hibrīdmodelis. Turklāt EESK norāda, ka viena no lielākajām problēmām, kas radīsies, ieviešot vienu no ECB digitālās valūtas modeļiem, būs centrālo banku sadarbība⁽⁸⁾.

3.11. EESK vēlētos, lai pārrobežu maksājumu sistēmas neliela apjoma darījumiem, kuros izmanto digitālo euro, būtu pietiekami ātras, ar mazākām izmaksām, pārredzamākas, drošākas un daudz pieejamākas.

3.12. EESK uzsver, ka, pateicoties neliela apjoma maksājumu starpsavienojumam, būs vieglāk veikt individuālus darījumus atbilstoši dažādiem modeļiem, kurus, ieviešot digitālo euro, būs pieņēmušas atsevišķas centrālās bankas. Jo labāka būs maksājumu pakalpojumu sniedzēju sadarbība, jo lielāka būs lietotāju un pakalpojumu sniedzēju apmierinātība.

3.13. EESK skatījumā digitālais euro būs jauns naudas veids. Tehnoloģiskās inovācijas rezultātā veidojas divi digitālās valūtas veidi: a) centrālās bankas digitālie aktīvi un b) privātie digitālie aktīvi. Šajā saistībā ir jāņem vērā ne vien iespējamā konkurence, bet arī digitālā euro kā otrās svarīgākās rezerves valūtas statuss starptautiskajās monetārajās attiecībās.

4. Īpaši ieteikumi

4.1. EESK uzsver, ka digitālā euro ieviešanas gadījumā ECB sadarbībā ar komercbankām nodrošinās, lai joprojām būtu pieejama skaidra nauda un to būtu iespējams izmantot neliela apjoma darījumos⁽⁹⁾.

4.2. EESK uzsver, ka ECB būtu jāuzrauga visi iespējamie riski. "Stabilā kriptomonēta" būs viens no būtiskajiem pasākumiem, kas nodrošinās valūtas stabilitāti blokķēdē⁽¹⁰⁾. Tāpēc būs svarīgi konkrēti norādīt, kā ECB rīkosies ar šo valūtas veidu – ar stabilo kriptovalūtu, kas arī varētu būt sasaistīta ar digitālo euro.

4.3. EESK uzsver, ka skaidra nauda arī turpmāk būs svarīga valūtas integrācijai. Dažas sabiedrības grupas, piemēram, vecāki cilvēki un finansiāli mazaizsargāti cilvēki ne vienmēr var piekļūt digitālajiem kontiem un kredītkartēm. Viņiem skaidra nauda ir vienīgais maksāšanas līdzeklis. Turklāt skaidra nauda aizsargā pret pārmērīgu iejaukšanos pilsoņu privātajā dzīvē. Pieaugošais banknošu skaits ekonomikā apliecina uzticēšanos šim naudas veidam, iespējams, pēc 2008. gada krīzes un tās dēļ.

4.4. EESK konstatē, ka pašlaik gandrīz visas centrālās bankas pasaulē, kas ir pieņēmušas stratēģijas centrālās bankas digitālās valūtas ieviešanai, izvēlas un testē savas nākotnes digitālās valūtas veidu, sistēmu, dizainu un modeli.

4.5. EESK uzskata, ka tehnoloģiskās inovācijas procesa dēļ ECB priekšā ir dilemma⁽¹¹⁾: kā, nodrošinot sasaisti ar citu centrālo banku digitālajām valūtām, turpināt jau notiekošo euro digitalizācijas procesu un vienlaikus nodrošināt finansiālo integrāciju un makroekonomisko un finansiālo stabilitāti.

4.6. EESK skatījumā digitālā euro ieviešana nav paredzēta, lai atrisinātu visas ar straujo tehnoloģisko revolūciju saistītās problēmas. Iespējams, ka strauji samazināsies skaidras naudas norēķinu paņēmieni. Turklāt būs jārisina monetārās suverenitātes jautājums, kā arī jāatbalsta digitalizācijas process, kas saistīts ar ārvalstu maksājumiem un pārvedumiem, un jārisina būtiskā finanšu integrācijas problēma. Visi šie jautājumi ECB vēl ir jāatrisina.

⁽⁸⁾ Sasaistot dažādus pārrobežu maksājumu sistēmas modeļus, ir svarīgi, lai tie būtu savstarpēji saderīgi.

⁽⁹⁾ Lai iegūtu plašāku informāciju, skatīt iepriekšējo EESK atzinumu par šo tematu "ES stratēģija "Neliela apjoma maksājumi"" (OV C 220, 9.6.2021., 72. lpp.).

⁽¹⁰⁾ Stabīlā kriptomonēta ir fiksētas cenas kriptovalūta, kuras tirgus vērtība ir piesaistīta citiem aktīviem. Atšķirībā no citām kriptovalūtām, piemēram, bitmonētas, stabīlo kriptomonētu var piesaistīt aktīviem, piemēram, noteiktām rezervēm vai konvertējamām valūtām, ko var tirgot biržās, tostarp ASV dolāram vai euro.

⁽¹¹⁾ Tehnoloģiskā inovācija šajā jomā ir balstīta uz finanšu decentralizācijas procesu. Par to liecina, piemēram, eksperimenti, kurus ir veikušas lielo tehnoloģiju firmas. *Diem/Libra* un *e-CNY* ieviešana ir revolucionāra tehnoloģiskā procesa rezultāts.

4.7. EESK norāda, ka digitālajam euro visās dalībvalstīs nav iespējams piemērot vienotu pieeju, jo pastāv nacionālas atšķirības. Tāpēc pārejā uz digitālo euro primārais jautājums būs tā izmantošanas tvērums katrā no dalībvalstīm. Digitālais euro tiks piedāvāts visiem eurozonas iedzīvotājiem tieši tāpat, kā viņiem neatkarīgi no viņu valsts ir pieejama skaidra nauda. Tā izmantojums varēs atšķirties atkarībā no konkrētās valsts paradumiem un normām.

4.8. EESK izpratnē, domājot par dažādiem digitālā euro ieviešanas elementiem, būs svarīgi īpaši rūpīgi ievērot privātuma nosacījumus, kā arī izvēlēties piemērotu laiku laišanai tirgū. Lai nodrošinātu maksājumu darījumu un procedūru drošību klientu identifikācijas saistībā, būs arī svarīgi izmantot pašreizējo infrastruktūru un jauno tehnisko struktūru.

4.9. EESK uzskata, ka realitātē digitālais euro ietvers augstu privātuma aizsardzības līmeni. Lai gan precīzs grafiks vēl nav apstiprināts, šajā posmā ir ļoti svarīgi veikt sagatavošanās darbu. Papildus tam EESK norāda, ka, laižot apgrozībā digitālo euro, ECB ņems vērā visas noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas prasības, bet tas nenozīmē, ka ECB pati veiks pārbaudes, kas saistītas ar principu "pazīsti savu klientu"; tās, piemēram, varētu veikt uzraudzītās struktūras, atkarībā no digitālā euro dizaina.

4.10. EESK ir pārliecināta, ka svarīgs būs arī nacionālās suverenitātes, kā arī ietekmes uz Eiropas banku sistēmu novērtējums. Lai gan visa Eiropas maksājumu sistēma pašlaik nav pilnībā vienveidīga, liela priekšrocība ir tā, ka tā ir pieejama gan fiziskām, gan juridiskām personām. Līdz šim un kopš globālās krīzes tā ir bijusi samērā efektīva, stabila un droša.

4.11. EESK aicina pabeigt banku savienību. Pilnīga īsta banku savienība pozitīvi ietekmēs tālāko noturības stiprināšanu un Eiropas banku sektora viendabīgumu. Tas ir izšķiroši svarīgi un lietderīgi arī, ņemot vērā potenciālo digitālo euro.

4.12. EESK norāda, ka pašlaik eurozonas valstu komercbankām ir maksājumu darījumiem labvēlīgi apstākļi. Šajā kontekstā komercbankas un citas finanšu sektora iestādes, tostarp iestādes, kuras sniedz maksājumu pakalpojumus, varētu ar ECB intensīvi sadarboties digitālā euro izstrādē un ieviešanā.

4.13. Eurozonas valstīs ieviešot un īstenojot centrālās bankas digitālo valūtu, būs jāņem vērā vismaz sekojoši ļoti svarīgi aspekti:

- i) pieņemto digitālo euro kā maksājumu pamatlīdzekli, joprojām būs jāpastāv iespējai maksājumu darījumus veikt skaidrā naudā;
- ii) nepieciešamība pastāvēt iespējai, lai digitālais euro būtu izmantojams un pieejams eurozonā un, iespējams, arī ārvalstīs; un
- iii) digitalizācijas procesam vajadzētu nozīmēt to, ka digitālo euro iespējams izmantot darījumos jaunos apstākļos, kādi nepastāv skaidras naudas maksājumos.

4.14. EESK paļaujas, ka ECB gatavojas un ir apņēmusies īstenot virkni pasākumu, kuru mērķis būs digitālā euro ieviešana atbilstoši pieņemtajam grafikam. Komiteja arī uzsver, ka ir nepieciešams ļoti cieši sadarboties maksājumu sistēmas starpsavienojuma nodrošināšanai augstā līmenī un ne tikai eurozonas dalībvalstīs, bet arī ar citām centrālajām bankām visā pasaulē un ar iesaistītajām monetārajām finanšu iestādēm, kuras arī sniegs nepieciešamo tehnisko palīdzību.

4.15. Digitālā euro ieviešanai būs nepieciešams vesels būtisko un sistēmisko nosacījumu kopums, lai nodrošinātu tā efektīvu darbību. Tā kā tas ietekmēs visus eurozonas dalībvalstu iedzīvotājus, tostarp ES dalībvalstīs, ir skaidrs, ka nākamajos diskusiju posmos par digitālā euro pieņemšanu un ieviešanu ir jāiesaista pilsoniskā sabiedrība, pētnieki un akadēmiskās aprindas.

Briselē, 2022. gada 26. oktobrī

*Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas
priekšsēdētāja*
Christa SCHWENG

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Eiropas Savienības uzņēmumu rekapitalizācija – inovatīvs ilgtspējīgs un iekļaujošs atveseļošanas veids”**(pašiniciatīvas atzinums)**

(2023/C 75/05)

Ziņotājs: **Antonio GARCÍA DEL RIEGO**

Plenārsesijas lēmums	20.1.2022.
Juridiskais pamats	Reglamenta 52. panta 2. punkts Pašiniciatīvas atzinums
Atbildīgā specializētā nodaļa	Ekonomikas un monetārās savienības, ekonomiskās un sociālās kohēzijas specializētā nodaļa
Pieņemts specializētās nodaļas sanāksmē	6.10.2022.
Pieņemts plenārsesijā	26.10.2022.
Plenārsesija Nr.	573
Balsojuma rezultāts	
(par/pre/atturas)	186/0/2

1. Secinājumi un ieteikumi

1.1. Jaunākie dati liecina, ka pašu kapitāla un hibrīdkapitāla deficīts ir 450–600 miljardi EUR. Tas apdraud daudzus uzņēmumus, it īpaši ņemot vērā to, ka rodas jauna ekonomiskā spriedze un ka ES uzņēmumiem ir pārmērīgas parādsaistības. ES uzņēmumi galvenokārt paļaujas uz banku finansējumu, tāpēc būtu jāveicina citi finansējuma avoti. Šajā nolūkā ir jāiesaista tādi dalībnieki kā, piemēram, aktīvu pārvaldītāji, apdrošināšanas sabiedrības un pensiju fondi.

1.2. Šajā saistībā EESK iesaka izstrādāt regulējumu, kas uzlabotu hibrīda finanšu instrumentus, lai tos būtu viegli īstenot, stiprinātu uzņēmumu bilances un ļautu uzņēmumiem saglabāt to ieguldījumu līmeni, nepalielinot savas parādsaistības. Tas ļautu uzņēmumiem saglabāt konkurētspēju un pielāgoties nākotnei, veicinot zaļo un digitālo pārveidi.

1.3. Dziļi subordinēti instrumenti ir labākā alternatīva vairāku iemeslu dēļ:

- i) tie jau pastāv un tiek regulēti dažādās Eiropas valstīs, padarot tos par drošu instrumentu mikrouzņēmumiem, mazajiem un vidējiem uzņēmumiem (MMVU);
- ii) salīdzinājumā ar sarežģītākām alternatīvām, piemēram, obligācijām vai akcijām, tie piedāvā viegli īstenojamu ilgtermiņa risinājumu jebkāda lieluma uzņēmumiem;
- iii) tie ir piemērots produkts ģimenes uzņēmumiem, kas veido 60 % no ES uzņēmumiem un parasti vēlas saglabāt kontroli pār savu uzņēmumu.

1.4. Lai šie instrumenti būtu efektīvs risinājums, tiem būtu vajadzīgs kvazikapitāla statuss, lai to bilancēs neuzskaitītu kā parādu, un gadījumā, ja uzņēmums tiek likvidēts, tas ārkārtas maksājumos pēc ranga ierindotos tieši pirms pašu kapitāla.

1.5. Lai panāktu lielu ietekmi un sasniegtu visu lielumu uzņēmumus, labākais risinājums ir shēma, kurā pastāv sadarbība starp privātām un publiskām iestādēm, tostarp bankām, aktīvu pārvaldītājiem, publisko sektoru un institucionālajiem ieguldītājiem (apdrošinātājiem un pensiju fondiem).

1.6. Šis ieteikums palīdz sasniegt ilgtermiņa mērķi ar risinājumu, ko var īstenot īstermiņā, un tas atbalstītu kapitāla tirgu savienības (KTS) attīstību. ES mēroga instrumenta modelis varētu izmantot priekšrocības, ko sniedz vienotā tirgus pamanāmība, likviditāte un mērogs, un, vienlaikus ņemot vērā mazāku uzņēmumu vajadzības, šāds modelis varētu radīt plašu interesi institucionālo ieguldītāju vidū, kuri meklē parāda un hibrīdveida riska profilus, taču ar labāku atdevi. To pietiekami izvērsot ES mērogā, veiksmīgs satvars varētu kļūt par labi definētu aktīvu kategoriju, kas veicinātu ieguldījumus un ES integrāciju.

2. Ievads

2.1. Mazie un vidējie uzņēmumi ir ekonomikas kodols: ES-27 dalībvalstīs tie veido 99,8 % no visiem uzņēmumiem un nodrošina gandrīz divas trešdaļas (65 %) nodarbinātības un vairāk nekā pusi (53 %) no pievienotās vērtības, ko rada uzņēmējdarbības nefinanšu sektors ⁽¹⁾. Tie veido reālo ekonomiku un ir galvenais sociālās kohēzijas faktors daudzos Eiropas reģionos. 2020. gadā bija vairāk nekā 22,5 miljoni MVU. Vidēji lielo MVU ir tikai nepilni 200 000, taču tie veido 17,3 % no pievienotās vērtības un 16 % no nodarbinātības ⁽²⁾.

2.2. Covid-19 pandēmija visu 2020. gadu un daļu no 2021. gada spēcīgi ietekmēja ekonomiku, taču valdību ātrā reakcija ar publiskiem pagaidu pasākumiem novērsa plašu ar Covid-19 saistītu bankrotu vilni, galvenokārt izmantojot risinājumus, lai pārvarētu likviditātes un īstermiņa problēmas, kuru rezultātā ES uzņēmumiem ir radušās pārmērīgas parādsaistības.

2.3. Beidzoties vairumam jau īstenoto valsts atbalsta pasākumu, sākas jauna spriedze, kas ietekmē pasaules un Eiropas ekonomiku, piemēram, enerģētikas krīze, inflācija, ECB atbalstošās monetārās nostājas beigas, riska prēmiju palielināšanās, finansējuma izmaksu pieaugums, problēmas piegādes ķēdēs un Krievijas iebrukums Ukrainā.

2.4. Lai Eiropa varētu būt zaļās pārkārtošanās līdere, būs vajadzīgi lieli publiskā un privātā sektora ieguldījumi. Novājināta MVU pozīcija varētu apgrūtināt to pielāgošanos jauniem standartiem un izraisīt to atpalcību no lielām korporācijām vai vidēja lieluma uzņēmumiem, kas darbojas citās pasaules daļās.

2.5. Ņemot vērā, ka lielai daļai uzņēmumu ir pārmērīgas parādsaistības ⁽³⁾ un tajā pašā laikā ir vajadzīgi ilgtermiņa resursi, lai pārvarētu gaidāmās problēmas, ir jāmeklē jauni risinājumi, kas stiprinātu MMVU un mazo vidējas kapitalizācijas uzņēmumu kapitālu. Pašreizējās Eiropas līmeņa iniciatīvas, piemēram, EIB ESCALAR programma, parasti ir paredzētas strauji augošiem uzņēmumiem, kas tiek uzskatīti par darbību paplašinošiem, vai tādiem agrīnā posmā esošiem uzņēmumiem, kurus finansē iespējkapitāla fondi. Jaunajiem risinājumiem būtu jāpapildina tie, kas jau ir ieviesti, un jābūt vērstiem uz esošajiem un izveidotajiem MMVU un maziem vidējas kapitalizācijas uzņēmumiem, kas veido lielāko daļu ES uzņēmumu.

2.6. Dažas valstis ir uzsākušas selektīvus pasākumus, lai stiprinātu uzņēmumu ieguldījumu spējas, vienlaikus novēršot “zombifikācijas” risku. Spānijā un Francijā šādas programmas paredz vairāk nekā 30 miljardus EUR 15 000 uzņēmumu atbalstam ⁽⁴⁾, izmantojot dziļi subordinētus aizdevumus kā galveno instrumentu un kredītreitingu kā atlases kritēriju, lai nodrošinātu, ka saņēmēji ir dzīvotspējīgi uzņēmumi.

3. Vispārīgi apsvērumi

3.1. Pārmērīgas ES uzņēmumu parādsaistības rada vajadzību pēc kāda rekapitalizācijas instrumenta, kas ļauj tiem saglabāt vai palielināt savus ieguldījumus. Publiskie tirgi līdz šim ir pietiekami labi atbalstījuši pašreizējos biržu sarakstos kotētos uzņēmumus, taču privātajos tirgos trūkst kapacitātes, lai atbalstītu mazākus uzņēmumus. Pašu kapitāla un hibrīdkapitāla nepietiekamība, ar ko ES varētu saskarties pandēmijas dēļ un valsts atbalsta pasākumu samazināšanas dēļ, tiek lēsta 450–600 miljardu EUR apmērā ⁽⁵⁾.

⁽¹⁾ *Annual report on european SMEs 2020/2021*, Eiropas Komisija, 2021. gada jūlijs.

⁽²⁾ *Annual report on european SMEs 2020/2021*, Eiropas Komisija, 2021. gada jūlijs.

⁽³⁾ Parāda attiecība no 2019. gada beigām līdz 2021. gada sākumam palielinājās par 18,8 procentpunktiem, sasniedzot maksimumu 164,4 %. ECB Ekonomikas biļetens, 2/2022 izdevums..

⁽⁴⁾ Francijas Ekonomikas ministrija, COFIDES, SEPIDES, Instituto Valenciano de Finanzas.

⁽⁵⁾ *Recapitalising EU businesses post COVID-19*, AFME un PwC.

3.2. MMVU un mazie vidējas kapitalizācijas uzņēmumi parasti ziņo, ka tiem ir grūtāk piekļūt finansējumam, it īpaši ilgtermiņa finansējumam, nekā lieliem uzņēmumiem.

3.2.1. Saskaņā ar SAFE veiktu aptauju ⁽⁶⁾ lielāka daļa apgalvo, ka, piesakoties aizdevumam, tie saskaras ar šķēršļiem (7 % MVU salīdzinājumā ar 4 % lielo uzņēmumu), tiem ir zemāki panākumu rādītāji (72 % pret 85 %) un augstāki atteikuma rādītāji (6 % pret 2 %), kā arī sliktāki nosacījumi.

3.2.2. Ģimenes uzņēmumi veido vairāk nekā 60 % no visiem ES uzņēmumiem (šis rādītājs sasniedz 85 % Spānijā un 75 % Itālijā, Francijā un Vācijā ⁽⁷⁾). Ir mazāka iespēja, ka šie uzņēmumi meklēs pašu kapitāla alternatīvas ilgtermiņa finansējumam, atsakoties no kontroles pār uzņēmumu.

3.3. Turklāt mazajiem un vidējiem uzņēmumiem parasti ir mazāk diversificēts ārējo finanšu instrumentu portfelis, kas bieži ir balstīts banku piedāvājumā un vērsts uz izmantošanu īstermiņā.

i) Eurozonā MVU atkarība no bankām joprojām ir liela – 70 % no ārējā finansējuma sniedz bankas, savukārt ASV – tikai 40 % ⁽⁸⁾;

ii) 63 % lielo uzņēmumu ziņo, ka tie ieguldījumiem pamatkapitālā izmanto fondus ⁽⁹⁾, salīdzinājumā ar 38 % MVU un tikai 28 % mikrouzņēmumu.

3.4. Tāpēc šajā pašiniciatīvas atzinumā ieteikts izstrādāt kopēju sistēmu dziļi subordinētiem finanšu instrumentiem, kas veicinātu ES uzņēmumu rekapitalizāciju. Šajā regulējumā būtu jānodrošina, ka šiem instrumentiem ir kvazikapitāla statuss, lai tas neietekmētu uzņēmumu parāda attiecību un to korporatīvo reitingu.

3.4.1. Šajā atzinumā ES tiek aicināta kopīgi rīkoties, lai pienācīgi izstrādātu šādu kopēju sistēmu saskaņā ar subsidiaritātes un proporcionalitātes principiem, atļaujot ES iejaukšanos, ja ierosinātās darbības mēroga un ietekmes dēļ darbības mērķus var labāk sasniegt ES līmenī.

3.4.2. Šai dziļi subordinētu instrumentu sistēmai vajadzētu:

- i) novērst iepriekš minēto finansējuma trūkumu ilgtermiņa finansējumā, lai stiprinātu bilances un atbalstītu ieguldījumus;
- ii) nodrošināt ģimenes uzņēmumiem instrumentu ilgtermiņa ieguldījumu palielināšanai, tiem neatsakoties no kontroles pār savu uzņēmumu, jo pētījumi liecina, ka tie ir gatavi sadalīt peļņas daļu un/vai emitēt hibrīdinstrumentus ⁽¹⁰⁾;
- iii) nodrošināt saderību ar galveno finanšu pakalpojumu sniedzēju (komercbanku, aktīvu pārvaldītāju, publiskā sektora) praksi, lai to varētu izmantot lielākā daļā uzņēmumu;
- iv) palīdzēt piesaistīt institucionālos ieguldītājus, piemēram, apdrošināšanas sabiedrības un pensiju fondus, uz kuriem attiecas PRIIP regula ⁽¹¹⁾ un kuri pārvalda uzkrājumus un ir galvenie rīcībspēki, kas novirza vairāk aktīvu reālajai ekonomikai.

3.5. Pastāv dažādi dziļi subordinētie instrumenti, ko varētu izmantot, lai stiprinātu MVU un vidējas kapitalizācijas uzņēmumu bilances, piemēram, obligācijas, konvertējamas obligācijas, duālas akciju shēmas un hibrīdaizdevumi (piemēram, līdzdalības aizdevumi):

⁽⁶⁾ Survey on the access to finance of enterprises (SAFE), Eiropas Komisija, 2021. gada novembris.

⁽⁷⁾ European Family Businesses, (EFB).

⁽⁸⁾ European SMEs Financing Gap, Euler Hermes.

⁽⁹⁾ Survey on the access to finance of enterprises (SAFE), Eiropas Komisija, 2021. gada novembris.

⁽¹⁰⁾ Recapitalising EU businesses post COVID-19, AFME un PwC.

⁽¹¹⁾ Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (ES) Nr. 1286/2014 (2014. gada 26. novembris) par komplektētu privāto ieguldījumu un apdrošināšanas ieguldījumu produktu (PRIIP) pamatinformācijas dokumentiem (OV L 352, 9.12.2014., 1. lpp.).

- i) obligāciju emisiju galvenokārt izmanto uzņēmumi ar augstu tirgus kapitalizāciju un obligāciju emisiju lielu apjomu. Tās ir sarežģītas un dārgas. Piemēram, kaut arī uzņēmumu obligāciju izmantošana pēdējos gados ir ievērojami palielinājusies, kopumā ir tikai 2 000 aktīvu emitentu, galvenokārt lielle uzņēmumi ⁽¹²⁾;
- ii) privāto konvertējamo obligāciju galvenā priekšrocība ir ārkārtīgi elastīga struktūra, jo tās ir privāta līguma priekšmets. Tomēr tas nozīmē arī zemu drošības līmeni mazākiem uzņēmumiem, kuriem parasti ir mazāka finansējamība un augstas darījumu izmaksas. Tās galvenokārt izmanto iespējkapitāla kapitāla nodrošinātāji, kam ir sarežģīta struktūra;
- iii) Duālās akciju shēmas attiecas uz divu veidu akciju emisiju, un viena veida akcijām parasti ir ierobežotas balsstiesības vai to nav vispār, bet tās nodrošina pašu kapitālu. Lai gan dažās dalībvalstīs šis instruments ir atļauts ⁽¹³⁾ (piemēram, Ziemeļvalstīs, Polijā, Portugālē un Itālijā), daudzās citās (piemēram, Vācijā, Francijā un Spānijā) tas nav atļauts, un plaša mēroga ieviešana šķiet grūtāk īstenojama, jo lielā mērā jāpielāgojas uzņēmumam, kas emitē akcijas;
- iv) hibrīdaizdevumi ir parāda instrumenti, kas ir dziļi subordinēti un orientēti uz ilgtermiņa perspektīvu (parasti ietverot labvēlības periodus). Tas ir instruments, kas tiek regulēts daudzās jurisdikcijās, sniedzot uzņēmumiem lielāku drošību, un padara procesu dinamiskāku, jo produkts netiek radīts katrā darbībā. Turklāt tas uzņēmumus nesoda parādsaistību ziņā, jo atmaksas rīkojumā tas ir pēdējā vietā pirms pašu kapitāla.

	Izvērsšana	Iespējamība	Izsekojamība	Uzņēmumu aizsardzība	Ieguldītāju aizsardzība
Obligācijas	Zema	Augsta	Zema	Vidēja	Augsta
Konvertējamās obligācijas	Vidēja	Vidēja	Zema	Zema	Augsta
Duālās akcijas	Zema	Vidēja	Vidēja	Augsta	Vidēja
Hibrīdaizdevumi	Augsta	Augsta	Vidēji augsta	Augsta	Vidēja

Avots: Inbonis Rating.

3.6. Hibrīdaizdevuma instruments ir labākā alternatīva vairāku iemeslu dēļ:

- i) tas ir ilgtermiņa risinājums, ko ir viegli īstenot un kas salīdzinājumā ar obligācijām vai akcijām nodrošina uzņēmumiem lielāku aizsardzību;
- ii) MMVU tas nodrošina, ka nenotiek kontroles vājināšanās vai tā netiek zaudēta, vienlaikus nodrošinot ar izmaksām saistītas priekšrocības, piemēram, nodokļu atskaitījumus vai zemākas emisijas izmaksas;
- iii) aizdevējiem tas piedāvā pievilcīgu peļņu, bez nepieciešamības iesaistīt turētājus korporatīvo lēmumu pieņemšanā;
- iv) līdzdalības aizdevumi, kas ir hibrīdaizdevumu veids, jau pastāv un tiek regulēti daudzās Eiropas valstīs, piemēram, Spānijā (*préstamos participativos*), Francijā, (*prêts participatifs*), Vācijā (*Partiarisches Darlehen*) un kopš nesena laika arī Portugālē ⁽¹⁴⁾.

⁽¹²⁾ *The rise of non-bank finance and its implications for monetary policy transmission*, 2021, ECB.

⁽¹³⁾ *Study on minority shareholders protection, final report*, Eiropas Komisija.

⁽¹⁴⁾ Līdzdalības aizdevumu tiesiskais regulējums apstiprināts ar 12. janvāra dekrētlukumu 11/2022.

3.6.1. Hibrīdaizdevumi ir instruments, ko izvēlējušies dažādu publisko un privāto iniciatīvu īstenotāji, lai risinātu kapitāla trūkuma problēmu visā ES, proti, vismaz sešas programmas trijās dalībvalstīs, kā arī dažas Eiropas Investīciju fonda programmas izmanto šo līdzdalības hibrīdaizdevumu:

- i) Francijā ir valsts atbalstīta subordinētā parāda programma *Relance* 12,7 miljardu EUR apmērā, kas paredzēta 10 000 uzņēmumu, galvenokārt MVU, izmantojot līdzdalības aizdevumus un subordinētās obligācijas. Šo programmu izpilda bankas, un to finansē institucionālie ieguldītāji;
- ii) Spānijā – 1 miljarda EUR vērtais fonds Covid skarto uzņēmumu rekapitalizācijai, kas paredzēts MVU un vidējas kapitalizācijas uzņēmumiem, kuriem ir maksātspejas problēmas, bet kuri ir dzīvotspējīgi, izmantojot dalības aizdevumus;
- iii) turklāt Spānijā ir 15 gadiem paredzēts publiski finansēts produktīvo industriālo ieguldījumu atbalsta fonds 9 miljardu EUR apmērā (600 miljoni EUR gadā), kas, izmantojot parastos aizdevumus, līdzdalības aizdevumus un pašu kapitālu, paredzēts uzņēmumiem, kuri īsteno rūpniecisko ieguldījumu projektus;
- iv) Valensijā reģionālā attīstības banka *Instituto Valenciano de Finanzas* ir uzsākusi vairākas finansēšanas programmas, kas izmanto līdzdalības aizdevumu, lai atbalstītu MVU un stratēģiskus vidējas kapitalizācijas uzņēmumus, kuri īsteno ieguldījumu projektus, par kopējo summu 400 miljoni EUR gadā;
- v) Nīderlande uzsāka MVU subordinēto aizdevumu atbalsta programmu 400 miljonu EUR apmērā.

3.7. Lai nodrošinātu efektīvu ieviešanu, kas sasniedz visus MMVU un kam ir maksimāla ietekme, vislabākā darbības shēma ir tāda, kurā ir vairāki publiskā un privātā sektora iniciatori un izplatītāji, kas varētu nebūt vieni un tie paši. Iniciatori ir bankas, aktīvu pārvaldītāji, kā arī publiskais sektors, savukārt ieguldītāji var būt pašu bankas, publiskais sektors vai institucionālie ieguldītāji (apdrošinātāji un pensiju fondi). Šī sistēma attiecas uz jaunizveidotiem darījumiem, nevis uz esošo darījumu vērtspāpīrošanu. Tā, piemēram, tika darīts Francijā ar programmu *Relance* ⁽¹⁵⁾.

3.8. Ir jāmazina iespējamie subjektīvie riski, ko rada hibrīdaizdevumu shēmas plaša mēroga izplatīšana visā Eiropā.

Subjektīvais risks	Risinājums
Nebanku kredīšanas aktivitātes uzraudzība	Riska pārvaldības instrumentu, piemēram, kredītreitinga, iekļaušana procesā novērstu nebanku kredīšanas aktivitātes risku.
Banku izstumšana no tirgus	Hibrīdaizdevumu instruments atjaunotu uzņēmumu maksātspeju, tāpēc bankas būtu gatavas turpināt tiem aizdot.
Saderība ar iniciatīvu "Atvieglojums tādu stimulu samazināšanai, kas sekmē parādsaistību uzņemšanos" (DEBRA)	Izskatāmās iniciatīvas mērķis ir arī novērst pārmērīgas uzņēmumu parādsaistības, tāpēc tā ir saderīga ar DEBRA iniciatīvas galveno mērķi.
Dzīvotnespējīgu uzņēmumu maksātspejas atjaunošana	Tādu tirgus standartu kā kredītvērtējums ieviešana neļautu dzīvotnespējīgiem uzņēmumiem piekļūt šiem instrumentiem. Šī prasība ir iekļauta daudzās publiskajās programmās, kurās izmanto līdzdalības aizdevumus.

⁽¹⁵⁾ *Dispositif de garantie aux fonds de prêts participatifs et d'obligations subordonnées* (Francijas valsts garantiju shēma līdzdalības aizdevumiem un subordinēto obligāciju fondiem), Eiropas Komisija.

4. Īpašas piezīmes

4.1. Ierosinātajai hibrīdaizdevumu sistēmai jāatbilst noteiktiem standartiem, kas to padara pievilcīgu visām ieinteresētajām personām – uzņēmumiem, finansiālajiem nodrošinātājiem, kas rīkojas kā izplatītāji, un institucionālajiem ieguldītājiem.

4.2. Ir būtiski, lai sistēma nodrošinātu šāda veida hibrīdaizdevumiem pašu kapitāla statusu, radot šādu ietekmi:

- i) parāda kapitāla aprēķinos tas nepalielina esošās parādsaistības vai pārmērīgi neietekmē parādsaistību un kapitāla attiecību. Piemēram, Francijā Monetārā un finanšu kodeksa (*Code monétaire et financier*) 313.-14. pantā ir noteikts, ka “novērtējot saņēmēju uzņēmumu finansiālo stāvokli, līdzdalības aizdevumus uzskata par pašu kapitālu”;
- ii) kapitāla samazināšana. Tas attiecas, piemēram, uz Spānijā esošo regulējumu, kurā noteikts, ka līdzdalības aizdevumi tiek iekļauti pašu kapitāla aprēķinā, lai samazinātu kapitālu un izbeigtu uzņēmumu darbību, un ka līdzdalības aizdevumu pirmstermiņa atmaksa vai amortizācija var notikt tikai tad, ja tai seko kapitāla palielināšana par tādu pašu summu ⁽¹⁶⁾;
- iii) treškārt, maksātnespējas gadījumā šim hibrīdaizdevumam vajadzētu būt subordinētam statusam, atrodoties aiz parastajiem parādiem vai kopīgajiem kreditoriem un pirms akcionāriem. Ja parāds netiks veidots šādā veidā, tas, visticamāk, apdraudēs uzņēmumu spēju piesaistīt parādus no tradicionālajiem avotiem. Viens no kapitāla tirgu savienības rīcības plāna mērķiem ir nodrošināt lielāku konvergenci starp ļoti atšķirīgajiem maksātnespējas režīmiem dalībvalstīs.

4.2.1. Ir gadījumi, kad hibrīdaizdevumiem ir pašu kapitāla statuss saskaņā ar starptautiskajiem finanšu pārskatu standartiem (SFPS) un Bāzeles II sistēmu. Piemēram, ja hibrīdaizņēmums ir beztermiņa, tas ir kvalificējams kā pašu kapitāls saskaņā ar SFPS noteikumiem, ņemot vērā tā dziļi subordinēto statusu ⁽¹⁷⁾. Kopumā hibrīdinstrumentus var uzskatīt par pašu kapitālu, ja tie ir negarantēti, subordinēti un pilnībā izmaksāti, ja tie nav atsaucami pēc turētāja iniciatīvas, ja tos var izmantot zaudējumu segšanai un ja pienākumu maksāt procentus var atlikt ⁽¹⁸⁾.

4.2.2. EESK iesaka grozīt Eiropas Parlamenta un Padomes Grāmatvedības direktīvu 2013/34/ES ⁽¹⁹⁾, lai grāmatvedības procedūru saskaņotu attiecībā uz hibrīdaizdevumiem vai cita veida parādiem, kuru atmaksas termiņš ir ilgāks par astoņiem gadiem ⁽²⁰⁾ un kuru labvēlības periods ir vismaz trīs gadi, un ar mainīgu procentu likmi. Daļēji tas ir saistīts ar “panākumiem”, kas definēti pēc saviem ieskatiem (piemēram, attiecībā uz izaugsmi, rentabilitāti utt.). Šīs izmaiņas ļaus vieglāk aprēķināt hibrīdaizdevumus kā pašu kapitālu, aprēķinot uzņēmuma neto vērtību komercietesību nolūkos, un grāmatvedības vajadzībām tos uzskatītu par pašu kapitālu vai pašu līdzekļiem.

4.3. Lai novērstu nenoteiktību, šis instruments citos nolūkos (t. i., nodokļu un juridiskos) joprojām būtu jāuzskata par parādu, tāpēc tāda instrumenta, kas līdzinās pašu kapitālam, emisijai nevajadzētu uzņēmumos izraisīt balsstiesību zaudēšanu.

4.3.1. Vēl viens svarīgs aspekts gan uzņēmumiem, gan ieguldītājiem ir tas, ka periodiskos procentu maksājumus, ko veic par subordinētā parāda instrumentu, nedrīkst aplikāt ar nodokļiem, kas ieturami vai atskaitāmi ienākumu gūšanas vietā, lai kopfonds procentu ienākumus saņemtu pēc bruto principa.

⁽¹⁶⁾ 1996. gada 20. decembra rezolūcija, *Instituto de Contabilidad y Auditoría de Cuentas* (Grāmatvedības un revīzijas institūts).

⁽¹⁷⁾ Komisijas Lēmums SA.60113 (2021/N) – Somija – COVID-19, *aid to Finnair*.

⁽¹⁸⁾ Bāzele II. 4. Parāda/kapitāla hibrīdinstrumenti, 1.a pielikums. Kapitāla definīcija. (d) Parāda/kapitāla hibrīdinstrumenti.

⁽¹⁹⁾ Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 2013/34/ES (2013. gada 26. jūnijs) par noteiktu veidu uzņēmumu gada finanšu pārskatiem, konsolidētajiem finanšu pārskatiem un saistītiem ziņojumiem, ar ko groza Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvu 2006/43/EK un atceļ Padomes Direktīvas 78/660/EEK un 83/349/EEK (OV L 182, 29.6.2013., 19. lpp.).

⁽²⁰⁾ Jāatceras, ka uzņēmuma vidējais dzīves ilgums ir aptuveni šāds un privātā pašu kapitāla gadījumā tas ir vēl mazāks (pieci gadi).

4.4. Runājot par ieguldījumiem, tāds kvazikapitāla instruments kā ierosinātais būtu kvalificējams kā atbilstīgs instruments Eiropas ilgtermiņa ieguldījumu fondiem (ELTIF) saskaņā ar ELTIF regulas ⁽²¹⁾ 10. pantu, ļaujot tam uzreiz kļūt par finanšu ekosistēmas daļu.

4.4.1. Eiropas ilgtermiņa ieguldījumu fondus vēlāk varētu tirgot Eiropas Savienībā, publicējot prospektu vai pamatinformācijas dokumentu, kas atbilst attiecīgi Prospektu regulas ⁽²²⁾ vai Komplektēto privāto ieguldījumu un apdrošināšanas ieguldījumu produktu regulas prasībām. Tas palīdzētu iesaistīt privātos ieguldītājus gan tādā jomā kā privātā sektora parāds, gan reālajā ekonomikā, jo tas vēl nav paveikts ar kolektīvā aizdevuma iniciatīvām.

4.4.2. Ideālā gadījumā instrumentā būtu jāiekļauj tādi tirgus standarti kā EVTI reģistrētu aģentūru kredītreitingi vai vides, sociālo un pārvaldības rādītāju novērtējumi, lai uzlabotu ieguldītāju bāzi.

4.5. Visbeidzot šī iniciatīva atbalstītu kapitāla tirgu savienību. ES mēroga instrumenta modelis varētu izmantot priekšrocības, ko sniedz vienotā tirgus pamanāmība, likviditāte un mērogs, un, vienlaikus ņemot vērā mazāku uzņēmumu vajadzības, radīt plašu interesi institucionālo ieguldītāju vidū, kuri meklē parāda un hibrīdveida riska profilus, taču ar labāku atdevi. To pietiekami izvērsot ES mērogā, veiksmīgs satvars varētu kļūt par labi definētu aktīvu kategoriju, kas veicinātu ieguldījumus un ES integrāciju.

Briselē, 2022. gada 26. oktobrī

*Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas
priekšsēdētāja
Christa SCHWENG*

⁽²¹⁾ Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (ES) 2015/760 (2015. gada 29. aprīlis) par Eiropas ilgtermiņa ieguldījumu fondiem (OV L 123, 19.5.2015., 98. lpp.).

⁽²²⁾ Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (ES) 2017/1129 (2017. gada 14. jūnijs) par prospektu, kurš jāpublicē, publiski piedāvājot vērtspapīrus vai atļaujot to tirdzniecību regulētā tirgū, un ar ko atceļ Direktīvu 2003/71/EK (OV L 168, 30.6.2017., 12. lpp.).

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums – Papildu apsvērumi par Komisijas paziņojumu Eiropas Parlamentam, Eiropadomei, Padomei, Eiropas Centrālajai bankai, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai, Reģionu komitejai un Eiropas Investīciju bankai “2022. gada ilgtspējīgas izaugsmes pētījums”

(COM(2021) 740 final)

(pašiniciatīvas atzinums)

(2023/C 75/06)

Ziņotāja: **Judith VORBACH**

Pilnsapulces lēmums	24.3.2022.
Juridiskais pamats	Reglamenta 52. panta 2. punkts Pašiniciatīvas atzinums
Atbildīgā specializētā nodaļa	Ekonomikas un monetārās savienības, ekonomiskās un sociālās kohēzijas specializētā nodaļa
Pieņemts specializētās nodaļas sanāksmē	6.10.2022.
Pieņemts plenārsesijā	27.10.2022.
Plenārsesija Nr.	573
Balsojuma rezultāts (par/pre/atturas)	133/0/0

1. Secinājumi un ieteikumi

1.1. Kopš pirmā atzinuma par 2022. gada ilgtspējīgas izaugsmes pētījumu (GIIP 2022) pieņemšanas situācija ir krasi mainījies Krievijas agresijas pret Ukrainu rezultātā. Tā ietekmē ES reālā IKP pieauguma aplēses tika pazeminātas un eirozonas inflācijas prognozes tika pārskatītas līdz visu laiku augstākajam līmenim, ko lielā mērā izraisīja cenu kāpums gāzes tirgū. EESK atzīst, ka visi uz labklājību vērstas ekonomikas politikas galvenie mērķi ir pakļauti spiedienam, savukārt ģeoekonomiskā fragmentācija un spriedze un Covid-19 joprojām ir nopietni riska faktori.

1.2. EESK atkārtoti aicina īstenot līdzsvarotu ekonomikas politiku, lai risinātu ieilgušās problēmas un reaģētu uz pašreizējām krīzēm. Līguma par Eiropas Savienību (LES) 3. pantā izklāstītie ES mērķi veido pamatu ES pagātnes, tagadnes un nākotnes labklājībai, politiskajai stabilitātei, augšupējai konverģencei, konkurētspējai un noturībai. Nedrīkst pieļaut, ka pašreizējā krīze apdraud taisnīgumu un vides aizsardzības mērķus. Cenu pieauguma apstākļos ir steidzami jāaizsargā visneaizsargātākie un īpaši apdraudētie uzņēmumi, it īpaši MVU. Turklāt ir ļoti svarīgi aizsargāt māsasaimniecību ar zemiem un vidējiem ienākumiem pirkspēju, jo tās veido lielāko daļu no ekonomikas pieprasījuma. Tāpat galvenā uzmanība jāpievērš solidaritātei ar Ukrainas iedzīvotājiem, ES stratēģiskās autonomijas palielināšanai un centieniem panākt mieru.

1.3. Atveseļošanas un noturības mehānisms (ANM) ir kļuvis par galveno instrumentu ES politikas prioritāšu īstenošanai saskaņā ar Eiropas pusgadu (“pusgads”). Tas ir palīdzējis stabilizēt ekonomiku pandēmijas laikā, un tam ir būtiska nozīme, reaģējot uz pašreizējo krīzi. EESK aicina valsts atveseļošanas un noturības plānus (VANP) īstenot tā, lai tiem būtu jūtama ietekme uz iedzīvotāju labklājību. Tā kā konkrētām valstīm adresētajiem ieteikumiem (KVAI) būs lielāka nozīme, EESK aicina veikt rūpīgu uzraudzību un īstenot līdzsvarotu pieeju. EESK aicina īstenot pusgada reformu, lai nodrošinātu kvalitatīvu organizētas pilsoniskās sabiedrības (OPS) līdzdalību. Attiecībā uz VANP EESK atzinīgi vērtē ieteikumu “balstīties uz partnerības principa sekmīgu piemērošanu” un aicina noteikt obligātu OPS līdzdalību.

1.4. EESK atzinīgi vērtē atjaunīgo energoresursu un energoefektivitātes mērķu paaugstināšanu un uzsver, ka prioritāra uzmanība jāpievērš vides ilgtspējai, un vienlaikus aicina steidzami un ātri virzīt Eiropas elektroenerģijas tirgus reformu. Lai veicinātu zaļo pārkārtošanos un palielinātu stratēģisko autonomiju, ir vajadzīgi lieli ieguldījumi, un EESK aicina Komisiju sniegt strukturētu pārskatu, norādot, kādi ES līdzekļi būtu jāizmanto un cik lielā mērā ieguldījumi būtu jāsedz no ES

programmām, dalībvalstīm vai privātiem vai jaukta finansējuma instrumentiem. EESK iesaka izveidot klimataadaptācijas fondu un nākotnē arī apsvērt iespēju stiprināt *NextGenerationEU* (NGEU) un/vai *InvestEU*. EESK brīdina, ka, pārstrukturējot fondus vai izstrādājot jauno daudzgadu finanšu shēmu, nedrīkst samazināt finansējumu, kas saistīts ar sociālajiem mērķiem.

1.5. vienotā tirgus izveides pabeigšanai būtu jāveicina augšupēja konverģence starp dalībvalstīm. Jānovērš izkropļojumi un šķēršļi un jāatbalsta reģioni, lai pilnībā atraisītu to potenciālu. Tāpat ir jāpanāk progress kapitāla tirgus un banku savienības izveides pabeigšanā, kā arī ilgtspējīgas finanšu stratēģijas īstenošanā, lai nodrošinātu finanšu tirgus stabilitāti. EESK aicina īstenot taisnīgu un līdzsvarotu pieeju darījumdarbības vides un ražīguma uzlabošanai. Apmācība un pētniecība joprojām ir būtiski instrumenti, lai veicinātu konkurētspēju, kā arī taisnīgu divkāršo pārkārtošanos un stratēģisko autonomiju. EESK atzinīgi vērtē priekšlikumus, kas uzsvērti paziņojumā “Mūsu Eiropas izaugsmes modelis”, taču uzsver, ka ir svarīgi palielināt stratēģisko autonomiju, pārcelt svarīgāko produktu ražošanu uz ES un neatstāt novārtā sociālos un vides mērķus piegādes ķēdēs.

1.6. Komisija pamatoti apgalvo, ka valsts atbalsts privāto ieguldījumu stimulēšanai ir pienācīgi jāvirza uz projektiem, kas sniedz skaidru pievienoto vērtību, un svarīga loma ir jāuzņemas konkurences politikai. EESK uzsver pārredzamības un uzraudzības nozīmi virzībā uz to, lai nodrošinātu integritāti un sasniegtu paredzētos mērķus. Būtu jāizvairās no neplānotas ietekmes, nodrošinot, ka ieguldījumi, kas būtu veikti tik un tā, netiek subsidēti, un publiskos budžetus nedrīkst pārslogot ar riskiem. Visbeidzot valsts atbalsta pasākumiem jābūt saistītiem ar kvalitatīvu darbvietu radīšanu un darba ņēmēju tiesību, vides standartu un fiskālo saistību ievērošanu.

1.7. EESK atbalsta Komisijas ieteikumus atļaut automatisko stabilizatoru darbību, palielināt ieguldījumus un turpināt piemērot vispārējo izņēmuma klauzulu visu 2023. gadu. Tomēr EESK ir iebildumi attiecībā uz valsts-finansēto kārtējo izdevumu pieauguma ierobežošanu zem potenciālā ražošanas apjoma vidējā termiņā un nodomu izvērtēt, vai ir lietderīgi 2023. gada pavasarī sākt pārmērīga budžeta deficīta novēršanas procedūru. Līdz šim ES fiskālie noteikumi tikpat kā nav īstenoti un sankcijas nav piemērotas. EESK atkārtoti aicina modernizēt fiskālo sistēmu: noteikt realistiskus mērķus un iekļaut līdzsvarota budžeta normu, neapdraudot fiskālo ilgtspēju vidējā termiņā, un vienlaikus ierosināt pamatnostādnes pārejas periodam. Euro vērtības stabilitāte ir jānodrošina, izmantojot līdzsvarotu monetāro un fiskālo pieeju saskaņā ar pārdomātu makroekonomikas pārvaldību. Visbeidzot EESK uzsver, ka taisnīga izdevumu un ieņēmumu sistēma ir fiskālās stabilitātes priekšnoteikums.

2. Vispārīgas piezīmes

2.1. EESK 2022. gada februārī pieņēma atzinumu par IIS 2022⁽¹⁾. Tajā pašā laikā ES nesen piedzīvoja visdziļāko lejupslīdi tās vēsturē⁽²⁾, taču tika veikti bezprecedenta atbalsta pasākumi, lai mīkstinātu triecienu un novērstu nestabilo situāciju. Ar NGEU Eiropas Savienība bija sasniegusi jaunu ekonomikas politikas un solidaritātes posmu. Tā kā Komisija bija piešķirusi pusgadam nozīmīgu lomu Atveseļošanas un noturības mehānismā un tādējādi palielinājusi tā nozīmi politikas koordinēšanā, EESK atkārtoti aicināja ciešāk iesaistīt organizēto pilsonisko sabiedrību šajā procesā. EESK atzinīgi novērtēja konkurētspējīgas ilgtspējas programmu, vienlaikus uzsverot, ka tās četrām dimensijām – vides ilgtspējai, produktivitātei, taisnīgumam un makroekonomiskajai stabilitātei – jābūt līdzvērtīgām, lai panāktu paredzēto pastiprinošo ietekmi un taisnīgu zaļo un digitālo pārkārtošanos.

2.2. Tāpat kā iepriekšējos gados, papildu atzinumā ir ņemts vērā notiekošais pusgada process un sniegts ieguldījums nākamajam ciklam. Tas šogad ir īpaši svarīgi. Kopš Krievijas agresijas pret Ukrainu ģeopolitiskā situācija ir krasi mainījies, prioritātes ir mainījušās un politika ir pielāgota, kā tas atspoguļots paziņojumos *RepowerEU*⁽³⁾ un “Mūsu Eiropas izaugsmes modelis”⁽⁴⁾. Pusgads, kura ietvaros notiek sistēmiskas pārmaiņas, pandēmijas laikā ir izrādījies uzticams ES politikas

⁽¹⁾ Sk. EESK atzinums par tematu “Gada izaugsmes pētījums par 2022. gadu” (OV C 275, 18.7.2022., 50. lpp.).

⁽²⁾ Eiropas ekonomikas prognoze. 2020. gada pavasaris (europa.eu), 1. lpp.

⁽³⁾ COM(2022) 230 final.

⁽⁴⁾ Eiropas Komisijas paziņojums “Virzība uz zaļu, digitālu un noturīgu ekonomiku – mūsu Eiropas izaugsmes modelis”.

koordinācijas satvars. Pavasara tiesību aktu kopumā atkal ir vispusīgi atspoguļotas pašreizējās krīzes sekas. Līdzīgi kā paziņojumā⁽⁵⁾, arī šajā atzinumā galvenā uzmanība ir pievērsta konkurētspējīgas ilgtspējas programmas aspektiem.

2.3. Karš Ukrainā un no tā izrietošās sankcijas, kā arī Ķīnā piemērotie ierobežojošie pasākumi un izaugsmes palēnināšanās ASV ietekmē ES ekonomiku. Straujais enerģijas un pārtikas preču cenu kāpums veicina inflāciju, kas mazina pirkspēju un kavē konkurētspēju. ES ir neaizsargāta, ņemot vērā tās ģeogrāfisko atrašanās vietu, lielo paļaušanos uz importēto degvielu un lielo integrāciju globālajās vērtības ķēdēs. Vasaras prognozē reālā IKP pieauguma aplēses tika pazeminātas līdz 2,7 % 2022. gadā, savukārt inflācijas prognozes tika pārskatītas līdz visu laiku augstākajam vidējam rādītājam – 8,3 % 2022. gadā⁽⁶⁾. Komisija uzsver, ka “kara izraisīto satricinājumu bezprecedenta raksturs un apmērs” padara prognozes ļoti neskaidras. Turpmāks cenu kāpums apvienojumā ar otrās kārtas ietekmi varētu pastiprināt stagflācijas spēkus, un ir iespējamas politiskas sekas. Ģeopolitiskā spriedze un Covid-19 joprojām ir nopietni riska faktori⁽⁷⁾.

2.4. Nesenā krīze rada spiedienu uz visiem svarīgākajiem uz labklājību vērstas ekonomikas politikas mērķiem⁽⁸⁾, proti: vides ilgtspēju, ilgtspējīgu un iekļaujošu izaugsmi, pilnīgu un kvalitatīvu nodarbinātību, taisnīgu sadali, veselību un dzīves kvalitāti, finanšu stabilitāti, cenu stabilitāti, līdzsvarotu tirdzniecību, kuras pamatā ir taisnīga un konkurētspējīga rūpniecības un ekonomikas struktūra, un stabila publiskās finanses. EESK atkārtoti aicina īstenot līdzsvarotu politisko pieeju, kas vērsta uz visiem šiem mērķiem, lai risinātu ietilgušās problēmas un atbilstoši reaģētu uz pašreizējām krīzēm saskaņā ar LES 3. pantu. ES mērķu un principu ievērošana bija ES iepriekšējās labklājības pamatā, un tā ir arī pamats pašreizējai un turpmākajai politiskajai stabilitātei, augšupējai konverģencei, konkurētspējai un noturībai pret jaunu krīzi. ES reakcija uz Krievijas agresiju nedrīkst apdraudēt taisnīgumu un vides aizsardzības mērķus.

2.5. Bezprecedenta cenu kāpuma iemesli ir dažādi, un viens no tiem ir arī trūkumi Eiropas politikā. Komisijas priekšsēdētāja Ursula von der Leyen pati diezgan pamatoti norādīja, ka pašreizējā elektroenerģijas tirgus struktūra vairs nedarbojas un ir jāreformē⁽⁹⁾. EESK mudina Komisiju un Padomi ātri virzīt uz priekšu ES enerģijas tirgus reformu, kā arī novērst postošo īstermiņa svārstīgumu un cenu pieaugumu ilgtermiņā. EESK stingri aicina veikt radikālus, ārkārtas un arī pagaidu pasākumus. Iespējamie izejas pasākumi var būt orientēti uz izdevīguma secības efektu, ES enerģijas biržu (EEX), tirgus varas ļaunprātīgu izmantošanu un spekulatīvu darījumu un ļoti biežas tirdzniecības ietekmi. Elektroenerģijas cenas būtu jānoskaidro no gāzes cenām, un jāņem vērā cenu griesti. Negaidīta peļņa būtu jāsamazina ar nodevām, rūpējoties par to, lai neatturētu no ieguldījumiem mazoglekļa risinājumus.

2.6. ES prioritāšu centrā jābūt solidaritātei ar Ukrainas iedzīvotājiem, ES stratēģiskās autonomijas palielināšanai un centieniem panākt mieru. Tas atbilst LES 21. pantam, kurā cita starpā noteikts, ka Eiropas Savienībai ir jāīsteno politika, lai “sargātu savas vērtības, pamatintereses, drošību, neatkarību un integritāti”, “konsolidētu un atbalstītu demokrātiju” un “saglabātu mieru, novērstu konfliktus un stiprinātu starptautisko drošību”. Šajā saistībā EESK arī atzīst Padomes Versaļas deklarācijā ietvertos mērķus, proti, stiprināt ES suverenitāti, samazinot tās stratēģisko atkarību, palielināt piegādes drošību kritiski svarīgu izejvielu jomā un pakāpeniski likvidēt atkarību no Krievijas fosilā kurināmā. EESK atzinīgi vērtē pasākumus, kas veikti, lai pakāpeniski izbeigtu atkarību no fosilā kurināmā, un aicina veikt turpmākus pasākumus šajā virzienā.

⁽⁵⁾ 2022. gada Eiropas pusgads: Pavasara tiesību aktu kopums – Eiropas Komisija (europa.eu).

⁽⁶⁾ 2022. gada vasaras ekonomikas prognoze: Krievijas karš pasliktina perspektīvas (europa.eu).

⁽⁷⁾ 2022. gada pavasara ekonomikas prognoze: Krievijas iebrukums pārbauda ES ekonomikas noturību – Eiropas Komisija (europa.eu).

⁽⁸⁾ Sk. EESK atzinums par tematu “Gada izaugsmes pētījums par 2022. gadu” (OV C 275, 18.7.2022., 50. lpp.).

⁽⁹⁾ Komisijas priekšsēdētājas Urzulas fon der Leienas uzstāšanās debatēs Eiropas Parlamenta plenārsesijā (8.6.2022.) par Eiropadomes 2022. gada 30. un 31. maija īpašās sanāksmes secinājumiem.

2.7. Atveseļošanas un noturības mehānisms ir kļuvis par galveno instrumentu ES politikas prioritāšu īstenošanai saskaņā ar pusgadu, un tas jau ir būtiski palīdzējis stabilizēt ekonomiku pandēmijas laikā, pastiprināt divkāršo pārkārtošanos un uzlabot sadarbību starp Komisiju un dalībvalstīm. Turpmāk ANM būs svarīga loma resursu mobilizēšanā un virzīšanā, lai reaģētu uz neseno krīzi un īstenotu REPowerEU. Dalībvalstis tiek aicinātas savos VANP ierosināt īpašu nodaļu par REPowerEU, pamatojoties uz jaunajiem konkrētām valstīm adresētajiem ieteikumiem (KVAI). EESK uzsver, cik svarīgi ir efektīvi un ilgtspējīgi īstenot atjauninātos VANP, lai tie pozitīvi un jūtami ietekmētu iedzīvotāju labklājību. Tomēr saikne starp valstu atveseļošanas un noturības plānos noteikto mērķu sasniegšanu un ANM daļu izmaksu palielina KVAI nozīmi. Šīs izmaiņas procedūrās ir jāuzrauga un jānovērtē, un EESK aicina Komisiju un Padomi nodrošināt līdzsvarotu pieeju.

2.8. Jo īpaši ir vajadzīga ciešāka sociālo partneru un pilsoniskās sabiedrības organizāciju iesaiste pusgada procesā valstu līmenī, lai nodrošinātu visu sabiedrības grupu pienācīgu pārstāvību, veicinātu īpaši pielāgotus risinājumus, ko pilnībā atbalsta OPS, un panāktu plašāku līdzatbildību par valsts atveseļošanas un noturības plāniem. EESK aicina reformēt pusgadu, lai ar direktīvu vai regulu nodrošinātu efektīvu un kvalitatīvu līdzdalību. Oficiālā apspriešanās procesā, kura pamatā ir noteikumi un pārredzamas procedūras, pilsoniskās sabiedrības organizācijas būtu pienācīgi rakstiski jāinformē un tām būtu jādod pietiekami daudz laika, lai analizētu priekšlikumus un sagatavotu savas piezīmes un priekšlikumus šos priekšlikumus iekļaujot vai noraidot, būtu jāpievieno pamatojums, kas ieverts publiskajos dokumentos.

2.9. Saistībā ar valsts atveseļošanas un noturības plāniem EESK atzinīgi vērtē Komisijas ieteikumu “izmantot partnerības principa veiksmīgu piemērošanu kohēzijas politikas plānošanā un īstenošanā”, kā EESK aicinājusi savā atzinumā par IIS 2022. Organizētas pilsoniskās sabiedrības iesaistīšanai ir jāklūst obligātai. Savā pirmajā rezolūcijā⁽¹⁰⁾ par pilsoniskās sabiedrības līdzdalību plānu izstrādē EESK secināja, ka lielākajā daļā dalībvalstu tā lielākoties nav pietiekama, un aicināja noteikt obligātos standartus šādai apspriešanai. Otrajā rezolūcijā EESK⁽¹¹⁾ aicināja daudzas dalībvalstis uzlabot pilsoniskās sabiedrības organizāciju iesaisti, plānu pārredzamu īstenošanu un uzraudzību, kā arī informācijas sniegšanu sabiedrībai, vienlaikus veicinot plašāku dialogu par VANP ar visām ieinteresētajām personām, kas varētu būt arī noderīgs, lai palīdzētu novērst ļaunprātīgu izmantošanu un krāpšanu. Turklāt rezolūcijā ir ietverta atsauce uz labu praksi, piemēram, uzraudzības struktūras izveidi, kurā iekļauta organizētā pilsoniskā sabiedrība, un šāda prakse var kalpot par piemēru citām dalībvalstīm. Ikgadējās konferences laikā EESK *ad hoc* grupa “Eiropas pusgads” (EPG) atkārtoti aicināja ar tiesību aktiem noteikt, ka pilsoniskās sabiedrības līdzdalība ir obligāta⁽¹²⁾. Aicinājums pienācīgi iesaistīt organizēto pilsonisko sabiedrību un vietējās un reģionālās pašvaldības ir atspoguļots arī Budžeta komitejas un Ekonomikas un monetārās komitejas kopīgajā pašiniciatīvas ziņojumā par ANM īstenošanu⁽¹³⁾, kas sniedz Eiropas Parlamenta ieguldījumu pārskata ziņojumā par ANM īstenošanu, ko Eiropas Komisija pieņēma 2022. gada 29. jūlijā⁽¹⁴⁾.

3. Īpašas piezīmes

3.1. Enerģija un vidiskā ilgtspēja

3.1.1. Komisija pamatoti uzsver, ka dekarbonizācijas paātrināšana “samazinās mūsu atkarību no fosilā kurināmā, vienlaikus palīdzot sasniegt mūsu 2030. gada mērķus klimata jomā”. EESK uzsver, ka galvenā uzmanība jāpievērš vides ilgtspējai, un atzinīgi vērtē atjaunīgo energoresursu mērķrādītāja palielināšanu līdz vismaz 45 % no ES kopējās energoresursu struktūras, kā arī energoefektivitātes mērķi līdz 2030. gadam samazināt enerģijas patēriņu par 13 %, kas ir daļa no plāna REPowerEU. Tāpat atzinīgi vērtējami ir ieteikumi par ieguldījumiem enerģētikā, kas cita starpā būtu jākoncentrē uz atbalstu neaizsargātām mājāsaimniecībām, ilgtspējīgas mobilitātes un rūpniecības dekarbonizācijas veicināšanu, pētniecību un inovāciju, kā arī infrastruktūras uzlabošanu, tai skaitā pārrobežu kontekstā.

⁽¹⁰⁾ OV C 155, 30.4.2021., 1. lpp.

⁽¹¹⁾ Skatīt EESK rezolūciju Organizētas pilsoniskās sabiedrības iesaiste valstu atveseļošanas un noturības plānos. Kā to uzlabot? (OV C 323, 26.8.2022, 1. lpp.).

⁽¹²⁾ Ikgadējā EPG konference 2022. gadā – Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komiteja (europa.eu).

⁽¹³⁾ 2021/2251(INI), 88. punkts.

⁽¹⁴⁾ COM(2022) 383 final.

3.1.2. Jau pirms kara Ukrainā pastāvēja plaša starp ieguldījumu vajadzībām un finansējumu. Lai līdz 2030. gadam sasniegtu starpposma mērķi – emisiju samazinājumu par 55 % salīdzinājumā ar 1990. gadu –, ir aplēsts, ka gadā būs nepieciešami papildu ieguldījumi līdz pat 520 miljardu EUR apmērā⁽¹⁵⁾. Papildu vajadzības ir saistītas ar kvalifikācijas celšanu un pārkvalificēšanos, pielāgošanos klimata pārmaiņām un galvenajām tehnoloģijām, piemēram, akumulatoru jomā. No otras puses, aptuveni 30 % no 2021.–2027. gada ES budžeta līdzekļiem tiks tērēti zaļās pārkārtošanās īstenošanai. Paredzams, ka kohēzijas politika šajā desmitgadē nodrošinās aptuveni 100 miljardus EUR, un 224,1 miljards EUR nāktu no ANM⁽¹⁶⁾. Komisijas veiktā analīze liecina, ka plāna *REPowerEU* īstenošanai laikposmā no šā brīža līdz 2027. gadam ir vajadzīgi papildu ieguldījumi 210 miljardu EUR apmērā papildus tam, kas nepieciešams, lai īstenotu paketes “Gatavi mērķrādītājam 55 %” priekšlikumos izvirzītos mērķus. Lai mobilizētu finansējumu, tiek piedāvātas dažādas iespējas, kas lielā mērā balstās uz ANM aizdevumu komponenti. EESK aicina Komisiju sniegt strukturētu pārskatu, norādot, kādi ES līdzekļi būtu jāizmanto un cik lielā mērā ieguldījumi būtu jāsedz no ES programmām, dalībvalstīm vai privātiem vai jaukta finansējuma instrumentiem.

3.1.3. Ņemot vērā steidzamību un kopējās intereses paātrināt enerģētikas pārkārtošanu, EESK īpaši iesaka dalībvalstīm ātri un vispusīgi izmantot *NGEU*, *VANP* un nesenā *REPowerEU* plāna piedāvātās iespējas. Ja pašreizējie pasākumi nebūs pietiekami, lai apmierinātu iespējamās augošās finansējuma vajadzības, būs vajadzīga turpmāka rīcība. EESK aicina izveidot klimatadaptācijas fondu⁽¹⁷⁾, lai sniegtu tūlītēju atbalstu katastrofu gadījumā. Turklāt pat tad, ja tiks ieviesta līdzsvarota budžeta norma, dažām dalībvalstīm joprojām var nepietikt līdzekļu, lai piesaistītu vajadzīgās summas, neapdraudot savu fiskālo ilgtspēju. Tādējādi būtu jāapsver *NGEU* un/vai *InvestEU* stiprināšana. Dotāciju un/vai aizdevumu sasaiste ar ieguldījumiem enerģētikas pārkārtošanā varētu būt pagrieziena punkts. EESK aicina īstenot taisnīgu un līdzsvarotu pieeju darījumdarbības vides un ražīguma uzlabošanai. Jebkurā gadījumā, pārstrukturējot esošos fondus, kā arī saistībā ar jauno daudzgadu finanšu shēmu, EESK brīdina nesamazināt finansējumu, kas saistīts ar sociālajiem mērķiem un taisnīgu pārkārtošanos.

3.1.4. Komisija pamatoti uzsver, ka “Eiropas ekonomikas pārveidošana būs veiksmīga tikai tad, ja tā būs taisnīga un iekļaujoša un ja ikviens varēs gūt labumu no iespējām, ko sniedz divkāršā pārkārtošanās”⁽¹⁸⁾. Tie nedrīkst būt tikai tukši vārdi. EESK atkārtoti aicina apzināt un analizēt pārkārtošanās ietekmi uz nodarbinātību un prasmēm⁽¹⁹⁾. Sociālais dialogs un pareiza korporatīvā pārvaldība, iesaistot darba ņēmējus un sociālos partnerus, kā arī pilsoniskās sabiedrības organizācijas politikas veidošanā, būtu jāpastiprina arī nedrošības un krīžu laikā. Visbeidzot visiem vides ilgtspējas aspektiem, tai skaitā bioloģiskajai daudzveidībai un piesārņojuma novēršanai, arī turpmāk jābūt darba kārtības prioritātēm. Arī atjauninātajos valstu atveseļošanas un noturības plānos jāpiemēro princips “nenodarīt būtisku kaitējumu”.

3.2. Ražīgums

3.2.1. vienotā tirgus izveides pabeigšanai būtu jāveicina ekonomiskā un sociālā augšupējā konverģence starp dalībvalstīm. EESK piekrīt Komisijai, ka jānovērš izkropļojumi un šķēršļi vienotajā tirgū. Palīdzot reģioniem pilnībā izmantot savu potenciālu, ne vien tiks veicināta vienotā tirgus integrācija, bet arī palielināts ES ražīgums un sekmēta enerģētikas ilgtspēja, jo atjaunīgo energoresursu ražošanas jauda dažādos reģionos ievērojami atšķiras. Ir jāpanāk progress kapitāla tirgus un banku savienības izveides pabeigšanā, vienlaikus nodrošinot finanšu tirgus stabilitāti, lai veicinātu drošu un stabilu finansējumu un ieguldījumus. Jo īpaši aizņēmums *NGEU* vajadzībām stiprina ES kapitāla tirgus un euro starptautisko lomu. Turklāt EESK norāda uz ilgtspējīgu finansēšanas sistēmu, kuras mērķis ir novirzīt privātos ieguldījumus ilgtspējas vajadzībām, vienlaikus uzsverot, cik svarīgi ir ņemt vērā ar klimatu- saistītos riskus.

3.2.2. EESK atzinīgi vērtē visaptverošu politikas pieeju, kas ietver ieguldījumus un reformas, lai uzlabotu darījumdarbības vidi un taisnīgi un līdzsvaroti veicinātu ražīgumu. Reformām jābūt vērstām uz efektīvu valsts pārvaldi, modernu transporta infrastruktūru, kvalitatīvu apmācību un izglītību un resursu efektivitāti. EESK piekrīt Komisijai, ka

⁽¹⁵⁾ Pēdējos desmit gados ir ieguldīti līdz pat 683 miljardiem EUR gadā. Vidējā scenārijā papildu ikgadējās ieguldījumu vajadzības līdz 2030. gadam tika lēstas vidēji 360 miljardu apmērā. Sk. *Bruegel Policy Contribution Issue No 18/21* – 2021. gada septembris. Pēc 2030. gada būs vajadzīgi vēl lielāki ieguldījumi.

⁽¹⁶⁾ COM(2022) 231 final.

⁽¹⁷⁾ Skatīt EESK atzinumu par “Klimata pārmaiņu pielāgošanas fondu, ko finansē Kohēzijas fonds un *NGEU*” (OV C 486, 21.12.2022., 23. lpp.).

⁽¹⁸⁾ Eiropas Komisijas paziņojums “Ceļā uz zaļu, digitālu un noturīgu ekonomiku” (COM(2022) 83 final).

⁽¹⁹⁾ Skatīt EESK atzinumu par tematu “Gatavi mērķrādītājam 55 %”: ES 2030. gadam nospraustā klimata mērķrādītāja sasniegšana ceļā uz klimatneitralitāti” (OV C 275, 18.7.2022., 101. lpp.).

būtiska nozīme ir neatkarīgām, kvalitatīvām un efektīvām tieslietu sistēmām un labi funkcionējošām pretkorupcijas sistēmām. Pētniecība un inovācija, kā arī izglītība joprojām ir būtiski instrumenti, lai veicinātu ražīgumu, konkurētspēju, zaļo un digitālo pārkārtošanos, augšupēju konvergenci un ES stratēģisko autonomiju. EESK atzinīgi vērtē Komisijas ieteikumus cita starpā veicināt zināšanu pārnesi, radīt izcilību, veicināt inovācijas darījumdarbībā un piesaistīt talantīgus cilvēkus.

3.2.3. EESK par paziņojumu “Mūsu Eiropas izaugsmes modelis” izsaka tālāk minētās piezīmes. Komisija uzsver pasākumus stratēģiskās atkarības mazināšanai, piemēram, starptautiskas partnerības, rūpniecības jomas apvienības, publiskos un privātos ieguldījumus un it īpaši piegādes ķēžu dažādošanu. EESK uzsver, cik svarīgi ir, lai ES veicinātu brīvās tirdzniecības programmas taisnīgu īstenošanu, neatstājot novārtā vides un sociālos mērķus piegādes ķēdēs. Attiecībā uz kritiski svarīgu izejvielu un materiālu piegādi ES nevajadzētu radīt jaunu atkarību no valstīm, kurām nav kopīgu vērtību ar ES, bet gan tiekties pēc stratēģiskas autonomijas. Turklāt galveno produktu, piemēram, zaļu, ražošana būtu jāpārceļ uz ES, lai nodrošinātu to pieejamību ārkārtas situācijā.

3.2.4. Digitalizācija veicina zaļo pārkārtošanos, ražīgumu un konkurētspēju. Komisija pamatoti uzsver četras darbības jomas, proti, digitālā izglītība, prasmes un kompetence, droša un ilgtspējīga digitālā un savienojamības infrastruktūra, uzņēmumu digitālā pārveidošana un sabiedrisko pakalpojumu un izglītības sistēmu digitalizācija. Lai sasniegtu šos mērķus, ir vajadzīgi lielāki ieguldījumi galvenajās digitālajās tehnoloģijās, tai skaitā kibernetiķībā, mākslīgajā intelektā, datu telpās un pusvadītājos. EESK aicina nodrošināt ilgtspējīgu digitalizāciju, aizsargājot sociālās tiesības, uzlabojot energoefektivitāti un samazinot elektroniskos atkritumus un ūdens patēriņu.

3.2.5. Komisija apgalvo, ka lielāko daļu ieguldījumu divkāršās pārkārtošanās finansēšanai un noturības uzlabošanai veiks privātais sektors, savukārt publiskajiem ieguldījumiem jābūt mērķtiecīgiem un jāpalīdz piesaistīt privātos ieguldījumus un novērst tirgus nepilnības. Faktiski ES mērķis ir nākamajā desmitgadē mobilizēt vismaz 1 triljonu EUR, izmantojot ES budžetu un saistītos instrumentus. Komisija pamatoti norāda, ka valsts atbalsts ir pienācīgi jānovirza projektiem, kas sniedz skaidru pievienoto vērtību, un konkurences politikai ir jāuzņemas svarīga loma. Jo īpaši saistībā ar *InvestEU* vai līdzīgām programmām EESK uzsver pārredzamības un uzraudzības nepieciešamību, lai nodrošinātu integritāti un sasniegtu paredzētos mērķus. Būtu jāizvairās no neplānotas ietekmes, nodrošinot, ka ieguldījumi, kas būtu veikti tik un tā, netiek subsidēti. Piešķirumiem ir jābūt pārredzamiem, un riski ir jādala juridiski saistošā veidā, lai publiskais sektors netiktu pārslogots. Salīdzinājumā ar publisko finansējumu nevajadzētu rasties lielākām izmaksām, un valsts atbalsta pasākumiem jābūt saistītiem ar kvalitatīvu darbvietu radīšanu un darba ņēmēju tiesību, vides standartu un fiskālo pienākumu ievērošanu.

3.3. Taisnīgums

3.3.1. Lai gan ES saskaņā ar globālajiem standartiem ir salīdzinoši pārtikusi, nevienlīdzība starp dalībvalstīm un reģioniem, kā arī to iekšienē ir liela problēma. Komisija norāda, ka, īstenojot ātru politisku rīcību, kopējā ienākumu nevienlīdzība un nabadzības vai sociālās atstumtības risks 2019. un 2020. gadā saglabājās salīdzinoši stabils, bet vidēja termiņa ietekme ir neskaidra. Daudzas valstis, kas jau bija saskārušās ar sliktākiem apstākļiem, ir cietušas nesamērīgi smagi. Cenu kāpums vismagāk skāra mājāsaimniecības ar zemākiem ienākumiem. Turklāt mājokļu cenas turpināja spēcīgi augt, dažās dalībvalstīs sasniedzot straujāko pieaugumu desmit gadu laikā, kā arī sāk palielināties procentu likmes. Miljoniem cilvēku ir samazinājušies ienākumi, un viņi cīnās, lai nodrošinātu pamatvajadzības. Joprojām pastāv milzīga nenoteiktība, palielinās ar klimatu saistīto katastrofu skaits, un divkāršā pārkārtošanās rada strukturālas pārmaiņas.

3.3.2. Sociālā ilgtspēja ir ne tikai pašmērķis, bet arī priekšnoteikums stabilai ekonomiskajai un politiskajai situācijai, taisnīgam ražīgumam un konkurētspējai. Reālo ienākumu samazināšanās un aptumšotās cerības ietekmē ne tikai indivīdu labklājību, bet arī ekonomisko pieprasījumu un līdz ar to ieguldījumu plānus, ražošana un izaugsmi. Turklāt, lai gan banku sektors ir izrādījies noturīgs un ienākumus nenesošie aizdevumi ir ievērojami samazināti, izņemot situāciju trijās dalībvalstīs, šī noturība var tikt apdraudēta, ja turpināsies ekonomikas lejupslīde. EESK brīdina par šādu sekundāro ietekmi. Ņemot vērā cenu kāpumu, ir steidzami jāaizsargā visneaizsargātākie iedzīvotāji un jāaizsargā mājāsaimniecību ar zemiem un vidējiem ienākumiem, kuras veido lielāko pieprasījuma daļu, pirkspēja.

3.3.3. EESK ļoti atzinīgi vērtē pasākumus, kas veikti, lai aizsargātu visneaizsargātākos iedzīvotājus un mazinātu daudzo krīžu sociālo ietekmi ES, piemēram, izmantojot *SURE* instrumentu, un lai atbalstītu cilvēkus, kas bēg no Ukrainas. EESK arī piekrīt Komisijai, ka ir svarīgi nodrošināt piekļuvi kvalitatīvai izglītībai visos līmeņos, atbilstīgu segumu ar sociālās drošības tīkliem un cenas ziņā pieejamus un sociālus mājokļus, kā arī efektīvas, noturīgas un ilgtspējīgas veselības aprūpes sistēmas.

EESK vērš uzmanību uz nepieciešamību atbalstīt arī gados jaunus cilvēkus, kurus skārusi enerģētikas krīze. Eiropas sociālo tiesību pilnīga īstenošana patiešām ir ļoti svarīga: tā ieviešana Eiropas pusgada ciklā kopā ar tā uzraudzību, izmantojot sociālo rezultātu pārskatu, ir solis pareizajā virzienā. Visbeidzot, bet ne mazāk svarīgi: ļoti atzinīgi ir vērtējamas reformas un ieguldījumi valsts atveseļošanas un noturības plānos, kas veicina sociālo iekļaušanu un noturību.

3.3.4. Intervijas, kas tika veiktas saistībā ar EESK rezolūciju par organizētās pilsoniskās sabiedrības iesaistīšanu, liecina, ka dažos VAMP sociālā dimensija ir samērā vāji attīstīta. EESK iesaka pievērst uzmanību sadales ietekmei un rūpīgi apsvērt Eiropas sociālo tiesību pilnā valsts atveseļošanas un noturības plānu kontekstā. Turklāt EESK aicina sniegt aplēses par nepieciešamajiem ieguldījumiem pilnā īstenošanai. EESK uzsver, ka ir svarīgi panākt līdzsvaru starp ekonomiskajām brīvībām un sociālajām un darba tirgus tiesībām. Darba ņēmēju tiesības uz valsts nodrošināto aizsardzību nekad nedrīkstētu klasificēt kā administratīvus šķēršļus tirgum⁽²⁰⁾. Stiprinot vienoto tirgu, būtu vienlīdz jāievēro sociālās un darba tiesības, lai nosargātu ES virzību uz taisnīgu ekonomisko, sociālo un vides ilgtspēju.

3.4. Makroekonomikas stabilitāte

3.4.1. Plaša mēroga valsts un ES fiskālā atbalsta nodrošināšana un īstenošana ievērojami sekmēja ekonomiskās, sociālās un politiskās stabilitātes saglabāšanu, jo īpaši tāpēc, ka tas palielināja uzticēšanos. Turklāt, lai gan ekonomikas atveseļošanās kopš kara sākuma ir nopietni ietekmēta, 2022. gadā izmantotā ekspansīvā fiskālās politikas nostāja, visticamāk, palīdzēs atkal mazināt nesenās krīzes ietekmi un nodrošināt stabilitāti. EESK atbalsta Komisijas ieteikumus ļaut darboties automātiskajiem stabilizatoriem un palielināt ieguldījumus, lai īstenotu divkārtšo pārkārtošanos. Komiteja īpaši pauž gandarījumu par to, ka vispārējā izņēmuma klauzula tiks piemērota arī 2023. gadā, jo ES ekonomiskā situācija patiešām vēl nav normalizējusies un dalībvalstīm ir jāspēj vajadzības gadījumā nekavējoties reaģēt. Atzinīgi vērtējot to, ka ECB pirmo reizi vienpadsmit gadu laikā ir paaugstinājusi procentu likmes, EESK stingri aicina īstenot tādu politiku, kas nodrošina, ka Eiropas obligācijām ir mērena ienesīguma starpība un novērš finanšu tirgus satricinājumus, lai neapdraudētu privātos ieguldījumus enerģētikas pārkārtošanā un izvairītos no recesijas. Lai gan šo mērķu sasniegšanai varētu būt plaši jāizmanto ECB instrumentu kopums, tomēr tikai ar monetāro politiku vien nebūs iespējams ilgtspējīgā veidā ierobežot pašreizējo cenu dinamiku.

3.4.2. EESK atzinīgi vērtē diskrecionāros fiskālos pasākumus, kuru mērķis ir mazināt augsto enerģijas cenu ietekmi – kas 2022. gadā tiek lēsta 0,6 % apmērā no ES IKP – uz visneaizsargātākajiem un īpaši apdraudētajām nozarēm. Tomēr energoresursu trūkums un ietekme uz citu preču cenām varētu būt aktuāla problēma arī vidējā termiņā, tāpat arī pašreizējais ģeopolitisksaspilējums un turpmākais lejupvērstais spiediens uz ES ekonomiku. Turklāt zemās izaugsmes perspektīvas kopā ar pieaugošo cenu spiedienu rada jaunas dilemmas ES ekonomikas politikai. Tāpēc EESK atbalsta Komisijas ieteikumu, ka ES jābūt gatavai reaģēt uz mainīgo ekonomisko situāciju. Situācija ir rūpīgi jānovēro, lai varētu savlaicīgi konstatēt jaunus nelabvēlīgus faktorus, kas rada nepieciešamību pēc stabilizējoša fiskālā impulsa, un lai varētu paredzēt nepieciešamību paplašināt atbalsta pasākumus.

3.4.3. EESK iebilst pret valsts finansēto kārtējo izdevumu pieauguma ierobežošanu zem vidējā termiņā potenciālā ražošanas apjoma dalībvalstīs ar lielu parādu, vienlaikus uzsverot, ka, kontrolējot primāros kārtējos izdevumus, jāņem vērā sociālā ietekme, un brīdina, ka nedrīkst samazināt sociālos, veselības aprūpes un izglītības izdevumus. Turpretim atšķirības starp dalībvalstīm būtu jānovērš uz labklājību vērstā veidā, piemēram, veicinot pētniecību un izstrādi un sekmējot apmācību. EESK arī apšaubā, vai ir lietderīgi izvērtēt priekšlikumu 2023. gada pavasarī sākt pārmērīga budžeta deficīta novēršanas procedūru (PBDNP), un norāda, ka ES fiskālie noteikumi tikpat kā netika īstenoti⁽²¹⁾ un pārmērīga budžeta deficīta novēršanas procedūras 2. posma sankcijas netika piemērotas, jo ekonomisko grūtību laikā tās būtu vēl vairāk pasliktinājušas situāciju. Turklāt EESK apšaubā iespēju piemērot pārmērīga budžeta deficīta procedūras, kamēr vēl ir spēkā izņēmuma klauzula.

⁽²⁰⁾ Skatīt EESK atzinums par tematu "2022. gada ilgtspējīgas izaugsmes pētījumu" (OV C 275, 18.7.2022., 50. lpp.), 3.2.3. punkts

⁽²¹⁾ Saskaņā ar Starptautiskā Valūtas fonda 2015. gada oktobra prognozēm bija sagaidāms, ka deviņas dalībvalstis turpmākajos trijos gados neievēros noteikumu par parāda samazināšanu par 1/20. daļu. Pārmērīga budžeta deficīta novēršanas procedūras otrais posms netika īstenots (*Bruegel Policy Contribution*, 2016. gada marts).

3.4.4. EESK atkārtoti savus apsvērumus par pašreizējās fiskālās sistēmas trūkumiem un atkārtoti aicina to modernizēt, cita starpā nosakot reālistiskus un operatīvus budžeta deficīta un parāda mērķus⁽²²⁾, iekļaujot līdzsvarota budžeta normu attiecībā uz ieguldījumiem un pieļaujot lielāku elastību un diferenciāciju atkarībā no valsts situācijas, neapdraudot fiskālo stabilitāti vidējā termiņā. Euro vērtības stabilitāte ir jānodrošina izmantojot līdzsvarotu monetāro un fiskālo pieeju saskaņā ar pārdomātu makroekonomikas pārvaldību. EESK arī aicināja Komisiju izstrādāt pamatnostādnes pārejas periodam, kura laikā pirms pārskatītā regulējuma stāšanās spēkā nebūtu jāpiemēro pārmērīga budžeta deficīta novēršanas procedūra⁽²³⁾. Turklāt ES Parlaments savā 2021. gada 8. jūlija rezolūcijā uzsvēra, ka "ir svarīgi nodrošināt skaidru virzību uz fiskālās sistēmas pārskatīšanu, vēlams, pirms vispārējās ieņēmuma klauzulas atcelšanas", un norādīja, ka "pašreizējā kontekstā fiskālās sistēmas piemērošana, it sevišķi korekcijas gaita, novestu pie parāda pārmērīgi ātras samazināšanas, kas varētu iedragāt tautsaimniecību atveseļošanos". Visbeidzot, lai izvairītos no riskiem stabilitātei un palielinātu gatavību krīzēm un reaģēšanas spējas, būtu jāapsver atbilstošu ES fondu izveide.

3.4.5. EESK pilnībā atbalsta ieteikumu turpināt saskaņotus centienus, lai pastiprinātu cīņu pret agresīvu nodokļu plānošanu un izvairīšanos no nodokļu maksāšanas, kā arī ar to saistītajiem blakusefektu dalībvalstīs, un aicina rīkoties saskaņoti. EESK atzinīgi vērtē ESAO vienošanos par uzņēmumu ienākuma nodokļa reformu un mudina dalībvalstis to ātri īstenot. ES būtu jāveicina šī vienošanās starptautiskā līmenī, jo īpaši ar lielākajiem tirdzniecības partneriem. Turklāt nodokļu sloga novirzīšana no darbaspēka un – ja vien tiek rūpīgi apsvērta sadales ietekme – uz atbalstu divējādi pārkārtošanai ir atbalstāmas stratēģijas. Piemēram, nekustamā īpašuma nodoklis ir mazāk kropļojošs un ļautu novirzīt nodokļus no darbaspēka. Turklāt EESK vērs uzmanību uz to, ka saistībā ar piesardzīgas fiskālās politikas nodrošināšanu tiek īstenoti tikai ar izdevumiem saistīti pasākumi, nevis uz ieņēmumiem balstīti pasākumi. Kopumā taisnīga ieņēmumu sistēma ir priekšnoteikums fiskālajai ilgtspējai un stabilu valsts finanšu atjaunošanai, it īpaši valstīs ar lieliem parādiem.

Briselē, 2022. gada 27. oktobrī

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas
priekšsēdētāja
Christa SCHWENG

⁽²²⁾ Eiropas Stabilizācijas mehānisma direktors Klaus Regling ierosina korigēt parāda attiecību no 60 % līdz 100 %, vienlaikus saglabājot deficītu 3 % apmērā no IKP gadā.

⁽²³⁾ OV C 429, 11.12.2020., 227. lpp., un OV C 105, 4.3.2022., 11. lpp.

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Papildu apsvērumi par ieteikumu Padomes ieteikumam par eurozonas ekonomikas politiku”

(COM(2021) 742 final)

(pašiniciatīvas atzinums)

(2023/C 75/07)

Ziņotājs: **Juraj SIPKO**

Plenārsesijas lēmums	22.3.2022.
Juridiskais pamats	Reglamenta 52. panta 2. punkts Pašiniciatīvas atzinums
Atbildīgā specializētā nodaļa	Ekonomikas un monetārās savienības, ekonomiskās un sociālās kohēzijas specializētā nodaļa
Pieņemts specializētās nodaļas sanāksmē	6.10.2022.
Pieņemts plenārsesijā	27.10.2022.
Plenārsesija Nr.	573
Balsojuma rezultāts (par/pre/atturas)	170/1/2

1. Secinājumi un ieteikumi

1.1. EESK norāda, ka eurozonas un Eiropas Savienības pašreizējo ekonomisko attīstību raksturo īpaši liela ekonomiskā, ģeoekonomiskā un politiskā nenoteiktība. Šo nenoteiktību rada divi pastāvīgi sistēmiski satricinājumi, proti, joprojām izplatītais Covid-19 un Krievijas iebrukums Ukrainā. Pastāv arī jauns risks, kas saistīts ar sadrumstalotību starptautiskajā tirdzniecībā, maksājumos, kā arī kapitāla un finanšu tirgos, tostarp ražošanas, pētniecības un transporta nozarēs. Sistēmiskie riski ir izraisījuši milzīgu valsts parāda pieaugumu un inflācijas kāpumu. Tomēr lielākā problēma, ar ko saskaras eurozona un ES dalībvalstis, joprojām ir klimata pārmaiņu jautājuma risināšana.

1.2. EESK atgādina, ka cīņa pret nepārtraukto Covid-19 izplatību vēl nebūt nav beigusies. Tāpēc jāveic visi būtiskie un sistēmiskie pasākumi, lai cīnītos pret šo slimību, vienlaikus gatavojoties citām iespējamām epidēmijām un pandēmijām. EESK uzsver – un to apstiprina pēdējo divu gadu pieredze –, ka vislielākā ieguldījumu atdeve ir veselības nozarē.

1.3. EESK atbalsta Krievijas agresijas un kara Ukrainā izbeigšanu un Ukrainas teritoriālās integritātes atjaunošanu. Tas var radīt priekšnosacījumus noturīgai, iekļaujošai un ilgtspējīgai ekonomikas izaugsmei eurozonas valstīs un Eiropas Savienības dalībvalstīs.

1.4. EESK rūpīgi seko līdzi ļoti nelabvēlīgajām inflācijas tendencēm, ko galvenokārt izraisa izejvielu, pārtikas un enerģijas cenu kāpums, tostarp piegādes ķēdes traucējumi. Šajā situācijā procentu likmju paaugstināšana nav īpaši efektīvs instruments. Pārāk stingra monetārā politika var palielināt arī recesijas risku un kavēt privātos ieguldījumus enerģētikas pārkārtošanā, kas tik steidzami nepieciešami. Tāpēc EESK iesaka ECB veikt atbilstīgu samērīguma novērtējumu, rūpīgi analizējot stingrākas monetārās politikas blakusietekmi un to, kā tā ietekmēs ilgtermiņa cenu stabilitātes mērķus. Tomēr EESK mudina Eiropas Centrālo banku samazināt pamatinflāciju, neapdraudot ES ekonomikas atveseļošanu. Ņemot vērā iepriekšminētos riskus, ECB būtu jārīkojas piesardzīgi, normalizējot monetāro politiku.

1.5. Ņemot vērā straujo enerģijas un pārtikas cenu pieaugumu, EESK iesaka valstu ekonomikas politikas veidotājiem izveidot funkcionējošu un efektīvu sociālās drošības tīklu visneaizsargātākajām iedzīvotāju grupām, tostarp visvairāk skartajiem vidusslāņa segmentiem, lai neviens netiktu atstāts novārtā.

1.6. EESK pauž bažas par to, ka valsts parāds turpina pieaugt. Tāpēc Komiteja iesaka veikt pasākumus, lai panāktu vidēja termiņa fiskālo konsolidāciju. Lai papildinātu valstu budžetus, EESK uzskata, ka jāpanāk vienlīdzīga nodokļu uzlikšana un līdz ar to arī efektīvs publisko līdzekļu izlietojums.

1.7. EESK norāda, ka vispārējās izņēmuma klauzulas aktivizēšana Covid-19 rezultātā bija pareizs lēmums. Lai gan tā ir pagarināta līdz 2023. gadam, sistēmiskajiem riskiem saglabājoties, būs jādomā par vēl vienu pagarinājumu. Tāpēc EESK sagaida, ka Eiropas Komisija nekavējoties sagatavos konkrētus pasākumus Stabilitātes un izaugsmes pakta reformai.

1.8. Neraugoties uz progresu finanšu savienības izveidē, ir jāpieņem un jāīsteno visi būtiskie un sistēmiskie pasākumi, lai pabeigtu banku savienības un kapitāla tirgu savienības izveidi. Tālab EESK aicina atbildīgās organizācijas un kompetentās iestādes apvienot spēkus, lai izveidotu finanšu savienību.

1.9. EESK uzsver sadrumstalotības negatīvo ietekmi. Tā norāda uz valsts obligāciju tirgus nestabilitāti eurozonas tirgos. Tāpēc EESK atzinīgi vērtē Eiropas Centrālās bankas 2022. gada 15. jūnija paziņojumu par pasākumu sagatavošanu, lai novērstu sadrumstalotību eurozonā.

1.10. EESK atbalsta eurozonas valstu ekonomikas pārveidi. Vienlaikus Komiteja norāda uz eksistenciālo risku, kas saistīts ar klimata pārmaiņām. Tāpēc pat neparedzēto un sarežģīto ģeoekonomisko norišu apstākļos EESK iesaka pāriet uz atjaunīgiem energoresursiem un izmantot gan finanšu resursus, kas pieejami saskaņā ar atveseļošanas plānu, gan arī citus finanšu resursus, tostarp privātā sektora finansējuma atbalstu.

1.11. Tāpat kā citas ES valstis, arī eurozonas valstis pašlaik saskaras ar sistēmiskiem satricinājumiem, riskiem un draudiem. Tāpēc, ņemot vērā kritisko periodu, kurā cilvēce atrodas, EESK aicina visas valstis un kompetentās starptautiskās iestādes sadarboties, lai risinātu problēmas, kuras rada visi iepriekš nepieredzētie sistēmiskie satricinājumi, riski un draudi, ar ko pašlaik saskaras pasaule. Kavēšanās ar pasākumu pieņemšanu un īstenošanu var radīt tālejošas sekas ne tikai materiālo zaudējumu ziņā, bet arī – un galvenokārt – cilvēku dzīvības ziņā.

2. Pamatinformācija un konteksts

2.1. Pašlaik pastāv divi sistēmiski reāli satricinājumi – Covid-19 un Krievijas iebrukums Ukrainā –, kas līdz ar tiem sekojošo ģeoekonomisko sadrumstalotību ir radījuši lielu nenoteiktību. Turklāt preču un pārtikas cenu pieaugums ir radījis būtiskus sociālekonomiskos riskus gan eurozonā, gan Eiropas Savienībā. Ņemot vērā klimata pārmaiņu radītos eksistenciālos draudus, viens no lielākajiem eurozonas un ES dalībvalstu izaicinājumiem ir zaļā pārkārtošanās.

2.2. Šodienas ekonomiskās norises pavada vēl nepieredzēti reāli ārējie satricinājumi eurozonas valstīs. Tāpēc no makroekonomisko pamatrādītāju viedokļa šīs norises nevar uzskatīt par stabilām. Turklāt dažas konkrētas eurozonas dalībvalstis ceļā uz ilgtspējīgas, noturīgas un iekļaujošas ekonomikas veidošanu saskaras ar ilgstošām strukturālām problēmām.

2.3. Pirms šiem diviem sistēmiskajiem satricinājumiem inflācija gandrīz visās eurozonas dalībvalstīs bija salīdzinoši zema. Relatīvi zemāki inflācijas rādītāji bija vērojami arī pirms klimata krīzes sākuma, un dažās eurozonas valstīs bija vērojama pat deflācija. Mūsdienu inflācijas dinamika prasa plaši izmantot ECB instrumentu kopumu. Pašlaik inflācija ir viens no lielākajiem riskiem ilgtspējīgai, noturīgai un iekļaujošai eurozonas ekonomikas izaugsmei. Samazināt un stabilizēt inflāciju un noturēt to inflācijas mērķa līmeni, t. i., zem 2 %, nav iespējams bez atbilstošām pārmaiņām Eiropas Centrālās bankas monetārajā politikā. Šajā kontekstā ECB Padome ir veikusi nepieciešamos pasākumus, lai īstenotu ECB pilnvaras nodrošināt cenu stabilitāti un aizsargāt finanšu stabilitāti. Tuvākajā nākotnē ir svarīgi, lai monetārās politikas normalizēšanā ECB rīkotos piesardzīgi.

2.4. Inflācija ir sasniegusi visaugstāko līmeni kopš Eiropas monetārās savienības izveides. To ir noteikusi virkne faktoru, kas izraisa pakāpenisku inflācijas līmeņa kāpumu pat globālās Covid-19 krīzes padziļināšanās laikā. Pašlaik notiekošā ekonomikas atveseļošanās eurozonā vēl vairāk saasinājusi šo negatīvo tendenci, jo ir samazinājies piedāvājums. Cenu

pieaugumu ir veicinājis arī Krievijas iebrukums Ukrainā. Pamatoti jāpauz, cik lielā mērā Eiropas Centrālās bankas monetārā politika, izmantojot visus tās rīcībā esošos instrumentus, var palēnināt inflācijas kāpumu un pakāpeniski atgriezt to pie deklarētā inflācijas mērķa un noturēt to šā mērķa robežās, neapdraudot vienotās valūtas stabilitāti un ekonomikas atveseļošanu pēc Covid-19 krīzes.

2.5. Pašreizējās inflācijas tendences nav ne īslaicīgas, ne īstermiņa (kā norādīts 2021. gada rudenī), un liecina par augstu nenoteiktības pakāpi. Pagājušā gada otrajā pusgadā cenu pieaugumu galvenokārt noteica enerģijas cenas, piegādes ķēžu traucējumi, neparasti straujš izejvielu cenu kāpums un lielākas transporta izmaksas. Pašreizējās cenu dinamikas iemesli ir sarežģīti, tāpēc inflāciju neizdosies samazināt tikai ar monetāro politiku vien. Ir nepieciešams dažādot enerģijas importu un tādējādi samazināt atkarību no piegādēm no Krievijas. Diversifikācija eurozonas dalībvalstīm piedāvā arī vēsturisku iespēju uzsākt steidzamas strukturālās reformas (piemēram, administratīvās reformas, tiesu sistēmas reformas, reformas tiesiskuma stiprināšanai) un samazināt atkarību no tradicionālo energoresursu importa. Turklāt ir vajadzīga tirgus intervence, lai kontrolētu pašreizējo svārstīgo cenu dinamiku enerģijas tirgū. Šajā saistībā EESK atzinīgi vērtē Komisijas priekšlikumu par ārkārtas intervenci ar mērķi risināt augsto enerģijas cenu problēmu.

2.6. Tajā pašā laikā ir pierādījumi tam, ka daudzi uzņēmumi pat enerģijas cenu kāpuma apstākļos ir spējuši palielināt vienības peļņu. ECB analīze liecina, ka peļņa ir bijusi galvenais faktors, kas veicinājis kopējo iekšzemes inflāciju, jo uzņēmumi pieaugušās izmaksas nodeva tālāk, kā arī nosargāja un palielināja peļņas normu. Cenu dinamiku varētu ierobežot arī tirgus intervences pasākumi enerģētikas nozarē.

2.7. Pašreizējais cenu pieaugums galvenokārt ir saistīts ar piedāvājumu. Šī tendence negatīvi ietekmē eurozonas konkurētspēju, izraisot izmaksu pieaugumu un radot spiedienu uz algu paaugstināšanu ekonomikas lejupslīdes laikā. Ja šī nelabvēlīgā tendence turpināsies, tā var izraisīt stagflāciju (lai gan pašlaik eurozonas valstīs kopumā tā nav vērojama). Vēsturiskā ziņā stagflācija tika reģistrēta gandrīz pirms 40 gadiem. Nevar izslēgt, ka, turpinoties ārējiem sistēmiskiem satricinājumiem, var rasties nevēlama stagflācija. No otras puses, EESK norāda uz iespējamu negatīvu ietekmi uz pieprasījumu, ja reālo algu samazināšanās ietekmēs iedzīvotājus ar zemiem un vidējiem ienākumiem.

2.8. 2021. gadā eurozonas dalībvalstīs bija vērojama salīdzinoši labvēlīga ekonomikas izaugsmes tendence, un nebija sagaidāma investīciju un tirdzniecības plūsmu palēnināšanās augstās ekonomiskās nenoteiktības dēļ. Ja netiks pieņemtas un īstenotas strukturālās reformas, globālā Covid-19 krīze var padziļināt ekonomiskās izaugsmes plaisu eurozonā. Šī atšķirību padziļināšanās var būtiski ietekmēt konvergenci un saasināt šo nelabvēlīgo tendenci visās eurozonas dalībvalstīs.

2.9. Īstermiņā potenciālās investīciju pieauguma perspektīvas nav iepriecinošas. Instrumenti, kas pieņemti atveseļošanai pēc Covid pandēmijas (Atveseļošanas un noturības mehānisms), Ukrainā notiekošā kara izraisītās investīciju nenoteiktības dēļ ir sākuši nedaudz zaudēt aktivitāti. Tāpēc ir svarīgi, lai atsevišķas valstis spētu tikt galā ne tikai ar pastāvīgajiem tirdzniecības un ieguldījumu plūsmas traucējumiem un joprojām pastāvošo nenoteiktību globālajā ekonomikā, bet galvenokārt ar augsto nenoteiktības līmeni eurozonas dalībvalstīs.

2.10. Ekonomikas lejupslīdi izraisa arī ievērojamais enerģijas cenu kāpums, ar ko saskaras mājāsaimniecības. Dažas dalībvalstis ir veikušas pasākumus, lai risinātu cenu pieauguma problēmu, izmantojot subsīdijas, PVN izmaiņas, tostarp papildu sociālās iemaksas, un sociālos enerģijas tarifus mājāsaimniecībām ar viszemākajiem ienākumiem. Tāpēc ir jāpārdomā, kā efektīvi izmantot enerģiju mājāsaimniecībās, un jāmaina enerģijas patēriņa paradumi. Enerģijas cenu kāpuma rezultātā no patēriņa groza pakāpeniski tikušas izstumtas citas preces, pēc kurām tagad ir samazinājies pieprasījums. Turklāt augstākas enerģijas cenas mājāsaimniecībām maina mājāsaimniecību patēriņa modeli un ievērojami samazina dažu ikdienas preču patēriņu. Tomēr enerģija ir pamatprece, un tās patēriņu var samazināt tikai līdz noteiktam līmenim, kas nozīmē, ka no cenu kāpuma īpaši cietīs nabadzīgākās mājāsaimniecības.

2.11. Eurozonas dalībvalstu publiskās finanses ļoti negatīvi ir ietekmējuši Covid-19 pandēmija. Lai risinātu Covid-19 krīzi, 2020. gada martā tika aktivizēta Stabilitātes un izaugsmes pakta vispārējā izņēmuma klauzula. Tika izveidota arī pagaidu valsts atbalsta shēma, kas ļāva plaši izmantot fiskālos stimulus, lai atbalstītu uzņēmējdarbību, kā arī saglabātu sociālo stabilitāti.

2.12. Fiskālā reakcija un ražošanas apjoma samazināšanās ir izraisījusi ievērojamu valsts parāda rādītāju pieaugumu, it īpaši dažās dalībvalstīs ar lielu parādu. Ļoti svarīgi ir turpināt nodrošināt valsts parāda atmaksājamību, pakāpeniski samazinot šo parādu. Ņemot vērā to, ka enerģijas cenas vidējā termiņā saglabāsies augstā līmenī, būs nepieciešams pārskatīt tirgus un cenu veidošanas mehānismus, kā arī veikt papildu fiskālā atbalsta pasākumus, lai atbalstītu mājaimniecības un uzņēmumus, kurus īpaši ietekmē enerģijas cenu pieaugums.

2.13. Lielāki izdevumi drošībai un citām kritiskām prioritātēm var izraisīt īslaicīgu eurozonas ekonomiskās pozīcijas pasliktināšanos pasaules ekonomikā. Šādos apstākļos eurozonas dalībvalstis saskaras ar galveno uzdevumu – virzīties uz ilgtspējīgu ekonomikas izaugsmi un saglabāt eurozonas ekonomikas daļu salīdzinājumā ar citiem pasaules konkurentiem, izmantojot visus pieejamos instrumentus un efektīvu individuālo politiku, ieskaitot diplomātiskos instrumentus.

2.14. Pēdējā laikā – kopš 2021. gada maija – nelabvēlīgu ģeopolitisko norišu dēļ ir samazinājies euro kurss attiecībā pret ASV dolāru. Euro, otrās lielākās rezervju valūtas, kursa kritumu galvenokārt noteica Eiropas Centrālās bankas un Federālo rezervju sistēmas (FED) īstenotā atšķirīgā monetārā politika.

2.15. Pamatojoties uz iepriekš minēto analīzi, Eiropas Komisija ir nākusi klajā ar savu ekonomikas perspektīvu (2022. gada jūlijs), ko galvenokārt nosaka notikumi Ukrainā. Saskaņā ar Komisijas prognozēm šī perspektīva paredz, ka šogad ekonomikas izaugsme ES dalībvalstīs būs 2,7 % un eurozonā – 2,6 %, bet nākamgad samazināsies līdz 1,5 % un 1,4 %. Tiek prognozēts, ka vidējais inflācijas līmenis gan Eiropas Savienībā, gan eurozonā šogad sasniegs 7,6 %, savukārt nākamgad inflācija samazināsies attiecīgi līdz 4,6 % Eiropas Savienībā un 4 % eurozonā.

3. Vispārīgas piezīmes

3.1. EESK uzsver, ka ne tikai īstermiņa, bet arī vidēja termiņa eurozonas valstu ekonomikas attīstību būtiski ietekmē un var ietekmēt Krievijas iebrukums Ukrainā. Šī nelabvēlīgā attīstība ir sistēmiska, un pēckara vēsturē tai nav analoga. Tāpēc to ir ļoti grūti salīdzināt ar citiem satricinājumiem, kas vēsturiski ir negatīvi ietekmējuši ekonomikas attīstību eurozonā. Jebkurā gadījumā pastāv ļoti liela nenoteiktība, kas apgrūtina nākotnes attīstības perspektīvu noteikšanu.

3.2. EESK norāda, ka makroekonomisko un mikroekonomisko rādītāju attīstība eurozonas valstīs nav iepriecinoša. Nenoteiktības līmenis ir īpaši augsts. Ir vairāki nezināmi mainīgie lielumi, kas var ietekmēt jau tā ārkārtīgi augsto nenoteiktības līmeni, galvenokārt ģeopolitiskā un ekonomiskā ziņā.

3.3. EESK uzskata, ka inflācijas tendence rada augstu risku sociālekonomiskajam progresam eurozonas valstīs. Pašreizējais inflācijas risks galvenokārt ir saistīts ar piegādi un vērtību ķēžu traucējumiem. Notikumi Ukrainā, it sevišķi saistībā ar enerģijas ielaidi, tostarp izejvielu cenām, kā arī Covid-19 izplatības ierobežošanas pasākumi, ir izraisījuši pārmaiņas piedāvājuma pusē.

3.4. Pašreizējās inflācijas dinamikas dēļ ir plaši jāizmanto ECB instrumentu kopums, lai panāktu cenu stabilitāti ar atbalstošas monetārās politikas palīdzību. Normalizējot monetāro politiku, ECB būtu jārikojas piesardzīgi. Turklāt ir sagaidāms, ka monetārā politika arī turpmāk atbalstīs eurozonas dalībvalstu ekonomikas politiku.

3.5. EESK uzsver, ka inflācijas risks dalībvalstīs nav ierobežots un ka tā novēršanas mēģinājumi ir īstenoti tikai daļēji. Ņemot vērā pašreizējo nelabvēlīgo inflācijas tendenci un tās ietekmi uz mājsaimniecībām, kā arī ar konkurētspēju saistītās norises, EESK aicina visas kompetentās un atbildīgās iestādes pieņemt un īstenot visus steidzamos pasākumus, lai kompensētu negatīvo cenu satricinājumu. Vienlaikus jānovērš satricinājumi eurozonas valstu obligāciju tirgū⁽¹⁾.

3.6. EESK atzinīgi vērtē *REPowerEU* programmas publicēšanu. Komiteja sagaida, ka šī programma palīdzēs pakāpeniski samazināt atkarību no Krievijas Federācijas energoresursiem. Tā dod iespēju arī pakāpeniski novērst lielākos izmaksu riskus, kas eurozonas valstīs ir galvenais drauds cenu stabilitātei.

3.7. EESK sagaida, ka *REPowerEU* sniegs vēl divus būtiskus ieguldījumus: i) *REPowerEU* varētu stimulēt ievērojamu ieguldījumu pieaugumu atsevišķās nozarēs un jomās, tādējādi īstenojot ideju, kas radusies jau pirms Krievijas iebrukuma Ukrainā. Pamatideja ir tāda, ka šis gads būs nozīmīgs ieguldījumu pieauguma ziņā, it īpaši atsevišķās sabiedriskās nozīmes jomās; ii) *REPowerEU* būtu arī jādod būtisks ieguldījums vissvarīgākajās strukturālajās pārmaiņās, ar kurām saskaras pašreizējā paaudze, un tādējādi jāsasniegt galvenie mērķi – veicināt eurozonas valstu konkurētspēju, ilgtspējību un noturību, cenšoties sasniegt galvenos mērķrādītājus, kas izklāstīti zaļajā kursā.

3.8. EESK rūpīgi uzrauga, kā ieguldījumi tiek fundamentāli pārdalīti salīdzinājumā ar sākotnējiem ieguldījumu plāniem. Sagaidāms, ka ieguldījumu pieaugums būs mazāks tajās nozarēs, kas saistītas ar enerģētikas pārstrukturēšanu un ES valstu zaļā kursa prioritāšu īstenošanu. Nav skaidrs, kādas būs perspektīvas tajās nozarēs un jomās, kas nav tieši saistītas. Ņemot vērā iepriekšminēto, būs svarīgi panākt mazo un vidējo uzņēmumu attīstību tradicionālajās tautsaimniecības nozarēs (kas nav stratēģiski nepieciešamas vai netiecas pēc pasaules līmeņa izcilības), izmantojot potenciālās iespējas atsevišķos reģionos.

3.9. EESK stingri atbalsta to, ka pienācīga uzmanība jāpievērš ne tikai pašreizējo kritiski svarīgo prioritāšu īstenošanai, bet arī vienotu inovācijas rezultātu nodrošināšanai reģionos, eurozonā un visā ES kopumā. Ja šis mērķis netiks uztverts pietiekami nopietni, var saasināties atšķirības starp eurozonas reģioniem un starp ES dalībvalstīm.

3.10. EESK atzinīgi vērtē iespēju panākt spēcīgāku konvergenci, pateicoties izaugsmei agrāk mazāk attīstītajās eurozonas dalībvalstīs, kuru izaugsme ilgtermiņā ir bijusi straujāka nekā eurozonas vidējais rādītājs. Šajā saistībā jānorāda, ka Covid-19 un pašreizējais karš Ukrainā var izraisīt padziļinātu un atšķirīgu procesu eurozonas dalībvalstīs, kas nebūtu labvēlīgs Māstrihtas līgumā izklāstīto pamatideju īstenošanai.

3.11. EESK atzinīgi vērtē un atbalsta notiekošās debates par jaunās publisko finanšu institucionālās sistēmas izveidi ES dalībvalstīs. Šajā saistībā Komiteja norāda, ka Stabilitātes un izaugsmes pakta fiskālo noteikumu atjaunināšana galvenokārt ir saistīta ar uzdevumu saskaņot finanšu ilgtspēju ar skaidrām valsts ieguldījumu vajadzībām.

3.12. EESK saskata iespēju savstarpēji koordinēt un sasaistīt dažāda veida politikas virzienus, kuru mērķis ir nodrošināt ilgtspējīgu valsts parādu. Turklāt pamatotos gadījumos ir jāatbalsta fiskālās stratēģijas saskaņā ar tādu vidēja termiņa pieeju fiskālajām korekcijām, kas orientēta uz atveseļošanu un noturību. Komiteja sagaida, ka tiks rasti reālistiski un praktiski risinājumi, kuru rezultātā tiks izstrādāta publisko finanšu platforma, kas būtu nekavējoties jāīsteno.

3.13. Ņemot vērā, ka pēc Covid-19 krīzes valsts budžets ir noslogots, turpmākajiem kompensācijas pasākumiem, kuru mērķis ir palīdzēt mājsaimniecībām un uzņēmumiem pārvarēt enerģētikas krīzi, jābūt mērķtiecīgiem un efektīviem. EESK izprot un respektē pašreizējos iemeslus, kas saistīti ar drošības, humāno un sociālo vajadzību nodrošināšanu un to ietekmi uz eurozonas valstu budžetiem. Šajā saistībā EESK atzinīgi vērtē Komisijas lēmumu pagarināt Stabilitātes un izaugsmes pakta izņēmuma klauzulas aktivizēšanu un aicina Komisiju pēc iespējas ātrāk iesniegt konkrētus priekšlikumus par Stabilitātes un izaugsmes pakta reformu.

⁽¹⁾ Tāpēc EESK atzinīgi vērtē ECB 2022. gada 15. jūnija paziņojumu, ka tā plāno izstrādāt instrumentu, lai cīnītos pret sadrumstalotību eurozonā.

3.14. EESK ir vairākkārt norādījusi, ka, tāpat kā iepriekš un vēl jo vairāk šodien, ir jāpieliek lielākas pūles, lai stiprinātu eurozonas pozīciju starptautiskajā kontekstā. Pašlaik eurozonas valstis saskaras ar jauniem izaicinājumiem, kas saistīti ar vispārējo drošības risku un strukturālajām pārmaiņām. Turklāt ekonomiskās un politiskās norises var ietekmēt euro pozīciju starptautiskajā monetārajā un maksājumu sistēmā. Krievijas agresijas un Ukrainā notiekošā kara izbeigšana, kā arī Ukrainas teritoriālās integritātes atjaunošana, var veicināt pasaules ekonomikas atveseļanos un stiprināt eurozonas ekonomiku tajā.

4. Īpašas piezīmes

4.1. EESK ir pārliecināta: ņemot vērā dominējošo augsto ģeopolitiskās un ekonomiskās nenoteiktības līmeni, kas saistīts ar inflācijas kāpuma un valsts parāda pieauguma riskiem, lai nodrošinātu relatīvu sociālekonomisko stabilitāti eurozonas dalībvalstīs, ir svarīgi koncentrēties uz pareizajām prioritātēm, izmantojot Atveseļošanas un noturības mehānismu (ANM) līdzekļus. Šis instruments ļauj ES dalībvalstīm kopīgi emitēt obligācijas kapitāla tirgos, un līdz šim tas ir bijis ļoti efektīvs. Tāpēc EESK ļoti atzinīgi vērtētu tā praktisko izmantošanu arī turpmāk. Šajā saistībā EESK uzskata, ka ANM var izmantot arī pēc 2026. gada.

4.2. EESK uzsver, ka Krievijas iebrukums Ukrainā var izraisīt nevēlamu recesiju un pat stagflāciju dažās eurozonas valstīs. Tāpēc šobrīd vairāk nekā jebkad ir nepieciešama rūpīga šo nelabvēlīgo norišu uzraudzība un preventīva rīcība, lai tās novērstu.

4.3. EESK norāda, ka bezdarba un darba tirgus tendences liecina par relatīvu stabilitāti. Vienlaikus Komiteja norāda uz salīdzinoši lielām atšķirībām starp valstu bezdarba līmeņiem salīdzinājumā ar laikposmu pirms 2008. gada. Dažās eurozonas dalībvalstīs dominē strukturālais bezdarbs, ko papildina kvalificēta darbaspēka trūkums. Tieši šis relatīvais augsti kvalificēta darbaspēka trūkums neļauj pietiekami palielināt konkurētspēju atsevišķās nozarēs un jomās. Šajā saistībā EESK norāda, ka eurozonas dalībvalstīs un Eiropas Savienībā joprojām ir pietiekamas un vēl neizmantotas prasmju pilnveides un pārkvalifikācijas iespējas.

4.4. EESK ir ļoti nobažījusies par negatīvajām nevienlīdzības un nabadzības pieauguma tendencēm eurozonas dalībvalstīs un visā ES. Nevienlīdzība šā jēdziena visplašākajā nozīmē lielā mērā ir arī globālās finanšu krīzes mantojums. Covid-19 pandēmija ir vēl vairāk pastiprinājusi šo nelabvēlīgo tendenci. Enerģijas un pārtikas cenu pieaugums pašlaik ietekmē visneaizsargātākās iedzīvotāju grupas, kā arī māsasaimniecības ar zemiem un vidējiem ienākumiem. Šā iemesla dēļ EESK steidzami aicina visas kompetentās iestādes izveidot sociālās drošības tīklu, kas darbotos efektīvi un kurā neviens netiktu atstāts novārtā.

4.5. EESK vēlreiz vērš uzmanību uz iespējamu un neparedzētu turpmāku mutāciju, pandēmiju un epidēmiju attīstību. Covid-19 parādīšanās un straujā izplatīšanās atklāja, ka veselības aprūpes nozare ir ļoti nesagatavota pandēmijai. Tādēļ ir nepieciešama padziļināta sagatavošanās, bet galvenokārt atbildīgā visu kompetento iestāžu un institūciju politika šajā jomā. EESK norāda: kā liecina divu pēdējo gadu notikumi, vislielāko ieguldījumu atdevi sniedz ieguldījumi veselības aizsardzībā un profilaksē.

4.6. EESK uzsver, ka atbalsts papildu likviditātes nodrošināšanai kopš Covid-19 uzliesmojuma ir bijis pareizs lēmums. Tomēr, ņemot vērā to, ka dažas konkrētas darbības tika apturētas, tagad būs jākoncentrējas uz konkrētu uzņēmumu maksātspējas nodrošināšanu. Būs vajadzīga arī papildu likviditāte, lai atbalstītu izaugsmi pēc pandēmijas. Tāpēc EESK uzskata, ka ir ļoti svarīgi turpināt kapitāla tirgu savienības un banku savienības izveidi.

4.7. EESK norāda, ka notiek pasaules ekonomikas sadrumstalotības process. Krievijas iebrukums Ukrainā ir izraisījis sadrumstalotību starptautiskajā tirdzniecībā, starptautiskajos maksājumos, starptautiskajās valūtas un finanšu attiecībās, starptautiskajā transportā, starptautiskajā zinātnē un pētniecībā, globālajās vērtību ķēdēs un arī citās jomās. Šim procesam ir bijusi ļoti negatīva ietekme uz sociālekonomisko attīstību eurozonas valstīs.

4.8. EESK norāda, ka pašreizējā lielā ekonomiskā un ģeoekonomiskā nenoteiktība, ko papildina augsts risks, ir vissarežģītākā situācija visā Eiropas integrācijas projekta vēsturē. Ņemot vērā turpmāko sociālekonomisko norišu neprognozējamību, kompetentajām iestādēm noteikti jāpieņem un jāīsteno virkne pasākumu, lai mazinātu un novērstu ārējos satricinājumus eurozonas dalībvalstu ekonomikā.

Briselē, 2022. gada 27. oktobrī

*Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas
priekšsēdētāja*
Christa SCHWENG

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Darbaspēka mobilitātes veicināšana ekonomikas atveseļošanas labā”**(pašiniciatīvas atzinums)**

(2023/C 75/08)

Ziņotājs: **Philip VON BROCKDORFF**

Pilnsapulces lēmums	20.1.2022.
Juridiskais pamats	Reglamenta 52. panta 2. punkts Pašiniciatīvas atzinums
Atbildīgā specializētā nodaļa	Nodarbinātības, sociālo lietu un pilsoniskuma specializētā nodaļa
Pieņemts specializētās nodaļas sanāksmē	29.9.2022.
Pieņemts plenārsesijā	26.10.2022.
Plenārsesija Nr.	573
Balsojuma rezultāts (par/pre/atturas)	101/0/0

1. Secinājumi un ieteikumi

1.1. EESK vairākos atzinumos ir norādījusi uz darbaspēka mobilitātes nozīmi un norādījusi, ka gadu gaitā darbaspēka mobilitāte ES iekšienē ir palielinājusies, taču tikai mērenā tempā.

1.2. EESK uzskata, ka ir vajadzīga padziļināta analīze par to, kāpēc – izņemot pandēmijas radītos ierobežojumus – darbaspējīgā vecumā esošu ES mobilo pilsoņu skaits pieaug par mazāku procentuālo daļu nekā iepriekšējos gados. EESK arī aicina veikt pētījumu, lai noteiktu darba tirgus pašreizējā stāvokļa ekonomiskās izmaksas.

1.3. EESK iesaka īstenot efektīvākus valstu pasākumus, liekot uzsvāru uz aktīvu darba tirgus politiku, piemēram, strādājošo pabalstiem ES un trešo valstu darba ņēmējiem.

1.4. EESK aicina Eiropas Komisiju Eiropas pusgadā kā daļu no konkrētām valstīm adresētiem ieteikumiem iekļaut rādītājus, kas paredzēti, lai uzraudzītu valstu politiku, kas tā vai citādi ierobežo darba ņēmēju mobilitāti visā Eiropas Savienībā.

1.5. EESK arī aicina Eiropas Komisiju analizēt negatīvās tendences saistībā ar darbaspēka mobilitāti, it īpaši intelektuālā darbaspēka emigrāciju dažās nozarēs un reģionos. Vienlaikus ir jāīsteno intelektuālā darbaspēka emigrācijas novēršanas pasākumi līdztekus pasākumiem, ar kuriem sekmē augšupēju sociālo un ekonomisko konvergenci.

1.6. EESK arī iesaka dalībvalstīm turpināt uzlabot to attiecīgos portālus, iekļaujot tajos obligātos darba nosacījumus, kas paredzēti valstu tiesību aktos, lai novērstu ļaunprātīgu izmantošanu. EESK arī aicina turpināt centienus valodu prasmju uzlabošanā.

1.7. EESK aicina dalībvalstis veicināt personu ar invaliditāti mobilitāti.

1.8. EESK arī uzskata, ka dzimumu līdztiesība ir svarīgs faktors darbaspēka mobilitātes veicināšanā Eiropas Savienībā, kā norādīts SOC/731 ⁽¹⁾.

1.9. EESK aicina Eiropas Komisiju pastāvīgi uzraudzīt sociālā nodrošinājuma koordināciju un nodrošināt kopīgus risinājumus jaunām situācijām, piemēram, tālārbam no ārvalstīm. Turklāt EESK aicina aktīvāk veidot Eiropas sociālā nodrošinājuma numuru kā iespēju pārvarēt šķēršļus piekļuvei sociālajam nodrošinājumam pārrobežu situācijās.

⁽¹⁾ OV C 443, 22.11.2022., 63. lpp.

1.10. EESK norāda, ka ir nepieciešami labi darba un nodarbinātības apstākļi, kā arī dzīves kvalitātes aspekti, piemēram, labu skolu un atpūtas telpu pieejamība, lai uzņēmumi saglabātu konkurences priekšrocības un piesaistītu kvalificētus darbiniekus.

1.11. EESK arī norāda, ka Covid-19 pandēmija nepārprotami ir uzlabojusi tāl darba iespējas. Arvien vairāk darba ņēmēju ir ieinteresēti strādāt attālināti no ārvalstīm īslaicīgi vai uz laiku. EESK ar nepacietību gaida gaidāmās sarunas ar sociālajiem partneriem par direktīvu šajā jautājumā.

1.12. EESK aicina izveidot ES mēroga informācijas centru tīklu, tostarp tiešsaistē, kā arī fiziskus un telefoniskus pakalpojumus, lai palīdzētu darba ņēmējiem un darba devējiem noskaidrot jautājumus tādās jomās kā banku un apdrošināšanas pakalpojumi.

1.13. EESK uzsver, cik svarīga ir pašreizējā darbaspēka mobilitātes plūsmu statistiskā analīze, lai palīdzētu novērst prasmju neatbilstību ES darba tirgos un novērtētu tādu notikumu ietekmi kā karš Ukrainā un darbaspējīga vecuma personu pārvietošanās ES dalībvalstīs un starp tām.

2. Vispārīgas piezīmes

2.1. Laikā, kad valda liela ekonomiskā nenoteiktība, tiek samazinātas ekonomiskās izaugsmes prognozes un drīzumā varētu tikt palielināta eurozonas procentu likme, lai novērstu augsto inflāciju, darbaspēka mobilitātei ES varētu būt izšķiroša nozīme ES ekonomikas atveseļošanā un izaugsmes izredzēs. Ir vispāratzīts, ka darba ņēmēju un pakalpojumu brīva aprīte veicina ekonomisko izaugsmi un kohēziju Savienībā un rada darba iespējas vienotajā tirgū. Ietekme ir nepārprotama: mobilitātes palielināšana, lai aizpildītu esošās brīvās darbvietas, uzlabo darbaspēka resursu sadali, palielina ekonomisko ražību un labklājību, jo īpaši, ja piedāvātie darba apstākļi ir godīgi. ES darba tirgus pamatā ir arī vienlīdzīgas attieksmes princips, kas ir nostiprināts LESD 45. pantā un noteikts vairākos sekundārajos tiesību aktos. Kopumā ES ekonomika gūs labumu no lielākas darbaspēka mobilitātes. Tomēr atsevišķām dalībvalstīm var rasties ieguvumi un zaudējumi atkarībā no mobilitātes plūsmu virziena ilgtermiņa ietekmes. Īstermiņā darbaspēka mobilitāte būtu izdevīga nosūtītājām valstīm, kurām raksturīgs strukturālais bezdarbs. Tomēr neto ietekme uz saņēmējvalstīm būtu lielā mērā atkarīga, *inter alia*, no darba ņēmējiem nodrošinātajiem darba apstākļiem.

2.2. Vairākos atzinumos EESK ir norādījusi uz darbaspēka mobilitātes nozīmīgumu un ir konstatējusi, ka darbaspēka mobilitāte ES iekšienē gadu gaitā ir palielinājusies, tomēr mērenā tempā, un procentuālā izteiksmē tā joprojām atpaliek no darbaspēka mobilitātes ASV. Saskaņā ar Eiropas Komisijas Reģionālās politikas un pilsētpolitikas ģenerāldirektorāta veikto pētījumu ASV iedzīvotāji, kas pārcēlušies uz citu valsti, veido aptuveni 2,8 % no visiem darbaspējīgā vecuma iedzīvotājiem, savukārt ES šis rādītājs ir aptuveni 1,2 %⁽²⁾.

2.3. Saskaņā ar Eurostat statistikas datiem par iedzīvotāju skaitu 2019. gadā 13 miljoni ES iedzīvotāju darbaspējīgā vecumā (20–64 gadi) pārcēlās no vienas dalībvalsts uz citu. Tomēr darbaspējīgā vecumā pārcēlušos ES iedzīvotāju skaits pieauga par mazāku procentuālo daļu nekā iepriekšējos gados, un pandēmija nav palīdzējusi palielināt šo iedzīvotāju skaitu.

2.4. ES 2019. gada darbaspēka apsekojumā norādīts, ka Eiropas Savienībā ir 11,9 miljoni darbaspējīga vecuma cilvēku (definēti kā ES iedzīvotāji, kas dzīvo dalībvalstī, kura nav viņu pilsonības valsts), no kuriem 9,9 miljoni bija aktīvi mobilie pilsoņi (definēti kā ES iedzīvotāji, kas uzsāk darbu citā dalībvalstī bez nepieciešamības saņemt darba atļauju). Tas veido 4,2 % no kopējā darbaspēka toreizējās 28 dalībvalstīs. Apvienotās Karalistes izstāšanās no ES acīmredzami ir samazinājusi darba iespējas ES iedzīvotājiem, un šobrīd galvenās galamērķa valstis ir Vācija, Francija, Itālija un Spānija.

2.5. Rumānija un Polija ir vissvarīgākās aktīvo mobilo pilsoņu izcelsmes valstis, un ES mobilo pilsoņu galvenās saimnieciskās darbības nozares ir ražošana un vairumtirdzniecība un mazumtirdzniecība. Citas salīdzinoši svarīgas nozares ir būvniecība un transports, sociālā aprūpe un sadzīves pakalpojumi, tūrisms un lauksaimniecība.

2.6. Pārrobežu darba ņēmēju skaits ES-28 bija 1,5 miljoni, kas samazinājās pēc Apvienotās Karalistes izstāšanās no ES, un pārrobežu darba ņēmēju galvenās dzīvesvietas valstis ir Francija, Vācija un Polija, savukārt citas ievērojamas plūsmas ir vērojamas starp Slovākiju, Ungāriju un Austriju. EESK norāda, ka darbaspēka mobilitāti ES motivē dažādi iemesli atkarībā

⁽²⁾ <https://epc2010.princeton.edu/papers/100976>

no personīgās situācijas, tostarp darba samaksas atšķirības starp uzņēmējvalsti un pārrobežu darba ņēmēja dzīvesvietas valsti. Lēmumu pārcelties uz ārvalstīm, lai sāktu strādāt, var pamatot ar vairākiem iemesliem, tostarp sezonas nodarbinātību, kas tiek piedāvāta tādās nozarēs kā lauksaimniecība un tūrisms. Pēdējā laikā pirktspejas pasliktināšanās, kas ietekmē iedzīvotājus visā Eiropas Savienībā, faktiski var kavēt darbaspēka mobilitāti, it īpaši, ja cenu pieaugums ietekmē arī mājokļa īres maksu.

2.7. Pēdējos gados ir palielinājusies augsti izglītotu mobilo pilsoņu mobilitāte, un vairāk nekā trešdaļa ES mobilo pilsoņu ietilpst šajā kategorijā. Turpretim mazkvalificētu mobilo pilsoņu īpatsvars ir samazinājies par tādu pašu procentuālo daļu kā augsti izglītotu mobilo pilsoņu īpatsvara pieaugums. Jānorāda, ka augsti kvalificētu mobilo pilsoņu mobilitātei ir svarīga nozīme uz zināšanām balstītas ekonomikas attīstībā. Nozīmīgākās ES galamērķa valstis augsti kvalificētiem mobilajiem pilsoņiem ir Vācija, Spānija, Francija, Beļģija un Austrija. Lai gan augsti kvalificēti mobilie pilsoņi visbiežāk strādā kā profesionāli darījumdarbībā, izglītības jomā, zinātnē un inženierzinātnēs, pārmērīga kvalifikācija, šķiet, ir diezgan izplatīta. Tiek lēsts, ka 55 % augsti kvalificētu mobilo pilsoņu ir sievietes.

2.8. Saskaņā ar Eurostat demogrāfiskajām prognozēm paredzams, ka ES iedzīvotāju vidējais vecums palielināsies. Ievērojami samazināsies arī darbaspējīgā vecuma iedzīvotāju īpatsvars, jo īpaši to iedzīvotāju īpatsvars, kuri ir vecumā no 20 līdz 39 gadiem. Savukārt vecākām vecuma grupām būs liels proporcionāls pieaugums. Šīm demogrāfiskajām norisēm būs ievērojama ietekme uz potenciālo ES mobilo iedzīvotāju skaitu turpmākajos gados, jo cilvēki visbiežāk pārcēlas darba dzīves sākumā un, kļūstot vecākiem, viņu tendence pārcelties samazinās. To apstiprina pierādījumi, kas liecina, ka vecuma grupās no 20 līdz 29 gadiem un no 30 līdz 39 gadiem ir reģistrēts lielāks gada laikā izceļojušo personu skaits nekā citās vecuma grupās.

2.9. Tā kā personu skaits jaunākās vecuma grupās samazinās arī nosūtītājās valstīs, paredzams, ka tas izraisīs mobilo darba ņēmēju skaita samazināšanos visā ES. Tomēr šo paredzamo mobilitātes plūsmu samazināšanos var neitralizēt ES iedzīvotāju novecošanās, jo, pieaugot pieprasījumam pēc specializētas veselības un sociālās aprūpes, būs jāpalielina mobilo darba ņēmēju pieņemšana darbā.

2.10. No iepriekš minētā ir redzams, ka mobilitātes plūsmas visā ES joprojām ir problēma, kas ierobežo piedāvājumu un rada neatbilstības lielākajā daļā nozaru, tai skaitā IT un augsto tehnoloģiju nozarē. Pandēmija nav uzlabojusi šo situāciju, jo mobilitāti ES iekšienē ierobežo māsēde un citi ierobežojoši pasākumi, piemēram, robežu slēgšana un ceļošanas aizliegumi. Pirms pandēmijas darbaspēka mobilitāte no austrumiem uz rietumiem pārsniedza mobilitāti no dienvidiem uz ziemeļiem, un paredzams, ka tas turpināsies ar bēgļu pieplūdumu no kara izpostītās Ukrainas. Jebkurā gadījumā, jo drīzāk ES iedzīvotāju mobilitāte atgriezīsies pirmspandēmijas līmenī, jo labāk. Laikposmā no 2019. līdz 2020. gadam aktīvo darba tirgus dalībnieku skaits samazinājās par 4 %⁽³⁾.

2.11. Diplomu un kvalifikāciju apliecināšu dokumentu savstarpēja atzīšana ir būtiska vakanču aizpildīšanai tur, kur ir darbaspēka trūkums, un mobilitātes veicināšanai. Tomēr atzīšanas sistēma ir jānostiprina, lai tā darbotos efektīvi un atbalstītu darbaspēka mobilitāti. Problēma galvenokārt rodas saistībā ar profesionālo kvalifikāciju savstarpēju atzīšanu, nevis akadēmiskā vai profesionālā līmenī. Tomēr ir svarīgi atzīt, ka pastāv atšķirīga pieeja akadēmisko un profesionālo kvalifikāciju savstarpējai atzīšanai. Jāatceras arī, ka saskaņā ar LESD 166. pantu ES pilnībā respektē dalībvalstu atbildību par profesionālās izglītības saturu un organizāciju, vienlaikus atbalstot un papildinot dalībvalstu rīcību.

3. Īpašas piezīmes

3.1. EESK uzskata, ka ir vajadzīga padziļināta analīze par to, kāpēc – izņemot pandēmijas radītos ierobežojumus – darbaspējīgā vecumā esošu ES mobilo pilsoņu skaits pieaug par mazāku procentuālo daļu nekā iepriekšējos gados. EESK arī aicina veikt pētījumu, lai noteiktu ekonomiskās izmaksas, ko rada pašreizējais stāvoklis darba tirgū, ko raksturo sadrumstalotība pa dalībvalstīm – "Izmaksas, ko rada ES darba tirgus, kas nav vienots".

3.2. EESK iesaka efektīvākus valstu politikas pasākumus, piemēram, mobilitātes stimulus, tostarp cirkulāro mobilitāti (ieguldot izcelsmes valstīs, izmantojot apmaiņas un savstarpējas mācīšanās programmas), īpašu uzmanību pievēršot aktīviem valsts politikas pasākumiem darba tirgū, piemēram, strādājošo pabalstiem ES un trešo valstu darba ņēmējiem. Šajā saistībā EESK uzskata, ka, darba meklētājiem piedāvājot finansiālu atbalstu, piemēram, pārcelšanās izmaksu segšanu, lai

⁽³⁾ 2021. gada ziņojums par darbaspēka mobilitāti ES iekšienē.

uzsāktu darbu citā dalībvalstī vai reģionā, tiktu vēl vairāk veicināta mobilitāte. Turklāt ir jāturpina darbs informācijas par darbvietām citās ES valstīs un palīdzības pārcelšanās jomā uzlabošanā, lai atbalstītu pārcelšanās loģistiku, piemēram, mājokļa atrašanu, reģistrēšanos kā nodokļu maksātājam, skolas atrašanu bērniem, iespējams, darba atrašanu partneriem utt. EESK iesaka izmantot maksīgā intelekta rīkus kopīgā ES mēroga tīmeklī, kurā centralizēti apkopoti visi darba piedāvājumi visās ES dalībvalstīs, lai labāk saskaņotu profilus un darba prasības. Tāpat būtu jāparedz mērķtiecīgāki stimuli, lai mudinātu bezdarbniekus pārcelties uz dalībvalstīm ar zemu bezdarba līmeni. Kā norādīts ECB 2022. gada 1. jūnijā publicētajā SAFE ziņojumā, kvalificēta darbaspēka trūkums ir aktuālākā problēma Eiropas uzņēmumiem.

3.3. EESK pauž nožēlu, ka ES darba tirgus joprojām ir sadrumstalots. Līdz šim pieņemtā pakāpeniskā pieeja ir ietekmējusi darbaspēka mobilitāti. Turpmāk būtu jāizvairās no sadrumstalotas politikas, jo īpaši valstu līmenī. Tā kā ir nepieciešams nodrošināt vienlīdzīgu attieksmi pret vietējiem un mobiliem darba ņēmējiem, EESK aicina Eiropas Komisiju Eiropas pusgadā kā daļu no konkrētām valstīm adresētiem ieteikumiem iekļaut rādītājus, lai uzraudzītu valstu politiku, kas tā vai citādi ierobežo darba ņēmēju mobilitāti visā ES.

3.4. ES darba ņēmēju un speciālistu mobilitāti var palielināt tikai tad, ja tiks uzlabota spēkā esošo noteikumu izpilde, piekļuve informācijai un sadarbība starp dalībvalstīm. EESK uzskata, ka Eiropas Komisijai ir izšķiroša loma šajā jautājumā. EESK norāda, ka atsevišķas dalībvalstis, iespējams, nevēlas pieņemt vairāk vienotā tirgus reformu, baidoties, ka tas varētu izraisīt darbvietu īslaicīgu zaudēšanu, jo īpaši valstīs, kas jau atpaliek, un valstīs/nozarēs ar zemu ražīgumu. Teorētiski darbaspēka brīva aprīte palīdzētu risināt šo problēmu, taču no valstu viedokļa tā var izraisīt resursu zaudējumus un potenciālu intelektuālā/kvalificētā darbaspēka emigrāciju pārejas posmā. Tāpēc Eiropas Komisijai, iespējams, būtu jāanalizē negatīvās tendences saistībā ar darbaspēka mobilitāti, jo īpaši intelektuālā darbaspēka emigrāciju dažās nozarēs un reģionos. Vienlaikus ir jāīsteno intelektuālā darbaspēka emigrācijas novēršanas pasākumi līdztekus pasākumiem, ar kuriem sekmē augšupēju sociālo un ekonomisko konvergenci. EESK atzīst, ka varētu būt vairāki mainīgie faktori, tostarp demogrāfiskās perspektīvas un to ietekme uz darbaspējīgā vecuma iedzīvotāju skaitu un sastāvu gan nosūtītājvalstīs, gan saņēmējvalstīs.

3.5. Tā kā izglītības un apstiprināšanas standarti ir jāsaglabā vienmēr, EESK aicina dalībvalstis samazināt birokrātiju un ievērot vienlīdzīgas attieksmes pamatprincipu. Šajā saistībā tiek uzskatīts, ka ir nepieciešami turpmāki uzlabojumi savstarpējās atzīšanas mehānismos un darba mobilitātes portālos. EESK norāda uz būtiskiem uzlabojumiem Eiropas darbvietu mobilitātes portālā (*EURES*), *Europass* tiešsaistes platformā un Eiropas prasmju, kompetenču, kvalifikāciju un profesiju klasifikācijas (*ESCO*) sistēmā un aicina dalībvalstis turpināt uzlabot attiecīgos portālus, iekļaujot tajos obligātos darba nosacījumus, kas paredzēti valstu tiesību aktos. Pēdējo minēto uzskata par īpaši svarīgu, lai novērstu darba apstākļu ļaunprātīgu izmantošanu attiecībā uz mobilajiem darba ņēmējiem pārrobežu reģionos un trešo valstu darba ņēmējiem. EESK arī aicina turpināt uzlabot valodu zināšanas, jo valodu zināšanu trūkums ir būtisks šķērslis brīvas pārvietošanās iespējai ES.

3.6. EESK aicina dalībvalstis veicināt personu ar invaliditāti mobilitāti. Šajā saistībā ir svarīgi pieņemt vienotu Eiropas invaliditātes statusa definīciju saskaņā ar ANO Konvenciju par personu ar invaliditāti tiesībām un savstarpēju invaliditātes statusa atzīšanu starp dalībvalstīm.

3.7. EESK uzskata, ka dzimumu līdztiesība ir svarīgs faktors darbaspēka mobilitātes veicināšanā Eiropas Savienībā, kā norādīts SOC/731. Tam vajadzētu būt daļai no plašākas apņemšanās ievērot demokrātijas un vienlīdzības standartus visiem, lai palielinātu darbaspēka mobilitāti.

3.8. EESK iesaka uzņēmējiem dalībvalstīm nodrošināt personām, kas strādā uzņēmējvalstī, piekļuvi apmācībai, piemēram, valodu programmām, sākot savu profesionālo pieredzi, un pārkvalifikācijai, ja tas nepieciešams vēlākā posmā, lai novērstu darbaspēka trūkumu konkrētās nozarēs un atbalstītu digitālo pārkārtošanos un pasākumus virzībā uz klimatneitrālu ekonomiku.

3.9. EESK arī norāda, ka programma *Erasmus+* varētu visā Eiropas Savienībā veicināt darbaspēka mobilitāti, un norāda uz 2011. gadā veikto pētījumu⁽⁴⁾, kurā analizēts, kā studijas ārvalstīs ietekmē darba tirgus mobilitāti turpmākajā dzīvē, izmantojot *Erasmus* kā neatkarīgu variācijas avotu studijām ārvalstīs. Pētījumā konstatēts, ka studijas ārvalstīs būtiski palielina iespēju strādāt ārvalstīs pēc akadēmiskās kvalifikācijas iegūšanas. Absolventiem, kas studējuši ārvalstīs, pēc studiju beigšanas ir par aptuveni 15 procentpunktiem lielāka iespēja strādāt ārvalstīs.

3.10. EESK atzinīgi vērtē uzlaboto sociālā nodrošinājuma koordināciju ES, bet ar zināmām bažām norāda, ka mobilajiem darba ņēmējiem, jo īpaši pārrobežu un pierobežas darba ņēmējiem, joprojām ir grūtības piekļūt sociālās aizsardzības sistēmām. Tādēļ EESK aicina Eiropas Komisiju pastāvīgi uzraudzīt sociālā nodrošinājuma koordināciju un nodrošināt kopīgus risinājumus jaunām situācijām, piemēram, tāldarbam ārvalstīs. Nepieciešams uzsvērt koordinētas rīcības nozīmi Savienības līmenī. Dalībvalstīm vienmēr jānodrošina mobilo darba ņēmēju sociālās tiesības, tostarp krīzes situācijās. Atzīstot Eiropas Savienībā pastāvošās atšķirības pensiju shēmās, EESK arī aicina pastiprināti uzlabot mobilo darba ņēmēju pensiju tiesību koordināciju un īstenošanu visā Eiropas Savienībā, iespējams, izmantojot mērķtiecīgus konkrētām valstīm adresētus ieteikumus Eiropas pusgada ietvaros. Turklāt EESK aicina aktīvāk veidot Eiropas sociālā nodrošinājuma numuru kā iespēju pārvarēt šķēršļus piekļuvei sociālajam nodrošinājumam pārrobežu situācijās.

3.10.1. Jāatzīmē, ka Viseiropas privāto pensiju produkts (PEPP)⁽⁵⁾ ir īpaši pievilcīgs pašnodarbinātām personām un mobilajiem darba ņēmējiem, kuri visā savas darba dzīves laikā strādā dažādās valstīs. Spēja mainīt PEPP sniedzējus pāri robežām neapšaubāmi veicinās darbaspēka mobilitāti, lai gan nav skaidrs, cik lielā mērā tas tiks darīts, jo PEPP vēl nav pieejams.

3.10.2. EESK atzinīgi novērtēja PEPP koncepciju, kad tā tika ieviesta, kā būtisku soli, lai mudinātu ES iedzīvotājus pienācīgi nodrošināt savus pensijas gadus, un kā kapitāla tirgu savienības (KTS) būtisku pamatelementu. Tomēr, tā kā PEPP piedāvājumam vēl ir jāmaterializējas, EESK uzskata, ka ir jāpievieno papildu pūles saistībā ar KTS rīcības plānu⁽⁶⁾ 9. darbības ietvaros, lai stimulētu dalību arodpensiju shēmās.

3.11. EESK norāda, ka Covid-19 pandēmija nepārprotami ir uzlabojusi tāldarba iespējas⁽⁷⁾. Arvien vairāk darba ņēmēju ir ieinteresēti strādāt attālināti no ārvalstīm īslaicīgi vai uz laiku. EESK ar cerību raugās uz gaidāmajām sociālo partneru sarunām par 2002. gada autonomā nolīguma par tāldarbu pārskatīšanu un atjaunināšanu, kas jāiesniedz pieņemšanai juridiski saistoša nolīguma veidā, kuru īsteno ar direktīvu.

3.12. EESK norāda, ka ir nepieciešami labi darba un nodarbinātības apstākļi, kā arī dzīves kvalitātes aspekti, piemēram, labu skolu un augstiem un ilgtspējīgiem standartiem atbilstošu iekārtu pieejamība, lai uzņēmumi saglabātu konkurences priekšrocības un piesaistītu kvalificētus darbiniekus. EESK arī uzsver, ka ir svarīgi pastāvīgi ieguldīt formālajā un neformālajā apmācībā un mūžizglītībā, lai atbalstītu pāreju uz digitālo un oglekļneitrālu ekonomiku. Dinamiskā un strauji mainīgā vidē būtiski ir ātri un efektīvi pielāgoties mainīgajām darba tirgus vajadzībām, vienlaikus atzīstot darbaspēka piedāvājuma deficīta ietekmi uz esošo darbaspēku. Ar to ir saistīts Eiropas sociālo partneru pamatnolīgums par digitalizāciju, kurā noteikts, ka abas puses apņemas celt kvalifikāciju vai pārkvalificēties, lai risinātu uzņēmumu digitālās problēmas.

3.13. EESK uzsver nepieciešamību digitalizēt darbaspēka mobilitātes un darba ņēmēju norīkošanas procedūras, lai uzlabotu informācijas apmaiņu starp valstu iestādēm un novērstu šķēršļus, kas nav samērīgi. Tas palīdzēs arī pareizi uzraudzīt un īstenot noteikumus. EESK piekrīt priekšlikumam, kas ietverts Eiropas Parlamenta 2021. gada 20. maija rezolūcijā "*ES noteikumu ietekme uz darba ņēmēju pārvietošanās brīvību un pakalpojumu brīvu apriti: darbaspēka mobilitāte ES iekšienē kā instruments darba tirgus vajadzību un darba ņēmēju prasību saskaņošanai*" (2020/2007 (INI))⁽⁸⁾, kurā ieteikts izveidot vienas pieturas palīdzības aģentūru darba ņēmējiem un nākamajiem darba devējiem par piemērojamiem ES noteikumiem,

⁽⁴⁾ Parey and Waldinger (2011) *Studying abroad and the effect on international labour market mobility; evidence from the introduction of Erasmus*.

⁽⁵⁾ EESK atzinums: Viseiropas privāto pensiju produkts (OV C 81, 2.3.2018., 139. lpp.).

⁽⁶⁾ Sk. EESK atzinumu par tematu "Kapitāla tirgu savienība cilvēku un uzņēmumu labā – jauns rīcības plāns" (OV C 155, 30.4.2021., 20. lpp.).

⁽⁷⁾ OV C 220, 9.6.2021., 13. lpp., OV C 220, 9.6.2021., 106. lpp.

⁽⁸⁾ OV C 15, 12.1.2022., 137. lpp.

ko gan digitāli, gan fiziski pārzinātu Eiropas Darba iestāde (ELA). Kā noteikts ELA regulas 5. pantā, ELA uzlabo informācijas par darbaspēka mobilitāti pieejamību, kvalitāti un piekļūstamību, tai skaitā izmantojot vienotu Savienības mēroga tīmekļa vietni, kas darbojas kā vienots portāls, no kura visās ES oficiālajās valodās pieejami informācijas avoti un pakalpojumi Savienības un valstu līmenī. Turklāt ELA būtu jāatbalsta dalībvalstis valsts tīmekļa vietņu atjaunināšanā.

3.14. Paralēli EESK aicina dalībvalstis digitalizēt publiskos pakalpojumus, jo īpaši attiecīgos sociālā nodrošinājuma dienestus, lai veicinātu Eiropas darba ņēmēju mobilitāti visā ES, vienlaikus garantējot tiesību pārnesamību un pienākumu ievērošanu attiecībā uz darba ņēmēju un speciālistu mobilitāti.

3.15. Vienlaikus EESK aicina izveidot ES mēroga informācijas centru tīklu, tostarp tiešsaistē, kā arī fiziskus un telefoniskus pakalpojumus, lai palīdzētu darba ņēmējiem un darba devējiem noskaidrot jautājumus tādās jomās kā banku un apdrošināšanas pakalpojumus.

3.16. EESK uzsver, cik svarīga ir pašreizējā darbaspēka mobilitātes plūsmu statistiskā analīze, lai palīdzētu novērst prasmju neatbilstību ES darba tirgos un novērtētu tādu notikumu ietekmi kā karš Ukrainā un darbspējīga vecuma personu pārvietošanās ES dalībvalstīs un starp tām. EESK atzīst, ka pielāgošanās Eiropas līmenī ir daudz sarežģītāka nekā valstu vai reģionālajā līmenī. Tomēr EESK uzskata, ka EURES konsultantiem ir ļoti svarīga loma, sniedzot informētu atbalstu mobilajiem darba ņēmējiem.

3.17. Svarīgi ir arī pētījumi par trešo valstu darba ņēmēju mobilitāti un viņu darba apstākļiem. EESK pauž bažas par nedrošiem darba apstākļiem trešo valstu darba ņēmējiem dalībvalstīs un aicina stingrāk piemērot noteikumus. EESK arī norāda, ka darbaspēka mobilitāte no ES dalībvalstīm nebūs pietiekama, lai novērstu prasmju nepietiekamību. Būs arī jāveicina un jāuzlabo darbaspēka migrācija no trešām valstīm. Šajā sakarā EESK atzinīgi vērtē neseno tiesību aktu kopumu migrācijas politikas jomā, taču atkārtoti norāda, ka ir jāveic efektīvi pasākumi, lai dotu iespēju nestrādājošiem ES pilsoņiem iekļauties darba tirgū.

Briselē, 2022. gada 26. oktobrī

*Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas
priekšsēdētāja
Christa SCHWENG*

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Panākt lielāku vienlīdzību Eiropas Savienībā”**(pašiniciatīvas atzinums)**

(2023/C 75/09)

Ziņotāja: **Ozlem YILDIRIM**Līdzziņotājs: **Cristian PÎRVULESCU**

Pilnsapulces lēmums	20.1.2022.
Juridiskais pamats	Reglamenta 52. panta 2. punkts Pašiniciatīvas atzinums
Atbildīgā specializētā nodaļa	Nodarbinātības, sociālo lietu un pilsoniskuma specializētā nodaļa
Pieņemts specializētās nodaļas sanāksmē	29.9.2022.
Pieņemts plenārsesijā	26.10.2022.
Plenārsesija Nr.	573
Balsojuma rezultāts	
(par/pret/atturas)	140/13/31

1. Secinājumi un ieteikumi

1.1. EESK atgādina Eiropas Savienības Pamattiesību hartas preambulu, kurā teikts, ka “Savienība balstās uz nedalāmām, universālām vērtībām – cilvēka cieņu, brīvību, vienlīdzību un solidaritāti”. Komiteja arī uzsver Pamattiesību hartas 20. panta nozīmi, kurā ir nostiprināts princips par vienlīdzību likuma priekšā.

1.2. EESK arī norāda, ka vienlīdzības principa piemērošana aizliedz diskrimināciju un vienlaikus veicina arī tiesību normas konsekventu piemērošanu.

1.3. EESK mudina Padomi, Parlamentu un Komisiju turpināt veidot aizsardzību pret diskrimināciju piekļuvē precēm un pakalpojumiem, piemēram, pieņemot priekšlikumu direktīvai par vienlīdzīgas attieksmes principa īstenošanu neatkarīgi no reliģijas vai pārliecības, invaliditātes, vecuma vai dzimumorientācijas ⁽¹⁾.

1.4. EESK uzskata, ka Eiropas Savienības Pamattiesību harta ir stabils pamats un ka pamattiesību aizsardzības instrumenti ir jāizstrādā vienādi visā Savienībā. Turklāt ir svarīgi ņemt vērā jebkādu mijiedarbību, vidi un jebkādas situācijas, kurās var notikt diskriminācija. Atšķirīgā tiesiskā aizsardzība rada nepieņemamu tiesību hierarhiju un atstāj bez aizsardzības vairākas personu grupas.

1.5. Pašreizējā Eiropas aizsardzības sistēma ir galvenokārt balstīta uz cietušo tiesiskās aizsardzības līdzekļu un tiesību individuālu izmantošanu. Tomēr vairāki pētījumi liecina, ka ziņošana un procedūras nedod iespēju reaģēt uz nevienlīdzības strukturālo, intersekcionālo un sistēmisko dimensiju un ka cietušie savas tiesības izmanto ļoti reti, statistiski tikai ārkārtējos gadījumos un kā galējo līdzekli ⁽²⁾.

1.6. EESK uzsver, ka sociālo struktūru radīto komplekso nevienlīdzību un diskrimināciju var novērst tikai ar konsekventu un vispusīgu politiku, konkrētiem līdzekļiem un ilgtermiņa mobilizāciju. Izpratnes veicināšana, pamanāmība un apmācība ir svarīgi mehānismi, un tie ir jāiedarbina visās sabiedrības grupās.

1.7. EESK uzskata, ka vienlīdzības un pamattiesību aizsardzības veicināšana ir jāiekļauj plašākā sociālajā redzējumā, kas vairo un stiprina instrumentus, ar kuru palīdzību dalībvalstis un Eiropas iestādes īsteno atbalstu privātpersonām un publiskā un privātā sektora dalībniekiem.

⁽¹⁾ COM(2008) 426.

⁽²⁾ Pamattiesību aģentūra, *Equality in the EU 20 Years on from the initial implementation of the Equality Directives*, 2021. gada aprīlis (pilns ziņojums pieejams angļu valodā).

1.8. EESK uzskata, ka ES būtu aktīvi jāveicina vispārējā vienlīdzīgu iespēju un pozitīvu pienākumu principa atzīšana, lai nostiprinātu šo principu. Lai to panāktu, iestādēm ir jāsāk izstrādāt nākamās paaudzes pasākumi līdztiesības veicināšanai Eiropā.

1.9. EESK atzīst, ka tehnoloģiju attīstība daudziem iedzīvotājiem atvieglo tiesību pieejamību, tomēr norāda, ka tā var radīt jaunus šķēršļus vienlīdzībai, kā arī jaunas vajadzības iejaukties, lai nodrošinātu vienlīdzīgas attieksmes principa uzraudzību un piemērošanu.

1.10. Lai pārvarētu individuālo tiesāšanās slogu un tiesvedībai būtu tāds spēks, kas atbilstu praksei, par kuru iesniegta prasība, un lai tiesiskais regulējums būtu efektīvs brīdinājums diskriminācijas regulēšanai, EESK atbalsta to, ka ES izstrādā tiesību aktus tādu standartu pieņemšanai, kas dalībvalstīs palīdz īstenot kolektīvu rīcību, kuras mērķis ir uzlabot tiesiskās aizsardzības pieejamību un tās ietekmi cīņā pret diskrimināciju un vienlīdzīgas attieksmes veicināšanā.

1.11. EESK uzskata, ka ES dalībvalstu iestādēm ir jānodrošina politiku, arodbiedrību un apvienību pārstāvju drošība, vienlīdzīga attieksme un aizsardzība, kas izriet no ES vērtībām, proti, demokrātijas, tiesiskuma un nediskriminācijas politisko uzskatu dēļ.

1.12. Jāuzlabo arī visu pilsoniskās sabiedrības dalībnieku, it īpaši cilvēktiesību aizsardzībā iesaistīto personu, spēja strādāt ar pašreizējiem juridiskajiem instrumentiem un sadarboties ar valsts iestādēm.

2. Vispārīgas piezīmes

2.1. EESK atgādina Eiropas Savienības Pamattiesību hartas preambulu, kurā teikts, ka "Savienība balstās uz nedalāmām, universālām vērtībām – cilvēka cieņu, brīvību, vienlīdzību un solidaritāti". Komiteja arī uzsver Pamattiesību hartas 20. panta nozīmi, kurā ir nostiprināts princips par vienlīdzību likuma priekšā.

2.2. EESK arī norāda, ka vienlīdzības principa piemērošana aizliedz diskrimināciju un vienlaikus veicina arī tiesību normas konsekventu piemērošanu.

2.3. Mūsdienās Eiropas Savienība atzīst daudzējādas nevienlīdzības izpausmes un to intersekcionālo dimensiju (piemēram, dzimumu, etnisko, sociālo, paaudžu u. c. nevienlīdzību).

2.4. Vairāk nekā 20 gadus pēc Amsterdamas līguma pieņemšanas visi ES un valstu rādītāji liecina, ka nodarbinātības jomā, kā arī preču, izglītības, sabiedrisko pakalpojumu un sociālās aizsardzības pieejamības jomā joprojām vērojama diskriminācija etniskās piederības, rases, dzimuma, seksuālās orientācijas, uzskatu un pārliecības, invaliditātes un vecuma dēļ.

2.5. Šādas diskriminācijas esamība ir saistīta ar sarežģītiem procesiem, kas bieži vien pārklājas, un izriet no integrētiem procesiem, kā arī sistēmām un normām, kas rada un atkārtoti tiešu vai netiešu diskrimināciju. Šāda nevienlīdzības avotu sasaiste rada sistēmiskas situācijas, kas reāli kavē vienlīdzības veicināšanu⁽³⁾.

2.6. EESK ne tikai ar savu locekļu starpniecību, bet arī ar dalībvalstīs īstenotajiem pasākumiem konstatē, ka vispārējais sociālais klimats pasliktinās un arvien plašāk izplatās diskriminējoša attieksme pret neaizsargātām personām. No šāda viedokļa ir skaidrs, ka ir vajadzīga ātra un saskaņota rīcība valstu un ES līmenī.

2.7. Turklāt pēc gandrīz diviem Covid-19 krīzes gadiem vairākas ANO aģentūras, tostarp Starptautiskā Darba organizācija⁽⁴⁾, konstatē satraucošas pazīmes, kas liecina par sociālās un teritoriālās nevienlīdzības palielināšanos. Covid-19 krīze ir saasinājusi sociālo un ekonomisko nevienlīdzību un būtiski ietekmējusi Eiropas uzņēmumus, mazinot to spēju saglabāt un radīt darbvietas.

2.8. Tā rezultātā nabadzīgas vai nestabilas sociālās grupas ir kļuvušas neaizsargātākas pret diskrimināciju, ko papildina arī citi neaizsargātības faktori. EESK uzsver, ka ir jāpievēršas šādas diskriminācijas specifikai un jāizstrādā stingra politika cīņai pret ekonomiski un sociāli neaizsargātu iedzīvotāju diskrimināciju Eiropas Savienībā.

⁽³⁾ Mulder, J., *Indirect sex discrimination in employment*, Eiropas juridisko ekspertu tīkls dzimumu līdztiesības un nediskriminācijas jomā, Eiropas Komisija, 2020.

⁽⁴⁾ Skatīt SDO ziņojuma 8. izdevumu par pašreizējās krīzes ietekmi uz darba vidi, 2021. gada oktobris. Starptautiskā Darba organizācija (SDO), *Covid-19: ILO Monitor*, 8. izdevums, 2021. gada 27. oktobris.

2.9. EESK uzsver, ka sociālo struktūru radīto komplekso nevienlīdzību un diskrimināciju var novērst tikai ar spēcīgu politiku, konkrētiem līdzekļiem un ilgtermiņa mobilizāciju. Valstu līdztiesības veicināšanas un cilvēktiesību aizstāvības struktūrām ir vajadzīgs lielāks un apjomīgāks atbalsts, it īpaši attiecībā uz to neatkarības palielināšanu un personāla un finanšu piešķirumu palielināšanu. Izpratnes veicināšana, pamanāmība un apmācība ir svarīgi mehānismi, un tie ir jāiedarbina visās sabiedrības grupās un publiskajās politikās.

2.10. EESK uzskata, ka vienlīdzības un pamattiesību aizsardzības veicināšana ir jāiekļauj plašākā sociālajā redzējumā, kas vairo un stiprina instrumentus, ar kuru palīdzību dalībvalstis un Eiropas iestādes īsteno atbalstu privātpersonām un publiskā un privātā sektora dalībniekiem.

2.11. EESK atkārtoti pauž pilnīgu atbalstu jaunajam Eiropas sociālo tiesību pilāra rīcības plānam un uzskata, ka ir iespējama daudzu elementu konverģence ar vienlīdzības veicināšanu, pamattiesību aizsardzību un cīņu pret diskrimināciju⁽⁵⁾. Lai šos mērķus sasniegtu, ir būtiski pievērst lielāku uzmanību to īstenošanai.

2.12. Tāpat kā iepriekšējos atzinumos⁽⁶⁾, EESK atzinīgi vērtē ES pasākumus dzimumu līdztiesības, aizsardzības pret diskrimināciju etniskās izcelsmes, rases, vecuma, reliģijas, uzskatu vai pārliecības dēļ, LGBTIK+ personu tiesību aizsardzības, personu ar invaliditāti tiesību aizsardzības, kā arī romu integrācijas un migrantu tiesību aizsardzības jomā.

2.13. Komiteja jau ir norādījusi, ka cilvēktiesību aizsardzības iestādes, pilsoniskās sabiedrības organizācijas un sociālie partneri vēl nav pilnībā izmantojuši hartas potenciālu. Ir vajadzīgi uzlabojumi, lai palielinātu tās ietekmi uz vienlīdzības principa aizsardzību, saglabāšanu, veicināšanu, īstenošanu un piemērošanu⁽⁷⁾.

2.14. Pašreizējā Eiropas aizsardzības sistēma ir galvenokārt balstīta uz cietušo tiesiskās aizsardzības līdzekļu un tiesību individuālu izmantošanu. Tomēr visi pētījumi liecina, ka ziņošana un procedūras nedod iespēju reaģēt uz nevienlīdzības strukturālo, intersekcionālo un sistēmisko dimensiju un ka cietušie savas tiesības izmanto ļoti reti, statistiski tikai ārkārtējos gadījumos un kā galējo līdzekli⁽⁸⁾.

2.15. Pašlaik cīņa pret diskrimināciju nodarbinātības jomā aprobežojas ar situācijām, kas atbilst Līguma par Eiropas Savienības darbību 19. pantā minētajiem kritērijiem (dzimums, rase vai etniskā piederība, reliģija vai pārliecība, invaliditāte, vecums vai seksuālā orientācija).

2.16. Turklāt ES tiesību aizsardzība attiecībā uz preču un sabiedrisko pakalpojumu pieejamību balstās vienīgi uz rases, etniskās piederības un dzimumu līdztiesības kritērijiem. Neviens cits vienlīdzības pārkāpums netiek uzskatīts par pārkāpumu, un atkarībā no kritērijiem aizsardzība pret diskrimināciju ir atšķirīga.

2.17. Pašlaik aizsardzība pret diskrimināciju dalībvalstīs ir atšķirīga. Dažās dalībvalstīs preces un pakalpojumi ir aizsargāti pret jebkāda veida diskrimināciju, kas minēta 19. pantā, savukārt citās šāda aizsardzība ir plašāka un neaprobežojas ar 19. pantā noteiktajiem kritērijiem. Tas nozīmē, ka aizsardzība pret diskrimināciju un, tāpat, vienlīdzība dalībvalstīs ir atšķirīga.

2.18. Ņemot vērā šos konstatējumus, ir jānosaka nākamie soļi, kas jāveic, lai pārvarētu pašreizējos ierobežojumus vienlīdzības aizsardzības mehānisma faktiskā īstenošanā Eiropas Savienībā iekļaušanas perspektīvā.

⁽⁵⁾ Eiropas sociālo tiesību pilāra rīcības plāns, COM(2021) 38 (OV C 374, 16.9.2021., 38. lpp.).

⁽⁶⁾ Skatīt, piemēram, atzinumu par sieviešu ar invaliditāti stāvokli (SOC/579) (OV C 367, 10.10.2018., 20. lpp.); romu sieviešu stāvokli (SOC/585) (OV C 110, 22.3.2019., 20. lpp.); stratēģiju par personu ar invaliditāti tiesībām (SOC/616) (OV C 97, 24.3.2020., 41. lpp.); daudzveidības pārvaldību ES dalībvalstīs (SOC/642) (OV C 10, 11.1.2021., 7. lpp.); LGBTIQ līdztiesības stratēģiju 2020.–2025. gadam (SOC/667) (OV C 286, 16.7.2021., 128. lpp.); rīcības plānu par integrāciju un iekļaušanu 2021.–2027. gadam (SOC/668) (OV C 286, 16.7.2021., 134. lpp.); stratēģiju par personu ar invaliditāti tiesībām (SOC/680) (OV C 374, 16.9.2021., 50. lpp.) un Romu integrācijas stratēģiju laikposmam pēc 2020. gada.

⁽⁷⁾ Atzinums par jauno stratēģiju ES Pamattiesību hartas īstenošanai (SOC/671) (OV C 341, 24.8.2021., 50. lpp.).

⁽⁸⁾ Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūra, *Vienlīdzība ES 20 gadus pēc līdztiesības direktīvu sākotnējās īstenošanas*, op. cit.

3. Īpašas piezīmes

3.1. Veicināt vispārējā vienlīdzības principa apstiprināšanu dalībvalstīs

3.1.1. Pašreizējā situācija Eiropā liecina, ka vienlīdzības princips ir mērķis, kas joprojām ir pakļauts būtiskam riskam. Komisija, piemēram, norāda, ka Covid-19 laikā vienlīdzīga piekļuve veselības aprūpei Eiropā bija milzīgs izaicinājums⁽⁹⁾.

3.1.2. Mūsdienās dažas Eiropas valstis savā tiesiskajā regulējumā iekļauj vispārējo vienlīdzības principu, nostiprinot tiesības uz vienlīdzīgu attieksmi pilsoniskajā sabiedrībā, ekonomiskajās attiecībās un attiecībās ar valsti, bet citas piemēro sankcijas vienīgi diskriminācijai, kas ir skaidri aizliegta ar likumu, neparedzot nekādu pozitīvu pienākumu īstenot vienlīdzības principu⁽¹⁰⁾.

3.1.3. Šādas atšķirības rada būtisku Eiropas pilsoņu un iedzīvotāju nevienlīdzību attiecībā uz vienlīdzības principa piemērošanu, tā aizsardzību ar likumu un prasībām, kas izvirzītas tā efektīvai īstenošanai.

3.1.4. EESK aicina Komisiju atzīt strukturālās problēmas, kas kavē vienlīdzības principa pilnīgu īstenošanu, par ko liecina nepietiekamais progress un nevienlīdzības apmērs mūsdienu Eiropā. Šajā pastāvīgajā novērtēšanas procesā būtu aktīvi jāiesaista valstu līdztiesības veicināšanas un cilvēktiesību aizstāvības organizācijas.

3.1.5. EESK uzskata, ka Savienībai, mobilizējot visas tās kompetences jomas, ir obligāti jāpieņem vērīgs vienlīdzības un vienlīdzīgu iespēju principa veicināšanas politika, kas atbilstu Līgumā par Eiropas Savienību un Pamattiesību hartā nostiprinātajām vērtībām. Šajā ziņā EESK atbalsta Eiropas Komisijas jauno iniciatīvu, kuras pamatā ir Līguma 157. un 19. pants un kurā galvenā uzmanība pievērsta valstu līdztiesības veicināšanas iestāžu efektivitātei, to potenciāla attīstīšanai un to daudzajiem uzdevumiem un spējām.

3.1.6. Savienībai ir vajadzīgi konkrēti līdzekļi, lai vispārējo vienlīdzības principu pārvērstu juridiskā principā, kas būtu piemērojams visām dalībvalstīm un dotu iespēju piešķirt aizsardzību ne tikai nevienlīdzīgas attieksmes gadījumos, kas saistīti ar septiņiem diskriminācijas kritērijiem, kurus aizsargā Līguma par Eiropas Savienības darbību 19. pants, bet arī citos gadījumos. Struktūrfondu izmantošana, piemēram, būtu viens no efektīviem līdzekļiem diskriminācijas novēršanas pasākumu faktiskai īstenošanai.

3.1.7. Vienlīdzīgas attieksmes vispārējā principa atzīšana, pozitīvu pienākumu noteikšana un to sistēmiskās dimensijas atzīšana ir līdzekļi, kas uzlabotu cīņu pret ekonomisko un sociālo nevienlīdzību.

3.2. Cīņa pret nevienlīdzību un diskrimināciju digitālajā jomā

3.2.1. EESK atzīst, ka tehnoloģiju attīstība atvieglo daudzu iedzīvotāju tiesību pieejamību, tomēr uzskata, ka tā rada jaunus šķēršļus vienlīdzīgai piekļuvei tiesībām un pakalpojumiem, kā arī jaunas vajadzības ieviekt, lai aizstāvētu vienlīdzīgas attieksmes principu.

3.2.2. Valsts pakalpojumu digitalizācija un preču un pakalpojumu (tostarp pamatpakalpojumu) pieejamība tiešsaistē ir būtiski mainījusi attiecības ar lietotāju – ir nojaukti fiziskie šķēršļi, taču ir radušies jauni digitālie šķēršļi. Digitalizācijas dēļ piekļuve tiesībām un pakalpojumiem ir liegta atsevišķām iedzīvotāju grupām, piemēram, trūcīgajiem vai mazāk aizsargajiem, cilvēkiem ar invaliditāti, kā arī lielākajai daļai vecāka gadagājuma cilvēku Eiropā⁽¹¹⁾.

3.2.3. Lai novērstu šādus darbības traucējumus, ir jāizstrādā un jāīsteno jaunas publiskas digitālās iekļaušanas politikas un jāparedz publiskā un privātā sektora dalībniekiem pozitīvi pienākumi pret lietotājiem, tostarp nodrošināt vieglu un bezmaksas piekļuvi.

⁽⁹⁾ Eiropas Komisija, *Solidaritāte veselības jomā. Nevienlīdzības samazināšana veselības jomā Eiropas Savienībā* (COM(2009) 567 final).

⁽¹⁰⁾ Crowley, N., *Making Europe more Equal: A legal Duty?*, Equinet, 2016.

⁽¹¹⁾ Défenseur des droits, *Dématérialisation et inégalités d'accès aux services publics*, 2019.; un *Dématérialisation des services publics: trois ans après, où en est-on?*, 2022.

3.2.4. EESK norāda, ka papildus tehniskajām grūtībām, kas saistītas ar tehnisko piekļuvi, un saistībā ar rīkiem, kas iegūti no algoritmiem ⁽¹²⁾ un biometriskajām tehnoloģijām ⁽¹³⁾, mēs saskaramies ar jaunām tiesību pārkāpumu un diskriminācijas problēmām.

3.2.5. Kā liecina Eiropas Padomes ⁽¹⁴⁾ un Pamattiesību aģentūras ⁽¹⁵⁾ darbs, ar algoritmiskiem lēmumiem tiek ieviesti lēmumu pieņemšanas rīki ar diskriminējošu neobjektivitāti, kas balstīti uz rezultātu automatizētu reproducēšanu. Vispiemērotākie tiesību instrumenti mākslīgā intelekta radīta diskriminācijas riska mazināšanai ir nediskriminācijas un datu aizsardzības tiesību akti. Ja tie tiktu efektīvi īstenoti, abi tiesību instrumenti varētu palīdzēt apkarot nelikumīgu diskrimināciju.

3.2.6. EESK uzskata, ka šo seku uzraudzībai ir vajadzīga stingra publiskā politika, ko piemēro visam ES iekšējam tirgum un ekonomikas dalībniekiem ārpus ES. Šajā nolūkā (saskaņā ar pašlaik pieņemšanas procesā esošo Digitālo pakalpojumu tiesību aktu) ir jāievieš procesi automatizētu lēmumu pieņemšanas uzraudzībai, datu verificācijai, novērtēšanai, ietekmes novērtējumiem un korekcijai šo tehnoloģiju izstrādē un ieviešanā. Arī digitālo pakalpojumu direktīvas pieņemšana var palīdzēt rast risinājumus.

3.3. Vienlīdzīgas attieksmes aizsardzības un cīņas pret diskrimināciju paplašināšana darba vidē

3.3.1. EESK uzsver, ka nodarbinātībai ir izšķiroša nozīme, jo tā nodrošina integrāciju un solījuma par vienlīdzību visiem īstenošanu.

3.3.2. Neraugoties uz ES vēsturisko apņemšanos veicināt sieviešu līdztiesību nodarbinātības jomā, pašreizējā situācija mums rāda, ka vēsturiski sievietes ir pirmās, kas cieš no (ekonomisko, sociālo, veselības un citu) krīžu sekām. Dzimumu līdztiesība darbavietā joprojām ir viena no lielākajām problēmām, ar ko saskaras Eiropas valstis. Līdz ar Covid krīzi sieviešu nodarbinātības līmenis visās vecuma grupās un profesionālajās grupās kopumā samazinājās līdz 61,8 % ⁽¹⁶⁾.

3.3.3. Dzimumu nevienlīdzību papildina citi nevienlīdzības veidi. Eurostat 2019. gada apsekojums liecina, ka 68 % cilvēku ar invaliditāti bija pakļauti nabadzības vai sociālās atstumtības riskam salīdzinājumā ar 28,4 % pārējo iedzīvotāju ⁽¹⁷⁾. 21 % cilvēku, kuri sevi uzskata par LGBT, kā arī 25 % Magribas, Āfrikas un romu izcelsmes personu jutās diskriminēti darbā ⁽¹⁸⁾.

3.3.4. Eurobarometra 2020. gada aptauja par diskrimināciju liecina, ka 59 % eiropiešu par galveno diskriminācijas cēloni uzskata etnisko piederību vai ādas krāsu, un pētījumi liecina, ka šāda diskriminācija ir īpaši nozīmīga nodarbinātības jomā, kur tā būtiski ietekmē vienlīdzīgas iespējas un sociālo iekļaušanu. Šādas diskriminācijas konstatēšanai tiesā būtu jāievieš efektīvas metodes, piemēram, Francijas Augstāko tiesu atzītā *Clerc* metode, kas ļauj salīdzināt vienā un tajā pašā līmenī darbā pieņemto personu karjeras virzību ⁽¹⁹⁾.

3.3.5. Pašlaik ES politika cīņai pret diskrimināciju nodarbinātības jomā aprobežojas ar tiesisko regulējumu, kas ļauj konstatēt diskriminācijas situācijas tiesās, uzliekot potenciālajam cietušajam ļoti smagu diskriminācijas apkarošanas slogu, jo tiek sākta viena vai vairākas tiesvedības pret viņa darba devēju, pakalpojumu sniedzēju vai valsti.

⁽¹²⁾ Gerards, J., Xenidis, R., *Algorithmic discrimination in Europe*, Eiropas juridisko ekspertu tīkls dzimumu līdztiesības un nediskriminācijas jomā, Eiropas Komisija, 2020.

⁽¹³⁾ Défenseur des droits, *Technologies biométriques: L'impératif respect des droits fondamentaux*, 2021.

⁽¹⁴⁾ Eiropas Padome, Zuiderveen Borgesius, F., *Discrimination, Artificial Intelligence and algorithmic decision-making*, 2018.

⁽¹⁵⁾ Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūra, *Nākotnes tiesību nodrošināšana. Mākslīgais intelekts un pamattiesības*, 2021.

⁽¹⁶⁾ Eiropas Dzimumu līdztiesības institūts (EIGE), *Gender equality and the socio-economic impact of the COVID-19 pandemic*.

⁽¹⁷⁾ Eurostat, *Income inequalities*, 2019.

⁽¹⁸⁾ Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūra, *Vienlīdzība ES 20 gadus pēc līdztiesības direktīvu sākotnējās īstenošanas*, op. cit.

⁽¹⁹⁾ Chappe, V.A., *La preuve par comparaison: méthode des panels et droit de la non-discrimination*, *Sociologies pratiques*, 2011/2 nr. 23, 45. – 55. lpp.; Défenseur des droits 2022. gada 31. augusta pamatlēmums Nr. 2022-139; Kasācijas tiesa: Cass.soc.10/7/1998, Nr. 90-41231; Cass.soc. 4/7/2000, Nr. 98-43285; Cass.soc. 28/6/2006, Nr. 04-46419.

3.3.6. Komisija jau sen ir atzinusi, ka diskriminācija ir kolektīvo parādību rezultāts. Tiesvedība, izskatot katru gadījumu atsevišķi, cietušajiem ir ļoti apgrūtināša. Nevēršanās tiesā diskriminācijas jomā ir dokumentēta un masveidīga⁽²⁰⁾. Par diskrimināciju nodarbinātības jomā ir ierosināts maz tiesvedības lietu, un par diskrimināciju attiecībā uz piekļuvi precēm un pakalpojumiem gandrīz nemaz. Varētu stiprināt ar jurisdikciju nesaistītus mehānismus un procesus vienlīdzības veicināšanai, kā arī atbalstu *pro bono* juridiskam darbam un tiesvedībai sabiedrības interesēs.

3.3.7. Lai pārvarētu individuālo tiesāšanās slogu un tiesvedībai būtu tāds spēks, kas atbilstu praksei, par kuru iesniegta prasība, un lai tiesiskais regulējums būtu efektīvs brīdinājums diskriminācijas regulēšanai, EESK atbalsta to, ka ES izstrādā tiesību aktus tādu procesuālo rīku pieņemšanai, kas veicinātu tiesību pieejamību dalībvalstīs, piemēram, izmantojot kolektīvās rīcības mehānismus, kas uzlabo tiesiskās aizsardzības pieejamību un tās ietekmi cīņā pret diskrimināciju un vienlīdzīgas attieksmes veicināšanā.

3.3.8. Turklāt, ja Eiropas Savienība vēlas efektīvi apkarot diskrimināciju profesionālajā jomā, strīda izšķiršana tiesā nevar būt vienīgais intervences veids reaģēšanai uz pašreiz vērojamo kolektīvo un sistēmisko diskrimināciju.

3.3.9. Papildus tiesiskajai aizsardzībai Eiropas Savienībai ir jāpaplašina pret diskrimināciju vērsto pasākumu klāsts, pieprasot izmantot prognozēšanas instrumentus, ar kuriem veikt preventīvus pasākumus, labotu praksi un novērstu diskrimināciju.

3.3.10. EESK uzskata, ka līdzīga politika būtu jāīsteno attiecībā uz diskrimināciju, kuras pamatā ir visi Līguma par Eiropas Savienības darbību 19. pantā noteiktie kritēriji. Tādēļ Komiteja aicina Komisiju:

- i. nodarbinātības un diskriminācijas novēršanas politikas jomā uzņemties saistības efektīvi īstenot pastāvošos pasākumus vai pieņemt jaunus pasākumus vienlīdzības veicināšanai nodarbinātības jomā un nodrošināt spēkā esošo tiesību aktu faktisku īstenošanu;
- ii. panākt, ka tiek pieņemti pasākumi, kas palīdzētu analizēt diskrimināciju darbā un veicinātu darba devēju novērtēšanas, ziņošanas un uzraudzības pienākumus;
- iii. palīdzēt uzņēmumiem izstrādāt diskriminācijas novēršanas un iekļaušanas metodes.

3.4. Aizsardzības pret diskrimināciju darbības jomas paplašināšana un vienādošana Eiropas Savienībā

3.4.1. EESK mudina Eiropas Savienību turpināt veidot aizsardzību pret diskrimināciju piekļuvē precēm un pakalpojumiem, piemēram, pieņemot priekšlikumu direktīvai par vienlīdzīgas attieksmes principa īstenošanu neatkarīgi no reliģijas vai pārliecības, invaliditātes, vecuma vai dzimumorientācijas.

3.4.2. EESK konstatē, ka pašreizējā aizsardzība pret diskrimināciju piekļuvē precēm un pakalpojumiem rada aizsardzības hierarhiju atkarībā no kritērijiem un tādējādi rada nevienlīdzīgu aizsardzības situāciju tiem, uz kuriem attiecas diskriminācijas kritēriji.

3.4.3. Lai gan nediskriminācijas princips ir viens no pamattiesību aizsardzības pilāriem Eiropas Savienībā, kamēr ir apturēta direktīvas priekšlikuma pieņemšana, Eiropas Savienība nepildīs savu uzdevumu, t. i., vienlīdzīgu tiesību īstenošanu Eiropas publiskajā telpā.

3.4.4. EESK aicina Padomi, Parlamentu un Komisiju nodrošināt, ka priekšlikums direktīvai tiek pieņemts tādā redakcijā, kurā iekļauti tās vispārējie priekšlikumi par tiesību un tiesiskās aizsardzības līdzekļu pieejamības nosacījumu uzlabošanu, tostarp par mehānismiem, kas veicina tiesību pieejamību ar kolektīvās rīcības procedūru starpniecību, lai reāli nodrošinātu šādu pieejamību un valstu diskriminācijas novēršanas iestāžu kompetences atzīšanu.

3.4.5. Eiropas Savienībai būtu aktīvāk jāstrādā un jāpastiprina sadarbība uz vietas, lai nodrošinātu, ka bez izņēmumiem tiek ievērotas LGBTIK+ pamattiesības, ka viņi nekādi netiek vajāti un ka tiek stiprināta viņu līdzdalība sabiedriskajā dzīvē.

⁽²⁰⁾ Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūra, *Vienlīdzība ES 20 gadus pēc līdztiesības direktīvu sākotnējās īstenošanas*, op. cit.

3.5. EESK uzskata, ka ES būtu aktīvi jāiesaistās vispārējā vienlīdzīgu iespēju principa un pozitīvu pienākumu atzīšanas veicināšanā. ES iestādēm ir arī jāsniedz atbalsts valstu līdztiesības veicināšanas un cilvēktiesību aizstāvības organizācijām, pieņemot saistošus standartus, lai tās varētu pilnībā izmantot savu potenciālu un nodrošināt spēkā esošo tiesību aktu reālu piemērošanu.

3.6. *Atjaunināt aizsardzību pret politisko, arodbiedrību un pilsonisko diskrimināciju*

3.6.1. EESK konstatē, ka pēdējos gados politiskie, arodbiedrību vai darba ņēmēju apvienību, un pilsoniskās sabiedrības aktīvisti visā Eiropā var saskarties ar grūtībām īstenot savu vārda un rīcības brīvību, piemēram, tiesības protestēt, lai izteiktu savas prasības vai vestu sarunas.

3.6.2. EESK uzskata, ka dalībvalstīm atbilstoši saviem tiesību aktiem un piemērojamiem starptautiskiem instrumentiem ir reāli jānodrošina politiku, sociālo partneru un apvienību pārstāvju drošība, vienlīdzīga attieksme un aizsardzība, kas izriet no ES vērtībām, proti, demokrātijas, tiesiskuma un nediskriminācijas politisko uzskatu dēļ.

3.6.3. Visas dalībvalstis ir ratificējušas SDO 87. konvenciju par biedrošanās brīvību un tiesībām apvienoties organizācijās un SDO 98. konvenciju par tiesībām apvienoties organizācijās un slēgt koplīgumus. Ir jāievēro un jāveicina arī biedrošanās brīvība un tiesības apvienoties organizācijās. Ir svarīgi, lai valstu un ES līmenī notiktu diskusija par to, kā nodrošināt, ka darba ņēmēji var piekļūt arodbiedrību pārstāvībai un izmantot savas tiesības kolektīvi apvienoties organizācijās un kolektīvi rīkoties ⁽²¹⁾. Saskaņā ar starptautiski atzītiem Starptautiskās Darba organizācijas standartiem EESK mudina dalībvalstis un Komisiju saskaņā ar saviem tiesību aktiem, rūpniecisko attiecību sistēmām un piemērojamiem starptautiskajiem instrumentiem panākt, lai tiktu efektīvi aizsargāta biedrošanās brīvība, tiesības apvienoties organizācijās un slēgt koplīgumus.

3.7. *Efektīvas valsts iestādes, kas veicinātu vienlīdzību, aizsargātu pamattiesības un apkarotu diskrimināciju*

3.7.1. Eiropas un valstu noteikumu piemērošanai šajā jomā pārāk bieži ir būtiski ierobežojumi, kas saistīti ar katrai dalībvalstij raksturīgajiem juridiskajiem, institucionālajiem, organizatoriskajiem un finansiālajiem aspektiem.

3.7.2. Komiteja uzskata, ka ir jāizstrādā konkrēti plāni, tostarp finansiāls atbalsts valsts iestāžu spēju uzlabošanai.

3.7.3. Komiteja mudina Komisiju izstrādāt palīdzības programmu valstu iestādēm, kuras ir atbildīgas par cilvēktiesību jautājumiem, lai uzlabotu, stiprinātu un racionalizētu to spējas (izveide, reģistrācija un atbilstība starptautiskajiem standartiem), tostarp izpratnes veidošanu, zināšanas un visu grupu īpašo vajadzību apmierināšanu.

3.7.4. Jāuzlabo arī visu pilsoniskās sabiedrības un sociālās jomas dalībnieku, it īpaši cilvēktiesību aizsardzībā iesaistīto personu, spēja strādāt ar pašreizējiem juridiskajiem instrumentiem un sadarboties ar valsts iestādēm. Ir vajadzīgs lielāks atbalsts sociālās jomas dalībniekiem un pilsoniskās sabiedrības organizācijām, kas nodrošina tiesību pieejamību no diskriminācijas cietušajām personām. Viņiem sniegtais atbalsts var būt apmācība, izpratnes veicināšana, zināšanu un labas prakses piemēru tālāknodošana, finansiāls un organizatorisks atbalsts, kā arī aizsardzība pret uzbrukumiem un nomelnošanas kampaņām.

3.7.5. Kā jau ieteikts iepriekš, Komiteja atkārtoti norāda, ka ir jāizveido efektīvs un pieejams mehānisms, ar kuru atklāt un ziņot par fiziskiem un verbāliem uzbrukumiem, iebiedēšanu un aizskaršanu (tostarp ar ļaunprātīgām darbībām), naida runu, kas vērsta pret pilsoniskās sabiedrības organizācijām, t. sk. cilvēktiesību aizsardzības organizācijām ⁽²²⁾. Ja šie uzbrukumi notiek digitālajā vidē, tie ir ātri jāidentificē un jādzēš attiecīgās publikācijas.

Briselē, 2022. gada 26. oktobrī

*Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas
priekšsēdētāja
Christa SCHWENG*

⁽²¹⁾ Sk. arī atzinuma "Pienācīgas minimālās algas visā Eiropā" (SOC/632) 4.5.3. un 4.5.6. punktu (OV C 429, 11.12.2020., 159. lpp.).

⁽²²⁾ Atzinums par jauno ES Pamattiesību hartas īstenošanas stratēģiju (SOC/671) (OV C 341, 24.8.2021., 50. lpp.).

PIELIKUMS

Turpmāk minētie grozījumi ieguva vismaz vienu ceturto daļu nodoto balsu, taču tika noraidīti debatēs (Reglamenta 59. panta 3. punkts).

1. GROZĪJUMS

SOC/724 – Panākt lielāku vienlīdzību Eiropas Savienībā

3.3.7. punkts

Grozīt šādi:

Specializētās nodaļas atzinums	Grozījums
Lai pārvarētu individuālo tiesāšanās slogu un tiesvedībai būtu tāds spēks, kas atbilstu praksei, par kuru iesniegta prasība, un lai tiesiskais regulējums būtu efektīvs brīdinājums diskriminācijas regulēšanai, EESK atbalsta to, ka ES izstrādā tiesību aktus tādu procesuālo rīku pieņemšanai, kas veicinātu tiesību pieejamību dalībvalstīs , piemēram, izmantojot kolektīvās rīcības mehānismus, kas uzlabo tiesiskās aizsardzības pieejamību un tās ietekmi cīņā pret diskrimināciju un vienlīdzīgas attieksmes veicināšanā.	Lai pārvarētu individuālo tiesāšanās slogu un tiesvedībai būtu tāds spēks, kas atbilstu praksei, par kuru iesniegta prasība, un lai tiesiskais regulējums būtu efektīvs brīdinājums diskriminācijas regulēšanai, EESK mudina dalībvalstis apsvērt un vajadzības gadījumā veikt atbilstošus pasākumus, lai nodrošinātu un atbalstītu tiesu iestāžu pieejamību. Tas varētu ietvert tiesību aktus tādu procesuālo rīku pieņemšanai, kas veicinātu tiesību pieejamību attiecīgajā dalībvalstī , piemēram, izmantojot kolektīvās rīcības mehānismus, kas var uzlabot tiesiskās aizsardzības pieejamību un tās ietekmi cīņā pret diskrimināciju un vienlīdzīgas attieksmes veicināšanā.

Pamatojums

Izpētes grupā un SOC specializētajā nodaļā visās trijās grupās netika panākta vienošanās par šo jautājumu. Procesuālās tiesības tradicionāli ir dalībvalstu kompetencē. Tāpēc pašām dalībvalstīm būtu jāizlemj, vai tās vēlas valsts līmenī ieviest kolektīvas rīcības/kolektīvās tiesiskās aizsardzības līdzekļus kā instrumentu vienlīdzības principa īstenošanai. Tas dotu arī iespēju jebkuru nacionālo sistēmu pielāgot valsts reālajai situācijai. Turklāt nedrīkst aizmirst, ka kolektīvā tiesiskā aizsardzība varētu tikt izmantota arī ļaunprātīgi.

Balsojuma rezultāts

Par: 59

Pret: 104

Atturas: 13

2. GROZĪJUMS

SOC/724 – Panākt lielāku vienlīdzību Eiropas Savienībā

3.3.10. punkts

Grozīt šādi:

Specializētās nodaļas atzinums	Grozījums
EESK uzskata, ka līdzīga politika būtu jāīsteno attiecībā uz diskrimināciju, kuras pamatā ir visi Līguma par Eiropas Savienības darbību 19. pantā noteiktie kritēriji. Tādēļ Komiteja aicina Komisiju: — nodarbinātības un diskriminācijas novēršanas politikas jomā uzņemties saistības efektīvi īstenot pastāvošos pasākumus vai pieņemt jaunus pasākumus vienlīdzības veicināšanai nodarbinātības jomā un nodrošināt spēkā esošo tiesību aktu faktisku īstenošanu; — panākt, ka tiek pieņemti pasākumi, kas palīdzētu analizēt diskrimināciju darbā un veicinātu darba devēju novērtēšanas, ziņošanas un uzraudzības pienākumus; — palīdzēt uzņēmumiem izstrādāt diskriminācijas novēršanas un iekļaušanas metodes.	EESK uzskata, ka līdzīga politika būtu jāīsteno attiecībā uz diskrimināciju, kuras pamatā ir visi Līguma par Eiropas Savienības darbību 19. pantā noteiktie kritēriji. Tādēļ Komiteja aicina Komisiju: — nodarbinātības un diskriminācijas novēršanas politikas jomā uzņemties saistības efektīvi īstenot pastāvošos pasākumus vai pieņemt jaunus pasākumus vienlīdzības veicināšanai nodarbinātības jomā un nodrošināt spēkā esošo tiesību aktu faktisku īstenošanu; — panākt, ka tiek pieņemti pasākumi, kas palīdz darbā efektīvi piemērot ES tiesību aktos noteikto diskriminācijas definīciju, un lai sniegtu norādījumus darba devējiem par tiem noteiktajiem novērtēšanas, ziņošanas un uzraudzības pienākumiem; — palīdzēt uzņēmumiem izstrādāt diskriminācijas novēršanas un iekļaušanas metodes.

Pamatojums

Šis punkts attiecas uz politikas īstenošanu, pamatojoties uz LESD 19. pantā noteiktajiem kritērijiem. Šā atzinuma 3.4.1. un 1.3. punktā jau norādīts, ka "EESK mudina Eiropas Savienību turpināt veidot aizsardzību pret diskrimināciju piekļuvē precēm un pakalpojumiem, piemēram, pieņemot priekšlikumu direktīvai par vienlīdzīgas attieksmes principa īstenošanu neatkarīgi no reliģijas vai pārliecības, invaliditātes, vecuma vai dzimumorientācijas". Grozījuma mērķis ir grozīt tekstu, lai norādītu, kādi pasākumi ir vajadzīgi, lai efektīvi īstenotu un piemērotu ES izstrādātos diskriminācijas novēršanas noteikumus.

Balsojuma rezultāts

Par: 67

Pret: 109

Atturas: 11

3. GROZĪJUMS

SOC/724 – Panākt lielāku vienlīdzību Eiropas Savienībā

3.4.4. punkts

Grozīt šādi:

Specializētās nodaļas atzinums	Grozījums
EESK aicina Padomi, Parlamentu un Komisiju nodrošināt, ka priekšlikums direktīvai tiek pieņemts tādā redakcijā, kurā iekļauti tās vispārējie priekšlikumi par tiesību un tiesiskās aizsardzības līdzekļu pieejamības nosacījumu uzlabošanu, tostarp par mehānismiem, kas veicina tiesību pieejamību ar kolektīvās rīcības procedūru starpniecību, lai reāli nodrošinātu šādu pieejamību un valstu diskriminācijas novēršanas iestāžu kompetences atzīšanu.	EESK aicina Padomi, Parlamentu un Komisiju nodrošināt, ka priekšlikums direktīvai tiek pieņemts tādā redakcijā, kurā iekļauti tās vispārējie priekšlikumi par tiesību un tiesiskās aizsardzības līdzekļu pieejamības nosacījumu uzlabošanu, vienlaikus atstājot dalībvalstu ziņā lemt par iespējamiem mehānismiem, kas veicina tiesību pieejamību ar kolektīvās rīcības procedūru starpniecību, lai reāli nodrošinātu šādu pieejamību un valstu diskriminācijas novēršanas iestāžu kompetences atzīšanu.

Pamatojums

Izpētes grupā un SOC specializētajā nodaļā visās trijās grupās netika panākta vienošanās par šo jautājumu. Procesuālās tiesības tradicionāli ir dalībvalstu kompetencē. Tāpēc pašām dalībvalstīm būtu jāizlemj, vai tās vēlas valsts līmenī ieviest kolektīvas rīcības/kolektīvās tiesiskās aizsardzības līdzekļus kā instrumentu vienlīdzības principa īstenošanai. Tas dotu arī iespēju jebkuru nacionālo sistēmu pielāgot valsts reālajai situācijai. Turklāt nedrīkst aizmirst, ka kolektīvā tiesiskā aizsardzība varētu tikt izmantota arī ļaunprātīgi.

Balsojuma rezultāts

Par: 60

Pret: 114

Atturas: 11

4. GROZĪJUMS

SOC/724 – Panākt lielāku vienlīdzību Eiropas Savienībā

1.10. punkts:

Grozīt šādi:

Specializētās nodaļas atzinums	Grozījums
Lai pārvarētu individuālo tiesāšanās slogu un tiesvedībai būtu tāds spēks, kas atbilstu praksei, par kuru iesniegta prasība, un lai tiesiskais regulējums būtu efektīvs brīdinājums diskriminācijas regulēšanai, EESK atbalsta to, ka ES izstrādā tiesību aktus tādu standartu pieņemšanai, kas dalībvalstīs palīdz īstenot kolektīvu rīcību, kuras mērķis ir uzlabot tiesiskās aizsardzības pieejamību un tās ietekmi cīņā pret diskrimināciju un vienlīdzīgas attieksmes veicināšanā.	EESK mudina dalībvalstis apsvērt un vajadzības gadījumā veikt atbilstošus pasākumus, lai pārvarētu vai atvieglotu individuālo tiesāšanās slogu un tiesvedībai būtu tāds spēks, kas atbilstu praksei, par kuru iesniegta prasība, un lai to tiesiskais regulējums būtu efektīvs brīdinājums diskriminācijas regulēšanai. Tas varētu ietvert tiesību aktus tādu standartu pieņemšanai, kas attiecīgajā dalībvalstī palīdz īstenot kolektīvu rīcību, kuras mērķis ir uzlabot tiesiskās aizsardzības pieejamību un tās ietekmi cīņā pret diskrimināciju un vienlīdzīgas attieksmes veicināšanā. Lai veicinātu paraugprakses apmaiņu, Eiropas Komisija tiek aicināta sniegt informāciju par dažādajiem valstu tiesiskajiem regulējumiem šajā jomā.

Pamatojums

Izpētes grupā un SOC specializētajā nodaļā visās trijās grupās netika panākta vienošanās par šo jautājumu. Procesuālās tiesības tradicionāli ir dalībvalstu kompetencē. Tāpēc pašām dalībvalstīm būtu jāizlemj, vai tās vēlas valsts līmenī ieviest kolektīvas rīcības/kolektīvās tiesiskās aizsardzības līdzekļus kā instrumentu vienlīdzības principa īstenošanai. Tas dotu arī iespēju jebkuru nacionālo sistēmu pielāgot valsts reālajai situācijai. Turklāt nedrīkst aizmirst, ka kolektīvā tiesiskā aizsardzība varētu tikt izmantota arī ļaunprātīgi.

Balsojuma rezultāts

Par: 65

Pret: 113

Atturas: 8

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Spēcīgas Eiropas solidaritātes nodrošināšana reto slimību pacientiem”**(pašiniciatīvas atzinums)**

(2023/C 75/10)

Ziņotājs: **Alain COHEUR**

Pilnsapulces lēmums	24.2.2022.
Juridiskais pamats	Reglamenta 52. panta 2. punkts Pašiniciatīvas atzinums
Atbildīgā specializētā nodaļa	Nodarbinātības, sociālo lietu un pilsoniskuma specializētā nodaļa
Pieņemts specializētās nodaļas sanāksmē	29.9.2022.
Pieņemts plenārsesijā	26.10.2022.
Plenārsesija Nr.	573
Balsojuma rezultāts	
(par/pre/atturas)	171/1/1

1. Secinājumi un ieteikumi

1.1. Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komiteja (EESK) 2009. gadā pieņēma atzinumu SOC/330 “Priekšlikums Padomes ieteikumam par Eiropas pasākumiem reto slimību jomā”⁽¹⁾, kurā tā puda atbalstu, bažas un ierosinājumus, lai palielinātu informētību par visām to cilvēku vajadzībām, kuri slimo ar retām slimībām. EESK pauž dziļu nožēlu par to, ka vairāk nekā desmit gadus pēc atzinuma pieņemšanas tai ir atkārtoti jāaicina izstrādāt visaptverošu Eiropas pieeju, kurā tiktu ņemtas vērā visas to cilvēku vajadzības, kuri slimo ar retām slimībām, un aicina pieņemt Eiropas līmeņa risinājumus, lai mazinātu reto slimību ietekmi uz ikdienas, ģimenes un profesionālo dzīvi.

1.2. EESK vēlreiz nelokāmi apliecina atbalstu un solidaritāti reto slimību pacientiem, viņu ģimenēm un reto slimību kopienai kopumā. Eiropas Savienība (ES) varētu aizstāvēt visu cilvēku tiesības uz veselības aprūpi visā Eiropas Savienībā un pierādīt, ka reti gadījumi nenozīmē vientulību. Lai ātrāk diagnosticētu un ārstētu retas slimības, ir jāatbalsta fundamentālie pētījumi un Eiropas veselības datu telpa (EHDS), kuras pamatā ir FAIR (*findability, accessibility, interoperability, reusability*) jeb atrodamu, piekļūstamu, savietojamu un atkalizmantojamu datu princips. EESK iesaka atzīt un pilnībā popularizēt *Orphanet* speciālās zināšanas, lai reto slimību pacientu interesēs uzlabotu Eiropas veselības datu ekosistēmu. *Orphanet* tīmekļa vietnes publiskošana visās ES valodās sniegtu lielu pievienoto vērtību reto slimību pacientiem un veselības aprūpes speciālistiem.

1.3. EESK atgādina par konstatējumiem attiecībā uz reto slimību izplatību ES teritorijā, reto slimību pacientu līdzīgo slimības vēsturi un līdzīgām sociālās aizsardzības problēmām, neraugoties uz slimību nevienlīdzību vai daudzveidību un pacientu un speciālo zināšanu izkliedētību.

1.4. EESK atzinīgi vērtē veselības aprūpes pieejamības principu, kas ierosināts Eiropas sociālo tiesību pilārā un Apvienoto Nāciju Organizācijas rezolūcijā, kā arī to, ka konferencē par Eiropas Savienības nākotni (COFEU) un 2022. gadā ES Padomes prezidentvalsts Francijas vadībā uzmanību pievērta retajām slimībām, lai nodrošinātu, ka nevienlīdzība veselības jomā nepasliktina reto slimību pacientu stāvokli. Komiteja uzsver, cik svarīga ir vērienīga Eiropas aprūpes stratēģija reto slimību pacientu neformālajiem aprūpētājiem.

⁽¹⁾ OV C 218, 11.9.2009., 91. lpp.

1.5. EESK iesaka izmantot politisko impulsu un, pamatojoties uz iestāžu un pilsoniskās sabiedrības ieteikumiem, izstrādāt visaptverošu Eiropas rīcības plānu reto slimību jomā, lai līdz 2030. gadam sasniegtu SMART mērķus un nodrošinātu, ka visiem reto slimību pacientiem Eiropas Savienībā ir vienlīdzīgas iespējas saņemt diagnozi, ārstēšanu un visaptverošu integrētu aprūpi. Mērķis ir panākt, lai retās slimības diagnozi pacienti saņemtu gada laikā.

1.6. EESK ierosina paplašināt Veselības ārkārtas situāciju gatavības un reaģēšanas iestādes (HERA) pilnvaras vai izmantot to kā paraugu, lai izveidotu jaunu Eiropas iestādi nepārnēsājamu slimību jomā, jo tas sekmētu saskaņotību un solidaritāti reto slimību jomā, lai koordinēti īstenotu Eiropas rīcības plānu reto slimību jomā un nodrošinātu Eiropas pieeju nepārnēsājamu reto slimību jomā. Darbs sinerģijā ar *Orphanet*, kas gūtu labumu no ES strukturālā atbalsta, lai *Orphanet* varētu publicēt savu darbu visās ES oficiālajās valodās, garantētu to, ka gan pacientiem, gan speciālistiem ir pieejama viņiem vajadzīgā informācija.

1.7. EESK dod iespēju dalībvalstu pilsoniskajai sabiedrībai paust viedokli, lai uzlabotu politisko dialogu ar iedzīvotājiem, un, izmantojot strukturālu un pastāvīgu sadarbību, palīdz ES iestādēm izstrādāt politiku, kas tiek pilnībā atbalstīta. EESK iesaka nākamajām trim prezidentvalstīm 2023.–2024. gadā, proti, Spānijai, Beļģijai un Ungārijai, saglabāt ar retajām slimībām saistīto politiku darba kārtībā, ņemot vērā 2022. gadā sāktu Eiropas references tīklu (ERT) izvērtēšanu un Komisijas apņemšanos līdz 2023. gada sākumam pārskatīt savu stratēģiju reto slimību jomā, nākamajos Komisijas pilnvaru termiņos sabiedrības veselības politikā iekļaujot retās slimības. Lai izstrādātu vērienīgu stratēģiju, izšķiroša nozīme ir ieinteresēto personu un sociālo partneru iesaistīšanai.

1.8. EESK aicina uzņemties iniciatīvu, piemēram, izstrādāt rezolūciju, kuras mērķis ir dot iespējas reto slimību pacientiem un saskaņā ar ANO Konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām (UNCPRD) 4. pantu veicināt viņu līdzdalību ar retajām slimībām saistītā politikā un ieteikumu sagatavošanā. Pacientu apvienībām, kas ir pieredzes avots, var būt svarīga loma kā pārstāvjiem, kas pauž pacientu viedokli; ir jānodrošina un jāatbalsta šādu apvienību uzstāšanās medijos un līdzdalība politikas ieteikumu izstrādē⁽²⁾.

1.9. EESK aicina atzīt reto slimību diagnostikas nozīmi perinatālā vai jaundzimušo skrīninga laikā vai pēc iespējas drīzāk, tikko radušās veselības vai attīstības problēmas, kā arī atzīt daudzdisciplināras veselības aprūpes priekšrocības un holistisku skatījumu attiecībā uz tādu pacientu vajadzībām un ārstniecības gaitu, kuriem varētu noderēt integrēta medicīniskā un sociālā aprūpe un centralizēta aprūpes koordinācija, un galvenokārt aprūpes finansiālās pieejamības optimizācija.

1.10. EESK norāda, ka kvalitatīvi veselības aprūpes pakalpojumi nekad nedrīkst būt to pacientu privilēģija, kuri dažādu iemeslu dēļ var iegūt labāku piekļuvi attiecīgajam valsts veselības aprūpes pakalpojumam, maksāt augstākās apdrošināšanas prēmijas, veikt privātus maksājumus vai organizēt ļoti ienesīgas līdzekļu vākšanas kampaņas. Tāpat svarīga nozīme ir arī solidarārām veselības apdrošināšanas sistēmām, kas aizsargā reto slimību pacientus. EESK atzinīgi vērtē debates par priekšrocībām un problēmām saistībā ar Eiropas solidarajiem savstarpējās veselības apdrošināšanas fondiem, kas nodrošina reto slimību pacientu inovatīvu ārstēšanu.

1.11. EESK atzīst, ka ir svarīgi nodrošināt, lai reto slimību pacienti Eiropā varētu saņemt pārrobežu aprūpi un diagnozes ārstēšanu. Iespēja gan ceļot ārstniecības nolūkos, gan izvairīties no pārmērīgas ceļošanas, izmantojot telemedicīnu, var uzlabot aprūpes pieejamību reto slimību pacientiem, jo īpaši tiem, kuri cieš no ļoti retām slimībām. EESK prasa optimizēt ERT darbību un aicina tos integrēt visās ES un dalībvalstu veselības aprūpes sistēmās. EESK ierosina izskatīt iespēju izstrādāt konvenciju par veselības aprūpi Eiropas references tīklos.

1.12. Ņemot vērā dalībvalstu nevienlīdzīgo ekonomisko situāciju, EESK iesaka un cer apsvērt, vai nevarētu izveidot īpašu ES finanšu fondu, kurā dalībvalstis ieguldītu un no kura tās gūtu labumu atbilstoši to finansiālajām iespējām, un tādējādi nodrošināt ārstēšanas pieejamību visiem Eiropas reto slimību pacientiem, it īpaši tiem, kuru medicīniskās vajadzības nav

⁽²⁾ ANO Cilvēktiesību birojs (2006), Konvencija par personu ar invaliditāti tiesībām.

apmierinātas, un nodrošinātu patiesu solidaritāti Eiropas Savienībā. EESK atbalsta kopīgu iepirkumu un iemaksu modeļus, piemēram, taisnīgas zāļu cenas kalkulatoru Eiropas līmenī, lai dalībvalstīm un reto slimību pacientiem uzlabotu farmaceitiskās ārstēšanas pieejamību, un aicina to ņemt vērā, pārskatot ES tiesību aktus par reti sastopamu slimību ārstēšanai paredzētām zālēm un pediatrijā lietojamām zālēm (cilvēkiem ar retām slimībām paredzētas zāles un bērniem paredzētas zāles).

1.13. EESK iesaka izpētīt iespēju izveidot solidaritātes fondu retām slimībām, it īpaši tām, kas nav iekļautas Eiropas references tīklos. Šāds fonds var būt noderīgs papildinājums gadījumos, kad obligātā veselības apdrošināšana nesedz izmaksas par sarežģītu vai retu slimību ārstēšanu vai pārrobežu aprūpi, un EESK uzskata, ka šāda fonda savstarpēja izmantošana Eiropas līmenī ir nepieciešamība. Izveidojot Eiropas solidaritātes fondu reto slimību pacientiem, vajadzētu

- novērst, ka reto slimību pacientiem rodas nepieņemamas izmaksas par medicīniski nepieciešamu un pamatotu veselības aprūpi, kas ir pieejama Eiropas Savienībā, un nepieļaut, ka slimības retuma dēļ šādiem pacientiem jāturpina paciest nevienlīdzība veselības jomā,
- paust Eiropas solidaritāti, lai uzlabotu piekļuvi veselības aprūpei, kas būtu pieejama visiem retu slimību pacientiem visā ES, lai tādējādi labāk īstenotu pacientu tiesības uz pārrobežu veselības aprūpi un optimizētu un atvieglotu ERT izmantošanu,
- papildināt valstu sociālā nodrošinājuma un veselības apdrošināšanas noteikumus, izveidojot fondu, kas segtu nenovērsamās papildu izmaksas saistībā ar pārrobežu aprūpi Eiropas Savienībā, un veicināt sadarbību Eiropas mērogā, ar strukturālu un atbalstošu pārrobežu pieeju risinot sabiedrības veselības problēmas.

2. Vispārīgi apsvērumi par retajām slimībām

2.1. Retās slimības ir reti sastopamas, bet reto slimību pacientu ir daudz – slimība tiek klasificēta kā reta, ņemot vērā tās izplatību. Eiropas Savienībā retu slimību definē kā stāvokli, kas bieži vien ir hronisks, dažkārt invaliditāti izraisošs vai dzīvību apdraudošs un kas skar ne vairāk kā vienu no 2 000 cilvēkiem ⁽³⁾. 2019. gadā reto slimību un reto medikamentu portālā *Orphanet* saskaitītas 6 172 unikālas retās slimības ⁽⁴⁾. 71,9 % šo reto slimību ir radušās ģenētiski, un 69,9 % no tām izpaužas agrā bērnībā. Tiek lēsts, ka 3,5–5,9 % iedzīvotāju slimo ar retām slimībām, tādējādi ES teritorijā ir aptuveni 36 miljoni šādu pacientu.

2.2. Daudzu reto slimību sarežģītība un hroniskais raksturs bieži vien ietekmē ne vien pacienta dzīvi, bet arī daudzas citas jomas, piemēram, ģimeni, kā arī veselības un sociālās aprūpes sistēmas. Ģimenes var tikt izolētas un vēl vairāk pakļautas neaizsargātībai, un, ņemot vērā neformālās aprūpes dzimumu dimensiju ⁽⁵⁾, reta slimība var būtiski ietekmēt it īpaši māšu un citu sieviešu dzīvi. Tādēļ īpaša uzmanība jāpievērš neformālo aprūpētāju piekļuvei sociālajai aizsardzībai.

2.3. Lai gan jau ir identificētas vairāk nekā 6 172 slimības, kuras var diagnosticēt pacientam, daži stāvokļi joprojām var nebūt definēti, raksturoti vai tiem var nebūt diagnostikas testu, tāpēc tos dēvē par sindromiem bez nosaukuma (SWAN). Veselības aizsardzības atšķirības ir vēl izteiktākas to pacientu gadījumā, kuriem nav noteiktas diagnozes. Viņu neapmierinātās vajadzības ir vēl lielākas, un nevienlīdzība ir vēl izteiktāka, jo diagnoze ir nepieciešama, lai saņemtu pienācīgu medicīnisko aprūpi vai papildu sociālās un veselības apdrošināšanas pabalstus.

2.4. Joprojām pastāvošā nevienlīdzība attiecībā uz piekļuvi veselības aprūpei prasa proaktīvus, mērķorientētus un uz kopienas balstītus modeļus, lai visneaizsargātākās grupas, piemēram, cilvēki ar fizisku, psihosociālu un maņu orgānu invaliditāti, varētu saņemt diagnozi un aprūpi. Iepriekšējos EESK atzinumos ir aplūkota migrantu un migrantu izcelsmes iedzīvotāju veselības aprūpe Eiropas Savienībā; šī pieredze un šie ieteikumi ir jāizmanto, lai izstrādātu vienotu pieeju reto slimību jautājumam ⁽⁶⁾.

⁽³⁾ Eiropas Komisija (2019), “Rare Diseases”.

⁽⁴⁾ *Orphanet* (2021), “Orphanet in numbers: 6 172 diseases” <https://www.orpha.net/consor/cgi-bin/index.php>; Nguengang Wakap S., Lambert DM., Olry A., Rodwell C., Gueydan C., Lanneau V., Murphy D., Le Cam Y., Rath A. “Estimating cumulative point prevalence of rare diseases: analysis of the Orphanet database”. *Eur J Hum Genet*, 2020. gada februāris; 28(2):165-173. doi: 10.1038/s41431-019-0508-0. Epub, 2019. gada 16. septembris, PMID: 31527858; PMCID: PMC6974615.

⁽⁵⁾ *Eurocarers* (2021. gada decembris), “The gender dimension of informal care”.

⁽⁶⁾ OV C 256, 27.10.2007., 123. lpp.

2.5. Ja retā slimība nav konstatēta perinatālajā skrīningā, tās diagnosticēšanai nepieciešami vidēji 4,5 gadi pēc veselības vai attīstības problēmu rašanās. Pētījumos ir konstatēts, ka nenoteiktas diagnozes periodi, kad bieži vien ir noteikta nepareiza diagnoze un/vai notiek nepareiza ārstēšana, kas izraisa kaitīgas sekas, var ilgt no 5 līdz 7 gadiem⁽⁷⁾. Ceļš uz pārliecinošu un pareizu diagnozi bieži vien ir klejojums, kas ietver vairāku veselības aprūpes speciālistu apmeklējumus: pētījumi ir parādījuši, ka 22 % no diagnosticēto reto slimību pacientiem ir vērsušies pie vairāk nekā pieciem veselības aprūpes speciālistiem un 7 % pat pie vairāk nekā desmit speciālistiem⁽⁸⁾.

2.6. Lai palielinātu veselības aprūpes speciālistu informētību un viņi varētu labāk atklāt iespējamās retās slimības un spētu nosūtīt pacientus uz izmeklējumiem, paātrinot diagnostikas procesu, ir vajadzīga informācijas apmaiņa, ir jāsniedz atbilstīga, nepārtraukta un kvalitatīva apmācība darbspēkam un, iesaistot sociālos partnerus, savlaicīgi jāplāno darbspēks.

2.7. Nosakot prioritātes un veicot strukturētus ieguldījumus fundamentālos medicīniskos pētījumos par reto slimību cēloņiem, tostarp ģenētiskajiem cēloņiem, ir jānodrošina efektīvāka reto slimību pacientu ārstēšana un, iespējams, pat labāka piekļuve ārstniecības līdzekļiem. Šāda pētniecība būtu jāatbalsta ar Eiropas finanšu instrumentiem, piemēram, 2021.–2027. gada programmu "ES – veselībai", kas ir redzējums par veselīgāku ES, un ar noteikumiem, piemēram, ar priekšlikumu par Eiropas veselības datu telpu (EHDS).

2.8. Zināšanas un speciālās zināšanas, kas vajadzīgas, lai dažu retu slimību gadījumā diagnosticētu un pārvaldītu specializētās terapeitiskās aprūpes vajadzības, var nebūt pieejamas dažās dalībvalstīs un var būt ģeogrāfiski izkliedētas visā ES. Ārstēšanai jābūt pieejamākai, pieklūstamākai un pieņemamākai cenas ziņā, jo pacienti ziņo par nepieejamību dzīvesvietā (22 %), gaidīšanas saraksti kavē piekļuvi ārstēšanai (14 %), ārstēšana ir finansiāli nepieejama (12 %) un nav pieejams finansiāls atbalsts, lai atvieglotu ceļošanu un ārstēšanos citā valstī (12 %) (9).

2.9. Lai nodrošinātu aprūpes kvalitāti, veselības aprūpes pakalpojumiem jābūt savlaicīgiem, taisnīgiem, integrētiem un efektīviem⁽¹⁰⁾. Perinatālais un jaundzimušo skrīnings ir ārkārtīgi svarīgi agrīnās diagnostikas procesi. "Ieteikums par reto slimību pārrobežu ģenētisko testēšanu Eiropas Savienībā", ko izstrādājusi Komisijas ekspertu grupa reto slimību jomā, un *Eurordis* darbs skrīninga jomā visā ES ir pamats Eiropas mēroga ieteikumam.

2.10. Ceļš līdz diagnozei, diagnozes uzzināšana un dzīve ar retu slimību pacientam un/vai viņa ģimenei var būt garīgi sarežģīts posms. Slimības neredzamība, tās fiziskais slogs un citu personu zināšanu vai izpratnes trūkums par apstākļiem var izraisīt psiholoģisku un sociālu ievainojamību. Ikdienas dzīvi var saasināt ne tikai slikta aprūpes koordinācija, bet arī praktiskas, administratīvas, ar izglītību saistītas, profesionāla vai finansiāla rakstura problēmas⁽¹¹⁾. Holistiska pieeja aprūpei ietver visaptverošu veselības aprūpes spektru (profilaksi un pastāvīgu, ārstniecisku, rehabilitējošu un paliatīvu veselības aprūpi), sociālās un ikdienas vajadzības, un, lai to īstenotu, ir nepieciešama augstas kvalitātes integrēta daudzdisciplīnu medicīniskā un sociālā aprūpe.

2.11. Pasākums "Reto slimību diena" veicina informētību un atpazīstamību visā sabiedrībā, kā arī uzlabo pacientu un ģimeņu izpratni un sociālo iekļautību. Lai informētu reto slimību pacientus un nodrošinātu pacientu un viņu ģimenes locekļu labjutību, ir jāveido veselības aprūpes speciālistu, savstarpējo veselības apdrošināšanas fondu, (digitālo) kontaktgrupu un pacientu apvienību ekosistēma.

(7) *Eurordis*, ziņojumā "Rare disease impact report: insights from patients and the medical community 2013" aprakstīta diagnostikas nenoteiktība saistībā ar mazizplatītām slimībām Amerikas Savienotajās Valstīs un Apvienotajā Karalistē.

(8) Koning Boudewijnstichting (2014), "Zoom: nieuwe perspectieven op gelijke kansen – Zeldzame ziekten".

(9) Kole, A., Hedley V., et al. (2021), "Recommendations from the Rare 2030 Foresight Study: The future of rare diseases starts today: Available, accessible and affordable treatments – what do people living with a rare disease think?", 119. lpp.

(10) Pasaules Veselības organizācija (2022), "Quality of care".

(11) Loidan J., Noirhomme C. (2020), "Field analysis of existing rd patient pathways in the EMR".

3. Vispārīgi apsvērumi par Eiropas politiku reto slimību jomā

3.1. Pirms vairāk nekā divdesmit gadiem ES noteica retas slimības par prioritāti sabiedrības veselības jomā un veica pasākumus, kuru rezultātā palielinājās pētniecības un izstrādes apjoms, dalībvalstis pieņēma valsts rīcības plānus reto slimību jomā, tika koordinēta pārrobežu sadarbība ERT ietvaros un pacientu tiesības piekļūt pārrobežu aprūpei⁽¹²⁾. Komisija pieņēma 3. ieteikumu “Uzlabot atbalstu, lai atvieglotu reto slimību pacientu piekļuvi veselības aprūpes pakalpojumiem” un paziņoja, ka vajadzības gadījumā līdz 2023. gada sākumam pārskatīs savu stratēģiju⁽¹³⁾ reto slimību jomā. Eiropas Parlaments pieņēma rezolūciju par ES sabiedrības veselības stratēģiju pēc Covid-19 pandēmijas; rezolūcijā pausts aicinājums izstrādāt ES rīcības plānu reto slimību jomā⁽¹⁴⁾. ES arī Eiropas sociālo tiesību pilārā ir nostiprinājusi “laicīgu piekļuvi kvalitatīvai profilaktiskajai un ārstnieciskajai veselības aprūpei par pieņemamu cenu”⁽¹⁵⁾.

3.2. Paredzams, ka plānotajā paziņojumā par Eiropas aprūpes stratēģiju tiks iekļauts atbalsts Eiropas sociālo tiesību pilāra īstenošanai un pienācīgi atzīta neformālo aprūpētāju nozīme. Reto slimību pacientu ģimenes gūtu labumu no stratēģijas, kurā labāk atzīta aprūpētāju nozīme un viņu tiesības visā ES un kura piedāvā elastīgāk izmantot aprūpētāju tiesības pārrobežu situācijās, un kurā kā galvenā problēma iekļauta (formālo un neformālo aprūpētāju) garīgā veselība⁽¹⁶⁾.

3.3. ES dalībvalstis kopīgi atbalstīja Apvienoto Nāciju Organizācijas 2021. gada rezolūciju par cilvēku ar retām slimībām un viņu ģimeņu problēmu risināšanu⁽¹⁷⁾, kurā pausts aicinājums “stiprināt veselības sistēmas (..), lai personām, kas sirgst ar retām slimībām, dotu iespēju nodrošināt savas fiziskās un garīgās veselības vajadzības, īstenot cilvēktiesības, tostarp tiesības uz visaugstāko sasniedzamo fiziskās un garīgās veselības standartu, lai veicinātu vienlīdzību un līdztiesību veselības jomā, izbeigtu diskrimināciju un aizspriedumus, novērstu aptvēruma nepilnības un radītu iekļaujošāku sabiedrību”.

3.4. Nodarbinātības, sociālās politikas, veselības un patērētāju tiesību aizsardzības padome (Veselība) risināja jautājumu par Eiropas rīcību reto slimību jomā un pārrunāja, vai reto slimību jomā būtu lietderīgi stiprināt sadarbību un koordināciju starp dalībvalstīm un ES līmenī. Padomes prezidentūra uzskatīja, ka ES rīcības pastiprināšana šajā jomā sniegtu faktiskus sabiedrības veselības savienības ieguvumus Eiropas iedzīvotājiem. Eiropas veselības savienības izveidi; vajadzību nodrošināt, lai ikviens varētu piekļūt iespējamai ārstēšanai, kur vien tā vispirms ir pieejama Eiropas Savienībā; šajā nolūkā veicināt pārrobežu sadarbību, it īpaši reto slimību gadījumā, stiprināt veselības aprūpes sistēmu, lai uzlabotu mūsu veselības aprūpes sistēmu noturību un kvalitāti, piemēram, turpinot attīstīt, koordinēt un finansēt Eiropas references tīklus, jo tie veido pamatu medicīniskās aprūpes tīklu attīstībai ļoti specializētai un kompleksai ārstēšanai⁽¹⁸⁾.

3.5. Ziņojumā par rezultātiem, kas gūti konferencē par ES nākotni, ir iekļauts priekšlikums par vienlīdzīgu piekļuvi veselības aprūpei visiem, lai izveidotu “tiesības uz veselību” – garantētu visiem Eiropas iedzīvotājiem vienlīdzīgu un vispārēju piekļuvi pieejamai, profilaktiskai, ārstnieciskai un kvalitatīvai veselības aprūpei. Konferences plenārsēdē īpaši tika atzīta un pieminēta reto slimību kopiena, atbalstot šādas darbības: ātrāku un stingrāku lēmumu pieņemšanu svarīgākajos jautājumos un Eiropas pārvaldības efektivitātes uzlabošanu, virzoties uz Eiropas veselības savienības izveidi; vajadzību nodrošināt, lai ikviens varētu piekļūt iespējamai ārstēšanai, kur vien tā vispirms ir pieejama Eiropas Savienībā; šajā nolūkā veicināt pārrobežu sadarbību, it īpaši reto slimību gadījumā, stiprināt veselības aprūpes sistēmu, lai uzlabotu mūsu veselības aprūpes sistēmu noturību un kvalitāti, piemēram, turpinot attīstīt, koordinēt un finansēt Eiropas references tīklus, jo tie veido pamatu medicīniskās aprūpes tīklu attīstībai ļoti specializētai un kompleksai ārstēšanai⁽¹⁹⁾.

⁽¹²⁾ Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (EK) Nr. 141/2000 (1999. gada 16. decembris) par zālēm reti sastopamu slimību ārstēšanai (OV L 18, 22.1.2000., 1. lpp.); Padomes Ieteikums (2009. gada 8. jūnijs) par rīcību reto slimību jomā (OV C 151, 3.7.2009., 7. lpp.); Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 2011/24/ES (2011. gada 9. marts) par pacientu tiesību piemērošanu pārrobežu veselības aprūpē (OV L 88, 4.4.2011., 45. lpp.).

⁽¹³⁾ Eiropas Revīzijas palāta (2019), ES pasākumi pārrobežu veselības aprūpē: mērķi ir vērienīgi, taču nepieciešama labāka pārvaldība.

⁽¹⁴⁾ Eiropas Parlaments (2020. gada 10. jūlijs), ES sabiedrības veselības stratēģija pēc Covid-19 pandēmijas. Eiropas Parlamenta 2020. gada 10. jūlija rezolūcija par ES sabiedrības veselības stratēģiju pēc Covid-19 pandēmijas (2020/2691(RSP)) (OV C 371, 15.9.2021., 102. lpp.).

⁽¹⁵⁾ Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai Eiropas sociālo tiesību pilāra rīcības plāns (COM(2021) 102 final).

⁽¹⁶⁾ *International Association of Mutual Benefit Societies (AIM)* (2022), “AIM’s Views on the EU Care Strategy”.

⁽¹⁷⁾ Apvienoto Nāciju Organizācija (2022. gada 5. janvāris), A/RES/76/132: Ģenerālās asamblejas 2021. gada 16. decembrī pieņemtā rezolūcija “Addressing the challenges of persons living with a rare disease and their families”.

⁽¹⁸⁾ Nodarbinātības, sociālās politikas, veselības un patērētāju tiesību aizsardzības padome (Veselība), “Galvenie rezultāti. Eiropas reakcija uz retām slimībām”, 2022. gada 29. marts.

⁽¹⁹⁾ Konference par Eiropas nākotni, ziņojums par galīgo iznākumu, 2022. gada maijs.

3.6. 2021. gada "Eiropas Vēža uzveikšanas plāns: jauna ES pieeja profilaksei, ārstēšanai un aprūpei", līdz 2030. gadam veicamo darbību saraksts un ieinteresēto personu iesaistīšana ir pieeja Eiropas veselības politikai, kuras mērķis ir Eiropas Savienībā novērst nevienlīdzību veselības jomā⁽²⁰⁾. Plāna pamatā ir arī Eiropas references tīkli, kas ir jaunizveidots rīks pieredzes apmaiņai par reto slimību diagnosticēšanu un ārstēšanu.

4. Konkrēti apsvērumi par retajām slimībām un Eiropas politiku reto slimību jomā

4.1. Izvērtējot pasākumus, kas veikti pēc EESK atzinuma "Priekšlikums Padomes ieteikumam par Eiropas pasākumiem reto slimību jomā"⁽²¹⁾, EESK uzskata, ka, lai gan ieteikumi joprojām tiek dažādā mērā veiksmīgi īstenoti, piemēram, no 2017. gada veidojot ERT, ieviešot komunikācijas un ziņošanas sistēmu, rokasgrāmatas vai pamatnostādnes, lai veicinātu dialogu starp dažādām profesionālajām aprindām ES un Eiropas veselības datu telpā, tādējādi iekļaujot pacientu prasību būtu tiesīgiem piekļūt saviem datiem, ir steidzami jāīsteno ES politika reto slimību jomā un jāveic daudzi iekavētie pasākumi.

4.2. ERT ir pamats konkrētai veselības aprūpes sistēmu sadarbībai Eiropas mērogā, jo tas atvieglos klīniskos izmēģinājumus un palīdzēs apgūt speciālās zināšanas par reto slimību pacientu diagnosticēšanu un ārstēšanu Eiropā. Šo ERT potenciāls pašlaik vēl nav pilnībā izpētīts, un tie vēl nedarbojas. Novērtēšanu plānots sākt 2022. gadā⁽²²⁾. 24 ERT, kas izveidoti 2017. gadā, apvienoja 1 466 dalībniekus no visām Eiropas dalībvalstīm, tostarp vairāk nekā 900 veselības aprūpes struktūrvienības, kas atrodas vairāk nekā 313 slimnīcās. ERT dalībnieki ārstē 1,7 miljonus pacientu, tomēr pacientu klīnisko datu pārvaldības sistēmā (CPMS) ir izskatīti tikai 2 100 sarežģītu un ļoti retu slimību pacientu gadījumi.

4.3. Lai optimizētu ERT potenciālu, ir jākoncentrējas uz šādu jautājumu risināšanu: atlīdzības trūkums veselības aprūpes sniedzējiem, kuri piedalās ERT; nav konkrētas atlīdzības par virtuālām konsultācijām ar CPMS starpniecību; administratīvās vai tehniskās sadarbības problēmas. Vēl viens darba jautājums ir ERT integrācija valstu veselības aprūpes sistēmās, šim nolūkam izmantojot iesaistītos reto slimību references centrus, lai garantētu to pastāvēšanas un pieejamības veicināšanu.

4.4. Reto slimību pacientu aprūpes centralizācija, vienlaikus saglabājot pietiekamu skaitu kompetences centru, uzlabotu aprūpes kvalitāti. Ir jānosaka kritēriji, ko izmanto kompetences centra definēšanai. Kompetences centriem ir vajadzīgs īpašs un atbilstīgs finansējums. Tā kā pilsoniskā sabiedrība un sociālie partneri rada resursus, ko izmanto veselības aizsardzības finansēšanai, šo resursu sadalē tiem jāuztic stratēģiska loma. Vietējie, reģionālie un valsts aprūpes tīkli ir jāinformē par kompetences centriem un jānodrošina piedalīties ERT, lai atvieglotu piekļuvi aprūpei un uzlabotu aprūpes kvalitāti.

4.5. Pierādīts, ka daudzpusējas ieinteresēto personu pārrobežu partnerības un konsorcijs, ko atbalsta ar ES finansējumu un kas apvieno pilsonisko sabiedrību un reto slimību un veselības vai sociālās politikas jomas ekspertus, akadēmiskās aprindas, partnerus medicīnas jomā, zināšanu centrus, pacientu apvienības, bezpeļņas savstarpējās veselības apdrošināšanas fondus un pieredzējušus pacientus, bagātina Eiropas pētniecības un sadarbības ekosistēmas. Tās ir palīdzējušas veidot pacienta vajadzībām atbilstīgas politikas ieteikumus, izmēģinājuma projektus un pētījumus, lai uzlabotu reto slimību pacientu piekļuvi augstas kvalitātes holistiskai un integrētai veselības un sociālajai aprūpei Eiropā⁽²³⁾. Šie ieteikumi un paraugprakse beidzot ir jāapkopo saskaņotā politikā, kas apvieno valstu, pārrobežu un Eiropas iniciatīvas, neatstājot novārtā nevienu reto slimību pacientu.

⁽²⁰⁾ Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam un Padomei "Eiropas Vēža uzveikšanas plāns" (2021).

⁽²¹⁾ OV C 218, 11.9.2009., 91. lpp.

⁽²²⁾ Komisijas dienestu darba dokuments, kas pievienots dokumentam "Komisijas ziņojums Eiropas Parlamentam un Padomei par to, kā darbojas Direktīva 2011/24/ES par pacientu tiesību piemērošanu pārrobežu veselības aprūpē"(SWD(2022) 200 final), Eiropas references tīkli, 29.–36. lpp.

⁽²³⁾ INNOVCare (2018), "Bridging the gaps between health, social and local services to improve care of people living with rare and complex conditions"; EMRA Di (2020), "Rare diseases do not stop at borders"; Rare 2030 (2021), "Foresight in Rare Disease Policy".

4.6. *Rare 2030* līdzdalības pētījumā par prognozēm saistībā ar politiku reto slimību jomā tika formulēti astoņi būtiski ieteikumi attiecībā uz ārstēšanu, aprūpi, pētniecību, datiem un Eiropas un valstu infrastruktūru; izstrādājot ceļvedi un izvirzot SMART mērķus, tika noteikts reto slimību politikas virziens nākamajai desmitgadei: 1) integrēti Eiropas un valstu ilgtermiņa plāni un stratēģijas; 2) agrāka, ātrāka, precīzāka diagnoze; 3) piekļuve augstas kvalitātes veselības aprūpei; 4) integrēta un cilvēkcentrēta aprūpe; 5) partnerības ar pacientiem; 6) inovatīva un uz vajadzībām balstīta pētniecība un izstrāde; 7) datu optimizēšana pacientu un sabiedrības interesēs; 8) pieejama, piekļūstama un cenas ziņā pieņemama ārstēšana ⁽²⁴⁾.

4.7. Atzīstot reto slimību pacientu, radnieku un veselības aprūpes speciālistu kompetenci, tika izveidots pamats EMRaDi projektam, kurā cita starpā tika izvērtēts piedāvājums un pieprasījums reto slimību jomā Māsas-Reinas eiroreģionā. Veicot 104 padziļinātas intervijas par astoņām retajām slimībām, projektā tika analizēta arī ikdienas realitāte un pacienta slimības vēsture ⁽²⁵⁾. Intervijas apstiprināja pieņemumus par diagnosticēšanas grūtībām, pieaugošo aprūpes koordinēšanas slogu (pacientiem savas slimības laikā saskaroties ar sešiem līdz 25 veselības aprūpes speciālistiem), daudzdisciplīnu aprūpes nepieciešamību un izvēli specializētos centros, kā arī vajadzību pēc plašāka holistiska skatījuma attiecībā uz pilnīgu un visaptverošu vajadzīgās informācijas spektru, psiholoģisko atbalstu, sociālo iekļautību un praktiskām un administratīvām attīstības iespējām, kā arī pārrobežu veselības aprūpes vajadzībām. Projektā tika formulēti ieteikumi attiecībā uz holistisko aprūpi, telemedicīnu un Eiropas solidaritāti ⁽²⁶⁾.

4.8. Covid-19 pandēmija paātrināja veselības aprūpes digitalizāciju, jauno tehnoloģiju izmantošanu un telemedicīnas ieviešanu. Telemedicīnas, tostarp telekonsultācijas, teleekspertīzes, teleuzraudzības un m-veselības, regulēšanai, veikspējas uzlabošanai un pakalpojuma atļidzināšanai ir jānotiek pēc apspriešanās ar sociālajiem partneriem un medicīnas nozares ieinteresētajām personām, un tai galvenokārt ir jānodrošina pacientu drošība, kā arī aprūpes un ārstēšanas kvalitāte un nepārtrauktība. Optimāli izmantojot telemedicīnas pakalpojumus, pacientiem, tostarp tiem, kas slimo ar retām slimībām, nav pārmērīgi jāpārvietojas pa savu valsti vai Eiropu.

4.9. Lai veicinātu akadēmisko pētniecību, veselības ekonomiku un reto slimību aprūpes kvalitāti, ir vajadzīgi pacientu reģistri, kuru pamatā ir FAIR (*findability, accessibility, interoperability, reusability*) jeb atrodamu, piekļūstamu, savietojamu un atkalizmantojamu datu princips. Iniciatīvām, kā Eiropas reģistra datu noliktava, Eiropas reto slimību reģistra infrastruktūras metadatu repozitorijs (ERDRI.mdr) un Eiropas veselības datu telpa, ir jārosina debates par precīzu, standartizētu reģistrāciju un reģistru mērķi.

4.10. Lai apzinātu piedāvājumu un pieprasījumu reto slimību jomā, ir jāveic kvantitatīva reto slimību izplatības, šādu pacientu aprūpes pakalpojumu patēriņa un izmaksu analīze, maksimāli respektējot pacientu privātumu. Izmantojot Beļģijas veselības apdrošināšanas fondu inovatīvo metodiku, bija iespējams pirmoreiz veikt reto slimību izplatības, šādu pacientu aprūpes izmaksu un aprūpes izmantošanas analīzi salīdzinājumā ar to dalībnieku vidējām aprūpes izmaksām un aprūpes pakalpojumu patēriņu ⁽²⁷⁾.

4.11. Analīzē tika apstiprināts, ka aprūpes pakalpojumu patēriņš ir lielāks nekā vidēji fonda dalībniekiem (biežāki apmeklējumi un uzturēšanās slimnīcā, biežāka aprūpe pie ģimenes ārsta un speciālistiem), un to var izskaidrot ar sarežģītākām aprūpes vajadzībām. Tika konstatēts, ka obligātās veselības apdrošināšanas sistēmas izmaksas ir desmit reizes lielākas nekā vidējam dalībniekam ar trīs reizes lielāku ikgadējo personīgo maksājumu nekā vidējam dalībniekam. Medikamenti veidoja lielāko daļu – vidēji pusi no izdevumiem. Paredzams, ka reālās izmaksas ir daudz augstākas, jo pētījumā netika ņemti vērā ģimenes sociālekonomiskie apstākļi un citas neatļidzināmās izmaksas, piemēram, psiholoģiskā aprūpe vai paramedicīniskā aprūpe, papildu apdrošināšana vai tikai tiešās izmaksas. Analīze pierāda, cik svarīgas ir spēcīgas, uz solidaritāti balstītas veselības apdrošināšanas sistēmas, kas ļauj veikt pasākumus, lai aizsargātu reto slimību pacientus. Ja pacienti, kas slimo ar retām slimībām, finansiālu apsvērumu dēļ atsacīsies no aprūpes vai to nesaņems, tas vēlāk ietekmēs viņu veselību un dzīves kvalitāti un ilgtermiņā radīs paaugstinātu finansiālo izmaksu risku.

⁽²⁴⁾ Kole, A., Hedley V., et al. (2021), "Recommendations from the Rare 2030 Foresight Study: The future of rare diseases starts today".

⁽²⁵⁾ EMRaDi (2020), "Final report of the EMRaDi project".

⁽²⁶⁾ EMRaDi projekts (2019), EMRaDi faktu lapa "How to get EU actions on rare diseases (RD) closer to RD patients and their relatives? From local and cross-border developments to European solutions".

⁽²⁷⁾ Noirhomme, C. (2020. gada decembris), "MC informations 282, Analyse de la consommation et des dépenses de soins des personnes atteintes de maladies rares", 20.–29. lpp.

4.12. Pārskatot ES tiesību aktus par reti sastopamu slimību ārstēšanai paredzētām zālēm un pediatrijā lietojamām zālēm (cilvēkiem ar retām slimībām paredzētas zāles un bērniem paredzētas zāles), ir vajadzīga vērienīga pieeja, lai nodrošinātu, ka dalībvalstu veselības aprūpes sistēmām un pacientiem ir cenas ziņā pieņemamas reti sastopamu slimību ārstēšanai paredzētas zāles un reto slimību ārstēšana. Pašlaik augstās cenas ir šķērslis daudziem reto slimību pacientiem. Dažādi Eiropas sadarbības veidi un modeļi kopīgai zāļu iegādei starp valstīm, piemēram, Beniluksa valstīs⁽²⁸⁾, vai Covid-19 pandēmijas laikā attiecībā uz vakcīnām, ir uzlabojuši piekļuvi ārstēšanai, pateicoties kopējas, pārredzamas, ilgtspējīgas un atbalstošas ES pieejas ieviešanai. Debates par to, kā noteikt taisnīgas zāļu cenas un nodrošināt zāļu pētniecības un izstrādes izmaksu pārredzamību, pastiprina priekšlikums par taisnīgu zāļu cenu kalkulatoru un AIM taisnīgu cenu noteikšanas modelis, kas ļauj aprēķināt taisnīgu cenu jaunām vai esošām zālēm (nekonkurējot ar ģenēriskajām zālēm) un salīdzināt to ar cenu, kura samaksāta vai par ko notiek vienošanās⁽²⁹⁾.

4.13. Ja nav iespējama parastā kompensācija, dažādās dalībvalstīs ir atšķirīgi noteikumi attiecībā uz retu slimību pacientu piekļuvi zālēm, tostarp līdzjūtības zāļu lietošanas programmas, noteikumi par nereglamentētu narkotisko vielu lietošanu un, piemēram, arī īpašā Solidaritātes fonda intervences pasākumi⁽³⁰⁾. Solidaritātes fondi var būt noderīgs papildinājums gadījumos, kad obligātā veselības apdrošināšana nesedz izmaksas par sarežģītu vai retu slimību ārstēšanu vai pārrobežu aprūpi. Tas parasti notiek gadījumos, kad Eiropas Savienībā nav atzītu references centru. Neraugoties uz reto slimību ārstēšanas ietekmi uz budžetu, pārdomas par Eiropas konvencijām attiecībā uz aprūpi ERT ietvaros vai par reto slimību pacientu piekļuvi aprūpei citas dalībvalsts references centrā nav realizējušās.

4.14. Reaģējot uz Covid-19 pandēmiju, tika izveidota Veselības ārkārtas situāciju gatavības un reaģēšanas iestāde (HERA), kam jāklūst par Eiropas veselības savienības galveno pīlāru. Tās mērķis ir novērst, atklāt un ātri reaģēt uz ārkārtas situācijām veselības jomā un paredzēt draudus un iespējamās krīzes veselības jomā, izmantojot izlūkdatu vākšanu un vajadzīgo reaģēšanas spēju veidošanu. Tās darbības jomu var paplašināt ārpus pārnēsājamām slimībām, un tās pilnvaras nozīmē, ka tā var novērst citus veselības apdraudējumus. Pašreizējā Eiropas veselības savienības pārvaldības struktūra vēl neietver institucionalizētu atbalstu attiecībā uz sagatavotību un reaģēšanu tādu reto slimību radītu problēmu gadījumos, ar kurām varētu saskarties dalībvalstis. HERA var kļūt par paraugu jaunai iestādei, kas atbildētu par nepārnēsājamām slimībām un veicinātu koordināciju un solidaritāti reto slimību jomā.

Briselē, 2022. gada 26. oktobrī

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas
priekšsēdētāja
Christa SCHWENG

⁽²⁸⁾ Beniluksa valstu farmācijas politikas iniciatīva.

⁽²⁹⁾ AIM – Eiropas taisnīgu zāļu cenu kalkulators; AIM piedāvā rīku, kas Eiropā ļauj aprēķināt godīgas un pārredzamas cenas pieejamām farmaceitiskām inovācijām.

⁽³⁰⁾ Māstrihtas Universitāte (2020), "Report on the analysis of legal, financial and compensation mechanisms of rare diseases for treatment costs of EMR rare diseases patients". 3.2. Reti sastopamu slimību ārstēšanai paredzēti medikamenti, 43.–45. lpp.

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “To ģimenes locekļu loma, kuri aprūpē cilvēkus ar invaliditāti un vecus cilvēkus: šādas aprūpes kāpinājums pandēmijas laikā”

(pašiniciatīvas atzinums)

(2023/C 75/11)

Ziņotājs: **Pietro Vittorio BARBIERI**

Pilnsapulces lēmums	24.2.2022.
Juridiskais pamats	Reglamenta 52. panta 2. punkts Pašiniciatīvas atzinums
Atbildīgā specializētā nodaļa	Nodarbinātības, sociālo lietu un pilsoniskuma specializētā nodaļa
Pieņemts specializētās nodaļas sanāksmē	29.9.2022.
Pieņemts plenārsesijā	26.10.2022.
Plenārsesija Nr.	573
Balsojuma rezultāts (par/pre/atturas)	170/0/0

1. Secinājumi un ieteikumi

1.1. EESK pauž bažas par to cilvēku dzīves apstākļiem, kuri nodrošina ilgtermiņa aprūpi tuviniekiem ar invaliditāti un hroniskām un deģeneratīvām slimībām, tostarp ar kognitīvo spēju vājināšanos un vēzi.

1.2. EESK norāda, ka Covid-19 pandēmijas laikā šīs situācijas ir kļuvušas vēl smagākas, tāpēc ir nepieciešami strukturāli pasākumi sociālajā politikā un pakalpojumu sniegšanā.

1.3. EESK uzsver: lai optimizētu sociālo politiku un labāk pielāgotu nepieciešamo atbalstu, ir vajadzīga vienota definīcija attiecībā uz to ģimenes locekļu lomu un statusu, kuri nodrošina ilgtermiņa aprūpi tuviniekiem ar invaliditāti, hroniskām vai deģeneratīvām slimībām, tostarp ar kognitīvo spēju vājināšanos un vēzi – definīcijā jānosaka īpašas iezīmes un jāklasificē aprūpes darbības, kā arī jānovērtē aprūpētāju loma, ņemot vērā pakalpojumus, ko viņi sniedz sabiedrībai.

1.4. EESK norāda, ka šī parādība ir jāizprot labāk, veicot socioloģiskus un statistikas pētījumus un analīzes, kur uzmanība pievērsta ilgtermiņa aprūpes ietekmei uz ģimenes locekļiem–aprūpētājiem, neatkarīgi no tā, vai viņi vienlaikus strādā vai nestrādā algotu darbu.

1.5. EESK uzskata, ka, risinot jautājumu par ģimenes locekļiem–aprūpētājiem, būtu jāizmanto pieeja, kas balstās uz publiskās politikas veidotāju un darba devēju kopīgu rīcību, izmantojot sociālo dialogu, kā arī jāiesaista paši ģimenes locekļi–aprūpētāji un viņu pārstāvības organizācijas, nodrošinot viņu iesaisti no publiskās politikas izstrādes līdz tās īstenošanai.

1.6. EESK uzsver, ka svarīgi ir nodrošināt veselības aizsardzības pakalpojumus, tostarp profilaktisko veselības aprūpi un regulāras speciālistu medicīniskās pārbaudes, kā arī veicināt pienācīgu apmācību par to, kā rūpēties par savu veselību cilvēkiem, kuri nodrošina savu ģimenes locekļu ilgtermiņa aprūpi.

1.7. EESK aicina valstu pensiju sistēmās paredzēt īpašus apsekojumus, kuru mērķis būtu apkopot informāciju, kas ir noderīga, lai klasificētu un pielāgotu tiesības uz alternatīvu atalgojumu tiem, kuri ir spiesti atteikties no algota darba sakarā ar nepieciešamību ilgstoši rūpēties par ģimenes locekli ar hroniskām un degeneratīvām slimībām vai ar invaliditāti.

1.8. Atzīmējot, ka dzimumu nelīdztiesība šajā jomā turpina pastāvēt, EESK aicina saskaņā ar atzinumu "Dzimumu līdztiesības stratēģija" ⁽¹⁾ rīkoties, lai to mazinātu, tostarp aktīvāk īstenojot ieteikumus, kas jau izklāstīti Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvā (ES) 2019/1158 ⁽²⁾.

1.9. Norādot, ka izpratne par attiecīgo personu dzīves apstākļiem joprojām ir ierobežota un lai palielinātu informētību par šo jautājumu un veicinātu piemērotu atbalsta politiku un pasākumus, EESK aicina noteikt Eiropas dienu, kas veltīta cilvēkiem, kuri nodrošina savu ģimenes locekļu ilgtermiņa aprūpi.

1.10. EESK uzsver, ka svarīgi sniegt atbalstu mājokļu jomā un pakalpojumus mājās, īpašu uzmanību pievēršot veselības un aprūpes vajadzībām, kā arī psiholoģiskā atbalsta pakalpojumiem aprūpētajiem un ģimenei vai personai ar invaliditāti.

1.11. EESK uzsver, ka svarīgi ir veicināt un nodrošināt neatliekamās palīdzības pakalpojumus neparedzētiem gadījumiem, kad aprūpētajiem nav iespējams sniegt aprūpi ilgāku laiku vai īslaicīgi, kā arī atslodzes pakalpojumus, kas ierobežo pārmērīgas un ilgstošas pārslodzes sekas. Būtu arī jāparedz atvieglojumi un vienkāršotas procedūras, kas samazina aprūpētajiem uzliktās birokrātiskās procedūras.

1.12. EESK uzskata, ka svarīgi ir nodrošināt pakalpojumus un atbalstu, kas ļauj cilvēkiem ar invaliditāti iegūt personisko autonomiju ārpus savām izcelsmes ģimenēm. Tas ietver iespējas personiskās autonomijas iegūšanai, alternatīvus mājokļa risinājumus un neatkarīgas dzīves iespējas personām ar invaliditāti; šāda politika neizbēgami pozitīvi ietekmē arī aprūpes slogu, kas gultos uz ģimenes locekļiem, kuri citādi būtu spiesti nodrošināt ilgstošu aprūpi.

1.13. EESK aicina dalībvalstis apsvērt iespēju pieņemt pasākumus – tostarp izmantojot finansiālu palīdzību –, kas ļautu novērst nabadzības risku tiem, kuri, lai nodrošinātu savu ģimenes locekļu ilgtermiņa aprūpi, ir spiesti pilnībā vai daļēji atteikties no algota darba vai samazināt darba slodzi, neraugoties uz īpašu politiku, pakalpojumiem un atbalstu šīs parādības apkarošanai.

1.14. EESK aicina dalībvalstu politikā veicināt plašu kvalitatīvu ilgtermiņa aprūpes pakalpojumu sniegšanu.

1.15. EESK aicina stimulēt un atbalstīt darba devējus, kas papildus valstīs jau paredzētajiem noteikumiem veicina elastīgus darba apstākļus un papildu atvieglojumus darba ņēmējiem, kuri pastāvīgi aprūpē ģimenes locekļus.

2. Tendences apraksts

2.1. Eurostat 2018. gadā publicētie statistikas dati par darba un ģimenes dzīves saskaņošanu ⁽³⁾ liecina, ka vairāk nekā 300 miljoni ES iedzīvotāju piederēja 18–64 gadu vecuma grupai un šajā vecuma grupā aptuveni trešdaļai bija aprūpes pienākumi. Tas nozīmē, ka aptuveni 100 miljoni cilvēku rūpējās par bērniem, kas jaunāki par 15 gadiem, un/vai rīcībnespējīgiem ģimenes locekļiem (slimiem, veciem un/vai invalīdiem) vecumā no 15 gadiem. Savukārt aptuveni 200 miljoniem cilvēku Eiropas Savienībā nebija nekādas atbildības par aprūpi. No aprūpētajiem lielākā daļa (74 %) bija atbildīgi par bērniem, kas jaunāki par 15 gadiem un dzīvo tajā pašā mājsaimniecībā. No pārējiem 26 % – 3 % rūpējās par bērniem, kas dzīvo ārpus konkrētās mājsaimniecības, 7 % rūpējās par vairākiem bērniem, kas dzīvo gan mājsaimniecībā, gan ārpus tās, 4 % – par bērniem un rīcībnespējīgiem ģimenes locekļiem un, visbeidzot, 12 % – par rīcībnespējīgiem ģimenes locekļiem.

⁽¹⁾ OV C 364, 28.10.2020., 77. lpp.

⁽²⁾ Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva (ES) 2019/1158 (2019. gada 20. jūnijs) par darba un privātās dzīves līdzsvaru vecākiem un aprūpētajiem un ar ko atceļ Padomes Direktīvu 2010/18/ES (OV L 188, 12.7.2019., 79. lpp.).

⁽³⁾ "Darba un ģimenes dzīves saskaņošana", Eurostat, 2018.

2.2. Katram trešajam ES iedzīvotājam vecumā no 18 līdz 64 gadiem 2018. gadā bija aprūpes pienākumi (34,4 % salīdzinājumā ar 65,6 %, kuriem šādas atbildības nebija). Grupā ar aprūpes pienākumiem sadalījums bija šāds: 28,9 % rūpējās par bērniem, kas jaunāki par 15 gadiem, 4,1 % aprūpēja rīcībspējīgus ģimenes locekļus vecumā no 15 gadiem, bet mazāk nekā 2 % gādāja gan par maziem bērniem, gan rīcībspējīgiem ģimenes locekļiem.

2.3. No tiem, kas aprūpēja rīcībspējīgus ģimenes locekļus, lielākā daļa bija sievietes – 63 % salīdzinājumā ar 37 % vīriešiem. Šie aprūpētāji galvenokārt bija vecāka gadagājuma cilvēki: 48,5 % bija vecumā no 55 līdz 64 gadiem un 35 % – vecumā no 45 līdz 54 gadiem. Tikai 5,5 % piederēja vecuma grupai no 18 līdz 44 gadiem.

2.4. Visās pašreizējās dalībvalstīs (27) un bijušajā ES dalībvalstī (1) (ES-28) bija vērojama 3,3 procentpunktu atšķirība starp vīriešiem (2,5 %) un sievietēm (5,9 %), un tas apstiprināja, ka viņas ir samazinājušas darba laiku vai pārtraukušas strādāt vairāk nekā vienu mēnesi pašreizējā vai iepriekšējā darbvietā, lai rūpētos par slimiem, veciem ģimenes locekļiem un/vai ģimenes locekļiem ar invaliditāti. Lielākā atšķirība tika konstatēta Bulgārijā (6,8 procentpunkti), bet vismazākā – Kiprā (1,1 procentpunkts), taču jebkurā gadījumā sievietes bija mainījušas savu darba dzīvi biežāk nekā vīrieši (Eurostat, 2018).

2.5. 2018. gadā 29,4 % ES-28 darba ņēmēju norādīja, ka kopumā viņiem ir iespēja strādāt elastīgu (pielāgotu) darba laiku un izmantot pilnas atvaļinājuma dienas aprūpei. Tomēr šajā ziņā ES dalībvalstīs tika novērotas atšķirības. Visaugstākais to darba ņēmēju īpatsvars, kuriem bija iespēja strādāt elastīgu darba laiku un izmantot atvaļinājuma dienas aprūpei, tika reģistrēts Slovēnijā (60,4 %), kurai sekoja Somija (57,1 %) un Dānija (55,1 %). Zemākie rādītāji tika reģistrēti Ungārijā (7,5 %), Polijā (7,3 %) un Kiprā (3,8 %). Savukārt katrs ceturtais darbinieks (25,2 %) norādīja, ka viņiem nav iespējas strādāt elastīgu darba laiku vai paņemt pilnas atvaļinājuma dienas aprūpei. Attiecībā uz tiem, kuriem šāda iespēja bija, tendence dažādās dalībvalstīs būtiski atšķīrās: no 6,9 % Latvijā un no 7,7 % Slovēnijā līdz 58,6 % Polijā un 58,7 % Kiprā (Eurostat, 2018).

2.6. Ietekme uz veselību: *Elizabeth Blackburn, Carol Greider un Jack Szostak* 2009. gadā ieguva Nobela prēmiju medicīnā, atklājot ilgtermiņa aprūpētājiem raksturīgā stresa bioloģisko ietekmi. Bērnu ar īpašām vajadzībām mātēm, kuras par viņiem rūpējas ilgstoši, telomēri bija saīsināti par deviņiem līdz septiņpadsmit gadiem. Šā ilgstošā stresa ietekmi lielā mērā apstiprina starptautiskā zinātniskā literatūra.

2.7. Uzklaušanās, kas notika 2022. gada 4. jūlijā, Eiropas Komisija atklāja, ka neformālā aprūpe ik gadus sasniedz 33–39 miljardus stundu, un to vērtība atbilst no 2,4 % līdz 2,7 % no ES IKP. Daudzgaļu finanšu shēma (DFS) – proti, ES ieguldījumu apjoms inovatīvos nākotnes projektos – ir mazāks par pusi no šīs summas jeb aptuveni 1,02 % no IKP.

2.8. Ģimenes locekļu–aprūpētāju personīgā pieredze, kuru apkopoja cilvēkus ar invaliditāti pārstāvošās nevalstiskās organizācijas, liecina viņu iespējas uzturēt sociālos kontaktus, kā arī saglabāt kultūras un sporta intereses ir ļoti un nosacītas un ierobežotas, jo ar tuvinieka aprūpi saistītie uzdevumi bieži vien ir neparedzami un sniegtajai palīdzībai nav alternatīvu, un šo situāciju ļoti bieži vēl pasliktina laika vai vietas trūkums atelpai.

2.9. No statistikas analīzēm un iesaistīto personu dzīvesstāstiem izriet, ka tuvinieku ar invaliditāti, ar hroniskām un degeneratīvām slimībām ilgtermiņā aprūpē pastāv dzimumu nelīdzsvarotība, kuras rezultātā papildu slodze gulstas uz sievietēm. Visnopietnākās sekas ir atteikšanās no profesionālās darbības, apgrūtināta karjeras izaugsme, piespiedu pāreja uz nepilna laika darbu un, vispārīgāk runājot, izteiktāka materiālā un nemateriālā nabadzība.

2.10. Eiropas Savienībā 25 % sieviešu un 3 % vīriešu apgalvo, ka nevar piekļūt algotam darbam vai strādā nepilnu darba laiku piespiedu kārtā, jo viņi aprūpē tuviniekus, bērnus, vecus vai slimus cilvēkus ⁽⁴⁾.

2.11. Uz personām, kas atsakās no algota darba, bieži vien neattiecas sociālās apdrošināšanas maksājumi, kas vajadzīgi, lai vēlāk saņemtu vecuma pensiju, un tādējādi šie cilvēki ir nolemti iekļaušanai sociālā nodrošinājuma vai nabadzības atbalsta sistēmā.

2.12. Dažādās ES valstīs cilvēkiem un ģimenēm domāti pakalpojumi tādā vai citādā veidā tiek ierobežoti un samazināti, un tas rada vēl lielāku slogu iedzīvotājiem, kuri nodrošina ilgtermiņa aprūpi saviem tuviniekiem ar invaliditāti, hroniskām un deģeneratīvām, tostarp vēzi.

2.13. Tā kā šie aprūpētāji nestrādā darba tiesisko attiecību ietvaros, viņiem nav iespējas izmantot veselības aizsardzības, kā arī veselības profilaktiskos pasākumus, kas ir stabilizēti un konsolidēti attiecībā uz algotiem darbiniekiem.

2.14. Ģimenes locekļu-aprūpētāju personīgā pieredze liecina, ka pastāvīga un ilgtermiņa aprūpe bieži vien (bet ne vienmēr) kļūst par obligātu vai piespiedu izvēli aprūpes pakalpojumu neatbilstības dēļ, kā arī šo izvēli ietekmē vēlme izvairīties no institucionalizētas aprūpes ģimenes loceklim; pat tad, ja pakalpojumu standarti ir labi, joprojām pastāv diezgan liels atlikušais aprūpes slogs.

2.15. Alternatīvu, palīdzības un atbalsta trūkuma dēļ atkarība no izcelsmes ģimenes aprūpes bieži vien nozīmē, ka cilvēki ar invaliditāti nespēj uzsākt autonomu un neatkarīgu dzīvesveidu.

2.16. Eurofound pētījumā “Dzīve, darbs un Covid-19” ⁽⁵⁾ tika konstatēts, ka pandēmijas laikā ievērojami palielinājusies iesaistīšanās gan oficiālajā, gan neoficiālajā aprūpē mājās un samazinājusies aprūpes iestāžu izmantošana.

2.17. Neraugoties uz principiem un pamatnostādņēm, kas noteiktas ES Stratēģijā 2021.–2030. gadam par personu ar invaliditāti tiesībām – kurā Eiropas Komisija aicināja dalībvalstis īstenot labu deinstitucionalizācijas praksi garīgās veselības jomā un attiecībā uz visām personām ar invaliditāti, tostarp bērniem, lai stiprinātu pāreju no institucionālās aprūpes uz pakalpojumiem, kas sniedz atbalstu kopienā –, tendence ES valstu sociālās aizsardzības izdevumus novirzīt institucionālai aprūpei potenciāli izolējošās iestādēs lielākoties un stratēģiski ņem pārsvaru pār politiku, kas atbalsta autonomu un neatkarīgu dzīvi.

2.18. Ar aprūpi saistītā pārslodze skar plašu cilvēku loku, kuru individuālie apstākļi ietekmē sniegtās aprūpes intensitāti, ilgumu un veidu, līdztekus šādas aprūpes potenciālai progresēšanai un līdz ar to arī pārslodzei. Tā aptver cilvēkus ar garīgiem traucējumiem, cilvēkus ar intelektuālo invaliditāti, demences slimniekus, cilvēkus, kurus cieš no hroniskām vai deģeneratīvām slimībām, tostarp vēža; daudzos gadījumos pat tikai vien ar veselību saistīta aprūpe tiek atstāta aprūpētāju pārziņā.

2.19. Neskatoties uz lielajām atšķirībām, ar ģimenes locekļu sniegto aprūpi joprojām ir saistīti daudzi stereotipi. Piemēram, var minēt stereotipu, ka šādas ģimenes aprūpes situācijas ir nenovēršami fatālas vai ir gluži vienkārši emocionāla un apzināta izvēle, ko izdarījuši paši ģimenes locekļi, kas sniedz aprūpi. Dažās konkrētās situācijās personīgās aprūpes uzspiešana cilvēku ar invaliditāti tuviniekiem apgrūtina personu ar invaliditāti spēju dzīvot autonomi un patstāvīgi, kavējot vai ierobežojot viņu izvēli un iespējas iet savu dzīves ceļu.

2.20. Neraugoties uz ievērojamajām atšķirībām saistībā ar atbalsta pakalpojumu dažādo kvalitāti, neparedzētu situāciju pārvaldība (aprūpētāja slimība, īpašas akūtas situācijas, steidzamas mājokļa problēmas, konflikti un nekontrolēts stress utt.) ir īpaši svarīgs faktors gan ārkārtas apstākļos, gan ar tiem saistītā stresa un trauksmes ziņā.

⁽⁴⁾ OV C 194, 12.5.2022., 19. lpp., 3.8. punkts.

⁽⁵⁾ <https://www.eurofound.europa.eu/publications/report/2020/living-working-and-covid-19>

2.21. Paaugstinātas spriedzes situācijās un tāpēc, ka nav tiešai ģimenes aprūpei alternatīvu risinājumu, tuvinieku–aprūpētāju paredzamā zaudēšana (sakarā ar personīgās autonomijas zaudēšanu, deģeneratīvajām slimībām, vecumu vai nāvi) izraisa dziļu un pamatotu trauksmi. Trauksme pastiprinās gadījumos, kad pilnībā trūkst iespēju iegūt alternatīvu aprūpi. Aprūpes pienākumu uzticēšana vienīgi ģimenes loceklim noved – it īpaši intensīvākos gadījumos – pie visas ģimenes izolēšanas, kam ir paredzamas un dažkārt patoloģiskas sekas.

2.22. ES tiesību aktos nav vienoti atzīta to cilvēku loma, kuri aprūpē radniekus ar hroniskām vai deģeneratīvām slimībām vai ar invaliditāti, tostarp nav atzīta ne tikai viņu pakalpojumu vērtība, bet arī ar viņu aprūpes darbu saistītie riski un vajadzības.

2.23. Lielākas atstumtības, riska un nelabvēlīgu situāciju gadījumi, šķiet, ir saistīti ar ģimenei sniegto, personīgo, ar invaliditāti saistīto un neatkarīgas dzīves pakalpojumu kvalitāti un kvantitāti, kā arī ar aprūpes pakalpojumiem mājās (it īpaši veselības un rehabilitācijas pakalpojumiem); tomēr nav apsekojumu, kas ļautu apzināt un pārliecinoši ieskicēt visus šīs iespējamās saiknes aspektus, kā arī norādīt uz potenciālu labu praksi.

2.24. Direktīvā (ES) 2019/1158 par darba un privātās dzīves līdzsvaru vecākiem un aprūpētājiem ir paredzēta virkne pasākumu, lai kompensētu dzimumu nevienlīdzību ģimenes aprūpes veidos, kā arī turpmāki pasākumi, lai labāk saskaņotu aprūpes un darba laiku; direktīvā ir iekļauta reālās ietekmes analīze dalībvalstīs, taču tajā nav izskatīti to ģimenes aprūpētāju situācija, kuri nav nodarbināti citādā veidā, ir pametuši darbu vai ir pensijā.

2.25. Kā atklājās tematiskās izpētes grupas “Personu ar invaliditāti tiesības” uzklaušanās 2021. gada 16. septembrī, daudzos gadījumos cilvēkiem, kas nodrošina ilgstošu aprūpi tuviniekiem ar invaliditāti vai ar hroniskām vai deģeneratīvām slimībām, atbalstu sniedz bezpeļņas organizācijas, kas apvieno pašus ģimenes locekļus.

2.26. ES-27 dalībvalstīs ilgtermiņa aprūpes nozarē strādā aptuveni 6,3 miljoni cilvēku jeb 3,2 % no visa ES darbaspēka (pamatojoties uz darbaspēka apsekojuma (LFS) 2019. gada datiem). Starp dalībvalstīm ir lielas atšķirības, jo dažās valstīs reģistrētie ļoti zemie rādītāji (Bulgārijā, Horvātijā, Kiprā, Igaunijā, Grieķijā, Ungārijā, Itālijā, Lietuvā, Polijā un Rumānijā – 1,8 % vai mazāk), visticamāk, atspoguļo atkarību no neformālās (ģimenes) aprūpes šajās valstīs un arī mājas palīgu izmantošanu, kurus ģimenes nodarbina un kuri nav iekļauti šajā statistikā.

2.27. Eurofound 2020. gada pētījums liecina, ka ilgtermiņa aprūpes un citu sociālo pakalpojumu jomā atalgojums ir par 21 % zemāks nekā vidējais rādītājs, un tajā ir ietverts aicinājums veicināt darba koplīguma slēgšanas sarunas šajā nozarē, lai risinātu šo problēmu⁽⁶⁾.

3. Aprūpētāju vajadzībām piemērotas politikas veidošana

3.1. EESK norāda uz nepieciešamību izstrādāt vienotu definīciju par to ģimenes locekļu lomu un statusu, kuri nodrošina ilgtermiņa aprūpi tuviniekiem ar invaliditāti, hroniskām vai deģeneratīvām slimībām, tostarp ar kognitīvo spēju vājināšanos un vēzi – definīcijā jānosaka īpašas iezīmes un jāpaplašina atbalsta pasākumi; jāveido tāda definīcija, kas palīdz atzīt statusu, politiku un atbalsta pakalpojumus ES valstīs.

3.2. Komiteja norāda: visaptveroši pārskatot labklājības politiku, ir nepieciešams un ir lietderīgi veicināt un nodrošināt iedzīvotāju (aprūpētāju un aprūpējamo) iesaistīšanos un līdzdalību to pakalpojumu kopīgā plānošanā, kas uz viņiem attiecas, un – agrākā posmā – politikas stratēģiskajā veidošanā.

3.3. Lai šo jautājumu izprastu, Komiteja uzskata, ka ir jāveic pētījums par to cilvēku situāciju un dzīves apstākļiem, kuri nodrošina ilgtermiņa aprūpi tuviniekiem ar invaliditāti, hroniskiem un deģeneratīvām slimībām, tostarp ar kognitīvo spēju vājināšanos un vēzi.

⁽⁶⁾ Eurofound (2020), “Ilgtermiņa aprūpes darbaspēks: nodarbinātība un darba apstākļi”.

3.4. Lai nodrošinātu politikas veidošanai nepieciešamo atbilstošo informāciju par šo jautājumu, *Eurostat* būtu jāatjaunina apsekojums “Darba un ģimenes dzīves saskaņošana (2018)” un sīkāk jāanalizē radnieku ilgtermiņa aprūpes ietekme uz ģimenes locekļiem neatkarīgi no tā, vai viņi vienlaikus strādā algotu darbu.

3.5. Cilvēkiem, kas nodrošina savu tuvinieku ilgtermiņa aprūpi, vajadzētu būt garantētai veselības aizsardzībai, kas ietver arī profilaksi pret nelaimes gadījumiem aprūpes pienākumu veikšanas laikā, kā arī slimībām vai veselības traucējumiem, kuru cēlonis ir viņu veiktie aprūpes pienākumi, un kas nodrošina pienācīgu aizsardzību, pēc iespējas līdzīgu tai, kāda tiek garantēta algotiem darbiniekiem un pašnodarbinātām personām.

3.6. Ir vēlams veikt ekonomisko, juridisko un ietekmes analīzi ar mērķi noteikt kopīgus, taisnīgus un ilgtspējīgus kritērijus, lai tuvinieku ilgtermiņa aprūpes darbības atzītu par nogurdinoša darba apstākļiem cilvēkiem, kuri vienlaikus strādā algotu darbu.

3.7. Ekonomisko, juridisko un ietekmes analīzi vajadzētu veikt arī ar mērķi noteikt ekonomiskā atbalsta pasākumus tiem, kuri atsakās no darba, lai rūpētos par ģimenes locekli, kas ir vecs vai ar hroniskām un deģeneratīvām slimībām vai ar invaliditāti.

3.8. Saskaņā ar atzinumu “Dzimumu līdztiesības stratēģija” (7) ir jāīsteno mērķtiecīgi pasākumi dzimumu nevienlīdzības novēršanai tuvinieku ilgstošas aprūpes jomā, tostarp aktīvāk īstenojot ieteikumus, kas jau izklāstīti Direktīvā (ES) 2019/1158.

3.9. Uz ģimenes locekļiem, kas sniedz ilgtermiņa aprūpi, vērstās politikas un pakalpojumu panākumi un efektivitāte ir cieši saistīti ar politiku un atbalstu, ko sniedz personām ar invaliditāti, kuras vēlas vai var sākt neatkarīgu dzīvi, tostarp ārpus savas izcelsmes ģimenes, kur viņus piesaista atkarība no aprūpes.

3.10. Zināšanas un izpratne par šo jautājumu vēl ir fragmentāra, daļēja un aprobežojas ar nedomātiem novērotājiem un sociālajiem dalībniekiem. Šī ierobežotā izpratne ir jālabo, tostarp izmantojot īpašas iniciatīvas, lai stiprinātu un veicinātu atbilstošu atbalsta politiku un pasākumus. Tāpēc EESK aicina iedibināt Eiropas dienu cilvēkiem, kas nodrošina savu tuvinieku ilgtermiņa aprūpi.

3.11. EESK mudina Eiropas Savienību cieši sadarboties ar dalībvalstīm, lai uzlabotu dzīves apstākļus gan aprūpējamu tuvinieku ilgtermiņa aprūpētājiem, gan viņu ģimenēm kopumā, kā arī novērstu to, ka šī aprūpe jāveic piespiedu kārtā. Virzībā uz šīm mērķiem jāīsteno konkrēti pasākumi, lai:

- atzītu un novērtētu iesaistīto personu lomu, tostarp kopienas pakalpojumu ietvaros,
- nodrošinātu mājokļu pakalpojumus un atbalstu, lai novērstu izolāciju, marginalizāciju un psiholoģisku un fizisku pārslodzi,
- stiprinātu pakalpojumus mājās, īpašu uzmanību pievēršot veselības un aprūpes vajadzībām,
- sniegtu psiholoģiskā atbalsta pakalpojumus ģimenes locekļa aprūpētājiem un ģimenei,
- paredzētu atvieglotas un vienkāršotas procedūras administratīvo darbību veikšanai,
- nodrošinātu neatliekamās palīdzības pakalpojumus neparedzētos gadījumos vai gadījumos, kad nav iespējams sniegt aprūpi,
- nodrošinātu atslodzes pakalpojumus, kas ierobežo pārmērīgas un ilgstošas fiziskās un garīgās pārslodzes sekas ģimenes locekļiem,
- novērstu – tostarp izmantojot finansiālu palīdzību – nabadzības risku tiem cilvēkiem, kas atsakās no algota darba vai samazina darba slodzi, kā arī viņu ģimenei kopumā,
- dalībvalstu politikā veicinātu plašu kvalitatīvu ilgtermiņa aprūpes pakalpojumu sniegšanu,

(7) OV C 364, 28.10.2020., 77. lpp.

- iespēju robežās veicinātu ceļu uz personīgo autonomiju, alternatīvus mājokļu risinājumus un neatkarīgas dzīves iespējas cilvēkiem ar invaliditāti,
- īstenotu pasākumus ģimenes locekļiem, kas nodrošina aprūpi, pamatojoties uz kopīgām darbībām, kuras veic publiskās politikas veidotāji (ģimenes aprūpētāja lomas atzīšana un nostiprināšana, uzticami un pieejami pakalpojumi; aprūpētāju veselība; noturības risinājumu veicināšana; sociālās aizsardzības un kompensācijas shēmas aprūpētājiem utt.), darba devēji, izmantojot sociālo dialogu, un, visbeidzot, paši ģimenes aprūpētāji un viņus pārstāvošās organizācijas, nodrošinot viņu iesaistīšanu no politikas izstrādes līdz tās īstenošanai.

Briselē, 2022. gada 26. oktobrī

*Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas
priekšsēdētāja*
Christa SCHWENG

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Digitālās inovācijas centri un MVU”**(pašiniciatīvas atzinums)**

(2023/C 75/12)

Ziņotājs: **Giuseppe GUERINI**Līdzziņotājs: **Nicos EPISTITHIOU**

Plenārsesijas lēmums	20.1.2022.
Juridiskais pamats	Reglamenta 52. panta 2. punkts Pašiniciatīvas atzinums
Atbildīgā specializēta nodaļa	Rūpniecības pārmaiņu konsultatīvā komisija (CCMI)
Pieņemts specializētās nodaļas sanāksmē	13.9.2022.
Pieņemts plenārsesijā	27.10.2022.
Plenārsesija Nr.	573
Balsojuma rezultāts (par/pre/atturas)	136/0/0

1. Secinājumi un ieteikumi

1.1. EESK ir stingri pārliecināta, ka Eiropas ekonomika var gūt labumu no digitālās un zaļās pārkārtošanās un kļūt konkurētspējīgāka, ilgtspējīgāka, noturīgāka un autonomāka.

1.2. Lai sasniegtu šos mērķus, ES ir jāuzlabo savas pētniecības un izstrādes, kā arī inovācijas spējas un jāpalielina tehnoloģiju izplatība starp iedzīvotājiem, valsts pārvaldes iestādēm un uzņēmumiem.

1.3. Komiteja uzskata, ka ES ieguldījumi pētniecībā un izstrādē pēc iespējas ātrāk jāpalielina līdz 3 % no IKP. ES ir jāattīsta īpašs prasmju kopums saistībā ar jaunās paaudzes digitālajām tehnoloģijām un jānodrošina, ka tās kļūst par daļu no ES uzņēmumu darbīšanas modeļiem.

1.4. Divējādā pārkārtošanās paver daudzas iespējas MVU konkurētspējas uzlabošanai, taču tā var arī radīt apdraudējumu. Lai šādus riskus novērstu, ir jāpalīdz Eiropas MVU pārkārtoties, izmantojot politikas un instrumentu kopumu.

1.5. Lai gan tradicionālie MVU var būt ārkārtīgi novatoriski, tiem ir grūtības pārvaldīt divējādo pārkārtošanos finansiālu un organizatorisku ierobežojumu dēļ, kā arī kompetences trūkuma dēļ.

1.6. Katrā dalībvalstī ir radikāli jāuzlabo MVU piekļuve inovācijas finansējumam, arī izmantojot pašu kapitāla finansējumu un nodokļu stimulus, kas saistīti ar digitālajām tehnoloģijām un prasmēm.

1.7. Digitālās inovācijas centri darbojas kā vienoti kontaktpunkti, kas uzņēmumiem nodrošina analīzi un risinājumus divējādās pārkārtošanās pārvarēšanai. EESK uzskata, ka vairāk ES uzņēmumu, pat tie, kas darbojas sociālās ekonomikas jomā, būtu jāiesaista digitālās inovācijas centru darbībās un ka par rezultātiem būtu jāinformē labāk, it īpaši MVU.

1.8. Digitālās inovācijas centri var darboties kā platformas tehnoloģisko risinājumu pārbaudei pirms ieguldījumiem (“vispirms pārbaudīt, tad ieguldīt”), paraugpraksi apmaiņai un digitālo prasmju veidošanai. Tiem var būt arī liela nozīme digitālo tehnoloģiju potenciāla izmantošanā ilgtspējas nolūkos.

1.9. Komiteja uzskata, ka trūkst skaidra redzējuma par digitālās inovācijas centru turpmāko attīstību, it īpaši ņemot vērā jaunizveidotos Eiropas digitālās inovācijas centrus. Ir vajadzīgi galvenie snieguma rādītāji digitālās inovācijas centru snieguma novērtēšanai, lai tos pārveidotu par galvenajiem iekļaujošās MVU inovācijas Eiropas centriem.

1.10. EESK uzskata, ka digitālās inovācijas centriem būtu jādarbojas kā starpposmam, kura uzdevums ir uzklaut MVU prasības un noteikt instrumentus un risinājumus, lai tiem palīdzētu. Ļoti svarīgi ir uzlabot informētību par to, cik svarīgi var būt digitālās inovācijas centri.

1.11. Komiteja konstatē, ka vairākas ar MVU saistītas politikas jomas valstu līmenī netiek īstenotas un pastāv lielas atšķirības informēšanā par šādām MVU iespējām. ES un dalībvalstīm ir kopīgi jāiesaistās informētības uzlabošanā par esošajām Eiropas un valstu iniciatīvām, kas orientētas uz MVU, tostarp par ieguvumiem, ko sniedz pievienošanās digitālās inovācijas centru tīklam.

1.12. EESK uzskata, ka ir jānodrošina pienācīgs finansējums digitālās inovācijas centru darbībām – no uzņēmumu attīstības un pētniecības un inovācijas atbalsta programmām līdz subsidētam finansējumam uzņēmumiem un dalībai uzaicinājumos iesniegt piedāvājumus.

1.13. EESK uzskata, ka digitālās inovācijas centriem galvenā uzmanība būtu jāpievērš reģionālās ekonomikas un vietējo MVU sistēmu atbalstam, un iesaka veikt esošo centru reģionālo kartēšanu un izstrādāt rīcības plānu, kurā galvenā uzmanība būtu pievērsta reģionālajai attīstībai un lielākai iekļaušanai un līdzdalībai. Sadarbība starp lieliem uzņēmumiem un MVU var pārnest digitālo inovāciju jaunā līmenī, izmantojot pašlaik neizmantoto potenciālu, ko sniedz uz piegādes ķēdi balstīta inovācija.

1.14. EESK norāda, ka digitālās inovācijas centru sadalījums Eiropas reģionos atšķiras, Austrumeiropas un Dienvidaustrumeiropas valstīm atpaliekot. Atšķirību mazināšana starp dalībvalstīm un reģioniem ir būtiski svarīga Eiropas progresam.

1.15. Digitālās inovācijas centriem ir jāatbalsta mazie un vidējie uzņēmumi darbaspēka, tostarp uzņēmēju, prasmju pilnveidē un pārkvalificēšanā, lai nodrošinātu arī turpmāku nodarbinātību strauji mainīgos apstākļos. Izglītības sistēmas ir jāattīsta, jau no sākumskolas īpašu uzmanību pievēršot STEM. Turklāt svarīga nozīme ir tehniskajai un profesionālajai vidējai un augstākajai izglītībai, kā arī vietējām universitātēm. Digitālās prasmes ir izšķirošs faktors, lai panāktu pilnīgu digitalizāciju un piesaistītu jaunus talantus arī tradicionālajām nozarēm.

1.16. Arod biedrībām, pilsoniskās sabiedrības organizācijām, darba devēju apvienībām un publiskā sektora iestādēm ir jāsadarbjas gan digitālās inovācijas centru uzdevumu, gan stratēģiju pārvaldībā un jāizstrādā mūžizglītības un arodapmācību programmas, kas garantē pastāvīgu nodarbinātību ar pienācīgām darba vietām un atalgojumu, nodrošinot darba ņēmēju sociālās tiesības un aktīvu līdzdalību. Šajā procesā būtiski svarīgs ir sociālais dialogs, un ir jānodrošina dzimumu līdztiesība.

2. Priekšlikuma konteksts un vispārīgi apsvērumi

2.1. Digitālā pārveide ārkārtīgi ietekmē ekonomiku, vidi un sabiedrību kopumā. Tā palielina ekonomikas sistēmu produktivitāti, uzlabo sabiedriskos pakalpojumus un cilvēku dzīves kvalitāti, kā arī veicina jaunu attīstību. Uzņēmumi un organizācijas (publiskās un privātās, tirgus un sociālās), kas uzsākušas digitālo pārkārtošanos, ir attīstījuši savus pakalpojumus, produktus un procesus un kļuvuši konkurētspējīgāki.

2.2. Bailes par digitalizācijas nelabvēlīgo ietekmi uz nodarbinātību ir arī ieguvušas skaidrāku kontekstu – augsti standartizētas darbības tajās nozarēs, kas ir vairāk pakļautas konkurencei, rada pārvietošanas risku, taču šāds risks ir daudz mazāks nozarēs ar lielāku pievienoto vērtību un ražošanas nozarē. Kopumā Eiropas ekonomika var gūt labumu no digitālās un diskās pārkārtošanās un kļūt konkurētspējīgāka, ilgtspējīgāka, noturīgāka un autonomāka.

2.3. Digitālās pārkārtošanās radītās pārmaiņas ir fundamentālas un straujas. Tās liek visām organizācijām pastāvīgi neatpalikt no straujā pārmaiņu tempa, tostarp sevi pilnībā pārveidojot. MVU, kas ir Eiropas ekonomikas pamats, ir to organizāciju vidū, kuras no digitālās pārkārtošanās ir cietušas visvairāk.

2.4. Tradicionālie MVU mēdz koncentrēt finansējuma, cilvēkkapitāla un organizatoriskās struktūras ziņā ierobežotos resursus konsolidētās darbībās un praksē. Pat ja MVU ir ļoti inovatīvi, tie mēdz dot priekšroku pakāpeniskai (vidēji augsta tehnoloģiskā līmeņa), nevis radikālai (augsto tehnoloģiju) inovācijai, kas ir raksturīga digitālajai jomai. MVU kā finansējumu izmanto arī tradicionālos banku aizdevumus, ko dažkārt kavē nodrošinājuma trūkums vai kredītvēstures neesamība. Ir iespējams attīstīt labākas finansēšanas iespējas, it īpaši attiecībā uz pašu kapitāla finansēšanu, kas ES joprojām ir mazāk attīstīta nekā, piemēram, ASV, kur daudz finansējuma ir pieejams posmos, kad parādu nevar atmaksāt.

2.5. Covid-19 pandēmija paātrināja digitālās pārkārtošanās procesus – nozīmīgi ekonomikas un sabiedrības dzīves aspekti, piemēram, darbs, tirdzniecība, izglītība, komunikācija, izklaide, pēkšņi tika pārnesti virtuālajā vidē. Lai MVU turpinātu pastāvēt, tiem bija arī jāattīsta digitālā darbība.

2.6. Covid-19 pandēmija arī ierobežoja tirdzniecības plūsmas un izjauca globālās vērtības ķēdes, apliecinot, ka Eiropai ir steidzami nepieciešama daudz augstāka tehnoloģiskā neatkarība. Tas ir virziens, kurā ir vērstas ES stratēģijas autonomu un ļoti konkurētspējīgu risinājumu izstrādei attiecībā uz svarīgākajām nākotnes tehnoloģijām. Tas ietver politikas izvēli, kas ir jāveicina un jāatbalsta. Lai gan ir gūti panākumi, vēl ir daudz iespēju uzlabojumiem attiecībā uz uzņēmumu, publiskā sektora iestāžu un citu organizāciju digitālo pārkārtošanos.

2.7. EESK uzskata, ka spēja gan radīt inovāciju, gan izplatīt to sabiedrībā un ekonomikā būs galvenie faktori, kas noteiks ES konkurētspēju līdz 2050. gadam. Šajā nolūkā, kā Eiropas Komisija paredz programmā “Digitālā Eiropa” ⁽¹⁾, ES ir jāattīsta īpašs prasmju kopums attiecībā uz tādām jaunās paaudzes digitālajām tehnoloģijām kā IoT (lietu internets), lielie dati, mākslīgais intelekts, robotika, mākoņdatošana un blokķēde un jānodrošina, ka šīs pamattehnoloģijas kļūst par pastāvīgu daļu Eiropas uzņēmumu darbībai, tostarp izmantojot digitālās inovācijas centra darbības. Skaidrības labad šajā atzinumā gan digitālās inovācijas centri, gan Eiropas digitālās inovācijas centri ir dēvēti par digitālās inovācijas centriem.

2.8. Par digitālo pārkārtošanos teiktais attiecas arī uz zaļo pārkārtošanos. Abiem sistēmiskās pārkārtošanās posmiem ir daudz kopēja, un tie rada divkārtu slogu MVU (un, protams, dažādas iespējas, kas rūpīgi jāizvērtē).

2.9. Eiropas rūpniecības digitalizācija tieši ietekmēs zaļā kursa klimata mērķu un 2030. gada programmas ilgtspējīgas attīstības mērķu (IAM) sasniegšanu. Tomēr progresīvi digitālie projekti arī patērē ļoti daudz enerģijas, un EESK uzskata, ka Eiropas digitālās inovācijas centriem var būt nozīmīga loma centienos analizēt ietekmi uz zaļo pārkārtošanos. Ilgtspējīgu ražošanas un aprites darbībai modeļus Eiropā var radīt tikai ar lieliem ieguldījumiem jaunās tehnoloģijās.

2.10. Lai risinātu šīs problēmas, ir strauji un enerģiski jāattīsta ES tehnoloģiskās spējas. EESK norāda, ka pētniecības un izstrādes ieguldījumu ziņā attiecībā pret IKP ES joprojām atpaliek (2,32 % 2020. gadā salīdzinājumā ar 3,08 % ASV un 3,2 % Japānā) ⁽²⁾. Ieguldījumi pētniecībā un izstrādē būtu pēc iespējas ātrāk jāpalielina līdz 3 % no IKP, lai ES varētu globālā mērogā konkurēt digitālās pārkārtošanās pasaulē.

2.11. Eiropas līmenī uzņēmumiem, ne tikai MVU, ir grūtības pieņemt jaunas tehnoloģijas. EESK vairākos atzinumos ir uzsvērusi, ka, lai gan digitālā pārkārtošanās visā ES paver ievērojamas iespējas uzņēmumiem, daudzi no tiem joprojām saskaras ar šķēršļiem un juridisku nenoteiktību, it īpaši attiecībā uz pārrobežu darbībām. Šāda nenoteiktība daudziem MVU liedz piekļuvi finansējumam vai ieguldījumu resursiem, kā arī izraisa prasmju trūkumu.

2.12. Tāpēc būtu jāizstrādā un jānostiprina instrumenti MVU atbalstam, lai šos trūkumus novērstu. Digitālās inovācijas centri ir galvenie instrumenti šajā nolūkā. EESK uzskata, ka Eiropas uzņēmumiem būtu vairāk jāsadarbojas ar digitālās inovācijas centriem un ka būtu labāk jāinformē par gūtajiem rezultātiem, it īpaši MVU.

⁽¹⁾ Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (ES) 2021/694 (2021. gada 29. aprīlis), ar ko izveido programmu “Digitālā Eiropa” un atceļ Lēmumu (ES) 2015/2240 (OV L 166, 11.5.2021., 1. lpp.).

⁽²⁾ https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=R%26D_expenditure&oldid=551418

3. Digitālās inovācijas centri kā infrastruktūra MVU atbalstam

3.1. Digitālās inovācijas centri ir dažādas struktūras (organizatoriski, pārvaldības, kā arī sniegto pakalpojumu ziņā), kas izveidotas visā Eiropā, lai palīdzētu MVU veikt digitālo pārkārtošanos. Digitālās inovācijas centri darbojas kā vienoti kontaktpunkti, kas uzņēmumiem nodrošina analīzi un risinājumus divējādās pārkārtošanās pārvarēšanai.

3.2. Digitālās inovācijas centri sniedz MVU tādas pievienotās vērtības pakalpojumus kā prasmju pilnveide un pārkvalifikācija, konsultācijas par inovācijām, tehnoloģijām, stratēģijām, finansēm, zaļo pārkārtošanos un aprites ekonomiku. Tie arī bieži piedāvā tehnoloģiskās iekārtas un platformas tehnoloģisko risinājumu pārbaudei pirms ieguldījumu veikšanas ("vispirms pārbaudīt, tad ieguldīt").

3.3. Plašais digitālās inovācijas centru tīkls Eiropā pašlaik tiek ievērojami pārstrukturēts. Nesen izvēlētie Eiropas digitālās inovācijas centri 50 % apmērā tiks finansēti ar programmas "Digitālā Eiropa" līdzekļiem un 50 % apmērā – no valstu un reģionālajiem fondiem, un to uzdevums būs atbalstīt MVU un publiskā sektora iestāžu digitalizāciju. Pēc programmas "Digitālā Eiropa" pieņemšanas pirmie Eiropas digitālās inovācijas centri sāks darboties 2022. gada septembrī. Pašreizējie digitālās inovācijas centri turpinās darboties, lai atbalstītu MVU un reģionu digitālo pārkārtošanos, izmantojot pamatprogrammas "Apvārsnis Eiropa" un ERAF līdzekļus. EESK uzskata, ka šāda nosaukumu pārklāšanās varētu radīt apjukumu pakalpojumu saņēmējiem.

3.4. EESK uzskata, ka trūkst skaidra redzējuma par digitālās inovācijas centru turpmāko attīstību. Tāpēc EESK aicina noteikt dažus skaidrus galvenos snieguma rādītājus, lai novērtētu digitālās inovācijas centru sniegumu laika gaitā, kā arī noteiktu MVU digitalizācijas stratēģijas progresu Eiropas līmenī. Digitālās inovācijas centriem ir jāklūst par visaptverošu vienotu kontaktpunktu tīklu, kas palīdz risināt MVU digitālās vajadzības.

3.5. Eiropas digitālās inovācijas centri būs standartizētāki lieluma, pārvaldības un uzdevumu ziņā. Tiem būs diezgan plašs ģeogrāfiskais segums un tie attīstīs konkrētas augsta līmeņa spējas atsevišķu svarīgu pamattehnoloģiju jomā, kā noteikts programmā "Digitālā Eiropa". Tie palīdzēs digitāli pārveidot uzņēmumus, it īpaši MVU un vidējas kapitalizācijas sabiedrības, kā arī publiskā sektora iestādes.

3.6. Lai gan uz svarīgajām pamattehnoloģijām un augstajām tehnoloģijām vērstā pieeja, ko Eiropas Komisija izmanto attiecībā uz Eiropas digitālās inovācijas centriem, atbilst Eiropas tehnoloģiskās konkurētspējas mērķiem, kas noteikti programmā "Digitālā Eiropa", rodas bažas par tās spēju pielāgoties MVU inovācijas iespējām.

3.7. EESK uzskata, ka MVU digitālo spēju palielināšanas stratēģijā ir būtiski vairāk uzmanības pievērst šāda veida uzņēmumu izteiktā pieprasījuma raksturam, kā arī iespējamiem kritiski svarīgiem jautājumiem, kas varētu rasties šajos radikālo pārmaiņu procesos. Tas tiks panākts, palielinot spēju uzklaut MVU vajadzības un sadarbojoties ar dažādām ieinteresētajām personām, tostarp lieliem uzņēmumiem, īpašās inovāciju programmās.

3.8. MVU nav oficiālas organizatoriskas lomas inovācijā un pētniecībā un izstrādē, un to pieeja inovācijai galvenokārt ir vērsta uz vidēja līmeņa tehnoloģijām (iedibinātu tehnoloģiju integrācija) un pakāpenisku inovāciju (progresīva un lēnāka, nevis radikāla digitālā inovācija), kas attīstās arī neformālos un daļēji formālos īpašo zināšanu apmaiņas un eksperimentu veidos ar citiem uzņēmumiem, tostarp izmantojot apakšuzņēmēju attiecības. Pamattehnoloģijas varētu arī ieviest MVU, veidojot stratēģiskas un tehnoloģiskas attīstības iespējas, kas ietver šādas tehnoloģijas.

3.9. Tāpēc MVU inovācijas procesos ir vajadzīgs vidusposms starp pieprasījumu un piedāvājumu. Tas jāveido tā, lai ņemtu vērā (pat vāju) pieprasījumu un noteiktu vispiemērotākos instrumentus un risinājumus pārlietu plašajā un haotiskajā tehnoloģisko risinājumu piedāvājumā. Digitālās inovācijas centri varētu būt šāds vidusposms. Īpaši svarīgi ir uzlabot informētību par to, cik svarīgi var būt Eiropas digitālās inovācijas centri.

3.10. Šajā ziņā digitālās inovācijas centru sasniegtos rezultātus jau var uzskatīt par labiem. Saskaņā ar EIB sniegto informāciju vāktie dati liecina, ka digitālās inovācijas centriem ir būtiska nozīme, atbalstot Eiropas MVU digitālo pārkārtošanos. [...] Vairāk nekā 70 % aptaujāto uzņēmumu, kuri izmantoja digitālās inovācijas centru, uzskata, ka saņemtais atbalsts ir uzlabojis viņu digitalizāciju.

3.11. Digitālās inovācijas centriem var būt arī ļoti svarīga loma, veicinot sociālās ekonomikas uzņēmumu digitalizāciju, jo īpaši sociālo uzņēmumu, kas darbojas labklājības un mājas aprūpes nozarē, kur digitālās tehnoloģijas var palīdzēt uzlabot pakalpojumus, ņemot vērā cilvēku ar invaliditāti vajadzības.

4. Priekšlikumi Eiropas politikas uzlabošanai attiecībā uz MVU digitālo inovāciju

4.1. EESK atzinīgi vērtē MVU veltīto uzmanību un to atbalstam paredzētās politikas un programmu apjomu. Taču Komiteja konstatē, ka EK vispārējā pieeja nav pietiekami vērsta uz MVU procesiem un vajadzībām. Turklāt ne visas politikas jomas ir īstenotas valstu līmenī, un komunikācijā par šiem mehānismiem starp MVU ir lielas atšķirības. Informētības uzlabošanai par Eiropas un valstu iniciatīvām ir jāklūst par prioritāti, un atbildība ir jāsadala starp Eiropas iestādēm un dalībvalstīm.

4.2. EESK uzskata, ka, lai īstenotu digitālās inovācijas centru uzdevumus, ir jānodrošina pienācīgs finansējums, izmantojot dažādus avotus no darījumdarbības attīstības un pētniecības un inovācijas atbalsta programmām reģionālā, valstu un Eiropas līmenī līdz subsidētam finansējumam uzņēmumiem un dalībai uzaicinājumos iesniegt piedāvājumus. Attiecībā uz MVU ir jāparedz iespēja piekļūt nodokļu stimuliem, kas saistīti ar ieguldījumiem digitālajā inovācijā un ar to saistītajās prasmēs.

4.3. EESK uzskata, ka digitālās inovācijas centriem būtu jābūt svarīgiem vienmērīgā un līdzsvarotā ES ekonomikas un nodarbinātības attīstībā un jo īpaši jāpapildina divējādā MVU digitālā un zaļā pārkārtošanās. Šajā nolūkā tiem būtu arī jāattīsta tā dēvēto "ārpustirgus" pakalpojumu sniegšana kā daļa no apmācības un informētības uzlabošanas pasākumiem, un šo sabiedrībai nozīmīgo pasākumu izmaksas būtu jāsedz no publiskā finansējuma.

4.4. EESK uzskata, ka digitālās inovācijas centriem vispirms būtu jāuzņemas sistēmu integrētāju loma, apvienojot MVU vajadzības un tehnoloģiskos risinājumus. Šajā nolūkā ir būtiski svarīgi, lai digitālās inovācijas centri attīstītu spēju darboties kā vietējas inovācijas platformas, apvienojot vietējo inovācijas tīklu (un, iespējams, ārējo tīklu) prasmes un resursus un pieprasījumu/iespējas, ko rada vietējās ražošanas sistēmas, pirms konkrētu prasmju veidošanas atsevišķās galvenajās tehnoloģijās, kas raksturīgas citām pētniecības un inovācijas struktūrām (pētniecības centriem, universitātēm, lieliem uzņēmumiem).

4.5. Ņemot vērā pārrobežu sadarbības procesu un stimulu standartizāciju un zināšanu, pieredzes un prakses apmaiņu, tostarp izmantojot kopīgu digitālo platformu, EESK uzskata, ka digitālās inovācijas centriem būtu jāvērs uz uzmanību uz reģionālās ekonomikas un vietējo MVU sistēmu atbalstīšanu. Tāpēc EESK iesaka sadarbībā ar MVU darba devēju organizācijām veikt esošo centru reģionālo kartēšanu un izstrādāt rīcības plānu, kurā galvenā uzmanība būtu pievērsta reģionālajai attīstībai un lielākai integrācijai un līdzdalībai.

4.6. EESK norāda, ka joprojām pastāv atšķirības digitālās inovācijas centru sadalījumā pa Eiropas reģioniem, atpaliekot tām pašām Austrumeiropas un Dienvidaustrumeiropas valstīm, kurās pēdējos gados ir bijusi zema digitalizācijas aktivitāte. Iepriekšējā atzinumā EESK norādīja, ka digitālās plaiss mazināšana būs īpaša prioritāte. Pandēmija ir atklājusi gan digitālās komunikācijas iespējas, gan trūkumus, jo īpaši tiem, kas dzīvo lauku apvidos. Atšķirību mazināšana starp dalībvalstīm un reģioniem ir būtiski svarīga Eiropas progresam.

4.7. EESK uzskata, ka, lai stimulētu MVU zaļo un digitālo pārkārtošanos, ir pienācīgi jāuzrauga un jārisina divi svarīgi aspekti – plaši izplatītas digitālās prasmes un uzņēmumu sadarbība, sākot ar ražošanas un piegādes ķēdēm.

4.8. Digitālās prasmes ir būtiski svarīgs faktors, īpaši MVU, jo tās ir galvenais šķērslis pilnīgai digitalizācijai, pat ja pastāv spēcīgi finansiāli stimuli ieguldījumiem. Attiecībā uz MVU prasmju pilnveidi un kvalifikācijas paaugstināšana ietver gan nodarbināto darbaspēku, gan uzņēmējus, kuri ir tieši iesaistīti ražošanas procesos, inovācijā un ieguldījumu izvēlē. Ja uzņēmējiem trūkst digitālo prasmju, tas liedz viņiem izmantot digitālo tehnoloģiju sniegtās iespējas un nopietni kavē uzņēmumu konkurētspēju, kas nelabvēlīgi ietekmē nodarbinātību.

4.9. MVU nav oficiālas organizatoriskas lomas inovācijā un pētniecībā un izstrādē, un to pieeja inovācijai galvenokārt ir vērsta uz vidēja līmeņa tehnoloģijām (iedibinātu tehnoloģiju integrācija) un pakāpenisku inovāciju (progresīva un lēnāka, nevis radikāla digitālā inovācija), kas attīstās arī neformālos un daļēji formālos īpašo zināšanu apmaiņas un eksperimentu veidos ar citiem uzņēmumiem, tostarp izmantojot apakšuzņēmēju attiecības. Pamattehnoloģijas varētu arī ieviest MVU, veidojot stratēģiskas un tehnoloģiskas attīstības iespējas, kas ietver šādas tehnoloģijas.

4.10. Arodbiedrībām, nevalstiskajām un pilsoniskās sabiedrības organizācijām, darba devēju apvienībām un publiskā sektora iestādēm, kurām, ņemoties vadošu lomu, ir jāvirza digitālās inovācijas centru uzdevumi un stratēģijas, ir jāsadarbojas, lai izstrādātu prasmju pilnveides un pārkvalifikācijas, mūžizglītības un profesionālās apmācības programmas, kas garantē darbaspēka pastāvīgu nodarbinātību, pienācīgas darbavietas un algas, kā arī sociālās tiesības. Darba ņēmējiem jāuzņemas vadoša loma digitālās pārkārtošanās procesos, un ir jānodrošina dzimumu līdztiesība. Šajā nolūkā būtiski svarīgs ir sociālais dialogs, un tas ir jāatbalsta, lai konstatētu vajadzības īstermiņā un vidējā termiņā, kā arī ilgtermiņa politikas ietekmi.

4.11. Veidojot sadarbību starp lieliem uzņēmumiem un MVU, sākot no ražošanas un piegādes ķēdēm, varētu pārnest digitālo inovāciju jaunā līmenī, pārvarot daudzus šķēršļus zināšanām, standartizācijai un izmaksām.

4.12. EESK uzskata, ka Eiropas digitālās inovācijas centru turpmākā stratēģiskā loma ir atkarīga no diviem faktoriem: spējas nodot politikas veidotājiem informāciju par MVU vajadzībām, ierobežojumiem un iespējām pētniecības, izstrādes un inovācijas jomā, lai labāk izstrādātu politiku, kas veicina MVU nozīmi un kvalitāti; un spējas uzlabot mūsu sociālo un uzņēmējdarbības ekosistēmu, palīdzot to padarīt noturīgāku un tālredzīgāku.

Briselē, 2022. gada 27. oktobrī

*Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas
priekšsēdētāja*
Christa SCHWENG

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Ceļā uz ilgtspējīgu ES stratēģiju attiecībā uz augu izcelsmes proteīniem un augu eļļām”

(pašiniciatīvas atzinums)

(2023/C 75/13)

Ziņotājs: **Lutz RIBBE**

Pilnsapulces lēmums	20.1.2022.
Juridiskais pamats	Reglamenta 52. panta 2. punkts Pašiniciatīvas atzinums
Atbildīgā specializētā nodaļa	Lauksaimniecības, lauku attīstības un vides specializētā nodaļa
Pieņemts specializētās nodaļas sanāksmē	5.10.2022.
Pieņemts plenārsesijā	27.10.2022.
Plenārsesija Nr.	573
Balsojuma rezultāts	
(par/pre/atturas)	158/2/3

1. Secinājumi un ieteikumi

1.1. Lopkopība (gaļas un piena produkti, olas) ekonomiskajā ziņā ir būtiska lauksaimniecības nozare Eiropas Savienībā, tomēr pēdējos gados sabiedrība arvien plašāk diskutē par šo nozari, it īpaši ņemot vērā ne tikai intensīvas dzīvnieku audzēšanas reģionālo un globālo ietekmi uz vidi, bet arī nozares lielo atkarību no barības importa. Otrais aspekts raisa bažas par ES nodrošinātību ar barību un pārtiku. Sevišķi ievērojama ir atkarība no tādu augu importa (aptuveni 75 %), kam ir augsts proteīna saturs.

1.2. Lai arī lopkopības nozare netieši pretendē uz aramzemi ārpus Eiropas Savienības, tā izmanto arī lielu daļu aramzemes ES teritorijā. Aptuveni 50 % no ražas tiek izmantoti dzīvnieku barošanai, lai iegūtu dzīvnieku izcelsmes produktus; mazāk nekā 20 % no ražas cilvēki nepastarpināti izmanto augu izcelsmes uzturam.

1.3. Eiropas proteīna ražošanas stratēģija tiek apspriesta jau gadiem ilgi, taču līdz šim tālāk par izteikumiem attīstīt proteīnaugu audzēšanu Eiropā nav tikts. Šajā atzinumā Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komiteja (EESK) vēlas sniegt norādījumus par to, kādi papildu aspekti būtu jāņem vērā šajā sakarā.

1.4. EESK norāda, ka Eiropas Savienībā ir neliels olbaltumvielu trūkums faktiskajā (augu izcelsmes) pārtikas nozarē (“pārtika”), bet izteiktāks to trūkums vērojams barības maisījumu nozarē (“barība”). Ir daudz labu iemeslu, lai Eiropas Savienībā paplašinātu proteīna ražošanu un dzīvnieku barībā vairāk iekļautu sevišķi arī zālājus. Tomēr, neraugoties uz esošo potenciālu, tīri kvantitatīvi nebūs iespējams olbaltumvielu importa lielo apjomu pilnībā aizstāt ar Eiropas produkciju, neradot būtisku ietekmi uz citām lauksaimnieciskās ražošanas nozarēm.

1.5. EESK arī uzsver, ka eļļas augu audzēšanas paplašināšana Eiropas Savienībā varētu radīt tādu pozitīvu ietekmi kā, piemēram, pašpietiekamība traktoru apgādē ar degvielu, lielāks eļļas raušu piedāvājums, kuriem piemīt izcils proteīnu saturošas barības potenciāls, un lielāka augseka.

1.6. Tā iemesls ir absolūti ierobežojošais faktors, proti, pieejamā lauksaimniecības zeme. Gan tradicionālajā, gan bioloģiskajā lauksaimniecībā pastāvīgi tiek veikti inovatīvi pasākumi, lai palielinātu produktivitāti, taču arī tie sasniedz savas robežas apjoma ziņā. Tāpēc EESK uzskata, ka Eiropas Savienībai ir steidzami jāizstrādā pētījums par tādu proteīnaugu un eļļas augu potenciālu un proporcionālo daļu Eiropas mērogā, ko varētu audzēt ES teritorijā.

1.7. Svarīgs elements Eiropas proteīna ražošanas stratēģijā ir nodrošināt, lai lopkopība kopumā atbilstu ES un ANO mērķiem attiecībā uz Eiropas un pasaules pārtikas nodrošinājumu, piegādes autonomiju un ilgtspēju. Proteīna ražošanas palielināšana Eiropas Savienībā ir tikai viens no aspektiem. Globālā tendence, ka pasaules vidējais gaļas un piena produktu patēriņš uz vienu iedzīvotāju tuvojas mūsdienu attīstīto valstu līmenim, šķiet nesavienojama ar ANO ilgtspējīgas attīstības mērķiem.

1.8. Eiropas proteīnu un eļļu stratēģijai būtu jāveicina arī ilgtspējīga lauku apvidu attīstība atbilstīgi ES ilgtermiņa redzējumam par lauku apvidiem, piemēram, attīstot jaunas reģionālās vērtības ķēdes, kas ir pašpietiekamas.

1.9. Vācijā federālās valdības izveidotā Lauksaimniecības nākotnes komisija (*Zukunftskommission Landwirtschaft – ZKL*), kurā bija pārstāvētas visas sociāli nozīmīgās grupas, saskaņā ar holistisku pieeju izstrādāja priekšlikumus ilgtspējīgai lauksaimniecības un pārtikas sistēmai, kas ietver arī lopkopības nozari. Tika ierosinātas izmaiņas ražošanas metodēs, kuras jāievieš, izmantojot virkni instrumentu (atlīdzība ar tirgu un prēmiju starpniecību), lai pēc iespējas vairāk lauksaimnieku varētu pielāgoties. EESK iesaka Eiropas Komisijai rūpīgāk izpētīt šā procesa formātu un apsvērt, vai tas nebūtu piemērots arī, lai izstrādātu Eiropas proteīna ražošanas stratēģiju.

1.10. Proteīna ražošanas stratēģijā, kas nodrošinātu arī stratēģisko piegādes autonomiju, būs jāietver šādi elementi:

- veicināt pētniecību un inovāciju augu izcelsmes proteīnu jomā visā vērtību ķēdē, lai augu izcelsmes proteīnu avotus varētu izmantot atbilstīgi vajadzībām un vispiemērotākajā veidā,
- attīstīt un vairāk veicināt proteīna potenciālu Eiropas Savienībā,
- stiprināt augu izcelsmes proteīnu ilgtspējīgu vietējo ražošanu saskaņā ar augstajiem Eiropas standartiem,
- attīstīt un paplašināt reģionālās vērtības ķēdes un reģionālo pārstrādes jaudu,
- pastāvīgi sadarboties ar iestādēm un lauksaimniecības organizācijām, lai veicinātu vietējo augu izcelsmes proteīnu audzēšanu un izmantošanu pārtikas un barības nozarē,
- vēl vairāk palielināt kultūraugu potenciālu, uzlabojot un paplašinot selekcijas stratēģijas,
- paplašināt izglītības un konsultāciju pakalpojumus un zināšanu pārnesi,
- atļaut un atvieglot proteīnaugu audzēšanu ekoloģiski nozīmīgās platībās,
- ciešāk sasaistīt lopkopību ar reģionālo barības potenciālu,
- konsekventi ievērot pašreizējās emisiju radītā piesārņojuma robežvērtības (nitrāts virszemes ūdeņos un gruntsūdeņos, amonjaks u. c.), internalizēt ārējās izmaksas,
- veicināt dzīvniekiem īpaši draudzīgu labturības praksi, izmantojot patērētāju informēšanu un produktu marķēšanu,
- noteikt ražošanas un kvalitātes standartus, lai novērstu sekas, ko veselībai un videi izraisa tādu produktu imports, kuri konkurē ar Eiropas Savienībā ražotajiem,
- rīkot papildu informācijas kampaņu par dažādu ēšanas paradumu ietekmi uz vidi un veselību.

2. Ievads un vispārīga informācija

2.1. ES lauksaimniecības politika un prakse ir bijusi veiksmīga pārtikas piegādes ziņā, taču tagad, izmantojot savu stratēģiju “No lauka līdz galdam”, tās cita starpā arvien vairāk koncentrējas uz ilgtspējas jautājumiem, zaļā kursa mērķu un ilgtspējīgas attīstības mērķu (IAM) sasniegšanu. Kopš Covid-19 pandēmijas un Ukrainā notiekošā kara sākuma uzmanības centrā ir arī tāds mērķis kā stratēģiskā piegādes autonomija.

2.2. ES lopkopības nozarei (gaļas un piena produkti, olas) ir būtiska nozīme tautsaimniecībā, tomēr pēdējos gados dažādu iemeslu dēļ sabiedrība arvien plašāk diskutē par šo nozari; viens aspekts ir nozares lielā atkarība no barības importa.

2.3. Eiropas Parlaments savā rezolūcijā “Eiropas stratēģija proteīnaugu popularizēšanai”⁽¹⁾ norāda, ka “ir liels augu proteīna deficīts lopkopības nozares vajadzību dēļ” un “diemžēl šī situācija nav īpaši uzlabojusies, lai gan (..) ir izmantoti biodegvielas ražošanas blakusprodukti”. Proteīnaugu audzēšanai “Savienība atvēl tikai 3 % no aramzemes un importē vairāk nekā 75 % no apgādes ar augu proteīnu, galvenokārt no Brazīlijas, Argentīnas un Amerikas Savienotajām Valstīm”⁽²⁾, neraugoties uz to, ka laikā no 1994. gada līdz 2014. gadam proteīnbagātu izejvielu ražošana Eiropas Savienībā palielinājās no 24,2 līdz 36,3 miljoniem tonnu (+50 %), bet kopējais patēriņš tajā pašā periodā pieauga no 39,7 līdz 57,1 miljonam tonnu (+44 %) ⁽³⁾. Politiskie lēmumi, piemēram, *Blair House* nolīgums, ir būtiski sekmējuši šīs atkarības rašanos.

2.4. Īpaša, gandrīz primārā loma lopbarības nozarē ⁽⁴⁾ ir sojas miltiem, kas “ir augstvērtīga barības maisījuma sastāvdaļa, ko nosaka to augstais proteīna saturs (vairāk nekā 40 %), aminoskābju saturs un pieejamība visu gadu, un tas ierobežo nepieciešamību regulāri salāgot barības sastāvu” ⁽⁵⁾. Sojas patēriņš Eiropā palielinājās no 2,4 miljoniem tonnu 1960. gadā līdz gandrīz 36 miljoniem tonnu gadā. Lai apmierinātu šo milzīgo pieprasījumu pēc sojas, ir nepieciešama gandrīz 15 miljonu hektāru liela platība, “no kuras 13 miljoni ha atrodas Dienvidamerikā” ⁽⁶⁾; tas ir vairāk nekā visa Vācijas aramzeme (11,7 miljoni ha) ⁽⁷⁾. Absolūti lielāko daļu importētās sojas (aptuveni 94 %) veido ģenētiski modificētas šķirnes.

2.5. Komisijas dokumentā ⁽⁸⁾ minētie proteīnaugi ar augstu proteīna saturu (vairāk nekā 15 %) “veido aptuveni ceturto daļu no kopējā ES augu valsts kopproteīna piedāvājuma. Lai gan graudaugi un zālāji dod būtisku ieguldījumu kopējā ES augu valsts proteīnu piedāvājumā”, pārsteidzošā kārtā Komisija savos stratēģiskajos apsvērumos par augu valsts proteīniem nav ietvērusi graudaugus un zālājus to “zemā proteīna satura un mazās tirgus nozīmes dēļ” ⁽⁹⁾. Šādam pamatojumam EESK nevar piekrist.

2.6. Lielais importa apjoms, it īpaši sojas imports, galvenokārt ir izskaidrojams ar to, ka ASV un Dienvidamerikā soju var saražot daudz lētāk, jo tur ir dabiski audzēšanas apstākļi; turklāt nozīme ir arī vides un sociālajiem standartiem, kas dažkārt ir ievērojami zemāki; kā piemērus var minēt Dienvidamerikas dabisko mežu izciršanu un pamatiedzīvotāju, kā arī mazo lauksaimnieku pārvietošanu ⁽¹⁰⁾. EESK atzinīgi vērtē to, ka Komisija ir atzinusi šo problēmu un ir apņēmusies veidot “neatmežojošas piegādes ķēdes” ⁽¹¹⁾.

⁽¹⁾ Eiropas Parlamenta 2018. gada 17. aprīļa rezolūcija par Eiropas stratēģiju proteīnaugu popularizēšanai (OV C 390, 18.11.2019., 2. lpp.).

⁽²⁾ Eiropas Parlamenta 2018. gada 17. aprīļa rezolūcija (OV C 390, 18.11.2019., 2. lpp.), E punkts. EESK piezīme: atkarība 75 % apmērā attiecas uz proteīnaugiem ar augstu olbaltumvielu saturu; daudzās diskusijās neizprotamu iemeslu dēļ netiek ņemts vērā svarīgs aspekts, ka dzīvniekus var apgādāt ar proteīnu, izmantojot zālaugus un graudaugus.

⁽³⁾ Eiropas Parlamenta 2018. gada 17. aprīļa rezolūcija (OV C 390, 18.11.2019., 2. lpp.), L punkts.

⁽⁴⁾ Komisijas ziņojums Padomei un Eiropas Parlamentam par augu izcelsmes proteīnu ražošanas attīstību Eiropas Savienībā (COM(2018) 757 final), 2. lpp.

⁽⁵⁾ COM(2018) 757 final, 3. lpp.

⁽⁶⁾ Eiropas Parlamenta 2018. gada 17. aprīļa rezolūcija (OV C 390, 18.11.2019., 2. lpp.), L punkts.

⁽⁷⁾ Eurostat dati liecina, ka ES kopējā lauksaimniecības platība (ieskaitot ganības un pļavas) pašlaik ir aptuveni 174 miljoni hektāru (dati pirms Brexit).

⁽⁸⁾ COM(2018) 757 final.

⁽⁹⁾ Eiropas Parlamenta 2018. gada 17. aprīļa rezolūcija (OV C 390, 18.11.2019., 2. lpp.).

⁽¹⁰⁾ EESK atzinums “Līdz minimumam samazināt atmežošanas un meža degradācijas risku, kas saistīts ar ES tirgū laistiem izstrādājumiem” (OV C 275, 18.7.2022, 88. lpp.).

⁽¹¹⁾ EESK atzinums “Līdz minimumam samazināt atmežošanas un meža degradācijas risku, kas saistīts ar ES tirgū laistiem izstrādājumiem” (OV C 275, 18.7.2022., 88. lpp.).

Nedz pēdējos KLP reformas priekšlikumos, nedz sarunās ar Mercosur valstīm ES nav ierosinājusi pietiekamas iniciatīvas, kas varētu reāli samazināt atkarību no importa.

2.7. Šajā saistībā ir vērts pieminēt, ka proteīna ražošana guva labumu no līdzšinējās KLP it īpaši tā saukto ekoloģiski nozīmīgo platību dēļ, kuras vairs neeksistēs pēc reformas. Slāpekļsaistītāju kultūras ir visbiežāk norādītais ENP [ekoloģiski nozīmīgu platību] veids, proti, tiek izmantoti 37 % ENP. Iesniegtie valstu stratēģiskie plāni jaunās KLP īstenošanai vēl nav izvērtēti, tāpēc EESK vēl nevar apgalvot, vai tie panāks uzlabojumus vai pasliktinājumus. Lai arī dalībvalstu rīcībā ir dažādas iespējas (it īpaši: piesaistītie maksājumi), kā sekmēt audzēšanu, pirmās analīzes tomēr rada bažas, vai, pirmkārt, visas dalībvalstis tās izmantos, un vai, otrkārt, atbalsta līmenis būs pietiekami pievilcīgs.

2.8. EESK nostāja ir skaidra – tā uzskata, ka “jebkurā gadījumā ir vēlams uzlabot Eiropas Savienības pašapgādi ar proteīniem. Sojas pupiņu imports no trešām valstīm var izraisīt atmežošanu, mežu degradāciju un dabisko ekosistēmu iznīcināšanu ražotājvalstīs. Ja Eiropas Savienībā tiktu izvērsti tādu dārzena un pākšaugu ražošana, kas satur daudz proteīna, samazinātos importa izmantošana, kas pozitīvi ietekmētu klimatu un vidi”⁽¹²⁾.

2.9. Šo nostāju neapstrīd neviena puse. Turpretim Eiropas Savienībā jau ilgu laiku tiek apspriesta nepieciešamība pēc atbilstošas Eiropas proteīna ražošanas stratēģijas, taču līdz šim nekas daudz vairāk par apņemšanos paplašināt proteīna ražošanu Eiropā un 2.7. punktā minētajiem instrumentiem nav panākts. Tāpēc līdz efektīvai Eiropas proteīna ražošanas stratēģijai vēl tāls ceļš ejams.

2.10. Kopš Covid-19 pandēmijas sākuma, bet vēlākais kopš Ukrainā notiekošā kara ir kļuvis skaidrs, ka globālajai darba dalīšanai un tirdzniecības attiecībām nav tikai pozitīvas sekas. Tās var radīt problēmas, par kurām līdz šim nav padomāts vai par kurām nav pietiekami daudz domāts. Jaunais atslēgas vārds ir stratēģiskā piegādes autonomija. Neatkarīgi no tā, vai runa ir par sejas masku, medikamentu, pusvadītāju vai fosilo energoresursu, piemēram, gāzes, naftas, ogļu, piegādes nepilnībām: atkarība var izraisīt ārkārtējus ekonomiskus un sociālus satricinājumus.

2.11. Karš Ukrainā un tā sagaidāmās ilgtermiņa sekas ilgstoši ietekmēs gan Eiropas, gan pasaules lauksaimniecības nozari un Eiropas pārtikas rūpniecību, un tādēļ būs nepieciešamas pārmaiņas.

2.12. Tāpēc arī savā rezolūcijā “Karš Ukrainā un tā ekonomiskā, sociālā un vidiskā ietekme”⁽¹³⁾ EESK norāda, “ka konfliktam neizbēgami būs smagas sekas ES lauksaimniecības pārtikas nozarē, kam būs vajadzīgs papildu atbalsts; šajā nolūkā uzsver, ka Eiropas Savienībai jāstiprina apņēmība izveidot **ilgtspējīgas pārtikas sistēmas**, (..) [un] Eiropas Savienībai ir jāuzlabo sava nodrošinātība ar pārtiku, samazinot atkarību no svarīgāko lauksaimniecības produktu un izejvielu importa”.

2.13. Vienlaikus EESK uzsver, “ka kara ietekme nedrīkstētu kaitēt klimatrīcībai un ilgtspējai” un ka IAM, kas paredzēti ANO Ilgtspējīgas attīstības programmā 2030. gadam, veicina mieru, drošību un nabadzības mazināšanu. **Eiropas zaļais kurss** ļautu panākt progresu ANO Ilgtspējīgas attīstības programmas (2030) īstenošanā un tainīgas pārkārtošanās jomā.

2.14. Arī ES valstu un valdību vadītāji pievērsās šim jautājumam – 2022. gada 11. martā pieņemtajā Versaļas deklarācijā teikts: “Mēs uzlabosim mūsu nodrošinātību ar pārtiku, samazinot atkarību no svarīgiem importētiem lauksaimniecības produktiem un lauksaimnieciskās ražošanas resursiem, jo īpaši kāpinot augu izcelsmes proteīnu ražošanu Eiropas Savienībā”⁽¹⁴⁾.

⁽¹²⁾ EESK izpētes atzinums “Pārtikas nodrošinājums un ilgtspējīgas pārtikas sistēmas” pēc prezidentvalsts Francijas pieprasījuma (OV C 194, 12.5.2022., 72. lpp.), 1.3. punkta ii) apakšpunkts.

⁽¹³⁾ EESK rezolūcija pieņemta 2022. gada 24. marta plenārsesijā (OV C 290, 29.7.2022., 1. lpp.).

⁽¹⁴⁾ <https://www.consilium.europa.eu/media/54790/20220311-versailles-declaration-lv.pdf>

3. Fakti un tendences

3.1. EESK uzskata, ka visaptverošas "Eiropas proteīna ražošanas stratēģijas" izstrādes laikā ir daudz vairāk jāapspriež un jāņem vērā sistēmiskāki jautājumi. Tas ietver precizējumu par to, kā pašreizējā sistēma ir vērtējama no Eiropas stratēģiskās piegādes autonomijas viedokļa, kā arī no globālas un reģionālas ilgtspējas aspekta, kādas ir tās priekšrocības un trūkumi lauksaimniekiem, patērētājiem, videi un lauksaimniecības dzīvniekiem. Tomēr jāņem vērā arī pašreizējās tendences, kas ietekmē apgādi ar proteīnu.

Šķīvis, tvertne vai sile – ko mēs audzējam un kas notiek ar lauksaimniecības kultūru ražu?

3.2. Ja proteīna imports nebūtu liels, pašreizējais augstais gaļas ražošanas apjoms Eiropā nebūtu iespējams, lai gan liela daļa lauksaimniecības ražas jau tiek izmantota dzīvnieku barībai. Piemēram, Vācijā tās ir gandrīz divas trešdaļas (!) no visas ražas, proti, gandrīz visas plavas (kuras mēs, cilvēki, protams, arī nevaram tieši izmantot) un attiecīgi 60 % kukurūzas un graudaugu (¹⁵). Otrs nozīmīgākais ražas izmantošanas veids apjoma ziņā nav augu izcelsmes pārtika, bet gan tehniskās enerģijas ražošana (kukurūza – biogāzei, rapšu sēklas – biodīzeļdegvielai, graudaugi un cukurbietes – bioetanolam). Tikai trešajā vietā ir tieša augu izmantošana pārtikā. Vācijā patērētā augu valsts pārtika – galvenokārt labība, kartupeļi, cukurs, rapšu eļļa un lauka dārzeņi – veido tikai 11 % no kopējās augu produkcijas.

3.3. Turklāt 93 % importēto augu izcelsmes proteīnu tiek izmantoti dzīvnieku barībai. Tieši šis imports, kā arī gaļas ražošanas apjoms un intensitāte pēdējos gados ir kļuvuši par sabiedrībā plaši apspriestu jautājumu.

3.4. Jāņem vērā divi secinājumi: pirmkārt, Eiropas Savienībā ir neliels olbaltumvielu trūkums faktiskajā (augu izcelsmes) pārtikas nozarē ("pārtika"), bet izteiktāks to trūkums vērojams barības maisījumu nozarē ("barība"). Otrkārt, nebūs iespējams olbaltumvielu importa lielo apjomu pilnībā aizstāt ar Eiropas produkciju, neradot būtisku ietekmi uz citām lauksaimnieciskās ražošanas nozarēm.

3.5. Tā iemesls ir absolūti ierobežojošais faktors, proti, pieejamā lauksaimniecības zeme. Gan tradicionālajā, gan bioloģiskajā lauksaimniecībā pastāvīgi tiek veikti inovatīvi pasākumi, lai palielinātu produktivitāti, taču arī tie sasniedz savas robežas apjoma ziņā. Tāpēc Vācijas Eļļas augu sēklu pārstrādes rūpniecības apvienība pēc detalizētas analīzes secina, ka ir "jāturpina nodrošināt šo proteīna avotu piegādes kanālus (..), jo pilnīga apgāde ar vietējiem proteīniem joprojām nav reāla" (¹⁶).

3.6. Šos būtiskos apgalvojumus nevajadzētu pārprast: ir daudz labu iemeslu, lai ES intensīvi veicinātu proteīnaugu un eļļas augu audzēšanu. Tie piesaista slāpekli augsnei, samazina vajadzību pēc minerālā slāpekļa, uzlabo augsnes kvalitāti un auglību, kā arī pozitīvi ietekmē klimata aizsardzību (piemēram, mazāka vajadzība pēc transporta, mazāka atmežošana, mazāks resursu izmantojums). Paplašināta augseka samazina kaitīgo organismu klātbūtni un pozitīvi ietekmē bioloģisko daudzveidību. Mūsdienās tikai ļoti nelielā daļā (aptuveni 3 %) lauksaimnieciski izmantojamo platību audzē proteīnaugus. Tomēr augsekas paplašināšana, kas ir visnotaļ lietderīga, nenovēršami notiktu uz citu audzēšanas veidu rēķina, piemēram, uz citu pārtikas kultūraugu vai enerģētisko kultūraugu rēķina, vai arī konkurētu, piemēram, ar citiem dabas aizsardzības pasākumiem.

Aktuālās tendences

3.7. Tāpēc vispirms ir ieteicams aprakstīt un analizēt tendences, kas nākotnē varētu ietekmēt lopkopību un dzīvnieku barības jomu un tādējādi arī pieprasījumu pēc proteīna un tā kvalitāti.

(¹⁵) 2017. gadā Eiropas Savienībā (27 dalībvalstīs) lauksaimniecībā izmantotā zemes platība bija 178,7 miljoni ha, no kuriem 105,5 miljoni ha bija aramzeme, kuras 63 % (= 66,8 miljoni ha) tika izmantoti dzīvnieku barībai (<https://de.statista.com/statistik/daten/studie/1196852/umfrage/landwirtschaftliche-flaechen-in-der-eu-nach-nutzungsart/>).

(¹⁶) Vācijas Eļļas augu sēklu pārstrādes rūpniecības apvienība (*Verband der ölseenverarbeitenden Industrie in Deutschland – OVID*): Proteīna ražošanas stratēģija 2.0, 2019. gads.

3.7.1. No vienas puses, jau ir vērojamas izmaiņas patērētāju un patēriņa modeļos. Arvien vairāk patērētāju samazina gaļas patēriņu vai pilnībā atsakās no gaļas patēriņa. Par lielo gaļas patēriņu Eiropā tagad tiek diskutēts arī uztura apsvērumu dēļ. Dažās dalībvalstīs jau var novērot gaļas patēriņa samazināšanos⁽¹⁷⁾. Tas skaidri redzams ne tikai statistikā, bet arī lielveikalu plauktos, kur manāmi pieaug piedāvājums ar gaļas aizstājējiem, kas izgatavoti no proteīnaugiem.

3.7.2. Otru tendenci var raksturot kā “mazāks, taču kvalitatīvāks gaļas patēriņš”: arvien biežāk tiek piedāvātas augstākās kvalitātes programmas, kas vairāk vērstas uz dzīvnieku labturību un vietējo izcelsmi, un tas ietekmē arī dzīvnieku barošanu. Tādējādi arvien vairāk patērētāju pievērš uzmanību tam, kā tiek turēti dzīvnieki un vai tie ir baroti, piemēram, ar vietēji ražotu barību un/vai barību bez ĢMO, vai tie ir bijuši ganībās utt. Eiropas Savienībā jau pastāv lielas atšķirības šajā sakarā.

3.7.3. Agrāk šī tendence tika uzskatīta par nelielu nišu, taču drīzumā gaidāmas būtiskas pārmaiņas: daudzas lielveikalu ķēdes vairākās dalībvalstīs jau ir pakāpeniski paaugstinājušas prasības svaigiem gaļas produktiem attiecībā uz dzīvnieku labturību un vides ilgtspēju. Gaidāmas arī citas radikālas pārmaiņas: no 2030. gada daži zemo cenu veikali visu savu svaigās gaļas klāstu iegūs tikai no zemnieku saimniecībām, kas audzē dzīvniekus āra apstākļos un nodrošina vislabākos dzīvnieku turēšanas apstākļus. Izmaiņas attiecas uz visām lauksaimniecības dzīvnieku grupām (liellopu gaļa, cūkgaļa, vistas un tītara gaļa).

3.7.4. Plānotais vai jau notiekošais bioloģiskās lauksaimniecības pieaugums Eiropas Savienībā ietekmēs arī barības piegādi (un sojas importu). Saskaņā ar Eiropas Komisijas datiem bioloģiskā lopkopība līdz šim ir augusi par 10 % gadā. Stratēģijā “No lauka līdz galdam” noteiktais 25 % mērķis dotu papildu stimulu, ja attiecīgi attīstītos tirgi, un KLP mērķis ir to veicināt. Tā kā tikai 6 % pasaules sojas pupiņu tiek pārdotas kā ģenētiski nemodificēta soja, saimniecībām ir jāmeklē alternatīvas un/vai jāražo vairāk barības pašu saimniecībās.

3.7.5. Ievērojamas pārmaiņas jau norisinās arī piena nozarē: daudzās dalībvalstīs pārtikas mazumtirgotāji pieprasa no pienotavām pienu un piena produktus, kuru ražošanā nav izmantotas gēnu inženierijas metodes govju barošanai. Tā rezultātā, piemēram, Vācijā aptuveni 70 % piena tiek ražoti, lauksaimniecības dzīvnieku barībā vairs neizmantojot sojas miltus. Tirgū sākas diferenciācija, piemēram, pēc tā, vai piens iegūts no ganībās turētiem, ar sienu barotiem vai kalnu apgabalos audzētiem lauksaimniecības dzīvniekiem. Tomēr piena produkti arī turpmāk būs neaizstājams un visiem pieejams olbaltumvielu avots sabalansētā uzturā visām iedzīvotāju vecuma grupām.

3.7.6. Šajā saistībā jāatgādina arī par EESK informatīvo ziņojumu “Ekstensīvās lopkopības un organisko mēslošanas līdzekļu priekšrocības Eiropas zaļā kursa kontekstā”⁽¹⁸⁾, kurā uzsvērts, ka ekstensīvā lopkopība (ilggadīgajos zālajos un ganībās) ir ne tikai īpaši nozīmīga bioloģiskajai daudzveidībai un citiem ekoloģiskajiem un kultūrreģionālajiem sasniegumiem, bet tai “ir svarīga nozīme [arī] ilgtspējīgu, veselīgu, nekaitīgu un augstas kvalitātes pārtikas produktu piegādē, it īpaši tāpēc, ka pieaug pasaules iedzīvotāju skaits”. Nepieciešamība uzsvērt “ganību un āboliņa nozīmi, jo tie ir svarīgi proteīna avoti atgremotājiem”⁽¹⁹⁾, ir minēta arī citā Komitejas atzinumā.

3.7.7. Cita, pilnīgi atšķirīga tendence, kas var saimnieciskā ziņā katastrofāli ietekmēt lauksaimniecību, tradicionālo lopkopību un visu lauksaimniecības pārtikas sistēmu šajā nozarē, ir tā dēvētās “mākslīgās gaļas” parādīšanās, kurai gan nav nekādas saistības ar gaļu, jo tā ir reaktors ražota rūpniecības produkcija. Šo tendenci nerodina ne patērētāji, ne lauksaimnieki, bet gan lieli starptautiskie uzņēmumi, piemēram, *Cargill*, *Tyson Foods* un *Nestlé*. Tie pēta vai izstrādā mākslīgo gaļas audu ražošanas metodes rūpnieciskajos reaktors. Viņi argumentē, ka to, ko lauksaimnieki cilvēces vēsturē ir darījuši vienmēr, praktizējot tradicionālo lopkopību (proti, audzējuši šūnas), viņi var izdarīt reaktorā, daudz mazāk izmantojot

⁽¹⁷⁾ Vācijā cūkgaļas patēriņš uz vienu iedzīvotāju no 1995. gada līdz 2021. gadam ir samazinājies no 39,8 līdz 31 kg.

⁽¹⁸⁾ EESK informatīvs ziņojums “Ekstensīvās lopkopības un organisko mēslošanas līdzekļu priekšrocības Eiropas zaļā kursa kontekstā”.

⁽¹⁹⁾ Pēc prezidentvalsts Francijas pieprasījuma izstrādāts EESK izpētes atzinums “Pārtikas nodrošinājums un ilgtspējīgas pārtikas sistēmas” (OV C 194, 12.5.2022., 72. lpp.).

zemi, savukārt šaubas par ūdens ietaupījumu un citiem izmantotajiem resursiem joprojām pastāv, tāpat kā nezināmie faktori, kas saistīti ar "kvalitāti" un attiecīgajām ražošanas izmaksām. EESK aicina sākt sabiedrībā plaši apspriest bažas, kas saistītas ar šo iespējamo attīstību un tās negatīvo ietekmi uz lopkopjiem un gaļas ražošanas ķēdi, kā arī tās potenciālo kaitējumu visu dalībvalstu ekonomikai un nodarbinātības līmenim, kā arī Eiropas Savienībai kopumā.

Politiskie risinājumi

3.8. Tīkmēr ir pieejami skaidri politiski risinājumi, no kuriem daži pēc būtības sniedzas pat tālāk nekā stratēģija "No lauka līdz galdam" un kas tika izstrādāti arī pavisam citās sabiedrības debatēs. Piemēram, Vācijā federālā valdība 2020. gada jūlijā izveidoja Lauksaimniecības nākotnes komisiju (ZKL), kuras sastāvā bija 32 locekļi no ļoti dažādām sabiedrības grupām, tai skaitā no tradicionālajām lauksaimnieku apvienībām un akadēmiskajām aprindām. Mērķis bija izstrādāt tādu redzējumu par lauksaimniecības un pārtikas sistēmas nākotni, kas būtu pieņemams plašām sabiedrības grupām. 2021. gada jūnijā ieteikumi tika vienprātīgi pieņemti un publicēti. Tiem ir kopīgs princips: lauksaimniecības ekoloģisko un ētisko atbildību, tostarp atbildību par dzīvnieku labturību, visefektīvāk un visilgstošāk var uzlabot, atrodot veidus, kā, ieviešot jaunus instrumentus, finansiāli nodrošināt ilgtspējīgākas ražošanas metodes un tādējādi padarīt tās ekonomiski dzīvotspējīgas.

3.9. Attiecībā uz lopkopības jomu iepriekš minētā komisija vadās pēc Federālās lauksaimniecības ministrijas izveidotā Lopkopības kompetenču tīkla ieteikumiem. Tīkla priekšlikumi tika publicēti 2020. gada februārī⁽²⁰⁾. Tajos izklāstīta pārstrukturēšanas stratēģija, kas paredz pārstrukturēt lopkopību, ievērojami uzlabojot dzīvnieku labturību. Tas ietver finansējumu, ko nodrošina, izmantojot nodokļus vai nodevas, un augstākas tirgus cenas, kā arī tādas piemaksas piešķiršanu, kura ir saistīta ar obligātu labturības marķējumu atbilstoši noteiktiem lopkopības standartiem. Tas ir ļoti svarīgi, lai attiecīgajiem lauksaimniekiem pavērtu ekonomisko perspektīvu. Šīs pārstrukturēšanas stratēģijas mērķis ir nodrošināt iztiku lopkopības saimniecībām un vienlaikus samazināt lauksaimniecības dzīvnieku skaitu.

3.10. Kopumā pašreizējie lopkopības veidi Eiropā būtiski atšķiras gan attiecībā uz pieprasījumu pēc importa (galvenokārt sojas), gan attiecībā uz reģionālo ietekmi uz vidi. Tradicionālākie vai ekstensīvākie ekoloģiskās, no zemes platībām atkarīgās lopkopības veidi lielākoties ir balstīti uz reģionāliem saimniecību un barības resursiem, un to ietekme uz vidi ir kontrolējama, tie ir pat daļēji nepieciešami kultūras ainavas saglabāšanai, savukārt pašreizējā un aizvien pieaugošā intensīvā lopkopība noslogo reģionu vidi un, neraugoties uz jau tā augstajām pretenzijām uz aramzemi Eiropas Savienībā, lielākoties ir balstīta uz importētu barību, kuras audzēšanai ir milzīgas sekas izcelsmes valstīs (cita starpā tā veicina mežu izciršanu pasaulē un klimata pārmaiņas, kā arī sociālos satricinājumus).

3.11. Tāpēc Eiropas proteīna ražošanas stratēģijas svarīgs elements ir nodrošināt, lai lopkopība kopumā atbilstu ES un ANO mērķiem attiecībā uz Eiropas un pasaules pārtikas nodrošinājumu, piegādes autonomiju un ilgtspēju. Proteīna ražošanas palielināšana Eiropas Savienībā ir viens no aspektiem, taču globālā tendence, ka pasaules vidējais gaļas un piena produktu patēriņš uz vienu iedzīvotāju tuvojas mūsdienu attīstīto valstu līmenim, šķiet nesavienojama ar ANO ilgtspējīgas attīstības mērķiem. Lauksaimniecības dzīvnieku skaita samazināšana ir nenovēršama.

3.12. Principā ZKL jau ir veikusi šādu pašreizējās lauksaimniecības un pārtikas sistēmas novērtējumu, un tas ir veikts, pamatojoties uz sabiedrības debašu procesu, kas būtu sīkāk jāanalizē pārējām ES dalībvalstīm un pašai Eiropas Komisijai. No vienas puses, tajā ir atzīti neapšaubāmi pozitīvie ieguvumi, ko lauksaimniecība sniedz sabiedrībai, un tajā pašā laikā kritiski aplūkots, uz ko balstās pēdējo gadu ražošanas attīstība un kādas ir tās sekas: "Šā progresa negatīvie aspekti ir dabas, vides, dzīvnieku un bioloģisko ciklu pārmērīga izmantošana līdz pat bīstamam kaitējumam klimatam. Tomēr arī

⁽²⁰⁾ https://www.bmel.de/SharedDocs/Downloads/DE/_Tiere/Nutztiere/200211-empfehlung-kompetenznetzwerk-nutztierhaltung.html

lauksaimniecība piedzīvo ekonomisko krīzi. Dažādi faktori, ne tikai politiskie, ir veicinājuši saimniecisko praksi, kas nav ne ekoloģiski, ne ekonomiski vai sociāli ilgtspējīga. Ņemot vērā ārējās izmaksas, ko rada dominējošie ražošanas veidi, pašreizējās lauksaimniecības un pārtikas sistēmas saglabāšana bez izmaiņām nav iespējama nedz ekoloģisku un ar dzīvnieku labturību saistītu, nedz ekonomisku apsvērumu dēļ”⁽²¹⁾.

4. Prasības: ilgtspējīga apgāde ar proteīnu un eļļas augu nozīmes palielināšana

4.1. Eiropā, kurā piegādes autonomija arvien vairāk tiek atzīta par stratēģisku mērķi, visnotaļ piemērots ir salīdzinājums ar enerģētikas politiku: pēc iespējas jāsamazina atkarība no importa un jākoncentrējas uz ilgtspējīgu pieprasījuma segšanu ar saviem resursiem.

4.2. Atšķirībā no enerģētikas nozares, kur jaunās tehnoloģijas (vējš, saule, biomasas, ūdeņradis u. c.) var kompensēt fosilā kurināmā trūkumu, pasaules pārtikas nozarē ražošana un patēriņš jāpielāgo ierobežotā dabas kapitāla – galvenokārt zemes, bet arī biodaudzveidības – iespējām. Līdztekus tam ir jānosaka lauksaimniecības ražas izmantošanas prioritātes. Galvenā prioritāte ir apgādāt cilvēkus galvenokārt ar augu valsts produktiem (graudaugiem, augļiem, dārzeņiem utt.). Par laimi, nav iemesla bažām, ka ES nespēs apmierināt savu iedzīvotāju vajadzības. Tomēr, ņemot vērā pieaugošās bažas par badu pasaulē, jāpatur prātā, ka bada problēmu pasaulē nevar atrisināt ar gaļas ražošanu, tieši otrādi – barība konkurē ar pārtiku, līdzīgi kā tas ir ar enerģētikas mērķiem paredzētu biomasu.

4.3. Šo zemes izmantošanas konfliktu saasina fakts, ka lauksaimniecība gandrīz visos ES reģionos ir pakļauta dažkārt ievērojamai konkurencei par zemi. Saskaņā ar ES aprēķiniem lauksaimniecībā izmantojamās zemes zudums urbanizācijas, apbūves, infrastruktūras u. c. dēļ līdz 2030. gadam varētu izraisīt izmantojamās zemes samazināšanos par gandrīz 1 miljonu hektāru.

4.4. Tomēr salīdzinājumā ar citām pasaules valstīm situācija Eiropas Savienībā ir apmierinoša: ES lauksaimniecība, kuras pamatā ir Eiropas lauksaimniecības modeļa principi⁽²²⁾, neapšaubāmi spēs nodrošināt pietiekamu daudzumu augstas kvalitātes augu izcelsmes produktu visiem iedzīvotājiem, un tā noteikti varēs piegādāt lielu daudzumu lopbarības, bet ne tik daudz, lai apmierinātu pašreizējo pieprasījumu. Turklāt, ņemot vērā, ka graudaugu piegāde no Ukrainas un Krievijas uz bada skartajiem reģioniem visdrīzāk nenotiks, ir jāuzdod jautājums, vai mums Eiropas Savienībā nevajadzētu izbarot (vai pievienot degvielai) mazāk graudaugu, lai varētu dot savu ieguldījumu globālās bada problēmas risināšanā un arī palielināt apgādi ar proteīniem.

4.5. Saistībā ar Eiropas proteīna ražošanas stratēģiju jāatceras, ka atgremotājiem (bet ne tikai viņiem) ir spēja, kuras nav cilvēkiem: viņi var izmantot zāli. Pat dzīvniekiem ar vienkameras kuņģi (cūkām un mājputniem) zālāji varētu papildināt daļu no barības devas. Tāpēc zālājiem vajadzētu būt būtiskam pamatelementam, kas ilgtermiņā nodrošinātu apgādi ar proteīnu un kam pašlaik politiskajās diskusijās tiek pievērsta pārāk maza uzmanība. Augu izcelsmes proteīna īpatsvara samazināšanos dzīvnieku uzturā var veicināt arī pagājušajā gadā ES pieņemtais lēmums atkal atļaut izmantot dzīvnieku un kukaiņu miltus dzīvnieku barībā.

4.6. Eļļas augu un proteīnaugu veicināšanas savienības (*Union zur Förderung von Öl- und Proteinpflanzen – UFOP*) specializēto struktūru nesen veiktie pētījumi par rapšu un pākšaugu potenciālu audzēšanas un izbarošanas ziņā apliecina, ka, runājot par audzēšanu, ir potenciāls audzēt daudz vairāk rapša un pākšaugu un vienlaikus ievērojami paplašināt augsekas. Rapša un pākšaugu īpatsvars varētu sasniegt aptuveni 10 % no aramzemes platības, kas, piem., pākšaugu (īpaši graudu zirņu, lauka pupu, sojas pupiņu, saldo lupīnu) gadījumā vairāk nekā divas reizes pārsniedz pašreizējo līmeni. Tāpēc lielāks eļļas augu daudzums netraucē ilgtspējīgai zemes izmantošanai, bet gan tieši otrādi. Taču tas var notikt tikai uz citu kultūru audzēšanas rēķina.

4.7. Tomēr minētais pētījums arī parāda, ka pašreizējo lauksaimniecības dzīvnieku vajadzības nav iespējams apmierināt autonomi un ka ir jāsamazina lauksaimniecības dzīvnieku skaits, ja vēlamies nodrošināt tā saukto stratēģisko apgādes autonomiju.

⁽²¹⁾ ZKL nobeiguma ziņojums.

⁽²²⁾ EESK pašiniciatīvas atzinums par tematu “Kopējās lauksaimniecības politikas reforma 2013. gadā” (OV C 354, 28.12.2010., 35. lpp.).

4.8. Tāpēc EESK uzskata, ka Eiropas Savienībai ir steidzami jāizstrādā pētījums par tādu proteīnaugu un eļļas augu potenciālu Eiropas mērogā, ko varētu audzēt ES teritorijā. Turklāt jāņem vērā zemes izmantošanas ilgtspēja (augsekas, augšnes auglība, tai skaitā biodaudzveidība). Pēc tam pētījuma rezultāti būtu jāizmanto, lai noteiktu, kādas zemes platības ir nepieciešamas veselīgam Eiropas iedzīvotāju uzturam, kura pamatā ir augu izcelsmes proteīns. No tā tad ir iespējams secināt, kas paliek pāri dzīvnieku barībai (vai enerģijas ieguvei), un tādējādi arī to, kas vēl ir jāimportē lopkopībā, kura atbilst uz ilgtspēju un dzīvnieku labturību vērstajiem Eiropas un pasaules ekoloģiskajiem ierobežojumiem. Pēc tam Eiropas proteīna ražošanas stratēģijā ir jāsniedz atbilde arī uz jautājumu par to, kādai jābūt stratēģijas ietekmei uz spēkā esošajiem tirdzniecības nolīgumiem (piemēram, *Mercosur*), un par to, kā lauksaimniekus, kuru darbība ir ilgtspējīga, Eiropas Savienībā pasargāt no tādu produktu importa, kuru ražošana nav bijusi ilgtspējīga.

4.9. Pēc EESK domām, ir svarīgi uzsvērt, ka eļļa, kas iegūta no eļļas augiem, kuri aizņem 10 % no ES aramzemes, varētu radīt enerģētisko pašpietiekamību lauksaimniecības traktoru apgādē ar degvielu, ja to izmantotu tikai šādam mērķim. EESK jau iepriekšējos atzinumos ⁽²³⁾ ir norādījusi, ka tā uzskata par lietderīgu izveidot atsevišķu programmu neesterificētu (t. i., tīru) augu eļļu izmantošanai lauksaimniecības tehnikā, nevis paļauties uz dīzeļdegvielas piejaukumu. Tomēr būtu jāapsver arī B100 tipa degvielu (100 % esterificētas augu eļļas) izmantošana. Iegūtie eļļas rauši ⁽²⁴⁾ ir lieliska proteīnu saturoša barība (tas pats attiecas, piemēram, uz alkohola ražošanas atkritumiem).

4.10. Dažas dalībvalstis ļoti atšķirīgu iemeslu dēļ jau strādā pie dzīvnieku populācijas samazināšanas (piemēram, Nīderlande). To var noteikt saskaņā ar normatīvajiem tiesību aktiem vai panākt, izmantojot tirgus instrumentus. Papildus skaidriem vides aizsardzības un dzīvnieku labturības standartiem EESK galvenokārt atbalsta uz tirgu balstītus risinājumus, kas rada priekšnoteikumus jaunu reģionālo vērtību ķēžu izveidei, kuras ir pašpietiekamas un nav pastāvīgi atkarīgas no subsīdijām. Vienlaikus to uzdevums būtu pavērt iespējas pēc iespējas lielākam skaitam lopkopības saimniecību. Tiem ir arī jādod iespēja pēc iespējas lielākam skaitam lauksaimnieku Eiropas Savienībā ražot ilgtspējīgi un pelnīt drošu iztiku. Tādēļ ir nepieciešama aizsardzība pret negodīgu konkurenci un negodīgu tirdzniecības praksi, un šajā nolūkā tirgū jāveicina lauksaimnieku ietekme pārejā uz globālu ilgtspējīgu pārtikas sistēmu.

4.11. Tas viss vēlreiz apliecina, ka ilgtspējīgā ES stratēģijā attiecībā uz augu izcelsmes proteīnu un augu eļļu ir jāaplūko visa lauksaimniecības un pārtikas sistēma, jo izolēta audzēšanas stratēģija nav pietiekama.

4.12. Tirgus mehānismi ir jāsaprot tā, lai tie atspoguļotu izmaksas, kas reāli rodas sociālajā jomā, kā arī sabiedrībai un videi. Tirgus nepilnības var labot, izmantojot uz pierādījumiem un zinātnes atziņām balstītus valdības pasākumus, kuru mērķis ir, ņemot vērā visas intereses, optimizēt līdzsvaru starp sabiedrības izmaksām un ieguvumiem.

Briselē, 2022. gada 27. oktobrī

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas
priekšsēdētāja
Christa SCHWENG

⁽²³⁾ EESK atzinums par atjaunojamo enerģijas avotu izmantošanu (OV C 77, 31.3.2009., 43. lpp.).

⁽²⁴⁾ Spiežot rapšu sēklas, iegūst aptuveni 1/3 eļļas un 2/3 tā dēvēto eļļas raušu.

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Ceļā uz ilgtspējīgas pārtikas marķējuma sistēmu, kas patērētājiem dotu iespēju izvēlēties ilgtspējīgu pārtiku”

(pašiniciatīvas atzinums)

(2023/C 75/14)

Ziņotājs: **Andreas THURNER**

Pilnsapulces lēmums	20.1.2022.
Juridiskais pamats	Reglamenta 52. panta 2. punkts Pašiniciatīvas atzinums
Atbildīgā specializētā nodaļa	Lauksaimniecības, lauku attīstības un vides specializētā nodaļa
Pieņemts specializētās nodaļas sanāksmē	5.10.2022.
Pieņemts plenārsesijā	27.10.2022.
Plenārsesija Nr.	573
Balsojuma rezultāts	
(par/pret/atturas)	147/5/1

1. Secinājumi un ieteikumi

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komiteja (EESK)

1.1. **atzinīgi vērtē** Eiropas Komisijas iniciatīvu izveidot tiesisku regulējumu ilgtspējīgas pārtikas sistēmām, tostarp noteikumus par ilgtspējīgas pārtikas marķējumu. Ir skaidrs, ka ir vajadzīgs regulējums un noteikts standartizācijas un saskaņotības līmenis, lai nodrošinātu uzticamību un vienlīdzīgus konkurences apstākļus;

1.2. **uzsver**, ka ilgtspēja ir daudzdimensionāls jēdziens, kurā vienmēr būtu vienlīdz jāņem vērā ekonomiskā, vides un sociālā dimensija;

1.3. **norāda**, ka cilvēku ēšanas paradumi ir ļoti atšķirīgi, atkarīgi no dažādiem faktoriem un ļoti noturīgi. Tāpēc ar ilgtspējas marķējuma sistēmu saistītajām cerībām jau no paša sākuma ir jābūt realistiskām. Tomēr vērojama vispārēja interese par pāreju uz ilgtspējīgākiem patēriņa modeļiem;

1.4. **tādēļ iesaka** izveidot pārtikas ilgtspējas marķējuma sistēmu, kas būtu pārredzama, balstīta uz zinātni un pēc iespējas vienkārša un pragmatiska un kas gan palīdzētu ekonomikas dalībniekiem novērtēt un paaugstināt produktu ilgtspēju, gan sniegtu patērētājiem noderīgu informāciju, lai viņi varētu izdarīt apzinātu izvēli;

1.5. vieglas un pragmatiskas pieejas labad **ierosina** iztikt arī ar pilnībā definētas un novērtētas ilgtspējas elementiem, piemēram, dzīvnieku labturības, sociālajiem vai vidiskajiem kritērijiem. Tomēr šajā gadījumā nevajadzētu lietot terminu “ilgtspējīgs”, jo tas būtu jāizmanto tikai visaptverošā novērtējuma pieejā;

1.6. **pirmām kārtām atbalsta** brīvprātīgu pieeju, kurā tās piemērošanas gadījumā tomēr būtu paredzēti daži obligāti nosacījumi. Tāpēc būtu jāaizliedz tāds ilgtspējas marķējums vai ilgtspējas norādes, kas nav balstītas uz šādiem nosacījumiem;

1.7. **uzskata**, ka marķējuma sistēmas, kurās izmanto novērtējuma skalu (piemēram, luksofora sistēma) var palīdzēt patērētājiem izdarīt informācijā balstītu izvēli. Vienlaikus šāda novērtēšanas sistēma var arī veicināt līderību ilgtspējas jomā un mudināt uzņēmumus uzlabot procesus visā pārtikas ķēdē;

1.8. **norāda**, ka mērogošanas modelī izšķiroša nozīme ir novērtējuma algoritmiem. Tiem ir jābūt zinātniski pamatotiem un tādiem, kas ir piemērotā veidā pārredzami patērētājiem;

1.9. **uzskata**, ka pašreizējās ES kvalitātes shēmās, piemēram, bioloģiskajā lauksaimniecībā un ģeogrāfiskās izcelsmes norādēs, jau ir iekļauti elementi, kas pārtikas sistēmā veicina lielāku ilgtspēju. Tas būtu attiecīgi jāatzīst. EESK arī iesaka veikt ilgtspējas pārbaudi attiecībā uz spēkā esošajiem noteikumiem un vajadzības gadījumā tos papildināt ar atbilstīgiem ilgtspējas nosacījumiem;

1.10. **uzsver**, ka izšķiroša nozīme ir izglītībai, lai nodrošinātu pamatizpratni par ilgtspējas aspektiem, kas saistīti ar pārtiku. Pāreju uz ilgtspējīgākām pārtikas sistēmām var veicināt arī izpratnes vairošanas kampaņas un atbilstīgi pasākumi, ar ko atbalsta ilgtspējīgu pārtikas produktu pieejamību cenas ziņā.

2. Atzinuma konteksts

2.1. Stratēģija “No lauka līdz galdam”⁽¹⁾ ir Eiropas zaļā kursa centrālais elements. Tās mērķis ir padarīt pārtikas sistēmas taisnīgas, veselīgas un videi draudzīgas. Stratēģijas “No lauka līdz galdam” rīcības plānā cita starpā ietverti pasākumi, kuru mērķis ir veicināt ilgtspējīgu pārtikas patēriņu un atvieglot pāreju uz veselīgu un ilgtspējīgu uzturu. Tikmēr Eiropas Komisija jau ir uzsākusi priekšdarbus horizontāla pamatlukuma izstrādei, lai paātrinātu un atvieglotu pāreju uz ilgtspēju. Tās mērķis ir arī nodrošināt, ka ES tirgū laistā pārtika kļūst arvien ilgtspējīgāka.

2.2. EESK jau ir izstrādājusi stabilu rīcības satvaru, izveidojot stratēģisku redzējumu par to, kā veicināt visaptverošu pārtikas politiku. Šā redzējuma elementi izklāstīti atzinumos par tādiem jautājumiem kā visaptveroša pārtikas politika⁽²⁾, veselīgs un ilgtspējīgs uzturs⁽³⁾, īsas pārtikas piegādes ķēdes/agroekoloģija⁽⁴⁾, ilgtspējīgs patēriņš⁽⁵⁾ un uzņēmumu stratēģiju un darbības saskaņošana ar ilgtspējīgas attīstības mērķiem ilgtspējīgai atveseļošanai pēc Covid-19⁽⁶⁾.

2.3. Uzņēmumiem ir liela atbildība, pirmkārt, virzīt patērētājus uz veselīgu un vidi mazāk ietekmējošu izvēli un, otrkārt, veicināt pārtikas sistēmu ilgtspējīgu pārveidi, ieviešot ilgtspējīgas lauksaimniecības, pārstrādes un iepakojšanas praksi. Uzņēmumiem jābūt vienam no posmiem ceļā uz ilgtspējīgas pārtikas marķējuma sistēmas izstrādi.

2.4. Līdztekus uzņēmumiem un pārtikas ražošanas dalībniekiem izšķiroša loma pārejā uz ilgtspējīgākās pārtikas sistēmām ir arī patērētājiem. Katrs lēmums par pirkumu principā rosina arī nākamo ražošanas pasūtījumu. Tāpēc lielāks pieprasījums pēc ilgtspējīgas pārtikas produktiem stimulēs arī piedāvājuma puses virzību uz lielāku ilgtspēju.

2.5. Ņemot vērā iepriekšminēto, šā pašiniciatīvas atzinuma mērķis ir izpētīt ilgtspējīgas pārtikas marķējuma sistēmas iespējamus variantus un nākt klajā ar secinājumiem un ieteikumiem, lai atbalstītu Eiropas Komisiju šāda politikas satvara izstrādē jau agrīnā posmā.

3. Vispārīgas piezīmes

3.1. Ilgtspēja ir daudzdimensionāls jēdziens, kurā vienmēr un vienādā mērā būtu jāņem vērā ekonomiskā, vides un sociālā dimensija. Saskaņā ar Apvienoto Nāciju Organizācijas Pārtikas un lauksaimniecības organizācijas (FAO) definīciju ilgtspējīga pārtikas sistēma ir tāda pārtikas sistēma, kas nodrošina pārtiku un uzturu visiem, neapdraudot to ekonomisko,

⁽¹⁾ https://ec.europa.eu/food/horizontal-topics/farm-fork-strategy_en

⁽²⁾ EESK pašiniciatīvas atzinums “Pilsoniskās sabiedrības ieguldījums visaptverošas pārtikas politikas veidošanā Eiropas Savienībā” (OV C 129, 11.4.2018., 18. lpp.).

⁽³⁾ EESK pašiniciatīvas atzinums “Veselīga un ilgtspējīga uztura veicināšana Eiropas Savienībā” (OV C 190, 5.6.2019., 9. lpp.).

⁽⁴⁾ EESK pašiniciatīvas atzinums “Īso un alternatīvo pārtikas piegādes ķēžu veicināšana Eiropas Savienībā: agroekoloģijas loma” (OV C 353, 18.10.2019., 65. lpp.).

⁽⁵⁾ EESK pašiniciatīvas atzinums par tematu “Ceļā uz ES ilgtspējīgu patēriņa stratēģiju” (OV C 429, 11.12.2020., 51. lpp.).

⁽⁶⁾ EESK pašiniciatīvas atzinums “Pārtikas uzņēmumu stratēģiju un darbības saskaņošana ar ilgtspējīgas attīstības mērķiem” (OV C 152, 6.4.2022., 63. lpp.).

sociālo un ekoloģisko pamatu, uz kura balstās nākamo paaudžu pārtikas nodrošinājums un uzturs⁽⁷⁾. Skaidrības labad: vienpusējs uzsvars uz ilgtspējas vidisko komponentu, kā tas bieži ir vērojams šobrīd, vai vienpusējs uzsvars uz ilgtspējas sociāli ekonomisko pīlāru pēc definīcijas nav ilgtspējīgs. Jānosaka mērķis aptvert visu vērtības ķēdi visās trijās ilgtspējas dimensijās.

3.2. Marķēšanas sistēmas mērķis būtu nevis klasificēt pārtiku kā ilgtspējīgu vai neilgtspējīgu, bet drīzāk atbalstīt virzību uz ilgtspējīgāku pārtikas sistēmu. Marķējuma sistēma paredzēta, lai palīdzētu ekonomikas dalībniekiem novērtēt un uzlabot produktu ilgtspēju (metodika, kas stimulē uzlabojumus, piemēram, salīdzinošās novērtēšanas sistēma vai atsaucēs sistēma) un sniegtu patērētājiem noderīgas norādes. Šāda marķējuma sistēma būtu jāizstrādā atklāti un pārredzami, iesaistot attiecīgās ieinteresētās personas, un tai būtu jābalstās uz skaidru, zinātniski pamatotu metodiku. Šajā nolūkā uzņēmumiem, lai ieviestu marķējuma shēmu, vajadzētu būt piekļuvei marķējuma sistēmas izstrādes rādītājiem, metodikai un rezultātiem. Galvenais – tai jābūt vienkāršai.

3.3. Ir vajadzīgi skaidri noteikumi, lai mazinātu pašreizējo neskaidrību tirgū, ko rada termina “ilgtspējīgs” pārspīlēta lietošana (zaļmaldināšanas paveids). Ilgtspējas marķējums vai ilgtspējas norādes, kas nav balstītas uz plaši atzītu sertifikācijas shēmu, būtu jāaizliedz.

3.4. Ilgtspējīgas pārtikas marķējumam vajadzētu norādīt uz visu ražošanas procesu kopumā, un šobrīd tam vajadzētu būt brīvprātīgam. Tomēr jebkuras ilgtspējīgas pārtikas marķējuma sistēmai jau no paša sākuma jābalstās uz skaidru definīciju/metodiku, kuras pamatā ir visi trīs ilgtspējas pīlāri (vides, sociālais un ekonomiskais pīlārs). Tai būtu jāaptver visa pārtikas vērtības ķēde no ražošanas līdz patēriņam. Vēlākā posmā jāizvērtē, vai būtu nepieciešams obligāts ilgtspējas marķējums. ES regulējumā būtu jāpieļauj atbilstīga rīcības brīvība attiecībā uz valstu un reģionālajām sistēmām, taču definīcijas un novērtēšanas noteikumi ir jāaskaņo ES līmenī.

3.5. Tomēr marķējuma nozīmi nevajadzētu pārvērtēt. Ir vajadzīga reālistiska un pragmatiska izpratne par to, ko ar ilgtspējas marķējumu var sasniegt un ko nav iespējams sasniegt. Pasaules Veselības organizācija uzskata, ka patērētājiem jābūt informētiem par marķējumu un to atpazīt, saprast tā nozīmi, būt spējīgiem un ieinteresētiem to pareizi izmantot, lai viņi varētu izdarīt apzinātu izvēli, pērkot pārtiku un veidojot veselīgāku uzturu⁽⁸⁾. Būs svarīgi vairogt informētību par ES ilgtspējas un kvalitātes marķējuma sistēmām. Tas kopā ar publiskā iepirkuma un izglītojošiem pasākumiem var palielināt pieprasījumu pēc ilgtspējīgiem pārtikas produktiem. Politikas veidotājiem būtu arī jāapsver piemēroti pasākumi, ar ko atbalstīt ilgtspējīgas pārtikas pieejamību cenas ziņā un piekļūstamību.

3.6. Ilgtspējas marķējums ir svarīgs gadījumos, kad ražotājs nevar sniegt vajadzīgo informāciju tieši. Ja ražotājs var sniegt attiecīgo informāciju tieši patērētājam (piemēram, vietējā lauksaimnieku tirgū vai lauku saimniecības veikālā), marķējuma sistēma nav vajadzīga. Tas ir svarīgi arī, lai izvairītos no birokrātiskā sloga mazajiem ražotājiem.

3.7. Pamatizpratnes par pārtikas ilgtspējas jautājumiem nodrošināšanā izšķiroša nozīme ir izglītībai. Izglītošanā par ilgtspējīgu uzturu ir jāiegulda jau no agras bērnības, lai jaunieši mācītos novērtēt uztura vērtību. Turklāt sagaidāms, ka ilgtspējas veicināšanas jomā bērni “izglītos” savus vecākus, kā tas bija vērojams, piemēram, saistībā ar atkritumu šķirošanu un reciklēšanu. Piemēram ES skolu apgādes programmā attiecībā uz augļiem, dārzeņiem un pienu būtu vairāk jāpievēršas arī svarīgiem ilgtspējas jautājumiem.

3.8. EESK atkārtoti iesaka izstrādāt jaunas ilgtspējīga uztura pamatnostādnes, kurās būtu ņemtas vērā kultūras un ģeogrāfiskās atšķirības starp dalībvalstīm un to iekšienē. Šādas pamatnostādnes kalpotu kā orientieris lauksaimniekiem, pārstrādātājiem, mazumtirgotājiem un ēdināšanas uzņēmumiem. Lauksaimniecības pārtikas sistēmai nāktu par labu jauns satvars, kas noteiktu, kā ražot, pārstrādāt, izplatīt un pārdot veselīgāku un ilgtspējīgāku pārtiku par taisnīgākām cenām⁽⁹⁾.

⁽⁷⁾ <https://www.fao.org/in-action/territorios-inteligentes/componentes/produccion-agricola/contexto-general/en/>

⁽⁸⁾ <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/336988/WHO-EURO-2020-1569-41320-56234-eng.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

⁽⁹⁾ EESK pašaizīnīvas atzinums “Veselīga un ilgtspējīga uztura veicināšana Eiropas Savienībā” (OV C 190, 5.6.2019., 9. lpp.).

4. Īpašas piezīmes

4.1. Cilvēku uztura paradumi ir dažādi, un tos spēcīgi ietekmē personīgā un kultūras vide. Turklāt uztura paradumi ir ļoti noturīgi: ja cilvēki vēlas mainīt savu uzturu, tas notiek tikai maziem soļiem un ilgākā laika posmā. Arī cilvēku dzīvesveids un sociālā vide ir būtiski faktori, kas nosaka, vai ilgtspējai ir nozīme patēriņa modeļos. Tomēr liels un aizvien pieaugošs patērētāju īpatsvars apgalvo, ka ilgtspējas apsvērumu dēļ viņi ir gatavi mainīt patēriņa ieradumus. Pastāv interese par ilgtspējas informāciju, lai varētu izdarīt apzinātu izvēli.

4.2. Kopumā ilgtspējas marķējums parasti uzrunā tos, kuri jau ir ieinteresēti šajā tematā. Ilgtspējas marķējuma uzdevums ir atvieglot šai pamatgrupai ar ilgtspējīgu patēriņu saistītu lēmumu pieņemšanu.

4.3. Tāpēc jautājums ir arī par to, vai un kā sasniegt tos cilvēkus, kuri nav ieinteresēti ilgtspējā. Tomēr galveno mērķgrupu priekšzīmes efekts attiecībā uz ilgtspēju var izraisīt uzvedības maiņu atdarināšanas ceļā. Tas jau ir solis uz priekšu, ja tās mērķgrupas, kas ir mazāk ieinteresētas šajā tematikā, vismaz laiku pa laikam vai apakšjomās izdara izvēli par labu ilgtspējīgai pārtikai. Tie ir tikai daži aspekti, lai jau no paša sākuma reālistiski novērtētu gaidāmos rezultātus saistībā ar ilgtspējas marķējumu.

4.4. Būtiski priekšnoteikumi sekmīgai pārtikas produktu ilgtspējas marķēšanai ir atbilstošs patērētāju informētības līmenis un atbalsts, kā arī skaidrs vēstījums. Marķējumam jābūt saprotamam, vienkāršam un uzticamam. Vienlaikus būtu jāveic papildu pasākumi saistībā ar patērētājiem, veicinot viņu izglītošanu un informēšanu par ilgtspējīgu uzturu, palielinot uzticēšanos un atbalstu marķēšanas sistēmai un motivējot uz ilgtspējīgāku patēriņu.

4.5. Ilgtspējas norāžu pamatā vajadzētu būt šādiem principiem: uzticamībai, pārredzamībai, atbilstībai, pieejamībai un skaidrībai (sk. ANO pamatnostādnes par informācijas sniegšanu par produktu ilgtspēju⁽¹⁰⁾). Sertifikācijas sistēmā ir jānodrošina, ka tiek pienācīgi ņemti vērā strukturālie apstākļi, lai neradītu neizdevīgu stāvokli mazajām struktūrām (piemēram, lauksaimniekiem, MVU, lauksaimniecības produktu pārdošanai uz vietas, iknedēļas tirdziņiem utt.).

4.6. Marķējums ar novērtējuma skalu (piemēram, luksora sistēma) var palīdzēt patērētājiem izdarīt informācijā balstītu izvēli. Vienlaikus šāda novērtēšanas sistēma var arī veicināt līderību ilgtspējas jomā un mudināt uzņēmumus uzlabot procesus visā pārtikas ķēdē. Tomēr, lai izvairītos no pārpratumiem, starp dažādajām marķējuma sistēmām vajadzētu būt zināmai konsekvencei.

4.7. Izstrādājot piemērotu ilgtspējas marķējuma sistēmu, pēc iespējas būtu jāizmanto holistiska pieeja "ilgtspējīgas ražošanas un ilgtspējīga patēriņa", nevis tikai "ilgtspējīgas pārtikas" nozīmē. Patērētāju uzvedība ir būtisks elements ilgtspējīgas pārtikas sistēmas vispārējā ainā. Vienlīdz svarīgas jomas ir iepakojšana un transportēšana (produkta izcelsme). Tajā pašā laikā, definējot attiecīgos ilgtspējas rādītājus (piemēram, kāda informācija/dati ir pieejami uzticamā veidā), būs vajadzīgs zināms pragmatisms. Jebkurā gadījumā pēc iespējas drīzāk būtu jāizveido saskaņots ilgtspējas marķējuma noteikumu kopums. Arvien vairāk atšķirīgu ilgtspējas marķējumu valstu un uzņēmumu līmenī ir tikai mulsinoši un izraisa uzticības zudumu.

4.8. Eiropas pārtikas mazumtirdzniecības uzņēmumi jau gūst pirmo pieredzi izmēģinājuma projektos pārtikas ilgtspējas marķējuma jomā. To provizorisks secinājums ir šādi: ir tendence, ka marķētie produkti tiek uztverti pozitīvāk nekā nemarķēti produkti, ar mazu ietekmi uz lēmumu par pirkumu; pozitīvas atsauksmes galvenokārt nāk no jaunāka gadagājuma mērķgrupām; dažkārt punktu sistēma tiek jaukta ar *Nutriscore* sistēmu, kā arī ir vēlme, lai attiecīgā informācija būtu uz iepakojuma, nevis tikai uz cenas zīmes. Būtiski aspekti ir novērtēšanas sistēmas uzticamība (neatkarīga, zinātniski pamatota), informācijas skaidrība (saprotamība), pēc iespējas konsekventa pieeja visā nozarē un pārredzamība ("paskaidrot", nevis "vienkāršot", piemēram, izmantojot ar attiecīgu informāciju saistītu svītrkodu).

⁽¹⁰⁾ <https://www.oneplanetnetwork.org/knowledge-centre/resources/guidelines-providing-product-sustainability-information>

4.9. Būtiski ir ņemt vērā sociālo un sociālekonomisko dimensiju, lai gan ar to saistītie rādītāji ne vienmēr ir acīmredzami. It īpaši sociālajā jomā dalībvalstīm ir atšķirīgas tiesību normas (darba apstākļi, minimālā alga), kas, visticamāk, sarežģīs saskaņotas pieejas izstrādi ES mērogā. Neraugoties uz iepriekšminēto, ir svarīgi ilgtspējas marķējumā iekļaut sociālekonomisko dimensiju.

4.10. Pragmatiskas pieejas ietvaros šķiet loģiski atzīt pašreizējo ES sertifikācijas shēmu, piemēram, bioloģiskās lauksaimniecības un aizsargātas ģeogrāfiskās izcelsmes norādes (AĢIN), aizsargāta cilmes vietas nosaukuma (ACVN) un garantētas tradicionālās īpatnības (GTĪ) izmantojamību pārtikas sistēmas ilgtspējas veicināšanai. Lai gan šīs shēmas, iespējams, pilnībā neaptver ilgtspējas tematiku, tās ietver elementus, kas veicina pārtikas sistēmas lielāku ilgtspēju. Spēkā esošie noteikumi būtu jāpakļauj ilgtspējas pārbaudei un vajadzības gadījumā jāpapildina ar atbilstīgiem ilgtspējas nosacījumiem.

4.11. Reģionāliem/vietējiem produktiem un īsām piegādes ķēdēm var būt nozīmīga loma pārtikas sistēmu ilgtspējas uzlabošanā. Reģionālie ražotāji savus produktus bieži vien ražo vietējo iedzīvotāju tiešā tuvumā, tādējādi pieredzot zināmu "sabiedrības kontroli", kam vajadzētu veicināt ilgtspējīgas ražošanas metodes.

4.12. It īpaši attiecībā uz augļiem un dārzeņiem ilgtspējas līmeni ietekmē "sezonalitātes" faktors. Informācija un izglītība var palielināt informētību, kas sekmētu šīs ļoti ātrbojīgās, ūdensietilpīgās pārtikas kategorijas mazresursu patēriņu.

4.13. Ar neseno KLP reformu un Eiropas zaļā kursa īstenošanu (Bioloģiskās daudzveidības stratēģija, stratēģija "No lauka līdz galdam") Eiropas lauksaimniecībā iecerēts nodrošināt, ka lauksaimnieciskā ražošana Eiropā kļūs vēl ilgtspējīgāka. Tādējādi lauksaimniecības izejvielu izcelsmes marķējums ļauj izdarīt secinājumus par to ilgtspējas līmeni.

Briselē, 2022. gada 27. oktobrī

*Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas
priekšsēdētāja
Christa SCHWENG*

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Stratēģisks redzējums par enerģētikas pārkārtošanu Eiropas Savienības stratēģiskās autonomijas nodrošināšanai”**(pašiniciatīvas atzinums)**

(2023/C 75/15)

Ziņotāji: **Thomas KATTNIG****Lutz RIBBE****Tomasz Andrzej WRÓBLEWSKI**

Pilnsapulces lēmums	20.1.2022.
Juridiskais pamats	Reglamenta 52. panta 2. punkts Pašiniciatīvas atzinums
Atbildīgā specializētā nodaļa	Transporta, enerģētikas, infrastruktūras un informācijas sabiedrības specializētā nodaļa
Pieņemts specializētās nodaļas sanāksmē	4.10.2022.
Pieņemts plenārsesijā	26.10.2022.
Plenārsesija Nr.	573
Balsojuma rezultāts	
(par/pret/atturas)	197/9/12

1. Secinājumi un ieteikumi

1.1. Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komiteja 2021. gada beigās nolēma izstrādāt visaptverošu redzējumu par enerģētikas pārkārtošanu. EESK 2022. gada 18. janvārī nolēma, ka visu specializēto nodaļu un CCMI izstrādātie pašiniciatīvas atzinumi par dažādiem enerģētikas pārkārtošanas aspektiem būtu jāiekļauj visaptverošā atzinumā “Stratēģisks redzējums par enerģētikas pārkārtošanu ilgtspējīgas attīstības nodrošināšanai”.

Tomēr tagad, pēc Krievijas Federācijas militārā iebrukuma Ukrainā, enerģētikas pārkārtošana ir kļuvusi par vienu no galvenajām prioritātēm, jo šai situācijai ir nepieredzēti liela ietekme uz ES energoapgādi un enerģijas cenām.

Nemot vērā pašreizējo krīzi un mērķi līdz 2030. gadam panākt ES neatkarību no Krievijas gāzes, šajā EESK atzinumā sniegts visaptverošs redzējums par enerģētikas pārkārtošanu, lai veidotu un veicinātu ES stratēģisko autonomiju enerģētikas jomā.

Lai izstrādātu ilgtermiņa stratēģisko redzējumu, šajā pamata atzinumā ir apkopoti šādi elementi:

- uz nozarēm orientēto pašiniciatīvas atzinumu secinājumi un ieteikumi ⁽¹⁾,
- to atzinumu secinājumi, kas veltīti *REPowerEU* iniciatīvai un *REPowerEU* plānam un gaidāmajiem tiesību aktu priekšlikumiem, un
- iepriekšējo EESK atzinumu secinājumi un ieteikumi.

1.2. EESK vērš uzmanību uz pašreizējās enerģētikas krīzes kopējās ekonomiskās un sociālās ietekmes risku, kas apdraud demokrātisko sistēmu, ja vien netiek rasti piemēroti risinājumi. Tāpēc EESK atbalsta tūlītēju pasākumu īstenošanu, lai risinātu steidzamākās problēmas, it īpaši, lai nodrošinātu piegādes drošību par iespējami zemākām izmaksām gan patērētājiem, gan rūpniecībai, ko ietekmē pašreizējais dramatisks cenu pieaugums.

⁽¹⁾ OV C 486, 21.12.2022., 67. lpp.; OV C 486, 21.12.2022., 88. lpp.; OV C 486, 21.12.2022., 53. lpp.; OV C 486, 21.12.2022., 1. lpp.; OV C 486, 21.12.2022., 59. lpp.; OV C 486, 21.12.2022., 23. lpp.; OV C 486, 21.12.2022., 198. lpp.

1.3. Klimata pārmaiņas kļūst Eiropā par arvien rūgtāku realitāti. Turklāt pašreizējā enerģētikas krīze, ko pastiprina Krievijas agresīvais iebrukums Ukrainā, skaidri parāda, ka gan Eiropas enerģētikas savienības, gan zaļā kursa mērķi un pasākumi būtībā ir pareizi, bet nav pietiekami vērienīgi. Tie vēl nav pietiekami, lai Eiropa iegūtu drošu, ilgtspējīgu un konkurētspējīgu stratēģisku enerģētisko autonomiju. Vispirms ir jāatzīst, ka tie vēl joprojām tiek īstenoti pārāk lēni. Šajā sakarā ir vajadzīga paradīgas maiņa.

1.4. Lai veicinātu vienotu izpratni par to, cik lielā mērā ir iespējams panākt neatkarību no enerģijas importa, pēc iespējas precīzāk jānosaka un plaši jādara zināms Eiropas potenciāls atjaunīgo energoresursu jomā. Īpaši jāņem vērā siltumapgādes un transporta nozaru elektrifikācija un nepieciešamība nodrošināt vietēji ražotu zaļo ūdeņradi.

1.5. Papildus tam, ka šis potenciāls jāizmanto pēc iespējas ātrāk, vēl enerģiskāk jāizmanto energotaupības potenciāls. Pašreizējā situācijā enerģijas taupīšana ir labākais veids, kā radīt tūlītēju ietekmi.

1.6. Tajā pašā laikā būs vajadzīgi īstermiņa un, iespējams, arī vidēja termiņa pasākumi, lai kompensētu zaudēto enerģijas piegādi no Krievijas. Viens no šādiem pasākumiem ir sašķidrinātas dabasgāzes (LNG) imports. EESK tomēr uzskata, ka ir svarīgi, lai tas neradītu jaunu ilgtermiņa atkarību no fosilā kurināmā. Ieguldījumu ciklā tas ir iepriekš jāņem vērā. Kopumā mērķis nav dažādot atkarību, bet gan sasniegt augstāko iespējamo "stratēģiskās autonomijas" līmeni.

1.7. Šī pārveide nav tikai būtisks tehnisks izaicinājums; tas ietver arī strukturālus jautājumus. Nākotnē enerģijas ražošana būs daudz decentralizētāka nekā iepriekš. Tas paver arī iespējas pilsētām un reģioniem, kā arī citiem jauniem ieinteresētajiem dalībniekiem, piemēram, mikrouzņēmumiem, maziem un vidējiem uzņēmumiem (MMVU), kā arī individuālajiem un kolektīvajiem ražojošajiem patērētājiem. EESK uzskata, ka politisko lēmumu pieņēmēji joprojām nav minējuši skaidras norādes vai pasākumus attiecībā uz to, kā tie, kas līdz šim ir bijuši tikai enerģijas patērētāji, var kļūt par jauniem dalībniekiem. Daudzos atzinumos tā ir norādījusi, ka sabiedrības atbalsts ir būtisks priekšnoteikums straujas pārveides nodrošināšanai. Līdzdalības tiesības un iespējas ir labākais veids, kā panākt šādu atbalstu. Tādējādi runa ir ne tikai par enerģijas ražošanas vietu un avotu, bet arī par to, kam ar to ir atļauts nopelnīt. EESK atkārtoti aicina Eiropas Komisiju un dalībvalstis kopā ar uzņēmēju organizācijām, palātām, sociālajiem partneriem un citām ieinteresētajām personām koordinēti un savstarpēji papildinoši īstenot plaša mēroga un mērķtiecīgus informēšanas un izpratnes veicināšanas pasākumus⁽²⁾.

1.8. EESK atkārtoti pauž pārliecību, ko tā izteikusi arī iepriekšējos atzinumos: ne tikai jānodrošina, ka sociālās un reģionālās kohēzijas, kā arī atveseļošanas palīdzības finansējums tiek izmantots klimata aizsardzības un enerģētikas pārkārtošanas atbalstam, bet arī klimata un enerģētikas politika jāveido tā, lai veicinātu sociālo un reģionālo kohēziju.

2. Vispārīgas piezīmes

2.1. EESK vērš uzmanību uz pašreizējās enerģētikas krīzes kopējās ekonomiskās un sociālās ietekmes risku, kas apdraud demokrātisko sistēmu, ja vien netiek rasti piemēroti risinājumi. Tāpēc EESK atbalsta tūlītēju pasākumu īstenošanu, lai risinātu steidzamākās problēmas, it īpaši, lai nodrošinātu piegādes drošību par iespējami zemākām izmaksām gan patērētājiem, gan rūpniecībai, ko ietekmē pašreizējais dramatisks cenu pieaugums.

2.2. Klimata krīzes sekas smagi skar Eiropu un pasauli. EESK atkārtoti pauž stingru atbalstu zaļā kursa mērķiem, stratēģiskās autonomijas stiprināšanai energoapgādē un pārejai uz ilgtspējīgu un klimatneitrālu ekonomiku. Krievijas uzsāktā "enerģētikas kara" apstākļos nepieciešamība ievērojami paātrināt ar zaļo kursu uzsāktos pārveides kļūst vēl skaidrāka. REPowerEU un citas Komisijas ierosinātās iniciatīvas palīdz attiecīgi pielāgot zaļo kursu, taču tās vēl nav pietiekami vērienīgas.

⁽²⁾ OV C 486, 21.12.2022., 1. lpp.

2.3. Visos plānotajos ar enerģētikas pārkārtošanu saistītajos pasākumos ir jāņem vērā sociālā dimensija. No vienas puses, tas ir nepieciešams, lai nezaudētu iedzīvotāju atbalstu nepieciešamajām pārmaiņām un nodrošinātu taisnīgu pārkārtošanos. No otras puses, šī pārveide veicinās arī pozitīvas norises reģionālajā ekonomikā, tostarp jaunas darbvietas⁽³⁾, kas veicinās sabiedrības atbalstu. EESK, būdama pilsoniskās sabiedrības pārstāve, bieži ir sniegusi norādes par to, kā būtu jāiesaista sabiedrības locekļi, lai viņi varētu gūt labumu no taisnīgas pārveides. Diemžēl tie lielākoties nav ņemti vērā, un tas varētu radīt lielākas grūtības iegūt sabiedrības atbalstu.

2.4. EESK uzskata, ka ir jāaizsargā Eiropas ekonomikas konkurētspēja, it īpaši rūpniecības un MMVU – kas ir ilgtspējīgas inovācijas virzītājspēki – konkurētspēja, un to ir iespējams aizsargāt. Viedas koncepcijas enerģijas izmantošanā, piemēram, virtuālas spēkstacijas, piedāvā ievērojamas izaugsmes iespējas mazākiem uzņēmumiem. Tā kā MMVU ir būtiska daļa no risinājuma virzībā uz konkurētspējīgu, klimatneitrālu, aprītes principam atbilstošu un iekļaujošu Eiropas Savienības ekonomiku, ir jārada un jāaglabā pareizie apstākļi, nodrošinot mērķtiecīgus atbalsta veidus un pamatnosacījumus. Tas ir nepieciešams, lai nodrošinātu un radītu ekonomikas izaugsmi un kvalitatīvas darbvietas.

2.5. ES ir līdere CO₂ emisiju samazināšanā, taču arī citiem dalībniekiem ir jādod ieguldījums klimata aizsardzībā. Eiropas Savienībai ir jāpastiprina diplomātiskie centieni, jāievieš jauni sadarbības veidi un jāizmanto tādi instrumenti kā sadarbība un tirdzniecības nolīgumi, lai pārliecinātu trešās valstis šīs krīzes pārvarēšanā darīt vairāk. Tajā pašā laikā Eiropas Savienībai ir jāapspriež tas, vai rūpniecības piegādes ķēdes pārvietot atpakaļ uz Eiropu, lai mazinātu atkarību no Ķīnas piegādātājiem, piemēram, fotoelementu moduļu un akumulatoru nozarē, un vienlaikus garantētu pilnībā ilgtspējīgu piegādes ķēdi, tostarp sociālās politikas un cilvēktiesību ievērošanas ziņā.

2.6. Pašreizējā enerģētikas (cenu) krīze un energoapgādes drošības, stabilitātes un prognozējamības trūkums rada milzīgu slogu Eiropas Savienībai. Krīze būtu mazāk smaga, ja agrāk būtu veikti mērķtiecīgāki pasākumi un, piemēram, ja ES mērķi (piemēram, Eiropas enerģētikas savienības mērķi) būtu uztverti daudz nopietnāk. EESK atzinīgi vērtē paziņojumā *REPowerEU* un plānā *REPowerEU* ierosinātos pasākumus, kuru mērķis ir palielināt zaļās enerģijas ražošanu, dažādot piegādi un samazināt pieprasījumu pēc Krievijas gāzes, jo tie ietver risinājumus, kas atbilst Eiropas zaļā kursa un Eiropas enerģētikas savienības mērķiem. Komiteja uzskata, ka tam galvenokārt jābūt jautājumam nevis par atkarības dažādošanu, bet gan, cik vien iespējams, par “stratēģisku enerģētisku neatkarību un autonomiju”. EESK brīdina, ka, meklējot resursus Krievijas gāzes aizstāšanai, Eiropas Savienībai ir jārikojas ļoti piesardzīgi, ņemot vērā gan šo resursu ietekmi uz vidi, gan palielinātu atkarību no trešām valstīm, kurās netiek respektētas Eiropas vērtības.

2.7. Situācija enerģijas tirgos 2022. gada augustā skaidri parādīja, ka neviens energoavots nav 100 % uzticams vienmēr un visur. Piemēram, uzturēšanas sarežģītību, klimata pārmaiņu ietekmes un citu problēmu dēļ mēnešiem ilgi ievērojams skaits Francijas kodolelektrostaciju nebija pieslēgtas tīklam. Elektroenerģijas ražošana no oglēm ir ne tikai būtiski ietekmējusi klimata krīzi, bet arī tieši cieš no tās: tā kā sausuma dēļ Reinā ūdens līmenis ir zems, ogļu elektrostacijas vairs nav iespējams apgādāt. Līdzīgu iemeslu dēļ arī hidroenerģija ir kļuvusi nestabilāka, kā to liecināja, piemēram, situācija Itālijā. Turklāt dabasgāze neatkarīgi no tā, vai tā tiek transportēta kā gāze vai šķidrā veidā, ne tikai kaitē klimatam, bet arī rada milzīgus ģeopolitiskos riskus. Citiem vārdiem sakot, ja runājam par turpmāko ES enerģētikas politiku, dažādotajā un drošajā energoresursu struktūrā, ko pašlaik tiecas panākt visas dalībvalstis, kā stratēģiski un dzīvotspējīgi resursi izceļas vēja un saules enerģija. Lai kompensētu šo divu enerģijas avotu svārstības, pirmkārt un galvenokārt ir vajadzīgas uzglabāšanas iekārtas, kur vēja un saules enerģiju var uzglabāt ilgtermiņā, un, otrkārt, zaļais ūdeņradis. Izšķirošais jautājums Eiropas stratēģiskajai autonomijai ir tas, cik daudz zaļā ūdeņraža var saražot pati Eiropa un cik daudz tas ir jāimportē. Arī pārveides laikā mums būs jātiecas pēc salīdzinoši visstabilākā un klimata ziņā efektīvākā avota.

2.8. Pēdējo desmitgažu norises un arī nesenās pagātnes notikumi rāda, kādus draudus kritiskai infrastruktūrai, piemēram, enerģotīklam vai spēkstacijām, rada kiberuzbrukumi un sabotāža. Šīs infrastruktūras atteice vai darbības traucējumi var radīt postošus piegādes pārrāvumus un apdraudēt sabiedrības drošību. Gan kiberuzbrukumu, gan arī fizisku

⁽³⁾ OV C 367, 10.10.2018., 1. lpp.

uzbrukumu mērķi var būt kritiskā infrastruktūra, piemēram, gāzes tīkli un elektrotīkli, dziļūdens interneta kabeļi, atkrastes iekārtas, kā arī sauszemes vējparki un LNG termināļi, ogļu spēkstacijas vai kodolspēkstacijas, transports un satiksme, veselības aprūpes pakalpojumi, finanses un drošība. Labāka šīs kritiskās infrastruktūras aizsardzība ir visu Eiropas iedzīvotāju interesēs. Eiropas Savienībai jābūt labāk sagatavotai šādiem iespējamiem uzbrukumiem. Tāpēc EESK aicina nekavējoties kritiski izvērtēt līdz šim veiktos pasākumus un izstrādāt visaptverošu stratēģiju ES aizsardzībai pret tādiem draudiem kā dabas katastrofas, fiziski uzbrukumi un kibernetiskie uzbrukumi. Šajā saistībā EESK iesaka gādāt, lai visi ārvalstu ieguldījumi stratēģiskās nozarēs Eiropas Savienībā atbilstu ES drošības politikai.

2.9. EESK atzinīgi vērtē Sociālā klimata fonda izveidi⁽⁴⁾. Tomēr Komiteja pauž bažas par to, ka Sociālais klimata fonds nesniegs pietiekamu finansiālo atbalstu, lai atbildīgi mazinātu sociālekonomisko ietekmi. Tādā nevienmērīgā ekonomikas zonā, kurā ir 27 dalībvalstis, izstrādāt efektīvu un taisnīgu kompensācijas mehānismu ir ļoti sarežģīti, un tāpēc ir vajadzīgi tālejošāki papildu pasākumi un resursi ES un valstu līmenī.

2.10. Milzīgais enerģijas cenu kāpums skaidri liecina, ka mūsdienu enerģijas tirgus ir tikai daļēji ilgtspējīgs. Pati Komisijas priekšsēdētāja *Ursula von der Leyen*, norādot uz cenu noteikšanas sistēmu, ko izmanto Eiropas elektroenerģijas biržās un kas balstīta uz pārrobežu izmaksām, paziņoja, ka tad, ja zaļās elektroenerģijas apjoms turpinātu pieaugt, šī sistēma vairs nedarbotos. Runājot par enerģētikas nākotni, ir jāizvirza būtiski jautājumi, kas nodrošinās tīru, cenas ziņā pieejamu un uzticamu energoapgādi un tiesības uz enerģiju. EESK uzskata, ka enerģijas tirgus struktūra un tā regulējums ir jāpielāgo jaunajai realitātei, kuras raksturīga iezīme ir dominējošie atjaunīgie energoresursi, un ir jārada nepieciešamie nosacījumi rūpniecībai, MMVU un atsevišķiem dalībniekiem, kā arī jārada jaunas līdzdalības iespējas ražojošiem patērētājiem, iedzīvotāju energokopienām utt., vienlaikus stiprinot patērētāju pienācīgu aizsardzību. Pārveidojot tirgu, īpaša uzmanība jāpievērš tam, lai tiktu novērsti pastāvošie strukturālie šķēršļi mazo tirgus dalībnieku iespējām piekļūt tirgum. Tas attiecas, piemēram, uz piekļuvi balansēšanas enerģijai un, ja nepieciešams, jaudas tirgiem, kas var būt vajadzīgi, lai nodrošinātu piegādes drošību.

2.11. Lai nodrošinātu sociāli pieņemamas un atkal konkurētspējīgas enerģijas cenas un to, ka ES arī turpmāk saglabā vadošo lomu atjaunīgās enerģijas izmantošanā, EESK aicina racionalizēt un paātrināt atļauju piešķiršanas procedūras atjaunīgās enerģijas jomā, jo šīs procedūras tiek uzskatītas par galveno šķērslī atjaunīgo energoresursu ātrākai ieviešanai. Vienlaikus ir būtiski jāuzlabo decentralizācijas pasākumu, enerģētikas kooperatīvu un visu veidu ražojošā patērētāja pamatnosacījumi.

2.12. EESK stingri atbalsta Komisijas priekšlikumu par gāzes uzglabāšanu un regulu par koordinētiem gāzes pieprasījuma samazināšanas pasākumiem. Tā aicina iestādes:

- papildināt šos pasākumus ar īstermiņa ieguldījumu instrumentu, lai atbalstītu ieguldījumus ūdeņraža pārvadei piemērotā infrastruktūrā, piemēram, starpsavienojumos un uzglabāšanas iekārtās,
- apsvērt iespēju izmantot gāzes uzglabāšanas iekārtas kaimiņos esošās trešās valstīs,
- izstrādāt plānus atsevišķām dalībvalstīm, lai izvairītos no nelīdzsvarotas sloga sadales reģionālā līmenī.

2.13. EESK norāda, ka centralizētas un decentralizētas infrastruktūras paralēla attīstība ir problemātiska un ka pastāv nepareizu ieguldījumu risks. Piemēram, pastāv konkurence starp iespējām līdzekļus izmantot valsts mēroga ūdeņraža cauruļvadu tīkla attīstībai un centralizētas aukstumapgādes tīklu paplašināšanai. Tāpēc EESK ir aicinājusi pieņemt atbilstīgus pamatlēmumus ieguldījumu drošības interesēs⁽⁵⁾.

⁽⁴⁾ OV C 152, 6.4.2022., 158. lpp.

⁽⁵⁾ Sk. OV C 429, 11.12.2020., 85. lpp.

3. Enerģētikas pārkārtošana kā visaptveroša stratēģija Eiropas Savienībā un starptautiskā kontekstā

3.1. Krievijas agresija ir izraisījusi globālu ģeopolitisku krīzi, kas eksponenciāli arvien vairāk ietekmē gan ekonomisko līdzsvaru, gan globālo energoapgādes drošību. Tā ir pārvilkusi strīpu desmitgadēm īstenotai enerģētikas, aizsardzības un ārējo attiecību politikai, piespiežot Eiropas Savienību atkārtoti izvērtēt savus plānus un savus līdz šim pārāk kūtros pasākumus virzībai uz zaļo un digitālo pārkārtošanos, kā arī apsvērt sekas, ko Krievijas iebrukums un piemērotās sankcijas radīs pasaules turpmākajai enerģētikas pārkārtošanai.

3.2. Atkarība no primārās enerģijas, kas tiek importēta no trešām valstīm, ir kļuvusi par tiešu apdraudējumu ES drošībai un stabilitātei. Tāpēc Eiropas Komisija ir steigšus ierosinājusi pieņemt vairākus pasākumus, lai ar iniciatīvu *RePowerEU* Eiropas enerģētikas politiku pielāgotu pašreizējai ģeopolitiskajai situācijai. Lai Eiropas Savienībai palīdzētu atgūt kontroli pār savu enerģijas tirgu, priekšlikumā regulai par gāzes piegādes drošību un nosacījumiem attiecībā uz piekļuvi dabasgāzes pārvades tīkliem gāzes uzglabāšana, piemēram, ir pārkvalificēta par kritisko energoinfrastruktūru, gāzes uzglabāšanas iekārtu operatoriem ir noteikta obligāta sertifikācija un izvirzīti gāzes krātuvju uzpildes mērķrādītāji. EESK atzinīgi vērtē visus šos pasākumus, un tiem patiešām būtu jāpalīdz Eiropas Savienībai atgūt kontroli pār savu enerģijas tirgu.

3.3. Vienlaikus, ņemot vērā pašreizējo politisko saspīlējumu, EESK uzskata, ka vēl aktīvāk jāsadarbomas ar vairākām valstīm, kas spēj nodrošināt Eiropu ar enerģiju īstermiņā, līdz stāsies spēkā Komisijas plānotā atjaunīgās enerģijas masveida izvērsšana. To vidū ir Amerikas Savienotās Valstis un dažādā mērā arī Dienvidamerikas un Āfrikas valstis, kuru fosilā kurināmā eksports, kas ir kļuvis nepieciešams īstermiņā, ir jāpapildina ar zināšanu nodošanu un atjaunīgās enerģijas tehnoloģiju izstrādi, lai paātrinātu klimata pārmaiņu mazināšanu arī šajās valstīs.

4. Labvēlīgu pamatnosacījumu radīšana enerģētikas pārkārtošanai

4.1. Publiskie ieguldījumi

4.1.1. Lai nodrošinātu pieaugošo pieprasījumu pēc elektroenerģijas un sasniegtu klimata mērķrādītājus, ieguldījumi elektrotīklā ir jāpalielina divkārt līdz 55 miljardiem EUR gadā un līdzekļi tīras enerģijas ražošanas jaudas nodrošināšanai ir jāpalielina līdz 75 miljardiem EUR gadā.⁽⁶⁾ Tāpēc ļoti svarīgi ir publiskā sektora ieguldījumi viedās un atjaunīgās energosistēmās, kā arī uzglabāšanas infrastruktūrā, lai panāktu energoapgādes drošību, izskaustu enerģētisko nabadzību, saglabātu pieņemamas cenas un radītu darbvietas.

4.1.2. Kā norādīts pieņemtajā atzinumā ECO/569⁽⁷⁾, EESK atkārtoti iesaka: lai nodrošinātu produktivitāti un nākamo paaudžu labklājības sociālo un ekoloģisko pamatu, publiskajiem ieguldījumiem būtu jāpiemēro līdzsvarota budžeta norma ar nosacījumu, ka vidējā termiņā netiek apdraudēta fiskālā stabilitāte un euro vērtība.

4.1.3. Jauktu finansēšanu, iesaistot privātos ieguldītājus, var izmantot tikai tad, ja tiek nodrošināts, ka piešķirumi ir pārredzami, nav konfidencialitātes klauzulu un publiskajam sektoram nerodas nepamatotas izmaksas salīdzinājumā ar publisko finansējumu. Jānodrošina pilnīga pamatotu papildu izmaksu pārredzamība. Tāpēc vēl jo svarīgāk ir šādos jauktos finansēšanas modeļos skaidri definēt tiesības un pienākumus, precizēt atbildības jautājumus un nodrošināt efektīvu un ātru konflikta risināšanas sistēmu, lai izvairītos no ilgtermiņa papildu izmaksām un nevēlamām atbildības problēmām.

4.1.4. Runājot par energosistēmu un infrastruktūras turpmāko struktūru, EESK vairākkārt uzsvērusi, cik svarīga ir visu patērētāju – mājsaimniecību, uzņēmumu un energokopieņu – aktīva līdzdalība viedu energosistēmu attīstībā un ka ir svarīgi ieviest stimulus, kas mudinātu pilsonisko sabiedrību iesaistīties enerģētikas pārkārtošanā. Individuālu iedzīvotāju,

⁽⁶⁾ Šādu secinājumu ir izdarījusi Elektroenerģijas nozares apvienība *Eurelectric*.

⁽⁷⁾ OV C 275, 18.7.2022., 50. lpp.

lauksaimnieku, pilsētu, MMVU un iedzīvotāju energokopienu loma pasākumu finansēšanā ir nenoliedzami novērtēta par zemu. EESK, piemēram, norāda, ka vairāk nekā 90 % no Vācijā uzstādītajām jaudas iekārtām nav nodrošinājuši lielākie enerģijas piegādātāji. Trūkst stratēģijas, kas simulētu šā nepārprotamā potenciāla un gatavības izmantošanu.

4.1.5. Eiropas enerģētikas jomas tiesību aktos klimata aizsardzība nav atzīta par tīkla regulēšanas mērķi. Tāpēc arī valstu regulatīvajām iestādēm ir grūti noteikt stimulus elektroenerģijas sadales tīklu pārveidei, paplašināšanai un modernizācijai atbilstīgi klimatneitralitātes prasībām. Tādēļ Eiropas enerģētikas tiesību aktos klimatneitralitāte būtu skaidri jānorāda kā tīkla regulēšanas mērķis.

4.1.6. Komisija pamatoti norāda, ka publiskie ieguldījumi var piesaistīt privāto finansējumu un ka šī iespēja ir jāizmanto. Tomēr REPowerEU plānā nav ietverts jautājums par attiecīgo publisko līdzekļu refinansēšanu. Subsīdiju atcelšana fosilajiem resursiem būtu viens no veidiem, kā to organizēt; vēl viens risinājums būtu aplikt ar nodokli milzīgo negaidīto papildu peļņu, ko ir radījuši lielā naftas un gāzes krīze un ko ir guvuši īpaši lielie naftas uzņēmumi. EESK pauž bažas par to, ka ārkārtīgi lielā enerģētikas uzņēmumu peļņa, no vienas puses, un pieaugošā enerģētiskā nabadzība, ko izraisa enerģijas cenu eksplozija, no otras puses, sabiedrībā var radīt bīstamu destabilizējošu ietekmi. EESK ierosina šo peļņu samazināt ar nodokļu palīdzību un novirzīt kā finansiālu kompensāciju enerģijas patērētājiem, piemēram, finansiāli vajākam mājāsaimniecībām vai energoietilpīgiem uzņēmumiem, un izmantot atjaunīgās enerģijas ražošanas izvēršanai un vajadzīgās tīkla infrastruktūras attīstībai, it īpaši tāpēc, ka dažās dalībvalstīs par to jau tiek diskutēts vai arī šādi plāni jau tiek īstenoti. EESK uzskata: lai enerģētikas uzņēmumus neatturētu no ieguldījumiem mazoglekļa risinājumos, šādu nodokļu apsvēršanā jāizmanto ļoti sensitīva pieeja. EESK aicina Komisiju nekavējoties ierosināt attiecīgus pasākumus.

4.1.7. Piegādes politika ir cieši jāsaista ar infrastruktūru, kas nodrošina pienācīgu elektroenerģijas un gāzes plūsmu Eiropas tirgū un garantē tīkla stabilitāti. EESK pauž pārliecību par to, ka ir svarīgi tīkla paplašināšanu definēt kā sevišķi svarīgas sabiedrības intereses, klimata aizsardzību iekļaut kā regulējuma mērķi un kopumā labāk saskaņot atjaunīgo energoresursu un elektrotīkla plānošanu. Šajā ziņā steidzami ir vajadzīgi konkrēti Eiropas tiesību aktu noteikumi.

4.2. Klimatadaptācijas fonds

4.2.1. Pašreizējais ES mehānisms reaģēšanai uz dabas katastrofām ir Eiropas Savienības Solidaritātes fonds (ESSF). Tomēr ESSF pieejamo gada budžetu samazina neseno dabas katastrofu radīto zaudējumu izmaksas⁽⁸⁾, un tas ir krasi jāpalielina. ES finansējums pārejai uz zaļo enerģiju ir daudz lielāks, taču tajā nav ņemta vērā ES pašreizējā neatliekamā nepieciešamība pēc zaļās enerģijas autonomijas.

4.2.2. EESK uzskata, ka ES ir vajadzīgs jauns finansēšanas mehānisms, ar kura palīdzību dalībvalstis varētu saņemt tūlītēju un ievērojamu atbalstu šādās ārkārtas situācijās. Tāpēc EESK ierosina izveidot jaunu klimatadaptācijas fondu. Tā finansējums būtu jāpārvirza no esošajiem ES fondiem, it īpaši no Kohēzijas fonda un Atveseļošanas un noturības mehānisma (ANM), bet tas būtu jāpārvalda racionālā un saskaņotā veidā, izmantojot šo jauno fondu.

4.2.3. Modernizējot finansēšanas vidi, varētu arī paplašināt esošo programmu darbības jomu, palielināt to resursus un uzskatīt Next Generation EU par paraugu jaunam finansēšanas instrumentam. EESK norāda, ka var būt nepieciešams izveidot jaunus resursus, lai risinātu milzīgās problēmas, ar kurām saskaramies. Tomēr visiem jaunajiem pašu resursiem jābūt taisnīgi izstrādātiem tā, lai neradītu papildu slogu nelabvēlīgā situācijā esošām grupām. Turklāt tie nedrīkst kavēt ekonomikas attīstību.

4.2.4. Ir ļoti svarīgi, lai klimatadaptācijas fonds, kura darbība būtu pastiprināti vērsta uz ātru un steidzamu reaģēšanu, būtu saskaņots ar ES visaptverošo klimata, vides un enerģētikas politiku. Tas ilgtermiņā mazinās atkarību no ārkārtas pasākumiem un aizsargās gan cilvēci, gan arī dabu.

⁽⁸⁾ Vācijā 2021. gadā tā bija milzīga summa, proti, 80 miljardi EUR.

4.3. Tehnoloģiju veicināšana

4.3.1. Apstrādes rūpniecības zaļās pārkārtošanas pamatā jābūt pietiekamai, stabilai un atbilstoši atjaunīgo energoresursu kombinācijai, lai elektrifikācija un zaļā ūdeņraža ražošana būtu sekmīga. Patlaban tiek izstrādātas uzglabāšanas tehnoloģijas un pētītas visas iespējas, ko piedāvā digitalizācija. Tāpēc joprojām ir ļoti nepieciešama pētniecība un izstrāde.

4.3.2. Kopš liberalizācijas sākuma elektroenerģijas uzņēmumu ieguldījumu rādītāji ir samazinājušies. Publisko ieguldījumu īpatsvars dekarbonizācijas tehnoloģiju pētniecībā un izstrādē ES ir mazāks nekā visās pārējās lielākajās ekonomikās, tādējādi apdraudot ES konkurētspēju svarīgāko nākotnes tehnoloģiju jomā. EESK aicina Komisiju izstrādāt stratēģisku ieguldījumu plānu un mudināt dalībvalstis optimāli un efektīvi izmantot līdzekļus tīras enerģijas ieguves attīstībai. Tas pats attiecas uz ieguldījumiem elektrotīklā.

4.3.3. Lai panāktu dekarbonizāciju, būs vajadzīga pamatīga rūpnieciskās darbības pārveide (nākamajos 30 gados). Lai arī daudzas mazoglekļa tehnoloģijas jau pastāv, to tehnoloģiskās gatavības līmenis ⁽⁹⁾ ir zems. Lai izvērstu un plašāk izmantotu šīs revolucionārās tehnoloģijas, būs vajadzīgi vērienīgi tehnoloģiju ceļveži, un Eiropas Savienībai ir jāveicina inovācija, izmantojot klimata un inovācijas fondus.

4.3.4. Zaļais ūdeņradis Eiropas nākotnes energosistēmā nenoliedzami palīdzēs veidot drošu energoapgādi. EESK norāda uz savu atzinumu par ūdeņraža stratēģiju ⁽¹⁰⁾ un atzinumu par energosistēmas integrācijas stratēģiju ⁽¹¹⁾.

4.4. Atbalsts MMVU ⁽¹²⁾

4.4.1. Mikrouzņēmumi, mazie un vidējie uzņēmumi – neatkarīgi no tā, vai tie ir tradicionāli uzņēmumi, ģimenes uzņēmumi, tirgotāji, sociālās ekonomikas uzņēmumi vai pārstāv amatniecības nozari vai brīvās profesijas (turpmāk – “MMVU”) – ir būtiska daļa no risinājuma virzībā uz konkurētspējīgu, klimatneitrālu, aprites principam atbilstošu un iekļaujošu ES ekonomiku ar nosacījumu, ka ir jārada un jāsaglabā piemēroti apstākļi. MMVU gūst labumu, uzlabojot savu sniegumu vides jomā un sniedzot īpašās zināšanas un risinājumus citiem uzņēmumiem, plašai sabiedrībai un publiskajam sektoram. Atzīstot un uzsverot MMVU daudzveidību un dažādās vajadzības, EESK aicina īpašu uzmanību pievērst vismazākajiem un visneaizsargātākajiem uzņēmumiem.

4.4.2. Tāpēc EESK uzsver, ka ir steidzami jāatbalsta MMVU, lai tie pēc iespējas labāk izprastu zaļo pārkārtošanos un spētu ar to tikt galā. EESK aicina Eiropas Komisiju un dalībvalstis kopā ar uzņēmēju organizācijām, palātām, sociālajiem partneriem un citām ieinteresētajām personām koordinēti un savstarpēji papildinoši īstenot plaša mēroga un mērķtiecīgus informēšanas un izpratnes veicināšanas pasākumus. Un otrādi, finansēšanas programmu pieejamības kritērijos būtu jāuzsver un jāņem vērā arī MMVU svarīgā loma jaunu tehnoloģiju un novatorisku risinājumu izstrādē virzībā uz zaļām pārmaiņām ES rūpniecībā.

4.4.3. EESK aicina ES un dalībvalstis paātrināt MMVU zaļos ieguldījumus, nodrošinot labvēlīgu, prognozējamu un stimulējošu normatīvo vidi, tostarp labi funkcionējošas atļauju piešķiršanas procedūras, un izvairoties no apgrūtinājošiem administratīviem pienākumiem, kā arī nodrošinot ātru, vieglu, vienkāršu un izsekojamu piekļuvi finansējumam, kas pielāgots visu dažādo MMVU grupu atšķirīgajām vajadzībām.

4.4.4. Lai paaugstinātu MMVU resursu izmantošanas efektivitāti, EESK ierosina dažādos reģionos izveidot tā dēvētos “apritīguma centrus” (*Hubs for Circularity – H4C*). Tam būtu jāveicina dažādu nozaru uzņēmumu sadarbība un jāatvieglo jaunas prakses un procesu attīstība, tostarp jaunu tehnoloģiju demonstrēšana. Iepirkuma procedūrās visā ES ir jāiekļauj ar klimatu saistīti, sociāli un citi kvalitātes kritēriji. Tas veicina inovāciju mikrouzņēmumos, mazos un vidējos uzņēmumos (MMVU) un atvieglo to piekļuvi publiskā iepirkuma līgumiem. Minētā procesa neatņemamai daļai vajadzētu būt MMVU organizācijām, palātām, akadēmiskajām aprindām, sociālajiem partneriem un citām attiecīgām ieinteresētajām personām.

⁽⁹⁾ TRL – tehnoloģiskās gatavības līmeņi ir dažādi punkti skalā, ko izmanto, lai novērtētu tehnoloģijas progresu vai attīstības līmeni.

⁽¹⁰⁾ OV C 123, 9.4.2021., 30. lpp.

⁽¹¹⁾ OV C 123, 9.4.2021., 22. lpp.

⁽¹²⁾ OV C 486, 21.12.2022., 1. lpp.

4.4.5. EESK aicina nodrošināt ciešu sadarbību starp izglītības iestādēm un MMVU, lai veidotu apmācību atbilstoši prasmēm un iemaņām, kas vajadzīgas zaļās pārkārtošanās procesā, tostarp izmantojot gan darba ņēmēju, gan uzņēmēju kvalifikācijas celšanu un pārkvalifikāciju. EESK arī aicina atbalstīt uz MMVU orientētus inovācijas pasākumus, stimulējot un veicinot sadarbību ar citiem uzņēmumiem, to organizācijām, palātām, augstskolām un pētniecības organizācijām.

5. Vispārēja taisnīgas un iekļaujošas pārkārtošanās veicināšana

5.1. Taisnīga pārkārtošanās

5.1.1. Taisnīga pārkārtošanās ir pasākumi un sociālpolitiska intervence, kas papildina pārkārtošanos uz ilgtspējīgu, oglekļneitrālu ekonomiku un ražošanas sistēmu. EESK uzsver, ka taisnīga pārkārtošanās nenozīmē tikai pārkārtošanās finansēšanu. Tā ietver arī mērķi aizsargāt darba ņēmēju tiesības, radīt pienācīgus darba apstākļus, kvalitatīvas darbvietas un sociālo nodrošinājumu, stiprināt demokrātisku lēmumu pieņemšanā (tostarp uzņēmumu līmenī) un saglabāt un palielināt Eiropas uzņēmumu konkurētspēju, un tāpēc vajadzīgi īpaši pasākumi visos līmeņos, it īpaši reģionālajā līmenī.

5.1.2. Nodarbinātība tajās galvenajās nozarēs, kuras īpaši ietekmē zaļā modernizācija un industriālā revolūcija virzībā uz klimatneitrālu Eiropu, piedzīvos pamatīgas pārmaiņas, tādēļ obligāti ir jānodrošina pārkvalifikācija un ieguldījumi izglītībā, kas vajadzīga augstas kvalitātes zaļās darbvietās. Tāpēc mūsdienu prasībām atbilstīga zināšanu nodošana un tiesības uz izglītību ir tikpat svarīgi elementi kā pastāvīgi centieni panākt sieviešu plašāku piesaistīšanu tehniskajās profesijās.

5.1.3. Pasākumi un pārveides soļi, kas paredzēti paketē "Gatavi mērķrādītājam 55 %", izraisīs milzīgas pārmaiņas ekonomikā un sociālus satricinājumus. Tāpēc EESK aicina Komisiju nacionālo enerģētikas un klimata plānu (NEKP) vērtēšanā vairāk uzmanības pievērst tam, vai taisnīgas pārkārtošanās stratēģijas ir piemērotas, un novērtēt, kādā mērā ir sasniegti šādi mērķi:

- atvieglot pāreju no vienas darbvietas uz citu,
- sniegt atbalstu darba ņēmējiem, kas dekarbonizācijas ietekmē zaudē darbu (zaudētā darbvieta būtu jāaizstāj vismaz ar citu līdzvērtīgu darbvietu),
- apgūt reģionālo ekonomikas potenciālu, kas saistīts ar atjaunīgiem energoresursiem, un attīstīt jaunus veidus, kā līdzdarboties elektroenerģijas ražošanā,
- efektīvi apkarot enerģētisko nabadzību.

5.1.4. EESK aicina apmācības iestādes un uzņēmumus cieši sadarboties apmācības izstrādē, lai nodrošinātu prasmes un kompetences, kas vajadzīgas ekonomikas zaļajai pārveidei, tostarp izmantojot gan darba ņēmēju, gan uzņēmēju kvalifikācijas celšanu un pārkvalifikāciju.

5.1.5. EESK atgādina iepriekšējos atzinumus⁽¹³⁾ izteikto pārliecību, ka ne tikai jānodrošina, ka sociālās un reģionālās kohēzijas, kā arī atveseļošanas palīdzības finansējums tiek izmantots klimata pārmaiņu mazināšanas un enerģētikas pārkārtošanas atbalstam, bet arī klimata un enerģētikas politika jāveido tā, lai veicinātu sociālo un reģionālo kohēziju. Šādas stratēģijas jau ir izstrādātas, piemēram, saules paneļu parku ierīkošana bijušajās lignīta raktuvēs Portugālē un Grieķijā vai ļoti stratēģiski izveidotais atbalsts ražojošiem patērētājiem Lietuvā. Tomēr šie piemēri nav vispārēja vai ierasta prakse.

5.2. Labvēlīgu apstākļu radīšana privātā sektora ieguldījumiem

5.2.1. Atsevišķām dalībvalstīm ir vajadzīgas programmas atjaunīgo energoresursu augšupējai attīstībai, jo tās ir neaizstājamas enerģētikas pārkārtošanas procesā un būtiski ietekmē piegādātās enerģijas kvalitāti un, galvenokārt, cenas. Enerģijas cenu pieauguma (ko nosaka valstu elektroenerģijas tīkli) dēļ jau ir vērojama tendence neatkarīgi apmierināt to uzņēmumu vajadzības pēc enerģijas, kuriem zaļā enerģija ir kļuvusi par izdzīvošanas jautājumu. Daudzi uzņēmumi jau

⁽¹³⁾ Sk. OV C 47, 11.2.2020., 30. lpp., un OV C 62, 15.2.2019., 269. lpp.

dinamiski iegulda savos atjaunīgajos energoresursos un siltuma avotos. Tā kā šie avoti ir lētāki, tie ir pievilcīgi arī vietējiem uzņēmumiem un kopienām, kas varētu izmantot elektroenerģijas tīklā ievadītās enerģijas pārpalikumu. Diemžēl sistēmas daudzās Eiropas daļās ir jāattīsta, un pašlaik tās nav gatavas iekļaut daudzas jaunas iekārtas. Turklāt šie privātie ieguldījumi ļoti bieži nebūtu jākoncentrē tikai uz viena uzņēmuma vajadzībām – tie varētu sniegt labumu vietējām kopienām.

5.2.2. Atjaunīgās enerģijas nozares attīstības problēma, šķiet, ir dinamisks elektroenerģijas jaudas pieaugums šajā nozarē ārkārtīgi īsā laikposmā, un tas ir liels izaicinājums dalībvalstu vietējām energosistēmām, neraugoties uz ievērojamiem ieguldījumiem tīkla modernizācijā un sistēmu pārvades jaudas palielināšanā. Eiropai tagad ir jāattīsta vietējās energokopienas, kurās vietējām pašvaldībām ir galveno ieguldītāju loma. Tie ir tā dēvētie enerģētikas kooperatīvi, kas izveidoti ar iedzīvotāju līdzdalību un ko bieži finansē vietējie ieguldījumu fondi. Šādā veidā iesaistot vietējo sabiedrību enerģētikas pārkārtošanā, tiek nodrošināts atbalsts šīm iniciatīvām un mazināts risks, ka var rasties sabiedrības pretestība ražošanas, sadales vai pārvades iekārtu novietošanai vietējā teritorijā.

5.2.3. Šādas iniciatīvas būtu pēc iespējas ātrāk jāiekļauj ES regulējumā un jāatbalsta ar valsts finansējuma sistēmu šāda veida ieguldījumiem. Šajā gadījumā elektrotīklā esošo vidēja un zema sprieguma līniju komercializācija ir būtiska, lai tīkla infrastruktūru varētu būvēt arī ar privāto ieguldītāju līdzdalību. Fotoelementu attīstība sabiedrībā liecina par sabiedrības un uzņēmēju lielo ieguldījumu potenciālu. Atbilstoši tiesību akti šajā jomā atrisinātu gan finansēšanas problēmas, gan problēmas, kas saistītas ar šādu ieguldījumu rezultātā izveidotās jaudas pieslēgšanu elektroenerģijas sistēmai.

5.3. Enerģētiskā nabadzība

5.3.1. Vienlīdzīgai piekļuvei enerģijai un energoapgādes drošībai par pieņemamām cenām ir jābūt Eiropas Savienības (ES) un tās dalībvalstu absolūtai prioritātei. Pieaugot enerģijas cenām, arvien vairāk ES iedzīvotāju un patērētāju visā Eiropā cieš no enerģētiskās nabadzības. Situācija pasliktinās patērētājiem, kas jau iepriekš saskārās ar enerģētisko nabadzību, savukārt patērētāji, kuri agrāk nebija saskārušies ar enerģijas rēķinu apmaksas problēmām, ir pakļauti nabadzības riskam.

5.3.2. Ņemot vērā šā jautājuma svarīgumu, EESK mudina ES veicināt kopīgu pieeju enerģētiskajai nabadzībai. Pašlaik katra dalībvalsts var definēt enerģētiskās nabadzības jēdzienu saskaņā ar saviem kritērijiem, un vienotas pieejas trūkums varētu radīt situāciju, kad Komisija nespēj pienācīgi novērtēt situāciju un dalībvalstīm nav vienotas izpratnes un tās reaģē atšķirīgi. Energoefektivitātes direktīvas pārstrādātās redakcijas priekšlikumā sniegtā definīcija un Eiropas Enerģētiskās nabadzības observatorijas iepriekš noteiktie rādītāji ir labs sākums. Ņemot vērā jautājuma steidzamību, EESK uzskata, ka Komisijai un dalībvalstīm ir jāveicina vienota pieeja, kas nodrošinātu konkrētu vienotu izpratni par enerģētisko nabadzību un dotu iespēju vākt statistikas datus.

5.3.3. EESK uzsver, cik svarīgi ir ieguldīt taisnīgā un efektīvā energoapgādē, lai mazinātu enerģētisko nabadzību ilgtermiņā. Tāpēc ir svarīgi nodrošināt, ka ieguldījumi atjaunīgajos energoresursos un energoefektivitātē, kā arī visaptverošā ēku renovācijā atbalsta grupas ar viszemākajiem ienākumiem. Tikai nodrošinot, ka finansiāli vajākām mājāsaimniecībām ir līdzekļi nepieciešamo ieguldījumu veikšanai, ražojšie patērētāji var panākt stratēģisku autonomiju sev personīgi vai kā kopienas daļa kopā ar citiem, kas galu galā ir ilgtspējīgākais veids, kā pārvarēt enerģētisko nabadzību.

5.3.4. Šajā saistībā EESK atgādina savu nostāju, ka noteikti nedrīkst pieļaut divu šķiru enerģētikas sabiedrības veidošanos. Nav pieļaujams, ka labumu no enerģētikas pārkārtošanas gūst tikai finansiāli un tehniski labi aprīkotas mājāsaimniecības un ka visas pārējās mājāsaimniecības ir spiestas segt izmaksas. Tāpēc EESK atbalsta stimulus un instrumentus Energoefektivitātes direktīvas īstenošanai, lai palīdzētu neaizsargātiem patērētājiem un mājāsaimniecībām, un norāda, ka vērienīgi mērķi centralizētās siltumapgādes/aukstumapgādes jomā var pasliktināt sociālo mājokļu apstākļus. Tāpēc Komiteja atzinīgi vērtē priekšlikumu izveidot Sociālo klimata fondu un aicina ievērot "taisnīgas pārkārtošanās" principu, lai ņemtu vērā atšķirīgās situācijas dalībvalstīs.

5.3.5. Tā kā enerģētiskā nabadzība sakņojas vispārējā nabadzībā, ir arī būtiski, lai Komisija un dalībvalstis turpinātu koncentrēties uz nabadzības mazināšanu kopumā. Šī krīze aktualizē nepieciešamību pastāvīgi uzlabot nodarbinātības un sociālās iekļaušanas iespējas, kā arī nodrošināt pienācīgu dzīves līmeni un veicināt ekonomisko izaugsmi dalībvalstīs.

5.4. Lauku apvidi

5.4.1. EESK uzskata, ka apvienotai enerģētikas pārkārtošanas un digitalizācijas stratēģijai lauku apvidos nav pievērsta gaidītā uzmanība un atbalsts. Komiteja aicina, izmantojot ES Lauku paktu, ātri īstenot Komisijas ilgtermiņa redzējumu par ES lauku apvidiem un iesaistīt ieinteresētās personas.

5.4.2. EESK ir vairākkārt norādījusi, ka enerģētikas pārkārtošana (pāreja no lielām, centralizētām ražotnēm uz decentralizētākām struktūrām) sniedz reālas iespējas jauniem ienākumu avotiem un jaunām darbvietām lauku apvidos ⁽¹⁴⁾. Arī šajā sakarā Komiteja pauž lielu vilšanos par Eiropas Komisijas un dalībvalstu līdz šim paustajām idejām.

5.4.3. Ir jāatzīst un jāizmanto vietējo un reģionālo enerģētikas kopienu piedāvātās iespējas, lai panāktu taisnīgu enerģētikas pārkārtošanu apvienojumā ar kopienu attīstību, izveidojot un paplašinot iedzīvotāju energokopienas, kurās brīvprātīgi iesaistās iedzīvotāji, vietējās pašvaldības un MMVU, lai veicinātu sociālos un ekonomiskos ieguvumus.

5.4.4. EESK secina, ka digitālo tehnoloģiju ieviešana lauku apvidos ir būtisks priekšnoteikums, lai atbalstītu enerģētikas pārkārtošanu. Lauku energosistēmai ir jābūt decentralizētai, un tas nozīmē, ka ir ļoti nepieciešams veidot vairāk un labākus starpsavienojumus, kas paši par sevi saistīti ar nepieciešamību ieviest digitālās tehnoloģijas, lai saskaņotu piedāvājumu un pieprasījumu un nodrošinātu efektīvas enerģijas plūsmas.

6. Īpašas piezīmes

6.1. Stabils rūpnieciskās bāzes saglabāšana Eiropas Savienībā nodrošinās labklājību, kvalitatīvas darbvietas un apņēmību ierobežot klimata pārmaiņas Eiropas sabiedrības labā. Lai nodrošinātu savu konkurētspēju, Eiropas rūpniecībai ir jāiegulda Eiropā gan pētniecībā, izstrādē un inovācijā, gan rūpnīcās un iekārtās. Šim nolūkam ir nepieciešams atbilstošs tiesiskais regulējums.

Enerģētikas nozare ir ļoti liels ekonomikas sektors. Viena no šā sektora īpašajām iezīmēm ir tā, ka tas ir nozīmīga svira citām ekonomikas nozarēm. Tomēr visos enerģētikas nozares aspektos ir dziļi iesakņojušies dzimumu stereotipi, proti, vīrieši ir dominējošā pozīcijā, radot lielu nelīdzsvarotību karjeras iespēju ziņā starp vīriešiem un sievietēm gan privātajā, gan publiskajā enerģētikas sektorā ⁽¹⁵⁾.

EESK iesaka šādus pasākumus:

- stiprināt spēkā esošos tiesību aktus līdztiesības jomā un panākt to īstenošanu gan Eiropas, gan valstu līmenī,
- izveidot vienlīdzīgus apmācības apstākļus enerģētikas profesijās dalībvalstu un Eiropas līmenī un izveidot Eiropas STEM koledžu,
- nodrošināt līdztiesību enerģētikas nozares darba tirgū, apsverot iespējas sievietēm, bet vienlaikus novēršot to, ka enerģētikas pārkārtošana un digitālā pārveide kļūst par slazdiem sieviešu karjerai un atalgojumam, un visā Eiropā attīstīt sociālo dialogu un kopīgumus par līdztiesību enerģētikas uzņēmumos.

Briselē, 2022. gada 26. oktobrī

*Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas
priekšsēdētāja
Christa SCHWENG*

⁽¹⁴⁾ OV C 367, 10.10.2018., 1. lpp.

⁽¹⁵⁾ ANO ilgtspējīgas attīstības mērķi Nr. 5, 7 un 8; Joy Clancy, Tventes Universitāte, "Give women a chance: engendering the energy supply chain".

PIELIKUMS

Turpmāk minētais grozījums ieguva vismaz vienu ceturto daļu nodoto balsu, taču tika noraidīts debatēs.

2.6. punkts

Grozīt šādi:

Specializētās nodaļas atzinums	Grozījums
Pašreizējā enerģētikas (cenu) krīze un energoapgādes drošības, stabilitātes un prognozējamības trūkums rada milzīgu slogu Eiropas Savienībai. Krīze būtu mazāk smaga, ja agrāk būtu veikti mērķtiecīgāki pasākumi un, piemēram, ja ES mērķi (piemēram, Eiropas enerģētikas savienības mērķi) būtu uztverti daudz nopietnāk. EESK atzinīgi vērtē paziņojumā REPowerEU un plānā REPowerEU ierosinātos pasākumus, kuru mērķis ir palielināt zaļās enerģijas ražošanu, dažādot piegādi un samazināt pieprasījumu pēc Krievijas gāzes, jo tie ietver risinājumus, kas atbilst Eiropas zaļā kursa un Eiropas enerģētikas savienības mērķiem. Komiteja uzskata, ka tam galvenokārt jābūt jautājumam <i>nevis</i> par <i>atkarības</i> dažādošanu, <i>bet gan</i>, cik vien iespējams, <i>par</i> "stratēģisku enerģētisku neatkarību un autonomiju". EESK brīdina, ka, meklējot resursus Krievijas gāzes aizstāšanai, Eiropas Savienībai ir jārikojas ļoti piesardzīgi, ņemot vērā gan šo resursu ietekmi uz vidi, gan palielinātu atkarību no trešām valstīm, kurās netiek respektētas Eiropas vērtības.	Pašreizējā enerģētikas (cenu) krīze un energoapgādes drošības, stabilitātes un prognozējamības trūkums rada milzīgu slogu Eiropas Savienībai. Krīze būtu mazāk smaga, ja agrāk būtu veikti mērķtiecīgāki pasākumi un, piemēram, ja ES mērķi (piemēram, Eiropas enerģētikas savienības mērķi) būtu uztverti daudz nopietnāk. EESK atzinīgi vērtē paziņojumā REPowerEU un plānā REPowerEU ierosinātos pasākumus, kuru mērķis ir palielināt zaļās enerģijas ražošanu, dažādot piegādi un samazināt pieprasījumu pēc Krievijas gāzes, jo tie ietver risinājumus, kas atbilst Eiropas zaļā kursa un Eiropas enerģētikas savienības mērķiem. Komiteja uzskata, ka tam galvenokārt jābūt jautājumam par <i>resursu</i> dažādošanu un <i>to, kā</i>, cik vien iespējams, <i>nodrošināt</i> "atvērtu stratēģisku enerģētisku neatkarību un autonomiju". EESK brīdina, ka, meklējot resursus Krievijas gāzes aizstāšanai, Eiropas Savienībai ir jārikojas ļoti piesardzīgi, ņemot vērā to ietekmi uz vidi un jaunu atkarību no trešām valstīm, kurās netiek respektētas Eiropas vērtības. <i>Tajā pašā laikā pašreizējā situācijā mums ir jā saglabā visi mūsu rīcībā esošie enerģijas avoti, jo patiesībā mūs apdraud nevis aizstājējvotu iespējamā ietekme uz vidi, bet gan enerģijas trūkums un elektroenerģijas padeves pārtraukumi. Nedrīkstam zaudēt enerģijas ražošanas jaudu, kas pašlaik apgādā Eiropas enerģijas tirgu.</i>

Balsošanas rezultāts

Par: 77

Pret: 113

Atturas: 14

4.3.1. punkts**Grozīt šādi:**

Specializētās nodaļas atzinums	Grozījums
Apstrādes rūpniecības zaļās pārkārtošanas pamatā jābūt pietiekamai, stabilai un atbilstošai atjaunīgo energoresursu kombinācijai, lai elektrifikācija un zaļā ūdeņraža ražošana būtu sekmīga. Patlaban tiek izstrādātas uzglabāšanas tehnoloģijas un pētītas visas iespējas, ko piedāvā digitalizācija. Tāpēc joprojām ir ļoti nepieciešama pētniecība un izstrāde.	Apstrādes rūpniecības zaļās pārkārtošanas pamatā jābūt pietiekamai, stabilai un atbilstošai atjaunīgo energoresursu kombinācijai, lai elektrifikācija un ūdeņraža ražošana būtu sekmīga. Patlaban tiek izstrādātas uzglabāšanas tehnoloģijas un pētītas visas iespējas, ko piedāvā digitalizācija. Tāpēc joprojām ir ļoti nepieciešama pētniecība un izstrāde.

Balsošanas rezultāts

Par: 92

Pret: 112

Atturas: 9

4.3.4. punkts**Grozīt šādi:**

Specializētās nodaļas atzinums	Grozījums
Zaļais ūdeņradis Eiropas nākotnes energosistēmā nenoliedzami palīdzēs veidot drošu energoapgādi. EESK norāda uz savu atzinumu par ūdeņraža stratēģiju ⁽¹⁾ un atzinumu par energosistēmas integrācijas stratēģiju ⁽²⁾ .	Ūdeņradis Eiropas nākotnes energosistēmā nenoliedzami palīdzēs veidot drošu energoapgādi. EESK norāda uz savu atzinumu par ūdeņraža stratēģiju ⁽¹⁾ un atzinumu par energosistēmas integrācijas stratēģiju ⁽²⁾ .
⁽¹⁾ OV C 123, 9.4.2021., 30. lpp. ⁽²⁾ OV C 123, 9.4.2021., 22. lpp.	⁽¹⁾ OV C 123, 9.4.2021., 30. lpp. ⁽²⁾ OV C 123, 9.4.2021., 22. lpp.

Balsošanas rezultāts

Par: 92

Pret: 112

Atturas: 9

1.4. punkts**Grozīt šādi:**

Specializētās nodaļas atzinums	Grozījums
Lai veicinātu vienotu izpratni par to, cik lielā mērā ir iespējams panākt neatkarību no enerģijas importa, pēc iespējas precīzāk jānosaka un plaši jādara zināms Eiropas potenciāls atjaunīgo energoresursu jomā. Īpaši jāņem vērā siltumapgādes un transporta nozaru elektrifikācija un nepieciešamība nodrošināt vietēji ražotu zaļo ūdeņradi.	Lai veicinātu vienotu izpratni par to, cik lielā mērā ir iespējams panākt neatkarību no enerģijas importa, pēc iespējas precīzāk jānosaka un plaši jādara zināms Eiropas potenciāls atjaunīgo energoresursu jomā. Īpaši jāņem vērā siltumapgādes un transporta nozaru elektrifikācija un nepieciešamība nodrošināt vietēji ražotu ūdeņradi.

Balsošanas rezultāts

Par: 92

Pret: 112

Atturas: 9

1.6. punkts**Grozīt šādi:**

Specializētās nodaļas atzinums	Grozījums
Tajā pašā laikā būs vajadzīgi īstermiņa un, iespējams, arī vidēja termiņa pasākumi, lai kompensētu zaudēto enerģijas piegādi no Krievijas. Viens no šādiem pasākumiem ir sašķidrinātas dabasgāzes (LNG) imports. EESK tomēr uzskata, ka ir svarīgi, lai tas neradītu jaunu ilgtermiņa atkarību no fosilā kurināmā. Ieguldījumu ciklā tas ir iepriekš jāņem vērā. Kopumā mērķis nav dažādot atkarību, bet gan sasniegt augstāko iespējamo "stratēģiskās autonomijas" līmeni.	Tajā pašā laikā būs vajadzīgi īstermiņa un, iespējams, arī vidēja termiņa pasākumi, lai kompensētu zaudēto enerģijas piegādi no Krievijas. Viens no šādiem pasākumiem ir sašķidrinātas dabasgāzes (LNG) imports. EESK tomēr uzskata, ka ir svarīgi, lai tas neradītu jaunu ilgtermiņa atkarību no fosilā kurināmā. Ieguldījumu ciklā tas ir iepriekš jāņem vērā. Kopumā mērķis ir dažādot avotus un vienlaikus samazināt lielo atkarību no viena importētāja, lai sasniegtu augstāko iespējamo atvērtas "stratēģiskās autonomijas" līmeni.

Balsošanas rezultāts

Par: 77

Pret: 113

Atturas: 14

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Sabiedriskā transporta nozīme Eiropas zaļajā atveseļošanā”**(pašiniciatīvas atzinums)**

(2023/C 75/16)

Ziņotāja: **Kristina KRUPAVIČIENĒ**Līdzziņotāja: **Dovilė JUODKAITĒ**

Pilnsapulces lēmums	20.1.2022.
Juridiskais pamats	Reglamenta 52. panta 2. punkts Pašiniciatīvas atzinums
Atbildīgā specializētā nodaļa	Transporta, enerģētikas, infrastruktūras un informācijas sabiedrības specializētā nodaļa
Pieņemts specializētās nodaļas sanāksmē	4.10.2022.
Pieņemts plenārsesijā	26.10.2022.
Plenārsesija Nr.	573
Balsojuma rezultāts (par/pret/atturas)	173/1/2

1. Secinājumi un ieteikumi

1.1. EESK atzīst, ka sabiedriskajam transportam ir svarīga nozīme Eiropas zaļajā atveseļošanā pēc pandēmijas. Pandēmija ir darbojusies kā katalizators, parādot, ka sabiedriskais transports nodrošina gan pakalpojumus sabiedrības interesēs, gan priekšplāna darbinieku un neaizsargāto grupu piekļuvi darbvietām un pakalpojumiem. EESK aicina atzīt mobilitāti par indivīda tiesībām un sabiedrisku labumu, kam jābūt pieejamam ikvienam, jo tā garantē piekļuvi ekonomikas, sociālajai un kultūras dzīvei. Sabiedriskā transporta pakalpojumu sniegšanai, nodrošinot pietiekamu skaitu darbinieku, piekļūstamību, cenas pieņemamību, drošību un kvalitāti, jābūt vienam no ES prioritārajiem mērķiem.

1.2. Ņemot vērā sabiedriskā transporta nozīmīgumu iedzīvotājiem, lietotājiem un darba ņēmējiem, EESK atkārtoti aicina īstenot **līdzdalības pieeju** sabiedriskā transporta plānošanai reģionālā, valsts un Eiropas līmenī ⁽¹⁾. Tas ir vienīgais veids, kā nodrošināt, ka atveseļošanas stratēģijas un pasākumi atbilst visu to cilvēku vajadzībām un gaidām, kuri nodrošina un izmanto sabiedrisko transportu.

1.3. EESK norāda, ka izstrādāt **augsti kvalitatīvus pakalpojumus** ir būtiski svarīgi, lai virzītu sabiedriskā transporta atveseļošanu pēc pandēmijas. Lai nodrošinātu attiecīgo pakalpojuma līmeni, ir būtiski svarīgi **labi darba nosacījumi**, kā arī motivēti un labi apmācīti darbinieki. EESK aicina vietējā, reģionālā un valsts līmeņa politikas veidotājus izstrādāt un – ES politikas veidotājus pilnībā atbalstīt – **uzņēmējdarbības modeļus**, kas nodrošinātu labāku inovatīvu un pievilcīgu transporta sistēmu, garantējot gan kvalitatīvus pakalpojumus, gan atbilstošus apstākļus un sociālo aizsardzību darba ņēmējiem.

1.4. Sabiedriskais transports ir **darbietilpīgs pakalpojums** ar zaļām darbvietām, ko nevar pārcelt citur. Sabiedriskā transporta operatori ir viens no lielākajiem darba devējiem pilsētu teritorijās, piedāvājot darbu plašam cilvēku lokam un veicinot migrējošo darba ņēmēju iekļaušanu darba tirgū. Lai saglabātu nozares sociālo raksturu, EESK aicina lēmumu pieņēmējus sabiedriskā transporta pakalpojumu līgumos iekļaut obligātus pakalpojumu kvalitātes un sociālos kritērijus, piemēram, koplīgumu piemērošana un adekvāti risinājumi darbinieku situācijā, kad mainījies pakalpojumu sniedzējs. EESK arī aicina politikas veidotājus nodrošināt spēcīgus sociālā dialoga mehānismus, lai nozari padarītu ekonomiski un sociāli

⁽¹⁾ EESK atzinums TEN/766 “Jaunais ES pilsētmobilitātes satvars” (OV C 323, 26.8.2022., 107. lpp.).

ilgtspējīgu. EESK arī aicina pilnībā ievērot publiskā iepirkuma procedūras (Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (EK) Nr. 1370/2007 ⁽²⁾ vai Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 2014/23/ES ⁽³⁾).

1.5. EESK vērs uzmanību uz to, ka, lai radītu ilgtspējīgu mobilitāti, ir vajadzīga **stingra politiska apņemšanās** no visām iesaistītajām pusēm visos līmeņos. ES iestādēm ir jāuzņemas stingra politiskās vadības un ievirzes loma, nosakot skaidrus mērķus un uzdevumus un darot pieejamus nepieciešamos līdzekļus. Tāpēc EESK aicina Eiropas Komisiju noteikt izmērāmus un vērienīgus mērķrādītājus, lai pārietu no privāto automobiļu izmantošanas uz kolektīvo transportu un aktīvu mobilitāti.

1.6. Ilgtspējīgiem ieguldījumiem ir izšķiroša nozīme, lai nodrošinātu, ka politika, kas vērsta uz ilgtspējīgu sabiedrisko transportu un attiecīgi uz zaļu atveseļošanu, izdodas veiksmīgi. Ar Atveseļošanas un noturības mehānisma starpniecību ES dalībvalstīm tika darīti pieejami ievērojami finanšu resursi, un daudzas no tām apņēmas ieguldīt savās sabiedriskā transporta sistēmās. EESK aicina Komisiju uzraudzīt un ziņot par to, kā šīs saistības tiek pildītas, un nodrošināt, ka zaļā atveseļošanās iet roku rokā ar darbvietu saglabāšanu un uzlabošanu, pakalpojumu kvalitāti un sociālo iekļaušanu. EESK aicina dalībvalstis izveidot līdzdalības mehānismus, lai konsultētos ar lietotājiem un sociālajiem partneriem par to, kā šie finanšu līdzekļi, kas ir būtiski sabiedriskā transporta atjaunošanai, tiek izmantoti. EESK norāda, ka attiecībā uz visiem ES un publiskajiem līdzekļiem, kas piešķirti transporta risinājumu izstrādei, būtu jāietver kritēriji par transporta iekļautību, piekļūstamību un ilgtspēju.

1.7. Tāpēc EESK aicina politikas veidotājus iekļaujošā un līdzdalīgā veidā īstenot digitālās pārkārtošanās procesus, kuru mērķis ir nodrošināt ilgtspējīgu un taisnīgu transporta sistēmu visiem.

1.8. EESK aicina Eiropas Savienību un dalībvalstis veicināt pāreju uz zaļākiem transporta veidiem, padarot šādus transporta veidus kopumā pievilcīgākus. Lai veicinātu pāreju uz sabiedrisko un ilgtspējīgu transportu, ir svarīgi arī uzlabot informētību par transporta un personīgās mobilitātes izvēļu ietekmi uz vidi. Tāpēc EESK aicina Komisiju 2024. gadu veltīt sabiedriskajam transportam, tā lietotājiem un nozarē strādājošajiem.

2. Vispārīgas piezīmes

2.1. Transports un mobilitāte ir neatņemama Eiropas iedzīvotāju ikdienas daļa, kas nodrošina cilvēku mobilitāti visās sabiedrības grupās un visā Eiropā. Vienlaikus, lai nodrošinātu klimatneitralitāti, Eiropas zaļajā kursā ir noteikts mērķrādītājs līdz 2050. gadam par 90 % gadam samazināt transporta emisijas. Visām transporta nozarēm būs jāsniedz savs ieguldījums šajā samazinājumā. Zaļajā kursā norādīts, ka multimodālajiem pārvadājumiem ir vajadzīgs spēcīgs stimuls, jo tie palielinās transporta sistēmas efektivitāti.

2.2. Savā ilgtspējīgas un viedas mobilitātes stratēģijā Komisija ilgtspējīgu starppsētū un pilsētu mobilitāti noteikusi par vienu no pamatprojektiem un uzsver nepieciešamību padarīt mobilitāti godīgu un taisnīgu visiem un palielināt kolektīvā transporta īpatsvaru, uzlabojot netraucētu multimodalitāti pilsētu un piepilsētu teritorijās. Stratēģijā arī norādīts uz augošo pieprasījumu pēc jauniem un inovatīviem risinājumiem, tostarp pakalpojumiem, kuriem var piekļūt pēc pieprasījuma, un sadarbīgu mobilitāti. Stratēģijā prioritāte ir piešķirta nepieciešamībai uzlabot pilsētu mobilitātes sistēmu.

— Savā Pilsētu mobilitātes satvarā ⁽⁴⁾ Komisija norāda, ka pilsētu mobilitāte veido 23 % **no transporta arvien lielākās daļas ES enerģijas patēriņā** un siltumnīcefekta gāzu emisijās; pilsētas saskaras ar lielākajām problēmām **gaisa kvalitātes** ziņā, jo NO₂ un PM₁₀ koncentrācija pārsniedz ES robežvērtības; kopš 2013. gada **satiksmes sastrēgumu līmenis** ES pilsētās ir saglabājies nemainīgs vai pasliktinājies, radot ievērojamas izmaksas sabiedrībai un nelabvēlīgu ietekmi uz pārvietošanos; **38 % no visiem nāves gadījumiem un smagiem ievainojumiem ES autotransporta nozarē notiek pilsētu teritorijās**; vairāk nekā 70 % Eiropas iedzīvotāju dzīvo pilsētās un gaida risinājumus labākai un drošākai mobilitātei, satiksmes sastrēgumiem, gaisa un trokšņa piesārņojumam; savukārt 30 % dzīvo ciematos, mazpilsētās un piepilsētu teritorijās un bieži vien ir atkarīgi no privātajiem automobiļiem, lai sasniegtu tuvējos pilsētas mezglus,

⁽²⁾ Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (EK) Nr. 1370/2007 (2007. gada 23. oktobris) par sabiedriskā pasažieru transporta pakalpojumiem, izmantojot dzelzceļu un autoceļus, un ar ko atceļ Padomes Regulu (EEK) Nr. 1191/69 un Padomes Regulu (EEK) Nr. 1107/70 (OV L 315, 3.12.2007., 1. lpp.).

⁽³⁾ Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 2014/23/ES (2014. gada 26. februāris) par koncesijas līgumu slēgšanas tiesību piešķiršanu (OV L 94, 28.3.2014., 1. lpp.).

⁽⁴⁾ Pilsētu mobilitātes satvars (COM(2021) 811 final).

- pilsētu sabiedriskā transporta infrastruktūra un pakalpojumi ir jāpielāgo, lai nodrošinātu labāku piekļūstamību, tostarp, lai labāk apkalpotu arvien vecākus iedzīvotājus daudzās pilsētās, kā arī cilvēkus ar invaliditāti vai ierobežotām pārvietošanās spējām.

2.3. Komisija arī uzsver, ka ir steidzami jārisina klimata pārmaiņu jautājums un tā nozīmīgums sociālajā iekļaušanā un cilvēku labbūtībā, jo īpaši attiecībā uz nelabvēlīgākā situācijā esošām grupām. Tāpēc Komisija par **vienu no Pilsētu mobilitātes satvara mērķiem ir izvirzījusi spēcīgāka sabiedriskā transporta tīkla izveidi.**

2.4. Pēdējo gadu laikā **pandēmija** ir mainījusi ekonomikas izaugsmes apstākļus un tās atbalsta noteikumus un mehānismus. Tā **ir atklājusi nepilnības un likusi vērst uzmanību uz vērtībām ES vienotā tirgus attīstībā.** Tomēr tā ir arī radījusi iespējas ātrāk īstenot tādas politikas jomas kā zaļais kurss, atklājusi, cik svarīgi ir tas, lai ekonomikas atveseļošanas procesa centrā būtu cilvēki, kā atspoguļots **taisnīgas pārkārtošanās** koncepcijā, un mudinājusi Komisiju pieņemt tās lielāko finansiālās palīdzības programmu, kuras mērķis ir mazināt Covid-19 sociālo un ekonomisko ietekmi, proti, **Atveseļošanas un noturības mehānismu (ANM)**, kurā divi no sešiem pīlāriem ir zaļā pārkārtošanās un digitālā pārveide.

2.5. Sabiedriskā transporta nozarē pandēmija ietekmēja darbvietas, sabiedriskā transporta lietotājus, operatorus un valsts sektora iestādes. Secinājumos par ilgtspējīgas un viedas mobilitātes stratēģiju Ministru padome norādīja, ka Covid-19 krīze ir nopietni skārusi sabiedrisko transportu un ka politiskajā reakcijā uz krīzi būtu jātiecas atjaunot uzticību sabiedriskajam transportam un uzlabot tā noturību, paātrinot tā ilgtspējīgu pārveidi un modernizāciju, vienlaikus nodrošinot cenas pieņemamību, ņemot vērā sabiedriskā transporta būtisko lomu sociālajā un teritoriālajā kohēzijā.

2.6. EESK uzsver ārkārtīgi svarīgo faktu, ka pandēmijas laikā sabiedriskais transports apliecināja savu vērtību, nodrošinot tik ļoti nepieciešamo mobilitāti priekšplāna darbiniekiem un nelabvēlīgākā situācijā esošām grupām. Lielu daļu šajās grupās veido migrējošie darba ņēmēji un sievietes, un ir zināms, ka šīs grupas ir ļoti atkarīgas no sabiedriskā transporta, lai piekļūtu darbavietām un pamatpakalpojumiem. Eiropabarometra dati par 2020. gadu liecina, ka sievietes sabiedrisko transportu izmanto ievērojami vairāk nekā vīrieši. Lai gan Eiropas Parlamenta pētījums par tematu "Sievietes un transports" norāda uz to, ka trūkst pa dzimumiem sadalītu datu attiecībā uz dzimumu mobilitātes modeļiem, tas sniedz interesantu ieskatu šī veida izvēlē ⁽⁵⁾.

2.7. **EESK arī atzīst, ka pandēmijas dēļ transporta pakalpojumu sniedzējiem un valsts sektora iestādēm ir palielinājušās izmaksas un samazinājušies resursi.** Lai gan Covid-19 profilakses pasākumi radīja izmaksu pieaugumu un ievērojamais lietotāju skaits būtiski samazināja uzņēmumu ieņēmumus, vietējās, publiskās un valdības iestādes saprata, ka sabiedriskā transporta darbības turpināšana ir daļa no to pienākuma kalpot kopienām un jo īpaši cilvēkiem, kas palīdz citiem.

2.8. Šī pašiniciatīvas atzinuma mērķis ir sniegt galvenos ieteikumus par tāda ilgtspējīga, stabila, iekļaujoša, **piekļūstama un noturīga sabiedriskā transporta atveseļošanu un turpmāko attīstību pēc Covid-19 krīzes**, kas būtu gatavs kalpot nākamajām paaudzēm, ņemot vērā ES demogrāfisko novecošanos ⁽⁶⁾. Tajā galvenā uzmanība tiks pievērsta jautājumiem par finansējumu, pievilcību un tā lomu ES zaļajā atveseļošanā, galveno uzmanību pievēršot sabiedriskā transporta darbinieku sociālajiem apstākļiem. Darbinieku trūkums visās transporta nozarēs skaidri apliecina, ka šāda pieeja ir vajadzīga.

⁽⁵⁾ Sievietes un transports, Eiropas Parlaments, FEMM komiteja, 2021. gada decembris [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/701004/IPOL_STU\(2021\)701004_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/701004/IPOL_STU(2021)701004_EN.pdf), 34.–35. lpp.: "Fakti būtu jāskata saistībā ar sieviešu mobilitātes vajadzībām. Kā minēts iepriekšējās iedaļās, sievietes biežāk strādā nepilnu darba laiku, aprūpē bērnus un radniekus, dzīvo ilgāk, viņām retāk nekā vīriešiem ir vadītāja apliecība un automašīna, un viņas biežāk izmanto sabiedrisko transportu vai iet ar kājām. Salīdzinājumā ar vīriešiem viņu ikdienas mobilitātes modeļi ir sarežģītāki. Tajā pašā laikā sievietes bieži vien ierobežoti kontrolē mājsaimniecību finanses, jo viņas biežāk nav galvenās peļņitājas mājsaimniecībā (Borgato et al., 2021; Rastrigina and Verashchagina, 2015). Kopumā sievietes ir vairāk pakļautas nabadzības un sociālās atstumtības riskam (EIGE, 2020), jo viņas biežāk pieder pie neaizsargātām grupām, un cenu pieņemamība ir būtisks viņu mobilitātes elements."

⁽⁶⁾ Eiropa, kas noveco. Iedzīvotāju skaita izmaiņu statistika, Eurostat.

3. Vispārīgas piezīmes

3.1. EESK atzīst, ka **sabiedriskais transports ir būtiska daļa reakcijā uz Eiropas zaļo atveseļošanu pēc pandēmijas**. Tas ne tikai ļauj reaģēt uz klimata jautājumiem, bet arī uzlabo dzīves kvalitāti, risinot satiksmes sastrēgumu problēmu. "Līdz 2020. gadam sabiedriskais transports Eiropas pilsētās nodrošināja gandrīz 60 miljardus pasažieru braucienu gadā, un to skaits pieauga. (...) Sastrēgumi Eiropas ekonomikā jau tagad izmaksā 1 % no IKP jeb 100 miljardus EUR gadā."⁽⁷⁾

3.2. EESK norāda, ka pandēmija ir **mainījusi iedzīvotāju uzvedības modeļus un likusi valsts un vietējām iestādēm pievērst uzmanību sabiedriskā transporta sabiedriskajai vērtībai**. Tomēr sabiedriskais transports bija viena no nozarēm, kuru vismagāk skāra lietotāju skaita krasā samazināšanās, un tam vajadzēja visvairāk laika, lai atgūtos. Tas notika laikā, kad cilvēki pievērsās aktīvai mobilitātei un braucieniem ar privātiem automobiļiem, lai izvairītos no inficēšanās. Lai gan aktīvās mobilitātes palielināšanās ir pozitīva tendence, kas jāveicina, Eiropas politikas veidotājiem, kā arī valstu, vietējām un reģionālajām iestādēm ir nopietni jāapsver jautājums par privāto automobiļu pastiprināto izmantošanu.

3.3. EESK atzīst, ka, neraugoties uz sabiedriskā transporta nepārtrauktības saglabāšanu pandēmijas laikā, **nodarbinātība šajā nozarē smagi cieta**. Pirms pirmās mēģinājuma transporta nozare Eiropā nodrošināja tiešās darbvietas diviem miljoniem cilvēku⁽⁸⁾. Svarīgi ir tas, ka sabiedriskais transports nodrošina stabilas vietējās darbvietas, kas ir ļoti daudzveidīgas – no ne tik kvalificētām līdz augsti kvalificētām profesijām, un nodarbina cilvēkus ar ļoti atšķirīgu kvalifikāciju⁽⁹⁾. Tomēr ievērojama daļa bija jāiesaista valdības pagaidu bezdarba shēmās, un daudzi izvēlējās neatgriezties darbā. Tas jo īpaši attiecas uz dalībvalstīm ar zemiem sociālā nodrošinājuma pabalstiem un zemu darba koplīgumu segumu.

3.4. Tāpēc EESK brīdina, ka visos Eiropas transporta sektoros, tostarp sabiedriskajā transportā, kritiski **trūkst darbinieku**. Darbvieta kvalitāte un darbvietas drošība ir kļuvusi par svarīgiem kritērijiem darba meklētājiem, un šajā ziņā būtiskas garantijas ir sociālais nodrošinājums un darba koplīgumu slēgšana.

3.5. EESK atzinīgi vērtē publisko, reģionālo un valdību iestāžu centienus saglabāt nepieciešamo sabiedriskā transporta pakalpojumu līmeni visā pandēmijas laikā sarežģītos apstākļos, kad nepieciešams finansiāls atbalsts un ieguldījumi ar Covid-19 saistītos drošības protokolos. Mēs atzīstam, ka attiecīgajām iestādēm nācās krasi ierobežot transportlīdzekļu ietilpību⁽¹⁰⁾, ieviest digitālus risinājumus, lai samazinātu tiešu saskari starp lietotājiem un darbiniekiem, palielināt izdevumus veselības un higiēnas aprīkojumam un kompensēt ieņēmumu samazināšanos, ko izraisīja pēkšņais un ilgstošais sabiedriskā transporta lietotāju skaita kritums.

3.6. Vienlaikus EESK pauž nožēlu par to, ka transporta nozarē ar Covid-19 saistītās drošības protokoli ne vienmēr tika pieņemti iekļaujošā veidā un ņemot vērā visu skarto personu intereses. Piemēram, dažos gadījumos sabiedriskais transports kļuva nepieejams cilvēkiem ar invaliditāti un vecāka gadagājuma cilvēkiem, jo samazinājās vai tika pārtraukta palīdzība pasažieriem ar ierobežotām pārvietošanās spējām⁽¹¹⁾, un digitālajos risinājumos netika ņemtas vērā personas ar zemākām digitālajām prasmēm un personas, kuras nevar atļauties digitālās ierīces vai elektronisko sakaru pakalpojumus, un tie netika izstrādāti saskaņā ar ES piekļūstamības politiku un atbalsta standartiem.

⁽⁷⁾ ETF un UITP Kopīgais paziņojums COP 26: *Tackling climate action with public transport is one of the EU's largest economic opportunities of the 21st century.*

⁽⁸⁾ *Transporta un tūrisma atjaunošanās ES pēc Covid-19*, 2021. gada maijs, pētījums, ko pasūtīja Eiropas Parlamenta TRAN komiteja un veica Iekšpolitikas ģenerāldirektorāta Struktūrpolitikas un kohēzijas politikas departaments.

⁽⁹⁾ ETF un UITP Kopīgais paziņojums COP 26: *Tackling climate action with public transport is one of the EU's largest economic opportunities of the 21st century.*

⁽¹⁰⁾ Milāna un Barselona 2020. gadā pirmās mēģinājuma laikā samazināja transportlīdzekļu aizpildījumu attiecīgi līdz 25 % un 50 %, Īrija – līdz 20 % un Portugāle – līdz divām trešdaļām, *Covid-19 un mobilitāte pilsētās. Ietekme un perspektīvas*, 2020. gada septembris. Pētījums Eiropas Parlamenta TRAN komitejai, ES iekšpolitikas ģenerāldirektorāta Struktūrpolitikas un kohēzijas politikas departaments, PE 652.213.

⁽¹¹⁾ EIF Ieteikumi par izejas pasākumiem transporta pakalpojumiem, ņemot vērā Covid-19.

3.7. EESK norāda, ka tagad ir vajadzīgas **pēcpandēmijas stratēģijas, lai sabiedriskais transports kļūtu pievilcīgāks un to varētu izmantot vairāk cilvēku**. Kā EESK uzsvēra atzinumā INT/909, “mums pašlaik ir iespēja nodrošināt taisnīgu atveseļošanu un strauji atjaunot ekonomiku, lai to padarītu zaļāku, taisnīgāku un noturīgāku pret turpmākiem satricinājumiem”⁽¹²⁾. Šis aicinājums ir atkārtots EESK atzinumā TEN/728, kurā pausts, ka “zaļajai pārejai jābūt arī sociāli taisnīgai un jāsaglabā Eiropas transporta konkurētspēja, tostarp pilnībā izveidojot Eiropas transporta telpu vienotā tirgus pilnīgas īstenošanas ietvaros”⁽¹³⁾.

3.8. Ņemot vērā iepriekš minētos apsvērumus, **ir vajadzīgi šādi galvenie elementi, lai padarītu sabiedrisko transportu pievilcīgāku:**

- **pieejamība**, kas izpaužas kā pietiekama sabiedriskā transporta veidu kapacitāte, lai apmierinātu augošu pieprasījumu, jo īpaši lauku apvidos, kas atrodas nomaļus un kur cilvēkiem bieži vien ir mazāk izvēles iespēju,
- **pietiekams darbinieku skaits, kam tiek nodrošināti pienācīgi nosacījumi un apmācības**, stabilas, kvalitatīvas darbvietas, kā arī visas tiesības un ieguvumi,
- uzlabota un efektīva **savienojamība** ar dažādiem transporta veidiem pilsētas un ārpuspilsētas teritorijās un starp tām, lai visiem pasažieriem nodrošinātu ērtus intermodālos pārvadājumus, tostarp starp dažādiem ģeogrāfiskiem reģioniem,
- **cenas pieņemamība** visiem sabiedrības locekļiem. Lai to nodrošinātu, sabiedriskā transporta izmaksu aprēķinos būtu jāņem vērā cenas pieņemamība personām sociālekonomiskās nabadzības un atstumtības situācijās. Rūpīgi apspriežoties ar attiecīgajām kopienām, būtu jāizpēta mērķtiecīgas shēmas, lai atbalstītu sociālekonomiski nelabvēlīgākā situācijā esošās grupas,
- **pieklūstamība**, kas ļauj nodrošināt ērtu un neatkarīgu lietošanu ikvienam, tostarp personām ar invaliditāti, vecāka gadagājuma personām un personām ar (pagaidu) ierobežotām pārvietošanās spējām,
- **lietotāju un darbinieku drošība**, pamatojoties uz dzimuma un intersekcionālajiem aspektiem. Iekļaujoši sabiedrības veselības pasākumi ir vienlīdz svarīgi drošai ceļošanai, kā apliecināties iepriekšējos gados. Sabiedriskā transporta jomā strādājošajiem ir vajadzīga droša darba vide, kurā nav vardarbības un aizskaršanas,
- **kvalitāte** attiecībā uz ērtībām, reisu laikiem, palīdzību, ko sniedz pietiekams skaits darbinieku, pieklūstamiem digitālajiem risinājumiem, informāciju par transporta iespējām un grafikiem.

3.9. EESK norāda, ka **pirms pandēmijas** ar Regulu (EK) Nr. 1370/2007 (sabiedrisko pakalpojumu sniegšanas saistību regulu) tika radītas iespējas atvērt sabiedriskā transporta pakalpojumus privātiem uzņēmumiem, izmantojot konkursa procedūru un sabiedrisko pakalpojumu līgumus, kas noslēgti saskaņā ar vispārējiem ES publiskā iepirkuma noteikumiem. Tā kā pandēmija ir apliecinājusi sabiedriskā transporta stratēģisko nozīmi sabiedrībā un mobilitātes modeļos un tā kā sabiedriskais transports saskaras ar nepieredzētu personāla trūkumu, EESK uzsver, ka sabiedrisko pakalpojumu līgumus ir jānodrošina aizsardzība sociālo un nodarbinātības nosacījumu ziņā, lai saglabātu prasmes šajā nozarē.

3.10. Sabiedriskais transports ir pakalpojums, no kura labumu gūst visas sabiedrības grupas kopumā. Paturot to prātā, ir ļoti svarīgi saglabāt iepirkuma procesu pārredzamību un nodrošināt gan darba ņēmēju, gan lietotāju līdzdalību ar iepirkumu saistīto lēmumu pieņemšanā.

⁽¹²⁾ OV C 429, 11.12.2020., 219. lpp.

⁽¹³⁾ OV C 341, 24.8.2021., 100. lpp.

3.11. EESK atzinīgi vērtē to, ka, lai mazinātu Covid-19 sociālo un ekonomisko ietekmi, **Komisija izveidoja Atveseļošanas un noturības mehānismu (ANM)**. Eiropas Parlamenta un Padomes Regulā (ES) 2021/241 ⁽¹⁴⁾ ir paredzēti nosacījumi, ar kādiem dalībvalstis var piekļūt ES ANM dotācijām. Tām bija jāiesniedz valsts plāni un jāaņem 37 % no ES dotācijām tērēt ieguldījumiem klimata jomā un reformām, savukārt 20 % – digitālajai pārejai. Šajos plānos prioritāra uzmanība joprojām ir veltīta tīrai mobilitātei. Tomēr EESK norāda, ka šo pasākumu īstenošana ietekmēs gan sabiedrību, gan darba ņēmējus, tāpēc tai jābūt atklātai. Visas sabiedrības ieinteresētās personas būtu jāiesaista zaļāka un ilgtspējīgāka sabiedriskā transporta politikas izstrādē ⁽¹⁵⁾. Tāpat arī publiskajām ieinteresētajām personām būtu jāvar efektīvi uzraudzīt publiskās politikas īstenošanu un attiecīgo publisko līdzekļu izlietojumu.

3.12. **Būtu jāveicina iekļaujoša līdzdalība sabiedriskā transporta attīstības risinājumu izstrādē**, lai ļautu iesaistīties visām ieinteresētajām personām, tostarp valsts sektora iestādēm, pakalpojumu sniedzējiem, sabiedriskā transporta lietotājiem un piekļūstamības un pilsētplānošanas ekspertiem ⁽¹⁶⁾. Būtu jāveicina paraugprakse sabiedriskā transporta risinājumu kopīgā radīšanā ⁽¹⁷⁾. Saskaņā ar ANO Konvenciju par personu ar invaliditāti tiesībām, pakalpojumu izstrādē ⁽¹⁸⁾ izmantojot “universālā dizaina” pieeju, tiktu nodrošināts, ka šādus pakalpojumus varētu izmantot pēc iespējas dažādāki lietotāji, tostarp personas ar invaliditāti, vecāka gadagājuma personas un personas ar ierobežotām pārvietošanās spējām.

3.13. Komisijas paziņojumā “Gatavi mērķrādītājam 55 %” norādīts, ka “daudzi iedzīvotāji, it īpaši jaunieši, ja viņiem ir attiecīga informācija, ir gatavi mainīt savus patēriņa un mobilitātes modeļus, lai ierobežotu savu oglekļa pēdu un dzīvotu zaļākā un veselīgākā vidē” ⁽¹⁹⁾. Padarot šos transporta veidus pievilcīgākus visiem, tiks veicināta pāreja uz videi nekaitīgākiem un ilgtspējīgākiem transporta veidiem. Ir svarīgi palielināt informētību par transporta jomas un personu mobilitātes izvēles ietekmi uz vidi. Tomēr veicināšanas pasākumiem vien nebūs vajadzīgās ietekmes, ja vien šīs problēmas saistībā ar pieejamu, cenas ziņā pieņemamu, piekļūstamu un drošu sabiedrisko transportu netiks pienācīgi risinātas. Lai gan daudzi cilvēki apzinās seidzamo ar vidi saistīto vajadzību izmantot videi nekaitīgāku transportu, viņi nevarēs sniegt vērtīgu ieguldījumu zaļās pārkārtošanās procesā, ja viņi vienkārši nevarēs atļauties videi nekaitīgākus transporta veidus vai nevarēs tiem piekļūt. Eiropas Savienībai tā būs milzīga zaudēta iespēja.

3.14. EESK vēlas uzsvērt, ka **Covid-19 pandēmija sekmēja digitālo tehnoloģiju straujāku integrāciju sabiedriskajā transportā**. Ļoti iespējams, ka šīs tendences tiks saglabātas un veicinātas, izmantojot ES ANM un nacionālos atveseļošanas un noturības plānus. Lai gan digitalizācija var veicināt sabiedriskā transporta efektivitāti un ilgtspēju, kā arī dot labumu transporta lietotājiem (piemēram, digitālie braucieni plānotāji, reāllaika informācija par transportu), būtu jāgādā par to, lai digitālā pārkārtošanās nesamazinātu transporta jomā strādājošo darba iespējas un lietotāju atbalsta pakalpojumus klātienē,

⁽¹⁴⁾ Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (ES) 2021/241 (2021. gada 12. februāris), ar ko izveido Atveseļošanas un noturības mehānismu (OV L 57, 18.2.2021., 17. lpp.).

⁽¹⁵⁾ ANO Konvencijā par personu ar invaliditāti tiesībām (UNCPRD) noteikts, ka “izstrādājot un piemērojot tiesību aktus un stratēģijas šīs konvencijas īstenošanai, kā arī pieņemot jebkādas lēmumus par jautājumiem, kas attiecas uz personām ar invaliditāti, dalībvalstis cieši konsultējas ar personām ar invaliditāti un tās aktīvi iesaista, tostarp bērņus ar invaliditāti, ar šo personu pārstāvošo organizāciju starpniecību.” – UNCPRD 4. panta 3. punkts. EESK atzinumā “Ceļvedis uz Eiropas vienoto transporta telpu – virzība uz konkurētspējīgu un resursefektīvu transporta sistēmu” arī atzīmē: “kā jau norādīts 2012. gada atzinumā, EESK vēlas veicināt atklātu, nepārtrauktu un pārredzamu viedokļu apmaiņu starp pilsonisko sabiedrību (uzņēmējiem, darba devējiem, darba ņēmējiem, lietotājiem, NVO, augstskolām u. c.), Komisiju un citiem ieinteresētajiem dalībniekiem, piemēram, dažādu līmeņu valsts iestādēm par baltās grāmatas īstenošanu. Tas palīdzēs palielināt pilsoniskās sabiedrības atbalstu un uzlabot izpratni, kā arī veidos noderīgu atgriezenisko saiti politikas veidotājiem un īstenotājiem” (OV C 341, 24.8.2021., 100. lpp.).

⁽¹⁶⁾ Saskaņā ar atzinumā “Sociālie izaicinājumi jūras un iekšzemes ūdensceļu transporta zaļināšanā” paustajiem ieteikumiem “EESK uzskata: lai panāktu gan nozīmīgus, gan dzīvotspējīgus risinājumus jūras transporta zaļināšanā, ir vajadzīga visu ieinteresēto personu, to skaitā sociālo partneru, iesaiste.” (OV C 275, 18.7.2022., 18. lpp.).

⁽¹⁷⁾ Sk., piemēram, projektu TRIPS (Transport Innovation for disabled People needs Satisfaction).

⁽¹⁸⁾ UNCPRD 2. pants.

⁽¹⁹⁾ “Gatavi mērķrādītājam 55 %” (COM(2021) 550 final).

kā arī nepalielinātu mobilitātes atšķirības starp tiem transporta lietotājiem, kuri var gūt labumu no digitalizācijas, un tiem, kuri to nevar, jo nevar piekļūt digitālajiem pakalpojumiem, to cena nav pieņemama vai viņiem ir vajākas digitālās prasmes. Tāpēc EESK aicina politikas veidotājus iekļaujošā un līdzdalīgā veidā īstenot digitālās pārkārtošanās procesus, kuru mērķis ir nodrošināt ilgtspējīgu un taisnīgu transporta sistēmu visiem.

Briselē, 2022. gada 26. oktobrī

*Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas
priekšsēdētāja*
Christa SCHWENG

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Kultūras diplomātija kā ES ārējo attiecību virzītājspēks: jaunas partnerības un pilsoniskās sabiedrības organizāciju (PSO) loma”

(pašiniciatīvas atzinums)

(2023/C 75/17)

Ziņotājs: **Luca JAHIER**

Pilnsapulces lēmums	20.1.2022.
Juridiskais pamats	Reglamenta 32. panta 2. punkts Pašiniciatīvas atzinums
Atbildīgā specializētā nodaļa	Ārējo attiecību specializētā nodaļa
Pieņemts specializētās nodaļas sanāksmē	14.10.2022.
Pieņemts plenārsesijā	27.10.2022.
Plenārsesija Nr.	573
Balsojuma rezultāts (par/pre/atturas)	178/1/1

1. Secinājumi un ieteikumi

1.1. Kultūra ir iekļaujoša. Kultūra ir tāda veida kapitāls, kas ļauj izgaismot gan ceļu, pa kuru ejam Eiropā, gan tēlu, ko projicējam pasaulē. Laikā, kad Eiropas kontinentā ir atgriezies karš, nodarot iznīcinošus postījumus un sagraujot cilvēku dzīves un vietas, kultūras attiecībām vairāk nekā jebkad agrāk jābūt dialoga, miera un nākotnes instrumentam. Patlaban par patiesu prioritāti jākļūst kultūras attiecību izvērsšanai par stratēģisku un nozīmīgu Eiropas Savienības ārpolitikas virzītājspēku, kā tas pēdējo 17 gadu laikā vairākkārt aicināts daudzajos dokumentos un svarīgās iniciatīvās.

1.2. Pamatojoties uz Eiropas Komisijas 2016. gada paziņojumu, daudzajiem Padomes lēmumiem un pamatnostādņēm un Eiropas Parlamenta (EP) ieteikumiem, tagad ir pienācis laiks pieņemt **pilnvērtīgu daudzgadu stratēģisko rīcības plānu**, kas, Eiropas Ārējās darbības dienestam (EĀDD) koordinējot, radītu patiesu sinerģiju ar dažādām Eiropas Komisijas un dalībvalstu politikas jomām un struktūrām un nodrošinātu platformu efektīvai mijiedarbībai ar plašāku dalībnieku loku: gan ieinteresētajām teritoriālajām iestādēm, gan daudzajiem privātajiem vai institucionālajiem dalībniekiem, kas jau sekmīgi darbojas. Plāns ir jānodrošina ar nepieciešamajiem finanšu līdzekļiem.

1.3. Tikmēr **nekavējoties jāpastiprina pasākumi** mantojuma aizsardzībai, restaurācijai un atjaunošanai dabas katastrofu, krīžu un konfliktu zonās un jāstiprina vietējo dalībnieku apmācība un vietējo iestāžu un pilsoniskās sabiedrības organizāciju spēju veidošana. Vērienīgāki pasākumi jāveic **radošo industriju** jomā. Būtu jāuzsāk nozīmīgi **izmēģinājuma projekti** tādos reģionos kā Rietumbalkāni, Vidusjūras reģions un Tuvie Austrumi, Āfrikas kontinents un Ukraina.

1.4. Turklāt, lai izveidotu **ES platformu starptautiskajām kultūras attiecībām**, ir jāveic kartēšana, kas aptvertu daudzveidīgās darbības un iniciatīvas, kuras jau īsteno ES iestādes un organizācijas, atsevišķas valstis un daudzas pilsoniskās sabiedrības organizācijas dalībvalstīs, kā arī tās, kuras izstrādātas dažādās starptautiskajās partnerībās.

1.5. EĀDD ietvaros ir **vajadzīga nozīmīga, specializēta struktūra**, kuru vadītu **ES īpašais sūtnis kultūras attiecībās**, kura izstrādātu visaptverošu politisku ievirzi, kuras rīcībā būtu nepieciešamais budžets un kura spētu veidot tīklus ar dalībvalstīm un dažādām organizācijām, kā arī nodrošināt instrumentus un nelielus finanšu piešķirumus ES delegācijām, lai izvērstu iniciatīvas attiecīgajās valstīs.

2. Vispārīgais konteksts

2.1. ES iestādes jau sen darba kārtībā ir iekļāvušas kultūru kā Eiropas Savienības ārpolitikas instrumentu, kura mērķis ir padziļināt dialogu starp kultūru daudzveidību, cilvēktiesībām un sociālo un ekonomisko kohēziju, pamatojoties uz radošo un kultūras nozaru izaugsmes dzinējspēku. Specifika, kas piemīt kultūras diplomātijai, ko Eiropas Savienība labprāt izmanto kā ārpolitikas instrumentu, ir tāda, ka sadarbībai kultūras jomā netiek izvirzīti nosacījumi un tiek veicināta pieeja, kas neaprobežojas tikai ar dalībvalstu kultūras produktu popularizēšanu, bet sekmē arī kultūras kopražojumu telpas koplietošanu ar partnervalstīm pilsoniskās sabiedrības līmenī.

2.2. Jau 2007. gadā Eiropas Komisija pieņēma “Paziņojumu par Eiropas darba kārtību kultūrai augošās globalizācijas apstākļos”⁽¹⁾, tostarp arī ar mērķi piešķirt kultūras dimensijai lielāku nozīmi ES ārējās attiecībās. Šī perspektīva tika stingri atbalstīta Parlamenta 2008. gada rezolūcijā un arī 2011. gada rezolūcijā, un nākamajā gadā tika paredzēts īpašs budžets 500 000 euro apmērā, lai īstenotu sagatavošanas darbības kultūras izmantošanai starptautiskajās attiecībās, kā rezultātā 2014. gadā tika izstrādāts nozīmīgs pamatpētījums⁽²⁾.

2.3. Eiropadome ir atkārtoti atbalstījusi kultūras attiecību diplomātisko potenciālu, it īpaši savos 2007., 2008., 2014. un 2015. gada secinājumos, un šāda pieeja redzama arī Komisijas rīcības plānos kopš 2014. gada.

2.4. Minētajā desmitgadē veiktais sagatavošanas darbs tika izmantots Komisijas un Savienības Augstā pārstāvja ārlietās un drošības politikas jautājumos 2016. gada jūnija kopīgajā paziņojumā⁽³⁾ “**Starptautisko kultūras attiecību ES stratēģijas veidošana**”. Paziņojumā bija norādītas trīs darbības jomas šādas stratēģijas izstrādei:

- sociālekonomiskā attīstība, izmantojot kultūras politiku, vietējo pašvaldību lomu kultūras iniciatīvās un kultūras un radošās nozares partnervalstīs;
- starpkultūru dialogs mieram un stabilitātei;
- kultūras mantojuma aizsardzība pret dabas katastrofu draudiem, bruņotiem konfliktiem un artefaktu nelikumīgu tirdzniecību, ar ko var tikt finansētas arī teroristu darbības.

2.5. Paziņojumā arī norādīts, ka jāveicina pakāpeniska dalībvalstu rīcības koordinācija, lai pārvarētu pašreizējo lielo sadrumstalotību, palielinātu dažu ES delegāciju kā centra lomu trešās valstīs, stiprinātu sadarbību ar Eiropas Savienības valstu kultūras institūtiem (EUNIC), kas garantē dalībvalstu prerogatīvu kultūras jomā, un izmantotu instrumentus un finansēšanas pozīcijas, kas jau pastāv dažādās jomās. Paziņojumā ir arī paredzēta Kultūras diplomātijas platformas⁽⁴⁾ izveide, lai atvieglotu piemērotu programmu un resursu apzināšanu un koordināciju starp dažādām ieinteresētajām personām.

2.6. EESK 2017. gada maijā sniedza atzinumu par šo paziņojumu⁽⁵⁾, paužot ne tikai pārliecinošu atbalstu, bet arī norādot uz nepieciešamību spert soli uz priekšu – no dokumenta “ES stratēģijas veidošana” uz pilnvērtīgas stratēģijas un rīcības plāna pieņemšanu un tai sekojošu īstenošanu. Atzinumā tika norādīts, ka rīcības plānam jāatbilst četrām strukturālām vajadzībām: jārada skaidrība par pārvaldību ES līmenī; jātiecas panākt saskaņotību un sniegt papildu atbalstu dalībvalstu līmenī; skaidri jānosaka finanšu aspekti un jāveicina kultūras darbinieku, kas pārstāv plaukstošu kultūrālu pilsonisko sabiedrību, savstarpēji saistītu tīklu izveide. EESK arī aicināja noteikt kultūru par ceturto ilgtspējīgas attīstības stratēģijas pilāru un izveidot piemērotus tīklus, lai iesaistītu dažādas organizētas pilsoniskās sabiedrības organizācijas un citas organizācijas dažādos līmeņos, kas jau darbojas šajā jomā.

⁽¹⁾ COM(2007) 242 final.

⁽²⁾ *Engaging the World: Towards Global Cultural Citizenship* (europa.eu).

⁽³⁾ JOIN(2016) 029 final.

⁽⁴⁾ Kultūras attiecību platforma (cultureinexternalrelations.eu).

⁽⁵⁾ Starptautisko kultūras attiecību ES stratēģijas veidošana (OV C 288, 31.8.2017., 120. lpp.).

2.7. Arī Eiropas Parlaments 2017. gada jūlijā pieņemtajā rezolūcijā ⁽⁶⁾ uzsvēra, ka paziņojums nav pietiekami strukturēts, lai varētu izstrādāt īstu ES kultūras diplomātijas stratēģiju un paredzēt tai atbilstošus līdzekļus. RK 2017. gada jūnijā arī nāca klajā ar spēcīgu atzinumu ⁽⁷⁾, kurā īpaši atgādināja par pilsētu un vietējā pārvaldības līmeņa būtisko lomu kultūras sadarbības tīklu attīstībā kaimiņreģionu līmenī. Šis temats lielā mērā tika iekļauts visaptverošā 2020. gada pētījumā ⁽⁸⁾, kurā izklāstīta daudzlīmeņu stratēģija starptautiskajām kultūras attiecībām.

2.8. Padome savos 2017. gada maija secinājumos apkopoja un atkārtoja Komisijas priekšlikumus, kā arī ieteica izveidot Prezidentvalsts draugu grupu kā transversālu platformu stratēģijas īstenošanas veicināšanai. Pie kultūras diplomātijas jautājuma Padome vēlreiz atgriezās savos svarīgajos 2019. gada jūnija secinājumos par ES stratēģisko pieeju starptautiskajām kultūras attiecībām un par rīcības satvaru ⁽⁹⁾, 2019. gada septembra secinājumos par ilgtspējīgas attīstības kultūras dimensiju ⁽¹⁰⁾, 2020. gada maija secinājumos par riska pārvaldību kultūras mantojuma jomā ⁽¹¹⁾ un, visbeidzot, 2021. gada jūnija secinājumos ⁽¹²⁾ par ES pieeju kultūras mantojumam konfliktu un krīžu gadījumā.

2.9. Visbeidzot, Eiropas rīcības satvarā ⁽¹³⁾, kas publicēts pēc Eiropas Kultūras mantojuma gada (2018), Komisija noteica, ka "Kultūras mantojums spēcīgākām globālām partnerībām: stiprināt starptautisko sadarbību" ir viens no pieciem ES rīcības pilāriem šajā jomā.

3. Piezīmes un priekšlikumi

3.1. Izklāstītais konteksts ilustrē politikas izstrādes mērogu un plašo pamatnostādņu, priekšlikumu un lēmumu klāstu, kas ir izveidojies gadu gaitā, kā arī šobrīd pastāvošo konsensu, kurā kultūra tiek atzīta par identitātes un kohēzijas veidošanas vektoru, sociālekonomiskās attīstības virzītājspēku un būtisku faktoru miera attiecību veidošanā, tostarp cilvēku savstarpējā sadarbībā (kas attiecas gan uz pilsoniskās sabiedrības organizācijām, gan uz universitātēm, kultūras centriem, muzejiem, pilsētām un citām starpniecorganizācijām).

Turklāt arvien pieaug vienprātība, ka uzsvars uz kultūras dimensiju ir būtisks, lai īstenotu ilgtspējīgas attīstības programmu 2030. gadam.

3.2. Tāpat kultūra tagad ir viens no galvenajiem ES sadarbības instrumentiem, kā arī daļa no vairākiem ES divpusējiem nolīgumiem ar trešām valstīm, un daudzus gadus ES tehniskās un finansiālās palīdzības ietvaros tiek īstenots plašs kultūras projektu klāsts.

Šīm darbībām ir šādi mērķi: kultūras mantojuma vietu saglabāšana un atjaunošana, mākslas darbu ražošana un aprīte, muzeju izveide un atjaunošana, kultūras darbinieku un mākslinieku spēju stiprināšana vietējā līmenī, viņu brīvas pārvietošanās veicināšana starp valstīm, nozīmīgu kultūras pasākumu organizēšana, sabiedrības informētības palielināšana par kultūras mantojuma aizsardzību un jauna ilgtspējīga tūrisma modeļa izstrāde. Komisija arī atbalsta kultūras industriju izveidi un stiprināšanu partnervalstīs, it īpaši audiovizuālajā un kinematogrāfijas nozarē, kā arī vietējās kultūras pieejamības veicināšanu.

3.3. **Tomēr šī darbība ir ļoti sadrumstalota, kopumā tā nav pamanāma, un tai trūkst taustāma stratēģiska redzējuma.** Tas nozīmē, ka tā ir mazspējīga īstenot savu reālo potenciālu kā arvien svarīgāks ES ārpolitikas "vektors" un pārveidojošs partnerības instruments daudzās pasaules daļās. Būdamis īsts paslēpts dārgums, milzīgais kapitāls, kas aptver gan pašreizējās, gan iespējamās iniciatīvas dalībvalstu līmenī, kā arī ļoti plašu vietējo dalībnieku, iestāžu un pilsoniskās sabiedrības organizāciju sarakstu, veido kritisko masu, ko vajadzētu apgūt.

⁽⁶⁾ Eiropas Parlamenta 2017. gada 5. jūlija rezolūcija "ES stratēģijas veidošana starptautisko kultūras attiecību jomā" (2016/2240(INI)) (OV C 334, 19.9.2018., 112. lpp.).

⁽⁷⁾ Eiropas Reģionu komitejas atzinums "Starptautisko kultūras attiecību ES stratēģijas veidošana" (OV C 207, 30.6.2017., 95. lpp.).

⁽⁸⁾ *Towards a multi-level strategy for EU external cultural relations* (Ceļā uz daudzlīmeņu stratēģiju ES ārējām kultūras attiecībām) – pieejams ES Publikāciju biroja tīmekļa vietnē, op.europa.eu.

⁽⁹⁾ Padomes secinājumi par ES stratēģisko pieeju starptautiskajām kultūras attiecībām un rīcības satvars (OV C 192, 7.6.2019., 6. lpp.).

⁽¹⁰⁾ Padomes rezolūcija par ilgtspējīgas attīstības kultūras dimensiju (OV C 410, 6.12.2019., 1. lpp.).

⁽¹¹⁾ Padomes secinājumi par riska pārvaldību kultūras mantojuma jomā (OV C 186, 5.6.2020., 1. lpp.).

⁽¹²⁾ Padomes secinājumi par ES pieeju kultūras mantojumam konfliktos un krīzēs (21.6.2021).

⁽¹³⁾ Komisijas dienestu darba dokuments "European Framework of Action for Cultural Heritage" (Eiropas satvars rīcībai kultūras mantojuma jomā) (SWD(2018) 491 final, 5.12.2018.), 29. lpp.

3.4. Turklāt nevajag aizmirst, ka, lai Eiropas Savienības kultūras diplomātija būtu jēgpilna, tā ir jāuztver un jāizvērs kā ES ārpolitikas instruments, tādēļ tā jāpapildina ar nepieciešamo ietekmes sfēru, kas Eiropas Savienības gadījumā izpaužas kā tās mierīgas līdzaspastāvēšanas un tautu integrācijas modeļa popularizēšana pasaulē, ievērojot pamattiesības un mākslinieciskās izpausmes brīvību, un saskaņā ar demokrātijas un tiesiskuma principiem.

3.5. Turklāt kultūra ir tāda darba rezultāts, kas veido pilāru, uz kura balstās Eiropa. Darbs ir ļāvis attīstīt rūpniecību, izvirzījis Eiropu tirdzniecības centrā, veidojis Eiropas pilsētu vēsturi, nodrošinot iedzīvotāju emancipāciju, un vienlaikus garantējis sociālo tiesību un Eiropas sociālā modeļa nostiprināšanos. Darba kultūrai arī turpmāk jābūt Eiropas rīcības pamatā.

3.6. Kultūras mantojums tā materiālajā un nemateriālajā dimensijā pēc būtības ir politiski jutīgs, ļoti sarežģīts un ar augstu simbolisku un emocionālu nozīmi. Tāpēc tas ir saistīts ar augstu politisku manipulāciju risku attiecībā uz tā vēsturi, piederību vienai vai otrai sabiedrības daļai un tā izmantošanu, it īpaši, ja runa ir par minoritātēm un konfliktu gadījumā. Tāpēc kultūras mantojums var kļūt ne tikai par konfliktu izraisītāju, bet arī par miera, izlīguma un kopīgas attīstības virzītājspēku. Tas skaidri norāda, ka kultūras mantojums ir spēcīgs un papildinošs diplomātisks komponents ES pieejā mieram, drošībai un ilgtspējīgai attīstībai.

3.7. ES Padomes 2021. gada 21. jūnija secinājumos, kuros galvenā uzmanība pievērsta mantojuma aizsardzībai konfliktu un krīžu gadījumā, ir atkārtoti pausts mērķis padarīt “kultūras diplomātiju” par būtisku miera un attīstības vektoru Eiropas kopējās drošības un aizsardzības politikas ietvaros. Secinājumos tika noteikts EĀDD, Komisijai un visām attiecīgajām ES aģentūrām un struktūrām sagatavot konkrētus pasākumus šajā virzienā, tostarp izveidojot īpašu darba grupu, ko vadītu EĀDD, un prasība katru gadu ziņot Padomei par panākto progresu. Secinājumu 8. punktā uzsvērts, ka svarīgi ir stiprināt visas nepieciešamās partnerības ar attiecīgajām starptautiskajām un reģionālajām organizācijām, kā arī starpvaldību un nevalstiskajām organizācijām (PSO).

3.8. Tāpēc ir pārliecinoši vēlreiz jāuzsver tas, kas jau tika pausts Komitejas 2017. gada atzinumā un EP 2017. gada rezolūcijā, proti, ka jāpieņem **visaptverošs rīcības plāns**, kā tas jau nesen tika izdarīts vairākās citās ES darbības jomās, jāizveido elastīga pārvaldības struktūra un jāparedz nepieciešamais finansējums, tostarp pašu līdzekļi un līdzekļi, kurus varētu aktivizēt citu esošo programmu ietvaros.

Šajā plānā īpaši būtu jākoncentrējas uz šādiem aspektiem: ES ārējās politikas un instrumentu saskaņotības palielināšana; materiālā un nemateriālā mantojuma komplementaritāte; saikne ar klimata pārmaiņām kā krīzes avotu; vietējo dalībnieku, sieviešu un jauniešu iekļaušanu un iespēju palielināšana; apmācība un zināšanu apmaiņa; tīklu izveide un sasaiste ar esošajiem tīkliem, piemēram, Erasmus+; dažādas iespējas izvērst konkrētu sadarbību un partnerību starp ES kultūras iestādēm un pilsoniskās sabiedrības organizācijām šajā jomā un to līdziniekiem trešās valstīs; pastiprināt sadarbību ar dažādām esošajām reģionālajām un starptautiskajām struktūrām, lai kultūra kļūtu par svarīgu šīs sinerģijas asi.

Minētajam plānam pirmām kārtām jāattīsta savstarpēji savienojumi starp šādām dimensijām:

- kultūras attiecības un ilgtspējīga attīstība;
- kultūras attiecības un aprites ekonomika;
- kultūras attiecības un digitālā pārkārtošanās;
- kultūras attiecības, miers un stabilitāte;
- kultūras attiecības un pamattiesību un vārda brīvības veicināšana;
- kultūras attiecības un minoritātes, minoritāšu kultūru un valodu aizsardzība un veicināšana;
- kultūras attiecības un dzimumu līdztiesības veicināšana.

3.9. Līdztekus šāda plāna izstrādei ar visplašāko iespējamo iesaisti, kā tas tagad ierasts, un ar tikpat lielu uzsvaru un nozīmīgumu, kāds piešķirts citiem nesen pieņemtajiem plāniem, ir virkne konkrētu pasākumu, kurus jāsāk īstenot nekavējoties, lai beidzot nodrošinātu saturu Padomes pilnvarojumam un daudzajiem iepriekš minēto iestāžu ieteikumiem un priekšlikumiem un ļautu šim procesam izvirzīties priekšplānā. Turpmāk izklāstīti šādu pasākumu piemēri.

3.9.1. **Mantojuma aizsardzība, restaurācija un atjaunošana dabas katastrofu, krīžu un konfliktu zonās**, pamatojoties uz esošajām kopējās drošības un aizsardzības politikas (KDAP) misijām (Afganistānā, Ukrainā, Gruzijā, Kosovā, Libijā, palestīniešu teritorijās (Ramallā un Rafā), Nigērā, Mali un Āfrikas ragā (Somālijā un Somālilendā) un vajadzības gadījumā pielāgojot to pilnvaras. Šajā nolūkā vajag: ieguldīt kopienu un starptautiskajā (un attiecīgajā gadījumā starpkonfesionālajā) dialogā; kultūras mantojuma atjaunošanu un saglabāšanu padarīt par instrumentu kopīgas atmiņas atjaunošanai un samierināšanai, kā arī par iespēju darbavietu radīšanai, ilgtspējīgai ekonomiskajai darbībai un tūrismam; izvērst vietējo spēju veidošanu un nepieciešamās apmācības darbības; palielināt satelītkartēšanas un digitālo attēlu izmantošanu preventīvo pasākumu izstrādei.

3.9.2. Sadarbībā ar Eiropolu un Interpolu **pastiprināt cīņu pret kultūras priekšmetu nelikumīgu tirdzniecību**, ko izmanto arī starptautiskā terorisma finansēšanai un kas ir ļoti nozīmīga konfliktu zonās, un nodrošināt labāku robežpolicijas apmācību.

3.9.3. Izstrādāt konkrētu iniciatīvu radošajām industrijām, īpaši mūsdienu mākslai un jaunajām tehnoloģijām, īpašu uzmanību pievēršot jaunākajām paaudzēm. Šī joma, kurā jau iepriekš sadarbībā ar Pasaules Tirdzniecības organizāciju (PTO) ir izstrādātas dažas nozīmīgas iniciatīvas, noteikti ir viens no daudzsoļošākajiem virzieniem ilgtspējīgas attīstības radīšanā, un tā jau ir atzīts par svarīgu jaunajā partnerattiecību nolīgumā ar Āfrikas, Karību jūras reģiona un Klusā okeāna (ĀKK) valstīm. Gaidāmā ĀKK kultūras fonda izveide un priekšlikums par ĀKK un ES kultūras ministru pirmo sanāksmi paver iespējas ļoti interesantam politikas satvaram, kuram pelnīti jābūt prioritāram. Tāpat jānorāda uz 2021. gada Radošo forumu ⁽¹⁴⁾ Ļubļanā, kas **apvieno radošus uzņēmumus no visa Vidusjūras reģiona** un sekmē zaļo pārkārtošanos, sociālo inovāciju un ekonomikas izaugsmi.

3.9.4. To iniciatīvu daudzveidības un bagātības **sistemātiska kartēšana**, kas jau ieviestas visos līmeņos, tostarp izveidojot interaktīvu vietni, kas ir atvērta paraugprakses apmaiņai un jaunu sinerģiju veidošanai starp dažādu līmeņu un transnacionāliem dalībniekiem. Mērķis ir izveidot **ES platformu starptautiskajām kultūras attiecībām**, līdzīgi citām veiksmīgām iniciatīvām, kas uzsāktas citās jomās (sk. Aprites ekonomikas platforma, Jaunā Eiropas "Bauhaus" festivāls utt.). Šajā jomā EESK sadarbībā ar lielākajām attiecīgajām Eiropas kultūras organizācijām noteikti var būt vērtīgs un stabils institucionālais forums.

3.9.5. Sākt **izmēģinājuma projektus dažās konkrētās jomās**, kas saistītas ar katrā no teritorijām jau noteiktām politiskajām prioritātēm. Daži piemēri, kad koordinēta ES rīcība var radīt pārmaiņas.

3.9.5.1. Ņemot vērā arī izredzes integrēties Eiropas Savienībā, apgabals, kurā ir vērts spēcīgi izvērst kultūras dimensiju, ir **Rietumbalkāni**, piemēram, sniedzot atbalstu **tādu reģionālam pilsoniskās sabiedrības organizāciju tīklam visās Rietumbalkānu valstīs**, kuras cenšas saglabāt kultūras un dabas mantojumu kā kopīgu mantojumu. Tādējādi **Belgradas un Prištinas** dialoga ietvaros par Serbijas un Kosovas attiecību normalizēšanu kultūras un reliģijas mantojuma jautājums būtu jāizvirza daudz augstākas prioritātes līmenī, ņemot vērā tā ļoti lielo nozīmi dažādu kopienu identitātei. Tāpat atbalsts būtu jāsniedz arī **reģionāliem sadarbības projektiem, kuros iesaistīti vēsturnieki un mākslas vēsturnieki** plašākajā Dienvidaustrumeiropas reģionā, lai palīdzētu pārvarēt augošās tendences pārskatīt vai pārrakstīt vēsturi un ar tām saistīto vēstures pieminekļu un kultūras mantojuma vietu (daudzpusīgās) identitātes kropļošanu. Šai pieejā jāparedz arī pilsoniskās

⁽¹⁴⁾ Future Unlocked! - Cultural and Creative Sectors as Agents of Change (creativeforum.si).

sabiedrības organizāciju un vietējo iestāžu spēju veidošana, piemēram, izmantojot sadraudzības programmas ar muzejiem, fondiem utt. ES dalībvalstīs; uzsākot ES un Rietumbalkānu kultūras mantojuma čempionu (**EU-Western Balkans Heritage Champions**) programmu, ko iedvesmojusi esošās programmas “**ILUCIDARE Champions**” metodika, kas ļauj ES un Rietumbalkānu mantojuma profesionāļiem apmainīties ar pieredzi un paraugpraksi; izmantojot **Eiropas Solidaritātes korpusa** programmu, lai mudinātu jauniešus piedalīties mantojuma restaurācijas darbos. Turklāt īpaša kultūras mantojuma brīvprātīgā darba shēma (*Cultural Heritage Volunteering scheme*) reģionālā līmenī (atvērta gan ES, gan trešo valstu pilsoņiem) varētu ievērojami palīdzēt veidot atjaunotu solidaritātes garu šajā apgabalā

3.9.5.2. **Vidusjūra un Tuvie Austrumi.** Tas noteikti ir prioritāras nozīmes apgabals, kurā notiek daudz konfliktu vai kuram ir grūti izklūst no konfliktsituācijas, kurā netrūkst vietu un bagātību, kas pieder nenovērtējamam kultūras mantojumam, kam var būt svarīga nozīme izlīguma, miera, rekonstrukcijas un pat ilgtspējīgas attīstības veicināšanā, kā arī jaunu krīžu novēršanā līdz ar vietējo kopienu un tradīciju vērtīgās enerģijas atgriešanos aprītē. Noteikti jāatsāk un jāatbalsta projekti, ko savulaik Starptautiskās sadarbības un attīstības ģenerāldirektorāts (DEVCO ĢD) bija uzsācis **Mosulas apgabalā**, lai atjaunotu nopietni iedragātas identitātes un izklīdes riskam pakļauto mantojumu, šajā nolūkā apmācot vietējos kultūras darbiniekus un profesionāļus un izvēršot ar to saistīto saimniecisko darbību. Līdzīgi pasākumi būtu jāīsteno arī **Sīrijā, lai atjaunotu Palmīru**. Arī **Lībijas** sarežģītā procesa kontekstā nedrīkst par zemu novērtēt šīs valsts kultūras mantojuma milzīgo vērtību. **Par tādām vietām kā Sabrāta, Leptismagna, Kirēne, Apollonija un Gadāmisa** jau sen ir ziņots kā par visvairāk apdraudētajām kopš konflikta sākuma; tajās ir kultūras liecības, kurām ir milzīga vērtība un kuras varētu tikt nopietni izklīdētas nelegālās tirdzniecības tīklos.

Kopš 2015. gada Savienība Vidusjūrai ir veicinājusi neatkarīgu **Vidusjūras reģiona ekspertu tīklu klimata pārmaiņu jautājumos** ⁽¹⁵⁾, kurš ir izdarījis būtiskus secinājumus un nozīmīgs ir arī **Rīcības plāns stratēģiskai pilsētu attīstībai 2040. gadam** ⁽¹⁶⁾. **Īpašam projektam kopā ar Savienību Vidusjūrai** par kopīgu stratēģiju, kas nodrošinātu materiālā kultūras mantojuma drošību, būtu augsta politiskā vērtība, tādējādi saglabājot arī visas saistītās tūrisma un saimnieciskās darbības.

Tagad galvenā atsauce ir **noslēguma deklarācija**, kas pieņemta **Vidusjūras reģiona kultūras ministru konferencē Neapolē** 2022. gada 16. un 17. jūnijā, ar mērķi izstrādāt kopīgas stratēģijas un darbības, lai aizsargātu un stiprinātu kultūru kā reģiona kopējo labumu un sāktu “Neapoles procesu” kultūras sadarbībai Vidusjūras reģionā ⁽¹⁷⁾.

3.9.5.3. Kultūras nozīme **Āfrikas kontinentā** noteikti nav jaunums, bet bieži vien šis aspekts ir bijis ļoti maznozīmīgs gan politiskajās attiecībās, gan konkrētos projektos un investīcijās. Neraugoties uz to, labas prakses piemēru netrūkst, ĀKK kopienā šis jautājums kļūst arvien vairāk prioritārs un rada ievērojamu potenciālu attiecībās ar Āfrikas Savienību. Viens no galvenajiem punktiem ir 2018. gada beigās atklātais **Melno civilizāciju muzejs Dakārā** – projekts, kura vīziju izloloja Senegālas pirmais prezidents **Léopold Sédar Senghor**: tas ir galvenais kultūras apmaiņas mezgls visā kontinentā un tas ir saistīts ar **Āfrikas renesanses** izredzēm. Šajā kontekstā neapšaubāmi jāiekļauj **Tigraja**; šis apgabals, kurā pašlaik valda konflikti un ārkārtas humanitārā situācija, ir mājvieta milzīgam kultūras mantojumam, kas ir koptu reliģijas šūpulis ar tās nozīmīgajiem klosteriem un baznīcām.

Āfrika ir arī kontinents ar vislielāko **bēgļu un pārvietoto personu** skaitu pasaulē: ir jāinvestē šo iedzīvotāju grupu kultūras dimensijā, citastarp, lai veicinātu spēju saglabāt tradīcijas un padarīt tās par pamatu restartam un atjaunošanai. Vēl viens jautājums ir kultūras dimensija attiecībās ar **attiecīgajām diasporām**, kuru ir daudz un kuras var būt attīstības sviras.

⁽¹⁵⁾ <https://www.medecc.org/>.

⁽¹⁶⁾ Towards a new UfM Strategic Urban Development Action Plan 2040 – Union for the Mediterranean – UfM (ufmsecretariat.org).

⁽¹⁷⁾ <https://cultura.gov.it/medculture>.

Visbeidzot, kontinentā burtiski eksplodē **modes industrijas**, it īpaši amatniecības un mazo un vidējo uzņēmumu līmenī, attīstība, un tā ir ne tikai ekonomiskās labklājības un nodarbinātības virzītājspēks, bet veido arī identitāti un rada lepnumu par kontinenta radošumu. Ir pārliecinoši jāstiprina konkrēti projekti, kas paredzēti gan apmācībai, gan abu kontinentu ekonomikas dalībnieku partnerībai.

3.9.5.4. Jāizstrādā īpaša iniciatīva **Ukrainai**, ņemot vērā daudzos valsts reģionos notiekošo kultūras mantojuma iznīcināšanu milzīgā apmērā, par ko jau ir ticis ziņots. Eiropas muzeji varētu organizēt līdzekļu vākšanu **Ukrainas kultūras mantojuma atbalstam**, un dalībvalstis varētu veicināt publiskā un privātā sektora partnerības, lai **finansētu atjaunošanas projektus**. EP izmēģinājuma projektā “*Eiropas kultūras vietas*” varētu pievērsties Ukrainai, Kijivā izveidojot Eiropas Kultūras namu bibliotēkas vai citas kultūras telpas veidā, ko organizētu ES valstu kultūras institūti (EUNIC) sadarbībā ar EĀDD.

3.9.5.5. Nolūkā graut Putina propagandu jāskatās arī konkrētas darbības, lai sniegtu pozitīvu rietumu vēstījumu par mieru un cieņu pret **Krievijas un Baltkrievijas iedzīvotājiem** un Krievijas kultūru.

3.9.6. Lietderīga ir koordinācija ar Eiropas Padomi, kas jau īsteno kultūras politiku kontinentālā līmenī, piemēram, programmu “*Cultural heritage routes*”, ar UNESCO (Apvienoto Nāciju Organizācijas Izglītības, zinātnes un kultūras organizāciju), ICCROM (Starptautisko kultūras vērtību saglabāšanas un restaurācijas pētniecības centru) un ICOM (Starptautisko muzeju padomi), kas stiprinātu daudzpusējo sadarbību, ņemot vērā gaidāmo UNESCO Pasaules konferenci par kultūras politiku un ilgtspējīgu attīstību – MONDIACULT 2022 –, kuras norise plānota Meksikā 2022. gada 28.–30. septembrī.

3.9.7. Jāizstrādā pamatnostādnes **nolaupītu mākslas darbu restitūcijas politikai** un atbalsta spēju veidošanai valstīm un muzejiem, kuros atrodas šie darbi, lai atjaunotu izlaupītās un izkrāptās kultūras. Repatriācijas nepieciešamība palielinās tādu senlietu gadījumā, kuras cilvēcei ir īpaši svarīgas un kuras ir izvestas no valsts teritorijas tādā veidā, kas nelabvēlīgi ietekmē pieminekli vai plašāku arheoloģisko vidi – tā ir nepieciešama, pamatojoties gan uz kultūras mantojuma tiesību pamatprincipiem, gan uz nepieciešamību atjaunot pieminekļa integritāti tā vēsturiskajā, kultūras un dabas kontekstā. Šis princips ir pausts arī 1970. gada UNESCO Konvencijā par kultūras īpašuma nelikumīga importa, eksporta un īpašumtiesību nodošanas aizlieguma un novēršanas līdzekļiem, kas atvieglo starptautisko repatriāciju, apkarojot arheoloģisko laupīšanu, senlietu nelikumīgu tirdzniecību un mākslas objektu kontrabandu. Daži piemēri ir *Native American Graves*, *Benina Bronzes*, *Master Zhang Gong* statuļa un Partenona skulptūras.

3.9.8. Jāstiprina kultūras nozarē **aktīvās pilsoniskās sabiedrības spēju veidošana** un starptautiskās kultūras attiecības katrā valstī, atbalstot neatkarīgu un it īpaši vietējo organizāciju attīstību.

3.10. Lai varētu izvērst šādu darbību, **EĀDD ietvaros jāizveido nozīmīga īpaša struktūra**, kas savienota tīklā ar citiem attiecīgajiem EK ģenerāldirektorātiem. Šādas struktūras centrā būtu **ES īpašais sūtnis kultūras attiecībās**, kas pārraudzītu visaptveroša, atzīta un spēcīga politikas virziena izstrādi, veidotu tīklus un būtu atbildīgs par minētā rīcības plāna vispārēju vadību.

Šādai struktūrai piešķiramajam budžetam pirmām kārtām ir jāgarantē šī funkcija.

Tas jāpapildina ar kultūras kontaktpunktu tīklu dažādās ES delegācijās, pamatojoties uz dažādām politiskajām prioritātēm, bet vienmēr ar atpazīstamu galveno pīlāru, proti, Eiropa, kas ir miera nesēja. Būtu jāparedz, ka ES delegācijām tiek piešķirti īpaši līdzekļi kultūras pasākumiem uz vietas.

3.11. Visbeidzot, lai ES starptautisko attiecību kultūras dimensiju sasaistītu ar digitālās un ilgtspējīgas pārkārtošanās perspektīvu, visos partnervalstīs izvērstajos pasākumos ir jāiekļauj **skaidri kvalitātes principi investīcijām kultūrā**. Piemēram, attiecībā uz investīcijām materiālajā mantojumā tajā ir jāiekļauj Jaunā Eiropas “Bauhaus” principi (ilgtspēja, estētika, iekļaušana) un Davosas būv kultūras (*Baukultur*) kvalitātes sistēmu.

Briselē, 2022. gada 27. oktobrī

*Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas
priekšsēdētāja*
Christa SCHWENG

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Daudzpusēja ieguldītāju un valstu strīdu izšķiršanas tiesa: Apvienoto Nāciju Organizācijas Starptautisko tirdzniecības tiesību komisijas procesa novērtējums un tās sasniegumi, ņemot vērā pilsoniskās sabiedrības ieteikumus”

(pašiniciatīvas atzinums)

(2023/C 75/18)

Ziņotājs: **Christophe QUAREZ**

Pilnsapulces lēmums	20.1.2022.
Juridiskais pamats	Reglamenta 52. panta 2. punkts Pašiniciatīvas atzinums
Atbildīgā specializētā nodaļa	Ārējo attiecību specializētā nodaļa
Pieņemts specializētās nodaļas sanāksmē	14.9.2022.
Pieņemts plenārsesijā	26.10.2022.
Plenārsesija Nr.	573
Balsojuma rezultāts (par/pre/atturas)	176/0/0

1. Secinājumi un ieteikumi

1.1. Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komiteja (EESK) piekrīt viedoklim, ka ir vajadzīga efektīva un funkcionējoša starptautiska ieguldījumu aizsardzības sistēma ar strīdu izšķiršanas mehānismu. Tomēr EESK atbalsta kritiku, kas vērsta pret ieguldītāju un valstu strīdu izšķiršanu, kura paredzēta tirdzniecības un ieguldījumu nolīgumos. Šī kritika, kuru pauž pilsoniskā sabiedrība, galvenokārt attiecas uz šīs strīdu izšķiršanas sistēmas leģitimitāti, saskaņotību un pārredzamību.

1.2. EESK atzīmē, ka Eiropas Komisija ir pilnvarota Apvienoto Nāciju Organizācijas Starptautisko tirdzniecības tiesību komisijā (UNCITRAL) vest sarunas par ieguldītāju un valstu strīdu izšķiršanas sistēmas aizstāšanu ar daudzpusēju ieguldījumu tiesu. Tomēr Komiteja pauž nožēlu par to, ka notiekošajās sarunās uzsvars tiek likts uz procesuāliem jautājumiem, nevis būtiskām problēmām.

1.3. Pēc pieciem šā pirmā daudzpusējā procesa gadiem, kad tiek mēģināts reformēt ieguldītāju un valstu strīdu izšķiršanu, panākts ierobežots materiāls progress, izņemot šķīrējtiesnešu rīcības kodeksa izstrādi, bet tā detaļas vēl ir jāprecizē. Debatēs par ieguldītāju un valstu strīdu izšķiršanas sistēmas strukturālo reformu, kuras galvenais elements ir pastāvīgas tiesas izveide, ir grūti rast risinājumu, kam piekristu visas UNCITRAL dalībvalstis.

1.4. Tā kā dalībvalstis attiecīgajās starptautiskajās organizācijās nav panākušas vienprātību, pašlaik nav paredzēts pārskatīt materiālās tiesības. Tāpēc EESK mudina Eiropas Komisiju turpināt pūliņus, kas saistīti ar materiālo tiesību jautājumu un procesuālo noteikumu reformu. Viens no materiālo tiesību jautājumiem ir neskaidri vai pārāk tālejoši taisnīgas un vienlīdzīgas attieksmes noteikumi, kas būtu jāierobežo, un uzsvars būtu jāliek tikai uz nediskrimināciju un tiesu ekspropriāciju kā būtiskiem ieguldījumu aizsardzības elementiem.

1.5. Komiteja arī aicina nodrošināt, ka tiek turpinātas sarunas par dažiem transversālākajiem jautājumiem, tostarp ieguldītāju un valstu strīdu izšķiršanas atturošo ietekmi, vietējo tiesiskās aizsardzības līdzekļu izsmelšanu un trešo personu, piemēram, ieguldījumu ietekmēto vietējo kopienu, iesaisti. Šā procesa rezultātiem jābūt reāliem un jānodrošina pārmaiņas. Process nedrīkst aprobežoties ar pašreizējās arbitražas sistēmas, kas nodrošina ieguldītāju un valstu strīdu izšķiršanu, pielabošanu, kura tiek pasniegta kā panākums.

1.6. EESK norāda, ka procesuālo noteikumu reforma (it īpaši attiecībā uz pārredzamību, ētikas noteikumiem, šķīrējtiesas pieejamību un izmaksām) tomēr paver ceļu debatēm par materiālo tiesību reformu.

1.7. EESK uzskata, ka *amicus curiae* modeli⁽¹⁾ būtu jāparedz visu ieinteresēto pušu (piemēram, vietējo iedzīvotāju, darba ņēmēju, arodbiedrību, vides grupu vai patērētāju) kā trešo pušu iesaistīšanās un jānodrošina, ka tiesneši tās pienācīgi ņem vērā.

1.8. EESK atzinīgi vērtē Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācijas (ESAO) darbu, kura mērķis ir panākt ilgtspējīgas attīstības problēmu atspoguļošanu ieguldījumu nolīgumos, taču mudina ESAO papildināt savu darbu, apsverot arī sociālos jautājumus, it īpaši nosakot, ka pienācīga rūpība ir ārvalstu investoru atbilstības kritērijs.

1.9. EESK vienmēr uzsvērusi (it īpaši atzinumā REX/501 "Daudzpusēja ieguldījumu tiesa"⁽²⁾), ka daudzpusēja ieguldījumu tiesa nedrīkst nekādā veidā ietekmēt ES un dalībvalstu spēju pildīt savas saistības, kas izriet no starptautiskajiem nolīgumiem vides, cilvēktiesību un darba ņēmēju tiesību, kā arī patērētāju aizsardzības jomā. Jāparedz arī procesuālas garantijas pret pārsūdzībām attiecībā uz sabiedrības interesēs pieņemtiem valsts tiesību aktiem; EESK uzskata, ka šo mērķi varētu sasniegt, iekļaujot hierarhijas klauzulu⁽³⁾ un atrunu par sabiedrības interesēm.

1.10. EESK norāda: pat ja UNCITRAL starptautiskā darba grupa eksporta kredītu jautājumos visvairāk uzmanības velta procesuāliem elementiem, nākotnē tam varētu būt pozitīva ietekme, proti, skaidrāka un stabilāka judikatūra, un tas atvieglos arī ieguldījumu līgumos piemērojamo materiālo tiesību normu reformu.

1.11. EESK uzsver, ka saskaņā ar starptautiskajām paražu tiesībām un starptautiskajām cilvēktiesību normām privātpersonām pirms starptautiskās tiesvedības ierosināšanas pret valsti vispirms ir jāprasa atlīdzinājums valsts tiesās; tomēr Komiteja pauž nožēlu par to, ka starptautiskajās ieguldījumu tiesībās parasti netiek pieprasīta valstī pieejamo tiesiskās aizsardzības līdzekļu izsmelšana. EESK norāda, ka šī sistēma diskriminē mazos un vidējos uzņēmumus (MVU), kuru finanšu līdzekļi ir ierobežoti. Tāpēc EESK mudina Komisiju tupināt centienus Apvienoto Nāciju Organizācijas Starptautisko tirdzniecības tiesību komisijā (UNCITRAL) apspriest jautājumu par valstī pieejamo tiesiskās aizsardzības līdzekļu izsmelšanu pirms starptautiskas prasības iesniegšanas. Būtu jāatzīst, ka ieguldītāju un valstu strīdu izšķiršana ir tiesību aizsardzības līdzeklis ārkārtas gadījumiem.

1.12. EESK atgādina savu prasību to vairāk iesaistīt Komisijas darbā Apvienoto Nāciju Organizācijas Starptautisko tirdzniecības tiesību komisijā.

1.13. EESK vēlreiz norāda, ka jāpanāk saskaņotība starp Eiropas Savienības izvirzītajiem vērienīgajiem ilgtspējīgas attīstības mērķiem un satvaru, kurā tiek reformēts ieguldītāju un valstu strīdu izšķiršanas modelis. Vāji izstrādāti ieguldījumu līgumi var kavēt progresu, savukārt labi izstrādāti līgumi var palīdzēt sabiedrībai risināt pašreizējās problēmas. Mums jāizstrādā jauns starptautisko ieguldījumu pārvaldības modelis, kas mazina ievērojamo plaisu starp ieguldījumu sistēmu, no vienas puses, un cilvēktiesībām un darba ņēmēju tiesībām un vidi, no otras puses.

2. Ievads

2.1. Ieguldītāju un valstu strīdu izšķiršana ir mehānisms, kas iekļauts daudzos brīvās tirdzniecības nolīgumos un starptautiskajos ieguldījumu nolīgumos un dod iespēju risināt strīdus par ieguldījumu aizsardzības nolīgumu īstenošanu.

2.2. Tā ir iespēja iesniegt privātā šķīrētiesā pārsūdzību, ko pret valsti, kura neievēro attiecīgā līguma noteikumus, ierosina ārvalstu ieguldītājs no līgumslēdzējas valsts.

2.3. Vienu šķīrētiesnesi ieceļ uzņēmums, otru – valsts, bet trešo – Pastāvīgās šķīrētiesas ģenerālsekretārs.

2.4. EESK jau vairākkārt⁽⁴⁾ pievērsusies ar ieguldītāju un valstu strīdu izšķiršanu saistītiem problēmjautājumiem. Tāpēc šā atzinuma mērķis nav analizēt dažādās ieguldītāju un valstu strīdu izšķiršanas nepilnības un problēmas, bet gan analizēt šī strīdu izšķiršanas veida reformas un modernizācijas procesu, kā arī paust nostāju šajā jautājumā. Šī reforma patlaban tiek apspriesta UNCITRAL, un šajās debatēs Eiropas Komisijai ir svarīga loma.

⁽¹⁾ *Amicus curiae* ("tiesas drauga") procedūra attiecas uz subjektu vai personu, kas nav strīda puse, bet vēlas iesniegt tiesai juridiskus argumentus. *Amicus curiae* pielaišana tiek veikta, pamatojoties uz stingriem nosacījumiem, lai nodrošinātu strīdā iesaistīto pušu tiesību līdzsvara ievērošanu tiesvedības laikā. Ar *amicus curiae* pielaišanu tiek arī vairota arbitrāžas procesā pieņemto lēmumu legitimitāte, <https://www.iisd.org/itn/fr/2019/04/23/protecting-social-rights-using-the-amicus-curiae-procedure-in-investment-arbitration-a-smokescreen-against-third-parties-maxime-somda/>.

⁽²⁾ OV C 110, 22.3.2019., 145. lpp.

⁽³⁾ Lai noteiktu rangu secīgiem līgumiem par to pašu tēmu, valstis, kas ir piedalījušās sarunās, nobeiguma klauzulās iekļauj noteikumus, kuri regulē attiecības starp jauno līgumu un esošajiem līgumiem vai turpmākajiem līgumiem par to pašu tematu.

⁽⁴⁾ OV C 110, 22.3.2019., 145. lpp., OV C 487, 28.12.2016., 30. lpp., OV C 332, 8.10.2015., 45. lpp.

3. Vispārīgas piezīmes

3.1. Ieguldītāju un valstu strīdu izšķiršanas modelis pēdējos gados bieži kritizēts, un interese par ieguldījumu līgumu reformēšanu ir pastāvīgi palielinājusies. Kritika saistīta ar valstu likumdošanas tiesību apdraudēšanu un demokrātiskās leģitimitātes apšaubīšanu, ES regulatīvo standartu (sanitāro, fitosanitāro, sociālo vai vides standartu) pārkāpšanu vai šķīrējtiesnešu neitralitāti un neatkarību.

3.2. Visbiežāk konstatētās problēmas attiecas uz **pārredzamības** trūkumu ieguldījumu strīdos, konsekvences un **paredzamības** trūkumu **šķīrējtiesas nolēmumos**, šķīrējtiesnešu lomu un neatkarību, šaubām par to leģitimitāti un nolēmumu atturošu ietekmi uz valstu regulatīvajām pilnvarām. **Atturošā ietekme** it īpaši nozīmē to, ka valstis var tikt atturētas pieņemt tiesību aktus, kas pēc definīcijas ir sabiedrības interesēs, baidoties (un tādējādi kaitējot saviem iedzīvotājiem un nodokļu maksātājiem) no ieguldījumu līgumos paredzētās atbildības un no eventuālās nepieciešamības strīda gadījumā maksāt lielas summas ārvalstu ieguldītājiem.

3.3. Kritika bieži attiecas arī uz ieguldītāju un valstu strīdu izšķiršanas klauzulām, kurās ir neskaidri un pārāk tālejoši jēdzieni, piemēram, "taisnīga un vienlīdzīga attieksme" un "netieša ekspropriācija", kas var radīt juridisku nenoteiktību un ļaunprātīgas izmantošanas iespējas.

3.4. Tāpat **apelācijas vai prasības atcelt tiesību aktu vai pārskatīšanas prasības nepieļaušanas princips**, ja vien nav citādas vienošanās, ietekmē tiesības izmantot efektīvu tiesiskās aizsardzības līdzekli. Pēdējos gados ieguldītāji ir izmantojuši šo klasisko ieguldītāju un valstu strīdu izšķiršanas sistēmu trūkumus, un tādēļ ir nepieredzēti palielināties ieguldītāju un valstu strīdu skaits, kā arī ievērojami pieaugušas naudas summas, ko prasa ieguldītāji, un tiesvedības izmaksas.

3.5. Tā kā pašreizējos izaicinājumus, piemēram, klimata pārmaiņas (to dēļ būs jāveic taisnīga darba ņēmēju pārkārtošanās virzībā uz mazoglekļa ekonomiku), Covid-19, digitālo pārkārtošanos un ilgtspējīgas attīstības mērķu sasniegšanu (tostarp pienācīgas kvalitātes nodarbinātības koncepciju), var pārvarēt tikai ar starptautiskiem un valstu ieguldījumiem, fundamentāli ir jāreformē ieguldītāju un valstu strīdu izšķiršanas mehānismi.

3.6. EESK vēlreiz norāda, ka vajadzīga efektīva un funkcionējoša starptautiska ieguldījumu aizsardzības sistēma ar strīdu izšķiršanas mehānismu un jāpanāk saskaņotība starp Eiropas Savienības izvirzītajiem vērienīgajiem ilgtspējīgas attīstības mērķiem un satvaru, kurā tiek reformēts ieguldītāju un valstu strīdu izšķiršanas modelis. Vāji izstrādāti ieguldījumu līgumi var kavēt progresu, savukārt labi izstrādāti līgumi var palīdzēt sabiedrībai risināt pašreizējās problēmas.

4. Izaicinājumi, kas apspriežami debatēs Eiropas Savienībā

4.1. Ieguldītāju un valstu strīdu izšķiršanas modelis tika kritizēts, un tādēļ 2015. gadā Eiropas Komisija bija spiesta to aizstāt, izveidojot pastāvīgu struktūru ieguldījumu strīdu izšķiršanai un it īpaši iepriekš minēto problēmu risināšanai.

4.2. Jāprecizē, ka Komisija, izveidojot daudzpusēju ieguldījumu tiesu, risina tikai procesuālus jautājumus, kas saistīti ar **strīdu izšķiršanu, bet nepietiekami reaģē uz būtisko kritiku, kura vērsta pret ieguldītāju un valstu strīdu izšķiršanu.**

4.3. Pašlaik veiktās reformas gaitā būtiskus jautājumus, piemēram, piemērojamie tiesību akti vai interpretācijas noteikumi, tostarp atbilstība citām starptautiskajām saistībām (piemēram, tām, kas saistītas ar Starptautisko Darba organizāciju un ANO konvencijām), var tikai risināt to ieguldījumu nolīgumu kontekstā, kas jāpiemēro daudzpusējai ieguldījumu tiesai.

4.4. Tāpēc EESK pauž bažas par to, ka, pat ja daudzpusējā līmenī tiktu izveidota jauna strīdu izšķiršanas sistēma, tā neatrisinātu būtisko problēmu saistībā ar divpusējiem ieguldījumu aizsardzības nolīgumiem, kuros ir neskaidri un pārāk tālejoši noteikumi, ko var ļaunprātīgi izmantot (piemēram, iepriekš minētie noteikumi attiecībā uz taisnīgu un vienlīdzīgu attieksmi, tostarp netiešu ekspropriāciju). Tāpēc EESK iesaka taisnīgas un vienlīdzīgas attieksmes noteikumus attiecināt tikai uz nediskrimināciju un tiešu ekspropriāciju un mudina Eiropas Komisiju ņemt vērā ne tikai procesuālos elementus, bet arī risināt šos piemērojamo materiālo tiesību jautājumus.

4.5. Precīza daudzpusējās ieguldījumu tiesas darbības kārtība (piemēram, tās sastāvs, budžets, iespēja saņemt sekretariāta palīdzību utt.) būs atkarīga no tā, kāds būs iznākums gaidāmajām sarunām starp valstīm, kuras pievienosies paredzētajai jaunajai sistēmai.

5. Nepieciešamība pēc pieejas, kas saskaņota ar ilgtspējīgas attīstības un sociālā taisnīguma mērķiem

5.1. Pašlaik sabiedrība un pat eksperti uzskata, ka pastāv būtiska plaisa starp ieguldījumu aizsardzību, kas ir juridiski saistoša un kam ir saistoši juridiski instrumenti izpildes panākšanai, un cilvēktiesību, sociālo, vides un veselības tiesību aizsardzību, kuras starptautiskie noteikumi ir vai nu daļēji saistoši vai vispār nav saistoši, vai arī, ja tie ir saistoši, tad trūkst instrumentu to pareizas izpildes panākšanai.

5.2. Debatēs par ieguldītāju un valstu strīdu izšķiršanas sistēmas reformu ir jāņem vērā arī Eiropas Komisijas jaunā pieeja, kas attiecas uz ES brīvās tirdzniecības nolīgumos iekļauto tirdzniecības un ilgtspējīgas attīstības sadaļu īstenošanu un izpildi un ar ko tiek pārskatīts 2018. gada **15 punktu rīcības plāns** ⁽⁵⁾.

5.3. EESK atzinīgi vērtē to, ka Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācija (ESAO) ir nākusi klajā ar iniciatīvu ⁽⁶⁾ par ieguldījumu nolīgumu nākotni, lai apsvērtu, kā turpmākie nolīgumi varētu pārvarēt iepriekš minētos izaicinājumus un kādas reformas būtu veicamas. Šīs iniciatīvas pamatā ir neatliekamā nepieciešamība pārvarēt klimata krīzi. Tomēr Komiteja mudina papildināt šo darbu, apsverot arī sociālos jautājumus un it īpaši nosakot, ka pienācīga rūpība ir ārvalstu ieguldītāju atbilstības kritērijs.

5.4. ESAO darbs aptver svarīgus atskaites punktus, kas minēti Padomes ieteikumā par ārvalstu tiešajiem ieguldījumiem ilgtspējīgai attīstībai ⁽⁷⁾, kuru ESAO ministri pieņēma 2022. gada jūnijā. Tas ir pirmais daudzpusējais instruments, kas palīdz politikas veidotājiem palielināt starptautisko ieguldījumu pozitīvo ietekmi uz ilgtspējīgas attīstības mērķu sasniegšanu. To papildina Ārvalstu tiešo ieguldījumu kvalitātes politikas instrumentu kopums (*FDI Qualities Policy Toolkit*) ⁽⁸⁾ un Ārvalstu tiešo ieguldījumu kvalitātes rādītāji (*FDI Qualities Indicators 2022*) ⁽⁹⁾.

5.5. Tāpat kā Eiropas Parlaments ⁽¹⁰⁾ EESK uzskata, ka ES ieguldījumu politikai ir jāatbilst ne vien ieguldītāju un saņēmējvalstu vēlmēm, bet **arī ES plašākām ekonomiskajām interesēm, tās ārpolitikas mērķiem un ES prioritātēm**, it īpaši attiecībā uz vides, cilvēktiesību un pamattiesību aizsardzību.

5.6. EESK uzsver, ka saskaņā ar starptautiskajām paražu tiesībām un starptautiskajām cilvēktiesībām privātpersonām pirms starptautiskās tiesvedības ierosināšanas pret valsti vispirms ir jāprasa atlīdzinājums valsts tiesās, un pauž nožēlu par to, ka savukārt starptautiskajās ieguldījumu tiesībās parasti nav paredzēta valstī pieejamo tiesiskās aizsardzības līdzekļu izsmelšana pirms starptautiskas prasības iesniegšanas.

5.7. Tāpēc EESK mudina Komisiju turpināt pārdomas par tādu jautājumu kā valstī pieejamo tiesiskās aizsardzības līdzekļu izsmelšanu.

6. Apvienoto Nāciju Organizācijas Starptautisko tirdzniecības tiesību komisijas (UNCITRAL) III darba grupas (DG-III) loma

6.1. Pamatojoties uz Padomes piešķirtajām pilnvarām, UNCITRAL III darba grupā Komisija ir sākusi sarunas ar ANO dalībvalstīm.

6.2. EESK atgādina Komisijai, ka tā vēlas būt vairāk iesaistīta UNCITRAL darbā.

6.3. UNCITRAL 2017. gada novembrī piešķīra III darba grupai plašas pilnvaras izstrādāt ieguldītāju un valstu strīdu izšķiršanas iespējamo reformu. Pirmajā pārdomu posmā III darba grupa apzināja vairākas problēmas.

⁽⁵⁾ EESK šo jautājumu aplūkoja atzinumā "Nākamās paaudzes tirdzniecība un ilgtspējīga attīstība – 15 punktu rīcības plāna pārskatīšana" (OV C 105, 4.3.2022., 40. lpp.).

⁽⁶⁾ <https://www.oecd.org/investment/investment-policy/investment-treaties.htm>

⁽⁷⁾ <https://legalinstruments.oecd.org/en/instruments/OECD-LEGAL-0476>

⁽⁸⁾ https://www.oecd-ilibrary.org/finance-and-investment/fdi-qualities-policy-toolkit_7ba74100-en

⁽⁹⁾ https://read.oecd-ilibrary.org/view/?ref=1144_1144750-u5ks4jvtnl&title=FDI-Qualities-Indicators-2022

⁽¹⁰⁾ Eiropas Parlamenta 2022. gada 23. jūnija ziņojums par ES turpmāko politiku starptautisko ieguldījumu jomā (2021/2176 (INI)).

Saistībā ar ieguldītāju un valstu strīdu izšķiršanas vispārējām izmaksām un ilgumu ⁽¹¹⁾:

- Darba grupa pieņēma zināšanai analīzi, kuras pamatā bija pašlaik pieejamā ierobežotā informācija, kas liecina, ka 80–90 % no ieguldītāju un valstu strīdu izšķiršanas izmaksām bija saistītas ar juridisko pārstāvju un ekspertu honorāriem un ka procesa vidējās izmaksas bija 8 miljoni dolāru.
- Īpaša uzmanība tika pievērsta faktam, ka no publiskiem līdzekļiem finansētu ieguldītāja un valsts strīdu izšķiršanas procedūras augstās izmaksas ir grūti pamatot jaunattīstības valstīs, kuru finanšu resursi ir ierobežoti.
- Tika uzsvērts, ka tiesvedības ilgums un izmaksas izskaidrojamas arī ar to, ka ieguldītāju un valstu strīdu izšķiršanas procesā netiek ievērots precedenta noteikums, un tas izraisa paredzamības trūkumu.
- Turklāt tika norādīts, ka procesu augstās izmaksas dažās sistēmās ierobežo mazo un vidējo uzņēmumu piekļuvi ieguldītāju un valstu strīdu izšķiršanas mehānismam, tādējādi tiem liedzot aizsardzību, ko nodrošina ieguldījumu līgumi.
- Tomēr tika arī konstatēts, ka dažās sistēmās papildu izmaksas var radīt arī ļaunprātīga rīcība, paralēlu tiesvedību esamība, skaidru procesuālo noteikumu neesamība un tāda mehānisma trūkums, kas dotu iespēju ļoti ātri noraidīt nepamatotas prasības.
- Turklāt tika norādīts, ka izmaksu pieaugums ir saistīts ar sistēmiskām problēmām un ieguldītāju un valstu strīdu izšķiršanas sistēmas struktūru vai ar sistēmas trūkumu. Tika piebilsts, ka šīs problēmas ir par iemeslu rezultātu saskaņotības un paredzamības trūkumam, un tas īpaši skar atbildētājas valstis.

Saistībā ar bažām par materiālo tiesību normām, pienācīgi ņemot vērā mijiedarbību ar pamatā esošajiem materiālajiem standartiem ⁽¹²⁾:

- Citi ieguldījumu strīdu izšķiršanas līdzekļi, kas pastāv līdztekus šķīrējtiesai, un strīdu novēršanas metodes
- Vietējo tiesiskās aizsardzības līdzekļu izsmelšana
- Trešo personu iesaiste
- Pretprasības
- Regulatīvais sastingums
- Zaudējumu aprēķināšana

6.4. Kopš paša sākuma III darba grupai ir divi rīcības pamatvirzieni: pirmkārt, iespējamā strukturālā reforma, kas dotu iespēju izveidot pastāvīgu tiesu un apelācijas sistēmu, iecelt tiesnešus, noteikt pārsūdzības apjomu. Otrs paralēlais virziens attiecas uz nestrukturālu un pakāpenisku reformu elementiem, piemēram, šķīrējtiesnešu un tiesnešu rīcības kodeksa izveidi, lai palielinātu pārredzamību un izvairītos no interešu konfliktiem, metodiku zaudējumu atlīdzības novērtēšanai un veidiem, kā veicināt pušu mediāciju. Tomēr tādās jomās kā strukturālas reformas un transversāli jautājumi būtisks progress nav panākts. Piemēram, pastāvīgās tiesas jurisdikcija, tās sastāvs un tiesas locekļu iecelšanas procedūra joprojām tiek apspriesta deleģācijās.

6.5. No savas puses Eiropas Komisija debatēs ierosina skaidrus noteikumus tādās jomās kā ētika un objektivitāte, neatjaunojama iecelšana amatā, šķīrējtiesnešu pilna laika nodarbinātība un mehānismi neatkarīgu tiesnešu iecelšanai. EESK atbalsta šo nostāju, jo stingri noteikumi ir vajadzīgi, lai izvairītos no interešu konfliktiem.

6.6. Sākotnēji minētiem transversālākiem jautājumiem, piemēram, ieguldītāju un valstu strīdu izšķiršanas atturošā ietekme, vietējo tiesiskās aizsardzības līdzekļu izsmelšana un trešo personu, piemēram, ieguldījumu ietekmēto vietējo kopienu, iesaiste tika veltīts mazāk uzmanības, un tas izraisīja daudzu ieinteresēto pilsoniskās sabiedrības grupu neapmierinātību. Pilnā saskaņā ar saviem ieteikumiem (atzinums REX/501) EESK mudina Komisiju nodrošināt, ka sarunas par šiem būtiskajiem jautājumiem tiek turpinātas un ka tie tiek pienācīgi risināti.

6.7. EESK pauž nožēlu par to, ka III darba grupa tīmekļa vietne un sanāksmju protokoli ir neskaidri, un tas liedz ieinteresētajām personām iespēju iegūt pienācīgu informāciju par darba gaitu.

⁽¹¹⁾ III darba grupas ziņojums (Ieguldītāju un valstu strīdu izšķiršanas reforma) par tās trīsdesmit ceturtais sesijas darbu (Vīne, 2017. gada 27. novembris–1. decembris).

⁽¹²⁾ III darba grupas ziņojums (Ieguldītāju un valstu strīdu izšķiršanas reforma) par tās trīsdesmit septītās sesijas darbu (Ņujorka, 2019. gada 1.–5. aprīlis).

6.8. EESK norāda: pat ja III darba grupas centieni ir vērsti uz procesuāliem elementiem, nākotnē tam var būt pozitīva ietekme, piemēram, skaidrāka un stabilāka judikatūra, kas atvieglos arī ieguldījumu līgumos piemērojamo materiālo tiesību normu reformu. Tomēr EESK uzskata: lai daudzpusēja ieguldītāju un valstu strīdu izšķiršanas reforma sniegtu reālu labumu, ir būtiski institucionālas reformas gaitā atteikties no *ad hoc* šķīrējtiesas, izmantot holistiskāku pieeju starptautisko ieguldījumu pārvaldībai, nevis ieguldītāju un valstu strīdu izšķiršanas tiesu tikai aizstāt ar ieguldītāju un valstu tiesu.

Briselē, 2022. gada 26. oktobrī

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas
priekšsēdētāja
Christa SCHWENG

III

(Sagatavošanā esoši tiesību akti)

EIROPAS EKONOMIKAS UN SOCIĀLO LIETU KOMITEJA

EIROPAS EKONOMIKAS UN SOCIĀLO LIETU KOMITEJAS 573. PLENĀRSESĪJA, 26.10.2022.–
27.10.2022.

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes direktīvai par to trešo valstu pilsoņu statusu, kuri ir kādas dalībvalsts pastāvīgie iedzīvotāji”

(COM(2022) 650 final)

“Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes direktīvai par vienotu pieteikšanās procedūru, lai trešo valstu valstspiederīgajiem izsniegtu vienotu uzturēšanās un darba atļauju dalībvalsts teritorijā, un par vienotu tiesību kopumu trešo valstu darba ņēmējiem, kuri kādā dalībvalstī uzturas likumīgi”

(COM(2022) 655 final)

“Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai “Prasmju un talantu piesaistīšana ES””

(COM(2022) 657 final)

(2023/C 75/19)

Ziņotājs: **José Antonio MORENO DÍAZ**

Līdzziņotāja: **Milena ANGELOVA**

Atzinuma pieprasījums	Eiropas Komisija, 26.7.2022.
Juridiskais pamats	Līguma par Eiropas Savienības darbību 304. pants
Atbildīgā specializētā nodaļa	Nodarbinātības, sociālo lietu un pilsoniskuma specializētā nodaļa
Pieņemts specializētās nodaļas sanāksmē	29.9.2022.
Pieņemts plenārsesijā	26.10.2022.
Plenārsesija Nr.	573
Balsojuma rezultāts (par/pret/atturas)	179/0/6

1. Ievads

1.1. Ņemot vērā jaunā Migrācijas un patvēruma pakta, kas tika pieņemts 2020. gada septembrī, darba programmu, Eiropas Komisija 2022. gada aprīlī nāca klajā ar Prasmju un talantu paketi. Jaunās paketes mērķis ir veicināt sakārtotu migrāciju uz Savienību, sekmējot talantu un prasmju piesaisti tādā veidā, kas ir izdevīgs gan izcelsmes, gan galamērķa valstīm. Pārskatīšanas mērķis ir arī veicināt efektīvāku un saskaņotāku tiesību un nodarbinātības iespēju sistēmu Eiropas Savienībā dzīvojošiem trešo valstu valstspiederīgajiem, vienlaikus palīdzot uzlabot Eiropas Savienības kā galamērķa pievilcību kvalificētiem trešo valstu valstspiederīgajiem.

1.2. EESK atzinīgi vērtē šo paketi, kas paredz konstruktīvu un saskaņotu pieeju migrācijai un tiecas uzlabot Savienības instrumentus likumīgas migrācijas jomā. Tā kā digitālā un zaļā pārkārtošanās uzņem ātrumu un laikā, kad darbaspēka un prasmju trūkums ir vērojams visās saimnieciskās darbības nozarēs, EESK uzsver, ka likumīgai migrācijai var būt liela nozīme darbaspēka un prasmju trūkuma novēršanā jomās, kurās ir pierādīta vajadzība pēc tiem.

1.3. EESK jau paudusi bažas par to, ka jaunajā Migrācijas un patvēruma paktā uzmanība galvenokārt pievērsta robežu pārvaldībai un migrācijas kontrolei, un tāpēc uzskata, ka progress, kas panākts organizētas un likumīgas imigrācijas pārvaldībā, ir vērtējams pozitīvi.

1.4. EESK atzinīgi vērtē to, ka Komisija atzīst migrantu būtisko nozīmi Eiropas ekonomikā un sabiedrībā, jo viņi palīdz apmierināt mainīgā darba tirgus vajadzības un vajadzības gadījumā pārvarēt darbaspēka un prasmju trūkumu: ļoti svarīga ir perspektīvas maiņa ar normalizējošu un pozitīvu attieksmi.

1.5. Tāpēc EESK atzinīgi vērtē to, ka tiek veicināts talantu pieplūdums no trešām valstīm, lai palīdzētu apmierināt šīs pieaugošās vajadzības, it īpaši nozarēs ar strukturāliem trūkumiem.

1.6. Neapšaubot šo centienu svarīgumu, EESK iesaka, ka būtu jāpārbauda informācija par to, kā trešo valstu darba ņēmēju uzņemšana ir saistīta ar dalībvalstu darba tirgus vajadzībām, lai novērstu nepietiekamu nodarbinātību un sliktus darba apstākļus tiem darba ņēmējiem, kas nesen ieradušies no trešām valstīm.

1.7. EESK uzskata, ka ir jāpanāk progress, meklējot jaunus veidus talantu piesaistīšanai Eiropas Savienībā, taču norāda, ka dalībvalstu darba tirgos ir arī citas vajadzības; šo vajadzību dēļ ir jāizstrādā pasākumi, lai tos saskaņotu ar ierosinātajā paketē paredzētajiem. Jo īpaši svarīgi ir stiprināt centienus atbalstīt bezdarbnieku un ekonomiski neaktīvo personu integrāciju darba tirgū, izmantojot mērķtiecīgus atbalsta pasākumus.

1.8. EESK uzskata, ka Komisijai vajadzētu būt mērķtiecīgākai, meklējot likumīgas un organizētas darbaspēka migrācijas iespējas, kurās tiktu ņemti vērā arī cilvēki, kam nepieciešama starptautiskā aizsardzība.

1.9. EESK atzinīgi vērtē paziņojumu par prasmju un talantu piesaistīšanu Eiropas Savienībai, jo uzskata to par soli uz priekšu darbaspēka migrācijas jomā, kam nepieciešami atbilstoši, reālistiski un efektīvi instrumenti jaunos apstākļos.

1.10. EESK uzskata, ka ir jāpanāk progress saistībā ar talantu fondu⁽¹⁾, sākot ar sākotnējo izmēģinājuma projektu un gatavo fondu, kura darbību paredzēts sākt nākamajā gadā, un norāda, ka talantu fonda panākumi un ietekme būs atkarīga no tā, vai tiks izmantoti pietiekami resursi, lai instrumentu padarītu pieejamu un darboties spējīgu. Komiteja atzinīgi vērtē arī talantu partnerības un uzskata, ka tās jāattīsta sadarbībā ar trešām valstīm. EESK aicina ieviest piemērotus novērtēšanas mehānismus, kas nodrošina talantu partnerību darbības pamanāmību un pārredzamību, un tas attiecas ne tikai uz pašiem instrumentiem, bet arī uz sadarbības valstu noteikšanu: tiesiskuma un cilvēktiesību ievērošanai vienmēr jābūt Eiropas Savienības imigrācijas un patvēruma politikas ārējo attiecību pamatā.

1.11. Sievietes veido būtisku darbaspēka daļu dažās svarīgās nozarēs, taču mobilās sievietes un migrantes var nonākt nedrošās darbvietās un neoficiālajā ekonomikā, un viņas bieži ir īpaši neaizsargātas pret diskrimināciju, sociālo atstumtību un darba un apmācības iespēju trūkumu, kā arī pret ļaunprātīgu izmantošanu, vardarbību un uzmākšanos. EESK uzskata, ka sieviešu tiesību aizsardzībai un dzimumu perspektīvai ir jāvelta vairāk uzmanības.

1.12. EESK atzinīgi vērtē priekšlikumu pārskatīt Direktīvu par ilgtermiņa uzturēšanos Eiropas Savienībā. EESK atzinīgi vērtē to, ka priekšlikums atvieglo šā statusa iegūšanas procesu, uzkrājot kvalifikācijas gadus no uzturēšanās periodiem dažādās dalībvalstīs, veicina mobilitāti ES iekšienē un tā mērķis ir paplašināt vienlīdzīgu piekļuvi sociālajai aizsardzībai ES valstspiederīgajiem, kuri ir pastāvīgi iedzīvotāji citā dalībvalstī.

⁽¹⁾ ES talantu fonds būs ES izveidots trešo valstu kandidātu kopums, ko, ņemot vērā konkrētu prasmju līmeņus, kritērijus un migrācijas prasības, atlasīs pēc kandidātu identifikācijas datu pārbaudes. Tā būs pirmā šim nolūkam paredzētā ES platforma un darbā iekārtošanas rīks (COM(2022) 657 final).

1.13. EESK atzinīgi vērtē Vienotās atļaujas direktīvas pārskatīšanu, tai skaitā mērķi atvieglot un vienkāršot pieteikumu iesniegšanas procesu un nodrošināt, ka vienotā atļauja nav saistīta ar vienu konkrētu darba devēju, taču tā uzskata, ka varētu mēģināt paplašināt tiesību kopumu atbilstoši 2011. gadā iesniegtā pirmā direktīvas priekšlikuma saturam.

1.14. EESK uzskata, ka ir būtiski, lai direktīvas pārskatīšanā tiktu uzsvērtā nepieciešamība stiprināt vienlīdzīgu attieksmi pret darba ņēmējiem, kas ir trešo valstu valstspiederīgie, it īpaši attiecībā uz darba apstākļiem, biedrošanās un piederības brīvību, kā arī sociālā nodrošinājuma pabalstiem.

1.15. EESK arī uzsver, ka ir svarīgi sociālos partnerus un citas attiecīgās ieinteresētās personas iesaistīt debatēs par darbaspēka migrācijas pārvaldības uzlabošanu ES līmenī. Tāpēc atzinīgi vērtējams tas, ka izveidota ierosinātā platforma dialogam ES līmenī.

2. Vispārīgas piezīmes

2.1. Eiropas Komisija 2022. gada aprīlī nāca klajā ar Prasmju un talantu paketi, ņemot vērā jaunā Migrācijas un patvēruma pakta, kas tika pieņemts 2020. gada septembrī, darba programmu. Pakete ietver priekšlikumu Direktīvas 2003/109/EK par ilgtermiņa uzturēšanos pārskatīšanai ⁽²⁾, priekšlikumu Direktīvas 2011/98/ES par vienoto atļauju pārskatīšanai ⁽³⁾ un paziņojumu par prasmju un talantu piesaisti Savienībai ⁽⁴⁾.

2.2. Jaunās paketes mērķis ir veicināt sakārtotu migrāciju uz Savienību, sekmējot talantu un prasmju piesaisti tādā veidā, kas ir izdevīgs gan izcelsmes, gan galamērķa valstīm. Pārskatīšanas mērķis ir arī radīt efektīvāku un saskaņotāku tiesību un nodarbinātības iespēju sistēmu Eiropas Savienībā dzīvojošiem trešo valstu valstspiederīgajiem, vienlaikus palīdzot uzlabot Eiropas Savienības kā galamērķa pievilcību kvalificētiem trešo valstu valstspiederīgajiem.

2.3. Paziņojuma par talantu un prasmju piesaisti mērķis ir sakārtot principus, kas reglamentē likumīgo migrāciju uz Savienību ekonomisku iemeslu dēļ. Tas atspoguļo vēlmi uzlabot likumdošanas pilāru ar diviem pārskatīšanas priekšlikumiem, attīstīt talantu partnerības un Savienības talantu fondu un veicināt likumīgas migrācijas politiku aprūpes, jaunatnes un inovācijas jomā.

2.4. EESK norāda, ka priekšlikumā nav analizēts un novērtēts, kāpēc spēkā esošās direktīvas par vienreizējām atļaujām vai ilgtermiņa atļaujām nav darbojušās pareizi. Lai novērstu šādu problēmu atkārtošanos nākotnē, Komisijai būtu jāanalizē un jāizpilda informācija par šo traucējumu cēloņiem, nosakot, vai tā ir dalībvalstu nevēlēšanās noteikumus īstenot vai arī pārmērīga birokrātija.

2.5. Priekšlikums pārskatīt direktīvu par vienoto atļauju piedāvā iespēju paplašināt piekļuvi šim instrumentam un atvieglot trešo valstu darba ņēmēju dalību darba tirgū, vienlaikus nostiprinot ar to saistītās tiesības un panākot progresu tās piemērošanas saskaņošanā starp dalībvalstīm.

2.6. Ierosinātās ES Ilgtermiņa uzturēšanās direktīvas pārskatīšanas mērķis ir arī uzlabot tās piemērošanu dažādās dalībvalstīs, vienlaikus atvieglot mobilitāti ES iekšienē, vienkāršojot procesu un saīsinot termiņus ilgtermiņa uzturēšanās atļauju saņemšanai.

2.7. Kopumā EESK atzinīgi vērtē šo paketi, kurā pausta konstruktīva un saskaņota pieeja migrācijai, ņemta vērā nepieciešamība uzlabot Eiropas Savienības instrumentus likumīgās migrācijas pārvaldībai un uzsvērtā migrācijas nozīme, lai palīdzētu novērst darbaspēka trūkumu jomās, kurās ir pierādīta šāda nepieciešamība, un prasmju trūkumu. EESK jau ir paudusi bažas par to, ka jaunajā Migrācijas un patvēruma paktā uzmanība galvenokārt pievērsta robežu pārvaldībai un migrācijas kontrolei, un tāpēc atzinīgi vērtē panākumus, kas gūti organizētās un likumīgās migrācijas pārvaldībā.

2.8. EESK novērtē būtisko devumu, ko migranti jau tagad sniedz Eiropas ekonomikai un sabiedrībai, palīdzot apmierināt darba tirgus vajadzības un vajadzības gadījumā novērst darbaspēka un prasmju trūkumu. Tāpēc EESK atzinīgi vērtē to, ka tiek veicināts talantu pieplūdums no trešām valstīm, lai palīdzētu apmierināt šīs pieaugošās vajadzības, it īpaši nozarēs, kurās ir strukturāli trūkumi. EESK atzinīgi vērtē arī centienus piesaistīt novatoriskus un mērogojamus uzņēmumus, kas rada

⁽²⁾ COM(2022) 650.

⁽³⁾ COM(2022) 655.

⁽⁴⁾ COM(2022) 657.

ievērojamu pievienoto vērtību ES ekonomikai un sabiedrībai. Vēl viens efektīvs veids, kā veicināt, piesaistīt un noturēt pasaules līmeņa talantus, joprojām ir starptautiskie pētniecības projekti. Tāpēc ir jāpaātrina un jāvienkāršo pieprasītu profesionāļu no trešām valstīm piekļuve ES darba tirgum, lai veicinātu Eiropas pievilcību citās pasaules daļās. EESK arī atbalsta un atzinīgi vērtē praktisku instrumentu izstrādi un ieviešanu, lai būtu vieglāk nodrošināt pielāgotu saikni starp talantiem no trešām valstīm un potenciālajiem darba devējiem dalībvalstīs.

2.9. Ir jāpārdomā vēstījums par saikni starp ārvalstu darbaspēka ieplūšanu un dalībvalstu darba tirgu vajadzībām. Dažās ES valstīs atsevišķās nodarbinātības nozarēs un profesijās ir strukturāls bezdarbs, ko var izraisīt prasmju neatbilstība, atsevišķu nozaru/profesiju pievilcības trūkums un bažas par darba apstākļiem. Šajās valstīs ir svarīgi centties uzlabot šādu nozaru un profesiju pievilcību darba ņēmējiem vietējos tirgos (attiecīgās valsts valstspiederīgajiem, ES un trešo valstu darba ņēmējiem ar darba atļaujām), lai novērstu to darba ņēmēju nepietiekamu nodarbinātību un sliktus darba apstākļus, kuri nesen ieradušies no trešām valstīm. Vienlaikus ES talantu fonds var sekmēt centienus veicināt trešo valstu darba ņēmēju mērķtiecīgu piesaisti darbvietām Eiropas Savienībā un tādā veidā novērst šo darba ņēmēju nepietiekamu nodarbinātību.

2.10. Lai gan EESK uzskata, ka ir jāpanāk progress, meklējot jaunus veidus talantu piesaistīšanai ES, tā norāda, ka dalībvalstu darba tirgos ir arī citas vajadzības; šo vajadzību dēļ ir jāizstrādā pasākumi, lai tos saskaņotu ar ierosinātajā paketē paredzētajiem.

2.11. Šajā saistībā EESK pauž cerību, ka tiks panākts progress (kā plānots turpmākajos ziņojumos) attiecībā uz Sezonas darbinieku direktīvas un Uzņēmuma ietvaros pārceltu darbinieku direktīvas uzlabošanu, kas paredzēta 2023. gadā. Šajā saistībā Komiteja uzsver, ka saskaņā ar Eiropas Parlamenta un EESK rezolūcijām ir jāstrādā, lai nodrošinātu sezonas darbinieku aizsardzību un it īpaši apkarotu darbaspēka ekspluatāciju, ja tā tiek konstatēta, un tādēļ, ņemot vērā Eiropas Darba iestādes pūliņus šajā jomā, ir jāstiprina un jāpaplašina darba inspekcijas.

2.12. Ņemot vērā 2020. gada 1. jūlijā pieņemto **Prasmju programma Eiropai** ⁽⁵⁾, EESK uzskata, ka attieksmei pret migrantiem, bēgļiem un starptautiskās aizsardzības meklētājiem vajadzētu būt vienlīdzīgai neatkarīgi no viņu prasmēm un kvalifikācijas līmeņa. Tāpēc visiem darba ņēmējiem vajadzētu būt iespējai validēt savas prasmes un kompetences un piedalīties kvalitatīvā un efektīvā mācekļībā, pārkvalifikācijā un kvalifikācijas celšanā, lai viņus varētu integrēt darba tirgū, balstoties uz elastīgiem mācīšanās veidiem, kas atbilst viņu īpašajām vajadzībām, un pienācīgi ņemot vērā viņu dažādās vecuma grupas.

2.13. EESK uzskata, ka Komisijai vajadzētu būt mērķtiecīgākai, meklējot likumīgas un organizētas darbaspēka migrācijas iespējas, kurās tiktu ņemti vērā arī cilvēki, kam nepieciešama starptautiskā aizsardzība.

2.14. Runājot par trešo valstu studentiem, kas ierodas Eiropas Savienībā mācību nolūkos, jānorāda, ka rūpīgi būtu apsverama netraucēta viņu iekļaušana ES darba tirgū, vienlaikus bremzējot intelektuālā darbaspēka emigrāciju: būtu lietderīgi paredzēt preventīvus pasākumus, piemēram, ētiskas darbā pieņemšanas klauzulas ⁽⁶⁾, atbalstītas atgriešanās mehānismus un reintegrāciju viņu izcelsmes valstīs vai šajā saistībā ieviest īpašas klauzulas divpusējos darbaspēka migrācijas nolīgumos.

3. Par paziņojumu par prasmju un talantu piesaistīšanu ES

3.1. 2022. gada aprīlī iesniegtajā paziņojumā ir ņemti vērā 2020. gada Migrācijas un patvēruma pakta ieteikumi par likumīgo migrāciju, lai veicinātu likumdošanas un darbības iniciatīvas šajā jomā.

3.2. EESK atzinīgi vērtē šo paziņojumu, jo uzskata to par soli uz priekšu darbaspēka migrācijas jomā, kam nepieciešami atbilstoši instrumenti jaunos apstākļos. Šajā saistībā EESK uzskata, ka ir īstais laiks iekļaut darba kārtībā virkni īpašu pasākumu Ukrainas bēgļu atbalstam, un pauž nožēlu par to, ka šādi pasākumi netika īstenoti agrāk, lai palīdzētu cilvēkiem, kuriem kopumā ir nepieciešama starptautiska aizsardzība, it īpaši krīzes laikā, ko izraisīja karš Sīrijā 2015. gadā. EESK ir pārliecināta, ka rīcība un iniciatīva saistībā ar cilvēkiem, kas bēg no Ukrainas, ir pagrieziena punkts un tai vajadzētu būt par ES rīcības standartu līdzīgos gadījumos nākotnē.

⁽⁵⁾ <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=en&catId=89&furtherNews=yes&newsId=9723>

⁽⁶⁾ General principles and operational guidelines for fair recruitment and definition of recruitment fees and related costs.

3.3. EESK uzskata, ka sadarbībā ar trešām valstīm ir jāpanāk progress talantu partnerības jomā. Tomēr Komiteja aicina ieviest piemērotus novērtēšanas mehānismus ne tikai attiecībā uz pašiem instrumentiem, bet arī attiecībā uz sadarbības valstu noteikšanu. Eiropas Savienības imigrācijas un patvēruma politikas ārējās attiecībās vienmēr ir jāievēro tiesiskums un cilvēktiesības. EESK arī uzskata, ka jāpārbauda un jāizvērtē procedūras un jau pabeigto izmēģinājuma projektu rezultāti, kas jāņem vērā un jāizmanto, uzsākot jaunus projektus.

3.4. Iesniedzot priekšlikumu par ES talantu fondu, ir svarīgi, lai Eiropas Komisija sadarbotos ar dalībvalstīm un sociālajiem partneriem un izstrādātu fondu, mazinot birokrātiju un nepieļaujot nevajadzīgu sarežģītību, lai fonds pēc iespējas ātrāk tiktu izveidots un sāktu darboties. Fondam būtu jāpalīdz apmierināt pašreizējās un turpmākās vajadzības pēc prasmēm; tam būtu jāizmanto maksīgā intelekta un citu progresīvu tehnoloģiju sniegtās iespējas tādā veidā, lai pilnībā izmantotu trešo valstu valstspiederīgo prasmes un talantus un papildinātu dalībvalstu valstspiederīgo lomu un darbaspēka mobilitāti Savienībā.

3.5. Ņemot vērā akūto darbaspēka un prasmju trūkumu, ko izjūt darba devēji un kas daudzos gadījumos pēc būtības ir strukturāls, pirms visa fonda darbības uzsākšanas būtu lietderīgi izstrādāt mērķtiecīgu pieeju darbā iekārtošanai, kurai būtu jābalstās uz trūkstošo profesiju sarakstiem. Ņemot vērā to, cik svarīgi ir nodrošināt, ka nacionālie trūkstošo profesiju saraksti ir aktuāli, Komisijai būtu jāapzina savstarpējas mācīšanās un salīdzinošās izvērtēšanas iespējas šajā jomā.

3.6. Izstrādājot talantu fonda koncepciju, sadarbībā ar darba devējiem un arodbiedrībām jāturpina apkopot reāllaika informāciju par darba tirgu un prasmēm, jo tā dos fondam iespēju sekmīgi darboties. Vienlaikus ir svarīgi uzlabot Savienības spēju vākt un interpretēt salīdzināmus un ticamus datus par migrācijas no trešām valstīm nepieciešamību.

3.7. EESK atzinīgi vērtē saskaņošanas instrumenta ieviešanu, lai veicinātu saikni starp piedāvājumu un pieprasījumu. Komiteja uzskata, ka šie pasākumi ir nepieciešami talantu piesaistei, taču atkārtoti uzsver, ka vienlaikus jāpievēršas arī citām dalībvalstu darba tirgus nozarēm.

3.8. EESK piekrīt Komisijai, ka šo iniciatīvu panākumu nodrošināšanai ir nepieciešama sociālo un ekonomikas dalībnieku sadarbība un līdzdalība, un uzskata, ka ir svarīgi panākt progresu, lai radītu iespējas to savstarpējam dialogam Eiropas līmenī. EESK ir privilēģēts forums ar darbaspēka migrāciju saistītu operatīvu un praktisku jautājumu apspriešanai. Šajā saistībā EESK būtu jāpiedalās augsta līmeņa konferencē par jauno darba migrācijas platformu, ko Komisija ir ieplānojusi 2022. gada beigās. EESK arī uzsver, ka ir svarīgi sociālos partnerus un citas attiecīgās ieinteresētās personas iesaistīt debatēs par darbaspēka migrācijas pārvaldības uzlabošanu ES līmenī. Tāpēc atzinīgi vērtējams tas, ka izveidota ierosinātā platforma dialogam ES līmenī.

3.9. EESK uzskata, ka darbaspēka migrācijas nākotnes iespēju izpēte tādā nozarē kā aprūpes nozare ir solis uz priekšu, tomēr pauž nožēlu, ka šo jautājumu risināšanā tiek īstenotas īpašas procedūras, kas sadrumstalo kopējās Eiropas imigrācijas un patvēruma politikas integritāti, tādējādi kavējot viengabalaina redzējuma veidošanu. Jebkurā gadījumā EESK piekrīt, ka šajās jomās ir jāpanāk progress, izvirzot tādus jautājumus kā ētiska vervēšana un darba tiesību aizsardzības standarti.

3.10. Sievietes veido būtisku darbaspēka daļu svarīgākajās nozarēs, taču mobilās sievietes un migrantes var nonākt nedrošās darbvietās un neoficiālajā ekonomikā, un viņas bieži ir īpaši neaizsargātas pret diskrimināciju, sociālo atstumtību un darba un apmācības iespēju trūkumu, kā arī pret ļaunprātīgu izmantošanu, vardarbību un uzmākšanos. EESK uzskata, ka sieviešu tiesību aizsardzībai un dzimumu perspektīvai ir jāvelta vairāk uzmanības.

3.11. EESK atzinīgi vērtē arī jauniešu mobilitātes shēmu veicināšanu, taču vēlreiz norāda uz nepieciešamību nodrošināt mobilitāti un integrāciju darba tirgū, kas aizsargā jaunu darba ņēmēju tiesības, kuri dažkārt saskaras ar sliktākiem darba apstākļiem (pagaidu nodarbinātību, zemām algām utt.). Tāpat būtu jāveic īpaši pasākumi attiecībā uz darba ņēmējiem ar invaliditāti, lai veicinātu viņu pienācīgu integrāciju.

3.12. EESK atzinīgi vērtē iniciatīvu izpētīt uzņemšanas shēmas inovatīvai darījumdarbībai ārpus ES. Šajā saistībā EESK pozitīvi vērtē to, ka šādas uzņemšanas shēmas tiek pētītas saistībā ar digitālu un ilgtspējīgu ekonomiku, taču uzskata – ja tās ir pareizi strukturētas, tām var būt arī plašas iespējas atvieglot dažādu citu profesionālo profilu pārstāvju ieceļošanu ES valstīs.

4. Par Direktīvas par ilgtermiņa uzturēšanos Savienībā pārskatīšanu

4.1. EESK atzinīgi vērtē šo direktīvas priekšlikumu, kura mērķis ir nostiprināt pastāvīgā iedzīvotāja statusu Eiropas Savienībā, uzlabojot ilgtermiņa uzturēšanās atļaujas iegūšanas veidu, jo īpaši attiecībā uz uzturēšanos otrā dalībvalstī. Komiteja atzinīgi vērtē arī to, ka priekšlikuma mērķis ir paplašināt vienlīdzīgu piekļuvi sociālajai aizsardzībai tiem ES valstspiederīgajiem, kuri ir citas dalībvalsts pastāvīgie iedzīvotāji. EESK atzinīgi vērtē arī centienus nodrošināt vienlīdzīgu attieksmi un atvieglot piekļuvi informācijai par ģimenes atkalapvienošanas saistībā ar šo direktīvu.

4.2. Ilgtermiņa uzturēšanās Eiropas Savienībā ir viens no galvenajiem Eiropas imigrācijas un patvēruma politikas instrumentiem. 2003. gadā pieņemtās procedūras ilgtermiņa uzturēšanās tiesību nodrošināšanai Savienībā ir attīstījušās nevienmērīgi visā Savienībā, un Komisijas ierosinātās pārskatīšanas mērķis ir izveidot saskaņotāku sistēmu.

4.3. Savienības valstspiederīgie var pieteikties uz pastāvīgās uzturēšanās atļauju pēc piecu gadu uzturēšanās citā dalībvalstī, un šis noteikums ir saglabāts ierosinātajā pārskatītajā direktīvā. Priekšlikuma mērķis ir atvieglot mobilitāti Savienībā personām ar šāda veida uzturēšanās atļauju, samazinot uzturēšanās perioda prasību līdz trim gadiem. Turklāt priekšlikumā ir iekļauti kumulatīvi uzturēšanās periodi dažādās dalībvalstīs.

4.4. EESK uzskata, ka atļauja pieteikuma iesniedzējiem uzkrāt uzturēšanās periodus dažādās dalībvalstīs, lai izpildītu prasības par pastāvīgu uzturēšanos Eiropas Savienībā, ir solis uz priekšu, tomēr ir jāuzlabo minētā noteikuma uzraudzības un koordinācijas mehānismi dažādās dalībvalstīs.

4.5. EESK atzinīgi vērtē dažādu dzīvesvietas modeļu iekļaušanu, piemēram, saistībā ar uzturēšanos studiju nolūkā, starptautisko aizsardzību un pagaidu uzturēšanos. Īstermiņa vīzas nav iekļautas, lai gan tās varētu izskatīt saskaņā ar šo noteikumu, ja pieteikuma iesniedzējs var pierādīt regulāras darba attiecības vai tamlīdzīgas attiecības.

4.6. EESK atzinīgi vērtē arī to, ka tiek nostiprinātas tiesības, kas saistītas ar ilgtermiņa uzturēšanos Eiropas Savienībā un ģimenes locekļiem, tai skaitā tiesības strādāt un pārcelties uz citu dalībvalsti vai mainīt darbu un pārcelties uz citu dalībvalsti. EESK uzskata par īpaši interesantu faktu, ka saskaņā ar ierosināto jauno pantu gan darba ņēmējiem, gan pašnodarbinātām personām nav jāņem vērā situācija valsts darba tirgū attiecībā uz pieteikumiem par ilgtermiņa uzturēšanos otrā dalībvalstī (t. i., ja ilgtermiņa uzturēšanās atļauja Eiropas Savienībā jau ir iegūta).

4.7. EESK atzinīgi vērtē to, ka ir vienkāršota iespēja strādāt un studēt 30 dienu laikā pēc ilgtermiņa uzturēšanās pieteikuma iesniegšanas citā dalībvalstī. Komiteja atzinīgi vērtē arī to, ka tiek atzītas tiesības veikt pastāvīgu profesionālo darbību (ja pastāvīgais iedzīvotājs dzīvo otrā dalībvalstī) ar tādiem pašiem nosacījumiem kā ES pilsoņiem.

4.8. EESK atzīst, ka ir svarīgi, lai dalībvalstis garantētu pastāvīgajiem Savienības iedzīvotājiem (un viņu ģimenes locekļiem) tādas pašas brīvības un tiesības kā pastāvīgajiem valsts iedzīvotājiem. Turklāt apsveicami, ka dalībvalstis arī nodrošina, ka Savienības ilgtermiņa uzturēšanās atļaujas pieteikuma iesniedzējiem nav jāmaksā lielāka maksa par pieteikuma izskatīšanu nekā valsts uzturēšanās atļaujas pieteikuma iesniedzējiem.

4.9. EESK uzskata, ka tiesības dzīvot ģimenē ir būtisks jautājums, kas veicina sociālo integrāciju: tāpēc Komiteja atzinīgi vērtē administratīvo un birokrātisko šķēršļu likvidēšanu, it īpaši pastāvīgo iedzīvotāju integrācijas nosacījumu gadījumā. EESK arī atzinīgi vērtē to, ka pastāvīgie iedzīvotāji automātiski iegūst pastāvīgu dzīvesvietu bērniem, kas dzimuši (vai adoptēti) Eiropas Savienībā.

5. Par Vienotās atļaujas direktīvas pārskatīšanu

5.1. EESK atzinīgi vērtē Vienotās atļaujas direktīvas pārskatīšanu, kas ievieš vairākus uzlabojumus pašreizējā direktīvā:

— atļaujas piešķiršanas procedūras termiņa saīsināšana līdz četriem mēnešiem,

— procedūru var sākt vai nu izcelsmes valstī, vai galamērķa dalībvalstī,

- direktīva attiecas arī uz ārvalstniekiem, kas strādā ar pagaidu nodarbinātības aģentūru starpniecību,
- iespēja atļaujas derīguma termiņa laikā mainīt darba devēju, lai gan ir saglabāta valdības atteikuma iespēja,
- tas, ka vienoto atļauju nedrīkst anulēt vismaz trīs mēnešus pēc tam, kad atļaujas turētājs zaudējis darbu, – šis noteikums nodrošina stabilitāti un uzlabo migrējošo darba ņēmēju nodarbinātības kvalitāti un darba apstākļus,
- Vienotās atļaujas direktīvas attiecināšana arī uz personām, uz kurām attiecas pagaidu aizsardzība,
- tiek meklēti veidi, kā sniegt informāciju par tiesībām, kas saistītas ar vienoto atļauju.

5.2. Tomēr EESK uzskata, ka nav izmantota iespēja paplašināt tiesību kopumu atbilstīgi 2011. gadā iesniegtā pirmā direktīvas priekšlikuma saturam. Tas attiecas uz tādiem jautājumiem kā piekļuve bezdarbnieka pabalstiem, lai gan EESK joprojām uzsver, cik svarīgi ir ļaut dalībvalstīm būt zināmā mērā elastīgām šajā jomā, kā paredzēts pašreizējā direktīvā. Turklāt EESK pauž nožēlu, ka nav izskatīta iespēja paplašināt direktīvas darbības jomu, attiecinot to arī uz migrantiem pagaidu darba situācijās.

5.3. EESK uzskata, ka ir būtiski, lai direktīvas pārskatīšanā tiktu uzsvērtā nepieciešamība stiprināt vienlīdzīgu attieksmi pret darba ņēmējiem, kas ir trešo valstu valstspiederīgie (it īpaši tas attiecas uz konsultēšanu par sociālajām tiesībām un darba apstākļiem, biedrošanās un piederības brīvību, kā arī sociālā nodrošinājuma pabalstiem), lai veicinātu integrāciju darba tirgū ar vienādiem nosacījumiem.

5.4. EESK atbalsta aicinājumu dalībvalstīm izstrādāt piemērotus mehānismus riska novērtēšanai, pārbaudēm un sankcijām, kā arī darba devēju uzraudzībai. Tomēr tā atzīmē: tā kā darba inspekcijas ir valstu kompetencē, būtu jāpastiprina – saskaņā ar Eiropas Darba iestādes (?) pilnvarām – vēstījumi un uzraudzības instrumenti, ko var izstrādāt ES līmenī.

5.5. EESK uzskata, ka jāturpina aizsargāt migrējošos darba ņēmējus, kuri izmanto darba inspekcijas sūdzību iesniegšanas mehānismus. Ja nebūs mehānismu, kas novērstu darba sūdzību izmantošanu migrācijas kontroles nolūkos, pastāv risks, ka darba devēji sodīs tos, kuri ziņo par ekspluatējošiem darba apstākļiem, un tas negatīvi ietekmēs viņu uzturēšanās statusu. Šajā saistībā ir jāturpina pilnveidot pasākumus darbaspēka ekspluatācijas apkarošanai un jānodrošina to labāka īstenošana.

Briselē, 2022. gada 26. oktobrī

*Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas
priekšsēdētāja
Christa SCHWENG*

(?) <https://www.ela.europa.eu/en/what-we-do>

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes direktīvai par sabiedrības līdzdalībā iesaistījušos personu aizsardzību pret acīmredzami nepamatotu vai ļaunprātīgu tiesvedību (“stratēģisku tiesvedību pret sabiedrības līdzdalību”)

(COM(2022) 177 final – 2022/0117 COD)

(2023/C 75/20)

Ziņotājs: **Tomasz Andrzej WRÓBLEWSKI**

Līdzziņotājs: **Christian MOOS**

Juridiskais pamats	Līguma par Eiropas Savienības darbību 304. pants.
Atbildīgā specializētā nodaļa	Nodarbinātības, sociālo lietu un pilsoniskuma specializētā nodaļa
Pieņemts specializētās nodaļas sanāksmē	29.9.2022.
Pieņemts plenārsesijā	26.10.2022.
Plenārsesija Nr.	573
Balsojuma rezultāts	
(par/pre/atturas)	143/2/6

1. Secinājumi un ieteikumi

1.1. EESK atzinīgi vērtē Komisijas iniciatīvu; tā palīdz apkarot aplūsināšanas procedūras, kuru skaits Eiropā pieaug kopš 2015. gada ⁽¹⁾. Veidojot informētu sabiedrību un pārredzamu sabiedrisko dzīvi, ir svarīgi apkarot tādu stratēģisku tiesvedību pret sabiedrības līdzdalību, kas ir pilnīgi vai daļēji nepamatota un kuras galvenais mērķis ir novērst un ierobežot sabiedrības līdzdalību vai sodīt par to. Tā kā par stratēģisku tiesvedību, kas vērsta pret sabiedrības līdzdalību ir ziņojušas arī personas ārpus ES, šādas tiesvedības apkarošanas pasākumi ir ieguldījums Eiropas demokrātijas aizsardzībā pret ārēju apdraudējumu.

1.2. Gadījumos, kad tiek veikta stratēģiska tiesvedība pret sabiedrības līdzdalību, bieži vien pastāv spēku samēra trūkums – prasītājiem ir lielāki finansiālie vai institucionālie resursi un tāpēc viņiem ir samērā viegli uzsākt tiesvedību. Šajā kontekstā ir svarīgi panākt, lai atbildētājiem būtu līdzekļi, kas piemēroti aizsardzībai šajā pašlaik nevienlīdzīgajā cīņā.

1.3. Būtu jāuzsver, ka stratēģiska tiesvedība pret sabiedrības līdzdalību ir likuma pārkāpums un nevar būt pieņemama demokrātiskās valstīs, kurās valda tiesiskums. Žurnālisti, īpaši neatkarīgie žurnālisti, ir visneaizsargātākie pret šo apdraudējumu, tomēr šī problēma var skart arī visus citus publisko debašu dalībniekus.

1.4. Ir arī svarīgi nošķirt stratēģisku tiesvedību pret sabiedrības līdzdalību no individuālo tiesību aizsardzības un iespējas aizsargāt reputāciju neslavas celšanas gadījumos. Stratēģiska tiesvedība pret sabiedrības līdzdalību ir rīcība, kurai nav pamata un kura ir vērsta uz publisko debašu nepieļaušanu un dalībnieku aplūsināšanu. Tādējādi ar stratēģisku tiesvedību pret sabiedrības līdzdalību saistītās pretpasības neierobežo tiesības vērsties tiesā un neaizsargā tos, kuri izplata nepatiesu vai nomelnojošu informāciju.

1.5. EESK atzinīgi vērtē ierosinātos mehānismus, tomēr likumdošanas darba gaitā būtu vēlams sarakstu paplašināt. Priekšlikumu vidū varētu tikt ietverts prejudiciāls nolēmums, ar kuru tiktu noslēgta tiesvedība, kas tiktu atzīta par neatbilstību, procedūru apvienošana pēc atbildētāja prasības viņa/viņas norādītajā jurisdikcijā, laika ierobežojuma noteikšana procedūrai vai paātrinājuma iespējas iekļaušana, vai noteikums, ka neviens nevar celt prasību prasītāja vietā.

⁽¹⁾ Ziņojums par lietu (<https://www.the-case.eu/slapps-in-europe>).

1.6. Papildus jauna tiesību akta īstenošanai, kura viss likumdošanas procesam var aizņemt vairākus gadus, būtu vēlams pārskatīt valstu tiesību aktus ar mērķi notiek, kādi mehānismi pašlaik varētu kalpot, lai novērstu stratēģisku tiesvedību pret sabiedrības līdzdalību. Ja tiktu atrasti iemesli, kāpēc pastāvošie mehānismi netiek efektīvi izmantoti, būtu vieglāk nodrošināt labāku aizsardzību publisko debašu dalībniekiem.

1.7. Stratēģiskas tiesvedības pret sabiedrības līdzdalību uzraudzība un īstenoto risinājumu efektivitāte arī ir svarīgs jautājums. Būtu jāapsver, kuram šāds novērtējums būtu jāveic, īpaši atceroties, ka stratēģisku tiesvedību pret sabiedrības līdzdalību var īstenot arī publiskas iestādes. Tādējādi, deleģējot kompetenci dalībvalstīm, var gadīties, ka iecerētie mērķi netiks sasniegti tā, kā paredzēts.

1.8. Vienlaikus, lai panāktu direktīvas mērķa pēc iespējas efektīvāku sasniegšanu, tās piemērošana būtu jānovērtē maksimāli īsā laika posmā. EESK skatījumā būtu piemērots īsāks periods nekā pašlaik ierosinātais piecu gadu periods.

1.9. Ņemot vērā plānotās direktīvas piemērošanu tikai pārrobežu tiesvedībai, ir svarīgi strādāt pie nacionālajām tiesvedībām paredzētu analoģu iniciatīvu izstrādes katrā no dalībvalstīm. Ierobežotā attiecināšana tikai uz pārrobežu tiesvedību nodrošinās aizsardzību tikai atsevišķiem publisko diskusiju dalībniekiem, ārpus uzmanības loka atstājot vietējos žurnālistus, aktīvistus un trauksmes cēlējus. Lai īstenotu visaptverošus pasākumus pret stratēģisku tiesvedību pret sabiedrības līdzdalību, ir nepieciešama vienota pieeja gan pārrobežu, gan valsts līmeņa gadījumos.

1.10. Dalībvalstis arī būtu jāmudina pārskatīt savus nacionālos tiesību aktus un atcelt kriminālatbildību par neslavas celšanu. Tiesvedībai personas tiesību saistībā būtu jānotiek tikai civiltiesību ietvaros. Ja var iestāties kriminālatbildība, publisko diskusiju dalībnieki var vairāk baidīties paust savu viedokli vai ziņot par ļaundarību.

1.11. EESK uzsver, ka papildus tiesiskajam regulējumam ir ļoti svarīgi īstenot atbilstošus izglītības un apmācības pasākumus, kas paredzēti gan praktizējošiem juristiem (īpaši tiesnešiem un daļēji advokātiem) un publisko diskusiju dalībniekiem – žurnālistiem, sabiedrības aktīvistiem, cilvēktiesību aizstāvjiem, trauksmes cēļiem vai vienkāršiem pilsoņiem.

2. Vispārīgas piezīmes

2.1. Vārda brīvība, kā arī no tās izrietošā plašsaziņas līdzekļu brīvība, ir viena no pamatvērtībām, kas demokrātiskās valstīs būtu jāgarantē tiesiskuma ietvaros.

2.2. Tiesības uz vārda brīvību, kas noteiktas Eiropas Savienības Pamattiesību hartas 11. pantā, ietver tiesības uz viedokli un tiesības paziņot informāciju un idejas bez publisko iestāžu iejaukšanās un neatkarīgi no robežām. Vienlaikus ir uzsvērtā mediju brīvības un plurālisma ievērošana. Līdzīgas garantijas ir iekļautas daudzos citos tiesību aktos, piemēram, Vispārējā cilvēktiesību deklarācijā, Eiropas Cilvēktiesību konvencijā, Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvā (ES) 2019/1937⁽²⁾ par to personu aizsardzību, kuras ziņo par Savienības tiesību aktu pārkāpumiem (Trauksmes cēļēju direktīva), un tiesību aktos, kuros ir pieņemušas atsevišķas dalībvalstis un kuros ir norādīts to universālais raksturs un būtiskā loma.

2.3. Dažās pēdējās desmitgadēs tehnoloģiju attīstība ir radikāli izmainījusi sabiedrisko diskusiju formu. Vēl pavisam nesen galvenie plašsaziņas līdzekļi šādām diskusijām bija televīzija, radio un laikraksti, kuru saturs bija profesionālu žurnālistu un trauksmes cēļēju radīts. Šodien būtisku lomu spēlē tiešsaistes mediji, kas dod iespēju ikvienam paust savu viedokli, to darīt plašas auditorijas priekšā, kā arī to darīt anonīmi.

⁽²⁾ Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva (ES) 2019/1937 (2019. gada 23. oktobris) par to personu aizsardzību, kuras ziņo par Savienības tiesību aktu pārkāpumiem (OV L 305, 26.11.2019., 17. lpp.).

2.4. Šajā mediju attīstības un tehnoloģisko pārmaiņu kontekstā ir svarīgi ieviest mehānismus, kuri nodrošinās īstu vārda brīvības aizsardzību visiem publisko debašu dalībniekiem un ne tikai profesionāliem žurnālistiem, bet arī vides ⁽³⁾ un sabiedriskajiem aktīvistiem, cilvēktiesību aizstāvjiem, nevalstiskajām organizācijām, trauksmes cēlējiem ⁽⁴⁾ plašā nozīmē, aktīviem pilsoņiem, arodbiedrībām un visiem citiem cilvēkiem un organizācijām, kas publiski pauž viedokli par sabiedrībai svarīgiem jautājumiem.

2.5. Ir svarīgi uzsvērt ne tikai mediju brīvības nozīmi, bet arī nepieciešamību nodrošināt mediju plurālismu. EESK atkārtoti norāda uz saviem secinājumiem “Mediju brīvības un daudzveidības nodrošināšana Eiropā” ⁽⁵⁾. Nekādi neierobežotas atklātas debātes ir līdzdalības sabiedrības pamats un bez tām demokrātija nevar pilnvērtīgi darboties ⁽⁶⁾. Kā liecina agrāko laiku pieredze, jebkura viedokļa izslēgšana no publiskām debatēm var izraisīt sociālo spiedienu un vardarbību. Uz plašsaziņas līdzekļiem nedrīkst raudzīties šauri kā uz specializētu tādu vienību grupu, kuras profesionāli darbojas mediju jomā, un arī ne kā uz aktīvu tādu indivīdu dalību, kurus vieno viedoklis vai kuri dalās ar savu nostāju, neraugoties uz tās avotu: internetu, forumiem, blogiem vai raidierakstiem. Īpaši svarīgi tas ir valstīs, kurās sabiedriskos medijus kontrolē valdošās politiskās partijas vai valstīs, kurās privātos medijus kontrolē daži īpašnieki, kuri mēģina noteikt vēstījumu un ierobežot publisko debašu daudzveidību.

2.6. Eiropas Savienībā pilsoniskās telpas sašaurināšanās apdraud pilsoniskās sabiedrības organizāciju spēju pildīt vitālu lomu demokrātijas darbības un aizsardzības, kā arī tiesiskuma darbības nodrošināšanā. Stratēģiska tiesvedība pret sabiedrības līdzdalību ir viens no instrumentiem, kas tiek izmantots, lai apklusinātu kritiski noskaņotu pilsonisko sabiedrību. EESK atzinīgi vērtē Eiropas Parlamenta rezolūciju “Pilsoniskās sabiedrības rīcības iespēju samazināšanās Eiropā” ⁽⁷⁾ un uzskata, ka ierosinātā direktīva nav tikai viens no ES instrumentu kopuma elementiem, bet ir arī izšķiroši svarīgs solis šādas prakses izskaušanā.

2.7. Plašākas paziņojumu un brīdinājumu publicēšanas iespējas un palielināta sociālā aktivitāte dod iespēju ne tikai paplašināt sabiedriskās debātes, bet arī, izgaismojot valsts vai privātu iestāžu varas ļaunprātīgu izmantošanu, novērst sabiedrību satraucošas norises, tostarp korupciju vai publisku līdzekļu piesavināšanos. EESK norāda, ka medijiem (definētiem plašā nozīmē, ietverot profesionālās un amatieriskās publisko debašu dalībnieku darbības) kā ceturtaī varai ir pienākums ne tikai veidot viedokli, bet arī uzraudzīt publisko autoritāšu un privātā sektora dalībnieku darbību. Tāpēc ceturtaī varas aizsardzība ir ļoti svarīga no demokrātijas standartu un tiesiskuma nodrošināšanas viedokļa.

2.8. Tiesvedības izmantošana ļaunprātīgos nolūkos, lai apklusinātu publiskās debātes ir parādība, kas pieņemas spēkā un ir kopīga visām dalībvalstīm. Ietekmīgas personas, iestādes un uzņēmumi, kuriem ir plaši finanšu un organizatoriskie resursi, izmanto savu varu, lai apklusinātu kritiku. Viņi šajā nolūkā pielieto inovatīvus instrumentus, piemēram, ļaunprātīgi izmanto Vispārīgo datu aizsardzības regulu vai pieprasa žurnālistiem atklāt avotus. Toties šiem kritiķiem, tostarp žurnālistiem un pilsoniskās sabiedrības aktīvistiem, piemēram, trauksmes cēlējiem, bieži vien trūkst finansiālo un organizatorisko resursu pašu aizsardzībai pret nepamatotu tiesvedību. Dažas fiziskas un juridiskas personas, kas pret pilsoņiem un pilsoniskās sabiedrības pārstāvjiem Eiropas Savienībā izmanto stratēģisko tiesvedību pret sabiedrības līdzdalību, nav no Eiropas Savienības. Palielinātas ģeopolitiskās spriedzes laikā Eiropas Savienībai ir nepieciešams instrumentu kopums, ar kuru tā varētu demokrātiju aizsargāt pret ārējiem draudiem, un ir nepieciešami arī pasākumi stratēģiskas tiesvedības pret sabiedrības līdzdalību novēršanai.

⁽³⁾ NAT/824 – Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas informatīvais ziņojums par tematu “Vides aizsardzība kā pamattiesību ievērošanas priekšnosacījums”.

⁽⁴⁾ SOC/593 – Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Trauksmes cēlēju aizsardzības stiprināšana ES līmenī” (OV C 62, 15.2.2019., 155. lpp.).

⁽⁵⁾ SOC/635 Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Mediju brīvības un daudzveidības nodrošināšana Eiropā” (pašiniciatīvas atzinums) (EESK 2021/01539) (OV C 517, 22.12.2021., 9. lpp.).

⁽⁶⁾ REX/545 – Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Atbalsts neatkarīgo mediju sektoram Baltkrievijā”.

⁽⁷⁾ EP rezolūcija “Pilsoniskās sabiedrības rīcības iespēju samazināšanās Eiropā” (2021/2103(INI)) (OV C 347, 9.9.2022., 2. lpp.).

2.9. Stratēģiskai tiesvedībai pret sabiedrības līdzdalību nav saistības ar tiesībām uz izskatīšanu tiesā; tās mērķis nav aizsargāt prasītāja tiesības, bet gan iebiedēt un vājināt opozīciju un izsmelt atbildētāja resursus. Lietas izskatīšana notiek vairākkārtēji un bieži pārkāpums netiek konstatēts. Reālais rezultāts ir apsūdzēto organizāciju, indivīdu vai pat viņu radinieku iebiedēšana un aplūsināšana publiskajās debatēs un atturēšana no tālākas aktivitātes. Neveiksmīga cīņa pret šādu iebiedēšanas darbību var izraisīt mediju monopolizāciju vai oligopolizāciju, kas nav savienojama ar demokrātiska tiesiskuma ideāliem.

2.10. Ņemot vērā to izšķiroši svarīgo lomu, ko pilda mediji, nevalstiskās organizācijas, citas struktūras un trauksmes cēļi, būdami iesaistīti pilsoniskās sabiedrības veidošanā un darbodamies sabiedrības interesēs, ir ļoti svarīgi panākt, lai viņi būtu pienācīgi aizsargāti, ja tiktu konstatēti mēģinājumi pārkāpt vārda brīvību vai arī ja tā tiktu pārkāpta, it īpaši nepārprotama varas un resursu līdzsvara neesamības gadījumā. Šajā pēdējā gadījumā var rasties tādas negatīvas sekas kā atbildētāja atteikšanās turpināt piedalīties publiskajās debatēs un ziņot par izmantošanu, korupciju vai cilvēktiesību pārkāpumiem. Tiesvedības augstās izmaksas, kuras vēl vairāk palielina stratēģiska rīcība ar mērķi paildzināt tiesvedību, ir būtiska problēma tiem, pret kuriem tieši ir vēsta stratēģiskā tiesvedība pret sabiedrības līdzdalību.

2.11. Dažkārt stratēģiski pasākumi, kuru mērķis ir aplūsināt publiskās debates, līdzī nes citas nosodāmas darbības, piemēram, iebiedēšanu, uzmākšanos un draudēšanu atbildētājam. Arī šī darbība grauj pilsonisko sabiedrību un sabiedrības intereses un pret to būtu nekavējoties jāreaģē ar stingru atbildi, neraugoties uz iesaistīto dalībnieku finanšu resursiem vai privilēģijām.

2.12. Vienlaikus mēs nevaram ignorēt nepatiesas informācijas problēmu vai nepārprotamu naida runu, kas būtu jāpārbauda un pārkāpumu konstatēšanas gadījumā tai no publiskās telpas būtu jāpazūd. Tomēr EESK pieprasa, lai pastāvošie protokoli, kas izriet no Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvas 2012/29/ES⁽⁸⁾ piemērošanas, tiktu piemēroti stingri un pareizi, jo šajā saistībā īstenoti pasākumi nedrīkst radīt vārda brīvības ierobežojumus situācijā, kad informācija un paustais viedoklis nav viltus ziņas un nav pamudinājums uz naidu⁽⁹⁾. Jebkurā gadījumā šāda prakses nevar kalpot par atrunu, lai ierobežotu tiesības uz vārda brīvību.

2.13. EESK atzinīgi vērtē Eiropas Komisijas priekšlikumu direktīvai par sabiedrības līdzdalībā iesaistījušos personu aizsardzību pret acīmredzami nepamatotu vai ļaunprātīgu tiesvedību⁽¹⁰⁾ un Komisijas Ieteikumu (ES) 2022/758⁽¹¹⁾ par sabiedrības līdzdalībā iesaistījušos žurnālistu un cilvēktiesību aizstāvju aizsardzību pret acīmredzami nepamatotu vai ļaunprātīgu tiesvedību.

2.14. EESK aicina Eiropas Parlamentu un Padomi pieņemt direktīvu bez kavēšanās, jo steidzami ir jāīsteno pasākumi, kas paredzēti žurnālistu, pilsoniskās sabiedrības dalībnieku un citu publiski aktīvu personu aizsardzībai.

2.15. EESK atzinīgi vērtē Īrijas valdības lēmumu piedalīties ierosinātās direktīvas pieņemšanā un piemērošanā. Saskaņā ar 3. pantu un 4.a panta 1. punktu Protokolā Nr. 21 par Apvienotās Karalistes un Īrijas nostāju saistībā ar brīvības, drošības un tiesiskuma telpu, kas pievienots Līgumam par Eiropas Savienību un Līgumam par Eiropas Savienības darbību, Īrija var nolemt piedalīties šīs direktīvas pieņemšanā un piemērošanā.

2.16. Papildus Komisijas regulā par stratēģisko tiesvedību pret sabiedrības līdzdalību ietvertajiem ieteikumiem, EESK mudina Dānijas Karalistes valdību pieņemt valsts tiesību aktus, kas sabiedrības līdzdalībā iesaistītajām personām pret stratēģisko tiesvedību nodrošinātu tādu pašu aizsardzības līmeni, kāds ir nodrošināts ierosinātajā direktīvā. Saskaņā ar 1. un 2. pantu Protokolā Nr. 22 par Dānijas nostāju, kas pievienots Līgumam par Eiropas Savienību un Līgumam par Eiropas Savienības darbību, Dānija nepiedalīsies šīs direktīvas pieņemšanā un Dānijai šī direktīva nebūs saistoša un nebūs jāpiemēro.

⁽⁸⁾ Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 2012/29/ES (2012. gada 25. oktobris), ar ko nosaka noziegumos cietušo tiesību, atbalsta un aizsardzības minimālos standartus un aizstāj Padomes Pamatlēmumu 2001/220/TI (OV L 315, 14.11.2012., 57. lpp.).

⁽⁹⁾ SOC/712 – Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas ziņojums par Komisijas paziņojumu Eiropas Parlamentam un Padomei "Iekļaujošāka un aizsargājošāka Eiropa: ES noziegumu jomu saraksta paplašināšana, tajā iekļaujot naida runu un naida noziegumu" (EESC 2022/00299) (OV C 323, 26.8.2022., 83. lpp.).

⁽¹⁰⁾ COM(2022) 177.

⁽¹¹⁾ Komisijas Ieteikums (ES) 2022/758 (2022. gada 27. aprīlis) par sabiedrības līdzdalībā iesaistījušos žurnālistu un cilvēktiesību aizstāvju aizsardzību pret acīmredzami nepamatotu vai ļaunprātīgu tiesvedību ("stratēģisku tiesvedību pret sabiedrības līdzdalību") (OV L 138, 17.5.2022., 30. lpp.).

2.17. EESK skatījumā pieņemtie pasākumi nedrīkst nepamatoti ierobežot tiesības uz tiesu, un tie nebūtu jāizmanto ļaunprātīgas vai nepareizas izmantošanas gadījumā.

2.18. EESK skatījumā tiesiskie pasākumi, kas vērsti pret nepamatotu vai ļaunprātīgu tiesvedību būtu jāpapildina ar izglītojošiem pasākumiem un tādu organizāciju tīklu, kas sniegtu juridisku atbalstu personām un iestādēm, pret kurām šāda rīcība būtu vērsta. Konkrēti pastāv nepieciešamība pēc pienācīgas juristu apmācības – gan tiesnešu, gan advokātu, kuri tiesvedībā darbojas kā atbildētāja padomdevēji –, jo viņu lēmumi ir izšķiroši svarīgi mērķa sasniegšanai un nodrošina vārda brīvību.

3. Īpašas piezīmes

3.1. Stratēģiska tiesvedība pret sabiedrības līdzdalību ir negatīva parādība, kuras izplatība rada būtisku problēmu, tāpēc liela nozīme ir Eiropas Komisijas un Eiropas Parlamenta veiktajiem pasākumiem šīs parādības apkarošanā. Tie ir svarīgi publisko debašu dalībnieku adekvātai aizsardzībai tajos gadījumos, kad ir ļaunprātīgi izmantotas tiesības uz tiesvedību ar mērķi radīt atturošu ietekmi – aplūsināt atbildētājus un panākt, lai viņi zaudētu vēlmi turpināt aktivitāti.

3.2. Aizsardzība pret stratēģisku tiesvedību pret sabiedrības līdzdalību būtu jānodrošina visiem publisko debašu dalībniekiem, neraugoties uz to, vai stratēģiskā tiesvedība pret sabiedrības līdzdalību ir iekšzemes vai pārrobežu. EESK piekrīt, ka tiesvedība, kas ierosināta vienas dalībvalsts jurisdikcijā pret personu, kura dzīvo citā dalībvalstī, parasti atbildētājam ir sarežģītāka un dārgāka. Tomēr tāda pati problēma var rasties, ja tiesvedība ir ierosināta citā pilsētā vai tajā pašā valstī tiek izmantota taktika, lai paildzinātu un sadārdzinātu tiesvedību. Būtu netaisnīgi regulējumu attiecināt tikai uz tiem gadījumiem, kuri ietver pārrobežu elementus, jo tas nozīmētu atšķirīgu attieksmi pret to individu un organizāciju tiesībām, kuru darbībai ir vietēja nozīme, jo tiem attiecīgi ir mazāk finansējuma, personāla un organizatorisko resursu.

3.3. Lai direktīva varētu darboties pilnvērtīgi, ir svarīgi īstenojamiem pasākumiem definēt piemērotu un nepārprotamu tiesisko pamatu. Ir jāņem vērā, ka galvenais stratēģiskas tiesvedības pret sabiedrības līdzdalību apkarošanas pasākumu mērķis nav vis nodrošināt pareizu tiesvedību (kas var notikt pareizi, atbilstoši nacionālajām procedūrām), bet gan aizsargāt to atbildētāju tiesības, kuriem var nebūt piemērotu tiesisko un finansiālo līdzekļu. EESK skatījumā atbildētāji, kuri parasti ir vājākās pozīcijās nekā prasītāji, ir jāapgādā ar mehānismiem, kuri viņiem dotu iespēju sevi aizstāvēt pret neattaisnotiem prasījumiem, kuri ietver tiesību ļaunprātīgu izmantošanu tiesā.

3.4. EESK uzsver, ka pārrobežu nosacījuma ietveršanas gadījumā katru reizi būs jāpārbauda: 1) vai abu lietas dalībnieku pastāvīgā dzīves vieta vai juridiskā adrese ir citā dalībvalstī; 2) vai dalība publiskajās debatēs par sabiedriskas nozīmes jautājumu ir saistīta ar vairāk nekā vienu valsti; 3) vai paralēli vai pirms tiesvedības prasītājs vai saistītās personas ir uzsākušas tiesvedību pret to pašu atbildētāju vai pret saistītiem atbildētājiem citā dalībvalstī. Konkrēti otrais nosacījums var beigties ar diskrecionāru izvērtējumu un ierobežot atbildētājam piešķirto aizsardzību.

3.5. EESK piekrīt skatījumam, ka aizsardzība pret stratēģisku tiesvedību pret sabiedrības līdzdalību nebūtu jāattiecinā tikai uz civillietām. Īpaša uzmanība būtu jāvelti starptautisko organizāciju (ANO Cilvēktiesību komiteja, Eiropas Drošības un sadarbības organizācija, Eiropas Padome) nostājai par neslavas celšanas svītrosanu no krimināltiesību aktiem. Līdz šim veiktie pasākumi nav nesuši gaidītos rezultātus, jo dažās dalībvalstīs neslavas celšana joprojām ir noziedzīgs nodarījums, par kuru paredzēts gan naudas sods, gan cietumsods. Nav iespējams brīvi piedalīties publiskās debatēs, ja draud kriminālvajāšana. EESK iesaka veikt efektīvus un rezultatīvus pasākumus un panākt, lai dalībvalstis likvidētu kriminālsodāmību par neslavas celšanu, kas ir kaunpilnas pagātnes relikti, kas apdraud runas un vārda brīvību.

3.6. Krimināllikuma sodu mērķis, neraugoties uz to galīgo pielietojumu, ir atturēšana. Tāpēc tiem ir vēl lielākas iespējas ierobežot publiskās debates nekā civilprasībām. Aizsardzības atcelšana krimināllikuma režīma ietvaros var izraisīt apzinātu tiesvedības pāreju no civilām prasībām uz kriminālprasībām, ja to saistībā netiktu paredzēta atbildētāja papildu aizsardzība.

3.7. EESK norāda, ka stratēģisku tiesvedību pret sabiedrības līdzdalību var īstenot ne tikai privāto tiesību subjekti vai institūcijas, bet arī valsts iestādes, piemēram, prokuratūra, un ka attiecīgi šī direktīva ir jāpiemēro visām šīm iestādēm. EESK aicina šajos gadījumos piemērot attiecīgu aizsardzību publiskajās debatēs iesaistītajām fiziskām un juridiskām personām un arī viņu avotiem. Šajā saistībā īpaša uzmanība būtu jāvelti stratēģiskas tiesvedības pret sabiedrības līdzdalību uzraudzībai. Ja šis uzdevums tiek deleģēts dalībvalstīm, lai gan stratēģiskā tiesvedībā pret sabiedrības līdzdalību publiskās iestādes var būt arī prasītājas, rodas pamatoti jautājumi. Būtu jāizskata iespēja šajā darbībā iesaistīt neatkarīgas organizācijas vai pārvalstiskā līmenī ieviest uzraudzības procedūru.

3.8. Ir svarīgi, lai cilvēki, kuri varētu būt pakļauti stratēģiskas tiesvedības pret sabiedrības līdzdalību draudiem, neietvertu tikai žurnālistus vai cilvēktiesību aizstāvjus, lai gan šīs profesijas būtu jāuzskata par īpaši neaizsargātām pret šādu darbību. Mērķgrupa būtu jādefinē nevis atkarībā no izglītības vai profesijas, bet funkcionāli (balstoties uz īstenoto aktivitāti). Tādējādi ir iespējams aizsargāt ne tikai cilvēkus, kuri nav tiešā veidā saistīti ar mediju darbību, bet arī, piemēram, aktīvus pilsoņus, kuri izgaismo pārkāpumus savās vietējās pašvaldībās, vai arī cita veida trauksmes cēlējus plašākā kontekstā.

3.9. Direktīvas projektā ierosinātās procesuālas garantijas – aizsardzības pasākumi, acīmredzami nepamatotas tiesvedības priekšlaicīga izbeigšana, līdzekļi pret ļaunprātīgu tiesvedību, aizsardzība pret trešās valstīs izdarītiem spriedumiem – tiek vērtētas pozitīvi. Tomēr būtu jāapsver iespēja tām pievienot arī pasākumus, kas tās papildinātu un vienkāršotu tiesu iestāžu darbu, piemēram, palīdzētu vai liktu apvienot dažādas tiesvedības pret vienu un to pašu atbildētāju tajos gadījumos, kad tiesvedību ir uzsācis viens un tas pats prasītājs vai ar viņu saistīti prasītāji.

3.10. EESK skatījumā būtu vēlams ieviest arī zināmas pakāpes automatiskumu prejudiciāla nolēmuma veidā, kurā tiesu lietas tiktu atzītas par neatbilstīgām, protams, ja tās atbilstu stratēģiskas tiesvedības pret sabiedrības līdzdalību kritērijiem. Tas dotu iespēju acīmredzami skaidros gadījumos tiesvedību neuzsākt. Tas samazinātu izmaksas (ne tikai privātās, bet arī publiskās) un ierobežotu to lietu skaitu, kuras ietu tālāk.

3.11. Būtu nepieciešams apsvērt arī papildu risinājumus, kas būtu konstruēti, balstoties uz pastāvošiem mehānismiem, piemēram:

- procedūru apvienošanu pēc atbildētāja pieprasījuma viņa/viņas izraudzītā jurisdikcijā,
- laika limita noteikšanu procedūrai vai paātrinātas procedūras ieviešanu (par piemēru ņemot vēlēšanu saistībā paredzēto tiesvedību),
- iespējas, ka tiesvedību varētu ierosināt nevis prasītājs, bet cita persona (trešo personu finansējums), likvidēšana.

3.12. Ņemot vērā, ka stratēģiska tiesvedība pret sabiedrības līdzdalību kļūst par arvien biežāku parādību, EESK iesaka, lai dalībvalstis jaunos stratēģiskas tiesvedības pret sabiedrības līdzdalību apkarošanas pasākumus, kuri ietverti direktīvā, pagaidu kārtībā piemēro lietām, kuras tiks izskatītas vai ierosinātas, kad stāsies spēkā jaunie noteikumi.

3.13. Vienlaikus ir nepieciešams pārskatīt valstu tiesību aktus par pašreizējiem stratēģiskas tiesvedības pret sabiedrības līdzdalību apkarošanas pasākumiem. Pastāvošo mehānismu efektivitāte var dot iespēju uzlabot plānotos pasākumus un reāli nodrošināt apdraudēto personu aizsardzību. Ja nacionālajos tiesību aktos jau ir instrumenti, kas vismaz daļēji varētu minēto problēmu risināt, varētu būt nepieciešams noteikt, kāpēc tie netiek attiecīgi piemēroti. Neatkarīgi no direktīvas, veicot šādu analīzi, būtu iespējams, no vienas puses, uzlabot to sabiedrības debašu dalībnieku stāvokli, kurus apdraud stratēģiskas tiesvedības pret sabiedrības līdzdalību, turklāt šāds pētījums varētu būt noderīgs, izstrādājot un īstenojot jaunos tiesību aktus.

3.14. Tā kā ierosinātā direktīva neietver vietējos gadījumus, EESK atzinīgi vērtē Ieteikumu (ES) 2022/758 par sabiedrības līdzdalībā iesaistījušos žurnālistu un cilvēktiesību aizstāvju aizsardzību pret acīmredzami nepamatotu vai ļaunprātīgu tiesvedību un mudina dalībvalstis nodrošināt tādu pašu aizsardzības līmeni, kāds ir paredzēts ierosinātajā direktīvā. Tomēr ES darbībai nevajadzētu aprobežoties ar ieteikumiem. Tai būtu jāmudina dalībvalstis saskaņot savus tiesību aktus šajā jomā un visās dalībvalstīs nodrošināt vienādu aizsardzības līmeni stratēģiskas tiesvedības pret sabiedrības līdzdalību gadījumā. Tas konkrēti attiecas uz juridiskajām definīcijām un aizsardzības tvērumu stratēģiskas tiesvedības pret sabiedrības līdzdalību gadījumā, un tā mērķis ir novērst atšķirīgu interpretāciju un dažādus aizsardzības līmeņus dalībvalstīs.

3.15. Ņemot vērā uz publisko debašu apklusināšanu vērstās stratēģiskās tiesvedības problēmas dinamiku, EESK iesaka direktīvas piemērošanu pārskatīt ne vēlāk kā pēc trijiem gadiem, nevis pēc pieciem gadiem, kā paredzēts pašlaik. Dalībvalstīm būtu jāsniedz Komisijai visa informācija par šīs direktīvas piemērošanu divus gadus pēc tās transponēšanas. Gadu vēlāk, respektīvi trīs gadus pēc tās transponēšanas, Komisijai būtu jāiesniedz ziņojums par direktīvas piemērošanu.

3.16. Lai papildinātu dalībvalstu sniegto informāciju ar neatkarīgu novērtējumu par šīs direktīvas piemērošanu, EESK aicina Komisiju, gatavojoties pārskatīšanai, apspriesties ar žurnālistiem un visām ieinteresētajām personām, sociālajiem partneriem un pilsoniskās sabiedrības organizācijām.

3.17. Ir ļoti svarīgi īstenot izglītojošos pasākumus, kas minēti Ieteikumā (ES) 2022/758. Konkrēti pastāv nepieciešamība pēc pienācīgas juristu apmācības (gan tiesnešu, gan advokātu, kuri tiesvedībā darbojas kā atbildētāja padomdevēji), kā arī plašākas izglītības darbības, kas būtu paredzēta plašai publikai dalībvalstīs, kurās jebkurš loceklis var kļūt par tādu publisko debašu dalībnieku, kuras apdraud stratēģiska tiesvedība pret sabiedrības līdzdalību. Šajos izglītības pasākumos pietiekama uzmanība būtu jāveltī stratēģiskas tiesvedības pret sabiedrības līdzdalību gadījumiem ar pārrobežu dimensiju, uz kuriem attiecas ierosinātā direktīva. Turklāt ar mērķi papildināt un stiprināt direktīvu ir jāorganizē vispārējās kampaņas visās dalībvalstīs, lai izplatītu informāciju un popularizētu vārda tiesības un brīvības.

3.18. Būtiskam elementam sistēmā, kuras mērķis ir apkarot stratēģisku tiesvedību pret sabiedrības līdzdalību, vajadzētu būt arī noteikumam par bezmaksas juridisko palīdzību apdraudētajiem cilvēkiem un organizācijām. EESK atbalsta juridisku iestāžu izveidi un attīstīšanu universitātēs. Tās varētu veidot arī juristu apvienības, kā arī citas struktūrvienības, kas šādu atbalstu varētu sniegt. Tomēr būtu jāpanāk, lai struktūrvienības, kuras dalībvalstīs ir ieteikušas šo darbību veikšanai, būtu uzticamas, neatkarīgas un profesionālas, un lai to darbības neatkarīgu novērtējumu veiktu attiecīgās dalībvalsts iestādes.

Briselē, 2022. gada 26. oktobrī

*Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas
priekšsēdētāja*
Christa SCHWENG

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes regulai, ar ko attiecībā uz vīzas procedūras digitalizāciju groza Eiropas Parlamenta un Padomes Regulas (EK) Nr. 767/2008, (EK) Nr. 810/2009 un (ES) 2017/2226, Padomes Regulas (EK) Nr. 1683/95, (EK) Nr. 333/2002, (EK) Nr. 693/2003 un (EK) Nr. 694/2003 un Konvenciju, ar ko īsteno Šengenas nolīgumu”

(COM(2022) 658 final)

(2023/C 75/21)

Ziņotājs: **Ionuț SIBIAN**

Atzinuma pieprasījums	Eiropas Komisija, 28.6.2022.
Juridiskais pamats	Līguma par Eiropas Savienības darbību 304. pants.
Atbildīgā specializēta nodaļa	Nodarbinātības, sociālo lietu un pilsoniskuma specializētā nodaļa
Pieņemts specializētās nodaļas sanāksmē	29.9.2022.
Pieņemts plenārsesijā	26.10.2022.
Plenārsesija Nr.	573
Balsojuma rezultāts (par/pre/atturas)	187/0/0

1. Secinājumi un ieteikumi

1.1. EESK nešaubīgi atbalsta pilnībā digitalizētas vīzu procedūras ieviešanas iniciatīvu. Pieklūstama, ātra un uzticama digitālā vīza un imigrācijas sistēma, kas mazāk būtu balstīta uz dokumentiem papīra formātā, būtiski samazinātu ar imigrāciju saistīto administratīvo slogu.

1.2. EESK atzinīgi vērtē digitalizācijas iniciatīvu, jo tā atbilst vispārējai Eiropas Savienības sabiedrisko pakalpojumu modernizācijas un digitalizācijas veicināšanas pieejai un Komisijas paziņojumam “Digitālais kompass līdz 2030. gadam – Eiropas ceļam digitālajā gadu desmitā”.

1.3. EESK uzskata, ka izskatāmais priekšlikums paver iespēju efektīvi uzlabot vīzas pieteikuma procesu, samazinot izmaksas un slogu dalībvalstīm un pieteikuma iesniedzējiem, un nodrošināt juridisko noteiktību, kā arī paaugstināt Šengenas zonas drošību.

1.4. EESK atzinīgi vērtē faktu, ka ierosinātā vīzu procedūras digitalizācija samazinās to trešo valstu pilsoņu mobilitātes ierobežojumus, kuri iesniedz vīzu pieteikumus (jo viņiem ceļošanas dokuments vairs nebūs jāiesniedz klātienē).

1.5. Vīzu pieteikumu procedūras digitalizācijā ir jāizvairās no jebkādas (netīšas) diskriminācijas: tajā ir jāievēro personu ar invaliditāti tiesības un to cilvēku tiesības, kuriem nav datora vai digitālo līdzekļu izmantošanas prasmju, vai piekļuves internetam. Vīzu procedūras digitalizācijai ir jāatbilst pieklūstamības prasībām, kas noteiktas Eiropas Tīmekļa pieklūstamības direktīvā ⁽¹⁾ un Eiropas Pieklūstamības aktā ⁽²⁾.

1.6. EESK stingri iesaka nodrošināt, lai IT risinājumi, kas tiks izmantoti Eiropas Savienības vīzu pieteikumu platformā, ietvertu instrumentus/līdzekļus bērna tiesību aizsardzībai un cilvēku tirdzniecības novēršanai.

1.7. ES digitālajai vīzu pieteikumu platformai vajadzētu būt pilnībā savienotai ar valstu vīzu sistēmām, ko pārvalda katra dalībvalsts.

⁽¹⁾ Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva (ES) 2016/2102 (2016. gada 26. oktobris) par publiskā sektora struktūru tīmekļvietņu un mobilo lietotņu pieklūstamību (OV L 327, 2.12.2016., 1. lpp.).

⁽²⁾ Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva (ES) 2019/882 (2019. gada 17. aprīlis) par produktu un pakalpojumu pieklūstamības prasībām (OV L 151, 7.6.2019., 70. lpp.).

1.8. EESK uzskata, ka būtu jāizveido vienota "ES digitālā vēstniecība" ES līmenī, kas noteiktu saskaņotas ES līmeņa prasības apliecinošajiem dokumentiem un kas ceļotājiem sniegtu informāciju un norādes pieteikumu iesniegšanas procesā.

1.9. EESK uzskata, ka vīzu procedūras digitalizācija vairo ES pievilcību un stimulēs ceļošanu uz Eiropas Savienību kā galamērķi.

1.10. EESK atzīst, ka vīzu procedūras digitalizācija varētu pozitīvi ietekmēt vīdu un ka centralizētā pieteikumu platforma ir energoefektīvs risinājums.

1.11. EESK iesaka Komisijai stingri apņemties strādāt kopā ar trešo valstu valdībām, dalībvalstu vēstniecībām/konsulātiem un organizētu pilsonisko sabiedrību ar mērķi informēt un sagatavot pieteikumu iesniedzējus un palīdzēt viņiem visā vīzu pieteikumu procedūrā.

2. Vispārīgas piezīmes

2.1. Atzinuma konteksts, tostarp saistībā ar ierosināto tiesību akta priekšlikumu

2.1.1. Ideja par digitalizētu Šengenas vīzu radās 2018. gadā. **Minētajā gadā Eiropas Komisija ierosināja grozīt Vīzu kodeksu** un uzsvēra, ka ilgtermiņā būtu jāpāriet uz digitālām vīzām. Eiropas Parlaments un Padome ES Vīzu kodeksa pārskatīšanu uzsāka 2019. gadā. Abas šīs iestādes noteica, ka mērķis būs pilnībā izmantot jaunākās tiesiskās izmaiņas un tehnoloģiju attīstību, lai veidotu vienotu risinājumu, kas **dotu iespēju Šengenas vīzu pieteikumus iesniegt tiešsaistē**.

2.1.2. 2020. gadā **Covid-19 pandēmija palēnināja ar Šengenas vīzām saistītās darbības** visā pasaulē, jo vēstniecībās un pārstāvniecībās bija grūti pieņemt pieteikumus. Rezultātā dalībvalstis no jauna aicināja procesu digitalizēt.

2.1.3. Eiropas Komisija savā 2021. gada darba programmā pieteica tiesību akta priekšlikumu par vīzu procedūru digitalizāciju, ar ko bija paredzēts nākt klajā 2021. gada ceturtajā ceturksnī. 2020. gada septembrī prezentētajā jaunajā Migrācijas un patvēruma paktā ir noteikts mērķis līdz 2025. gadam pilnībā digitalizēt vīzu procedūru – pāriet uz digitālām vīzām un vīzas pieteikumu iesniegšanu tiešsaistē.

2.1.4. Komisija ar priekšlikumu par ES vīzu digitalizāciju iepazīstināja 2022. gada 27. aprīlī. Priekšlikuma mērķi ir šādi:

- modernizēt, vienkāršot un saskaņot vīzas pieteikuma procesu, digitalizējot vīzas procedūru,
- ar digitalizācijas palīdzību samazināt krāpšanas un (identitātes) viltošanas riskus un atvieglot pārbaudes procesu robežšķērsošanas vietā.

2.1.5. Priekšlikumā paredzēta **vienota tiešsaistes platforma**. Šai sistēmai būs šādas priekšrocības:

- vīzas pieteikuma iesniedzējiem būs iespēja **ieteikties vīzai tiešsaistē**, kā arī samaksāt nodevu par vīzu, izmantojot vienotu ES platformu, neatkarīgi no tā, kāda būs apmeklējamā Šengenas valsts,
- platforma **automātiski noteiks, kura Šengenas valsts ir atbildīga** par pieteikuma izskatīšanu, it īpaši tajos gadījumos, kad pieteikuma iesniedzējs plāno apmeklēt vairākas Šengenas valstis,
- platforma pieteikuma iesniedzējiem sniegs **jaunāko informāciju par Šengenas īstermiņa uzturēšanās vīzām**, kā arī visu nepieciešamo informāciju par prasībām un procedūrām (piemēram, par apliecinošajiem dokumentiem, vīzas nodevu un nepieciešamību pēc apmeklējuma biometrisku identifikatoru iegūšanai),
- paredzēts, ka konsulātā būs jāierodas klātienē, tikai, piesakoties vīzai pirmo reizi, biometrisku identifikatoru iegūšanai, tiem pieteikuma iesniedzējiem, kuru biometriskie identifikatori vairs nav derīgi, un tiem, kuriem ir jauns ceļošanas dokuments;
- vīzas ietvers **jaunākos drošības elementus**, kas būs drošāki par pašreizējo vīzas uzlīmi.

2.1.6. Ierosinātajā regulā uzsvērts, ka jaunā sistēma nodrošinās, lai vienmēr tiktu aizsargātas pamattiesības.

2.1.7. Par ES pieteikuma platformu un tās komponentu tehnisko izstrādi un darbības pārvaldību VIS ietvaros atbildēs Eiropas Savienības Aģentūra lielapjoma IT sistēmu darbības pārvaldībai brīvības, drošības un tiesiskuma telpā (**eu-LISA**).

2.1.8. Digitālo Šengenas vīzu pieteikumu sistēmu pēc tās ieviešanas varēs izmantot visi ārvalstu **pilsoņi, kuriem būs vajadzīga vīza kādai no 26 Šengenas valstīm**. Platformu nevarēs izmantot pārējās piecas ES valstis, kas nav Šengenas zonā, jo tām vēl nav pilnvaru izsniegt Šengenas vīzas.

2.1.9. Ceļotājiem no **valstīm, kuru iedzīvotājiem nav nepieciešamas vīzas Šengenas zonas apmeklēšanai**, platforma nebūs jāizmanto. Tā vietā, sākot no 2023. gada novembra ⁽³⁾, šiem ceļotājiem būs jāiesniedz ETIAS atļaujas pieteikums, lai varētu ceļot pa Eiropu.

2.2. Vispārīgas piezīmes

2.2.1. EESK pārliecinoši atbalsta pilnībā digitalizētas vīzu sistēmas ieviešanu. Piekļūstama, ātra un uzticama digitālā vīza un imigrācijas sistēma, kas būtu mazāk balstīta uz dokumentiem papīra formātā, būtiski samazinātu ar imigrāciju saistīto administratīvo slogu. Papīra dokumentu pārraudzība, apstrāde un arhivēšana (kā arī iznīcināšana) ir lēna un konsulātiem izmaksā dārgi, un dalībvalstis, kā arī trešo valstu pilsoņi, kas pieteiksies uz vīzām, pēc vīzu procedūras digitalizācijas būs lieli ieguvēji.

2.2.2. Ierosinātā tiešsaistes sistēma jāizveido tā, lai tā būtu ātra, lietotājdraudzīga, droša (piedāvātu pietiekamas garantijas, ka ievadītie dati ir drošībā) un prognozējama (atbilstīgi juridiskās noteiktības principam). Šīs sistēmas darbībai jābūt uzticamai, un pieteikumu iesniedzējiem jāvar paļauties uz to, ka tiešsaistes pieteikumu process aizņems ne vairāk kā nedaudzas dienas.

2.2.3. Vīzu pieteikumu procedūru saskaņošana un vienādošana Šengenas zonā palīdzēs novērst tā saukto vīzu izdevīgāku iegādi, ko veic pieteikuma iesniedzēji, kuriem varētu būt vilinājums iesniegt pieteikumu tajā Šengenas valstī, kas piedāvā ātrāku un ērtāku vīzu pieteikumu apstrādi nekā valsts, kura ir viņu īstais galamērķis (piemēram, vīzu izdevīgāku iegādi, ko veiks Krievijas pilsoņi, ja netiks panākta vispārēja vienošanās apturēt ES nolīgumu par vīzu atvieglotu izsniegšanu). Vīzas procesu digitalizācija samazinās arī drošības riskus, kurus rada fiziskās vīzas uzlīmes, kuras joprojām ir pakļautas falsifikācijai un krāpšanai un kuras ir iespējams nozagt. Priekšlikums atbilst arī ES vispārējai nostājai par to, ka ir jāveicina publisko pakalpojumu modernizācija un digitalizācija.

2.2.4. EESK uzskata, ka izskatāmais priekšlikums paver iespēju efektīvi uzlabot vīzas pieteikuma procesu, samazinot izmaksas un slogu dalībvalstīm un pieteikuma iesniedzējiem, kā arī paaugstināt Šengenas zonas drošību.

2.2.5. EESK atzinīgi vērtē faktu, ka ierosinātā vīzu procedūras digitalizācija samazinās to trešo valstu pilsoņu mobilitātes ierobežojumus, kuri iesniedz vīzu pieteikumus. Tā kā pieteikuma iesniedzējam ceļošanas dokuments vairs nebūs jāiesniedz konsulatā vai vīzu pieteikšanas centrā, pieteicējs varēs brīvi ceļot ārzemēs, kamēr viņa vīzas pieteikums tiks izskatīts. EESK uzskata, ka tas būs izdevīgi cilvēkiem, kuri regulāri ceļo ⁽⁴⁾ darba saistībā, kā arī minoritāšu tiesību aizstāvjiem un minoritāšu grupām (piemēram, **LGBTQI+**, romi) piederīgiem cilvēkiem, kuriem vajadzības gadījumā būs vairāk iespēju sev atrast drošu patvērumu.

2.2.6. Digitālajai vīzu pieteikumu platformai vajadzētu būt pilnībā savienotai ar valstu vīzu sistēmām, ko pārvalda katra dalībvalsts. Tādējādi tiktu nodrošināts, ka jaunā digitālā vīzu sistēma, tostarp pati digitālā vīza, uzreiz būs integrēta dalībvalstu digitālajā vīzu sistēmā un izstrādāta tā, lai tā būtu pilnībā sadarbībspējīga starp dalībvalstīm.

⁽³⁾ <https://www.etiasvisa.com/etias-form-application>

⁽⁴⁾ Piemēram, uzņēmumu, arodbiedrību vai organizētas pilsoniskās sabiedrības pārstāvji.

2.2.7. Tomēr būtu jāizveido vienota "ES digitālā vēstniecība" ES līmenī, kas noteiktu saskaņotas ES līmeņa prasības apliecinošajiem dokumentiem un kas ceļotājiem sniegtu informāciju un norādes pieteikumu iesniegšanas procesā.

2.2.8. EESK uzskata, ka vīzu procedūras digitalizācija vairo ES pievilcību un stimulēs ceļošanu uz Eiropas Savienību kā galamērķi.

2.2.9. EESK iesaka Komisijai stingri apņemties strādāt kopā ar trešo valstu valdībām un organizētu pilsonisko sabiedrību ar mērķi informēt un sagatavot to valstspiederīgos un palīdzēt viņiem visā vīzu pieteikumu procedūrā.

2.3. Īpašas piezīmes

2.3.1. Vīzu pieteikuma procedūras digitalizācija samazinās dalībvalstu atkarību no ārēju pakalpojumu sniedzējiem, un tādējādi mazināsies risks, ka personas dati varētu nonākt trešo personu rīcībā.

2.3.2. Digitālā vīza apgrūtinās vīzu uzlīmju viltošanu (jo vīzas vairs nebūs "fiziskas"). Turklāt atkritīs arī augstās vīzu uzlīmju izmaksas.

2.3.3. Viena no digitālās vīzas priekšrocībām izpaudīsies, ja ceļošanas dokuments būs nozagts vai pazaudēts, jo jauno ceļošanas dokumentu būs viegli sasaistīt ar derīgo vīzu un nebūs jāiesniedz iesniegt jaunas vīzas pieteikums, kā tas ir pašreizējā procedūrā (jo pastāv fiziska saikne starp vīzas uzlīmi un ceļošanas dokumentu). Tādējādi ierosinātajā jaunajā digitalizācijas sistēmā izzudīs tās papildu izmaksas, kuras dalībvalstīm rada jaunu vīzu izsniegšana, un papildu izmaksas pieteikumu iesniedzējam.

2.3.4. Vīzu procedūras digitalizācijā ir jānodrošina, ka tiek apmierinātas konkrētas vajadzības un ievērotas personu ar invaliditāti tiesības, un jāļauj tām pieteikties bez diskriminācijas, tostarp izpildot piekļūstamības prasības, kas noteiktas Eiropas Tīmekļa piekļūstamības direktīvā (Direktīva par tīmekļvietņu un mobilo lietotņu piekļūstamību) un Eiropas Piekļūstamības aktā.

2.3.5. EESK stingri iesaka nodrošināt, lai IT risinājumi, kas tiks izmantoti Eiropas Savienības vīzu pieteikumu platformā, ietvertu instrumentus/līdzekļus bērna tiesību aizsardzībai un cilvēku tirdzniecības novēršanai.

2.3.6. Digitalizācijai nav jāklūst par sinonīmu automatizācijai un tikai mākslīgā intelekta izmantošanai, tādēļ darbinieku skaitu nedrīkst samazināt vienīgi vīzu procedūras digitalizācijas dēļ.

2.3.7. Par vīzu apstrādi atbildīgajam administratīvajam personālam arī ir nepieciešama atbilstoša sagatavošana, lai prastu izmantot procedūras digitalizācijas radītās ērtības un izvairītos no kļūdām.

2.3.8. Papildu atbalsts ir jāpiešķir ES dalībvalstu vēstniecībām (konsulātiem), lai pārvarētu iespējamās problēmas, kuras pieteikumu iesniedzējiem no trešām valstīm varētu radīt interneta piekļūstamība un datorzināšanu trūkums, lai viņi netiktu diskriminēti saistībā ar piekļuvi vīzu pieteikumu sistēmai.

2.3.9. EESK uzskata, ka vīzu procedūras digitalizācija varētu labvēlīgi ietekmēt vīdi, jo ar vīzu pieteikumu sistēmu un vīzas uzlīmes izsniegšanu saistītā papīra izmantošana un izšķērdēšana ir mazāka un vīzas pieteikumu iesniedzējiem vairs nebūs jāceļo, lai iesniegtu pieteikumu un saņemtu ceļošanas dokumentus pēc tam, kad pieteikuma iesniegšanas un izskatīšanas process būs pabeigts. Lai arī EESK apzinās, ka digitalizācijai (datu uzglabāšanai un pārvaldībai) ir vajadzīga enerģija, kas rada CO₂ emisijas, tā uzskata, ka centralizēta pieteikumu iesniegšanas platforma ir daudz energoefektīvāks risinājums nekā atsevišķas pieteikumu iesniegšanas platformas izveide katrā dalībvalstī.

Briselē, 2022. gada 26. oktobrī

*Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas
priekšsēdētāja
Christa SCHWENG*

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes regulai par kvalitātes un drošības standartiem cilvēku izcelsmes vielām, kuras paredzēts izmantot cilvēkiem, un ar ko atceļ Direktīvu 2002/98/EK un Direktīvu 2004/23/EK”

(COM(2022) 338 – 2022/0216 (COD))

(2023/C 75/22)

Galvenais ziņotājs: **Tymoteusz Adam ZYCH**

Atzinuma pieprasījums	Eiropas Parlaments, 12.9.2022. Eiropas Savienības Padome, 22.7.2022.
Juridiskais pamats	Līguma par Eiropas Savienības darbību 168. panta 4. punkts un 304. pants
Atbildīgā specializētā nodaļa	Nodarbinātības, sociālo lietu un pilsoniskuma specializētā nodaļa
Pieņemts plenārsesijā	27.10.2022.
Plenārsesija Nr.	573
Balsojuma rezultāts	
(par/pre/atturas)	151/0/0

1. Secinājumi un ieteikumi

1.1. Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komiteja atbalsta Eiropas Komisijas priekšlikumu Eiropas Parlamenta un Padomes regulai par kvalitātes un drošības standartiem cilvēku izcelsmes vielām, kuras paredzēts izmantot cilvēkiem, un ar ko atceļ Direktīvu 2002/98/EK un Direktīvu 2004/23/EK⁽¹⁾, ņemot vērā tās svarīgo nozīmi sabiedrības veselības aizsardzībā, pacientu labbūtībā Eiropas Savienības valstīs un ES inovācijas potenciāla nodrošināšanā.

1.2. Noteikt kopējus pamatstandartus attiecībā uz cilvēku izcelsmes vielu (CIV) kvalitāti un drošumu saskaņā ar pašreizējo medicīnas zināšanu attīstību ir lietderīgi, un EESK piekrīt, ka ir vajadzīgs jauns saskaņots regulējums.

1.3. EESK uzskata, ka ir lietderīgi definēt regulas darbības jomu tā, lai tajā tiktu ņemtas vērā ne tikai tās CIV, kas vēl nav reglamentētas ES līmenī (piemēram, mātes piens), bet arī jebkura CIV, ko varētu izmantot nākotnē.

1.4. Komiteja atbalsta juridiskās izmaiņas, kas samazinās izmaksas Eiropas Savienības iestādēm, dalībvalstīm un ES iedzīvotājiem, no tiesību aktiem svītrojot novecojušus testus un sistemātiskus skrīningus. Regulas noteikumu efektivitāte būtu pastāvīgi jāpārbauda, ņemot vērā vajadzību saglabāt CIV drošību un kvalitāti un ievērot Eiropas Savienības Pamattiesību hartas standartus.

1.5. EESK atzinīgi vērtē to, ka ir ieviesti vienoti pamatstandarti to uzņēmēju reģistru uzturēšanai, kuri darbojas CIV jomā. Tos pastiprina ES CIV platformas izveide, kura, pateicoties pastāvīgai un ātrai informācijas apmaiņai, sekmēs ES drošības uzlabošanu sabiedrības veselības jomā.

⁽¹⁾ COM(2022) 338.

1.6. Komiteja atbalsta tādu pasākumu pieņemšanu, kuru mērķis ir stiprināt CIV donoru tiesības un kuri novērš pašreizējos regulējuma trūkumus. Šajā sakarā EESK uzsver: lai novērstu CIV ļaunprātīgu izmantošanu un garantētu piesaistīšanas drošību, būtiski ir, lai priekšlikumā tiktu apstiprināts princips par bezmaksas CIV ziedojumu. Komiteja atgādina, ka šā principa stingra ievērošana ir prasība, kas noteikta ES Pamattiesību hartas 3. panta 2. punkta c) apakšpunktā, kurā paredzēts, ka medicīnas un bioloģijas jomā jāievēro "aizliegums izmantot cilvēka ķermeni un tā daļas kā peļņas avotu".

1.7. EESK uzskata, ka īpaša uzmanība būtu jāpievērš vajadzībai veikt CIV struktūru rūpīgu un sistemātisku kontroli attiecībā uz drošību, kvalitāti un piesaistīšanas veidu. Īpaši svarīgi ir pastāvīgi uzraudzīt un kontrolēt to struktūru darbību, kuras importē CIV. CIV, ko importē no valstīm ārpus Eiropas Savienības, būtu jāatbilst tiem pašiem kvalitātes un drošības standartiem, kādi ir Eiropas Savienībā.

2. Ievads

2.1. Šā atzinuma temats ir priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes regulai par kvalitātes un drošības standartiem cilvēku izcelsmes vielām, kuras paredzēts izmantot cilvēkiem, un ar ko atceļ Direktīvu 2002/98/EK un Direktīvu 2004/23/EK (CIV regula).

2.2. Kā minēts paskaidrojuma rakstā, CIV regula nodrošinās šādu aizsardzību un šādas priekšrocības: 1) garantēs drošību un kvalitāti ar CIV terapijām ārstētajiem pacientiem un tos pilnībā aizsargās pret novēršamiem riskiem, kas saistīti ar CIV; 2) garantēs drošību un kvalitāti CIV donoriem un bērniem, kas dzimuši no ziedotām olšūnām, spermas vai embrijiem; 3) stiprinās pārraudzības praksi dalībvalstīs un nodrošinās tās saskaņošanu; 4) veicinās drošu un efektīvu novatorisku CIV terapiju izstrādi; un 5) uzlabos nozares noturību, mazinot deficīta risku. Ierosinātie risinājumi ir mēģinājums uzlabot pacientu un asins, audu, šūnu donoru, kā arī pēcnācēju, kas dzimuši no ziedotajām šūnām vai embrijiem, aizsardzību pret novēršamiem riskiem, kas saistīti ar novecojušiem tehniskajiem noteikumiem, atšķirīgām dalībvalstu pieejām uzraudzībai, kuras kavē asins, audu un šūnu pārrobežu apmaiņu, pacientu neaizsargātību pret asins, audu un šūnu piegādes pārtraukumiem, kā arī ar jaunos veidos apstrādātu vai izmantotu asins, audu un šūnu potenciāla nepilnīgu izmantošanu.

3. Vispārīgas piezīmes

3.1. EESK apzinās jaunās vajadzības, kas saistītas ar medicīnas zinātņu, it īpaši biotehnoloģijas, attīstību, kura paver jaunas iespējas CIV izmantošanai dažādos pacientu terapijas veidos visā Eiropas Savienībā. Vienlaikus EESK norāda, ka sakarā ar jaunu terapiju parādīšanos daži spēkā esošie standarti vairs nav derīgi.

3.2. Tāpēc EESK atzinīgi vērtē Eiropas Komisijas priekšlikumu CIV regulai. Šajā regulas priekšlikumā CIV ir ietvertas vispārīgā veidā kā "asinis, audi un šūnas". Tā ir piemērota un tālredzīga pieeja, jo uz vielām, par kurām pašlaik nav zināšanu un kuras nākotnē varētu tikt izmantotas terapeitiski, attieksies spēkā esošie drošības un kvalitātes noteikumi.

3.3. EESK atzinīgi vērtē tiesiskā regulējuma saskaņošanu ar "finansiālās neitralitātes" principu, ko ieteikusi Eiropas Padomes Bioētikas komiteja. Ar šo priekšlikumu tiek saskaņots arī pašreizējais tiesiskais regulējums, bet jo īpaši tiek pastiprināti noteikumi par donoru aizsardzību un uzraudzību un ziņošanu par ģenētiskajām saslimšanām pēcnācējiem, kas dzimuši medicīniskās apaugļošanas rezultātā.

3.4. EESK uzskata par lietderīgu un atbalsta priekšlikumu par vienotu regulējumu, kas būs jāpiemēro visās dalībvalstīs. Tas tiešā veidā palīdzēs nodrošināt CIV kvalitātes un drošības standartu ievērošanu ES valstīs.

3.5. EESK atzinīgi vērtē gaidāmo ietekmi, ko radīs regulas stāšanās spēkā, tostarp kopīgu un vispārīgu drošības un kvalitātes standartu noteikšanu; visu pašlaik nereglamentētu CIV iekļaušanu regulas darbības jomā; atvieglotu CIV apmaiņu starp dalībvalstīm; pienākumu ieviešanu ar mērķi nodrošināt krīzē gatavības pasākumu īstenošanu ekonomikas dalībnieku un valstu līmenī, kā arī piegāžu uzraudzību; tādas tiesiskās vides radīšanu, kas uzlabos CIV drošību, pieejamību un efektivitāti; tāda regulējuma izstrādi, kas atbilst nākotnes prasībām.

3.6. EESK īpaši atzinīgi vērtē to, ka tehnisko vadlīniju pamatā ir Eiropas ekspertu struktūru konstatējumi. Tas ir visefektīvākais veids, kā nodrošināt tiesību aktu pastāvīgu atbilstību nākotnes vajadzībām saskaņā ar uz pierādījumiem balstītas medicīnas pieeju.

3.7. EESK atzinīgi vērtē faktu, ka brīvprātības un bezmaksas ziedojuma princips, kas līdz šim ir skaidri formulēts asins ziedošanas standartos, ir attiecināts uz visām pašlaik izmantotajām CIV (piemēram, mātes pienu), kā arī uz tādām CIV, kuras pašlaik nevar nosaukt, bet kuras var tikt izmantotas nākotnē. Jāatzīmē, ka regulā ir pieļauta kompensācija ar mērķi novērst situāciju, kad ziedojuma dēļ donors nonāk finansiāli neizdevīgā situācijā; vienlaikus ir norādīts, ka šī kompensācija nekādā gadījumā nedrīkst radīt stimulu potenciālajiem donoriem sniegt nepatiesu informāciju vai ziedot biežāk, nekā atļauts. Šajā sakarā jāatgādina, ka princips par bezmaksas CIV ziedojumu ir būtisks, lai novērstu ļaunprātīgu izmantošanu un garantētu CIV piesaistīšanas drošību. Komiteja atgādina, ka šā principa stingra ievērošana ir prasība, kas noteikta ES Pamattiesību hartas 3. panta 2. punkta c) apakšpunktā, kurā paredzēts, ka medicīnas un bioloģijas jomā jāievēro "aizliegums izmantot cilvēka ķermeni un tā daļas kā peļņas avotu". Dalībvalstīm tas būtu jāņem vērā, savos tiesību aktos ieviešot noteikumus šādu kompensāciju piešķiršanai.

3.8. EESK atbalsta vienotu pamatstandartu ieviešanu to struktūru reģistru uzturēšanai, kuri darbojas CIV jomā. Tos pastiprina ES CIV platformas izveide, kura, pateicoties pastāvīgai un ātrai informācijas apmaiņai, sekmēs ES drošības uzlabošanu sabiedrības veselības jomā. Atzinīgi vērtējama ir arī CIV koordinācijas padomes izveide, jo tā var būt efektīvs instruments, kas ļautu ātri ieviest regulā noteiktos kvalitātes un drošības standartus.

3.9. Priekšlikumā norādīts, ka par ētiskiem un organizatoriskiem lēmumiem ir atbildīgas dalībvalstis. Šī nostāja ir jāuzskata par atbilstošu, ņemot vērā Līgumā noteiktās ES un dalībvalstu kompetences, kā arī par saprotamu saistībā ar ierosinātās regulas piemērošanas jomu, kurai ir organizatorisks un tehnisks raksturs. CIV regulas mērķis ir nodrošināt CIV kvalitāti, drošību un pieejamību, kā arī kontrolēt ražošanas un transportēšanas procesus. Tomēr EESK vēlas norādīt, ka biotehnoloģijas attīstība, tāpat kā drošības un kvalitātes kontrole, ir jāizvērtē, ņemot vērā Eiropas Savienības Pamattiesību hartā noteiktos standartus.

3.10. Ierosinātajā regulā ir noteiktas kompetento iestāžu personāla un uzraugošo personu pilnvaras. Regulā ir minēta atbilstoša profesionālā pieredze un regulāra apmācība, tostarp ES līmenī. Tomēr regulā nav precizēta personāla izglītība un pieredze (izņemot 51. pantu, kurā noteikta CIV centra izraudzītā ārsta kvalifikācija). Tomēr, ņemot vērā ar CIV saistītā darba specifiku, ir vajadzīgs daudzu speciālistu komandas darbs; dažos gadījumos attiecīgās kompetences būs biotehnologam, citos – atbilstošas specializācijas ārstam, bet dažkārt var būt nepieciešams ētikas speciālists vai jurista atbalsts. Tāpēc EESK ierosina noteikt, ka kompetento iestāžu sastāvā jāiekļauj starpdisciplīnu speciālistu grupa.

4. Regulējuma līmenis un darbības joma

4.1. EESK ar gandarījumu atzīmē, ka regula labi atbilst subsidiaritātes principam. Patiešām, regulā noteiktos mērķus dalībvalstīm pašām būtu daudz grūtāk sasniegt vai arī tos nevarētu sasniegt salīdzinoši efektīvā veidā. Tāpēc regulai ir nepārprotama pievienotā vērtība. Ieguvumi it īpaši saistās ar standartu un pamatnostādņu īstenošanu, pamatojoties uz ekspertu struktūrām, piemēram, Eiropas Slimību profilakses un kontroles centru (ECDC) vai Eiropas Zāļu kvalitātes un veselības aprūpes direktorātu (EDQM), un datu apmaiņu, izmantojot ES CIV platformu.

4.2. Ierosinātā definīcija nosaka, ka "medicīniskā apaugļošana" ir apaugļošanas veicināšana, veicot spermas ievadīšanu dzemdes dobumā, *in vitro* apaugļošanu vai jebkuru citu laboratorisku vai medicīnisku procedūru, kas veicina apaugļošanu. EESK uzskata, ka šo definīciju varētu precizēt. Šķiet saprotams, ka regulas darbības jomā būtu jāiekļauj procedūras, kurās tiek izmantotas CIV vai kurās tiek radītas CIV. Tomēr līdz ar vārdu savienojuma "jebkura cita medicīniska procedūra, kas veicina apaugļošanu" izmantošanu iepriekš minētajā definīcijā regulas darbības jomā tiek iekļautas arī citas metodes, kas nav saistītas ar CIV izmantošanu un ar regulas standartiem.

5. Preparātu drošība un CIV struktūru kontrole

5.1. EESK atzinīgi vērtē to, ka ir papildus precizēti CIV kvalitātes un drošības standarti un ieviesti efektīvi CIV struktūru kontroles mehānismi. Ierosinātie risinājumi uzlabos pacientu piekļuvi kvalitatīvai terapijai un pozitīvi ietekmēs sabiedrības veselības stāvokli Eiropas Savienībā.

5.2. Šajā sakarā Komiteja norāda, ka kvalitātes un drošības standarti būtu jāpiemēro visām CIV, ko izmanto Eiropas Savienībā, tostarp CIV, kas importētas no valstīm ārpus ES. EESK vērš uzmanību uz nepieciešamību efektīvi un sistemātiski piemērot kontroles mehānismus, kas regulā paredzēti CIV importēšanas struktūrām, īpaši attiecībā uz preparātu kvalitāti un drošību. Tas ir sevišķi svarīgi, ņemot vērā atvieglojumu ieviešanu CIV importam no valstīm ārpus ES. EESK aicina ES struktūras veikt visus nepieciešamos pasākumus, lai nepieļautu maksas šūnu un audu ziedošanas nozares attīstību, kas izvērsas dažviet citur pasaulē.

5.3. Saskaņā ar regulas priekšlikuma noteikumiem, ja dalībvalsts nolemj atļaut jaunu praksi, šīs prakses drošību un kvalitāti reglamentē ES noteikumi par kvalitāti un drošību, kas ietverti CIV regulā. EESK norāda, ka arī ārpus ES īstenotā jaunā prakse būtu pastāvīgi jāizvērtē kompetentajām ekspertu struktūrām Eiropas Savienības līmenī.

5.4. Ierosinātās regulas 7. pantā noteikts, ka kompetentajām iestādēm ir jānodrošina savu darbinieku objektivitāte, lai nepieļautu interešu konflikta situācijas. Lai efektīvi sasniegtu izvirzīto mērķi, EESK ierosina šo prasību attiecināt arī uz laikposmu tieši pirms stāšanās amatā.

5.5. Ierosinātās regulas 29. panta 7. punktā ir noteiktas inspektoru pilnvaras pārbaudīt, vai CIV centri atbilst standartiem attiecībā uz CIV donoru un saņēmēju aizsardzību, informācijas sniegšanu un brīvprātīgu bezmaksas ziedojumu. EESK uzskata, ka būtu jāpastiprina inspektoru pilnvaras, un tajās būtu jāiekļauj visaptveroša pārbaudes procedūra.

6. CIV donoru tiesības

6.1. EESK atzinīgi vērtē to, ka CIV regulas projektā ir iekļauti risinājumi, kas sistemātiski stiprina CIV donoru tiesības, tādējādi novēršot nepilnības spēkā esošajos tiesību aktos.

6.2. 53. panta (par CIV donoru aizsardzības standartiem) b) apakšpunktā ir noteikts, ka informācija, ko sniedz donoriem vai personām, kuras rīkojas to vārdā, būtu jāpaziņo veidā, kas ir atbilstošs šo personu spējai to saprast. Lai izvairītos no jebkādam interpretācijas neskaidrībām, EESK uzskata: būtu jāprecizē, ka sniegtajai informācijai ir jābūt pilnīgai un skaidri paziņotai, tādējādi ļaujot izpildīt medicīnā vispārpieņemtu nosacījumu par apzinātu piekrišanu.

6.3. 55. panta 3. punkta c) apakšpunktā ir noteikts struktūru pienākums sniegt informāciju donoriem par tiesībām atsaukt piekrišanu un par jebkādiem ierobežojumiem attiecībā uz tiesībām atsaukt piekrišanu. EESK uzskata, ka tiesības atsaukt piekrišanu var ierobežot tikai faktiskie apstākļi, piemēram, jau uzsāktas procedūras gadījumā. Lai netiktu pārkāptas vienas no būtiskākajām pacienta tiesībām, proti, tiesības uz autonomiju, šķiet pamatoti izveidot izsmēlošu sarakstu ar situācijām, kurās var tikt ierobežotas tiesības atsaukt piekrišanu.

7. Datu aizsardzība

7.1. EESK atzinīgi vērtē to, ka regulā atkārtoti apstiprināta nepieciešamība saglabāt stingras konfidencialitātes prasības saskaņā ar Vispārīgo datu aizsardzības regulu ⁽²⁾ (VDAR) attiecībā uz CIV donoru un saņēmēju persondatu apstrādi, tostarp persondatu apstrādes mērķa ierobežošanu un datu minimizēšanu.

⁽²⁾ Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (ES) 2016/679 (2016. gada 27. aprīlis) par fizisku personu aizsardzību attiecībā uz personas datu apstrādi un šādu datu brīvu apriti un ar ko atceļ Direktīvu 95/46/EK (Vispārīgā datu aizsardzības regula) (OV L 119, 4.5.2016., 1. lpp.).

7.2. EESK uzskata, ka ir pamatoti regulas projekta noteikumos ietvertu prasību par apzinātu un brīvprātīgu piekrišanu ziedojumam nošķirt no atsevišķas prasības par piekrišanu attiecībā uz persondatu apstrādi par donora veselību VDAR izpratnē. Abas prasības nav identiskas.

Briselē, 2022. gada 27. oktobrī

*Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas
priekšsēdētāja*
Christa SCHWENG

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes regulai, ar ko nosaka saskaņotus būvizstrādājumu tirdzniecības nosacījumus, groza Regulu (ES) 2019/1020 un atceļ Regulu (ES) Nr. 305/2011”

(COM(2022) 144 final)

(2023/C 75/23)

Ziņotājs: **Manuel GARCÍA SALGADO**

Līdzziņotājs: **Domenico CAMPOGRANDE**

Atzinuma pieprasījums	Eiropas Parlaments, 18.5.2022. Eiropas Savienības Padome, 30.5.2022.
Juridiskais pamats	Līguma par Eiropas Savienības darbību 304. pants.
Atbildīgā specializēta nodaļa	Rūpniecības pārmaiņu konsultatīvā komisija (CCMI)
Pieņemts specializētās nodaļas sanāksmē	13.9.2022.
Pieņemts plenārsesijā	27.10.2022.
Plenārsesija Nr.	573
Balsojuma rezultāts	
(par/pre/atturas)	139/0/0

1. Secinājumi un ieteikumi

1.1. EESK uzskata, ka Eiropas Komisija nepiedāvā nekādus īstermiņa risinājumus, kas novērstu pašreizējo kavēšanos ar jaunu standartu publicēšanu *Eiropas Savienības Oficiālajā Vēstnesī*. Tās mērķis ir grozīt Būvizstrādājumu regulu ⁽¹⁾, un, pat ja tas izdosies, rezultāts tiks sasniegts tikai pēc 10 gadiem.

1.2. EESK ar bažām atzīmē, ka ierosinātais pārejas periods starp pašreizējo regulu un pārskatīto regulu ir 20 gadi, kas var radīt praktiskas problēmas, jo saskaņotu tehnisko specifikāciju pakāpeniska ieviešana 20 gadu laikā ir pārāk ilga. Pašlaik standartizācijas sistēma ir nelietojama, jo tai nav līdzekļu, lai reaģētu uz Eiropas Komisijas izvirzītajiem jautājumiem un noteiktajām politiskajām prioritātēm.

1.3. EESK ar bažām atzīmē – lai gan Eiropas Komisija ir dalībvalstīm piedāvājusi vairākas politiskas iespējas, tā atgriežas pie vecās pieejas, kurā tehniskos standartus izstrādā regulatori Eiropas līmenī, kas ir īpaši satraucoši, jo šāds centralizēts process ierobežotu mazāko nozares pārstāvju spēju paust savu viedokli un redzēt, ka tas tiek ņemts vērā.

1.4. EESK saskaņoti ar būvniecības nozari atbalsta to, ka Eiropas Komisijas piedāvātajai pieejai būtu jāizstrādā alternatīva iespēja, kuras pamatā būtu standartizācija. Būs jāturpina diskusijas un jāaicina visas ieinteresētās puses (dalībvalstis, Eiropas Standartizācijas komiteja (CEN), Eiropas Komisija u. c.) sadarboties, lai sagatavotu dzīvotspējīgu risinājumu, nosakot, ka sistēmā fundamentāla loma ir saskaņotiem standartiem. Uzdevums ir iesaistīt visas ieinteresētās puses dialogā, kura mērķis ir rast piemērotu sistēmu, kas nodrošinātu būvizstrādājumu brīvu apriti. Šajā procesā svarīgs instruments ir sociālais dialogs ar sociālajiem partneriem un sabiedrības ieinteresēto personu līdzdalība standartizācijas darbībā.

1.5. Lai gan EESK atzīmē, ka standartizācija bieži tiek uzskatīta par nozares virzītu augšupēju procesu, ļoti svarīgi ir nodrošināt, ka visas ieinteresētās personas vienoti un elastīgi sadarbojas nolūkā ieviest jaunākos standartus, kas ir būtiski, lai būvniecības nozarē nodrošinātu ilgtspēju un digitalizāciju, vienlaikus veicinot inovāciju. Šis process būtu jāatbalsta arī ar sociālo dialogu, un tajā būtu jānodrošina darba devēju, darba ņēmēju un sabiedrības ieinteresēto personu līdzdalība standartizācijas darbībā.

⁽¹⁾ Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (ES) Nr. 305/2011 (2011. gada 9. marts), ar ko nosaka saskaņotus būvizstrādājumu tirdzniecības nosacījumus un atceļ Padomes Direktīvu 89/106/EEK (OV L 88, 4.4.2011., 5. lpp.).

1.6. EESK uzskata, ka labi funkcionējošs Eiropas tiesiskais regulējums būvizrādājumu jomā, kas ir integrēts standartizācijas sistēmā, ne tikai apmierinās nozares vajadzības, bet arī sniegs ieguvumus sabiedrībai kopumā, un tas izskaidro sociālo partneru iesaistīšanas nozīmi. Tas ļaus ES sasniegt digitālu iekšējo tirgu, ekonomikas atveseļošanu pēc Covid-19, Eiropas zaļā kursa stratēģiskos plānus un aprites ekonomikas mērķus.

1.7. EESK atzīmē – ierosinātajā jaunajā Būvizrādājumu regulā ir noteikts, ka Eiropas novērtēšanas metodes, klasifikācija un kritēriji ir obligāti jāizmanto visiem būvniecības nozares dalībniekiem. Tas ietekmē vairāk nekā trīs miljonus uzņēmumu Eiropas Savienībā, no kuriem lielākā daļa ir MVU. Prasībām jābūt pamatotām un samērīgām, un tās nedrīkst radīt nevajadzīgu birokrātisku un administratīvu slogu, it īpaši, ja to pievienotā vērtība ir ierobežota. EESK uzskata, ka ierosinātajā pārskatītajā Būvizrādājumu regulā šī problēma nav pietiekami ņemta vērā.

1.8. EESK uzskata, ka būtu vēlams iesniegt pilnīgu snieguma deklarāciju, kā arī 6. pants un III pielikums būtu jāpielāgo attiecībā uz I pielikumā minētajām prasībām, jo būvizrādājumi ar CE zīmi negarantē būvdarbu pamatprasību ievērošanu. Tas kavē vienota Eiropas iekšējā būvizrādājumu tirgus izveidi, jo saskaņā ar 8. pantu dalībvalstīm var būt pienākums novērst tādu būvizrādājumu tirdzniecību un izmantošanu, kuri var apdraudēt drošību būvlaukumos.

1.9. EESK uzsver, ka ar Būvizrādājumu regulu saistītās procedūras ir jāuzlabo vai jāpilnveido – it īpaši attiecībā uz standartizāciju, kā arī definējot mijiedarbību ar valstu īstenošanas standartiem. Būtu jānodrošina, ka Eiropas Komisija visas testēšanas prasības/sniegumu/raksturlielumus ievieš kā saskaņotus standartus. Ja tas netiek darīts, tad gadījumos, kad pastāv īpašas valstu bažas attiecībā uz būvizrādājumiem, jābūt iespējai noteikt valsts līmeņa prasības attiecībā uz būvizrādājumiem. Tas nozīmē, ka valstu prasības un pielikumi būtu jāapstiprina uz noteiktu laiku. Ja snieguma deklarācija tiek padarīta pilnīgāka, ir jāveic vajadzīgie pasākumi, lai darbu līmenī (projektēšana, uzstādīšana u. c.) nodrošinātu atbilstību gan attiecībā uz informācijas saturu, gan tās ticamību.

1.10. EESK norāda uz problēmu, ka ierosinātajā pārskatītajā Būvizrādājumu regulā nav precizēts mehānisms informācijas vākšanai par produktiem, kas minēti publiskā iepirkuma līgumu specifikācijās, lai arī tas ir paredzēts jaunajā 7. pantā. Tas būs milzīgs un nebeidzams uzdevums – apkopot īpašības un raksturlielumus, kas atbilst visu publiskā sektora pircēju vajadzībām un visiem izmantošanas veidiem.

1.11. EESK uzskata, ka ir būtiski aizkavēt, kavēt vai pat apturēt būvniecības uzņēmumu centienus ieviest apritīgumu, jo jaunajā Būvizrādājumu regulā nav pietiekamas regulatīvās skaidrības. Lai nepieļautu apritīguma apturēšanu, ir vajadzīga precizējoša regula.

1.12. EESK uzskata, ka ierosinātajā pārskatītajā Būvizrādājumu regulā jāiekļauj skaidri un samērīgi noteikumi, kuros ņemts vērā fakts, ka attiecībā uz atkalizmantotiem vai pārražotiem produktiem un produktiem, kas ievesti pirms 20, 50 vai 150 gadiem, nav informācijas, jo snieguma informācija par šiem produktiem ar CE zīmi ir pieejama tikai vietējā līmenī.

1.13. EESK pauzē pārlicību, ka nozares konkurētspējai ir svarīgi, lai pārskatītais Būvizrādājumu regulas priekšlikums būtu instruments, kas ne tikai ļauj laist tirgū inovatīvu produktu, bet arī atvieglo tā izmantošanu. Tādēļ Eiropas tehniskajā novērtējumā jāiekļauj arī informācija, kas mazina lietotāju nevēlēšanos sākt izmantot inovāciju.

1.14. EESK uzsver – ir jābūt skaidrībai, ka termins “būvizrādājums” joprojām atbilst tikai pašlaik spēkā esošās Būvizrādājumu regulas 2. panta 1. punktā sniegtajai definīcijai un ka tas netiek paplašināts. Nav skaidrs, ko jaunajā Būvizrādājumu regulas priekšlikumā nozīmē termins “pakalpojums”. Jānodrošina, ka Būvizrādājumu regulas darbības joma neattiecas uz produktiem, kas izgatavoti pēc pasūtījuma.

1.15. EESK piekrīt EU-OSHA pozitīvajam novērtējumam par Eiropas Komisijas priekšlikumu attiecībā uz papildu kritērijiem būvizrādājumu funkcionālajām un drošības prasībām, it īpaši vides un darba aizsardzības kritērijiem, kas bieži vien ir saistīti ar aprites ekonomiku un ilgtspēju. Tas viss nostiprina pierādījumus par labas darba aizsardzības pārvaldības pozitīvo ietekmi.

1.16. EESK pauž bažas, jo kopumā valstu noteikumi atļauj piesārņotu atkritumu (līdz noteiktai procentuālai daļai piesārņoti ar vecu darvu, polihlorbifeniliem, pentahlorfenolu, azbestu, vecu minerālvati) izmantošanu zem ceļu seguma; vai arī tie tiek apglabāti īpašos atkritumu poligonos. Būvgruži un ēku nojaukšanā radušies atkritumi veido vairāk nekā trešdaļu no visiem Eiropas Savienībā radītajiem atkritumiem ⁽²⁾. Ir dažas jomas, kurās pastāv dažādas pretrunīgas bažas, piemēram, gadījumos, kad augsnes apakškārta zem ceļu būves un citas infrastruktūras netiek izmantota kā liela būvniecības atkritumu krātuve.

1.17. EESK pauž bažas par to, ka atkalizmantošanas, pārražošanas un reciklēšanas sagatavošanai ir vajadzīga konstruēšana, atvieglojot komponentu un materiālu atdalīšanu reciklēšanas posmā un izvairoties no jauktiem vai komplicētiem materiāliem, un ka tas viss ievērojami pakļaus darba ņēmējus šo vielu iedarbībai. *EU-OSHA* atbalsta uzņēmumus, kas ir ierosinājuši inovatīvus risinājumus šādām problēmām, piemēram, bīstamo šķīdinātāju izņemšanu no ceļu būves un remonta nozares reģenerēto materiālu analīzes. Tāpēc EESK uzskata, ka jaunajā regulā ir jāņem vērā šie būtiskie darba aizsardzības aspekti. EESK uzskata, ka ar jauno regulējumu jānodrošina ne tikai darbvietas un ekonomikas progress, bet arī sociālekonomiskie un vides uzlabojumi, pamatojoties uz korporatīvās sociālās atbildības principu un attiecīgo regulējumu.

1.18. EESK uzskata, ka priekšlikums ir būtiski jāpārskata, lai tiktu sasniegti tā galvenie mērķi.

2. Vispārīgas piezīmes

2.1. Komisijas 2016. gada īstenošanas ziņojumā par Būvizstrādājumu regulu tika konstatēti daži trūkumi tās īstenošanā. Būvizstrādājumu regulas novērtējumā, *REFIT* platformas atzinumos un dalībvalstu un ieinteresēto personu atsauksmēs ir skaidri norādītas tiesiskā regulējuma nepilnības, kas kavē būvizstrādājumu vienotā tirgus darbību, un tādēļ netiek sasniegti Būvizstrādājumu regulas mērķi.

2.2. Paziņojumā par Eiropas zaļo kursu ⁽³⁾, aprites ekonomikas rīcības plānā un paziņojumā par Eiropas Renovācijas vilni ⁽⁴⁾ Būvizstrādājumu regulas loma tika izcelta kā daļa no centieniem ceļā uz energoefektīvām un resursefektīvām ēkām un renovāciju, kā arī būvizstrādājumu ilgtspēju un pāreju uz aprites ekonomiku. Pārskatītās Ēku energoefektivitātes direktīvas priekšlikumā ⁽⁵⁾ ir uzsvērti ēku un būvizstrādājumu aprites ciklā radušos SEG emisiju nozīme jaunu ēku globālās sasilšanas potenciāla aprēķināšanā no 2030. gada.

2.3. Saistībā ar Būvizstrādājumu regulas pārskatīšanu ES meža stratēģijā un paziņojumā par ilgtspējīgu oglekļa aprites ciklu ⁽⁶⁾ tika paziņots par metodikas un noturīga un pārredzama standarta izstrādi, lai aprēķinātu būvizstrādājumu radītos ieguvumus klimatam un oglekļa uztveršanu un izmantošanu.

2.4. Gan Eiropas Parlaments, gan Padome ir aicinājusi veicināt būvizstrādājumu apritīgumu, novērst būvizstrādājumu iekšējā tirgus traucēkļus un sekmēt Eiropas zaļā kursa un aprites ekonomikas rīcības plāna mērķu sasniegšanu.

2.5. Divi vispārīgie Būvizstrādājumu regulas pārskatīšanas mērķi ir 1) panākt labi funkcionējošu būvizstrādājumu iekšējo tirgu un 2) sekmēt zaļās un digitālās pārkārtošanās mērķu, it īpaši modernas, resursefektīvas un konkurētspējīgas ekonomikas izveides, īstenošanu.

2.6. Būvizstrādājumu regula būtiski ierobežo nozares pārstāvju iespējas saskaņoti un konsekventi paziņot savu produktu sniegumu un diferencēt produktus saistībā ar to klimata, vides un ilgtspējas sniegumu. Tā arī būtiski ierobežo dalībvalstu iespējas noteikt valsts prasības ēkām vai publiskajā iepirkumā iekļaut ilgtspējas mērķu kritērijus, neapdraudot vienotā tirgus darbību.

⁽²⁾ https://ec.europa.eu/environment/topics/waste-and-recycling/construction-and-demolition-waste_en

⁽³⁾ COM(2019) 640 final.

⁽⁴⁾ COM(2020) 662 final.

⁽⁵⁾ COM(2021) 802 final.

⁽⁶⁾ COM(2021) 800 final.

2.7. 2020. gada marta paziņojumā "Jauna Eiropas industriālā stratēģija" ⁽⁷⁾ izklāstīts plāns, kā ES rūpniecība vadīs divējādo zaļo un digitālo pārkārtošanos. Paziņojumā, ar ko atjaunina 2020. gada Jauno industriālo stratēģiju, būvniecība tika atzīta par vienu no prioritārajām ekosistēmām, kas klimata un ilgtspējas mērķu sasniegšanā un digitalizācijā saskaras ar vislielākajām grūtībām, un šīs nozares konkurētspēja ir no tā atkarīga.

2.8. Priekšlikuma regulai, ar ko atceļ pašreizējo Būvizrādājumu regulu, mērķis ir novērst konstatētās Būvizrādājumu regulas nepilnības un palīdzēt sasniegt Eiropas zaļā kursa un aprites ekonomikas rīcības plāna mērķus attiecībā uz būvizrādājumiem. Lai īstenotu politikas mērķus, ir absolūti nepieciešams uzlabot Būvizrādājumu regulas pamatdarbību, it īpaši attiecībā uz standartizācijas procesu. Tomēr tajā nav ņemti vērā nepieciešamie aspekti, kas saistīti ar darba aizsardzību, un citi EU-OSHA ieteikumi.

2.9. EESK uzskata, ka izglītība, apmācība, pārkvalifikācija, mūžizglītība un sertifikācija ir ārkārtīgi svarīga un nozares nākotnei ir būtiski, ka tās tiek nodrošinātas sociālajā dialogā. EESK arī norāda, ka nepieciešamo prasmju apguvei ir vajadzīgs laiks un finansējums.

3. Īpašas piezīmes

3.1. Standartizācijai ir būtiska loma Eiropas būvniecības nozarē. Tas ir iekšējā tirgus galvenais pīlārs, kas atvieglo būvizrādājumu brīvu apriti ES un stimulē būvniecības darbības. Šī svarīgā loma ir atzīta Eiropas tiesību aktos, it īpaši Būvizrādājumu regulā un regulā par Eiropas standartizāciju ⁽⁸⁾.

3.2. Būvdarbu ilgtspējas standartizācijas darba mērķi būtu jāietver arī vienlīdzīgs izstrādājumu, ēku un pakalpojumu ilgtspējas vidisko, ekonomisko un sociālo aspektu novērtējums un tā paziņošana patērētājiem (vēlams, marķējuma veidā).

3.3. Bez mūsdienīgiem standartiem būvizrādājumu iekšējo tirgu nevar ne izveidot, ne uzturēt. Tomēr pēdējos gados standartu integrēšana regulatīvajā sistēmā bieži vien nav izdevusies, tā samazinot būvniecības nozares efektivitāti un nodarot kaitējumu iekšējam tirgum, tostarp palielinot tiešās vai netiešās izmaksas uzņēmumiem (it īpaši mazajiem un vidējiem uzņēmumiem).

3.4. Eiropas Komisija var noteikt saskaņotu standartu izstrādes principus, izmantojot standartizācijas lietojumprogrammas. Tomēr Eiropas Komisija ir bijusi pasīva un nav izmantojusi šo pieeju, un līdz ar to Eiropas Standartizācijas komiteja (CEN) ir bijusi spiesta turpināt darbu ar novecojušām pilnvarām un atturēt ekspertus no darba pie standartiem, kas bieži vien ir bloķēti no komitejas neatkarīgu iemeslu dēļ.

3.5. Eiropas Komisija norāda uz problēmām pašreizējā standartizācijas procedūrā, kas tiek īstenota ar CEN starpniecību (ko noteikti varētu uzlabot), kā rezultātā Eiropas Komisija bloķēja daudzus standartus. EESK uzskata, ka Eiropas Komisijas ierosinātais risinājums, proti, izmantot arvien vairāk deleģēto aktu, nevar būt apmierinošs, jo tas no standartizācijas procesa izslēdz darba devējus, darba ņēmējus un sabiedrības ieinteresētās personas standartizācijas jomā. Turklāt Eiropas Komisija ir bloķējusi daudzus standartus, un tādēļ ir jārod īstermiņa risinājums to atbloķēšanai. Tomēr EESK kritiski raugās uz to, vai šāda paplašināšana galu galā neradīs pārklāšanos ar dalībvalstu pilnvarām. Uzskatām, ka tas būtu jāpiemēro tikai izņēmuma gadījumos, kad tā īstenošana ir pienācīgi pamatota, un būtu jānosaka skaidrs veicinošo nosacījumu kopums.

3.6. Priekšlikums jaunai Eiropas Komisijas regulai attiecas uz piegādes ķēdes pārvaldības un publiskā iepirkuma prakses ietekmi uz vidi, drošību un darba aizsardzību, un tās mērķis ir veicināt kvalitatīvu produktu un materiālu izmantošanu un komercializāciju. EU-OSHA ir arī norādījusi, ka šis fakts ir svarīgs ietekmes faktors, kas var veicināt tādu produktu plašāku izmantošanu, kuri saudzē vidi un ir drošāki darba ņēmējiem.

3.7. Jaunais EU-OSHA projekts LIFT-OSH (instrumentu sviras efekta izmantošana darba aizsardzībā) nostiprina pierādījumus par labas darba aizsardzības pārvaldības pozitīvo ietekmi.

⁽⁷⁾ COM(2020) 102 final.

⁽⁸⁾ Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (ES) Nr. 1025/2012 (2012. gada 25. oktobris) par Eiropas standartizāciju, ar ko groza Padomes Direktīvas 89/686/EEK un 93/15/EEK un Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvas 94/9/EK, 94/25/EK, 95/16/EK, 97/23/EK, 98/34/EK, 2004/22/EK, 2007/23/EK, 2009/23/EK un 2009/105/EK, un ar ko atceļ Padomes Lēmumu 87/95/EEK un Eiropas Parlamenta un Padomes Lēmumu Nr. 1673/2006/EK (OV L 316, 14.11.2012., 12. lpp.).

3.8. EESK pauž bažas par to, ka atkalizmantošanas, pārražošanas un reciklēšanas sagatavošanai ir vajadzīga konstruēšana, atvieglojot komponentu un materiālu atdalīšanu reciklēšanas posmā un izvairoties no jauktiem vai komplicētiem materiāliem, un ka tas viss ievērojami pakļaus darba ņēmējus šo vielu iedarbībai. EU-OSHA atbalsta uzņēmumus, kas ir ierosinājuši inovatīvus risinājumus šādām problēmām, piemēram, bīstamo šķīdinātāju izņemšanu no ceļu būves un remonta nozares reģenerēto materiālu analīzes. Tāpēc EESK uzskata, ka jaunajā regulā ir jāņem vērā šie būtiskie darba aizsardzības aspekti. EESK uzskata, ka ar to ir jānodrošina ne tikai darbvietas un ekonomikas progress, bet arī sociālekonomiskie un vides uzlabojumi, pamatojoties uz korporatīvās sociālās atbildības principiem un attiecīgo regulējumu.

3.9. Ierosinātajā pārskatītajā Būvizstrādājumu regulā ir minēts – lai panāktu drošību un vides aizsardzību un novērstu iespējamu regulējuma nepilnību, uz būvlaukumā ražotiem būvizstrādājumiem, kas paredzēti tūlītējai izmantošanai būvdarbos, attiektos tie paši noteikumi, kas attiecas uz citiem būvizstrādājumiem, kurus ražotāji laiž tirgū. Komiteja neuzskata, ka pastāv jebkāda šāda regulējuma nepilnība, ja šie produkti netiek laisti tirgū. Uz darbuzņēmējiem, kas būvlaukumā ražo būvizstrādājumus tūlītējai izmantošanai būvdarbos (piemēram, betona pārsedzes, izsmidzinātas poliuretāna putas, logu un durvju rāmjus), attiecas normatīvās prasības, ko piemēro būvdarbiem (to daļām), un to pamatā lielākoties, ja ne vienmēr, ir tieši tādas pašas tehniskās prasības kā ražotājiem, t. i., jāizmanto rūpnīcas ražošanas kontroles sistēma, jāizveido tehniskā dokumentācija, jānovērtē būvizstrādājumi, jādeklarē sniegumu un atbilstība un jāpiestiprina CE zīme. Šis nevajadzīgais noteikums īpaši kaitētu MVU.

3.10. Ierosinātās pārskatītās Būvizstrādājumu regulas 7. pants paplašina darbības jomu, attiecinot to uz visām produktu prasībām, kas minētas publiskā iepirkuma specifikācijās. Tomēr tajā nav precizēts šādas informācijas vākšanas mehānisms, kas var attiekties uz plašu un daudzveidīgu būvdarbu kopumu, piemēram, policijas suņu novietnēm, iestāžu administratīvajām ēkām, automaģistrālēm un kodoliekārtām. EESK pauž bažas par to, vai ir iespējams apkopot visu informāciju par īpašībām un raksturlielumiem, un par to, kā noteikt piemērotas novērtēšanas metodes, kas atbilst visu publiskā iepirkuma rīkotāju vajadzībām un ir piemērotas visiem izmantošanas veidiem. Turklāt atkarībā no paredzētā izmantošanas veida ļoti atšķirsies arī publiskā iepirkuma rīkotāju prasītā ticamība (piemēram, ja suņu novietnes salīdzina ar tēlotājmākslas muzeja jumtu, prasītā hidroizolācijas slāņu snieguma ticamība būs atšķirīga), un tā var neatbilst ierosinātajā pārskatītajā Būvizstrādājumu regulā norādīto novērtēšanas un pārbaudes sistēmu novērtējumam. EESK apšaubā, vai šāda pieeja ir reālistiska.

Briselē, 2022. gada 27. oktobrī

*Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas
priekšsēdētāja*
Christa SCHWENG

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Pāreja uz lauku saimniecību ilgtspējas datu tīklu”

(COM(2022) 296 final – 2022/0192 (COD))

(2023/C 75/24)

Ziņotājs: **Florian MARIN**

Atzinuma pieprasījums	Eiropas Parlaments, 4.7.2022. Padome, 11.7.2022.
Pilnsapulces lēmums	17.5.2022.
Juridiskais pamats	Līguma par Eiropas Savienības darbību 43. panta 2. punkts un 304. pants
Atbildīgā specializētā nodaļa	Lauksaimniecības, lauku attīstības un vides specializētā nodaļa
Pieņemts specializētās nodaļas sanāksmē	5.10.2022.
Pieņemts plenārsesijā	26.10.2022.
Plenārsesija Nr.	573
Balsojuma rezultāts	
(par/pret/atturas)	188/0/1

1. Secinājumi un ieteikumi

1.1. EESK atzinīgi vērtē un atbalsta to, ka stratēģijā “No lauka līdz galdam” ir paredzēts lauku saimniecību grāmatvedības datu tīklu (FADN) pārveidot par lauku saimniecību ilgtspējas datu tīklu (FSDN), kura uzdevums ir vākt ilgtspējas datus, uzlabot konsultāciju pakalpojumus un sniegt atgriezenisko saiti lauksaimniekiem.

1.2. EESK uzskata, ka FSDN ir svarīgs uz gūtajām atziņām balstītas politikas instruments, un iesaka šādu rīcību:

- dati par klimata pārmaiņām, augsnes kvalitāti un oglekļa sekvēstresānu, izmantotajiem pesticīdiem, ūdens un gaisa kvalitāti, enerģiju un bioloģisko daudzveidību būtu jāuzskata par vides datiem, kurus vāc lauksaimnieki vai izmantojot citus instrumentus, kas ir sadarbspējīgi ar FSDN. Savāktie dati būtu jāsadala pa produktu kategorijām (bioloģiskie produkti u. c.). Ilgtspējas datu mainīgie lielumi ir rūpīgi jāizvērtē attiecībā uz derīgumu, kvalitāti un salīdzināmību, lai tos varētu iekļaut tīklā, ja tos paredzēts izmantot kā politikas instrumentu,
- dati par darba apstākļiem, līgumu veidiem, veselību un drošību (veselības un drošības plāna esība lauku saimniecību līmenī, nelaimes gadījumu skaits, tostarp pašnodarbinātu personu vidū), prasmēm un algām, sociālo nosacījumu saikni ar kopējo lauksaimniecības politiku, pašnodarbināto personu skaitu, pagaidu/sezonas darbinieku skaitu būtu jāuztver kā sociālie dati, kas jāvāc lauksaimniekiem vai izmantojot citus instrumentus, kuri ir sadarbspējīgi ar FSDN. Īpaša uzmanība būtu jāpievērš sievietēm un jauniešiem,
- vides un sociālajiem datiem būtu jāpiešķir tikpat liela nozīme kā ekonomiskajiem datiem. Ņemot vērā faktu, ka FADN pēdējo desmitgažu laikā ir galvenokārt novērtējis lauksaimnieku ekonomisko stāvokli, ekonomikas dimensijai, tāpat kā vides un sociālajām problēmām, ir svarīga nozīme,
- izmantot pieeju, kas saistīta ar integrēto administrācijas un kontroles sistēmu (IAKS) un datiem, kuri iegūti īstenojot kopējo lauksaimniecības politiku (KLP), kā arī ar Eurostat, īpaši attiecībā uz vides un sociālajiem datiem,

- dot iespēju visiem lauksaimniekiem, kas to vēlas un spēj, sniegt ieguldījumu *FSDN*, pamatojoties uz īpašu metodiku un ņemot vērā pārstāvības principu un budžeta ierobežojumus; nevajadzētu noteikt sankcijas, ja viņi ir izlases grupas sastāvā, bet nevēlas sniegt savu ieguldījumu. Lauksaimnieku datu iesniegšanai arī turpmāk jābūt brīvprātīgai. Tomēr dalībvalstīm būtu jānosaka piemēroti veidi un stimuli, kā mudināt lauksaimniekus piedalīties *FSDN*,
- galveno uzmanību vienmēr pievērst birokrātijas mazināšanai: būtu jāizmanto arī progresīvās datu tehnoloģijas, piemēram, mākslīgais intelekts, lietu internets, automātiskā validācija vai attālinātas vākšanas infrastruktūra,
- ar *FSDN* būtu jāpalīdz veidot labāku izpratni par lauku saimniecības ekosistēmu kopumā un šajā nolūkā būtu jānodrošina *FSDN* sadarbība ar citām datubāzēm; būtu arī jāparedz, ka vienuviet analizē atsevišķas datu kopas, kas aptver citus piegādes ķēdes posmus,
- paredzēt, ka *FSDN* izlasē tiek iekļautas pašnodrošinājuma saimniecības un daļēji naturālas saimniecības,
- iekļaut dažādus datu raksturlielumus, avotus, formātus, izmērus un detalizācijas pakāpi, ņemot vērā dalībvalstu atšķirīgo situāciju,
- nodrošināt pastāvīgu lauksaimniecības paraugprakses apmaiņu starp dalībvalstīm un lauksaimniekiem; šajā nolūkā būtu jāizstrādā īpaši instrumenti,
- būtu jādara vairāk, lai konsolidētu datu vākšanas, kopīgošanas, pārvaldības un izmantošanas spējas nolūkā uzlabot lauku saimniecību efektivitāti un lēmumu pieņemšanas procesu lauku saimniecībās, it īpaši mazajās lauku saimniecībās,
- ar *FSDN* būtu jāpalīdz uzlabot lauku saimniecību pārvaldību un būtu jāsniedz pielāgoti konsultāciju pakalpojumi, tostarp izveidojot nepārprotamu saikni ar datiem par lauksaimniecības ražošanas procesa ārējiem mainīgajiem lielumiem, piemēram, meteoroloģiskajām prognozēm u. c.,
- būtu jānosaka īpaši kritēriji, kas saistīti ar *FSDN* paredzēto procesu ilgtspēju, kā arī datu vācēju darba nosacījumu kritēriji.

1.3. EESK uzskata, ka vienmēr būtu jānodrošina datu aizsardzība, piederība, privātums un konfidencialitāte (jāgarantē pilnīga anonimizācija) un ka lauksaimniekiem vajadzētu spēt pastāvīgi kontrolēt savus datus. Turklāt būtu jāaizsargā lauksaimnieku intereses un jāsaņem viņu piekrišana, kad tiek kopīgoti viņu dati, neatkarīgi no datu galamērķa un izmantošanas.

1.4. EESK iesaka nodrošināt lauksaimniekiem ieguldījumu stimulus un papildus konsultāciju pakalpojumiem arī skaidrus un tiešus ieguvumus no datu kopīgošanas, piemēram, finansiālus ieguvumus vai piekļuvi attiecīgiem izaicinājumiem iesniegt priekšlikumus, ko finansē no ES fondiem.

1.5. *FSDN* vajadzībām savāktos datus nekādā gadījumā nedrīkst izmantot lauksaimnieku kontrolei un sodīšanai. Ja šis princips tiks pārkāpts, lauksaimniekiem vajadzētu būt iespējai atturēties no datu sniegšanas, taču tas būtiski pasliktinās *FSDN* kā politikas instrumenta izmantošanu.

1.6. *FSDN* vispārējā pieejā ir paredzēts izmantot digitālās tehnoloģijas, un šajā nolūkā EESK iesaka darīt vairāk, lai veidotu kopēju lauksaimniecības datu telpu, kas veicinātu kopīgu datu piederību un datu kooperatīvu izveidi. EESK uzskata, ka lauksaimniecības pārtikas nozarē trūkst vienotas metodoloģijas, kas nodrošinātu datu salīdzināmību un kopīgu izmantošanu.

1.7. EESK iesaka izstrādāt īpašu integrētu programmu lauksaimniecības pārtikas nozares digitalizācijai, jo dažiem lauksaimniekiem jau ir pienākums vākt vides datus, lai pārdotu savus produktus, un datus ģenerē autonomas un viedas iekārtas vai sensori. Līdztekus datu, datoraparātūras un programmatūras tehnoloģiju pieejamības veicināšanai būtu jāapsver arī digitālā iekļautība un datorpratība.

1.8. EESK ierosina pielikt lielākas pūles, lai samazinātu “baltās zonas” un nodrošinātu telefonu savienojamību un platjoslu lauku apvidos.

1.9. Visbeidzot EESK iesaka Komisijai un dalībvalstīm nodrošināt līdzekļus FSDN ieviešanai un savātajos datos ņemt vērā cenu svārstības un dažādās krīzes lauksaimniecības pārtikas piegādes ķēdē.

2. Ievads

2.1. Stratēģijā “No lauka līdz galdam” ⁽¹⁾ Eiropas Komisija plānoja pārveidot lauku saimniecību grāmatvedības datu tīklu (FADN) par lauku saimniecību ilgtspējas datu tīklu (FSDN), lai vāktu ilgtspējas datus, uzlabotu konsultāciju pakalpojumus un sniegtu atgriezenisko saiti lauksaimniekiem. Dati tiks vākti saimniecību līmenī saskaņā ar īpašiem kritērijiem un periodiskumu visās dalībvalstīs. FADN tiks pielāgots, lai nodrošinātu efektīvu datu vākšanas procesu kopā ar FSDN.

2.2. Katra dalībvalsts izstrādās īpašu plānu, lai atlasītu saimniecības, kuras iesniedz pārskatus, tādējādi nodrošinot reprezentatīvu datu izlasi. Lauku saimniecības tiks klasificētas vienādi, un šajā procesā, ko koordinēs koordinācijas birojs dalībvalstu līmenī, tiks iesaistīti datu vācēji, piemēram, grāmatvedības biroji.

2.3. Saimniecību sniegtie dati tiks izmantoti, lai raksturotu saimniecības pārskatus, novērtētu saimniecības ienākumus un ekonomisko, vides un sociālo ilgtspēju un, veicot pārbaudes uz vietas, pārbaudītu sniegtās informācijas patiesumu.

3. FSDN funkcionalitāte

3.1. EESK atbalsta FADN pārveidošanu par FSDN un uzskata, ka vieni un tie paši dati nebūtu jāvāc vairākas reizes, jo dažas dalībvalstis jau vāc atsevišķus sociālos un vides datus, un ka būtu jānodrošina sasaiste ar integrēto administrācijas un kontroles sistēmu (IAKS) un datiem, kas saistīti ar kopējās lauksaimniecības politikas (KLP) īstenošanu, un arī ar Eurostat, it īpaši attiecībā uz sociālajiem un vides datiem.

3.2. Būtu vajadzīga kontrolēta un pielāgota datu apmaiņa starp FSDN un daudzajiem dalībniekiem, piemēram, administrācijām, statistikas iestādēm un privātām struktūrām. Jau izstrādāto un ES finansēto digitālo tehnoloģiju (FAIRshare ⁽²⁾, programmas “Apvārsnis” projektu u. c.) veicināšana var palīdzēt uzlabot lauku saimniecību pārvaldību un digitālo tehnoloģiju izmantošanu lauku saimniecībās.

3.3. Laika nobīde starp datu vākšanu un datu apstrādi nedrīkstētu ietekmēt FSDN un lauksaimniekiem sniegto konsultāciju pakalpojumu kvalitāti. Lauksaimniekiem būtu jāzina, vai viņu dati tiek izmantoti ar FSDN saistītiem papildu mērķiem, piemēram, pētniecībai, inovācijai, apmācībai u. c., un tam ir vajadzīga viņu piekrišana.

3.4. Lauksaimnieku intereses būtu jāņem vērā gan datu aizsardzībā, attiecīgajos Vispārīgās datu aizsardzības regulas ⁽³⁾ (VDAR) noteikumos un saistībā ar sensoriem paredzētiem datiem, gan veidojot uzticēšanos datu izmantošanai, pārbaudes un līdzsvarošanas procedūrām, piederībai, privātumam, apstrādes tiesībām un pārredzamībai, un lauksaimniekiem būtu jāgūst labums no savātajiem datiem. Birokrātijas samazināšana ir jāizvirza par pastāvīgu prioritāti. ES līmenī ir vajadzīga skaidra metodika, kas stimulētu lauksaimniekus šajā jomā. Būtu jāapsver iespēja iesaistīt lauksaimnieku apvienības.

3.5. EESK uzskata, ka būtu jāņem vērā sistēmas īstenošanas ilgtspēja un FSDN veidošanā iesaistīto personu darba nosacījumi datu vākšanas, pārvaldības, glabāšanas un apstrādes jomā. EESK norāda uz atzinumu par digitalizāciju un ilgtspēju ⁽⁴⁾: energoefektīvākajiem datu centriem būtu jāklūst par normu un jaunajiem datu centriem būtu jāizmanto tikai un vienīgi atjaunīgie energoresursi. Komisijai būtu jāizstrādā un visās dalībvalstīs jāņem vērā īpaši kritēriji, kas saistīti ar procesa ilgtspēju un datu vācēju darba nosacījumiem.

⁽¹⁾ EESK atzinums par tematu “Stratēģija “No lauka līdz galdam”. Taisnīgas, veselīgas un videi draudzīgas pārtikas sistēmas vārdā” (OV C 429, 11.12.2020., 268. lpp.).

⁽²⁾ <https://www.h2020fairshare.eu/>

⁽³⁾ Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (ES) 2016/679 (2016. gada 27. aprīlis) par fizisku personu aizsardzību attiecībā uz personas datu apstrādi un šādu datu brīvu apriti un ar ko atceļ Direktīvu 95/46/EK (Vispārīgā datu aizsardzības regula) (OV L 119, 4.5.2016., 1. lpp.).

⁽⁴⁾ EESK izpētes atzinums par tematu “Digitalizācija un ilgtspēja – status quo un nepieciešamība rīkoties pilsoniskās sabiedrības perspektīvā” (OV C 429, 11.12.2020., 187. lpp.).

3.6. FSDN nevajadzētu būt vienīgi instrumentam, ko valsts iestādes izmanto publiskās politikas izstrādē, bet tajā būtu jāiekļauj arī sociālo partneru, pētniecības struktūru, augstskolu, lauksaimnieku un NVO vajadzības. FSDN varētu palīdzēt palielināt lauksaimnieku iekļaušanu finanšu sistēmā (kredīts u. c.). FSDN būtu periodiski jāsniedz pārskati par lauksaimniecību Eiropas, valstu un reģionālā līmenī un par dažādiem lauksaimniecības veidiem.

3.7. Vajadzētu dot iespēju visiem ES lauksaimniekiem, kas to vēlas, sniegt ieguldījumu FSDN, ņemot vērā pārstāvības principu, budžeta ierobežojumus un FSDN mērķus. Vajadzētu arī paredzēt iespēju saimniecībām, kas nav iekļautas izlasē, sniegt brīvprātīgu ieguldījumu FSDN, pamatojoties uz pielāgotiem, specifiskiem kritērijiem un metodēm. Nevajadzētu noteikt, ka lauksaimniekiem obligāti jānosūta dati uz FSDN, un nevajadzētu paredzēt sankcijas. Būtu jāņem vērā arī pašnodrošinājuma saimniecības un daļēji naturālās saimniecības. Savāktie dati būtu jāsadala pa produktu kategorijām (bioloģiskie produkti u. c.).

3.8. Būtu jāņem vērā moderna un inovatīva datu vākšana un apstrāde, kuras pamatā ir mākslīgais intelekts, lietu internets, automātiskā validācija, rakstzīmju optiskās atpazīšanas programmatūra vai attālinātās vākšanas infrastruktūras, lai palielinātu FSDN efektivitāti līdzās ģeotelpiskajiem datiem, kas ģenerēti, izmantojot Eiropas kosmosa programmu. Būtu jāveido nepārprotama saikne starp FSDN, KLP un Eiropas atvērtās zinātnes mākonī.

3.9. Saistībā ar FSDN būtu jāņem vērā dažādie dalībvalstu tiesību akti, it īpaši attiecībā uz vides un sociālajiem aspektiem, un tam vajadzētu būt pietiekami elastīgam, lai iekļautu jaunus rādītājus. Lai FSDN veiksmīgi darbotos, ir vajadzīga efektīva sadarbība starp koordinācijas birojiem, dalībvalstu birojiem un Komisijas Lauksaimniecības ģenerāldirektorātu. Tikpat liela nozīme kā ekonomikas datiem būtu jāpiešķir arī vides un sociālajiem datiem, kā arī mazajiem un lielajiem lauksaimniekiem un dažādiem reģioniem. Atvērtība un vēlme dot ieguldījumu FSDN dažādās dalībvalstīs atšķiras, un būtu jāņem vērā dažu elementu sensitivitātes pakāpe un precīza vērtība.

3.10. EESK ierosina skaidri nošķirt datus, kas jāvēl katru gadu, un datus, kas jāvēl periodiski. FSDN ir jāpārvar problēmas, kas saistītas ar dažādiem datu raksturlielumiem, avotiem, formātiem, izmēriem un detalizācijas līmeņiem, jo vieni un tie paši dati nebūtu jāvēl vairākas reizes. Dalībvalstīs ir lielas atšķirības attiecībā uz datu vākšanas izmaksu struktūru, tāpēc ir vajadzīga lielāka elastība.

3.11. Datu vākšanā būtu jāņem vērā dažādās krīzes un pieaugošā cenu nestabilitāte, kas kļūst par pastāvīgu mainīgo lielumu lauksaimniecības pārtikas ķēdēs. Karš Ukrainā palielina šo nestabilitāti, un spekulācija ar pārtiku rada spiedienu uz piegādes ķēdēm. Komisijai un dalībvalstīm būtu jānodrošina FSDN piešķirtie finanšu resursi.

3.12. EESK iesaka izveidot Eiropas padomdevēju struktūru, kurā būtu iesaistīti pilsoniskās sabiedrības pārstāvji, kas izraudzīti, pamatojoties uz pārredzamiem kritērijiem datu vākšanas uzraudzībai un lēmumu pieņemšanai par datu izmantošanu un stratēģiskām izmaiņām datu prasībās, ņemot vērā sabiedrības problēmas un datu pieprasījuma dinamiku.

3.13. EESK iesaka arī iekļaut FSDN datus par lauksaimniecības praksi, konkrētāk, par zemes apsaimniekošanu, augu aizsardzību, augu mēslošanas līdzekļiem, dzīvnieku veselību un labturību. FSDN mērķuzdevums būtu apkopot un izplatīt lauksaimniecības paraugprakses piemērus, it īpaši vides un sociālajā jomā (apmācība, parauginstrumenti, labas prakses piemēri, apmaiņa starp konsultantiem utt.).

3.14. Dati par klimata pārmaiņām, augsnes kvalitāti un oglekļa sekvestrēšanu, izmantotajiem pesticīdiem, ūdens un gaisa kvalitāti, enerģiju un bioloģisko daudzveidību būtu jāuzskata par vides datiem, kurus vāc lauksaimnieki vai izmantojot citus instrumentus, kas ir sadarbīpējīgi ar FSDN.

3.15. Dati par darba apstākļiem, līgumu veidiem, veselību un drošību (veselības un drošības plāna esība lauku saimniecību līmenī, nelaimes gadījumu skaits, tostarp pašnodarbinātu personu vidū), sociālo nosacījumu saikni ar kopējo lauksaimniecības politiku, pašnodarbināto personu skaitu, pagaidu/sezonas darbinieku skaitu, prasmēm un algām būtu jāuztver kā sociālie dati, kas jāvēl lauksaimniekiem vai izmantojot citus instrumentus, kuri ir sadarbspējīgi ar FSDN. Būtu arī pastāvīgi jāpārbauda par to, ka savāktie dati tiek izmantoti, lai palīdzētu uzraudzīt progresu IAM sasniegšanā.

3.16. EESK iesaka īpašu uzmanību pievērst sievietēm un jauniešiem, kas ir turpmākās lauku attīstības galvenais faktors. FSDN netieši var stimulēt iespēju pieejamību, stabilus darba līgumus, pielāgotus sabiedriskos pakalpojumus un augstu dzīves kvalitāti. Īpaša uzmanība būtu jāpievērš arī datiem par saimniecībām, kas darbojas starptautiskā mērogā, jo saimniecību organizācija kļūst arvien sarežģītāka un dažas no tām ražo arī ārpus ES.

3.17. Attiecībā uz FSDN tiesību aktu īstenošanu EESK pauž bažas par Eiropas Komisijai piešķiramajām pilnvarām pieņemt ievērojamu skaitu deleģēto aktu (piemēram, par datu pārvaldību, lauku saimniecību ID, datu izmantošanu vai piekļuvi primārajiem datiem un to pārsūtīšanu). Tas būtu jāierobežo līdz minimumam un drīzāk jādara ar īstenošanas aktu palīdzību.

4. FSDN ieguldījums lauku saimniecību ekoloģisko, ekonomisko un sociālo rādītāju uzlabošanā un lauksaimniecības pārtikas piegādes ķēdes pārredzamības un taisnīguma palielināšanā

4.1. FSDN varētu būt instruments, kas palīdz uzlabot lauku saimniecību pārvaldību, izstrādājot lēmumu atbalsta instrumentus labākiem lauku saimniecību darbības rādītājiem (tostarp veicinot precīzo lauksaimniecību), šim nolūkam izmantojot saimniecības datu vākšanu un analizēšanu, un dalībvalstis būtu jāorientē šajā virzienā. Lai sniegtu uz informāciju balstītas konsultācijas par visām ilgtspējas dimensijām (ekonomisko, vides, sociālo dimensiju), uzlabota datu kopu integrācija varētu nodrošināt efektīvākus ar FSDN saistītos konsultāciju pakalpojumus.

4.2. Lauku saimniecību līmenī savāktos datus daļēji izmanto, lai palielinātu lauku saimniecības potenciālu un ilgtspējīgu sniegumu. Lauksaimniekiem ir jābūt iespējai kontrolēt savus datus, turklāt viņiem ir vajadzīga palīdzība un ieteikumi, kā precīzāk, efektīvāk un ilgtspējīgāk izmantot savus datus, lai veicinātu ilgtspējīgu lauksaimniecības praksi. Dati būtu jāizmanto konkrētajam mērķim, kuram tie vākti. Šajā ziņā būtu vajadzīga dalībvalstu pienācīga iesaiste, un Komisijai būtu jāizstrādā skaidri ieteikumi un atvērti programmatūras risinājumi, kas pielāgoti lauku saimniecību ekosistēmām.

4.3. Lai nodrošinātu labāku un efektīvāku pieeju piegādes ķēdēm, EESK iesaka izveidot vienotu datu telpu, kuras pamatā būtu ES lauksaimniecības pārtikas produktu publisko datu uzticamības marķējums. Katrai dalībvalstij būtu jāizvirza konkrēti mērķi. Kopīgu datu uzturēšanai, lauksaimniecības datu kooperatīviem un tam, lai veidotu partnerattiecības uz datiem balstītai lauksaimniecībai, ir vajadzīgi īpaši paredzēti finanšu resursi un stratēģija.

4.4. Lauksaimniecības pārtikas nozarē nav izstrādāti standarti un vienota metodoloģija, kas nodrošinātu datu salīdzināmību un kopīgu izmantošanu. Šajā nolūkā būtu jāīsteno konkrēti pasākumi, kuros iesaistītas dalībvalstis, jo dažiem lauksaimniekiem ir pienākums vākt datus, lai pārdotu savus produktus mazumtirgotājiem.

4.5. EESK iesaka panākt, lai FSDN palīdzētu uzlabot izpratni par saimniecības ekosistēmu kopumā un lai FSDN būtu sadarbspējīgs ar citām datubāzēm, kas aptver datus par piegādes ķēdi vai vienviet analizē atsevišķas datu kopas, lai varētu uzraudzīt pievienotās vērtības sadali un nodrošināt taisnīgu attieksmi pret visiem pārtikas ķēdes dalībniekiem. FSDN būtu jāatspoguļo galvenie darbības rādītāji, kas saistīti ar lauku saimniecību darbības rezultātiem, kā arī reģionālajiem un ražošanas apstākļiem.

4.6. FSDN būtu jāpalīdz nodrošināt viedu, inovatīvu un ilgtspējīgu lauku saimniecību pārvaldību, uzlabojot lauku saimniecību pārvaldību un ražošanu un sasaistot to ar lauksaimniecības produkcijas ārējiem mainīgajiem lielumiem (laika apstākļi u. c.). Lauksaimnieki un kooperatīvi būtu vairāk jāiesaista pētniecības projektos, un lauksaimniecības pārtikas nozares digitalizācijai būtu jāpiešķir tam paredzēti ES līdzekļi. Ņemot vērā nozares specifiku, būtu jāizsludina īpašs uzaicinājums iesniegt priekšlikumus, iesaistot dalībvalstis.

5. FSDN ieguldījums lauksaimniecības un lauksaimniecības pārtikas nozares digitalizācijā

5.1. IT tehnoloģiju internalizācija ir lēns process, jo lauksaimniecība joprojām ir viena no vismazāk digitalizētajām nozarēm, turklāt šajā ziņā starp valstīm, reģioniem un lauku saimniecībām ir būtiskas atšķirības. Digitālā iekļautība ir milzīga problēma, un īpaša uzmanība tajā jāpievērš nevienlīdzības mazināšanai. Digitalizētā lauksaimniecības pārtikas nozare veicinās lielāku pārredzamību piegādes ķēdē un mazinās risku, ka varētu notikt spekulācijas ar pārtiku. EESK ierosina Komisijai, dalībvalstīm un pilsoniskajai sabiedrībai, darbojoties partnerībā, izstrādāt īpašu integrētu programmu lauksaimniecības pārtikas nozares digitalizācijai. Tā kā digitālā pārkārtošanās ir izvirzīta par prioritāti, ir jāparedz īpašas programmas, kas veicinātu dalībvalstu un it īpaši mazo lauksaimnieku piekļuvi aparatūrai un programmatūras tehnoloģijām. Datu vākšanā un kopīgošanā izmantotās programmatūras licences būtu periodiski jāatjaunina. Šajā nolūkā var izmantot ES līdzekļus, taču svarīgs faktors ir dalībvalstu iesaistišanās.

5.2. Autonomas un viedas iekārtas vai sensori ir datu ģeneratori, kas var palīdzēt lēmumu pieņemšanas procesā lauku saimniecību līmenī un datu pārvaldību konsolidēt piegādes ķēdes līmenī. Piegādes ķēdes dalībnieku savstarpējā savienojamība un sadarbība līdztekus ģeotelpiskajiem datiem varētu palīdzēt nodrošināt mazo lauksaimnieku saikni ar tirgu, kā arī piegādes ķēžu konsolidāciju.

5.3. Lai labāk iekļautu lauksaimniekus piegādes ķēdēs un palielinātu saimniecību efektivitāti, ir svarīgi konsolidēt datu vākšanas, kopīgošanas, pārvaldības un izmantošanas spējas lauku saimniecībās, it īpaši mazās lauku saimniecībās. Šis izmaksas varētu segt no KLP līdzekļiem, un dalībvalstīm būtu jāparedz īpaši pasākumi stratēģiskajos plānos. Lai pilnveidotu mazo lauksaimnieku nepietiekamās zināšanas par digitālajiem procesiem, KLP un citās attiecīgajās rīcībpolitikās konkrēta un pastāvīga uzmanība jāpievērš digitālo prasmju uzlabošanai.

5.4. Sociālo un vides datu vākšanai nevajadzētu būt izolētam procesam vai papildu darbībai, bet gan pastāvīgai darbībai lauku saimniecībā neatkarīgi no saimniecības lieluma un veida, un dalībvalstīm būtu jāatbalsta šāda nepārtraukta darbība.

5.5. EESK pauž bažas par to, ka pieprasījums pēc datiem un digitalizācijas lauksaimniecības pārtikas nozarē varētu izraisīt cenu diskrimināciju un spekulācijas preču tirgos. Datu tirgus, kas koncentrēts nelielā skaitā uzņēmumu, jāpārvalda tā, lai tiktu nodrošināta datu suverenitāte. Datu kopīgošanai starp piegādes ķēdes dalībniekiem jābūt taisnīgai, pārredzamai un nediskriminējošai, lai FSDN palīdzētu nodrošināt taisnīgāku piegādes ķēdi un samazināt netiešās emisijas.

5.6. Pastāvīga uzmanība būtu jāpievērš datu demokratizācijas satvara izveidei un līdzsvarotai spējai aizstāvēt savas intereses, runājot par lauksaimniecības pārtikas nozarē pieejamiem ieguvumiem, kas saistīti ar datiem. EESK atzinīgi vērtē lauku saimniecību ID ieviešanu un iesaka nodrošināt lielāku skaidrību attiecībā uz datu privātumu, piederību, atbildību un pārnesamību lauksaimniecības nozarē. Būtu jānodrošina taisnīga ar datiem saistīto ieguvumu sadale, kas balstīta uz datu sniedzēju un datu apkopotāju savstarpīgumu, un viegla FSDN datu atrašanas iespēja.

5.7. Lai nostiprinātu uzticēšanos un palielinātu izpratni par to, cik liela nozīme ir datiem turpmāko publisko politiku lietderības un efektivitātes nodrošināšanā, ir vajadzīgas izpratnes veicināšanas kampaņas, kurās uzsvērtā datu nozīme lauku saimniecību, it īpaši mazo saimniecību, ekonomiskajā, sociālajā un vidiskajā sniegunā. Lauksaimniecības pārtikas piegādes ķēžu dalībniekiem vajadzētu būt pieejamām atvērtām datu platformām, kas nodrošinātu salīdzināmību un pārredzamību produktu piegādes ķēdēs. FSDN varētu motivēt lauksaimniekus izmantot digitālās platformas, lai vieglāk iekļautos piegādes ķēdēs un nodotu paraugpraksi.

5.8. Ir nepārtraukti jāveido digitālās prasmes, it īpaši mazajām lauku saimniecībām un gados vecākiem lauksaimniekiem, kā arī jāapmāca datu vācēji. Būtu jāturpina apmācība, prakse un kampaņas kibernetikas jomā. Neraugoties uz digitalizācijas un datu nozarē vērojamo progresu, ir vajadzīgas lietotājiem draudzīgākas sistēmas. EESK uzsver, ka ir jānodrošina platjoslas pārklājums un digitalizācija, jo tas ir precīzās lauksaimniecības un robotikas priekšnoteikums, kā arī jāatbalsta ieguldījumi ilgtspējīgās metodēs. Būtu jāapsver konkrēta FSDN sasaiste ar Eiropas infrastruktūras savienošanas instrumentu un Eiropas platjoslas infrastruktūras savienošanas fondu.

Briselē, 2022. gada 26. oktobrī

*Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas
priekšsēdētāja*
Christa SCHWENG

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai “Rīcības plāns ES un Ukrainas solidaritātes joslām Ukrainas lauksaimniecības produktu eksporta un divpusējās tirdzniecības ar ES atvieglošanai””

(COM(2022) 217 final)

(2023/C 75/25)

Ziņotājs: **Marcin NOWACKI**

Atzinuma pieprasījums	Eiropas Komisija, 28.6.2022.
Juridiskais pamats	Līguma par Eiropas Savienības darbību 304. pants
Atbildīgā specializētā nodaļa	Transporta, enerģētikas, infrastruktūras un informācijas sabiedrības specializētā nodaļa
Pieņemts specializētās nodaļas sanāksmē	4.10.2022.
Pieņemts plenārsesijā	26.10.2022.
Plenārsesija Nr.	573
Balsojuma rezultāts	
(par/pret/atturas)	156/12/17

1. Secinājumi un ieteikumi

1.1. EESK norāda, ka neprovocēta Krievijas Federācijas militārā iebrukuma dēļ Ukrainā ir sagrauta būtiska daļa infrastruktūras un bloķētas jūras ostas un jūras ceļi, un tas ir izraisījis Ukrainas ārējās tirdzniecības sabrukumu. Tāpēc ir jāizpēta iespēja veidot alternatīvas tirdzniecības joslas autotransporta un dzelzceļa transporta satiksmei starp ES un Ukrainu.

1.2. EESK aicina dalībvalstis, Komisiju un Padomi rīkoties, lai uzlabotu muitošanu robežšķērsošanas vietās, palielinot gan ierēdņu skaitu, gan veidojot ES un Ukrainas amatpersonu ciešāku sadarbību. Šiem pasākumiem būtu jāturpina tendence, kas jau attīstās dažās ES valstīs. Piemēram, Polija ir atvērusi īpašas joslas kravu pārvadājumiem *Korczowa-Krakovets* un *Dorohusk-Yahodyn* robežšķērsošanas vietās. Būtu arī jānorāda, ka ir vajadzīga ES valstu un Ukrainas sadarbība muitošanas uzlabošanai, piemēram, visiem attiecīgajiem dienestiem muitošanu veicot vienlaicīgi, ievērojot visas ES dalībvalstu un Ukrainas procedūras.

1.3. Jāatzīmē, ka viens no jaunākajiem svarīgākajiem centieniem palielināt tirdzniecību pa sauszemi ir divu ES, Ukrainas un Moldovas nolīgumu parakstīšana ar mērķi liberalizēt Ukrainas preču autopārvadājumus uz ES caur Moldovu. Autotransporta nolīgumi veicinās šos centienus, atvieglojot kravu autopārvadājumus starp ES un Ukrainu, un Moldovu, ļaujot Ukrainas, Moldovas un ES pārvadātājiem tranzītā šķērsot to teritorijas un veikt pārvadājumus starp to teritorijām bez prasības saņemt atļaujas šīm darbībām. ES un Ukrainas nolīgums paredz arī Ukrainas autovadītāja apliecību un profesionālās kvalifikācijas sertifikātu atzīšanu⁽¹⁾.

1.4. EESK norāda, ka steidzami jāveic ieguldījumi infrastruktūrā, lai palielinātu robežšķērsošanas jaudu un tirdzniecību pa dzelzceļu. Šos ieguldījumus var veikt vienīgi ar ES fondu atbalstu. Lai palielinātu pārvadājumu apjomu, ir nepieciešams atbalsts ieguldījumu procesam, maksājumu garantijas un apdrošināšana uzņēmējiem, kas iesaistīti preču transportēšanā starp ES un Ukrainu.

⁽¹⁾ Supporting Ukrainian exports and improving connections to the EU: EU strengthens cooperation with Ukraine and Moldova (europa.eu)

1.5. EESK uzsver, ka ir vajadzīga cieša sadarbība ar Ukrainas partneriem ne tikai ieguldījumu procesa īstenošanā un preču pārvadājumu procedūru uzlabošanā, bet arī, lai ukraiņu darba ņēmēji varētu strādāt Eiropas Savienībā. Tas attiecas gan uz valstiskajiem partneriem, gan sociālajiem partneriem.

1.6. EESK norāda, ka Eiropas Komisijas paziņojumā ir precīzi identificēti būtiskie šķēršļi ES un Ukrainas tirdzniecībā un to cēloņi. Krievija ir pilnīgi nepamatoti iebrukusi Ukrainas teritorijā un radījusi bruņoto konfliktu, kura dēļ ir sagrata liela daļa Ukrainas infrastruktūras un bloķētas Melnās jūras ostas, tādējādi izolējot Ukrainu no starptautiskās tirdzniecības kanāla.

2. Vispārīga informācija

2.1. Šis atzinums ir atbilde uz Komisijas 2022. gada 12. maija paziņojumu Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai "Rīcības plāns ES un Ukrainas solidaritātes joslām Ukrainas lauksaimniecības produktu eksporta un divpusējās tirdzniecības ar ES atvieglošanai" ⁽²⁾.

2.2. Viena no galvenajām precēm, ko Ukraina ražo un eksportē uz ES un daudzām Āfrikas un Āzijas valstīm, ir pārtika, galvenokārt, graudaugi. Ukraina ir viena no lielākajām pārtikas ražotājām. Ukrainas ārējās tirdzniecības blokāde nozīmē daudzu pārtikas produktu piegādes būtisku samazināšanos ES un visā pasaulē. Ukraina un Krievija kopumā ražo 10 % no pasaules kviešiem un veido 30 % no pasaules kviešu tirdzniecības apjoma.

2.3. EESK atzinīgi vērtē Eiropas Komisijas priekšlikumu izveidot alternatīvus un optimizētus loģistikas maršrutus – jaunas "ES un Ukrainas solidaritātes joslas" –, lai atvieglotu Ukrainas lauksaimniecības produktu tirdzniecību un divpusējo ārējo tirdzniecību. Joslas arī nodrošinās Ukrainai piekļuvi Eiropas tirdzniecības maršrutiem caur jūras ostām, un tas dos iespēju mūsu austrumu kaimiņvalstij piedalīties globālajā tirdzniecībā. Tomēr ir vispārēji atzīts, ka eksports pa sauszemi var kompensēt tikai vienu trešdaļu līdz pusi no apjoma, ko Ukraina parasti eksportē caur Melnās jūras ostām. Turklāt izmaksas par sauszemes pārvadājumiem uz Eiropu ir daudz augstākas nekā preču eksportēšana ar kuģiem caur Melnās jūras ostām. Ukrainas eksports ES iekšējā tirgū ir ierobežots. Tas liedz lauksaimniekiem iespēju palīdzēt nodrošināt steidzami nepieciešamo pārtikas piegādi daudzām Āfrikas un Āzijas valstīm.

2.4. Droša graudaugu koridora atvēršana Melnajā jūrā var būt laba ziņa pārtikas importētājvalstīm un Ukrainas lauksaimniekiem. Tomēr īstais pārbaudījums vēl ir priekšā, jo uzticēšanās Krievijai ir zema. Turklāt mēs saskaramies ar augstām degvielas un mēslošanas līdzekļu cenām. Liela daļa Ukrainas lauksaimniecības zemes ir Krievijas kontrolē vai to apdraud Krievijas uzbrukumi. Pieņemsim, ka augsto izmaksu un zemās drošības dēļ lauksaimnieki vairs nevar nodarboties ar lauksaimniecību. Tādā gadījumā viņi var pārtraukt lauksaimniecības darbību, radot vēl lielāku slogu starptautiskajai nodrošinātībai ar pārtiku un liedzot darba ņēmējiem strādāt. Ir steidzami jārod risinājumi. Mēs nedrīkstam zaudēt laiku.

2.5. EESK norāda, ka Komisija precīzi identificē vājās vietas, t. i., visproblemātiskākās jomas, kas kavē tirdzniecību starp ES un Ukrainu, un ierosina vairākus pasākumus konstatēto problēmu risināšanai.

2.6. Galvenie šķēršļi ES un Ukrainas tirdzniecības attīstībā ir saistīti ar infrastruktūras jautājumiem. Tādēļ ir vajadzīgi steidzami ieguldījumi, kas nodrošinātu netraucētu robežšķērsošanu un atvieglotu dzelzceļa satiksmi starp Ukrainu un ES dalībvalstīm. Būtu jāveido un jāpaplašina sadarbība starp ES iestādēm, dalībvalstīm, Ukrainu un Moldovu, kura var aktīvi iesaistīties preču pārvadājumu jomā.

⁽²⁾ COM(2022) 217 final.

3. Vispārīgas piezīmes

3.1. Ir grūti novērtēt kaitējumu, ko radījis Krievijas iebrukums Ukrainā, jo īpaši tāpēc, ka mēs nezinām, cik ilgi karš ilgs. Tomēr jau tagad būtu jāapsver Ukrainas atjaunošanas plānošana, tās ekonomiskā attīstība un integrācija Eiropas Savienības ekonomikas ekosistēmā. Lugāno konference, kas notika 2022. gada 4. un 5. jūlijā, bija svarīgs solis ceļā uz Ukrainas atjaunošanu. Vēl svarīgāk ir tas, ka ES vadītāji 2022. gada 23. jūnijā nolēma piešķirt Ukrainai Eiropas Savienības kandidātvalsts statusu. Eiropas Komisijas ierosinātais plāns izveidot "solidaritātes joslas", lai palielinātu tirdzniecību starp Eiropas Savienību un Ukrainu, noteikti ir būtisks solis ceļā uz šo mērķi.

3.2. Ukrainā ir 18 ostas, no kurām preces var eksportēt uz Eiropas un citām pasaules valstīm. Saskaņā ar jaunāko Ukrainas sniegto informāciju 15 no tām ir bloķētas. Darbojas tikai trīs ostas: *Reni*, *Izmail* un *Ust-Donaisk*. Krievija ir liegusi izbraukt gandrīz 80 ārvalstu kuģiem un to apkalpēm. Ukrainas avoti apgalvo, ka martā no ostām tika izvestas tikai 400 000 tonnas kravas. Maijā kravu aprite ostās palielinājās līdz 1,3 miljoniem tonnu⁽³⁾. Tomēr tas ir tikai piliens jūrā salīdzinājumā ar to, kas ir vajadzīgs. Nolīgums, ar kuru Krievija atļautu tirdzniecības kuģiem izbraukt no Ukrainas ostām, vieš cerību uz plašāku jūras tirdzniecību. Pirmie kuģi ar Ukrainas graudiem jau ir izbraukuši no Odesas ostas. Jāuzsver, ka nolīgums ar Krieviju ir nestabils, un ostas jebkurā brīdī varētu atkal tikt pilnībā bloķētas⁽⁴⁾.

3.3. Ukraina ir viena no pasaules lielākajām pārtikas ražotājām. Tā nodrošina aptuveni 50 % no saulespuķu eļļas, 16 % kukurūzas un 10 % kviešu eksporta pasaulē. Ukraina ir arī nozīmīga citu graudaugu un pārtikas produktu ražotāja un eksportētāja⁽⁵⁾. Pārtikas eksports ir galvenais Ukrainas ieņēmumu avots, un 2021. gadā ieņēmumi sasniedza 27,7 miljardus USD⁽⁶⁾. Ukrainas lauksaimniecības produktus pārdod Dienvidaustrumāzijā, Tuvajos Austrumos un Āfrikā. Tādas ES valstis kā Spānija, Nīderlande un Itālija arī ir starp lielākajiem šo preču importētājiem.

3.4. Pirms Krievijas iebrukuma Ukrainā aptuveni divas trešdaļas Ukrainas preču tika eksportētas pa jūru. Toreiz labība tika eksportēta gandrīz tikai pa jūru, bet augu eļļas – vairāk nekā 90 % apmērā⁽⁷⁾. Komerčiālo jūras ostu blokāde Melnajā jūrā tieši ietekmē starptautisko pārtikas nodrošinājumu un ekonomisko situāciju daudzās pasaules valstīs. Ierobežotā pārtikas piegāde no Ukrainas noteikti ir būtisks cenu inflācijas faktors visā ES, un tā tas būs arī turpmāk. Ražas novākšanu kavēja karš, jo Krievijas karaspēks okupētajās teritorijās piesavinājās ražu. Turklāt viņi mīnēja šīs teritorijas un dedzināja laukus. Šādos apstākļos Ukrainas raža ir mazāka nekā iepriekšējos gados. Tas apvienojumā ar eksporta grūtībām var izraisīt badu daudzos pasaules reģionos. Turklāt tiek lēsts, ka aptuveni 30 % no Ukrainas kviešu audzēšanas apgabaliem tagad kontrolē Krievija (2022. gada augustā). Nav skaidrs, kas notiks ar produkciju okupētajās teritorijās: kas kontrolē šīs piegādes, un vai tās nonāks pasaules tirgos? Kad sākās karš, tika lēsts, ka Ukrainā bija vēl palicis 20–25 miljoni tonnu graudaugu no 2021. gada ražas.

⁽³⁾ <https://ubn.news/russian-invaders-have-seized-and-blocked-15-ukrainian-ports/>

⁽⁴⁾ https://www.business-standard.com/article/international/ukraine-russia-sign-un-deal-to-export-grain-and-fertiliser-on-black-sea-122072201213_1.html

⁽⁵⁾ <https://www.bbc.com/news/world-europe-61583492>; <https://www.apk-inform.com/en/news/1526701>; skatīt arī "The importance of Ukraine and the Russian Federation for global agricultural markets and the risks associated with the war in Ukraine", ANO Pārtikas un lauksaimniecības organizācija.

⁽⁶⁾ <https://www.weforum.org/agenda/2022/07/ukraine-s-food-exports-by-the-numbers/>

⁽⁷⁾ <https://www.bbc.com/news/world-europe-61583492>

3.5. Minētās problēmas pilnībā pamato Komisijas priekšlikumus izveidot "solidaritātes joslas". Tomēr EESK norāda, ka Komisijas priekšlikumā papildus pasākumiem, kas palielina robežu šķērsošanas jaudu, būtu jāiekļauj pasākumi ieguldījumu drošības palielināšanai.

4. Īpašas piezīmes

4.1. ES dalībvalstu un Ukrainas muitas dienestu darba koordinācija

4.1.1. Kopīga muitas kontrole uz ES robežas ar Ukrainu nav jaunums. Līdzīgs mehānisms tika izmantots 2012. gadā UEFA Eiropas čempionāta laikā. Vairāk nekā miljons cilvēku Eiropas čempionāta laikā šķērsoja Polijas-Ukrainas robežu. Tomēr īpašās procedūras tolaik attiecās tikai uz personu pārvietošanos, nevis precēm. Tomēr muitas dienestu koordinācija deva iespēju palielināt robežšķērsošanas kapacitāti. Īpašie apstākļi, kas saistīti ar Krievijas iebrukumu Ukrainā, noteikti attaisno līdzīgu pasākumu apsvēršanu attiecībā uz preču apriti. Nav šaubu, ka robežšķērsošanas vietās ar Ukrainu ir nepieciešama muitas kontrole. Tomēr mēs iesakām šīs kontroles veikt vienuviet un vienlaicīgi, turklāt ES dalībvalstu un Ukrainas amatpersonu ciešā sadarbībā un koordinācijā.

4.2. Palielināt robežšķērsošanas vietu kapacitāti. Autotransporta risinājumi. Jaunu robežšķērsošanas vietu un joslu atvēršana preču, it īpaši lauksaimniecības pārtikas produktu, muitošanai

4.2.1. Robežšķērsošanas vietu atvēršana un to jaudas palielināšana ir būtiska, lai nodrošinātu brīvu preču tirdzniecību starp ES dalībvalstīm un Ukrainu. Šāda tendence parādās valstīs, kas robežojas ar Ukrainu, un tā būtu jāatbalsta, arī finansiāli, ar ieguldījumiem vajadzīgajā infrastruktūrā. Ir nepieciešams gan paplašināt pašreizējo robežšķērsošanas vietu kapacitāti, piemēram, palielinot muitas darbinieku skaitu, gan atvērt jaunus robežšķērsošanas punktus vietās, kur tas ir iespējams, it īpaši preču muitošanas nolūkā. Kā piemēru var minēt Poliju, kura ir palielinājusi preču apmaiņas kapacitāti *Korczowa-Krakovets* un *Dorohusk-Yahodyn* robežšķērsošanas punktos. Pateicoties pašreizējās infrastruktūras paplašināšanai un izmantošanai, Polija īsā laikā ir samazinājusi preču muitošanas laiku citās robežšķērsošanas vietās.

4.2.2. Jāatzīmē, ka Ukrainas graudaugu tirdzniecībai var izmantot jūras ostas ne tikai Polijā, bet arī Baltijas valstīs. Ir efektīvi jāizmanto Polijas dzelzceļa tīkls un jāļauj Ukrainas iestādēm un uzņēmumiem izmantot Polijas, Lietuvas, Latvijas un Igaunijas ostas. Ir svarīgi pieminēt, ka ievērojams daudzums Ukrainas graudaugu tiek uzglabāti noliktavās Polijas-Ukrainas pierobežā. Tas nozīmē, ka tirdzniecības loģistikā joprojām ir šķēršļi, kuri ir jānovērš.

4.2.3. Jāatzīmē, ka Komisija arī ierosina sākt sarunas, lai noslēgtu Eiropas Savienības un Ukrainas nolīgumu par kravu autopārvadājumiem. Pēc sākotnējā spēkā esamības termiņa nolīgums varētu palikt spēkā tik ilgi, kamēr turpināsies Krievijas militārās agresijas pret Ukrainu nopietnā ietekme uz transporta infrastruktūru un darbībām. Tomēr jāuzsver, ka Ukrainas un ES uzņēmējdarbības vide būtiski atšķiras. Tādēļ ir svarīgi jebkurā ES un Ukrainas nolīgumā iekļaut ceļvedi regulatīvajām pārmaiņām Ukrainā, lai nodrošinātu Ukrainas noteikumu atbilstību ES standartiem, tostarp mobilitātes paketei. Pretējā gadījumā Ukrainas transporta uzņēmumi var gūt ievērojamas konkurences priekšrocības salīdzinājumā ar ES partneriem, un tas radītu nopietnas ekonomiskas sekas Eiropas transporta nozarē.

4.2.4. Ceturtajā darbībā Komisija aicina Ukrainas lauksaimniecības eksporta sūtījumus prioritāri novirzīt uz kravu pārvadājumu koridoriem, kuros ir vislielākā pieejamā jauda. Tas ir svarīgi no administratīvā viedokļa. Tomēr jāuzsver, ka bez papildu ekonomiskiem stimuliem un atbilstošas apdrošināšanas privātie pārvadātāji varbūt nevēlēsies uzņemties risku, kas saistīts ar lauksaimniecības produktu pārvadāšanu. Privātie uzņēmumi vadīsies pēc principa "pēc iespējas lielāka peļņa un pēc iespējas mazāks risks", un tā vietā, lai pārvadātu lauksaimniecības produktus no Ukrainas, tie varētu izvēlēties citas preces vai pilnīgi citus darbības virzienus.

4.2.5. EESK atzinīgi vērtē to, ka Komisija pamatoti norādījusi, ka ir jānovērš daudzie šķēršļi, kas traucē Ukrainas autovadītājiem strādāt Eiropas Savienībā. Būtu vajadzīga kopīga rīcība ar Ukrainas partneriem, lai ļautu ukraiņiem strādāt Eiropas transporta uzņēmumos un brīvi šķērsot robežas. Galu galā Eiropas transporta uzņēmumi, kas darbojas reģionā, lielā mērā saskaras ar darbinieku trūkumu. Daudzi Ukrainas pilsoņi pirms kara strādāja ES valstīs, bet, kad sākās karš, bija spiesti atgriezties dzimtenē. Pašlaik viņi nevar izbraukt no Ukrainas un strādāt ES, un tas ietekmē Eiropas uzņēmumu situāciju.

4.3. ES un Ukrainas dzelzceļa savienojumi

4.3.1. EESK atzīmē, ka Eiropas Komisija precīzi norāda uz problēmām dzelzceļa kravu pārvadājumu jomā. Eiropas Savienībā sliežu ceļa platums ir 1 435 mm, bet Ukrainā 1 520 mm. Tas nozīmē, ka Eiropas kravas vilcieni nevar braukt pa Ukrainas sliežu ceļiem un otrādi. Komisija norāda uz vagonu ratiņu maiņas praksi, tomēr visos gadījumos ar to vien nepietiks. Jāatzīmē, ka Ukrainas vagoni dažkārt ir platāki nekā Eiropā izmantotie vagoni, un tāpēc tie nevar braukt pa Eiropas sliežu ceļiem.

4.3.2. Piektajā darbībā Komisija apņemas sadarboties ar dalībvalstīm un nozares pārstāvjiem, lai noteiktu galvenos pārkraušanas/sliežu ceļa platuma maiņas centrus uz ES-Ukrainas robežas un citur, lai noskaidrotu, cik daudz kravas varētu pārkraut vienā dienā (beramkravu un konteinerpārvadājumiem). Jānorāda, ka ES sniegtajai koordinācijas palīdzībai būtu jāaptver ne tikai transports, bet arī kravu nosūtīšana. Ukrainas uzņēmumiem pašlaik ir lielas grūtības izveidot jaunas loģistikas ķēdes (pierobežas termināļu rezervēšana un dzelzceļa kravu pārvadājumu organizēšana, ostu termināļu rezervēšana, līgumi ar kuģniecības uzņēmumiem). Tie bieži piegādā graudaugus tikai līdz robežai, un tas rada sastrēgumus. Problēmu varētu atrisināt izmantojot vērienīgus partneru piemeklēšanas pasākumus un mehānismus (arī tiešsaistē), piemēram, piemeklējot Ukrainas eksportētājiem Eiropas kravu ekspeditorus, loģistikas uzņēmumus utt.

4.3.3. Lai izveidotu solidaritātes joslas, ir vajadzīga virkne ieguldījumu infrastruktūrā, it īpaši dzelzceļa infrastruktūrā. Nozīmīgs piemērs ir Eiropas dzelzceļa infrastruktūras paplašināšana ierosinātajā Polijas-Ukrainas-Rumānijas koridorā, *Gdańsk-Lublin/Przemyśl-Lviv-Chernivtsi-Suceava-Constanța* līnijā. Projekts varētu būt austrumu atzars jaunajā Baltijas jūras/Melnās jūras/Egejas jūras TEN-T koridorā, kas patlaban tiek apspriests TEN-T tīkla cikliskajā pārskatīšanā. Tiklīdz Polijā būs veikti nepieciešamie ieguldījumi, piemēram, Solidaritātes transporta mezgls un ātrgaitas dzelzceļa līnijas pielāgošana kravu pārvadājumiem, tas, visticamāk, būs ātrākais maršruts preču transportēšanai no Ukrainas uz Baltijas jūras ostām. Investīcijas dzelzceļā TEN-T tīkla ietvaros nodrošinās Moldovai labāku savienojumu ar ES un iespēju atvērt vairāk kravu pārvadājumu maršrutu uz Odesu un Kišinevu.

4.4. Finanšiāls atbalsts un riska mazināšana uzņēmējiem

4.4.1. Ukrainas atjaunošanai ir vajadzīgi ļoti lieli ieguldījumi. Karadarbības dēļ ir iznīcināta ievērojama daļa valsts infrastruktūras un lauksaimniecības. Šiem ieguldījumiem ir vajadzīgi finansējuma avoti un maksājumu garantijas, kas nodrošinātu noteiktību gadījumos, kad ieguldītājs nespēj samaksāt darbuzņēmējam. Lai atbalstītu uzņēmējus, kuri veic ieguldījumus Ukrainā, ir vajadzīgi Eiropas fondi. Augsto degvielas, mēslojuma un apdrošināšanas izmaksu dēļ daudzi lauksaimnieki neuzņemsies risku veikt ieguldījumus. Daudzas lauku saimniecības okupētajās teritorijās tiks pamestas, un tas nozīmē, ka iedzīvotājiem nebūs darba un netiks ražota pārtika.

4.4.2. Komisija pamatoti norāda, ka ES vagonu īpašnieki nevēlas savu ritošo sastāvu un transportlīdzekļus nosūtīt uz Ukrainu. Ukraina uz šādām bažām ir reaģējusi ar valdības dekrētu, kurā Ukraina apņēmusies segt izmaksas, kas saistītas ar zaudētiem vagoniem vai baržām. Tomēr šis dekrēts nekompensē apdrošināšanas riskus un neattiecas uz autotransportu. Eiropas ritošais sastāvs jau daļēji ir ievests Ukrainā, taču joprojām nelielā skaitā. Ir vajadzīgs atbalsts Eiropas Savienības sadarbībai ar Ukrainu un jāpiešķir šim instrumentam īpaši līdzekļi. Risks, kas saistīts ar militāro darbību Ukrainas teritorijā, būtiski ietekmē uzņēmumu, tostarp autotransporta nozares uzņēmumu, vēlmi iesaistīties kravu pārvadājumos starp ES un Ukrainu.

4.4.3. Komisija vairākos punktos norāda, ka ir vajadzīgi apjomīgi ieguldījumi, piemēram, dzelzceļa savienojumu būvniecībā, kravu pārkraušanas vai uzglabāšanas infrastruktūrā. Jāatzīmē, ka galvenais izaicinājums privātajiem ieguldījumiem graudaugu infrastruktūrā (termināļos, elevatoros, vagonu un ritošā sastāva iepirkumos, ostu pietātņu attīstībā u. c.) ir nenoteiktība kara laikā un līdz ar to pārmērīgu ieguldījumu risks. Ņemot vērā problēmas globālo dimensiju, ir pamatoti aicināt valstis un starptautiskās organizācijas atbalstīt finanšu instrumentu izstrādi, lai privātajiem uzņēmumiem segtu risku, kas saistīts ar nozīmīgiem ieguldījumiem graudu transportēšanas un uzglabāšanas infrastruktūrā. Eiropas Investīciju banka vai citas reģiona valstu attīstības bankas varētu būt ieinteresētās personas.

Briselē, 2022. gada 26. oktobrī

*Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas
priekšsēdētāja*
Christa SCHWENG

PIELIKUMS

Turpmāk minētais grozījums ieguva vismaz vienu ceturto daļu nodoto balsu, taču tika noraidīts debatēs.

1. GROZĪJUMS**Iesniedza:**

CAÑO AGUILAR Isabel

HAJNOŠ Miroslav

QUAREZ Christophe

SZYMAŃSKI Mateusz

TEN/781 – ES un Ukrainas solidaritātes joslas**4.5. punkts****Aiz 4.4.3. punkta pievienot šādu jaunu punktu:**

Specializētās nodaļas atzinums	Grozījums
	4.5. Darba ņēmēju tiesību aizsardzība jaunā Darba kodeksa projektā Ukrainas parlaments nesen ir atteicies no sen iedibinātā principa apspriesties ar arodbiedrībām un darba devēju apvienībām par politiku, kas saistīta ar izmaiņām darba tiesību aktos. Tā rezultātā Ukrainas parlaments ir pieņēmis Likumu Nr. 2434-IX, kas stājās spēkā 2022. gada augustā, diskriminējot darba ņēmējus organizācijās, kurās ir mazāk nekā 250 darbinieku un kuru algas pārsniedz astoņu minimālo algu līmeni, ļaujot darba devējam ierosināt viņiem parakstīt individuālus darba līgumus, kuri to pieņemšanas gadījumā var šādam darbiniekam uzlikt papildu pienākumus un atbildību, kas nav paredzēti darba tiesību aktos vai koplīgumos. Likums tika pieņemts saistībā ar karastāvokli, tomēr tas acīmredzami ir daļa no plašākas deregulācijas un darba ņēmēju tiesību vājināšanas programmas. Tā pieņemšana un tā noteikumu iekļaušana jaunajos darba tiesību aktos miera laikā būtu pretrunā ES acquis, tostarp attiecībā uz pakalpojumu sniegšanas brīvību, darba ņēmēju darba un dzīves apstākļiem, ilgtspējīgiem nodarbinātības apstākļiem un nediskriminācijas principam, kā arī pienākumiem, kas noteikti ratificētajās Starptautiskās Darba organizācijas konvencijās un Eiropas sociālo tiesību pilārā par drošiem un pielāgojamiem darba apstākļiem, adekvātu minimālo algu un minimālajiem ienākumiem.

Balsošanas rezultāts:

Par: 81

Pret: 97

Atturas: 17

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai “ES saules enerģijas stratēģija””

(COM(2022) 221 final)

un

“Komisijas ieteikums, kā paātrināt atļauju piešķiršanas procedūras atjaunīgas enerģijas projektiem un atvieglot enerģijas pirkuma līgumu slēgšanu”

(C(2022) 3219 final)

(2023/C 75/26)

Ziņotājs: **Kęstutis KUPŠYS**

Līdzziņotāja: **Alena MASTANTUONO**

Atzinuma pieprasījums	Eiropas Komisija, 28.6.2022.
Juridiskais pamats	Līguma par Eiropas Savienības darbību 304. pants
Atbildīgā specializētā nodaļa	Transporta, enerģētikas, infrastruktūras un informācijas sabiedrības specializētā nodaļa
Pieņemts specializētās nodaļas sanāksmē	4.10.2022.
Pieņemts plenārsesijā	26.10.2022.
Plenārsesija Nr.	573
Balsojuma rezultāts	
(par/pret/atturas)	171/1/3

1. Secinājumi un ieteikumi

1.1. EESK uzsver, ka nepieciešamība Eiropas Savienībā atbalstīt saules enerģijas izmantošanu un arī turpmāk veicināt Eiropas spējas šajā jomā ir steidzami risināms jautājums vairāku iemeslu dēļ. Tie ir šādi: jāsasniedz klimata mērķi, jāpalielina ES stratēģiskā autonomija enerģētikas jomā, jāatbalsta publiskās un privātās investīcijas un jāveido pienācīgas kvalitātes darbvieta, jāstiprina rūpnieciskais pamats un uzņēmējdarbības iespējas, kā arī jāuzlabo mājāsaimniecību piekļuve cenas ziņā pieejamai enerģijai.

1.2. Vienlaikus EESK uzsver nepieciešamību atzīt, ka starp dalībvalstīm pastāv energoresursu struktūras atšķirības, kas atspoguļo to ģeogrāfiskos un klimatiskos apstākļus, kā arī dažādu energoresursu pieejamību. Saules enerģijas veicināšanai ir jāatbilst tehniskajiem nosacījumiem un vides ilgtspējai. Lai Eiropā varētu izmantot visu saules enerģijas potenciālu, ir jāpalielina sadarbība starp dalībvalstīm.

1.3. EESK atzinīgi vērtē ES saules enerģijas stratēģiju⁽¹⁾ (turpmāk – stratēģija), bet pauž nožēlu, ka tās rezultāti būs tik novēloti. Komiteja aicina dalībvalstis negaidīt jauno ES noteikumu pieņemšanu un jau tagad sākt administratīvo procedūru vienkāršošanu un atļauju piešķiršanas procedūru saīsināšanu. EESK aicina dalībvalstis uzlabot procedūras, lai atļaujas būtu iespējams saņemt vienuviet, tās būtu integrētas un vienotas, kā arī nekavējoties paātrināt atjaunīgas enerģijas ražošanai izdevīgu teritoriju noteikšanu tā, lai viss īstenošanas process neaizņemtu vairāk kā divus gadus. Komiteja uzsver arī, ka saules enerģijas stratēģijas vajadzībām ir nepieciešams veidot spēcīgu uzglabāšanas jaudu un panākt, lai būtu gatavi pārvades un sadales tīkli.

EESK aicina politikas veidotājus mudināt un atbalstīt cilvēkus un dot viņiem iespēju kļūt par saules enerģiju ražojošiem patērētājiem, kā arī veidot enerģētikas kopienas. EESK iesaka vietējām pašvaldībām īstenot enerģētiskās nabadzības apkarošanas projektus vietās, kur cilvēki nevar atļauties veikt ieguldījumus enerģētikas kopienās. EESK aicina lielāku uzsvāru likt uz agrosolāriem risinājumiem, lai lauksaimniekiem rastos jaunas iespējas un viņi būtu ieguvēji.

⁽¹⁾ Priekšlikums COM(2022) 221.

1.4. Komiteja norāda, ka plašāka siltumsūkņu izmantošana arī būtu jāskata kopā ar saules fotoelementu pastiprinātu uzstādīšanu, jo saules fotoelementu sistēmas (uz jumta) apvienojumā ar siltumsūkņiem nodrošina visenergoefektīvāko un ekonomiski pieejamāko risinājumu dzesēšanai vietās, kur tam ir piemērots klimats. EESK uzskata, ka ir nepieciešams veicināt saules siltumenerģijas sistēmu izmantošanu industriālā mērogā.

1.5. Lai nodrošinātu saules fotoelementu uzstādīšanu plašā mērogā, ir jāstiprina Eiropas rūpnieciskais pamats un jāveido labi strādājošas un uzticamas piegādes ķēdes saules enerģijas jomā. Tāpēc EESK uzskata, ka ir svarīgi, lai ES atrastu veidus, kā saules fotoelementus ražot Eiropā, šajā nolūkā uzlabojot publisko un privāto investīciju vidi un veidojot uzņēmējdarbībai labvēlīgus apstākļus, tostarp nodrošinot optimālu piekļuvi finansējumam un spēcīgu uzsvāru liekot uz pētniecību un inovāciju.

1.6. Saules enerģijas iekārtu instalēšanu būtiski kavē šķēršļi, kuru cēlonis ir kvalificētu darbinieku trūkums, kā arī regulatīvie un tehniskie šķēršļi. EESK mudina aktīvi sadarboties attiecīgajām ieinteresētajām personām, lai veicinātu apmācību un prasmju veidošanu.

1.7. EESK uzsver, ka ir svarīgi veidot vietējo ES rūpniecības spēju tādu ilgtspējīgu saules enerģijas produktu jomā, kuru cenas būtu mērenas, un mudina spēcīgi atbalstīt Saules fotoelementu nozares aliansi. Komiteja uzsver, ka ar publisko iestāžu un sociālo partneru atbalstu noteikti ir jāiesaista visas ieinteresētās personas ar mērķi nodrošināt nepieciešamās praktiskās un ekspertzināšanas, kā arī panākt plašu atbalstu saules fotoelementu ieviešanai.

2. Ievads

2.1. Kad 2022. gada 18. maijā Ukrainā notiekošā kara laikā tika noteiktas ES sankcijas pret Krieviju un meklēts risinājums enerģētiskās neatkarības jautājumam, Eiropas Komisija ierosināja plānu *REPowerEU* ⁽²⁾, kura mērķis ir “strauji samazināt mūsu atkarību no Krievijas fosilā kurināmā, veicot ātru pāreju uz tīru ekonomiku un apvienojot spēkus, lai izveidotu noturīgāku energosistēmu un īstenu enerģētikas savienību”.

2.2. Attiecībā uz tīras enerģijas ražošanas jomu plānā *REPowerEU* ir ierosināts, kā ES var paātrināt zaļo pārkārtošanos un stimulēt plašus ieguldījumus atjaunīgajos energoresursos ⁽³⁾. Plāna *REPowerEU* ietvaros Eiropas Komisija pieņēma ES saules enerģijas stratēģiju. Stratēģijā galvenā uzmanība ir pievērsta četrām iniciatīvām:

- a) Eiropas Jumtu saules enerģijas iniciatīva;
- b) atļauju izsniegšanas tiesību aktu kopums;
- c) ES plaša mēroga prasmju partnerība;
- d) ES Saules fotoelementu nozares alianse.

2.3. Stratēģijas pamatā ir ierosinātās ES iniciatīvas par atjaunīgajiem energoresursiem, ēku energoefektivitāti un energoefektivitāti (turpmāk – COM(2022) 222 final ⁽⁴⁾). Ar COM(2022) 222 final ir paredzēts noteikt atļauju piešķiršanas procesa maksimālo ilgumu, kas attieksies uz atjaunīgās enerģijas ražotnēm. Komisija ir izvirzījusi iniciatīvu noteikt augstākus mērķus par tiem, kas bija paredzēti iepriekšējos Atjaunojamo energoresursu direktīvas ⁽⁵⁾ un Energoefektivitātes direktīvas ⁽⁶⁾ pārskatīšanas priekšlikumos.

⁽²⁾ COM(2022) 230 final.

⁽³⁾ EESK atzinums “*REPowerEU*: Vienota Eiropas rīcība cenas ziņā pieejamākai, drošākai un ilgtspējīgākai enerģijai” (OV C 323, 26.8.2022., 123. lpp.) un EESK atzinums “*REPowerEU* plāns” (OV C 486, 21.12.2022., 185. lpp.).

⁽⁴⁾ COM(2022) 222 final.

⁽⁵⁾ Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva (ES) 2018/2001 (2018. gada 11. decembris) par no atjaunojamajiem energoresursiem iegūtas enerģijas izmantošanas veicināšanu (OV L 328, 21.12.2018., 82. lpp.).

⁽⁶⁾ Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 2012/27/ES (2012. gada 25. oktobris) par energoefektivitāti, ar ko groza Direktīvas 2009/125/EK un 2010/30/ES un atceļ Direktīvas 2004/8/EK un 2006/32/EK (OV L 315, 14.11.2012., 1. lpp.).

2.4. Šis atzinums ir viens no vairākiem EESK atzinumiem, kas saistīti ar enerģētiku, un tas ir jāskata vispārējā kontekstā, ietverot atzinumus par tādiem tematiem kā *REPowerEU* plāns ⁽⁷⁾, enerģijas tirgi, enerģētikas drošība un enerģijas cenas.

3. Vispārīgas piezīmes

3.1. EESK atzinīgi vērtē ierosināto stratēģiju un jo īpaši faktu, ka tajā ir novērsta nepieciešamība veikt pasākumus visā saules enerģētikas sektorā: ieguldījumu, inovācijas, enerģijas ražošanas, elektroenerģijas, tirgus modeļa, stimulu, infrastruktūras, kvalificētu darbinieku, informētības palielināšanas, ilgtspējības un vērtības ķēžu jomā.

3.2. Atbalsts saules enerģijas izmantošanai un Eiropas spēju veicināšana šajā jomā ir steidzami risināms jautājums vairāku iemeslu dēļ. Ir svarīgi sasniegt klimata mērķus, kā arī uzlabot ES stratēģisko autonomiju enerģētikas jomā. Tā palielina arī publiskās un privātās investīcijas un pienācīgas kvalitātes darbvietu veidošanu, paver uzņēmējdarbības iespējas un veicina mājsaimniecību piekļuvi enerģijai par pieejamām cenām.

3.3. Lai ES saules enerģijas stratēģija būtu konsekventa un ilgtspējīga, ES ir jānodrošina:

- 1) piemēroti regulatīvie satvari, kas ietaupītu laiku un samazinātu izmaksas;
- 2) aktīva patērētāju dalība saules enerģijas ražošanā;
- 3) apjomradītu ietaupījumu izmantošana;
- 4) stabila publisko un privāto investīciju infrastruktūra;
- 5) stimuli pētniecībai, attīstībai un inovācijai;
- 6) prasmīgi cilvēki un kvalitatīvas darbvietas, kas nepieciešamas viņu piesaistei;
- 7) izejvielu pietiekamība;
- 8) apritīgums un energoefektivitāte visā saules fotoelementu sektorā;
- 9) atbilstošs finansējums.

3.4. EESK uzsver, ka stratēģijā ir jāatzīst starp dalībvalstīm pastāvošās energoresursu struktūras atšķirības, kas atspoguļo to ģeogrāfiskos un klimatiskos apstākļus, kā arī dažādu energoresursu pieejamību. Turklāt saules enerģijas veicināšanai ir jāatbilst tehniskajiem nosacījumiem un vides satvaram.

3.5. Komiteja cer, ka, pārkārtojoties uz klimatneitrālu enerģētikas sistēmu, kurā atjaunīgai enerģijai būs viena no galvenajām lomām, saules enerģijas stratēģija kļūs par stūrakmeni. Tāpēc īpašs uzsvars ir jāliek uz uzkrāšanas tehnoloģijas attīstīšanu, pieprasījuma pārvaldību un vispārējās enerģijas sistēmas integrāciju.

3.6. EESK vērs uzmanību uz steidzamo nepieciešamību radīt apstākļus, kas būtu labvēlīgi pētniecībai, produktu attīstīšanai un dotu iespēju veidot ES rūpniecisko jaudu ilgtspējīga saules enerģijas aprīkojuma ražošanai. Tāpēc EESK ļoti atbalsta Saules fotoelementu nozares aliansi, kura sola risinājumus iesīkstējušajai problēmai, kuru izraisījis rūpnieciskās spējas samazināšanās Eiropas Savienībā. Šajā jomā būtu jāizmanto, piemēram, Eiropas akumulatoru alianses pieredze un iespējamā sinerģija ar to. Pilsoniskās sabiedrības pārstāvji būtu jāiesaista jau pašā sākumā, jo viņiem ir plašas iespējas sniegt praktiskās zināšanas un ekspertzināšanas, kā arī palīdzēt sasniegt plašāku auditoriju un nodrošināt sabiedrības atbalstu un konsultācijas.

⁽⁷⁾ EESK atzinums *REPowerEU* plāns (OV C 486, 21.12.2022., 185. lpp.).

Saules enerģijas izmantošanas veicināšana

3.7. Lai veicinātu saules enerģijas izvēli, mums ir nepieciešama politika, kas motivētu patērētājus un visus enerģētikas sistēmas dalībniekus, rūpējoties par enerģijas sagādi, iesaistīties šā mērķa sasniegšanā. Vienlaikus viņi ir jābudina apņemties domāt par energoefektivitāti un energotaupības pasākumiem. To varētu panākt, ja viņi apzinātos ieguvumus, piemēram, iespēju samazināt rēķinu par enerģiju, labāk justies ikdienā, palielināt sava īpašuma vērtību, un ja tiktu izstrādāti piemēroti finanšu instrumenti.

3.8. EESK aicina politikas veidotājus mudināt un atbalstīt cilvēkus un dot viņiem iespēju kļūt ne tikai par apzinīgiem enerģijas patērētājiem, bet arī par ražojošiem patērētājiem, kā arī veidot enerģētikas kopienas. Tas palīdzētu viņiem labāk izprast kopējā tirgus cenas un kļūt neatkarīgiem no tām. EESK iesaka vietējām pašvaldībām veidot kolektīvos saules enerģijas projektus un izmantot tādas publiskās ēkas kā birojus, skolas, slimnīcas, lai dotu iespēju novērst enerģētisko nabadzību vietās, kur cilvēki nevar atļauties veikt ieguldījumus enerģētikas kopienās.

3.9. Tā kā prioritāte būtu jādod energoefektivitātei un taupīšanai, dalībvalstīm būtu jāveicina viedskaitītāju ieviešana, lai enerģijas patērētājiem būtu skaidrāks priekšstats par savu patēriņu un viņi labāk izprastu, kā to pārvaldīt. EESK aicina ņemt vērā saikni starp energoefektivitātes uzlabošanu un saules enerģijas lomas palielināšanu ēku renovācijā. Dalībvalstis tiek aicinātas ieteikt enerģijas patērētājiem savas enerģijas vajadzības pārdomāti sadalīt visā 24 stundu periodā un samazināt patēriņu maksimumstundās.

3.10. Komiteja konstatē, ka saules fotoelementu uzstādīšana būtu jāskata kopā ar siltumsūkņu izmantošanas palielināšanu, jo saules enerģiju visvairāk iespējams saražot tajā pašā laikā, kad palielinās elektrības pieprasījums ēku dzesināšanai. Saules fotoelementu sistēma kopā ar siltumsūkni ir energoefektīvāka un lētāka dzesināšanas risinājums (noteiktā dienas laikā) vietās, kur klimatiskie apstākļi ir tam labvēlīgi. Pārējā laikā ražošana ir saistīta ar saules intensitātes mainību. Tas nozīmē, ka enerģijas pieprasījuma apmierināšanai ir nepieciešams izmantot citu enerģijas avotu. Šo nepastāvību daļēji ir iespējams mazināt, radot spēcīgu uzglabāšanas jaudu, kas pagaidām joprojām nav pieejama pietiekamā apmērā, un labākus pārvades savienojumus. Šajā nolūkā ir jāuzlabo sadarbība starp dalībvalstīm.

3.11. Saules siltumenerģija nepietiekami augstu ir novērtēta lielākajā daļā dalībvalstu. EESK aicina dalībvalstu, reģionu un pašvaldību līmenī, ja iespējams, enerģētikas pārkārtošanas plānos industriālā mērogā plašāk izmantot saules siltumenerģijas sistēmas. Pašreizējās gāzes piegādes krīzes apstākļos un pastāvot nepieciešamībai aizstāt dabasgāzi, kura pārsvarā tiek izmantota apsildei un industriālajām vajadzībām, saules siltumenerģija būs svarīgs energosistēmas faktors.

3.12. EESK uzskata, ka ir nepieciešams turpināt apsvērt saules fotoelementu uzstādīšanu uz jumta un palielināt šā procesa potenciālu, izveidojot pastāvīgus konsultāciju un sadarbības mehānismus, kuros būtu iesaistītas ieinteresētās personas. Šajā nolūkā būtu jāizveido un pienācīgi jāfinansē vietējās un reģionālās atjaunīgo energoresursu aģentūras un biroji, kas sniegtu atbalstu iedzīvotājiem, MVU un vietējām pašvaldībām, bet būtu jārada apmācības iniciatīvas un jāveicina jaunas pienācīgas kvalitātes darbvietas.

3.13. Ēkās integrētas saules fotoelementu sistēmas var būtiski palīdzēt maksimāli palielināt saules enerģijas ražošanu. Ja ne tikai jumts, bet arī daļa ēkas fasādes ir nosepta ar saules elektrību ražojošu pārsegumu, ēkas lietotājiem ir iespēja daudz lielāku dienas daļu būt pasargātiem no karstiem saules stariem. Šāda pieeja ir lietderīga visai enerģētikas sistēmai, jo tas nozīmē, ka ir iespējams izlīdzināt saules fotoelementu enerģijas maksimālās ražošanas intensitāti. Komiteja iesaka veicināt ēkās integrētu saules enerģijas sistēmu pētniecības turpināšanu un arī papildināt jumtu saules fotoelementu iniciatīvu, īpašu uzsvāru liekot uz atbalstu saules fotoelementu iekārtu uzstādīšanai austrumu un rietumu virzienā.

Atļauju piešķiršanas procedūru paātrināšana un finanšu resursu nodrošināšana

3.14. EESK uzsver, ka tūlīt būs nepieciešams paātrināt atļauju piešķiršanas procedūras, lai kļūtu vieglāk izvērst atjaunīgās enerģijas izmantošanu, tostarp tās ražošanu, uzglabāšanu, sadali un pārvadi. Lai gan atļauju piešķiršana ir dalībvalstu kompetencē, EESK atbalsta COM(2022) 222 final un Komisijas ieteikuma C(2022) 3219 final ⁽⁸⁾ vispārējos virzienus un mudina dalībvalstis uzmanību koncentrēt uz savu procedūru izstrādi.

3.15. Kā liecina nozares analīze ⁽⁹⁾, saules fotoelementu atļauju piešķiršanas ilgums ir no 12 mēnešiem Lietuvā līdz 48 mēnešiem Horvātijā. No 12 valstīm, par kurām ir pieejama informācija, tikai trijās atļauju piešķiršanas laiks ir īstāks par ES noteikto 24 mēnešu robežu. Tāpēc EESK aicina dalībvalstis noteikt konkrētus termiņus, kas saīsinātu administratīvās un atļauju piešķiršanas procedūras un vienkāršot procesus, uzlabojot vienas pieturas aģentūras, kā arī izveidot integrētas un vienas atļauju piešķiršanas procedūras. Komitejas skatījumā dalībvalstīm nebūtu jāgaida priekšlikuma pieņemšana, bet jau tagad jāšākas procedūru īsināšana. Turklāt Komiteja uzsver nepieciešamību digitalizēt pēc iespējas vairāk procedūru dažādos atļauju piešķiršanas procesa posmos.

3.16. EESK pilnībā atbalsta sadaļu "Iedzīvotāju un kopienas iesaistes veicināšana" Komisijas ieteikumā ⁽¹⁰⁾. Domājot par pilsoņu iesaisti enerģētikas pārkārtošanā un viņu atbalsta gūšanu, ļoti svarīga ir pilsoņu un enerģētikas kopienu dalība atjaunīgās enerģijas projektos. EESK uzsver, ka saules enerģijas ieviešanai nevajadzētu būt dažu patērētāju privilēģijai un ka enerģētiski nabadzīgiem un neaizsargātiem patērētājiem ir jābūt iespējai piekļūt saules enerģijai, piemēram, pateicoties sociālo mājokļu iekārtām, enerģētikas kopienām vai finansiālajam atbalstam, kas paredzēts individuālām iekārtām.

3.17. Pamatojoties uz COM(2022) 222 final, dalībvalstīm divu gadu laikā pēc direktīvas grozījumu stāšanās spēkā būtu jāpieņem plāns vai plāni, kuros norādītas ražošanai izdevīgas teritorijas vienam vai vairākiem atjaunīgo energoresursu veidiem. Komiteja uzsver, ka ir svarīgi, lai šie plāni tiktu sagatavoti pēc iespējas ātrāk un viss īstenošanas process nebūtu ilgāks par diviem gadiem. Izņemot kultūras vajadzībām aizsargātas teritorijas, jumti ir viendabīga teritorija. EESK skatījumā, ja tehniskie risinājumi ir labi zināmi, kā tas ir uz jumta uzstādāmo fotoelementu gadījumā, iniciatīvu sākšanai ir jānosaka īsāki termiņi.

3.18. EECS norāda arī, ka fotoelementu moduļi, kas peld uz ezeriem un rezervuāru virsmām, samazina ūdens zudumu iztvaikošanas rezultātā, vienlaikus uzlabojot fotoelementu jaudas pārveidošanas efektivitāti, jo ūdens nodrošina dzesēšanu. Runājot par dambjiem, dienā elektroenerģiju var piegādāt, izmantojot peldošus fotoelementus, un naktī elektroenerģiju var ražot no ūdens, kas izplūst no dambja, un tas viss notiek, izmantojot pastāvošo tīkla pieslēgumu.

3.19. Tomēr pieeja ir rūpīgi jāapsver tajos gadījumos, kad tehniskie risinājumi nav īpaši pilnveidoti un ietekme uz bioloģiskās daudzveidības zaudēšanu nav pietiekami izskatīta. Viens no tādiem piemēriem ir peldošu fotoelementu projekti, it īpaši tie, kas izvietoti dabiskajās ūdenstilpēs. Detalizētākas pieejas neesamība ir viens no retajiem minētā priekšlikuma trūkumiem.

3.20. EESK aicina lielāku uzsvāru likt uz agrosolāriem risinājumiem, iespējams, par tiem sagatavojot Komisijas papildu ieteikumu. Dalībvalstu darbībai šajā jomā nebūtu jānotiek uz ražīgas lauksaimniecības zemes un tā nedrīkst kaitēt pārtikas ražošanai (tāpēc ir jāstimulē saules enerģijas ražošana uz mazvērtīgākas zemes). Vienlaikus iespējas, kuras lauksaimniekiem rada ienākumi no enerģijas ražošanas un labākas kultūraugu un dzīvnieku aizsardzības (apēnošana un atvēsināšana, karstuma radītā stresa mazināšana, aizsardzība pret krusu, salu) būtu jāuzsver lauksaimniecības politikas jomā. Tajā būtu jāskatās arī iespēja uzlabot pielāgošanos klimata pārmaiņām. Prioritātei vajadzētu būt plašu saules parku veidošanai mazauglīgās un degradētās teritorijās.

3.21. Saules enerģijas veicināšana ir neatliekams jautājums, un tāpēc ir svarīgi, lai prioritāte būtu šie projekti, kas ir iekļauti nacionālajos atveseļošanas un noturības plānos. Tā kā spēja saražot zaļu enerģiju un jo īpaši saules enerģiju dažādos reģionos ir ļoti atšķirīga, kohēzijas politika varētu un tai vajadzētu dot izšķirošu ieguldījumu ES vispārējās energoapgādes

⁽⁸⁾ Komisijas 2022. gada 18. maija ieteikums, kā paātrināt atļauju piešķiršanas procedūras atjaunīgās enerģijas projektiem un atvieglot enerģijas pirkuma līgumu slēgšanu (C(2022) 3219 final).

⁽⁹⁾ <https://ember-climate.org/insights/research/europes-race-for-wind-and-solar/>

⁽¹⁰⁾ C(2022) 3219 final.

nodrošināšanā; nozīmīga loma būtu jāpilda arī *InvestEU* vai līdzīgai programmai. EESK atzinīgi vērtē to, ka stratēģija vērsta uz agrāko rūpniecības vai izrakteņu ieguves platību pārprofilēšanu, jo šādas zemes platības paver iespēju uzstādīt saules enerģosistēmas. Šajā saistībā EESK atbalsta Modernizācijas fonda un Taisnīgas pārkārtošanās fonda līdzekļu izmantošanu atjaunīgās enerģijas ražošanai izdevīgām teritorijām.

Ražošanas un uzstādīšanas spēju stiprināšana

3.22. Pašreiz saules fotoelementu jomā ES ir iecerējusi līdz 2025. gadam sasniegt 320 GW un līdz 2030. gadam – 600 GW (Vācija vēlas sasniegt 215 GW), kas ir drosmīgs, bet ES klimata mērķu sasniegšanai vajadzīgs mērķis. Atbilstoši *REPowerEU* plānam katru gadu līdz 2025. gadam ir jāizvērs 42 GW, un pēc 2025. gada izvēršana ir jāpalielina līdz 53 GW gadā. Saskaņā ar šo plānu ES ir jādivkāršo 2021. gadā sasniegtais saules iekārtu uzstādīšanas temps: nekavējoties tas ir jāpalielina no 21 GW gadā līdz 42 GW gadā.

3.23. Pašlaik Eiropas ekonomika nav gatava nodrošināt komponentus, kas nepieciešami šādai plašai saules fotoelementu uzstādīšanai, jo trūkst ražošanas jaudas. Pastāv arī tādi būtiski šķēršļi, kuru cēlonis ir kvalificētu darbinieku trūkums, kā arī regulatīvie un tehniskie šķēršļi. Salīdzinājumā un krasā kontrastā ar Eiropas Savienību, gaidāms, ka Ķīna 2022. gadā uzstādīs fotoelementus ar 100 GW jaudu, gandrīz divkāršojot uzstādīšanas tempu ⁽¹¹⁾, turklāt tā nosedz visu savas fotoelementu rūpniecības vērtības ķēdi.

3.24. Komiteja tāpēc uzsver nepieciešamību stiprināt Eiropas rūpniecisko pamatu un ekonomiku, aizsargāt stratēģisko autonomiju (īpaši energoapgādes autonomiju), kā arī nodrošināt raitas un uzticamas piegādes ķēdes. EESK uzsver, ka ES varēs iegūt vadošo lomu saules enerģijas ražošanā tikai tad, ja tam būs ekonomiski pamatoti apstākļi, un uzsver, ka pilnīgi noteikti ar publisko iestāžu un sociālo atbalstu ir jāmobilizē visas iesaistītās personas.

3.25. EESK aicina Komisiju un dalībvalstis radīt visus nepieciešamos apstākļus Eiropas fotoelementu inovatīvo risinājumu komercializācijai, izmantojot svarīgus projektus visas Eiropas interesēs (*IPCEI*) visā saules enerģijas vērtības ķēdē. Šāds satvars ilgtermiņā nodrošinātu ilgtspējīgus un konkurētspējīgus apstākļus Eiropas fotoelementu ražošanai, kā arī ES vadošo lomu tādā jomā kā fotoelementu tehnoloģijas, ilgtspēja, reciklēšana un integrēti fotoelementu risinājumi.

3.26. EESK uzskata, ka ir svarīgi, lai ES uzlabotu publiskās un privātās investīcijas un radītu saules enerģijas sektoram labvēlīgus apstākļus, piemēram, veicinot apmācību šajā jomā un nodrošinot pietiekamas iespējas saņemt finansējumu, tostarp ar ES ilgtspējas taksonomijas instrumentu palīdzību. Tā kā Eiropas Investīciju banku ir paredzēts pārveidot par Eiropas klimata banku, EESK aicina šīs bankas piedāvātajās finansēšanas programmās likt uzsvāru uz saules fotoelementu ražošanas atbalstu.

3.27. EESK aicina stimulēt jaunu fotoelementu tehnoloģiju finansēšanu. Tās varētu būt balstītas, piemēram, uz alternatīviem materiāliem. Lai novērstu kvalificēta darbaspēka trūkuma problēmu, ir svarīgi sadarbībā ar attiecīgām ieinteresētajām personām veicināt apmācību un prasmju veidošanu. Tāpēc EESK mudina kompetentās iestādes domāt par to, kādā veidā veidot tādu darbaspēku, kam būtu zināšanas, prasmes un kompetences, kas nepieciešamas, lai darbotos visi energoefektivitātes un pieejamie atjaunīgās enerģijas tehnoloģiju veidi.

4. Īpašas piezīmes par ražošanas piegādes ķēdēm

4.1. Pastāv būtiska stratēģiska atkarība augšupējos rūpniecības segmentos, un tā varētu apgrūtināt strauju saules enerģijas izvēršanu. Vislielākā problēma joprojām ir ierobežotā spēja piegādāt vajadzīgos materiālus tālejošo stratēģijas mērķu sasniegšanai. Gandrīz visās fotoelementu vērtības ķēdes daļās Eiropa – kādreizējā saules fotoelementu ražošanas līdere – nepilda skaidri saskatāmu lomu, lai gan joprojām atrodas vadošajās pozīcijās saules fotoelementu pētniecībā un ir būtisku pētniecības struktūru īpašniece.

⁽¹¹⁾ <https://www.pv-magazine.com/2022/05/31/chinese-pv-industry-brief-chinas-nea-predicts-108-gw-of-solar-in-2022/>

4.2. Visā nozares vērtības ķēdē ES ir ierobežota iespēja iegūt pamata izejvielu – polikristālisko silīciju. Šīs izejvielas ieguves problēmas pastiprina fakts, ka četras lielākās solārās kvalitātes polikristāliskā silīcija rūpnīcas, kuras aptver gandrīz pusi no pasaules produkcijas, atrodas Ķīnas reģionā Šiņdzjanā.

4.3. EESK atzinīgi vērtē Komisijas likumdošanas iniciatīvu ⁽¹²⁾, ar kuru vienotajā tirgū tiks aizliegti produkti, kas ražoti, izmantojot piespiedu darbu. Tā ir līdzīga ASV Uiguru piespiedu darba novēršanas aktam, kas ir tiešā veidā ietekmējis polikristāliskā silīcija tirgus sadalījumu, jo šīs galvenokārt Ķīnā ražotās izejvielas cena ir sākusi palielināties visā fotoelementu nozarē. Jebkurā gadījumā EESK konstatē, ka šāds globālā mērogā īstenots pasākums palīdzēs sasniegt astoto ilgtspējīgas attīstības mērķi pienācīgas kvalitātes nodarbinātības jomā.

4.4. Šķietami vienkāršs šīs problēmas risinājums būtu spēju veidošana Eiropā; tomēr pagaidām polikristāliskā jēlsilīcija un tā lietņu ražošanas tehnoloģijas paradoksālā veidā ir ļoti energoietilpīgas. To ir iespējams realizēt un tas būtu jādara tur, kur iespējams paļauties uz piekļuvi lētai, tostarp atjaunīgo energoresursu enerģijai (piemēram, izmantojot hibrīdspēkstacijas, kombinējot vēja un saules enerģiju un enerģijas uzkrāšanu). Kopumā izejvielu un komponentu trūkums, kā arī stingrie ES noteikumi, tostarp energoefektivitātes jomā, Eiropas ražotājiem nerada pārliecību par ekonomisko pamatotību, turklāt viņiem ir arī grūti piekļūt finansējumam.

4.5. EESK ir dziļi pārliecināta, ka Eiropas sadarbība tādas inovācijas jomā, kas būtu vērsta uz pilnībā pārstrādājamu fotoelementu sistēmu izstrādi, ir nepieciešama, lai būtu iespējams veidot plaukstošu Eiropas saules enerģijas nozari. Būtu jāpievēršas darbam pie perspektīvāku izejmateriālu nekā silīcijs izmantošanas analīzes, tostarp būtu jāpētī saules elementi uz folijas vai saules elementi, kuri varētu būt caurspīdīgi un varētu tikt izmantoti enerģijas ražošanai uz logiem.

4.6. Saistībā ar tālākajiem posmiem vērtības ķēdē, piemēram, saules elementu plātnēm un elementiem Eiropas Savienības situācija ir vēl sliktāka. Tikai 1 % saules elementu plātņu un 0,4 % fotoelementu ir ražoti Eiropā. Nozares apvienības “SolarPower Europe” skatījumā mūs skar “kritisks lietņu un plātņu ražošanas jaudas trūkums”.

4.7. Atbilstoši Eiropas solārizstrādājumu ražošanas padomes datiem tikai 3 % saules fotoelementu moduļu tiek saražoti Eiropā 29 dažādos uzņēmumos. Tas nozīmē, ka tikai viens no aptuveni 30 Eiropā samontētiem moduļiem ir Eiropas izcelsmes. 2020. gadā saules enerģijas produktu tirdzniecības deficīts sasniedza 8,7 miljardus USD.

4.8. Fotoelementu rūpnīcām trūkst arī citu izejmateriālu; tomēr kritisks trūkums to saistībā nav tik spēcīgs. Montēšanas struktūras nav sarežģīti produkti un to ieviešanas jomā kritiskā atkarība ir mazāka vai arī, ja pieprasījums ir liels, tās tiek ražotas uz vietas.

4.9. Vietējai fotoelementu paneļu ražošanai nepieciešamā solārā stikla gadījums ir lielisks piemērs ES tirdzniecības politikas tuvredzībai, jo defensīvie tirdzniecības tarifi galaproduktiem (saules fotoelementu paneļiem), kuri Eiropā tiek ievesti no Ķīnas, ir atcelti, tāpēc Eiropas ražotājus skar skarba ārvalstu konkurence, savukārt līdzīgi defensīvie pasākumi starpproduktiem, piemēram solārajam stiklam, ir palikuši spēkā. Līdz ar to Eiropā Eiropas fotoelementu ražotāju solārais stikls tiek iepirkts par nesamērīgi augstām cenām salīdzinājumā ar stiklu, kuru piedāvā līdzīgi ražotāji citos pasaules reģionos. Tas savukārt ir izraisījis cenu spiedienu uz importa solāro stiklu.

4.10. Saules paneļi var kļūt par efektīvu ieguldījumu ilgtspējībā, ja vien visā ciklā, tostarp reciklēšanā un atkārtotā izmantošanā, nav nepieciešams pārāk daudz enerģijas. Ražošana, pārvadāšana un likvidēšana jebkuras tehnoloģijas gadījumā rada emisijas. Tas kā fotoelements ir ražots un tiek reciklēts, palīdz noteikt, cik reāli noderīgs tas ir kopējo emisiju samazināšanai. Turklāt EESK ir pārliecināta, ka ir svarīgi, lai ilgtspējīgas attīstības mērķi tiktu stingri ievēroti visā piegādes ķēdē.

Briselē, 2022. gada 26. oktobrī

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas
priekšsēdētāja
Christa SCHWENG

⁽¹²⁾ COM(2022) 71, COM(2022) 66 un COM(2022) 453.

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai “Elektroenerģijas tirgus īstermiņa intervences un ilgtermiņa uzlabojumi elektroenerģijas tirgus modeli: rīcības virziens””

(COM(2022) 236 final)

(2023/C 75/27)

Ziņotāja: **Alena MASTANTUONO**

Atzinuma pieprasījums	Eiropas Komisija, 28.6.2022.
Juridiskais pamats	Līguma par Eiropas Savienības darbību 304. pants
Atbildīgā specializētā nodaļa	Transporta, enerģētikas, infrastruktūras un informācijas sabiedrības specializētā nodaļa
Pieņemts specializētās nodaļas sanāksmē	4.10.2022.
Pieņemts plenārsesijā	26.10.2022.
Plenārsesija Nr.	573
Balsojuma rezultāts (par/pre/atturas)	179/3/1

1. Secinājumi un ieteikumi

1.1. Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komiteja (EESK) ir ļoti nobažījusies par norisēm enerģijas tirgos un tāpēc atzinīgi vērtē to, ka Komisijas paziņojumā ir apsvērts enerģijas tirgos veikt īstermiņa intervences un ilgtermiņa uzlabojumus elektroenerģijas tirgus modeli. Tāpēc EESK norāda uz Komisijas secinājumu, ka “ir jomas, kurām ir vajadzīgi pielāgojumi ES elektroenerģijas tirgus modeli, lai ņemtu vērā enerģētikas nozares nākotnes iezīmes un ražošanas veidu kopumu, jaunās topošās tehnoloģijas, ģeopolitiskās norises, kā arī pašreizējās krīzes laikā gūto pieredzi. Šādiem pielāgojumiem būtu jāveicina elektroenerģijas tirgus darbības optimizēšana un jāveido tas par tādu, kas veicina elektroenerģijas nozares izmaksefektīvu dekarbonizāciju, nodrošina patērētājiem pieejamas cenas un kam ir palielināta spēja izturēt cenu svārstīgumu”.

1.2. Tā kā labi funkcionējošiem enerģijas tirgiem ir izšķiroša nozīme visu ilgtspējīgas energosistēmas pamatmērķu sasniegšanā, proti, energoapgādes drošība, saprātīgas izmaksas un cenas, kā arī klimatneitralitāte, EESK uzskata arī, ka ir svarīgi veicināt un saglabāt pareizos apstākļus nākotnei. Turpmākie pasākumi nedrīkst apdraudēt šos priekšnoteikumus, un tiem būtu jāļauj īstenot klimata aizsardzības centienus vidējā termiņā un ilgtermiņā.

1.3. Vienlaikus EESK tomēr norāda, ka pašreizējā enerģijas cenu krīze negatīvi ietekmē Eiropas māsasaimniecības un uzņēmumus. Ārkārtīgi augstas enerģijas cenas veicina inflāciju un sekmē ekonomisko nenoteiktību. Tāpēc EESK atbalsta Komisijas pieeju veikt īstermiņa pasākumus, lai Eiropas iedzīvotājiem un uzņēmumiem nodrošinātu pieņemamas cenas un samazinātu izmaksas, piemēram, sniedzot tiešu finansiālu atbalstu neaizsargātiem patērētājiem, kā arī tiem MVU un energoietilpīgām nozarēm, kas cieš visvairāk. Tomēr EESK uzskata, ka pēc īslaicīgas intervences būtu jāpielāgo tirgus struktūra tajās jomās, kurās ir nepieciešami ES elektroenerģijas tirgus modeļa pielāgojumi, kā norāda Komisija.

EESK aicina politikas veidotājus iedrošināt un atbalstīt cilvēkus, kā arī radīt viņiem iespējas kļūt par enerģiju ražojošiem patērētājiem un veidot vietējās enerģētikas kopienas, un tādējādi palīdzēt viņiem būt neatkarīgākiem no kopējā tirgus cenām, nevis paļauties uz pastāvīgu kompensāciju. EESK aicina dalībvalstis un Eiropas Komisiju palīdzēt neaizsargātiem patērētājiem, izmantojot īpašas programmas, kas viņiem ļauj kļūt par ražojošiem patērētājiem.

1.4. EESK uzskata, ka galvenā problēma ir dabasgāzes augstās cenas, un tāpēc visiem pasākumiem gan Eiropas, gan valstu līmenī vajadzētu būt vēršiem uz to, lai novērstu šo pamatcēloni, kas izraisa elektroenerģijas cenu pieaugumu, veicinātu ražošanas pieaugumu un nefosilās enerģijas izmantošanu tādā apjomā, kas apmierina enerģijas pieprasījumu. Tāpēc Komiteja atzinīgi vērtē Eiropas Komisijas 2022. gada 14. septembrī ierosināto rīcību attiecībā uz pieprasījumu un aicina mājāsaimniecības, publisko sektoru un uzņēmumus pielikt kopīgas pūles. Pieprasījuma samazināšana ir vienkāršākais veids, kā tikt galā ar enerģijas rēķiniem un samazināt emisijas. EESK aicina arī veikt lielākus ieguldījumus ātrākā pārejā uz nefosilu un klimatneitrālu energosistēmu.

1.5. EESK norāda, ka pirms jebkādu turpmāku pasākumu veikšanas ir jāriko efektīvas debates un jāveic ietekmes novērtējums. EESK vēlas piedalīties šādās debatēs. Komisijai un dalībvalstīm būtu jāizvairās no īstermiņa priekšlikumiem, kas apdraudētu ilgtspējīgas energosistēmas pamatmērķus.

2. Vispārīgas piezīmes

2.1. Komisijas paziņojums par enerģijas tirgus īstermiņa intervencēm un ilgtermiņa uzlabojumiem elektroenerģijas tirgus modelī pamatojas uz vairākiem neseniem dokumentiem, kuros apsvērts straujš enerģijas cenu pieaugums un bažas, kas saistītas ar energoapgādes drošību un ko izraisīja Krievijas iebrukums Ukrainā. Tas ir arī cieši saistīts ar iniciatīvām, kas attiecas uz enerģētikas pārkārtošanu virzībā uz klimatneitralitāti. EESK uzsver, ka paziņojums ir jāapsver vispārējā kontekstā, un atsaucas uz tās iepriekšējiem atzinumiem par šiem tematiem ⁽¹⁾.

2.2. Labi funkcionējošiem enerģijas tirgiem ir izšķiroša nozīme, lai sasniegtu visus ilgtspējīgas energosistēmas pamatmērķus, t. i., piegādes drošību, pieņemamas izmaksas un cenas un klimatneitralitāti. Tā kā pašlaik ir apdraudēti visi šie mērķi, Eiropas Savienībai būtu jākoncentrējas uz pasākumiem, kas sniedz labumu visam mērķu kopumam, un jāņem vērā Eiropas ekonomikas un sociālā modeļa vajadzības. Tāpēc EESK uzskata, ka ir svarīgi "atgriezties pie pamatiem" un koncentrēties uz efektīvu apstākļu radīšanu labāk integrētiem enerģijas tirgiem.

2.3. Enerģijas tirgi kļūst arvien vairāk savstarpēji saistīti, pateicoties nozaru integrācijai, kas, no vienas puses, izmaksu ziņā efektīvā veidā palīdz dekarbonizēt energosistēmu un, no otras puses, ļauj novērst energosistēmas pieaugošo nestabilitāti. Pašreizējais tirgus modelis ir paredzēts, lai motivētu visus dalībniekus panākt dekarbonizāciju, kas ļaus Eiropai virzīties uz klimatneitralitāti. No otras puses, pašreizējais tirgus modelis, saskaņā ar kuru elektroenerģijas cenas nosaka pēc izdevīguma secības principa, šobrīd ļoti cieši no ārkārtīgi augstām gāzes cenām.

2.4. Iekšējam tirgum ir būtiska nozīme, lai ES nodrošinātu resursu efektīvu sadali, un tas attiecas arī uz enerģētiku. Vienlaikus starptautiskie tirgi, it īpaši degvielas tirgi, būtiski ietekmē arī ES energosistēmu. Ģeopolitiskie notikumi ir uzsvēruši nepieciešamību ES censties panākt lielāku stratēģisko autonomiju enerģētikas un ar enerģiju saistīto izejvielu jomā. Lai sasniegtu mērķi samazināt ES atkarību no neuzticamām trešām valstīm, ir vajadzīga ciešāka sadarbība un jāuzsver dalībvalstu savstarpējā atkarība. Lai gan Eiropas Savienībai ir svarīgi maksimāli izmantot savus pieejamos resursus un pašreizējās spējas, nav nedz reāli, nedz lietderīgi rīkoties izolēti no starptautiskajiem tirgiem; drīzāk ir jāmeklē lietderīga sadarbība ar uzticamiem partneriem.

2.5. Labi funkcionējošus tirgus var izveidot tikai tad, ja ir sakārtoti pamatprincipi: EESK uzsver, ka pienācīga enerģētikas infrastruktūra ir nepieciešams pamats jebkurai energosistēmai un veicina enerģijas tirgu vispārējo darbību, tostarp enerģijas pieejamību un pieņemamas cenas. Tāpēc viens no galvenajiem pasākumiem labākai tirgu darbībai ir novērst šķēršļus, kas kavē enerģijas plūsmu. Atbilstoši tirgus noteikumi ir vēl viens tirgus darbības pamatprincips, kas, piemēram, nosaka konkurences noteikumus, tādējādi palielinot pārredzamību un radot un stiprinot vienlīdzīgus konkurences apstākļus.

2.6. Ieguldījumi enerģētikas infrastruktūrā ir neizbēgami, lai energosistēmas un enerģijas tirgus attīstītos un efektīvi reaģētu uz pašreizējām tendencēm, tostarp elektrifikāciju, lokalizāciju, digitalizāciju un atjaunīgo energoresursu ražošanas un izmantošanas pieaugumu. Lai veicinātu šos ieguldījumus, politikas veidotājiem un kompetentajām iestādēm jāpaātrina atļauju piešķiršanas un administratīvās procedūras un vienlaikus jānodrošina pienācīga apspriešanās ar attiecīgajām ieinteresētajām personām. Līdztekus pārvades un sadales savienojumiem modernā un nākotnes prasībām atbilstošā infrastruktūrā jāiekļauj arī elektroenerģijas uzglabāšanas jauda, kā arī digitālās sistēmas, kas nepieciešamas, lai energosistēmas padarītu "viedas". Vienlaikus ir jāizvairās no iesaldēšanas, kas izraisa balasta aktīvus.

⁽¹⁾ OV C 275, 18.7.2022., 80. lpp., OV C 323, 26.8.2022., 123. lpp., OV C 443, 22.11.2022., 140. lpp.

2.7. EESK uzskata, ka, meklējot risinājumus un uzlabojumus pašreizējai situācijai, ir lietderīgi nošķirt īstermiņa un ilgtermiņa pasākumus. Ir jāapzinās, ka daudziem pasākumiem, it īpaši lieliem ieguldījumiem, ir nepieciešams ilgāks laiks, lai tie realizētos. Dažiem pasākumiem vajag vairāk laika, lai tos varētu pienācīgi plānot un nodrošināt to īstenojamību un saderību ar enerģētikas pamatmērķiem, kā arī lai novērstu īstermiņa pasākumus, kas ilgtermiņā var izrādīties neproduktīvi.

2.8. Nepieciešamība domāt ilgtermiņā attiecas arī uz energoapgādes drošības garantēšanu un gatavību ārkārtas situācijām un tirgus darbības izkropļojumiem. Tas norāda uz prognozēšanas pasākumu nozīmi risku apzināšanā un ceļā uz noturības uzlabošanu un risku novēršanu, piemēram, izmantojot ārkārtas rīcības plānus.

2.9. Turklāt EESK uzskata, ka saskaņā ar tirgu veidošanas principiem, kas minēti regulā par elektroenerģijas iekšējo tirgu, daži jaudas mehānismi var palīdzēt nodrošināt piegādes drošību, it īpaši maksimālā patēriņa situācijās, vienlaikus novēršot nepamatotus tirgus izkropļojumus.

2.10. Lai gan EESK aicina politikas veidotājus pastāvīgi un konsekventi ievērot visus ilgtspējīgas energosistēmas pamatmērķus, tā arī aicina pievērsties problēmu pamatcēloņiem. Bez šādas pieejas pastāv liels risks, ka akūtie simptomi tiek novērsti ar pasākumiem, kas ir vai nu neefektīvi, vai, sliktākajā gadījumā, darbojas pretēji pamatmērķiem. Tādā gadījumā politikas veidotājiem būtu stingri jānosaka šāda ārkārtas scenārija grafiks.

2.11. EESK uzsver, ka visiem pasākumiem neatkarīgi no tā, vai tie ir dalībvalstu vai ES līmenī, būtu jābalstās uz pamatotiem zinātniskiem datiem, pārliecinošiem pierādījumiem un rūpīgiem ietekmes novērtējumiem. Attiecībā uz politiku un pasākumiem būtu jārinko padziļināta apspriešanās ar attiecīgajām ieinteresētajām personām, tostarp pilsonisko sabiedrību.

2.12. Kopumā pēckrīzes energotirgu attīstībai būtu arvien vairāk jābalstās uz inovāciju un konkurenci, nevis subsīdijām un tirdzniecības šķēršļiem. Turklāt ir jāatzīst, ka ES enerģijas tirgus gadījumā iejaukšanās jebkurā vietā var ietekmēt pārējo tirgu. Tāpēc pasākumiem dalībvalstīs jābūt mērķorientētiem un īslaicīgiem pasākumiem, kas pēc iespējas mazāk izkropļo ES tirgu.

3. Īpašas piezīmes

3.1. Jebkāda iespējamā intervence enerģijas tirgos būtu jānovērtē, ņemot vērā pamatmērķus, lai nodrošinātu, ka netiek apdraudēta vienotā tirgus integritāte un vienlīdzīgi konkurences apstākļi vai netiek radīta nenoteiktība, kas vājina ieguldījumu vidi. Turklāt nedrīkst apdraudēt dekarbonizācijas un energoefektivitātes centienus.

3.2. Tā ir stingra prasība, jo jebkurai intervencei enerģijas tirgū varētu būt negatīvas sekas. Daudzos gadījumos tie varētu būt tirgus izkropļojumi, fiskālās izmaksas, piegādes traucējumi, negatīva ietekme uz investīcijām vai patērētāju uzvedību. Tāpēc EESK uzsver, ka jebkuras intervences pamatā jābūt rūpīgai analīzei par tās ietekmi uz ekonomiku, sociālo jomu un vidi.

3.3. EESK uzskata, ka tiešs finansiāls atbalsts, kas ļauj mazināt pieaugušo enerģijas cenu ietekmi uz grūtībās nonākušām personām, neapšaubāmi ir visreālākais risinājums kā ārkārtas pasākums krīzes situācijā. Tomēr iespējamiem atbalsta pasākumiem, kuru mērķis ir mazināt krīzi, vajadzētu būt pagaidu pasākumiem un vērstiem uz tiem, kas cieš visvairāk – iedzīvotājiem, MVU un energoietilpīgām nozarēm.

3.4. EESK aicina politikas veidotājus iedrošināt un atbalstīt cilvēkus, kā arī radīt viņiem iespējas kļūt par enerģiju ražojošiem patērētājiem un veidot vietējās enerģētikas kopienas, un tādējādi palīdzēt viņiem būt neatkarīgākiem no kopējā tirgus cenām, nevis paļauties uz pastāvīgu kompensāciju. Jāpalielina arī centieni virzīt un atbalstīt iedzīvotājus un mazos uzņēmumus to enerģijas taupīšanas un energoefektivitātes pasākumos, kā arī reaģēt uz mainīgo ražošanu, izmantojot elastīgu pieprasījumu. EESK ir plaši izanalizējusi, ka neaizsargātiem patērētājiem, kuri visvairāk cieš no augstām enerģijas cenām, it sevišķi ir visnelabvēlīgākās iespējas – un daudzos gadījumos viņiem nav nekādu izredžu – kļūt par ražojošiem patērētājiem. Gan Eiropas Komisijai, gan dalībvalstīm valsts, reģionālajā un vietējā līmenī ir jāierosina programmas, kas palīdzētu patērētājiem pārvarēt dažādos šķēršļus, ar kuriem viņi saskaras (piemēram, informēšanas un aktivizācijas kampaņas, finanšu resursi, piekļuve kapitālam, zemes un juntu virsmu pieejamība saules un vēja enerģijas iekārtu uzstādīšanai utt.).

3.5. Vienā no agrākajiem atzinumiem ⁽²⁾ EESK piekrita nesen publicētajā ACER ziņojumā ⁽³⁾ paustajiem secinājumiem, ka krīzes laikā elektroenerģijas tirgus ir pierādījis, ka darbojas labi, novēršot elektroenerģijas padeves pārtraukumus vai pat atslēgumus atsevišķos reģionos. ACER novērtējumā arī norādīts, ka cenu svārstības būtu bijušas daudz lielākas jebkurā valstī, kas būtu rīkojusies izolēti. Tomēr Komiteja labi apzinās, ka, ņemot vērā pašreizējo tirgus modeli, kurā cenu nosaka saskaņā ar izdevīguma secības principu, gāzes cenu dēļ paaugstinās enerģijas cenas. EESK norāda uz Savienības kopīgajām vērtībām attiecībā uz vispārējās tautsaimnieciskās nozīmes pakalpojumiem Līguma par Eiropas Savienības darbību (LESD) 14. panta nozīmē, kā noteikts Līgumam par Eiropas Savienību (LES) pievienotajā 26. protokolā par vispārējās nozīmes pakalpojumiem ⁽⁴⁾.

3.6. Kopumā jāatzīst arī tas, ka pēdējās desmitgadēs ES enerģijas tirgu integrācijas ziņā ir paveikts ļoti daudz. Integrācija ir devusi ievērojamus ieguvumus enerģijas pieejamības un cenas ziņā, ko bieži uzskata par pašsaprotamu. Bez sadarbības un tirgu integrācijas izmaksas par energoapgādes drošības un videi labvēlīgas energosistēmas nodrošināšanu būtu daudz augstākas.

3.7. Šī enerģijas tirgus integrācijas pozitīvā attīstība ir jāturpina. Līdz ar pieaugošo paļaušanos uz atjaunīgiem energoresursiem aizvien lielāka kļūst gan interese par elektroenerģijas tirgu savienošanu pāri valstu robežām, gan ieguvumi no tās. Valsts iekšējo un pārrobežu savienojumu skaita pieaugums ne tikai veicina piegādes drošību, bet arī izlīdzina cenas. Īstermiņā tas var būt neizdevīgi tiem, kam ir pieejamas zemākas cenas dažādu cenu diapazonā, taču ilgtermiņā tas palīdz pazemināt un stabilizēt cenas.

3.8. Saskaņā ar ACER novērtējumu pašreizējo tirgus modeli ir vērts saglabāt. Tomēr EESK piekrīt Komisijai, ka ir jomas, kurās ES elektroenerģijas tirgus modelis ir jāpielāgo, lai ar zemākām izmaksām sasniegtu ES dekarbonizācijas mērķus un nodrošinātu energoapgādes drošību, it īpaši saistībā ar atjaunīgās enerģijas ražošanas un izmantošanas pieaugumu un cenu stabilitātes un pieejamības nodrošināšanu.

3.9. EESK ierosina izpētīt, piemēram, vai pašreizējais tirgus modelis, tostarp tā tiesiskais regulējums, nodrošina pietiekamus stimulus ieguldīt elastības risinājumos (piemēram, uzglabāšanā, slodzes pārnēsē un atjaunīgā ūdeņradī). Pat nemainot piedāvājumu iesniegšanas procesu (šādas izmaiņas radītu ievērojamus riskus), pastāv daudz iespēju, kā veicināt sistēmām labvēlīgas tehnoloģijas, piemēram, tīkla maksas shēma, kas atalgo vajadzībām atbilstošu elektroenerģijas ražošanu un patēriņu.

3.10. Turklāt EESK uzskata, ka nekavējoties jāsāk politiskas debates par to, kā turpmākā tirgus modeļa apstākļos tālākā nākotnē nodrošināt ieguldījumus atjaunīgas enerģijas jaudas palielināšanā un refinansēšanā, kad viss elektroenerģijas pieprasījums tiks segts no atjaunīgiem energoresursiem un tirgus cena varētu būt regulāri pielīdzināta nullei vai būt pat negatīva.

3.11. Debatēs par augstajām elektroenerģijas cenām ir ļoti skaidri izskanējis tas, ka pašreizējās robežcenas jāaizstāj ar citādu sistēmu, jo gāzes nozīme bieži ir neliela un tā kopumā nosaka elektroenerģijas cenu. Šajā saistībā Komiteja atsaucas uz EESK priekšsēdētājas un EESK TEN specializētās nodaļas priekšsēdētājas 2022. gada 8. septembra paziņojumu, kurā "EESK aicina uz vienotu Eiropas rīcību, lai nodrošinātu elektroenerģijas cenu stabilitāti un steidzami reformētu enerģijas tirgu, un mudina arī ātrāk pabeigt vienotā tirgus izveidi un infrastruktūras nostiprināšanu".

3.12. Būtībā cenu kāpumu ir izraisījuši negaidīti ārējie faktori, piemēram, karš, un tas ir cieši saistīts ar izdevīguma secības principu, kas noveda pie tā, ka elektroenerģijas cenas tirgū sasniedza rekordaugstu līmeni. ņemot vērā to, ka pašreizējo augsto enerģijas cenu galvenais cēlonis ir gāze, ideāls problēmas risinājums būtu līdz minimumam samazināt gāzes izmantošanu un palielināt nefosilās enerģijas ražošanu un izmantošanu tādā apjomā, kas atbilst enerģijas pieprasījumam.

3.13. Fosilā enerģija ietekmē arī elektroenerģijas cenas, ņemot vērā emisijas kvotas, kuru cena ir ievērojami palielinājusies, lai gan šāдай enerģijai joprojām ir neliela ietekme salīdzinājumā ar gāzes cenām. Turklāt lielu elektroenerģijas cenas daļu patērētājiem veido dažādi nodokļi.

⁽²⁾ OV C 443, 22.11.2022., 140. lpp.

⁽³⁾ ACER galīgais novērtējums par ES elektroenerģijas vairumtirdzniecības tirgus modeli.

⁽⁴⁾ OV C 275, 18.7.2022., 80. lpp.

3.14. Jānošķir cenu satricinājumus, ko izraisījušas ārkārtas situācijas, piemēram, karš, un regulārākas cenu svārstības. Svārstības ir atkarīgas no daudziem faktoriem, kas saistīti ar enerģijas piedāvājumu un pieprasījumu. Tā kā ievērojami pieaug no nepastāvīgiem atjaunīgiem energoresursiem iegūtas elektroenerģijas ražošana, cenu svārstības elektroenerģijas sistēmā, visticamāk, palielināsies. Tādēļ tirgum ir jābūtu atbilstoši signāli cenu ziņā, lai apmierinātu vajadzību pēc elastīguma.

3.15. EESK uzsver, ka šobrīd pārslogotā enerģijas tirgus apstākļos bieži ir nepieciešama cenu griestu noteikšana vai cita veida interence enerģijas vairumtirgū, taču tas var ietekmēt piegādes drošību, ieguldījumu vidi un enerģijas ietaupījumus. Šajā saistībā EESK apzinās, ka ir vajadzīgi uz tirgu balstīti signāli cenu ziņā, lai veicinātu ieguldījumus enerģijas ražošanā, jo cena ir arī stimuls enerģijas taupīšanai un energoefektivitātei. Tomēr, lai mazinātu enerģijas cenu kāpuma ietekmi, ir vajadzīga mērķorientēta pagaidu kompensācija tiem, kas visvairāk cieš no enerģijas cenām, neatkarīgi no tā, vai tās ir mājāsaimniecības vai uzņēmumi.

3.16. EESK atzinīgi vērtē priekšlikumu izpētīt REMIT regulējuma pārskatīšanu, lai, uzlabojot tirgus pārredzamību un tirgus datu kvalitāti, mazinātu ļaunprātīgas tirgus izmantošanas risku. Lai nepieļautu negatīvu ietekmi uz uzņēmumiem, mājāsaimniecībām un sabiedrību, EESK aicina izpētīt arī pasākumus, kā novērst to, ka varbūtēja ļaunprātīga tirgus izmantošana un spekulācijas kropļo gāzes cenu noteikšanu.

3.17. EESK vērš uzmanību uz to, ka, ņemot vērā mainīgos apstākļus, ir jāpārskata nacionālie klimata un enerģētikas plāni, lai nodrošinātu saskaņotu reakciju elektroenerģijas vajadzību apmierināšanai ilgtermiņā.

Briselē, 2022. gada 26. oktobrī

*Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas
priekšsēdētāja*
Christa SCHWENG

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Grozīts priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes regulai par Savienības pamatnostādņēm Eiropas transporta tīkla attīstībai un ar ko groza Regulu (ES) 2021/1153 un Regulu (ES) Nr. 913/2010 un atceļ Regulu (ES) Nr. 1315/2013”

(COM(2022) 384 final/2 – 2021/0420 (COD))

(2023/C 75/28)

Galvenais ziņotājs: **Stefan BACK**

Atzinuma pieprasījums	Eiropas Parlaments, 3.10.2022. Eiropas Savienības Padome, 6.10.2022.
Juridiskais pamats	Līguma par Eiropas Savienības darbību 172. un 304. pants
Atbildīgā specializētā nodaļa	Transporta, enerģētikas, infrastruktūras un informācijas sabiedrības specializētā nodaļa
Pieņemts plenārsesijā	27.10./2022.
Plenārsesija Nr.	573
Balsojuma rezultāts	
(par/pret/atturas)	155/0/0

1. Secinājumi un ieteikumi

1.1. EESK norāda, ka atzinumā par priekšlikumu pārskatīt regulu par TEN-T un dzelzceļa kravu pārvadājumu koridoru ⁽¹⁾ (turpmāk tekstā – TEN-T priekšlikums ⁽²⁾) tā atzinīgi vērtēja to, ka lielāka uzmanība pievērsta savienojumiem ar kaimiņvalstīm, tostarp partnervalstīm un pievienošanās sarunu valstīm.

1.2. TEN-T priekšlikums tika publicēts 2021. gada decembrī; pēc tam, 2022. gada februārī, sākās Krievijas uzbrukums Ukrainai. EESK piekrīt grozītajā priekšlikumā ietvertajam novērtējumam, ka tas ir pārveidojis ģeopolitisko ainavu, atklājot ES neaizsargātību pret neparedzētiem draudošiem notikumiem ārpus tās robežām, un uzsver, ka ES politikas veidošanā ES iekšējo tirgu un tās transporta tīklu nevar aplūkot nošķirti.

1.3. Šī situācija pamatoti ir likusi pievērst uzmanību steidzamajai vajadzībai palīdzēt Ukrainai, tostarp uzlabojot transporta savienojamību ar ES, lai saglabātu un uzlabotu mobilitāti un kravu plūsmas starp Ukrainu un ES. Piemēram, ir akūti nepieciešams palīdzēt transportēt graudaugus no Ukrainas, jo nav pieejamas Melnās jūras ostas, kuras Krievija bloķē.

1.4. EESK piekrīt, ka Ukrainas ekonomikas un tās atveseļošanas labad, kā arī pasaules pārtikas tirgu un pārtikas nodrošinājuma stabilizēšanai ir ļoti svarīgi ātri izveidot alternatīvus loģistikas maršrutus, izmantojot visus transporta veidus, kas savieno ES ar Ukrainu.

1.5. EESK atbalsta arī paziņojumā par solidaritātes joslām izklāstīto rīcības plānu, kura mērķis ir uzlabot pārrobežu savienojumus (autoceļu, dzelzceļa-autoceļu un dzelzceļa-dzelzceļa) starp ES un Ukrainu, tostarp papildu robežšķērsošanas punktus, un izvērtēt TEN-T pamattīkla koridoru paplašināšanu Ukrainā.

1.6. EESK atzinīgi vērtē arī to, ka rīcības plānā ir paredzēti arī “EISI uzaicinājumi iesniegt priekšlikumus”, kas ļaus koncentrēt atbalstu, piemēram, tādiem projektiem, kuru mērķis ir uzlabot ES transporta tīkla sadarbību un savienojamību ar Ukrainu.

⁽¹⁾ OV C 290, 29.7.2022., 120. lpp.

⁽²⁾ COM(2021) 812 final.

1.7. Tāpēc EESK pilnībā atbalsta *TEN-T* attiecināšanu arī uz Ukrainu un Moldovu, izmantojot grozītā priekšlikuma IV pielikumā iekļautās indikatīvās kartes; šis ir istajā brīdī nācis ierosinājums, kurš ar laiku var dot pievienoto vērtību, proti, pavērt labākas iespējas izveidot vienmērīgas un netraucētas transporta plūsmas starp Ukrainu un ES.

1.8. EESK pilnībā atbalsta spēcīgo politisko vēstījumu, kas tiek pausts, iekļaujot savienojumus Ukrainā *TEN-T* galvenajā prioritātē, t. i., Eiropas transporta koridoros ar stingru īstenošanas sistēmu, kas ietver koordinatorus, darba plānu un dažādas darba grupas, un saskaņā ar *TEN-T* priekšlikumu paredzot pienākumu darba plāniem piešķirt juridisku spēku, izmantojot īstenošanas aktu.

1.9. EESK tomēr pauž nožēlu, ka ne vispārīgie noteikumi par sadarbību ar trešām valstīm, ne noteikumi par Eiropas transporta koridoru un horizontālo prioritāšu instrumenta īstenošanu, šķiet, nenodrošina juridisko pamatu koridora prioritāšu vai to īstenošanas sistēmas, tostarp koordinatoru, pārvaldības, Eiropas koordinatora darba plāna vai īstenošanas akta, piemērošanas paplašināšanai uz trešām valstīm.

1.10. Tāpēc EESK aicina izveidot spēcīgu un uzticamu īstenošanas sistēmu tiem savienojumiem, kas tiks uzskatīti par daļu no Eiropas transporta koridoriem, iespējams, stiprinot un paplašinot darba grupas sadarbībai ar trešām valstīm.

1.11. Ņemot vērā pašreizējo politisko situāciju, šķiet lietderīgi un noteiktajām sankcijām atbilstoši likvidēt indikatīvos *TEN-T* savienojumus Krievijā un Baltkrievijā.

1.12. EESK pauž izbrīnu par to, ka grozītajā priekšlikumā ir ietverta skaidra apņemšanās apsvērt iespēju atjaunot savienojumus Baltkrievijā un savienojumus starp Baltkrieviju un ES dalībvalstīm, ja šī valsts attīstīsies demokrātijas virzienā, savukārt attiecībā uz Krieviju netiek paustas līdzīgas apņemšanās. EESK uzskata, ka šāda veida apņemšanās attiecībā uz nākotni nebūtu paužamas.

1.13. EESK ņem vērā, ka dalībvalstu savienojumu ar Krieviju likvidēšana, šķiet, ir radījusi problēmas dažām dalībvalstīm, jo daži no šiem savienojumiem joprojām ir svarīgi savienojamībai attiecīgajā dalībvalstī. EESK iesaka pievērst pienācīgu uzmanību varbūtējai šādu savienojumu nozīmei ES iekšienē.

1.14. EESK piekrīt, ka, bez šaubām, ir jārisina arī jautājums par atšķirīgo sliežu ceļa platumu Eiropas Savienībā un Ukrainā, lai gan izmaiņas šajā jomā var prasīt zināmu laiku un tāpēc ir maz ticams, ka tās sniegs risinājumus neatliekamām un steidzamām efektivitātes problēmām.

1.15. EESK ierosina, ka prasība par pāreju uz ES standarta platumu – 1 435 mm – būtu jāattiecina tikai uz Eiropas transporta koridoriem, lai nodrošinātu konsekventu un labi koordinētu pāreju, ņemot vērā, ka dalībvalstu pienākums izstrādāt pārejas plānus attiecas tikai uz šiem koridoriem.

1.16. EESK brīdina: priekšlikums, ka jebkura jauna dzelzceļa infrastruktūra *TEN-T* pamattīklā vai visaptverošajā tīklā būtu jābūvē pēc ES platuma standarta – 1 435 mm –, var radīt ārkārtīgi sarežģītas iekšējās konsekvences problēmas dalībvalstīs ar atšķirīgu sliežu platumu.

2. Vispārīgas piezīmes (konteksts)

2.1. *Savienojumi ar Ukrainu un Moldovu un savienojumu likvidēšana/to statusa pazemināšana Krievijā un Baltkrievijā un ar tām*

2.1.1. Nākt klajā ar 2022. gada 27. jūlija priekšlikumu grozīt *TEN-T* priekšlikumu, ko Komisija bija iesniegusi 2021. gada decembrī⁽³⁾ (turpmāk saukts par grozīto priekšlikumu), pamudināja Krievijas karš Ukrainā un tā ietekme uz piegādes ķēdēm – faktori, kas izgaismojuši to, cik nozīmīgi ir *TEN-T* savienojumi ar kaimiņu partnervalstīm.

⁽³⁾ COM(2022) 384 final.

2.1.2. Komisijas decembra priekšlikuma (*TEN-T* priekšlikuma) 9. pantā ir paredzēta sadarbība ar trešām valstīm, lai savienotu *TEN-T* ar šo valstu infrastruktūru un stimulētu ilgtspējīgu ekonomikas izaugsmi un konkurētspēju. Izceltie aspekti ietver *TEN-T* politikas attiecināšanu arī uz trešām valstīm, robežkontroles procedūras un uzraudzību, kas nodrošina netraucētu satiksmes plūsmu, attiecīgo infrastruktūras savienojumu pabeigšanu, sadarbību, ūdens transporta veicināšanu un IKT sistēmu izstrādi. Attiecīgās kartes norāda pamattīkla un visaptverošā tīkla statusu saskaņā ar *TEN-T* regulas (*) kritērijiem.

2.1.3. Eiropas transporta koridoriem ir noteikti īpaši kritēriji, kas atšķiras no tiem, kurus piemēro pamattīklam un visaptverošajam tīklam. Koridori ir stratēģiski nozīmīgākās *TEN-T* daļas (*TEN-T* priekšlikuma 7. pants) ar konkrētām vispārējām prioritātēm, kas atšķiras no pamattīkla un visaptverošā tīkla (12. un 13. pants), un īpašiem īstenošanas noteikumiem (V nodaļa, 50.–54. pants).

2.1.4. Komisijas paziņojumā par ES un Ukrainas solidaritātes joslām (**) ir identificētas vairākas infrastruktūras problēmas, kas Eiropas Savienībai un tās kaimiņvalstīm jārisina, lai atbalstītu Ukrainas ekonomiku un atveseļošanu un risinātu piegādes un savienojamības jautājumus starp ES, Ukrainu un pasaules tirgiem. Tiek ierosināts izvērtēt Eiropas transporta koridoru paplašināšanu uz Ukrainu un Moldovu, lai aizsargātu importu un eksportu, tostarp labības eksportu no Ukrainas. 2022. gada maijā tika parakstīta augsta līmeņa vienošanās par indikatīvām *TEN-T* kartēm Ukrainā.

2.1.5. Komisija 2022. gada 14. jūlijā pieņēma deleģēto regulu ar indikatīvām kartēm *TEN-T* tīklam Ukrainā un Moldovā, lai netraucētu savienojumu nodrošināšanas labad *TEN-T* standartus attiecinātu arī uz kaimiņvalstīm. Šīs kartes tagad ir daļa no grozītā priekšlikuma, kurā iekļautas arī kartes, kurās vairāki *TEN-T* koridori paplašināti uz Ukrainu un Moldovu.

2.1.6. Ar grozīto priekšlikumu tiek arī izslēgti indikatīvie *TEN-T* savienojumi Krievijā un Baltkrievijā.

2.1.7. Turklāt tiek pazemināts statuss tādiem savienojumiem, kas dalībvalstu tīklu savieno ar indikatīvajiem *TEN-T* savienojumiem Krievijā un Baltkrievijā, lai tie ietilptu visaptverošajā tīklā.

2.2. Sliežu ceļa platums

2.2.1. Paziņojumā par Ukrainas solidaritātes joslām konstatētas arī vājās vietas, jo Ukrainas sliežu platums ir 1 520 mm, savukārt ES sliežu platums – 1 435 mm. Tas rada problēmu, jo pārkraušanas jauda pašlaik ir nepietiekama.

2.2.2. Grozītā priekšlikuma mērķis ir saskaņot sliežu platumu ES pamattīklā un visaptverošajā tīklā, lai galu galā nonāktu pie vienota sliežu platuma – 1 435 mm. Jauna dzelzceļa infrastruktūra ir jābūvē ar šādu sliežu platumu, un dalībvalstis ar pilnībā vai daļēji atšķirīgu sliežu platumu divu gadu laikā pēc regulas stāšanās spēkā izstrādā plānu esošo Eiropas transporta koridoru dzelzceļa līniju pārejai uz 1 435 mm sliežu platumu. Plānus koordinē ar attiecīgajām kaimiņos esošajām dalībvalstīm.

2.2.3. Pārejas plānos norāda tās dzelzceļa līnijas, kuras nepārveidos, un iekļauj izmaksu un ieguvumu analīzi, kas pamato minēto lēmumu, tostarp ietekmi uz savstarpēju izmantojamību.

2.2.4. Ar pārejas plāniem saistītās infrastruktūras un investīciju plānošanas prioritātes būtu jāiekļauj Eiropas transporta koridoru Eiropas koordinatoru pirmajā darba plānā, kas ietver tādas kravas dzelzceļa līnijas, kuru sliežu platums neatbilst Eiropas standartam.

2.2.5. No pienākuma saskaņot sliežu platumu ir atbrīvota Īrija (*TEN-T* priekšlikuma 15. un 16. pants).

3. Vispārīgas piezīmes

3.1. EESK norāda, ka atzinumā par *TEN-T* priekšlikumu tā atzinīgi novērtēja to, ka pastiprināta uzmanība ir pievērsta savienojumiem ar kaimiņvalstīm, tostarp partnervalstīm un pievienošanās sarunu valstīm.

(*) Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (ES) Nr. 1315/2013 (2013. gada 11. decembris) par Savienības pamatnostādņēm Eiropas transporta tīkla attīstībai un ar ko atceļ Lēmumu Nr. 661/2010/ES (OV L 348, 20.12.2013., 1. lpp.).

(**) COM(2022) 217 final.

3.2. *TEN-T* priekšlikums tika publicēts 2021. gada decembrī; pēc tam, 2022. gada februārī, sākās Krievijas uzbrukums Ukrainai. EESK piekrit grozītajā priekšlikumā ietvertajam novērtējumam, ka tas ir pārveidojis ģeopolitisko ainavu, atklājot ES neaizsargātību pret neparedzētiem draudošiem notikumiem ārpus tās robežām, un uzsver, ka ES politikas veidošanā ES iekšējo tirgu un tās transporta tīklu nevar aplūkot nošķirti.

3.3. Šī situācija pamatoti ir likusi pievērst uzmanību steidzamajai vajadzībai palīdzēt Ukrainai, tostarp uzlabojot transporta savienojamību ar ES, lai saglabātu un uzlabotu mobilitāti un kravu plūsmas starp Ukrainu un ES. Piemēram, ir akūti nepieciešams palīdzēt transportēt graudaugus no Ukrainas, jo nav pieejamas Melnās jūras ostas, kuras Krievija bloķē.

3.4. Nepieciešamība veikt pasākumus, lai nodrošinātu pienācīgu mobilitāti un transporta plūsmas starp ES un Ukrainu, pirmo reizi tika aplūkota iepriekš minētajā paziņojumā par ES un Ukrainas solidaritātes joslām, un kopš tā laika šis jautājums ir risināts ar vairākiem pasākumiem, tostarp stimulējot pienācīgu infrastruktūras attīstību *TEN-T* savienojumos un indikatīvi paplašinot tos uz Ukrainu saskaņā ar *TEN-T* priekšlikuma noteikumiem par sadarbību ar trešām valstīm.

3.5. EESK piekrit, ka Ukrainas ekonomikas un tās atveseļošanas labad, kā arī pasaules pārtikas tirgu un pārtikas nodrošinājuma stabilizēšanai ir ļoti svarīgi ātri izveidot alternatīvus loģistikas maršrūtus, izmantojot visus transporta veidus, kas savieno ES ar Ukrainu.

3.6. EESK arī ņem vērā, ka ir steidzami jāuzlabo attiecīgo termināļu un robežšķērsošanas vietu jauda, piemēram, vietās ar abējādu platumu, kā norādīts paziņojumā par solidaritātes joslām.

3.7. EESK atbalsta arī paziņojumā par solidaritātes joslām izklāstīto rīcības plānu, kura mērķis ir uzlabot pārrobežu savienojumus (autoceļu, dzelzceļa-autoceļu un dzelzceļa-dzelzceļa) starp ES un Ukrainu, tostarp papildu robežšķērsošanas punktus, izvērtēt *TEN-T* pamattīkla koridoru paplašināšanu Ukrainā, lai, attīstot ES standarta sliežu platuma dzelzceļa līnijas Ukrainā un Moldovā, piedāvātu labāku savienojamību, kā arī uzlabotu savienojamību un kuģojamību Reinas-Donavas koridorā, lai nodrošinātu efektīvāku satiksmi.

3.8. EESK atzinīgi vērtē arī to, ka rīcības plānā ir paredzēti arī "EISI uzaicinājumi iesniegt priekšlikumus", kas ļaus koncentrēt atbalstu, piemēram, tādiem projektiem, kuru mērķis ir uzlabot ES transporta tīkla sadarbību un savienojamību ar Ukrainu.

3.9. Tāpēc EESK pilnībā atbalsta *TEN-T* attiecināšanu arī uz Ukrainu un Moldovu, izmantojot grozītā priekšlikuma IV pielikumā iekļautās indikatīvās kartes; šis ir istajā brīdī nācis ierosinājums, kurš ar laiku var dot pievienoto vērtību, proti, pavērt labākas iespējas izveidot vienmērīgas un netraucētas transporta plūsmas starp Ukrainu un ES.

3.10. EESK pieņem zināšanai, ka grozītā priekšlikuma IV pielikumā iekļautajās Ukrainas *TEN-T* infrastruktūras indikatīvajās kartēs saskaņā ar *TEN-T* priekšlikuma 9. panta 2. punktu savienojumi, termināļi, ostas un lidostas ir klasificētas kā piederīgas pamattīklam vai visaptverošajam tīklam.

3.11. Indikatīvie savienojumi Ukrainas iekšienē arī iekļauti Eiropas transporta koridoros, grozītā priekšlikuma III pielikumā iekļautajās kartēs paplašinot līdz Ukrainai Ziemeļjūras-Baltijas koridoru, Skandināvijas-Vidusjūras koridoru, Baltijas-Adrijas jūras koridoru, Reinas-Donavas koridoru un Baltijas-Melnās jūras koridoru.

3.12. EESK pilnībā atbalsta spēcīgo politisko vēstījumu, kas tiek pausts, iekļaujot savienojumus Ukrainā *TEN-T* galvenajā prioritātē, t. i., Eiropas transporta koridoros ar stingru īstenošanas sistēmu, kas ietver koordinatorus, darba plānu un dažādas darba grupas, un saskaņā ar *TEN-T* priekšlikumu paredzot pienākumu darba plāniem piešķirt juridisku spēku, izmantojot īstenošanas aktu.

3.13. EESK tomēr pauž nožēlu, ka ne vispārīgie noteikumi par sadarbību ar trešām valstīm, ne noteikumi par Eiropas transporta koridoru un horizontālo prioritāšu instrumenta īstenošanu, šķiet, nenodrošina juridisko pamatu koridora prioritāšu vai to īstenošanas sistēmas, tostarp koordinatoru, pārvaldības, Eiropas koordinatora darba plāna vai īstenošanas akta, piemērošanas paplašināšanai uz trešām valstīm. Tikai 52. panta 3. punkta f) apakšpunkts par koridoru pārvaldību ļauj izveidot darba grupas sadarbībai ar trešām valstīm, taču tas, šķiet, nemaina Eiropas koridoru noteikumu tvērumu.

3.14. Tāpēc EESK aicina izveidot spēcīgu un uzticamu īstenošanas sistēmu tiem savienojumiem, kas tiks uzskatīti par Eiropas transporta koridoru paplašinājumu, iespējams, stiprinot un paplašinot darba grupas sadarbībai ar trešām valstīm.

3.15. Ņemot vērā pašreizējo politisko situāciju, šķiet lietderīgi un noteiktajām sankcijām atbilstoši likvidēt indikatīvos TEN-T savienojumus Krievijā un Baltkrievijā.

3.16. Tomēr EESK ir pārsteigta par to, ka grozītajā priekšlikumā ir ietverta skaidra apņemšanās apsvērt iespēju atjaunot savienojumus Baltkrievijā un savienojumus starp Baltkrieviju un ES dalībvalstīm, ja šī valsts attīstīsies demokrātijas virzienā saskaņā ar attiecīgu ES plānu, savukārt attiecībā uz Krieviju netiek norādīts uz līdzīgu iespējamību. Pat ja, šķiet, neeksistē īpašs ES plāns attiecībā uz demokrātiju Krievijā, dažādās pieejas ir grūti saprotamas. Tāpēc EESK ieteiktu izvairīties paust šāda veida apņemšanās attiecībā uz nākotni.

3.17. EESK ņem vērā, ka dalībvalstu savienojumu likvidēšana ar Krieviju, šķiet, ir radījusi problēmas dažām dalībvalstīm. Piemēram, Somijas transporta ministrs ir kritizējis šo pasākumu vispārējo raksturu, jo daži no šiem savienojumiem joprojām ir svarīgi attiecīgās dalībvalsts savienojamībai. EESK iesaka pievērst pienācīgu uzmanību varbūtējai šādu savienojumu nozīmei ES iekšienē.

3.18. EESK piekrīt, ka, bez šaubām, ir jārisina arī jautājums par atšķirīgo sliežu ceļa platumu Eiropas Savienībā un Ukrainā, lai gan izmaiņas šajā jomā var prasīt zināmu laiku un tāpēc ir maz ticams, ka tās sniegs risinājumus neatliekamām un steidzamām efektivitātes problēmām.

3.19. EESK pieņem zināšanai, ka ar ierosinātajiem grozījumiem 15. un 16. pantā un jaunajā 16.a pantā ir paplašināta prasība par pāreju uz 1 435 mm sliežu platumu un samazināta iespēja saglabāt citus gabarītus. Ņemot vērā to, ka pāreja uz 1 435 mm platuma sliežu ceļu ir vērsta uz Eiropas transporta koridoriem – jo pārejas plāni, kas jāizstrādā visām dalībvalstīm, attiecas tikai uz šiem koridoriem –, vispārējs pienākums visas jaunās līnijas būvēt ar 1 435 mm platumu, šķiet, neatbilst 16.a panta galvenajam mērķim, proti, nodrošināt konsekveni un netraucētu dzelzceļa transportu Eiropas koridoros.

3.20. Tāpēc EESK ierosina pārejas prasību attiecināt tikai uz Eiropas transporta koridoriem, lai nodrošinātu konsekventu un rūpīgi koordinētu pāreju.

3.21. EESK ir pārsteigta par ierosinātā 16.a panta 1. punktā noteikto vispārējo pienākumu, ka jebkura jauna dzelzceļa infrastruktūra jāizbūvē ar Eiropas standarta nominālo sliežu ceļa platumu 1 435 mm, acīmredzot neatkarīgi no apkārtnē tīkla konfigurācijas, jo šis pienākums var ārkārtīgi sarežģīt iekšējo konsekveni un radīt problēmas dalībvalstīs ar atšķirīgu sliežu platumu.

3.22. Ir vērts atzīmēt, ka atbrīvojuma iespēju samazināšana atšķirīgiem gabarītiem ir radījusi bažas, piemēram, Somijā, kur šajā sakarā ir tikusi apšaubīta priekšlikuma proporcionalitāte.

Briselē, 2022. gada 27. oktobrī

*Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas
priekšsēdētāja
Christa SCHWENG*

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Pēc programmas īstenošanas traucējumu rašanās noteiktie īpašie noteikumi sadarbības programmām 2014.–2020. gadā, kuras saņem atbalstu no Eiropas kaimiņattiecību instrumenta un saskaņā ar Eiropas teritoriālās sadarbības mērķi”

(COM(2022) 362 – 2022/0227 (COD))

(2023/C 75/29)

Galvenais ziņotājs: **Andris GOBIŅŠ**

Atzinuma pieprasījums	Eiropas Parlaments, 27.9.2022. Eiropas Savienības Padome, 17.8.2022.
Juridiskais pamats	Līguma par Eiropas Savienības darbību 304. pants
Atbildīgā specializētā nodaļa	Ārējo attiecību specializētā nodaļa
Pieņemts plenārsesijā	27.10.2022.
Plenārsesija Nr.	573
Balsojuma rezultāts	
(par/pre/atturas)	117/1/3

1. Secinājumi un ieteikumi

1.1. Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komiteja (EESK) atbalsta Eiropas Komisijas, Parlamenta un Padomes pieeju, proti, darīt visu, kas ir nepieciešams, lai pēc iespējas ātrāk pieņemtu plānoto regulu, un mudina panākt, lai tā stājas spēkā ne vēlāk kā 2022. gada novembra sākumā.

1.2. Tā kā regula jāpieņem ātri, iespējams, ka pirmajā posmā regulu varētu pieņemt bez izmaiņām, tāpēc EESK ierosina apsvērt iespēju to pārskatīt otrajā posmā un ņemt vērā turpmāk ierosinātos uzlabojumus. Ierosinātajām izmaiņām vajadzētu arī bagātināt debates un izmaiņu gatavošanu turpmākajās regulās un programmās.

1.3. EESK atzinīgi vērtē ES iestāžu ātro rīcību un nepieciešamo elastību attiecībā uz projektu īstenošanu uzreiz pēc neprovocētā un nepamatotā Krievijas iebrukuma Ukrainā. Ātra rīcība bija vienīgais veids, kā saglabāt atbilstību ES vērtībām un principiem.

1.4. EESK atbalsta ieceri nodrošināt elastīgu notiekošo projektu mērķu grozīšanā, lai atspoguļotu jaunās vajadzības, piešķirot vadošajām iestādēm nepieciešamo elastību un nodrošinot tām juridisko noteiktību, ka projekti tiek īstenoti un izpildīti saskaņā ar noteikumiem un ka attiecībā uz revīziju nebūs daudz ierobežojumu. Tas ir īpaši svarīgi, jo regulu piemēros ar atpakaļejošu spēku no pilnā mēroga kara sākuma.

1.5. EESK atgādina par jaunajiem apstākļiem pret Ukrainu sāktā kara pēdējos mēnešos. Tā kā Ukrainai ir piešķirts ES kandidātvalsts statuss un pieaug vajadzība pēc atjaunošanas un sagatavošanās ziemei Ukrainā, attiecībā uz atbalsttiesīgām darbībām būtu jāpiešķir vēl lielāka elastība un plašāk jādefinē pārrobežu/reģionālās sadarbības pasākumi saistībā ar notiekošajiem un plānotajiem projektiem, kā paredzēts ierosinātajos regulas grozījumos (sk. ierosinājumus zemāk).

1.6. Ņemot vērā finansējuma apturēšanu Krievijas Federācijas un Baltkrievijas iestādēm un ar to saistīto pārrobežu sadarbības pārtraukšanu ar Krievijas Federāciju un Baltkrieviju, EESK uzskata, ka jādara viss iespējamais, lai līdzekļus, kas sākotnēji bija paredzēti minētajām sadarbības programmām, novirzītu sadarbībai ar Ukrainu.

1.7. Tā kā pilsoniskā sabiedrība ir pirmajās rindās gan Ukrainas atjaunošanā, gan sagatavošanās darbā pirms valsts pievienošanās Eiropas Savienībai, īpaša uzmanība būtu jāpievērš līdzekļu piešķiršanai pilsoniskās sabiedrības organizāciju darbam, tostarp līdzekļu pārvirzīšanai.

2. Vispārīgas piezīmes

2.1. EESK atbalsta priekšlikuma mērķus un atzinīgi vērtē nodomu nodrošināt elastīgu pieeju sadarbības programmām, ko finansē saskaņā ar Eiropas kaimiņattiecību instrumentu (EKI), lai atspoguļotu vajadzības, kas rodas saistībā ar neprovocēto un nepamatoto Krievijas militāro agresiju pret Ukrainu un no tās izrietošo ietekmi uz Eiropas Savienību (ES) un it īpaši uz vairākiem tās austrumu reģioniem, kā arī lai risinātu problēmas, ko rada Covid-19 pandēmijas ilgstošā ietekme uz ES kopumā.

2.2. EESK atzīst, ka kaimiņos esošo ES dalībvalstu, Moldovas un Ukrainas valdības, vietējās pašvaldības un pilsoniskā sabiedrība veic neiedomājami lielu darbu, lai izmitinātu pārvietotās personas no Ukrainas, kuras masveidā bēg no Krievijas iebrukuma, un atzinīgi vērtē atbalstu, ko sniedz pielāgotā pārrobežu sadarbības programmu izmantošana, lai apmierinātu attiecīgās vajadzības pēc humānās palīdzības.

2.3. EESK atzīst, ka Ukrainas iestādes visos līmeņos saskaras ar īpašām problēmām – tām vienlaikus jānodrošina valsts militārā aizsardzība un jāsiglabā ekonomika, jo Ukraina cieš no lieliem civiliedzīvotāju upuriem, mājokļu un infrastruktūras iznīcināšanas, ievērojamas iedzīvotāju daļas pārvietošanas, ražošanas un transportēšanas traucējumiem, nepieredzēta spiediena uz budžetu un no daudzām citām Krievijas agresijas izraisītām problēmām. Pārrobežu sadarbības programmām ar Ukrainu būtu jāpalīdz šo slogu mazināt, paverot atbalsta saņēmējiem iespējas reaģēt uz kara laika vajadzībām.

2.4. EESK atzinīgi vērtē to, ka Ukrainai un Moldovai ir nesen piešķirts ES kandidātvalsts statuss, un uzsver, ka Eiropas Savienībai ir jāsniedz visaptverošs atbalsts šīm valstīm to ES integrācijas reformās, ko tās īsteno Ukrainā notiekošā pilna mēroga kara radītā sloga apstākļos. Pārrobežu sadarbības programmās un to pasākumos attiecīgā gadījumā būtu jāiestrādā Ukrainas un Moldovas pastiprinātās ES integrācijas mērķi, tostarp nododot kaimiņos esošo ES dalībvalstu reformu pieredzi. Tajos būtu jāiekļauj sagatavošanās darbs vietējā un reģionālā līmenī un spēcīga pilsoniskās sabiedrības organizāciju, tostarp sociālo partneru, loma.

2.5. Ņemot vērā finansējuma apturēšanu Krievijas Federācijas un Baltkrievijas iestādēm un ar to saistīto pārrobežu sadarbības pārtraukšanu ar Krievijas Federāciju un Baltkrieviju, EESK uzskata, ka jādara viss iespējams, lai līdzekļus, kas sākotnēji bija paredzēti minētajām sadarbības programmām, novirzītu sadarbībai ar Ukrainu. Lielās simboliskās nozīmes un augošo vajadzību dēļ ir vērts ieguldīt laiku un zināšanas, lai atrastu un sagatavotu tam juridisko pamatu. Spēcīgās emocionālās, vērtībās balstītās robežas pašreizējos ārkārtas apstākļos var uzskatīt par sava veida “kaimiņattiecībām” ar Ukrainu, izmantojot interpretāciju, kas labi atbilst programmas mērķiem.

2.6. EESK uzsver, ka kaimiņvalstu kopienas, kuras uzņem neskaitāmas pārvietotās personas no Ukrainas, ir uzņēmušās ārkārtīgu finansiālo slogu, un tādēļ atzinīgi vērtē nodomu atcelt valsts līdzfinansējuma pienākumu attiecībā uz piecām EKI pārrobežu sadarbības programmām ar Moldovas Republiku un Ukrainu.

2.7. EESK uzsver, ka Krievijas agresija un no tās izrietošais pārvietoto personu pieplūdums vēlreiz ir pierādījuši pilsoniskās sabiedrības būtisko lomu un ievērojami veicinājuši pilsoniskās sabiedrības aktivitāti gan Ukrainā, gan kaimiņos esošajās ES dalībvalstīs, jo ir izstrādātas simtiem valsts mēroga, kā arī vietēja līmeņa brīvprātīgo iniciatīvas, kuru mērķis ir nodrošināt pārtiku un pajumti un apmierināt citas humanitārās vajadzības, tāpēc pārrobežu programmās īpaša uzmanība būtu jāpievērš pilsoniskās sabiedrības veiktā darba atbalstam. Organizētas pilsoniskās sabiedrības nozīme būs noteicoša arī Ukrainas un tās reģionu atjaunošanā un sagatavošanās darbā saistībā ar pievienošanos Eiropas Savienībai.

2.8. Ņemot vērā pašreizējo enerģētikas krīzi, EESK atgādina, ka ir jāpaātrina pārkārtošanās uz zaļo enerģiju un jāturpina stiprināt energoefektivitāti. Ar pārrobežu sadarbības programmām būtu jānodrošina iespēja to atbalsta saņēmējiem mazināt gaidāmās ziemas sezonas problēmas, vienlaikus ļaujot tiem turpināt virzību uz ilgtspēju.

2.9. EESK pauž nožēlu, ka ierosināto izmaiņu izstrādes laikā nav notikusi apspriešanās ar ieinteresētajām personām. Pienācīgi īstenota apspriešanās ir nevis veltīga laika tērēšana, bet gan vairumā gadījumu uzlabo sagatavotā lēmuma kvalitāti.

2.10. Eiropas Rīcības kodeksa paraugprakses izmantošana attiecībā uz partnerības principu var veicināt grozītās regulas ietvaros īstenoto projektu panākumus.

3. Īpašas piezīmes

3.1. EESK uzsver: lai atbalstītu pārvietotās personas no Ukrainas, ES veic plašus pasākumus, piemēram, izmantojot CARE, *Fast-Care*, izmaiņas kohēzijas politikā utt. Būtu jāmazina finansējuma pārklāšanās riski. Eiropas kaimiņattiecību iniciatīvai arī turpmāk jābūt vērstai uz tās galveno mērķi, proti, ES un austrumu partneru sadarbību. Tā kā programmās, kurās iesaistītas Krievija un Baltkrievija, gaidāmi ilgāki traucējumi un aug vajadzība un interese saistībā ar sadarbību Ukrainā un Moldovā, būtu jāsigatavo juridiskais pamats pārejai un sadarbībai ar šīm valstīm, piemēram, 9. pantā, kā arī 5., 6. un 8. pantā.

3.2. EESK vērš uzmanību uz to, ka papildus pārvietoto personu plūsmai Krievijas iebrukums Ukrainā atstājis arī cita veida dziļu ietekmi uz ES, Ukrainas un tās kaimiņvalstu sadarbību. Saistībā ar Krievijas jūras spēku īstenoto blokādi Ukrainas jūras ostās un transporta maršrutu traucējumiem Ukrainas austrumdaļā liela Ukrainas tirdzniecības daļa, tostarp graudu tirdzniecība, ir novirzīta pāri valsts robežām ar Eiropas Savienību, tādējādi radot ievērojamu spiedienu uz pārrobežu infrastruktūru. Ņemot vērā to, ka Ukrainas graudu un citu produktu eksports ir ārkārtīgi svarīgs globālās pārtikas krīzes novēršanā, ar pārrobežu programmām būtu jārisina jaunās loģistikas problēmas, lai nodrošinātu preču plūsmas maksimālu jaudu, citastarp uzlabojot pārrobežu pārvaldību, būvējot glabātavas netālu no robežas un veicot citus attiecīgus pasākumus. Šiem projektiem varētu būt vajadzīgs lielāks termiņu elastīgums, nekā šobrīd paredzēts 6. panta 2. daļā.

3.3. Lielākām izmaksām, kuru pamatā ir Krievijas kara izraisītais ārkārtas inflācijas līmenis, vajadzētu būt atbilstīgām visos projektos, ne tikai tajos, kas minēti 6. panta 3. punktā.

3.4. EESK atbalsta priekšlikumu atvieglot pārrobežu programmu pārvaldību, tostarp izmaiņas programmu pasākumos, ņemot vērā ārkārtas apstākļus. Tomēr Komiteja uzsver, ka ir jānodrošinās pret līdzekļu iespējamu ļaunprātīgu izmantošanu, un ierosina stiprināt pilsoniskās sabiedrības (tostarp sociālo partneru) iesaisti lēmumu pieņemšanā un uzraudzībā attiecībā uz pārrobežu programmu darbībām. Šos aspektus varētu uzsvērt 7. un/vai 15. pantā.

3.5. Vienpusējai apturēšanai, kas paredzēta 10. panta 2. punktā, būtu jāpievieno pamatojums ar atsauci uz šo regulu.

3.6. Kā norādīts 1.7. un 2.5. punktā, gadījumos, kuros bija paredzēts iesaistīt partnerus, kuru darbība ir apturēta, EESK ierosina atļaut iesaistīt jaunus partnerus no pilsoniskās sabiedrības (tostarp paredzēt iespēju pārvirzīt dotāciju). Attiecīgi būtu jāgroza 10. panta 3. punkts. Turklāt izņēmuma gadījumos par partneriem varētu uzskatīt Baltkrievijas vai Krievijas diasporu, kura atbalsta demokrātiju.

3.7. Jāparedz papildu pasākumi, ar kuriem novērst krāpšanu vai pārkāpumus, kas var rasties īstenošanas procesā. Pilsoniskās sabiedrības un sociālo partneru loma būtu jānostiprina arī saistībā ar šiem procesiem un uzraudzības komitejās. (14. panta 3. punkts)

Briselē, 2022. gada 27. oktobrī

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas
priekšsēdētāja
Christa SCHWENG

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes lēmumam, ar ko atceļ Padomes Direktīvu 89/629/EEK”*(COM(2022) 465 final – 2022/0282(COD))**(2023/C 75/30)*

Atzinuma pieprasījums	Eiropas Parlaments, 3.10.2022. Eiropas Savienības Padome, 26.9.2022. Eiropas Komisija, 16.9.2022.
Juridiskais pamats	Līguma par Eiropas Savienības darbību 100. panta 2. punkts un 304. pants
Pilnsapulces lēmums	26.10.2022.
Atbildīgā specializētā nodaļa	Transporta, enerģētikas, infrastruktūras un informācijas sabiedrības specializētā nodaļa
Pieņemts plenārsesijā	26.10.2022.
Plenārsesija Nr.	573
Balsojuma rezultāts (par/pre/atturas)	169/0/03

Tā kā priekšlikuma saturs ir pilnībā pieņemams un attiecībā uz to nav nepieciešami nekādi Komitejas komentāri, Komiteja ir nolēmusi sniegt pozitīvu atzinumu par ierosināto dokumentu.

Briselē, 2022. gada 26. oktobrī

*Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas
priekšsēdētāja*
Christa SCHWENG

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Priekšlikums Padomes direktīvai, ar ko paredz noteikumus par atvieglojumu tādu stimulu samazināšanai, kas sekmē parādsaistību uzņemšanos, un par procentu atskaitāmības ierobežošanu uzņēmumu ienākuma nodokļa vajadzībām”

(COM(2022) 216 final – 2022/0154 (CNS))

(2023/C 75/31)

Ziņotājs: **Petru Sorin DANDEA**

Līdzziņotājs: **Krister ANDERSSON**

Atzinuma pieprasījums	Eiropas Savienības Padome, 8.6.2022.
Juridiskais pamats	Līguma par Eiropas Savienības darbību 115. pants.
Atbildīgā specializētā nodaļa	Ekonomikas un monetārās savienības, ekonomiskās un sociālās kohēzijas specializētā nodaļa
Pieņemts specializētās nodaļas sanāksmē	6.10.2022.
Pieņemts plenārsesijā	26.10.2022.
Plenārsesija Nr.	573
Balsojuma rezultāts (par/pre/atturas)	187/0/0

1. Secinājumi un ieteikumi

1.1. Komisijas nākusi klajā ar priekšlikumu par atvieglojumu tādu stimulu samazināšanai, kas sekmē parādsaistību uzņemšanos (*debt-equity bias reduction allowance* – DEBRA), un tā mērķis ir mazināt nodokļu veicināto stimulus, kuri veicina ES uzņēmumu parādsaistību uzņemšanos. To paredzēts panākt, ieviešot noteikumus attiecībā uz nosacītu procentu atskaitāmību nodokļu vajadzībām par pašu kapitāla palielinājumiem un ieviešot īpašus ierobežojumus neto aizņēmumu izmaksu atskaitāmībai nodokļu vajadzībām

1.2. Tāpēc Komisija ir izstrādājusi mērķtiecīgus noteikumus gan par atvieglojumu pašu kapitālam, gan par procentu atskaitījumu ierobežošanu. Pasākumi neattiecas uz finanšu uzņēmumiem, jo uz tiem attiecas reglamentējoši pašu kapitāla pienākumi, kas novērš nepietiekamu pārorientēšanos uz pašu kapitāla finansēšanu.

1.3. Komisijas izveidoto atvieglojumu pašu kapitālam aprēķina kā atvieglojuma bāzi x nosacītās procentu likmes. Atvieglojuma bāzi veido starpība starp pašu kapitālu taksācijas gada beigās un pašu kapitālu iepriekšējā taksācijas gada beigās, jeb citiem vārdiem – pašu kapitāla izmaiņas gada griezumā. Attiecībā uz parādu proporcionāls ierobežojums ierobežos procentu atskaitāmību līdz 85 % no neto aizņēmumu izmaksām, t. i., no samaksātajiem procentiem mīnus saņemtajiem procentiem.

1.4. EESK atbalsta Komisijas izvirzītos mērķus, ciktāl to mērķis ir risināt svarīgu un ilgi apspriestu jautājumu uzņēmumu ienākuma nodokļa jomā, piemēram, nodokļu veicinātiem stimuliem, kas veicina plašāku parāda izmantošanu salīdzinājumā ar pašu kapitālu. Tomēr, lai efektīvi sasniegtu šos mērķus, ļoti svarīga ir priekšlikuma faktiskā struktūra un saturs.

1.5. Šajā saistībā EESK uzskata, ka Komisijas lēmums dot priekšroku pašu kapitāla izmantošanai salīdzinājumā ar parādu, ne tikai piešķirot atvieglojumu pašu kapitālam, ko uzņēmumi laika gaitā palielinājuši, bet arī par 15 % samazinot uzņēmumu parādu atskaitāmību, var kaitēt Eiropas uzņēmumiem, it īpaši MVU.

1.6. EESK pauž bažas par to, ka Komisijas priekšlikums var padarīt MVU un mikrouzņēmumus, kas ir Eiropas ekonomikas mugurkauls, finansiāli vājākus. Šādiem uzņēmumiem nav viegli piekļūt kapitāla tirgiem, tāpēc procentu izmaksu atskaitāmības ierobežošana varētu kavēt ieguldījumus, izaugsmi un darbvietu radīšanu visā Eiropā.

1.7. EESK uzskata, ka mazo uzņēmumu un mikrouzņēmumu gadījumā taisnīguma veicināšana būtu jāveic galvenokārt, ja ne tikai, ar pašu kapitāla nodokļu atvieglojumiem, nepiemērojot sodu par parāda procentu atskaitāmību,

1.8. EESK uzskata, ka Komisijas priekšlikumā paredzētā riska prēmija 1 līdz 1,5 % apmērā ir atrauta no tirgus realitātes un nav pietiekama, lai kompensētu procentu izmaksu atskaitāmības zaudējumu. Tirgus riska prēmija (TRP) 2021. gadā visās dalībvalstīs pārsniedza 5 %, un pašlaik tā joprojām ir šādā līmenī.

1.9. EESK pauž bažas par to, ka, neļaujot atskaitīt likumīgās darbījumdarbības veikšanas izmaksas procentu maksājumu veidā, Eiropas uzņēmumi varētu nonākt neizdevīgākā konkurences situācijā salīdzinājumā ar uzņēmumiem citos lielākajos tirdzniecības blokos.

1.10. EESK atzīmē, ka procentu izdevumu atskaitīšanas iespējas liegšana Eiropas uzņēmumiem radītu stimulu izmantot līzingu līgumus, nevis tieši ieguldīt aprīkojumā un iekārtās. Turklāt grupas iekšējā finansēšana lielās uzņēmumu grupās, kas veic centralizētas kases funkcijas, kļūtu sarežģītāka un tiktu apgrūtināta. Tas sadārdzinātu ieguldījumu finansēšanu, un tādēļ samazinātos ieguldījumi.

1.11. Tāpēc, konstruktīvi un visaptveroši paužot savu viedokli, EESK ierosina Komisijai būtiski pārskatīt savu priekšlikumu, iekļaujot pilnīgu vai daļēju atbrīvojumu no parāda procentu atskaitāmības ierobežojumiem it īpaši par labu MVU un mikrouzņēmumiem.

2. Komisijas priekšlikums

2.1. Komisijas direktīvas priekšlikuma⁽¹⁾ *DEBRA* mērķis ir risināt nodokļu izraisīto aizņēmumu/pašu kapitāla neobjektivitāti uzņēmumiem ES, paredzot noteikumus par nosacīto procentu atskaitāmību no pašu kapitāla palielinājuma un ieviešot īpašus ierobežojumus attiecībā uz neto aizņēmumu izmaksu atskaitāmību no nodokļiem.

2.2. Priekšlikums atbilst Komisijas paziņojumam “Uzņēmējdarbības nodokļi 21. gadsimtā”⁽²⁾, kurā nosliece dot priekšroku stimuliem, kas sekmē parādsaistību uzņemšanos, ir izcelta kā būtisks jautājums, kas jārisina Eiropas iestādēm, lai panāktu taisnīgu un efektīvu nodokļu sistēmu.

2.3. Komisija savā paziņojumā norāda, ka uzņēmums pašlaik var “atskaitīt procentus, kas saistīti ar parādsaistību finansēšanu, bet ne izmaksas, kas saistītas ar pašu kapitāla finansēšanu, piemēram, dividendu izmaksu, tādējādi stimulējot to finansēt ieguldījumus, izmantojot parādsaistības, nevis pašu kapitālu. Tas var veicināt pārmērīgu parādsaistību uzkrāšanos ar iespējamu negatīvu plašāku ietekmi ES kopumā, ja dažām valstīm nāktos saskarties ar lieliem uzņēmumu maksātnespējas vilņiem. Stimuli, kas sekmē parādsaistību uzņemšanos, apdraud arī inovāciju finansēšanu ar pašu kapitāla palīdzību.”

2.4. Komisijas priekšlikums ir arī izstrādāts pēc īpaša Eiropas Parlamenta pieprasījuma risināt jautājumu par stimuliem, kas sekmē parādsaistību uzņemšanos, vienlaikus nodrošinot efektīvus noteikumus, lai izvairītos no nodokļu apiešanas un tādējādi novērstu to, ka pašu kapitāla kvotas izmanto kā jaunu instrumentu nodokļu bāzes samazināšanai⁽³⁾.

2.5. Pirms Komisijas priekšlikuma izstrādes notika plaša apspriešanās, kurā piedalījās dažādas ieinteresētās personas, sākot no akadēmisko aprindu pārstāvjiem līdz valsts iestādēm, NVO, darbījumdarbības asociācijām un uzņēmumiem. Apspriešanās rezultātā pārliecinošs ieinteresēto personu vairākums uzskatīja, ka ir vajadzīga iniciatīva, lai samazinātu stimulus, kas veicina plašāku parāda izmantošanu salīdzinājumā ar pašu kapitālu.

⁽¹⁾ Priekšlikums Padomes direktīvai, ar ko paredz noteikumus par atvieglojumu tādu stimulu samazināšanai, kas sekmē parādsaistību uzņemšanos, un par procentu atskaitāmības ierobežošanu uzņēmumu ienākuma nodokļa vajadzībām (COM(2022) 216 final).

⁽²⁾ Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam un Padomei “Uzņēmējdarbības nodokļi 21. gadsimtā” (COM(2021) 251 final).

⁽³⁾ Eiropas Parlamenta 2022. gada 15. februāra rezolūcija par valstu nodokļu reformu ietekmi uz ES ekonomiku (2021/2074(INI)) (OV C 342, 6.9.2022., 14. lpp.).

2.6. Komisija arī sadarbojas ar sešām dalībvalstīm, kas jau ir īstenojušas noteikumus par parādsaistību uzņemšanas sekmējošu stimulu novēršanu, lai apkopotu īpašas zināšanas par šādu noteikumu darbību, pamatojoties uz to tiešo pieredzi ⁽⁴⁾.

2.7. Izstrādājot priekšlikumu, Komisija ir apsvērusi piecus iespējamus regulatīvos variantus: i) 1. variants: uz nenoteiktu laiku ieviest atvieglojumu attiecībā uz uzņēmumu pašu kapitāla krājumiem; ii) 2. variants: ieviest atvieglojumu, bet tikai attiecībā uz jaunu pašu kapitālu un uz desmit gadiem; iii) 3. variants: ieviest atvieglojumu attiecībā uz uzņēmumu kapitālu, vienlaikus liedzot iespēju pašreiz atskaitīt procentu maksājumus; iv) 4. variants: pilnībā liegt iespēju atskaitīt procentu izdevumus; v) 5. variants: izstrādāt atvieglojumu nosacītiem procentiem par jaunu uzņēmumu pašu kapitālu uz desmit gadiem, daļēji ierobežojot nodokļu atskaitāmību attiecībā uz parādiem visiem uzņēmumiem.

2.8. 5. variants ir izcelts kā vēlamais, un tādēļ Komisijas priekšlikumā ir īpaši izstrādāti mērķtiecīgi noteikumi gan par atvieglojumu attiecībā uz pašu kapitālu, gan par parādu procentu atskaitījumu ierobežošanu. Šie pasākumi skaidri izslēdz finanšu uzņēmumus, jo tiem jau ir saistoši reglamentējoši pašu kapitāla pienākumi, kas nepieļauj nepietiekamu izlīdzināšanu.

2.9. Konkrētāk, Komisijas priekšlikumā paredzēto atvieglojumu pašu kapitālam aprēķina šādi: atvieglojumu bāze x nosacītās procentu likmes. Savukārt atvieglojuma bāze ir vienāda ar starpību starp pašu kapitālu taksācijas gada beigās un pašu kapitālu iepriekšējā taksācijas gada beigās, kas ir pašu kapitāla palielinājums gada griezumā.

2.10. Ja nodokļa maksātājam, kas jau ir izmantojis atvieglojumu pašu kapitālam, atvieglojuma bāze konkrētā taksācijas periodā ir negatīva (pašu kapitāla samazinājums), ar nodokli apliek proporcionālu summu desmit secīgus taksācijas periodus līdz neto pašu kapitāla kopējam palielinājumam, par kādu atvieglojums iegūts, ja vien nodokļa maksātājs nevar sniegt pierādījumus, ka tas ir saistīts ar zaudējumiem, kas radušies taksācijas periodā, vai ar juridiskām saistībām.

2.11. Priekšlikumā paredzēti īpaši noteikumi par attiecīgajiem nosacītajiem procentiem, kas jāpiemēro, un, ņemot vērā grūtības saistībā ar piekļuvi finansējumam, paredzēts piemērot augstāku likmi par labu MVU, neparedzot dalībvalstīm iespēju piemērot atkāpes. Lai novērstu ļaunprātīgu izmantošanu, saskaņā ar BEPS projektu un ES īstenojot Nodokļu apiešanas novēršanas direktīvu, atvieglojuma atskaitāmība jau ir ierobežota ⁽⁵⁾, nepārsniedzot 30 % no nodokļu maksātāja EBITDA ⁽⁶⁾ par katru taksācijas gadu. Tiek ierosināts saskaņot abus ierobežojumus.

2.12. Attiecībā uz parādu proporcionāls ierobežojums ierobežos procentu atskaitāmību līdz 85 % no neto aizņēmumu izmaksām, t. i., no samaksātajiem procentiem mīnus saņemtajiem procentiem. Komisija uzskata, ka šāda pieeja dod iespēju gan pašu kapitāla, gan aizņēmumu jomā vienlaikus vērsties pret to, ka ar nodokļiem aizņemšanās tiek vairāk stimulēta nekā finansēšana no pašu kapitāla. Tomēr netiek iekļauts uzņēmumu iekšējo darījumu vai aktīvu pārvērtēšanas nodrošinātais kapitāla pieaugums.

2.13. Priekšlikuma juridiskais pamats ir LESD 115. pants par tuvināšanas pasākumiem direktīvas veidā, un Komisija uzskata, ka direktīvas priekšlikums atbilst proporcionālītātes un subsidiaritātes principiem. Transponēšanas termiņš ir noteikts līdz 2024. gada sākumam, savukārt dalībvalstīm, kurās jau ir spēkā noteikumi par parādsaistību uzņemšanas sekmējošu stimulu novēršanu, saskaņā ar valsts tiesību aktiem būs atļauts saglabāt pašreiz spēkā esošos atvieglojumus uz atlikušo šādu atvieglojumu termiņu, bet maksimālais atļautais laikposms būs desmit gadi.

⁽⁴⁾ Dalībvalstis, kurās ir spēkā noteikumi, kas paredz atvieglojumus pašu kapitāla palielināšanai, var atlikt minētās direktīvas noteikumu piemērošanu uz to tiesību laiku, kuras jau noteiktas saskaņā ar valsts tiesību aktiem (*grandfathering*). Nodokļu maksātāji, kuri [2024. gada 1. janvārī] gūst labumu no pašu kapitāla atvieglojumiem, saskaņā ar valsts tiesību aktiem (Beļģijā, Kiprā, Itālijā, Maltā, Polijā un Portugālē) varēs arī turpmāk izmantot šādu pabalstu saskaņā ar valsts tiesību aktiem, bet ne ilgāk kā 10 gadus.

⁽⁵⁾ Padomes Direktīva (ES) 2016/1164 (2016. gada 12. jūlijs), ar ko paredz noteikumus tādas nodokļu apiešanas prakses novēršanai, kas tieši iespaido iekšējā tirgus darbību (OV L 193, 19.7.2016., 1. lpp.).

⁽⁶⁾ EBITDA: peļņa pirms procentu maksājumiem, nodokļiem, nolietojuma un amortizācijas.

3. Vispārīgas piezīmes

3.1. EESK atbalsta Komisijas izvirzītos mērķus, jo to mērķis ir risināt svarīgu un ilgi apspriestu jautājumu uzņēmumu ienākuma nodokļa jomā, piemēram, par nodokļu veicinātiem stimuliem, kas sekmē parādsaistību pārmērīgu uzņemšanos salīdzinājumā ar pašu kapitāla izmantošanu. EESK uzskata, ka Eiropas uzņēmumi, neatkarīgi no to lieluma, varētu gūt lielu labumu no piemērotiem un pārdomātiem noteikumiem šajā jomā, tādējādi palielinot iekšējā tirgus konkurētspēju.

3.2. EESK atgādina par savu atzinumu “Uzņēmumu ienākuma nodokļa nozīme korporatīvajā pārvaldībā”⁽⁷⁾, kurā tā mudināja rast risinājumu attiecībā uz stimuliem, kas sekmē parādsaistību uzņemšanos, uzsverot riskus, kas saistīti ar pārmērīgu aizņemto līdzekļu īpatnību, un norādot, ka “uzņēmumu ienākuma nodokļu sistēmā pastāvošie stimuli, kas sekmē aizņemšanos, ietekmē sociālekonomiskās izmaksas, kā arī uzņēmuma finanšu sviras un korporatīvo pārvaldību”⁽⁸⁾.

EESK ir arī uzsvērusi ieguldījumu, ko vērienīgajā Komisijas darba kārtībā⁽⁹⁾ varētu sniegt parādsaistību uzņemšanos sekmējošu stimulu novēršana, proti, padarīt Eiropas ekonomiku ilgtspējīgāku un digitalizētāku, norādot, ka “pārmērīga paļaušanās uz aizņēmuma finansējumu var apdraudēt Eiropas Komisijas mērķu sasniegšanu, jo uzņēmumi kļūs finansiāli neaizsargāti un mazināsies iespēja īstenot jaunus un riskantus zaļo investīciju projektus”. Tomēr ar piemērojamajiem noteikumiem ir pienācīgi jārisina *DEBRA* jautājums. Komiteja it īpaši uzskata, ka Komisijas ierosinātie priekšlikumi varētu kaitēt MVU un it īpaši mikrouzņēmumiem, padarot tos finansiāli vājākus.

3.3. Procentu izmaksu atskaitāmības ierobežojums kavē ieguldījumus, izaugsmi un darbvietu radīšanu. Šāda negatīva ietekme pašreizējā ekonomiskajā situācijā, kad tiek paaugstināta procentu likme, ir vēl lielāka.

3.4. EESK atzīmē, ka ES rīcība ir vēlāmāka nekā vairākas nekoordinētas dalībvalstu iniciatīvas. Tomēr, tā kā sešas dalībvalstis jau piemēro iekšējos noteikumus par atvieglojumiem pašu kapitāla finansēšanai, būtu jānorāda, ka neto ietekme, ko rada atvieglojumi pašu kapitālam un procentu izmaksu atskaitāmības atcelšana, pilnībā nesaskaņos ieguldījumu izmaksas Eiropas Savienībā pat tad, ja tiks apstiprināta šajā atzinumā aplūkotā direktīva.

3.5. EESK atzinīgi vērtē Komisijas uzsākto plašo un detalizēto apspriešanos par priekšlikumu “*DEBRA*”, kas daudzām dažādām ieinteresētajām personām – uzņēmumu apvienībām, uzņēmumiem, valsts iestādēm un akadēmisko aprindu pārstāvjiem – ir devusi iespēju paust savu nostāju par uzņēmumu aplikšanai ar nodokļiem un korporatīvajai pārvaldībai Eiropas Savienībā būtisku jautājumu.

3.6. EESK atzinīgi vērtē arī mērķtiecīgo apspriešanos, ko Komisija ir veikusi kopā ar sešām dalībvalstīm, kuras jau ir apstiprinājušas noteikumus par parādsaistību uzņemšanos sekmējošu stimulu novēršanu, jo tas ļauj regulatoram ņemt vērā pieredzi, ko šajā jomā jau guvuši valstu likumdevēji un nodokļu iestādes.

4. Īpašas piezīmes

4.1. EESK uzskata, ka Komisijas lēmums dot priekšroku pašu kapitāla izmantošanai salīdzinājumā ar parādu, ne tikai piešķirot atvieglojumu pašu kapitālam, ko uzņēmumi laika gaitā palielinājuši, bet arī par 15 % samazinot uzņēmumu parādu atskaitāmību, kaitēs Eiropas uzņēmumiem, it īpaši MVU un mikrouzņēmumiem. Attiecībā uz šādiem uzņēmumiem būtu jāveicina pašu kapitāla izmantošana, galvenokārt, ja ne tikai, piešķirot nodokļu atvieglojumus par pašu kapitālu un nepiemērojot sodus par parāda procentu atskaitāmību.

4.2. EESK uzskata, ka ir riskanti ierobežot parāda procentu atskaitāmības iespējas, it īpaši MVU un mikrouzņēmumiem, pašreizējā ekonomikas situācijā, ko raksturo ilgstošas inflācijas dubulta negatīva ietekme apvienojumā ar procentu likmju pieaugumu, ko centrālās bankas īsteno inflācijas kontrolēšanas nolūkā. Turklāt pandēmijas laikā daudzos uzņēmumos ir palielinājies parādu līmenis. Nodokļu atskaitāmības ierobežojums patiešām varētu apgrūtināt mazo uzņēmumu un mikrouzņēmumu parādu pārvaldību.

⁽⁷⁾ OV C 152, 6.4.2022., 13. lpp.

⁽⁸⁾ OV C 152, 6.4.2022., 13. lpp., 4.1. līdz 4.7. punkts.

⁽⁹⁾ OV C 152, 6.4.2022., 13. lpp.

4.3. EESK norāda, ka saskaņā ar Tiesas izstrādāto proporcionālītātes principu Eiropas iestādēm jāizstrādā noteikumi, kas ir piemēroti, lai sasniegtu izvirzītos regulatīvos mērķus ar iespējami mazākiem zaudējumiem attiecībā uz regulējamiem jautājumiem. Runājot par šo jautājumu, EESK norāda, ka parāda finansējuma atskaitāmības iespēju būtiska samazināšana varētu radīt neparedzētas sekas MVU un it īpaši mikrouzņēmumiem, piemēram, uzņēmumu parādu ilgtspējas pasliktināšanos, darbinieku atlaišanu un vispārēju finanšu stabilitātes zudumu visā iekšējā tirgū.

4.4. EESK atzīmē, ka procentu izdevumu atskaitīšanas iespējas liegšana radīs stimulu izmantot lizinga līgumus un nevairo uzņēmumu vēlmi pašiem tieši ieguldīt aprīkojumā un iekārtās. Tas nav piemērots stimul ieviešanai, vismaz bez rūpīgas analīzes.

4.5. Daudzi uzņēmumi izmanto grupas iekšējo finansējumu un centralizētas kases funkcijas, lai finansētu ieguldījumus rentablā veidā. Ierosinātie noteikumi būtībā pieprasa, ka katram grupas uzņēmumam jāfinansē savi ieguldījumi. Tas palielinās finansēšanas izmaksas un nelietderīgi samazinās ieguldījumus. EESK uzskata, ka šis jautājums ir jārisina, lai arī turpmāk būtu iespējams efektīvi finansēt ieguldījumus.

4.6. EESK iesaka samazināt atbilstības nodrošināšanas izmaksas tiem Eiropas uzņēmumiem, kuri vēlas gūt labumu no jaunā pašu kapitāla atvieglojuma, panākot jauno noteikumu pietiekamu juridisko noteiktību un paredzamību, lai novērstu neskaidrības un interpretācijas problēmas, kas varētu izraisīt ilgstošas sarunas vai pat tiesvedību starp nodokļu iestādēm un uzņēmumiem.

4.7. Ņemot vērā iepriekš minētos argumentus un lai sniegtu konstruktīvu ieguldījumu, EESK ierosina būtiski pārskatīt Komisijas priekšlikumu, iekļaujot pilnīgu vai vismaz daļēju atbrīvojumu no *DEBRA* noteikumiem attiecībā uz MVU un mikrouzņēmumiem.

Briselē, 2022. gada 26. oktobrī

*Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas
priekšsēdētāja*
Christa SCHWENG

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu “Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes regulai, ar ko atceļ Padomes Regulu (EEK) Nr. 1108/70, ar ko ievieš infrastruktūras izdevumu uzskaites sistēmu attiecībā uz pārvadājumiem pa dzelzceļu, autoceļiem un iekšējiem ūdensceļiem, un Komisijas Regulu (EK) Nr. 851/2006, ar ko nosaka dažādu pozīciju saturu iekļaušanai Padomes Regulas (EEK) Nr. 1108/70 I pielikumā norādītajās pārskatu veidlapās”

(COM(2022) 381 final)

(2023/C 75/32)

Atzinuma pieprasījums	Eiropas Parlaments, 12.9.2022. Eiropas Savienības Padome, 12.8.2022.
Juridiskais pamats	Līguma par Eiropas Savienības darbību 91. un 304. pants
Atbildīgā specializētā nodaļa	Transporta, enerģētikas, infrastruktūras un informācijas sabiedrības specializētā nodaļa
Pieņemts plenārsesijā	26.10.2022.
Plenārsesija Nr.	573
Balsojuma rezultāts	
(par/pret/atturas)	170/0/0

Tā kā priekšlikuma saturs ir pilnībā pieņemams un attiecībā uz to nav nepieciešami nekādi Komitejas komentāri, Komiteja nolēma sniegt pozitīvu atzinumu par ierosināto dokumentu.

Briselē, 2022. gada 26. oktobrī

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas
priekšsēdētāja
Christa SCHWENG

ISSN 1977-0952 (elektroniskais izdevums)
ISSN 1725-5201 (papīra izdevums)

Eiropas Savienības
Publikāciju birojs
L-2985 Luksemburga
LUKSEMBURGA

LV